

62540
2009

నమః పరమ ముషిధ్యః .

అమితరామానుజాయనమః .

అభిషేకమ్ .

S. 16536

౧ అభిలఘవ జన్మస్థైర్యమధ్యోదితీల వివర విధిభూతవ్రాత రక్షకదీక్షా శ్రుతి
ఆరసివీధిపై బ్రహ్మణి శ్రీనివాసే భవతు మమపరస్మిన్మేషిభక్తి రూపా .

శ్లోక పదీపికా .

వరదం ద్విరహాద్విశేఖరం కమలాయా దయితం దయానిదిమ్ | శ్లోకార్థి జ-
న్మతప్రదం ప్రణమామి ప్రణతార్తి హరిణమ్ || నేదాస్త సూత్రభాష్యార్థ మచార
సనామ్యుతమ్ | గిరాదిపికయేవాహం దర్శయిష్యేయథామతి ||

౧ ఆరిష్టిత గ్రన్థస్యావిఘ్న పరినమాప్తి ప్రచయగమనార్థా మిష్ట దే-
హాపం మజ్జశం శ్రుత్యా కుర్వన్నాథం ప్రతిపాద్యం సుత్యేషశ్శ్రో-
త్యయాదర్శయతి || అభిలేతి || ప్రథమేన పాదేన ప్రథమద్వికార-
సంకార్యజాతమ్-కలిపయకారణచతుర్భుధాదివ్యావృత్త్యర్థమభిలశబ్దః - పా-
నివృత్త్యర్థం సకలేత్యనుక్తిః - అజ్ఞాతంవాస్తీతివదభిలేతివ్యతిరేకోక్తిః - అకారోప-
మత్వస్థిస్థిభిలేత్యనుక్తిః - తస్యభగవద్వాచకత్వశ్చియోగాత్ - తదవివక్షయామపిహ-

జ్ఞలికత్వమకారస్య-సహోమజ్జలేతరత్వంనిషేధ్య విశేషాపేక్షయా-సన్వతః - ఆతమ
నైకల్యనిషేధేన పాష్యల్యపరత్వా వ్యాజ్ఞలికత్వమేవ - జన్మత్రవిధం నిత్యవైమిత్తి-
ప్రాకృతయాపమ్ - స్థేమా అస్తర్యామి విష్ణువతారాది ముఖేన కరణీయామి ధాన్తి తిః -
భక్తిః నిత్యవైమిత్తిక ప్రాకృతయాః - మోక్షవ్యవధాన ప్రయోజనతయా విషయా-
త్వభగవేన వక్తవ్యత్వాదనేకార్థా సాధారణశబ్దే తమస్తర్భావయితుమయ్యక్తమ్ - అ-
తోహి పూర్వాచార్యాః పృథగూహః - జగజ్జన్మస్థితిధ్వంసమహానైకపాతతే , జగ-

మద్యవస్థితిప్రమాణసంసారవిమోచనాదయిభిర - ఆదిశబ్దేనానుప్రవేశనియమనకా-
రణాదిగృహ్యతే - ప్రదాస్తలే జగమద్యవస్థితిసంహారాంతఃప్రవేశనియమనాదిశీలవిని-
స్సేవైవకణ్ఠోక్తార్థస్వీకారవైవయ్యక్తత్వాత్ - అప్రమయేనైవయోజ్యశ్చైత్యాన్యత్
ప్రవారణసాపేక్షత్వాదిభ్యుపాసాయలీలాశబ్దః - జనయిశ్చత్వాద్యభివ్యాజ్యస్తావ్యక్త-
పాదానతాభిప్రాయా - బహుస్యాం ప్రజాయేయేతిహి శ్రుతిః - లీలాశబ్దేనమిత్యన్య-
వ్యోతితమ్ - అవాప్తనమస్త కామస్యవ్యాపారానుపపత్తిం పరిహరతానేన వ్యతియ-
క్షణార్థాశ్చ సూచితః - అభద్వితీయ ద్వికారణం సంక్షిప్తబ్రహ్మవిద్యేతి || వివరతత్వాదా-
భ్యాం శ్లోకీయచతుర్థలక్షణార్థా సూచయతి-వివతా | విశేషతః ప్రవ్యాభూతాత్సాన-
కాః - తన్వైవిధ్యంతమపర్యవీచదరాంతర ఇత్యాది వక్ష్యమాణప్రకారేణ - భూతా-
గజజ్ఞా నైవల్యసత్తాకాభిభావః - వివత్తయాతసంబుధి వ్యాతో వివతభూతప్రా-
తే - (వా

మారణితా మనీతాంతు నిజాక్షరై స్సుమనసాభావాః పిబన్వన్వహన్ .

3 భగవద్వీధాయన కృతాంవిష్టితాం బ్రహ్మసూత్రవృత్తిం పూర్వాచార్యై స్సృజ్యతీమః - తన్వతానుసారణ సూత్రాక్షరాణి వ్యాఖ్యాస్యంతే.

౪ || అథతో బ్రహ్మజ్ఞానా|| అత్రాయమథశబ్ద ఆనన్తర్యభవతి.

౫ అతశ్చబ్దో వృత్తస్యహేతు భావే.

సన్విర్మాణనాపీతిభావః - తర్హి సాకిమితి సప్రథితేత్వత్రైమా|| బహుమతీతి || వ్యాఖ్యాతో మి థోవిరోధః - మారణీ తామ్ - నయభావదప్రతిపత్తి మాత్రమ్, అన్యథాచ ప్రతిపత్తి గణా దితిభావః - తుశబ్దః స్వగ్రన్థవైషమ్యపరః - సుధాసమాధ్యానుగుణ్యాయమమాక్షరైరి త్యనుక్తిః - తథా గాయత్ర్యవయవామృతాక్షరైరిత్యర్థః - సుమనసః సారాసారవిశే కాదిలక్షణాః - భౌమాదితీతసాక్ష్యవేదాః శ్రుతగ్రన్థమీమాంసా భూలోకవాసినః - తత కాలాన్తరేషు వృత్తాదిసాఫల్యమితిభావః - పిబన్ - సుఖాపానవదస్యశ్రవణాద్యపి సు ఖరూషమిత్యర్థః - ఆనన్వహన్ - భోగ్యతాతిశయాద్గభీరత్వాచ్చ||

3 పూర్వాచార్యగ్రంథాః ప్రవర్త్యంతాం కింగ్రన్థాన్తరనిర్మాణతత్పరివర్తన య త్మగౌరవజెష్టత్రామా|| భగవదతి|| పూర్వాచార్యశబ్దోఽప్రతిపత్తిః - శబ్దారాధిభ్యోఽపి జ్ఞానాధిక్యపరోభగవచ్ఛబ్దః - ద్రుమిదాచార్యాదిగ్రన్థోఽతిసంక్షిప్తః - తన్వతానుసారణ సతుస్సాప్త్యేక్షయా - సూత్రాక్షరాణి - ప్రకృతిప్రత్యయ విభాగానుగుణ్యేన, న ఆ యథాకథంగదిదోషజయితవాసినీతిభావః - వ్యాఖ్యానుపేక్షితమివైరసంకోచాదివక్షింశకశ

౪ వ్యాఖ్యేయముపాదత్తై|| అథతి|| పూర్వవృత్తాప్రతిపత్తిరూపాపవాసశ్చిత్వమి ధిప్రకర్షస్యాకింబత్కరతయా సంశయవిపర్యయాన్వేషణి తద్వ్యవసాయోఽచ్యుత్య వ్యాచ్యతై|| అతీతి|| అథశబ్ద ఆనన్తర్యజతి ప్రతిజ్ఞా - భవతీతిస్వార్థస్య - వెనానెకశ ఆత్రాయమితి తదవవాదపరిహరః - అత్రవేదోత్తరభాగాభావిచారారమ్మే - అనెన పూర్వభాగార్థవిచారస్యేవృత్త త్వమాక్షిప్తమ్ - ఏవంబ్రహ్మజ్ఞానాపదసామర్థ్యంనూ తితమ్ - అథశబ్దానుసాసమిత్యాద్యధశబ్దాదస్యవ్యావృత్తిం సూచయతాఽయం శ బైనాతశ్చబ్దశరస్కత్వందర్శితమ్ - అనెనవృత్తసామాన్యస్యాతః పదేనాభిధానం జా పితమ్ - ఏతచ్ఛబ్దస్యప్రకృతవాదిత్వ స్వార్థస్యార్థ - ఏవం వృత్తవిశేషయేపతత్వాదు - వ్యాభిధాయక పదద్వయసమఖివాహర లబ్ధమథశబ్దస్యానన్తర్యపరత్వమిత్యర్థః ||

౫ అతోభమానమిత్యాదిషు ప్రకృతిప్రత్యయయో రనేకాక్షరాధారణ్య దర్శ నాదతశ్చబ్దం వ్యాచ్యతై|| అత ఇతి|| అత్రాయంభవతిత్వనుషజ్ఞః - అత్రభవతిశబ్దోఽప్ర త్యవర్ - అయ, మథశబ్దప్రచారకః - ప్రకృతిప్రత్యయస్వార్థస్వార్థదభశబ్దస్వార్థస్వార్థద్వి ష్టాదిజ్ఞానాపదసామర్థ్యాన్వేత్యర్థః - సచాధారశ్శబ్దార్థాన్తర్యయస్యాన్యోన్యసా పేక్షిత్యాదన్యోన్యస్యప్రత్యయశ్శబ్దః - తయోరానన్తర్య వృత్తిపరత్వస్వార్థస్యస్యత్య వృత్త్యవత తయాఽన్యోన్యానపేక్షిత్యాత్ ||

(౪) కర్మవిచారపూర్వవృత్తతా - పశ్యద్ధః - బ్రహ్మశబ్దార్థః.

౧ అధీతసాక్షి సజగత్సంపేదస్యాధికతాల్పాస్థిర ఫలకేవల కర్మజ్ఞానతయా సంచితమోక్షాభిలాషసాన్తసన్తస్థిరఫల బ్రహ్మజ్ఞానాహ్యునన్తరభావినీ.

౨ బ్రహ్మజ్ఞానా బ్రహ్మజ్ఞానా - బ్రహ్మణ ఇతి కర్మణి పశ్యే - కర్మకర్మణాః కృతీతి విశేష విధానాత్ - యద్యపి సమృద్ధ సామాన్య పరిగ్రహేణ జిజ్ఞాసాయాః కర్మాపేక్ష త్వేన కర్మార్థత్వ నిధిః - తథాప్యాయైవతః ప్రాప్తాభిధానికన్యైవ గ్రాహ్యత్వాన్మృణి పశ్యేగ్రహ్యతే - సచ ప్రతిపద విధానాచపశ్యేనసమస్యత ఇతికర్మణి పశ్యేస్సమాస నిషేధశబ్దానీయః - కృత్యోగాద పశ్యేనమస్యత ఇతి ప్రతిప్రపద సద్భావాత్.

౩ బ్రహ్మశబ్దేనచ న్యూనతో నిరస్త నిఖిలదోషసవధికాతి శయాసంఖ్యేయక

౬ ఆత్రేత్యాది సూచితంవృత్తం వర్తిష్యమాణంతయోహేతుహేతుకుద్భావం చ వివృణ్వత్ వర్తిష్యమాణస్యానన్తర్యం చ ఘటయతి॥ అధీతేతి॥ సాక్షిశబ్దేనాధ్యయ సస్యాపాత ప్రతితహేతుత్వం ద్యోతితమ్ - సజగత్ సజ్జేన వ్యాఖ్యానపార్యాపర్య నిమిత్త వ్యాఖ్యేయపార్యాపర్యం భాగవ్యయన్యైక ప్రబంధత్వం కృత్వాన్మధ్యయనంచ - కర్మజ్ఞాన బ్రహ్మజ్ఞానాపదాభ్యాం వృత్తవర్తిష్యమాణ - కేవలశబ్దేన బ్రహ్మజ్ఞానవైభు ర్యమ్ - అల్పాస్థి రాసన్తస్థిరశబ్దాభ్యాం హేతుహేతుకుద్భావః - ఆనన్తరభావినీపదనా భాతశ్చబద్ధయభుతం హేతుపాప్కల్యంచ - తస్మిన్ సతిహే ఫలానన్తర్యక్ - ఆనన్త స్థిరఫలశబ్దో బ్రహ్మవిశేషణమ్ బ్రహ్మజ్ఞానాయావా - తస్మాన్త భాత్వోసద్భావరకమ్॥

౭ అచైకపద్య హేతుభూతసమాసార్థనిరూపయకవిభక్త్యన్తరవ్యావృత్త్యర్థంపశ్య స్యన్తిరశతి॥ బ్రహ్మణఇతి॥ పశ్యమిమగ్ధాన్తరశక్త్యాంచవ్యవసరదన్తాహ॥ బ్రహ్మణఇతి॥ మితఇత్యత్రాహ॥ కర్త్రీతి॥ కర్మత్వేనవిషయత్వం ప్రయోజనత్వంచ నిర్ధేయితిభావః - సామాన్యవిధేః ప్రతిపదవిధిబలీయన్యైఽపిప్రతిపదే సమాసనిషేధార్థరమ్యరయాసంచ సన్తస్థాపిసమృద్ధసామాన్యాన్తర్వాపేన బ్రహ్మసమృద్ధిసామూపాయాదీనామపి జిజ్ఞాస్య త్వేనాధీర్భ్రాంతాః కర్మత్వాన్మేసార్చసామాన్యపరత్వమాశ్చోహ॥ యద్యపితి॥ పరి గ్రహేపిస్వత్రపరిణామబద్ధిసాంజిజ్ఞాన్యతానిధిర్ద్యోతితా - కర్మార్థత్వస్యనిధిః - పశ్యే ఇతితమః॥ ఆభిధానికన్యైవ గ్రాహ్యత్వాదితి॥ ఉపపదవిభక్తిరపితారకవిభక్తివత్ (కర్మణిజ్యోతీయత్వాదివత్) కర్మకర్మణాః కృతీత్యాది శబ్దానుశాసనస్వారస్యాదధావతీతి భాష్యకారాభిప్రాయః - ఏవకారేణ విలమితభేదహేతో శ్చీమ్రుధహేతుబలీయన్త్యమభిప్రేతవ - ప్రధానస్యాప్రధానానాచ కర్మత్వస్యాన్మేపాదపి ప్రధానేనస్యాభిధానికత్వమితరమ్యేత్వేన్త్యంచ యత్తమిత్యర్థః - సమాసనిషేధమాశబ్ద్య పరిహరతి॥ సచెతిస్మిప్రతిప్రపదోఽపవాదాపవాదః - అప్రయత్న విభక్తైరసభిధానికత్వే స్యసమాసనాధీనలక్ష్యభావికేషనిరాయాయపశ్యేవ్యాఖ్యాతా - ప్రాతిపదికసవిభక్త్య భావక్షాదాయాంతు సకేవలయోగ్యతాదితారణమనుశాసనంచాపేక్షిత మితితదనుసారేణ వ్యాఖ్యాతమ్॥

౮ అధనమస్తయోః ప్రథమపద మనెకాధా సాధారణ్యేన ప్రసిద్ధేః ఉచైరన్య భావ్యాఖ్యాతత్వాచ్చనంశయ విషయస్తా ఇతి తద్వ్యుహసాయవ్యాచనమ్॥ బ్రహ్మ

శ్యామగుణగణః పురుషాత్తమో భిధీయతే - సర్వప్రబుహత్వ్య గుణయోగేనహి బ్రహ్మశబ్దః - బృహత్సప్తభు స్వరూపేణ గుణైశ్చ యత్రానవధి కాలికయం సాశ్వమభ్యాధః - సద సర్వశ్వరవవ - అతో బ్రహ్మశబ్దస్త్రైవయభ్యవృత్తః - తస్మాదస్యప్ర త్యక్షణలేశ యోగాదావచారికః - సేతార్థశ్చనాయోగాత్ - భగవద్భజనత్ - తాపత్రయోతురైశ్చ కృతత్వాన్యసవవ జిజ్ఞాస్యః - ఆతస్మర్వేశ్వరో జిజ్ఞాసా కరుణాభూతం బ్రహ్మ.

౯ జిజ్ఞాసుమిచ్ఛా జిజ్ఞాసా - ఇచ్ఛాయా విషయగాత్ర ప్రధానత్వాదిష్యమాణం జిజ్ఞాసమిహవిధీయతే.

॥ పరిత్యక్తా కానితి శుభ్రత్యనుసారేణ పురుషాత్త మభ్యుత్తమ్ - స్వేతరచదవిద్యులక్షణ త్వంతభ్యుత్తాధః - స్వేతరాస్యత్వం తృణాదేరవ్యస్తీ త్యుభయ లిక్తత్వేన నై లక్షణ్య ముహ ॥ స్వభావత ఇత్యాదిహ ॥ నిఖిలైః సచ్చగవ్యాదిభ్యదానః - స్వభావత ఇత్యము క్తవ్యావృత్తిః - సావధి కాలికయ భ్యదాసాయ సవధికశబ్దః - ప్రత్యేకం తాదృశగుణా అనశ్చ్యాయః - ఏకస్యగుణస్య విధాభేదరూపగుణ పుష్కాభిప్రాయే గణకశబ్దః - సత్య శంకల్ప త్యాస్త రూపతాహి వశిత్వాదయః - అభిధీయతేయభ్యవృత్త్యాబోధ్యతే - శబ్ద సామర్థ్యాదభవవశాచ్చ భగవత్సరత్వంవత్తుం ప్రభవంశబ్దసామర్థ్యముపపాదయమ రస్యప్రగౌణత్వం హృదినిధాయ బ్రహ్మశబ్దస్యగుణయోగతః ప్రవృత్తత్వముహ ॥ సర్వ త్రేతి ॥ సర్వప్రప్రయోగవిషయేషు - తతఃకిమిత్వత్యాహ ॥ బృహత్త్వంచేతి ॥ అస్యస్యాపికిం సస్యాదిత్యత్రాహ ॥ నశేతి చశ్చజ్ఞానివృత్తే - కథమేవకారః, అస్యత్రాపిహి ప్రయా జ్యతఇత్యత్రాహ ॥ తస్మాదితి ॥ సర్వేషాం ముఖ్యత్వంకింసస్యాదిత్యత్రాహ ॥ అనైతేతి ॥ ఆ సస్యథాసిద్ధఃప్రయోగాగోహి శక్తి కల్పకః, ఆత్రిత్యస్యథాసిద్ధిభిభావః - నాత్రానైకశ క్తిః ॥ ఇతిప్రసక్తః, సచాస్యత్రాముఖ్యత్వమ్, ఏకయోవావయవశక్త్యాసర్వప్ర ముఖ్యత్వమి త్యత్రాహ ॥ భగవదితి ॥ పశ్య-జగద్భస్మోత్పలాది వ్యావృత్త తామరసానువృత్త పద్ధత్య ఎత్సర్వప్రయోగ విషయానుగత తదవిషయ వ్యావృత్త ప్రవృత్తి నిమిత్తాభావేనానైకశ క్తి కల్పనైహాప్తే ప్రయోగస్యాస్యథాసిద్ధి త్యాత్మఫలప్రవృత్తిః మిత్ర ఏవవిషయేముఖ్యో స్సత్రాముఖ్యశ్చ - యథాభగవచ్ఛబ్దోనితీ-తస్తథా బ్రహ్మశబ్దోపిత్వర్థః - అథార్థసామ ర్థ్యముపపాదయతి ॥ తాపేతి ॥ సహి కారాగృహనిగితి నిగళమాదనాయ యూచ్యః కీంతు యచ్ఛాసనాన్నిగళనం తన్నివృత్తిస్తత ఏవేత్యధిప్రయస్తితమేవ మిత్యాది ప్రతిరి హానుస్త్రియతే - నిగమయతి ॥ అతఇతి ॥ అతః శబ్దవశాదభవతశ్చైత్యధః ॥

౯ ప్రకృతిప్రత్యయవిధానన ద్వితీయంపదం వ్యాచక్షే ॥ జిజ్ఞాసుమితి ॥ ఇచ్ఛాయః కార్యత్వ ప్రతీతేఽపి స్వాత్వా భుజ్జీతేతివదస్తాప్తాంశాభిధిష్యధః - సనప్ర నిర్దేశో విచారస్య రంగప్రాప్త్య జ్ఞాపనాయ - తథాచ భర్త జిజ్ఞాసేత్యత్రాహ ॥ సంవిచారయాపం విధేయమ్ - విచారఃకర్తవ్యభిత్వస్యత్రోద్యే - ప్రమితిస్తు ఫలతయా ॥ రసిదా - మిమాంసాసాహియమ్ - ఇహ - ఉపక్రమనూత్రే - అనైనాస్యనూత్రస్య జిజ్ఞా స్యావిశేష పరత్వభ్యదానః - ఆరమ్భణీయత్వే సిద్ధహి జిజ్ఞాస్యమితేషనిర్ణయః - సహో త్తర త్రేత్యతేర్వాశబ్ద మిత్యాధిభ్యక్తియతే ॥

(౬) సూత్ర) వాక్యార్థః - విశవాత్మనాథకవచ్ఛ - అధ్యయనవిధినిరూపణమ్.

౧౦. మొదటనా పూర్వభాగజ్ఞాతస్య కర్మకణాల్యాధిర ఫలత్వాదుపరితనభా
గావ సేయస్య బహుజ్ఞానస్యానంతా క్రియ ఫలత్వాన్న పూర్వవృత్తా త్కర్మకణ్యావా
దనస్తరం తతఃపివ హేతోర్భిష్టజ్ఞాతవ్య మిక్ష్ణక్తృభవతి - తదాహవృత్తికారః - వృ
త్తాత్కర్మకాధిగమదనస్తరం బిష్టావిదిశేతి.

౧౦ వక్ష్యతివకర్తబ్రహ్మమిహుంసయో రైకశాస్త్ర్యమ్-సంహితమతచ్ఛారీరకంజై
మసియేనజడకలక్షణేనతి శాస్త్రైకత్యసిద్ధిరితి-అతః ప్రతిపిపాద యిషిత్వార్థభేదస
త్పూర్ణద వదభ్యాంయథేద వచ్చ పూర్వాత్తరమిహుంసయోభేదః - మిహుంసా శా
స్త్ర్యమథాతో ధర్మజ్ఞానే త్యర్థభ్యానావృత్తిశ్చబ్దాదనా వృత్తిశ్చబ్దాదిత్యేవమన్తంస
త్త్యతివిశేషేణ విశిష్టకమ్.

౧౨ తథాహి-ప్రథమస్తావత్సవీధ్యా యేధ్యేతస్య ఇత్యధ్యయ నై నైవస్వాధ్యాయ

౧౦ అథవాక్యార్థంయోజయతి॥ దామాసేతి॥ పూర్వవృత్తాదిత్యాదిప్రతిజ్ఞా-
 ఆస్యమపవాదకం - పూర్వవ్యాసోపరితనభాగశబ్దాభ్యాం వ్యాఖ్యానస్యక్రిమ నియమా-
 న్వితభాగవ్యయాత్తత్త్వంచరితమ్- తద్దేవుభూతం వ్యాఖ్యేయస్య తథాత్వంపూర్వం
 సదయోజనాయాముక్తమ్- ఉభయత్రోభయంవాచ్యకం- (గ్రంథాఘవాయైవముక్తిః-
 తనతానుసారేణేతిప్రతిజ్ఞాంవృత్తిగ్రహేనసంవాదయతి॥ తదాహేతి॥

గం కర్తవ్యావస్తావ్యమేషకమైకశాస్త్ర్యం చ వృత్తదర్శయతి || వత్సలితేతి ||
 లక్షణం అభ్యాసయః - సంహితమ్ - ఏకవ్యాఖ్యయవ్యాఖ్యానరూపితయా సంబద్ధమితి
 భావః - శాస్త్రైక్యప్రత్యసేకమర్థవిరోధం ప్రతిపాద్య భేదప్రయోజనభేదం కర్తృభే
 దంచాశక్త్యాహ || అతివితి || అతః ఏకవ్యాఖ్యేయవ్యాఖ్యానతయా ప్రబుద్ధైక్యసిద్ధిః - ప్ర
 తిపాదయిషితి - ప్రతిపాదయితుమిచ్ఛః - తాత్పర్యవిషయభివ్యక్తః - దేవతానిరా
 కరణాదికం దేవతాజ్ఞానానమేతే కలప్రదత్వరూపకర్తృప్రాశస్త్యాద్యధానర - పరమ్ -
 నతు దేవతానిరాసాదౌ తాత్పర్యమ్ - అవ్యార్థంతు జైమినిః, పరంజైమినిబ్రుఖ్యత్వాది
 త్యాదా జైమినర్చ్యహ్మభ్యుపగమదర్శనాదిభావః - ద్రవ్యదేవతాసామాన్యే ద్రవ్యవి
 త్తయస్త్యనుపి ప్రమాణద్వారా - నస్వరూపతః - ద్రవ్యస్వరూపంహి ప్రత్యక్షమ్ - హ
 విష్వరూపధర్మ ఎవహి శాస్త్రైక్యమ్యః - దేవతాయాస్తు స్వరూపంకలప్రదత్వమపిహి
 శాస్త్రైక్యమ్యుత్పాద్యనుసంధయమ్ - పూర్వోత్తరకాణ్డాభిప్రాయేగ మట్యభేదవ
 దధ్యాయభేదవిద్యుక్తమ్ - అనన్తప్రయోజన ప్రతిపాద్యభేదోపరిహృత - ప్రకృతివి
 క్తిరియాపార్థతత్త్వభేదస్యశాస్త్రభేదకత్యాభావార్ - కర్తృభేదపరిహరస్తుస్పష్టతయా
 సూక్ష్మ - అప్రతిపాదయేనాకరణ పూర్వోత్తరవృత్త్యాదౌ కర్తృభేదః - ఆప్తైక్యశాస్త్ర్యమ్,
 బ్రహ్మచిన్తాపూర్వంకింసస్యాదిత్యత్రాహ || మీమాంసేతి || సజ్జతితేజోవత్సమాణః - పా
 తక్రమస్త్రీవస్త్రైప్రథమప్రావణ్యరూపార్థకరణః, ఏదార్థకాకార్థకభావో, దృష్టాస్త
 దాస్తాంనైకభావ, ఏవజీవ్యోపజీవకభావశ్చ ||

౧౨ విశాన్త్ర్యక్షరవిచారతదస్త్రరథావి బ్రహ్మవిచారాపేక్షో శయోగిత్యనాథీ

శబ్దవాచ్యవేదాఖ్యాత్మకరాశిగ్రహణంవిధీయతే॥

౧౩ తచ్ఛాధ్యయనంకిం రూపంకథంబు కర్తవ్యమిత్యవేదాయా మప్యవర్షంబో
హ్నాణముచన యాతతమధ్యాపయేదిత్యనేన శ్రావణ్యాంప్రాప్త్య ఉద్యాంవా ఉపాకృత్య

తనాశ్లశరెస్సేతిప్రాకృతిజ్ఞాతసాధ్య కృత్సవేదాధ్యయనకర్తవ్యతాయాంప్రమాణ
తయా న్యాధ్యయ విధిముచనస్యస్య తస్మాథ్వాజ్ఞాన పర్యస్తత్సనిమిత్రం బ్రహ్మవి
చారానారమ్భశబ్దం(తాదిప్రతిపత్తినిమిత్ర సంశయమ్)ప్ర్యదశ్యతి॥తదాహితి॥వి
ధరక్షరగ్రహణ పర్యస్తత్సేసిద్ధివ్యారమ్భణీయత్సనిధిః-అన్యథా అధీత్యస్మాయాదిత్య
థ్వాజ్ఞాన కర్తృకేషతయా వినియక్తే సత్యవహస్తవ్య బ్రహ్మజ్ఞాతవ్యాత్మ సూపిఃకర్మ
కేషత్వాదయమాత్రా బ్రహ్మాత్వాత్బ్రహ్మశబ్దయోస్తుల్యాథ్వాత్వాచ్చ కర్తృసుకర్తృత
యావత్ప్రజీవస్వరూపచరావేదానైవితితదతిరిక్తా ప్రామాణికత్వరవిచారరూపశా
స్త్రీస్యానారమ్భణీయతాపత్తిః-తత్రభాట్టాభిమతాంశ్చతుర్థాఽ గురుకుమారిలాన
భిమతమేకంసంగ్రహణప్రతిజానీతే॥ ప్రథమమితి॥ ప్రథమంతావత్ ప్రథమతపః-
ప్రాశ్నమైక్యా శాస్త్రాస్త్రరణ సాధనచతుష్టయసిద్ధయోగః ఫలితః - శాస్త్రాస్త్రరాధిగ
మయోగ్యదశాపేక్షయా ప్రాథమ్యమ్ - గర్భాష్టమాపనీతస్యవ్యాధ్యయనమ్ - ఆతపి
వాప్తవషామితుక్తకాల విశేషోఽప్యవసయనద్వారాధ్యయనాశ్లమితి ఫలితమ్- అనే
సూపనయనస్యాధ్యయనాశ్లత్వం,స్వాధ్యాయవిధివాక్యోపాదానైవాధ్యయనస్యస్వవి
ధిప్రయుక్తత్వమధ్యయనేనేతి నిర్దేశన సంగ్రహవిధిత్వమవతారణనియమవిధిత్వం
చ ద్యోత్యతే - అక్షరరాశిమాత్రస్య స్వాధ్యాయశబ్దవాచ్యత్వప్రదాసాయ వేదాఖ్య
శబ్దః- వేదాభ్యేత్యనేనకృత్యాధ్యయనస్య విహితత్వమప్యభిప్రేతమ్ - సహివైదక
శః స్వాధ్యాయశబ్దాథాః- నార్థావ బోధపర్యస్తా విధిత్వభిప్రాయేణా త్మరరాశిగ్ర
హణమితుక్తమ్- విధేరక్షర గ్రహణపర్యస్తతయాధీత్య [అధీత్యాభిసమావృత్య] స్మా
యాదిత్యప్రాథ్వాజ్ఞానస్యకర్తృకేషత్వాభావనజ్ఞాతవ్యాత్మ సూపవహస్తవ్యబ్రహ్మజ్ఞా
తృకేషత్వాభావన కర్తృసుకర్తృత్వాదస్యస్మిన్ ప్రమాణ సమ్భావనయంతివిలక్ష
ణత్వర విచారరూపశాస్త్రీ మారమ్భణీయమితి ఫలితమిత్యభిప్రాయః - ఆయంచార్థో
ఽధ్యయనమాత్రవత్ షోధవక్ష్యమాణసూత్రార్థః ప్రతిపత్తిసాకర్యాయా తదర్పితః॥

౧౩ ప్రాథమ్యంసాశ్లత్వంచనాత్రప్రతీతమ్, ఆధ్యాపనవిధిశ్రవణాత్-ప్రేయకతా
చప్రతియతఇతిశబ్దాయామాహ॥౨౩వేతి॥ కింరూపమ్-స్వతస్త్వప్రారణరూపంపరత
స్త్వచ్ఛాపరణరూపంనా, సకృదక్తిరూపమసకృదక్తిరూపంవేత్త్యర్థః-కథమ్-కిమజ్ఞః-
అప్యవషాత్వముచనయనద్వారాధ్యయనశేషః-ద్వాదశాపేసప్రమాణత్వంయ
జయేదితి వదధ్యాపనశ్రుతిః-సహియజనం యాజనవిధి ప్రయుక్తమ్-అత్రబ్రాహ్మణీ
తి ద్వితీయా శ్రుత్యామాణవక శేషముచనయనమస్తరగ్ధత్వలిక్తాత్తద్గతాధ్యయనాశ్లమ్-
ప్రేవనీయణ్యితిత్వా శ్రుతిస్తుమిలమ్భ ద్వయమాతా-సాహిస్త్వతి రసనాద రూపాచ-
అతః శ్రౌతిలిక్తంప్రబలమ్ - నచకర్తృభిప్రాయ క్రియా ఫలశాత్కనే ఉదవశాదుచన
యనముచనీత్యగతాధ్యాపనాశ్ల మితివాచ్యమ్-అకర్తృభిప్రాయార్థన సమ్భావన
త్యాది సూత్రేణాత్మనే ఉదస్యవిహితత్వార్థ - కర్తృత్వేన ఫలాన్వయః కర్తృభిప్రాయ

యథా విధి | యుక్తశ్శంధాంశ్యధీయూత మాసాన్విబ్రాహ్మణశ్చమూనిత్యాది వ్రతసీ
లమునిశ్చేషాపత్యైశ్చాపేక్షితాని విధీయంతే - ఏవం శత్రుస్తాన ప్రసూతశతాచార
నిష్ఠాత్తగుణాపేత వేదవిచార్యోపనీతస్య వ్రతనియమ విశేషయ్యుక్తస్యాచార్యో
చ్చారణానూచ్చారణ రూప ముత్తరరాశి గ్రహణఫలమభ్యయన మిత్యవగమ్యుతే||

౧౪ అభ్యయనంబ స్వాధ్యాయ సంస్కారః- స్వాధ్యాయోభ్యంతవ్య ఇతి స్వా
ధ్యాయస్య కమలాత్వావగమాత్ - సంస్కారోహినామకార్యాన్తరయోగ్యతాకరణమ్-
సంస్కార్యత్వభ్య స్వాధ్యాయస్యయ్యుక్తం, ధర్మార్థకామ మోక్షరూప పురుషార్థప
రుష్టయరత్నాభనావ బోధిత్యా, జ్ఞపాదినా స్వరూపేణాపితత్వాభనత్వావచ్ఛ ||

యత్సమితి తన్నివృత్తౌ ఫలస్యోభయాన్వయ సంభవేనూచనయన ఫలస్యగురుగత్య
సంభవాద భ్యాపనాజ్ఞత్వమితి శబ్దాత్ సరిస్తా - అగ్ని నాదధి తేత్యత్ర స్వరతేత్యాది
సూత్ర విహితే ప్యాత్తనే పదేఫలస్యోభయాన్వయ దశానాత్ - అతః కర్తాభిసా
యత్సం సకతాచ్యేవ ఫలాన్వయః, కింతుఫలస్యకర్తాన్వయమాత్రమితి తన్నివృత్తౌ క
ర్తరీ ఫలాన్వయేననిర్దేయితి నాచార్యే ఫలాన్వయః- సవచేతనద్వయానన్వయః కర్తా
భిసాయత్వమ్- ఋత్విజోవృణీతఇత్యత్ర ఫలస్యోభయత్రాన్వయార్ - సచావ్యవహిత
ఫలస్య కతాచ్యన్వయః కర్తాభిసాయత్వ మిత్యాచార్యకస్యవ్యవహితత్వాదాత్తనే
పదాప్రాప్తా సమ్మన నేత్యాది సూత్రేణ వ్యవహిత ఫలస్య కర్తర్యన్వయే ప్యాత్తనేప
దంవిధీయత ఇతివ్యవహితాచార్య కనిష్ఠత్వగృతయోపనయన స్వాధ్యాపనాజ్ఞత్వం
కర్తాభిసాయత్వా విరోధితి వాచ్యమ్- ఉత్తరత్రువిధిణ ప్రత్యాభానస్యేవాధ్యాప
నం ప్రత్యజ్ఞత్వా భావేపుష్పపనయనస్య తదుపకారకత్వ మాత్రేణాచార్య కనిష్ఠుడక
త్వోపపత్తిః- అత ఉపనయన ఫలం నాచార్యాన్వయ్యానిన తదభ్యాపనాజ్ఞమ్ - ప్ర
తముపాకమాణి-నియమాః పద్యవాపితచ్ఛాశానమిత్యాదుక్తదేశ కాలభ్యైశ్చభ్యయని
నియమాః-అనేక ఉపదేతైశ్చఇతిపుష్పధర్మైశ్చేత్రుత్వస్థృతిత్వవిమలినస్తుతివిభాగాత్,
మాసానర్థ పశ్యమా నిత్యనేనాజ్ఞా భ్యయన కాలసిద్ధిః - ఏవమజ్ఞ విధిసహిత ప్రధాన
విధినా కింప్రతిపన్న మిత్యత్రాహ || ఏవమితి|| ఏవంసాజ్ఞేవిధౌ నిరూపితే-శత్రుస్తానే
త్యాదిక మభిజన విద్యా సముదిత మిత్యాది సూత్రానువిధాయ- అచార్యోపనీతస్య
గురువిశేషణ ముపనయనవ్యా రామాణవతార్థమ్, యథాపక్షాన్తరేమాణవక విశే
షణమన్యాభణం, తద్వదితిభావః - వ్రతనియమ విశేషయ్యుక్తస్యేతి దృష్టాన్తరణా
క్తిః - అనేనపదద్వయేన కథమిత్యాకాజ్ఞా పూరణమ్- ఉపసితనపదద్వయేనకిం రూ
పమిత్యాకాజ్ఞా దేశమితా- పరతంత్రా సక్రమచ్చారణ రూపతాసిద్ధిః- అద్యత్వభ్య
తేగతేదమ్- దృష్ట ఫలస్యా పరిత్యాజ్యతయా వహతాదివదా వృత్తిసిద్ధిః-

౧౫ ప్రథమస్తా వదిత్యాదౌ ప్రతిజ్ఞాతం సంస్కార విధిస్య ముపసాదయతు
మాహ || అభ్యయనంచేతి || కుతఇత్యత్రాహ || స్వాధ్యాయఇతి || స్వాధ్యాయస్యకర్త
త్వాన్నా పూర్వవ్యాపా పురుష సంస్కార ఇత్యర్థః- సమ్రాజామూతీతి వక్త్రంస
స్వాదిత్యాకాజ్ఞా తత్వరూపం శిక్షయతి||సంస్కారఇతి|| తతఃకిమిత్యత్రాహ|| సం
స్కార్యత్వమితి || సశక్తుపదయ్యుక్తమితిభావః - కుతఇత్యత్రాహ||ధర్మేతి||దరుష్టయ

౧౫ ఏవ మధ్యయనవిధి ర్మన్త్రీవస్త్రియమవ దక్షరరాశి గ్రహణమాత్రే పర్యవ
స్యతి - అధ్యయనగృహీతస్యస్వాధ్యాయస్యస్వభావతఏవ ప్రయోజనవదధావబోధిత్య
వర్జనార్ - గృహీతాత్వాధ్యాయాదవగమ్యమానాః ప్రయోజనవతోధానాపాత
తో దృష్ట్యాతత్వీయా ప్రకార విశేషనిగదయ ఫలవేదవాక్య విచార రూపమామం

ర్మనన వెదాఖ్య పబద్ధస్యానుగతాభాశ్చ నూదితః - స్వరూపేణాపి - అభాజా నాను
స్థానాభ్యామృతేపీత్యధాః - అనుష్ఠానశేషంజ్ఞాన, మద్యష్టపర్యవ్రాజప, శ్వాభ్యయన
సంస్కృతేనైవ, నతుపున కాద్యవగతేనైవినియమవిధిత్యంచసీధమ్ ||

౧౬ అభాజ్ఞానపర్యవ్రాత్యంకింశబ్దస్వరస్వామతాథానుపపత్త్యేతివికల్పమలి
ప్రత్యప్రథమంకిరః ప్రతిపదస్థ్యయనవిధి చింతనముపసంహరతి || ఎవమితి ప్రతాను
ప్రవిష్టానను ప్రవిష్ట మస్త్రాధిస్తాయేణ మన్త్రీవదిత్యుక్తమ్ - ఆనను ప్రవిష్టా శ్చ స్థా
మిత్రీజిత్యాదయః - నియమాః పూర్వోక్తాః - అభాజ్ఞానభృతాసాయ మాత్రశబ్దః -
శబ్దప్రతిపన్న మేతావత్, తత్రతాత్పర్యంచ పర్యవస్యతీత్యర్థః - నహ్యధానవాక్యము
త్తరత్తమభియోగపర్యవ్రం, తద్విదితభావః - అభవిధరక్షర గ్రహణ పర్యవ్రత్యే స్వా
ధ్యాయస్యాభాపర్యే మానాభావాదవివక్షితార్థత్వం, విధేః పురుషార్థపర్యవ్రత్యా
భావః, ప్రవర్త కాభావాన్మీమాంసా నారమ్యతీయత్వంచ స్వాదితి విధానుపపత్తిమూ
లామథా ధీపర్యవ్రతాంతన్నిమిత్రాం బ్రహ్మ విచారానారమ్య శబ్దాంచ భృతస్యై
కవ్యాభ్యేయవ్యాఖ్యానతయా శాస్త్రీకృ మసిదశాయతి || అధ్యయనేత్యాదినా || స్వ

భావత ఇత్యవివక్షితార్థత్వ పరిహారః - సాక్షాత్ప్రయోజన పర్యవసానం తస్య కేపివ,
పరంపరయ్యాచేదన్తన్తే ప్యస్తీత్యభిప్రాయేణ ప్రయోజన విరహం పరిహరతి ప్ర
యోజన వదర్థశబ్దః - స్వర్గ మోక్షాది ప్రియోజనవస్త్రాధాయజ్ఞా పాసనాదయః - పూ
ర్వంశ్రుతిస్వభావాత్రిః - పశ్చాత్తన్నిమిత్రాపాతప్రతితిః - ఆపాతప్రతితిసమయేపి ప్ర
యోజనవత్ప్రయోజ ప్రతినిధ్యర్థం ప్రయోజనవతోధానైతి పునఃకీర్తనమ్ - తత్రకేతు
ర్గృహీతవ్యమ్ - సాక్షాధ్యయనగృహీతత్వాదిత్యర్థః - అవగమ్యమానాః దృష్ట్యా - అవగ
తత్వందృష్ట్యా - స్వరూపమజ్ఞే - ప్రకారోజ్ఞమ్ - పూర్వపక్షీత రూపాద్విశేషః - వ్యా
కరణాదివ్యావృత్తం శాస్త్రీశరీరంచారః - నిర్ణయః ఫలమ్ - స్వయమేవ - అధీతవదత్యై
సతి పురుషత్వావేతనత్వా ద్రాగతవప్రవర్తతే, నతువిధిసేత్యధాః - అనేన ప్రవర్త
కాభావాదనారమ్యః పరిహృతః - శ్రుతౌ స్మృతౌచాధ్యయనశబ్దస్య కుల్యార్థకయా స్సా
బల్యదౌర్బల్యకల్పనమనభావమ్ - శ్రుతిశ్చాస్తివేదమధీత్యాధిసమాప్యత్యేతి - రాగప్రాప్త
స్యాపి స్వాపయో గృహాన్వనాదేవ శ్రవణస్యాపి విధిరవసరప్రదమ్ - త్రాస్త్రత్వయ
స్వమానఃర్మకత్వపూర్వ కాలత్వపరః - సత్త్వానన్తర్యపరః - స్వాతస్యాపి శ్రవణో
ఘటతే - శ్రావయితురివావసరసమృత్వాత్ - నచోదకాపరణాదిభిరనుష్ఠానోపరో
ధః - అధ్యయనవిధి ప్రయోక్తానాం తన్నివృత్తైనివృత్తైః - విత్తఖ్యాత్యాది గురోః ఫల
మితిచేత్, మావచ్చివనిసమాప్తిహితైపివనాదనుష్ఠానోపపత్తిః - నచతర్లి మిమాం
సానైరపేక్ష్యమ్ - మూల జిజ్ఞాసయా స్వయం ప్రితిపిపాదయమయాచ సావేక్షత్వా
త్ - సచహితైపినా వ్యాదనుష్ఠానైవచూద్రసయవిరోధః - సమాద్రాయమతింధవ్యాది

శ్రీశ్రీరాధ్యవతి, తమేవం విద్వానమృత ఇహాభవతి | నాన్యః కథా అయినాయ విద్య
తే, పృథగాత్మానం ప్రతితారంచలత్వాజ్ఞాప్తతే నా మృతత్వపేతిత్యదీని ||

౧౭ సనుచసాధ్యవేదాభ్యయనాదేవ కర్మణం స్వర్గాదిఫలత్వం స్వర్గాదీనాంచ
క్షయత్వం బ్రహ్మసాగుసన్యత్రమృతత్వఫలత్వభ్యాజ్ఞా యతఃపివ-అనన్తరం ముచ్యతే
ర్యప్రజ్ఞాసాయామేవ ప్రవర్తమాన్-కిమర్థాభర్తచివారావేష-ఏవం తమేకాకార
కమిమాంసాయా మపి ప్రవర్తమాన్-సాక్షాదభ్యయనాదేవకృత్స్వస్వజ్ఞాతత్వాత్ -
శ్రుత్యంతఃఆపాతప్రతితిర్విద్యతేవ, తథాపిన్యాయానుగృహీతశ్రుతాకస్యాభ్యయనా
కత్వాదాపాతప్రతితిశ్చిక్కః సంశయవివర్యయానాతివర్తతే, అతస్తన్నిర్ణయాయ
చాస్తవాకస్మిచారఃకర్తవ్యఇతిచేత్తదైవధర్మవిచారాపికర్తవ్యఇతిచశ్రుతిభవా-

లఘుపూర్వపక్షః .

౧ సనుచ బ్రహ్మజ్ఞానాయ దేవనియమేనా పేక్షతే తదేవపూర్వవృత్తంవక్త
వ్యమ్-సభర్తచివారావేష బ్రహ్మజ్ఞానాయాః - అధితవేదాస్తస్యానధికత కర్మణాపివే
దాస్తేహాశ్చిర్ధచివారోపపత్తిః-కర్తాజ్ఞాశ్రయాబుద్ధిభాగ్యసాననాన్యత్రైవవిన్యస్తే

కమితి-స్వరాడకర్మవశ్యః-శిహిశ్యతస్త్రీః-తమేవమితుసాయాన్తరనివృత్తిః-పు
థక్స్వజ్ఞానసౌఖ్యాయత్వం పృథగితి - జ్ఞాప్తః - ప్రీతివిషయాకృతః ||

౧౭ ఉదాహృతవాక్యకృతశ్చప్రశ్నోదయః || సనుచేతి || క్షయఫలత్వజ్ఞానాయ
హికర్మవిచారః - తత్సాక్షాదభ్యయనసిద్ధమిత్యనన్తరలచోస్తదేవ జ్ఞానమితిచో
ద్యమ్-ఏవంతర్లి-ఉదాహృతవాక్యకృతప్రశ్నోదయే - కృత్స్వస్వ-బ్రహ్మణోఽపీతిభావః-సత్య
మితిచాపతప్రతితావభ్యుపగమః, విచారవైరవేష్యావభ్యుపగమః-అన్ననా నిత్యాద్యవ
తత్కాల్యధిరఫలవాకాశస్త్రాజాదిశబ్దైస్తావ్యవానువిశత్యనిత్యత్వాదిభిశ్చసంశయః

ద్యనతివృత్తిః- భవా అనుదాహృతాశ్చస్త్యభవాత్వాన్తరజ్ఞానః- అక్షయ్యో
చాస్తే, అపామసోమమృతాలభామైత్యాదికంపూర్వభాగఽపిచశ్చైత్యభావః - ఉదా
హృతవాక్యైస్తృప్తిత్యేనత్తరత్రాపిన్యాత్ - అనుదాహృతైస్తృప్తిత్యేత్పూర్వత్రాపిన్యా
త్ - సాస్తానస్తాదివిరుద్ధభావధీరుభయత్ర తుల్యవిచార్యత్వమవిష్టమితుక్తంభవతి ||

లఘుపూర్వపక్షః .

౧ కర్మణః ఫలద్యారాహనాయ నిరూప్యత్వ ముక్తమ్- తథాశ్చర్యమైహా
వానాయ నిరూప్యత్వ ముచపాదయతుంనియమేనా సపేక్షితత్వ ముభేవచోదయే
సనుచేతి || ప్రథమ ఏవ కారోపేక్షితద్విత్యుభయతాసాయ - ద్వితీయస్త్యనపేక్షితశ్రు
పూర్వవృత్తత్వభ్యుదాసాయ - తతఃకేమిత్యత్రాహ || సభర్తమేతి || కురభత్యత్రాహ || అధి
తేతి || వేదాస్తమాత్రాభ్యాంసన్తత్రైవాపాతప్రతితేరిత్యభావః - యద్యాకృతాన్నిధ్యా
యినోఽపిసుకృతవశాదుత్తరత్రాపేక్షోత్పత్తేరితి-తదాఽపేక్షితాంశస్యాప్యధీతత్వమధి
తేరితవాభావః - శబ్దతే || కర్తేతి || ప్రస్తావోద్ధితప్రతిహారోపద్రవభిభావ్యభాసాయ

తదనంతర కర్తవ్యసత్యం కర్తవ్యమితి, దనభిజ్ఞా భవాభ్యాసరీరక శాస్త్ర) విజ్ఞానస్య
 అస్తిత్వే శాస్త్రే అనాద్యవిద్యా కృతవివిధభేదదర్శన నిమిత్త జన్మ జరామరణాదిసాం
 సారకడుఃఖసాగర నిమగ్నస్య నిభిలడుఃఖమూల మిథ్యాజ్ఞాననిబరణాంత్యైకత్వ
 విజ్ఞానం ప్రతిపాదయిషితమ్ - అసృహిభేదావ లబ్ధికర్తవ్యజ్ఞానం త్వోప యజ్ఞతే-
 ప్రత్యుత విరుద్ధమేవ- ఉద్గీధాది విచారస్తు కర్మకేష భూతివన- జ్ఞానరూపత్వావిశే
 షాది మ్రావక్రియతే- సతుససాక్షాత్పజ్ఞతః - అతోయత్పరధానం శాస్త్రం తదపేక్షితమే
 వ పూర్వవృత్తం కిమపివ క్రవన్ ॥

౨ బాధమ్-తదపేక్షితత్వకర్తవిజ్ఞానమేవ- కర్మకాశముద్భితాజ్ఞానాదవపర్వత
 తేః- వత్సరిత, సర్వాపేక్షాచయజ్ఞాది కుతేరకత్వవదితి- అపేక్షితేవ కర్మకాశజ్ఞా
 తేతేన సముచ్చయః తేన నేతి విభాగోన శక్యతే జ్ఞాతుమ్- అతస్తు తేవపూర్వవృత్తమ్ ॥

నిమగ్నమేవ ద్వితీయఉద్గీతః - ఉపాసనసృకమాగ్ధతాప్రతీత్వకాసాయాశ్రయశబ్దః-
 కాతుగర్భమిదమశక్యత్యై- సోపాలమ్బుంప్రతిపత్తి ॥ అవభిజ్ఞాదితి ॥ ప్రధానప్రతిపాద్యం
 జ్ఞానంనవేత్సిత్యధః - తత్త్వమిత్యత్రాహ ॥ అస్తినితి ॥ జ్ఞాతృజ్ఞేయజ్ఞానరూపా
 భేదః- అనాన్తరభిదయావిభాగః- సోఽవిద్యాకృతః- అనవస్థాపరివారోనాదీశ్చైవ- అచ
 ద్యభేదదర్శనకాతుక జన్మ జరాదినిరసనీయత్వాయ దుఃఖసాగరశబ్దః - మిథ్యాజ్ఞానం
 బ్రువిజ్ఞానమ్ - మిథ్యాభూతాజ్ఞానంవా - జ్ఞాననివర్తత్వాయమిథ్యాతోష్ఠిః- ఆ
 త్తైకత్వజ్ఞానమ్ - చంద్రైకత్వజ్ఞానంహి తద్భేదత్ర మనివర్తకం నకర్మకాశ్యధః- క్ష
 సత్వాపి - జ్ఞానూత్పత్తితత్వాధనానుగ్రహతత్పరేషు సత్వాపీత్యధః - ప్రత్యుత భే
 దవాసనాపాతుత్వాదిభావః - ఉద్గీధాదిధియా మాపనిషదత్వా ద్భృప్రవిద్యాపేక్ష
 తాస్తాః, అతర్కారీరకతత్త్వసంసాక్షాత్పజ్ఞత మిత్యత్రాహ ॥ ఉద్గీతే ॥ కుతఇహాచిన్తే
 త్యత్రాహ ॥ జ్ఞానేతితుశబ్దాశబ్దాద్వయవ్యావర్తక- (పాశుణ్డికాపేక్షితంసపూర్వవృ
 త్తాది-కింతు ప్రధానాపేక్షితమేవతత్వర్థః-

౩ అత్రభాస్కరీయాః (పాపం ॥ బాధమితి ॥ సిద్ధానిన ఇతిచ సక్కుచాయః-
 అజ్ఞత్యోపగమసామ్యార్ - పూర్వంబూదితమ్, కర్మకాశాదేస్తద్గీత్యధః - బాధ
 మితినియ తాపేక్షితస్యవృత్తేషుంకుతిః - సకర్తృత్వత్రవిమతిః - కింనియతాపేక్షిత
 మిత్యత్రాహ ॥ తదితి ॥ తద్దనభిమతమేతేభి భావః- కుతఇత్త్యత్రాహ ॥ కర్తృతి ॥ క్రుతిశ్చ
 యజ్ఞే నేత్యాదిః- సమచ్యయ స్సంబద్ధమాత్రమ్- చఃప్రతిపాదక సముచ్చయై- తతః
 కిమిత్యత్రాహ ॥ అపేక్షితేతేతి ॥ పదార్థాప్రతిపత్తౌ సవాక్యాధా ధీరిభావః- నిగమ
 యతి ॥ అత ఇతి ॥ సమసముచ్చయ వాదిమతావలమేష సార్వస్థ్యోదయతి, బాధమి
 త్యాదిజ్ఞానాచనిర్వాహసాంప్రదాయకః- తదాసమప్రధానతయై- ౨న్వయ స్సము
 చ్యయోవివక్షితః- కుతిశ్చవిద్యాంచావిద్యాంచేత్యాదిః- చః ప్రతిపాద్యసమచ్యయై-
 జ్ఞానూత్పత్తేః (పాశుణ్డికావసృతదభ్యుపగమార్ - ఉపరిపూర్వక- యద్యపియ-ద
 వ ప్రకాశమతే కర్తృధియః పూర్వవృత్తత్వమనభిమతం, తథాపి త దభిమతం కర్మకా
 దిశంకధాపేక్షిత త్వముచితేవ్య సార్వస్థ్యేనచోదయతా పూర్వవృత్తత్వమాపాద్యత
 ఇతి నిగమగ్రహణిరోధః ॥

౩ నైత్యవ్యక్తమనకలవిశేష ప్రత్యసేక నిష్కార బ్రహ్మ విజ్ఞానాదేవా విద్యానివృత్తిః- అవిద్యానివృత్తి రేవహిమోక్షః-వర్ణాశ్రమ విశేషసాధ్యసాధనేతికర్తవ్యతాద్యనస్తవికల్పాస్సదరికర్మ సకలభేదదర్శననివృత్తి రూపాజ్ఞాననివృత్తిః- కథివసాధనంధవేదః

౪ శ్రుతయశ్చ, కమ-కామ నిష్కలత్వేన మోక్షవిరోధిత్వం జ్ఞాననైవమోక్ష సాధనత్వజ్ఞా దర్శయన్తి, అస్తవదేవాస్మత్తద్భవతి, తద్యథేవ కర్మవిరోధాత్- ధీయతే ఎవమేవాముత్ర పుణ్యవిరోధాత్- ధీయతే, బ్రహ్మవిద్యావృత్తిపరమ్, బ్రహ్మవేదబ్రహ్మోపశవతి, తస్యేవ విదిత్యా- తిమృత్యుమేతీత్యాద్యాః॥

౫ యదపిచేదముక్తం, యజ్ఞాది కర్మాపేక్షావిద్యేతి- తద్యన్తు విరోధాచ్ఛ్రుతిత్యుక్త పర్యాలోచన యాచాస్త్రః-కరణవైరల్యద్వా-రేణవివిధావృత్తా భ్రవయ్యజ్యతే- సకలోత్పత్తి- వివిధ స్తీతిశ్రవణాత్ - వివిధమాయాం జాతాయాం జ్ఞానూత్పత్తౌ శమాదీనా

౩ మృషావాదీప్రతిపదతి॥ నైతదితి॥ కథమయ్యక్తత్వమిత్యపేక్షాయాం కర్మణోపేక్షితత్వే సందాభితం కృత్వై-ప్రకారం దూషయన్యన్- కింసముచ్చయశబ్దేన సమప్రధానతయా-స్వయోవివక్షితః, ఉత్తసముచ్చయశబ్దస్యసంబద్ధమాత్ర పరత్వంవివక్షిత్వాతేనాజ్ఞతేయాసమృద్ధో-భిధితితలవివికల్పమభిప్రేత్య ప్రభమేశరసిసాధ్యద్విత్వం సాధనద్విత్వంచగ్రద్ధద్వయేన భ్రష్టదస్యతి॥ సకలేత్యాదినా॥ సకలభేదా స్సజాతీయ విజాతీయ స్సృగతాః- తేహం ప్రత్యసేకమ్- సర్వాదీనాం రజ్జువత్- మాత్రచావాప్యవృత్తి రూపభేదభ్రష్టదాసః - కమ-సాధ్యాభిమతప్రతిబద్ధ నివృత్తేజ్ఞాన సాధ్యత్వస్యర మేవ విదిత్యాతి మృత్యు మేతీత్యాదిభిః ప్రతిపాదనాస్స సాధనద్విత్వమిత్యర్థః- నివృత్తి రేవ-ప్రతిబద్ధేనివృత్తే నిత్యప్రాప్త స్వ ప్రాప్తిర్న సాధ్యేతిభావః- తతః కిమిత్యపేక్షాయాంకర్మణోమోక్ష విరోధిత్వం ప్రత్యుత విరుద్ధమేవేతి ప్రాగుక్తం నివృణోతి॥ వర్ణేతి॥ ఆదిశబ్దో నిషిద్ధాదిపరః॥ భేదదర్శన నివృత్తిరూపేతి॥ కారణాజ్ఞాన నివృత్తిః-కార్యాజ్ఞాన నివృత్తిః-శ్చేతితద్రూపా- కథమివ-సకథంబిత్ .

౪ శ్రాతోధో-నతర్క-వాద్యభివృత్తాహ॥ శ్రుతయశ్చేతి॥ పూర్వంవస్తువిరోధ ఉక్తః- ఆనిత్యఫలత్వేనేతి ఫలద్యారా విరోధః- అస్తవదితి బహునాం బహుకాలానుష్ఠితానామప్యస్తవత్త్వమ్- తద్యథేతి ఫలవ్యావరకం దర్శితమ్-జ్ఞానసోపాయత్వం, ప్రాప్తుప్రాప్యభేదవిరహః, ప్రతిబద్ధనివృత్తే రేవసాధ్యత్వ, ముహూన ర నిషేధశ్చ, బ్రహ్మవిదిత్యాది వాత్యైస్సిద్ధితి - వివంతర్యాను గృహీత స్ఫుటార్థానేక శ్రుత్యనుగుణార్థా విద్యాంచావిద్యాంచేతి శ్రుతిరితి భావః.

౫ అథయజ్ఞాది శ్రుతేర్విద్యాయాః కర్మాపేక్షత్వ పరతాం భ్రష్టదస్యే॥యదితి॥ యజ్ఞాది కర్మాపేక్షా విద్యేతివచనవ్యక్త్యాసమప్రధానతయా-వా-జ్ఞతయో-వా-య్యత్కర్మాపేక్షిత ముక్తంతద్భేద వాసనా-మేతుత్వాత్సనస్తపద శ్రవణాద్భ్రమసమృద్ధి ద్వారేణేచ్ఛార్థమిత్యర్థః- సమసముచ్చయ ప్రతిపాదకతా భ్రష్టదా సకలత్వే ఫలశబ్దో మోక్షపరః-అజ్ఞత్వపరతాభ్రష్టదాసకత్వే వేదనపరః-వివిధస్తిత్యసినాజిహంసతీతివత్పాస్యదితి శబ్దాయాం ప్రథమమితి కర్తవ్యతాత్వేన జ్ఞానూత్పత్త్యుపాయతాం భ్రష్టదస్యతి వివిధమాయామితి॥ శమాదీనామేవ- నివృత్తిరూప శమాదేః ప్రవృత్తిరూప యజ్ఞాది

(౧౪) (వాక్యార్థజ్ఞానం - శ్రవణాదీని - సాధనచతుష్టయమ్)

మేనాత్మరక్షణోపాయతాం శ్రుతిరేవాహ, శాస్త్రాదాత్త ఉపరతిస్తితి తుస్యమాహితో
భూత్వాత్తత్వేనాత్మనం ఉత్తేదితి॥

౬ తదేవం జన్మాంతర శతానుష్ఠితానభి సంహితఫల విశేష కర్మకమృదిత కపా
యస్య వివిధహస్తే సత్యాం సదేవసోమ్యదమగ్ర ఆసీదేకమేవాత్మీయమ్, సత్యం
జ్ఞానమనంత్రబ్రహ్మ, నిష్కలంసిద్ధియంతానమ్, అయమాత్మాబ్రహ్మ తత్త్వమసీత్యా
ది వాక్యజన్యజ్ఞానాదవిద్యానివర్తతే॥

౭ వాక్యార్థజ్ఞానా ఉయోగీని చ శ్రవణమనననిదిధ్యాసాని - శ్రవణంనామచే
తానవాక్యాన్యాత్మైకత్వవిద్యాప్రతిపాదకానీతితత్త్వదర్శన ఆచార్యాన్యాయయ
త్తార్థగ్రహణమ్-ఏవమాచార్యోపదిష్టస్యార్థస్యస్వాత్మ స్వేవమేవ యత్తమితి హేతుః
ప్రతిష్ఠాపనంకుసలమ్ - ఏతద్విభోధ్యనాది భేదవాసనానిరసనా యావైస్వార్థస్యావశ
రతభావనానిదిధ్యాసనమ్-శ్రవణాదిభిరన్తస్తమస్తభేద వాసనస్య వాక్యార్థజ్ఞాన
మవిద్యాం నివర్తయతి, త్యేవంయావస్య శ్రవణస్యావశ్యాపేక్షితమేవ పూర్వవృత్తం
వత్తత్యమ్॥

౮ తచ్ఛనిత్యా నిత్యవస్తు వివేక శ్చమద మాదిసాధనసమృది హేతుత్రఫంభం

ర్విభోధాన్న సమర్పయ ఇతిభావః - వివిధస్థితి శబ్దస్వరస్య భజ్జకన్యాయ నిరీక్ష
ణ విలక్ష్యేనతుల్యత్వాభావాన్న వికల్ప ఇత్యభిప్రేత్య శ్రుతిరేవేత్యక్తమ్-త్వాక్రత్యాగో
ప్రతిపాదితః - ఇచ్ఛార్థమపేక్షిత్యేవి కథంకర్తవ్యజ్యతే, శమాదిస్థితియత ఇత్యత్రా
హ॥ అన్తర్యమితి కర్తాపేక్షాజ్ఞానస్వచ్ఛాద్వాతరణ వ్యవహితా - ఉత్పన్నాయామపీచ్ఛ
యాం జ్ఞానాత్మతే శమాదిపేక్షిత మితితదన్తర్యమితిభావః॥

౯ అభిధానిదిషార్థం కర్తజ్ఞానంపూర్వవృత్తం స్యాదితి శబ్దాంతత్యుదస్యకా
జ్ఞానోద్భూతై కరణత్వంబ్రుదస్యతి॥ తదేవమిత్యాదిహ॥ ఇదం సంభవతితి నిరస్యతే-న
త్వేభ్యపేతిమితి - ఉక్తోపపత్తిభి సముచ్యయేన వికల్పేనతేలికర్తవ్యతాత్వేననుపపన్న
ఇత్యర్థః - ఇచ్ఛార్థం తజ్జ్ఞానస్వాప్సిన్ జన్తవి సంపాద్యతాత్వగా సాయజన్మాంతర శబ్దః -
ఆసేక జన్మసంసిద్ధ్యపేక్షిత్యేనే హజన్మన్యన్యమేయత్వే శబ్దాత్వగాసాయశతశబ్దః -
కార్యకల్పనంహికారణ మితిభావః - స్వరూపి ప్రపదస్యకథ మిచ్ఛార్థకత్వ మిర్లుతాహ॥
అసభి సంహితేతి॥ మృదితకమాయస్య - మృదితపాపస్య - సదేవేతి కారణవాక్యమ్-స
త్యాది భోధకమ్ - వ్యాప్యతి వైకర్యాయనిష్కల మిత్యాది - వికర్యనాక్య మయమాత్మే
తి తాత్పర్యలింగపుష్కలంతత్త్వమితి - సామాన్యతో విశేషత్యైకకన్యసిద్ధిః - వాక్యం కర
ణమ్ - సకర్తేత్కర్థః॥

౧౦ నిదిధ్యాసన విధివైయర్థకాశబ్దాన్యక॥ వాక్యార్థేతి॥ ఆవైయర్థజ్ఞా
నసాయతానిశ్చయతి॥ శ్రవణమితి॥ నిద్యాప్రతిపాదకాని-విద్యానివృద్ధకానీతిర్థః -
అంత - సమర్పయాజ్ఞానివా యోరనుపపన్నత్వాత్ - ఏవంయావస్య - బద్ధసవృత్తైర్భ
సపేక్ష వాక్యార్థజ్ఞానాపక్రమ సూతర్య.

౧౧ తచ్ఛనిత్యత్రాహ॥ తచ్ఛేతి॥ సాధన చతుష్టయస్యవృత్తత్యేహేతుఃవస్తుసా

గవిరాగోము ముత్తుత్వంచేత్యేతత్ సాధనచతుష్టయే-అపేనవివాజిజ్ఞాసానుపపత్తేః-
అర్థస్వభావాదేవేదమేవపూర్వపుత్రమితిజ్ఞాయతే॥

౮ ఎతదుక్తం భవతి-బ్రహ్మస్వరూపాచ్చాదితా విద్యామూలమపారమార్థికం భేద
దర్శనమేవబద్ధమూలమ్-బద్ధశ్చపారమార్థికః-సచసమూలపారమార్థికత్వాదేవజ్ఞానే
నైవనివర్త్యతే-నివర్తకభ్యాజ్ఞానంతత్త్వమస్యాదివాక్యజన్యమ్-తస్యైతస్యవాక్యజన్యజ్ఞా
నస్యస్వరూపాత్పత్రౌ కార్యవాకర్తణాం మోచయేగః- వివిదిషాయామేవతు కర్తృణా
ముపయాగః- సచపాపమూల రజస్తమోనిబమాణద్వారేణ సత్త్వపుద్భావతీతిమ
ముపయోగ మభిప్రేత్యబ్రాహ్మణా వివిదిషన్తిక్తుక్తమితి- అతఃకమాజ్ఞానస్యానువయో
గాదుక్తమేవసాధన చతుష్టయం పూర్వపుత్ర మితిపక్తవ్యమ్॥

లఘుసిద్ధాంతః-

౧ ఆత్మోచ్యతే-యదుక్తమవిద్యానివృత్తిరేవ మోక్షః, సాచబ్రహ్మవిజ్ఞానాదేవ

మగ్యమాహ॥ అనేనేతి॥ నిత్యానిత్యవివేకాన్నిత్యేచ్ఛా, అనిత్యజిహ్వాసాచ, తమపయో
గీశమాదిరితి, కథమనేన వివాజిజ్ఞానేతి భావః- శమాదికం వృత్తమస్తు కమాచాపేక్షిత
మస్త్వైతి శబ్దోయామాహ॥ అర్థస్వభావాదేవేతి॥ అయోగవ్యవచ్ఛేదహేతు రర్థస్వ
భావ వివాన్వయోగవ్యవచ్ఛేదస్యాపి హేతురిత్యర్థః- శమాదికంహినివృత్తిరూపత్వాత్త
ర్థప్రతిక్షేపః- ర్థణో భదావలబ్ధిత్వం జ్ఞానస్యకర్తానపేక్షత్వంచేతి జ్ఞానకర్త
ణోరర్థస్వభావాగ్భృతౌ.

౯ కథం విశేష ప్రత్యసీకేఽధ్యాసః, కథం తన్నివృత్తౌ కమానపేక్షా,
మనసః కథం మాలిన్యవైకూల్యే, కశ్చాభాన్వభావ ఇత్యాశబ్దోయా ముక్తం
సంకలయ్యదశాయతి॥ ఏతదుక్తమితి॥ స్వరూపతిరోధేరధ్యాసః- భేదదశాన
మేవ-ససత్వం కిమపి-తథాసతి హికర్తృపేక్షా-తతః కింబద్ధస్య జ్ఞానమాత్రనివర్త్యత్వ
ఇత్యత్రాహ॥ బద్ధశ్చేతి॥ అపరమార్థోఽవిద్యాకార్యభేదదర్శనకార్యత్వాదిత్యర్థః-
తతః కిమిత్యత్రాహ॥ నచేతి॥ సమూలః- అవిద్యాభేద దర్శన సహితః- జ్ఞానైవ-స
తుకర్తణ-సహి సర్వ భమనివృత్తౌ రజ్జుధీః కర్తృపేక్షా- ఏవం సముచ్చయభ్యదాసః-
అథకరణత్వం బ్రుదస్యతి॥ నివర్తకంచేతి॥ తస్య-కర్తానపేక్షన్య- ఏతస్య- అద్యైతవిష
యస్య- తత్రహేతుర్యాకృత్యజన్యమ్- కార్యంబద్ధనివృత్తిః- తహి-కుత్రేత్యత ఆహ॥ వివి
దిషాయామేవేతి॥ శ్రుతిప్రతిపన్నాయా మేవేతిభావః- నచభమ్యైత్రాహ॥ నచేతి॥
నైవం శ్రుతమిత్యత్రాహ॥ ఇతీమమితి॥ వస్తువిరోధాదిభిః కరణేతి కర్తవ్యతాత్వాయే
గాద మంప్రదాద్యోపయోగ మభిప్రేత్యోక్తమిత్యర్థః- ప్రకృతముపసంహరతి॥ అ
న ఇతి॥ అతః- హానార్థముపాదానార్థంచ కర్తజ్ఞానస్యానపేక్షితత్వాదిత్యర్థః- అత్రవ్యా
ఖ్యాతార ఆహుః- విరోధాదప్రమాణత్వాన్నిత్యుత్థుప్రయోజనాత్- జ్ఞానమాత్రస్య
హేతుత్వశ్రుతేస్సామర్థ్యతోఽపిచ- శమాదృఢకతామూనాన్నధీకమాసముచ్చయః-
శ్రవణాది క్రమాన్నిద్రవాక్యబాధీర్విమోచితే.

లఘుసిద్ధాంతః-

౧ అస్మిన్ పూర్వకక్షే సిద్ధాంత ఉచ్యత ఇత్యాహ॥ అత్రేతి॥ సాధనసాధన ద్వి
త్వనిరాసమభ్యుపగమేన ప్రతిపత్తిః- యదిహి-తహి-కుత్రవిమలిత్యత్రాహ॥ అనిత్యేతి॥

(౧౬) వాక్యభాషా సమావేశం - వాక్యభాషా సమావేశం.

భవతి - తదభ్యుపగమ్యతే - అవిద్యానివర్తయే వేదాన్తవాత్సర్విధినిరంజనంకిం
 రూపమితివచనీయమ్ - కింవాక్యవాక్యార్థజ్ఞానమాత్రం, ముతతత్త్వాల ముపాస
 నాత్మకంజ్ఞానమితి॥

౨ - సతావద్యాకృతస్యంజ్ఞానమ్ - తస్యవిధానమనంతరేణాపి వాక్యదేవ నిర్దేశః-
 తావత్ప్రతేనావిద్యానివృత్త్యనువలభ్యేత్॥

౩ - సవకాచ్యం భేదవాసనాయామనిరస్తాయాం వాక్యమవిద్యానివర్తకంజ్ఞా
 నం నజనయతి, జాతేపిసర్వస్యసహసైవ భేదజ్ఞానానివృత్తిర్నదోషాయ, చ ద్వైతత్వే
 జ్ఞాతేఽపి ద్విరప్యజ్ఞానానివృత్తివత్, అనివృత్తమపి శ్చిన్నమూలత్వేన సజ్జ్ఞాయశ
 వతితి - సత్యాం సామగ్ర్యాం జ్ఞానానుభవత్వనుపపత్తేః - సత్యామపి విచరితవాస
 నాయామాప్తాపదేశలిక్ష్ణాదిభిర్బాధకజ్ఞానోత్పత్తిదర్శనాత్॥

౪ - సత్యపి వాక్యార్థజ్ఞానే అనాదివాసనయా మాత్రయాభేదజ్ఞాన మనువర్త
 తఇతిభవతానశకత్యేతవత్ - భేదజ్ఞానసామగ్ర్యాపి వాసనాయా మిథ్యా రూపత్వే

కిం రూపమ్ - కర్తృజ్ఞాత్యాహంమనత్తం జ్ఞానముతతదనహంత్వ మక్షమితిసాధన
 ప్రకార విశేషమితిః - పరమతం స్యమతం చాహ॥ కింవాక్యదితి॥ సతుపరమ తవి
 ల్పిః॥

౨ - త్వన్తరమ యుక్తమిత్యాహ॥ సతావదితి॥ సతుదూష్యశిరసోనస్యతర దూష
 ణమ్ - కుత ఇత్యపేక్షాయాం విధివైయధ్యహం హేతుమాహ॥ తస్యేతి॥ సహిత్యత్వన్న
 స్యశబ్దశ్రవణా దభావోభో విధ్యపేక్షః - ప్రత్యక్షవిరోధంచ హేతుమాహ॥ తావదితి॥
 ఇదం దూషణద్వయమాపన్న మ్మోహోక్తమ్ - బుద్ధేయేను ప్రాపణంతిచ్చాన్తైర్విప్రతి
 పిదన్, బుద్ధచేత్ యేనుప్రాపణమిహావసరఃఖము చలభేతేతి-ప్రపాసనద్రువానున్న
 తిదర్శన భక్తియావజ్ఞానానుభవత్వనిష్క్రమణమార్గవిశేషపరబహుళాన్త) విరోధశ్చ
 నైరితి వివక్షితః - విశేషతః ప్రతిషేధో విప్రతిషేధః - ప్రబలైః ప్రతిషేధః, ససమైరు
 పరోధ ఇత్యర్థః.

౩ - అనయోః పరిహరద్వయం పరోక్తమనూద్య నిరస్యతి॥ సచేతి॥ ఇదానీము
 ద్యమానజ్ఞానవాస్తవత్వభామాహ॥ అవిద్యానివర్తకమితి॥ వశ్యాదపితద్వాక్యకృత్యే
 దద్వైవతతత్త్వానిధిత్యత ఆహ॥ భేదేతి॥ వ్యాసాదీనామపి జ్ఞానానుదయః శ్రోతృధి
 యేకురారోహ ఇతి బాధితానుభవత్తిమాహ॥ జాతేపీతి॥ సర్వమూలావిద్యైకాత్మసర్వ
 స్యేతుక్తమ్ - దోషాయ-మూలాజ్ఞానానివర్తకత్వదోషాయ-తహింబద్ధకం స్యాది
 త్తాహ॥ అనివృత్తమితి॥ శ్చిన్నమూలత్వేన-శ్చిన్నావిద్యాఖ్యమూలత్వేన-శ్రవణాదే ర్వా
 క్యార్థజ్ఞానోపయోగాచ్చాన్త) విరోధ పరిహరశ్చాధాత్విద్ధిఇత్యభిప్రేతమ్ - అను
 భవత్వపేక్షం దూషయతి॥ సత్యామితి॥ వ్యాయానుగృహీతభ్యుత్పన్న పదపక్షి గ్రూపం
 వాక్యం సామగ్రి-ప్రతిబద్ధ కస్థిత్యాతద్వైకల్యమా శబ్దగ్రహ॥ సత్యామపీతి॥ బాధా
 త్వత్ప్రబాధవాసనానప్రతిబద్ధ కేత్యర్థః॥

౪ - బాధితానుభవత్వం దూషయతి॥ సత్యపీతి॥ భవతా - కృత్స్న మిథ్యాత్వవాది

సంజ్ఞాసూక్ష్మత్వైవ నివృత్తత్వాత్ - జ్ఞా సూక్ష్మత్వాపి మిథ్యామాపాయాస్తస్మాదనివృత్తే, నివర్తతాన్తరానావాద్భివాదితపి సాస్యావాసనాయానివృత్తిః॥

౫ వాసనాకార్యంభేదజ్ఞానభిన్నమూలమ్, అథచానువర్తతఇతిబాలికాభావితమ్ - ద్విచక్షుర్జ్ఞానాదౌ బాధకస్మిధాపి మిథ్యాజ్ఞానహేతః - పరమాన్యసాహారానిదోషస్య జ్ఞానబాధ్యత్వాభావే నానివృత్తత్వాన్ని న్యాజ్ఞానానివృత్తిరనిరంభాప్రబలప్రమాణబాధితత్వేన భయూచికార్యతానివర్తతే॥

౬ అపిచ భేదవాసనానిరససద్వ్యారేణ జ్ఞా సూక్ష్మత్విరుభ్యుపగచ్ఛతా నానిదమిజ్ఞా సూక్ష్మత్వేనైవైవ - భేదవాసనాయా అనాదికాలావధితత్వే నానిదమిరత్యాప్తిర్దివిధాననాయా శ్చాల్యత్వాదసయాతనిరసనానుపపత్తే॥

౭ అతోవాక్యార్థజ్ఞానాదన్యదేవ ధ్యామాపాసనాదికబ్ధవాచ్యం జ్ఞానానేనాన్యవాక్యైర్విధిస్థితమ్ - అథాద శ్రుతయః - విజ్ఞానప్రజ్ఞాం కుర్వీత, అనుబద్ధుః - సాత్విక, ఓమత్వేనాత్మాసంధ్యాంయథా, నిచా న్యోకస్త్వత్కుముఖాస్త్విమాచ్యతే, అర్హతమేకలోకము సాక్షి, అత్థవా అత్రదప్తవ్యశ్చోతవ్యోమైవోవిదిధ్యానితవ్యసాన్వేష్టవ్యాప్తిజిజ్ఞాసీతవ్య ఇత్యేకమాద్యాః॥

౮ అత్రనిదిధ్యానితవ్యఇత్యాదివైకాధ్యాదనువిద్యవిజానాతి విజ్ఞానప్రజ్ఞాం

జా - భవతేన్యభిప్రేతం వివృణోతి॥ భేదే॥ విద్యజ్ఞానాదయైపి కింవాసనాశ్చేతా, ఉత్తమివృత్తాపిభేదధీరితి శిరోద్వయే ప్రథమం మామయతి॥ జ్ఞా సూక్ష్మత్వాపితిన్యాయంనాశేపితత్కల్పిర్భువ, సుస్థాపితభేదితావః॥

౫ ద్విరీయం మామయతి॥ వాసనేతి॥ భిన్నమూలమ్ - భిన్నవాసనాభ్యుత్థామ్॥ బాలికాభావితమితి॥ ముక్తిర్వివాజ్ఞానైవ స్యాత్, తప్పశ్రవణాదిధిర్విసాసాత్, వివాజిర్విద్యయాజగద్భువనస్యాత్, సాదనినాఽధిష్టానేన స్యాదిభావః - హికాభంధిర్వచ్చిజ్ఞానానువృత్తిరత్యతాహ॥ ద్విచక్షుర్జ్ఞానానివృత్తిః - అమికం పారమార్థికం నమిథ్యేతివ్యాజ్ఞానాబాధితత్వాత్ - తస్మిన్మతేన నైయన్యకమిత్యతాహ॥ ప్రబలి॥ విప్రజాలికాకృతభయూచిత్యసాయ ప్రబలత్వాదిపదిన్ - యాథాధ్యానావరోహ్యైర్న ప్రవృత్త్యాం రాగాసార్థ్యమ్ - వివరణయే బాధకస్థితో బాధ్యస్థితరహేతుకకార్యమయిన్, ఉచ్యతేచయం భావ ఇతి వైషమ్యం దర్శయమ్॥

౬ నిరూపకానికే నానువృత్తిపక్షం మామయతి॥ అపిచేతి॥ అవృప్తద్వారాశేన్వివర్త్యం శత్యం స్యాదితి దృష్టద్వారానివర్త్యశ్చే మామయమిదమ్ -

౭ అతః పారిశేష్యాన్యత్సూక్ష్మాజ్ఞానం వాక్యార్థనిర్వృత్తిత్వాత్॥ అశబ్దానికథాదేతి॥ నమరం నాంశేష్యానవగమ్యతే, తూ నుతేతేత్యర్థః - ఉపశర్కపశేషానానివృత్తయనాగానానేత్యైకార్థజ్ఞానపర్యం, సామాన్యశబ్దానాం ఛాగతకున్యానాం ద్విశేషపర్యవసానజ్ఞాననాథం చానేకాకోసాదానమ్ - నిచాయ - చాయుదర్యశే - ఇతి శబ్దస్మరూపే - వివరణయే ఉపశర్కయేగాది ప్రకారే॥

౮ ప్రజ్ఞాం కుర్వీత త్యానిమూలమాత్రం కథేయం ప్రతీయతే, సజ్జాన విశేష ఇత్యతాహ॥ అతేతి॥ అత్ర ఉపాఖ్యాతవాక్యముదాయే - అదికజ్ఞానాత్మాసంధ్యాం

(౧౦) శ్రీవరహనయారనువాద్యత్వమ్ - వేదసన్యాసానసత్వమ్ - ధ్యానస్వరూపకమ్.
 విద్యతే త్యేవమాదిభిర్యాత్యాధికానానస్య ధ్యానోపకారకత్వాదనువిద్యవిజ్ఞాయేత్స
 నూద్య ప్రజ్ఞాంకుర్వీత విజ్ఞానాతీతి ధ్యానం విధీయతే. శ్రోతవ్యఇతిచానువాదః - హ్య
 ధ్యానస్యార్థపరత్వేనాధీత వేదః పురుషః ప్రణాజనవదర్థావబోధిత్విదర్శనాత్తస్మి
 న్నానాయాస్యయమవశ్రమణే ప్రవర్తతే ఇతి శ్రవణస్య ప్రాప్తర్యాత్ - శ్రవణచితి
 భూతాత్వాత్సనస్య మన్తవ్యఇతిచానువాదః - తస్మాద్ధ్యానమేవ విధీయతే - వక్ష్యతి
 చ ఆపత్తిరశక్యదవశోదితి॥

౯ తదిదమవస్థోపాయతయా విధిత్వితం వేదనముపాసనమిత్యవగమ్యతే విద్య
 సాన్యాసవ్యతికరణాశక్తిప్రమాససంహార దర్శనాత్ - మనూబ్రహ్మైశ్వర్యాసీతేర్వ్యత,
 తాతరతపతిరకీర్త్యాయశసాబ్రహ్మవర్చసై | యవపంవేద | ససవేద | ఆకృతోన్మ
 హ్యుమ్ | ఆత్మేత్యేవోపాసీత యస్తద్వేద యత్యవేద సమయైతదుక్త ఇత్యత్రానుమ
 తాధికవోదేవతాంతాధియాం దేవతానుపాశ్చ్యతి॥

౧౦ ధ్యానంచ తైలధారావదవిధిస్తస్మిన్పులిసంతానరూపమ్ - భువాన్పులిః |
 పృథిలి త్మే సర్వ గ్రన్థీనాం విప్రమాక్షి ఇతి స్రువాయాస్తస్మిన్ రచవగోపా

భేత్వాదేర్గ్రీవానిమ్ - ఛాగపశుసయాధ్యానరూపవిశేషపర్యవసానమిత్యర్థః - తిహి
 ల్యబస్తనదాభ్యామనేష్టవ్య ఇత్యనేనచ కిముచ్యత ఇత్యత్రాహ॥ వాక్యాధేతి॥ సాహ
 న్యశబ్దః శ్రవణాదా విశేష పర్యవసేదిత్యాహ॥ శ్రోతవ్య ఇతి॥ శ్రవణాదిపర్యవసాన
 విధ్యానర్థక్యాదప్రాప్తస్య ధ్యానస్య విధేయత్వమాహ॥ తస్మాదితి॥ ఉత్తార్థస్య సౌత్ర
 తామాహ॥ వక్ష్యతీతి॥

౯ సూత్రార్థమాహ॥ తద్విదమితి॥ శ్రీయలక్ష్మణావసానే ప్రకృతం శ్రుతిమసామాన్య
 శబ్దోక్తం వాతదిదమిత్యుక్తమ్ - హేతుమాహ॥ విధీతి॥ స్థలత్రయమువాహరతి॥ మనఇతి॥
 సనిభిత్వాదోవ్యవధానాధానాన్మాత్రశబ్దః - ఆత్మాదావోపాసీత్మతః, ఆధయేనాన్యం
 తేవతానుపాస్తేతి - త్వచిదాదోక్తవిదాద్యస్తయోః క్వచిదస్తేద విశేషశబ్దః, క్వచిద
 స్తేక్వచిస్తేక్వచిదాదావసామాన్య శబ్దైశ్చతుర్వాహరణ త్రయవిధాగః - ఇదంవాక్యం
 రాత్రినత్రవాక్యవద్విష్టవ్యక్త-తత్రహివిధివాక్య నిర్దిష్టరాత్రీరథవాచయ ఏతారాత్రీ
 దిన్యనూద్యఫలత్వేన ప్రతిష్ఠా సమర్ప్యతే - తద్వదత్రావివిధివాక్యనిర్దిష్ట ముపాసనమ
 క్తవాచేయ ఏవం వేదేతి విధినా నూద్యతత్ఫలత్వేన - భాతిచేత్యాదివాధానతపసేసమ
 ర్ప్యతే॥ యస్తదితి॥ యోవేదితానై క్వః, యద్వేద్యం బ్రహ్మ, స ఏతచ్ఛోభయంతవో
 క్త మిత్యర్థః - మే అనుశాధిత్యస్వయః - కన్తింశ్చిత్ప్రీతిరణే సామాన్య శబ్దనిర్దిష్టస్య
 తస్మాత్ప్రచరణాత్తర విశేష శబ్దేనూత్తిః ప్రాగుతా - ఏతైక నితా ప్రచరణేవ్యతికర
 ణాత్తరత్రోక్తా - విద్యయమపి సూత్రే పూర్వతర హేతుతయ విషయేతమ్ - ఏకత్వే
 ణోక్తిర్దామనాయ - తదిదమిత్వాది సూత్రవ్యాఖ్యానమ్ - నవేదమ వస్థోపాయతయా
 విధిత్వితం ధ్యానమిత్యుచ్యతే సతువేదనమిత - అన్యథా శృణ్వతితోక్తి ప్రచరణ వైరూ
 ప్యాత్.

౧౦ పూర్వప్రకృతధ్యానం విధిష్ట॥ ధ్యానంచేతి॥ పృథిలీనాం భువత్వంచిత
 తీయస్త్యుత్పత్త్యవధానమ్ - అవస్థోపాయత్వ శ్రవణాత్ - నిదిధ్యాసీతవ్య ఇత్యాదివివే

యత్ప్రశవణార్థః॥

౧౦ సాదస్యత్విర్దర్శనసమానాకారా - భిద్యతేహృదయగ్రస్థిభిద్యతే సర్వసంశయః॥ క్షయస్తైచాశ్రయకర్తృణి తస్మిన్ దృష్టు ఉరావర ఇత్యనైవ కాధ్యాయ - విశ్వానత్యాత్మావా అచ్రుష్టవ్య ఇత్యనేననిధిధ్యానసశ్రవణ దర్శన సమానాకారతా విధియతే - భవతి చ స్మృతేర్భవనాప్రకర్షాద్దర్శనరూపతా ॥

౧౧ వాక్యకారజైతత్పర్యంప్రవక్ష్యితమ్ - వేదనముపాసనంసాత్వత్ ద్వివిధయై శ్రవణాదితి, సర్వాసూపవిషత్సు మాత్ సాధనతయా విహితంవేదనముపాసనమిత్యక్షమ్ - సకృత్సృత్యయం కుర్యాదృబ్ధభాషాశ్రవణత్యాత్మప్రియాబాదిః పతిపూర్వపక్షంకృత్వా, సిద్ధంతూపాసనశబ్దాదితి వేదనముపాసనావృత్తం మాత్ సాధనమితి సర్వతమ్ - ఉపాసనంసాత్వద్విధానుస్మృతిర్దర్శనాన్నిరవరనాచ్యైతి తస్యైవవేదనశ్రవణసమానసాత్వసకృత్సృత్యధువానుస్మృతిత్వముపవశితమ్ - సేయంస్మృతిర్దర్శనరూపాప్రతిపాదితా - దర్శనరూపతా చ ప్రత్యక్షతాపత్తిః ॥

౧౨ వివంప్రత్యక్షతాచన్నా మనవగ్రసాధనరూపతాం స్మృతిం వినిపియ, నా

ధ్యానమేవ భ్రువాన్మృతిరిత్యత్రసర్వై కాదవగతమిత్యర్థః.

౧౦ కతివయవిశేషం ॥ పదర్యయతా నూ త్రకృతాభిశ్రేతం విశేషస్తరమాహ ॥ సాచేతి ॥ సమానాకారత్వం విశదావగాస రూపితమ్ - కుత ఇత్యత్రాహ ॥ భిద్యత ఇతి ॥ హృదయగ్రస్థిరజ్ఞానమ్ - యద్యాం హృదయేహృద్గత అత్తా - తస్యగ్రస్థిః ప్రకృతి సంబంధః - ఉపాయభూతుభవ దహాపాధారణ్యాత్మాగ్రవిపరీతస్య ద్వివిధ్య ఇతి పదస్యాభావాహ ॥ ఏవమితి ॥ ఏవంచ సతి - సిద్ధాయకవాక్యాస్తత సతీత్యర్థః. కథం స్మృతే దేశదర్శన రూపతేత్యత్రాహ ॥ భవతితి ॥ వృక్షేవృక్షద పశ్యమితివంతి భావః.

౧౧ అయమర్థ స్మృతతార్కర్యజ్ఞై రభ్యుక్త ఇత్యాహ ॥ వాక్యేతి ॥ ప్రకృష్టతమ్ - పూర్వపక్షసిద్ధాంత రూపేణేత్యర్థః - తద్విషయై శ్రవణార్థ - వృత్తికరక్రయోగాది సేత్కభావః - వాక్యంవాదప్తమ్ ॥ సర్వాన్వితి ॥ సమరంభామోగ్య ఇతి భావః - మాత్ సాధనతయా విహిత మితి అధాస్తర ధీశ్రవణాది త్రివిధాసః - ఉక్తార్థస్య పూర్వపక్షత్వ శక్త్యాత్రివిధాసాయాహ ॥ సకృదతి ॥ సిద్ధం సిద్ధాంతః - ద్విత్రాప్యత్తిమా త్ర త్రివిధా సాయాసకృచ్ఛద్భవః - నూత్రాభిశ్రేత స్యవాక్యే కణ్ఠాక్షం దర్శయతి ॥ ఉపాసన మితి ॥ తస్యైవ - మాత్ సాధనస్యైవ - ఉపాసన శబ్దవాచ్యత్వాదసకృదా వృత్తత్వమ్ - వాక్యకృత్ ౨ ఉభిశ్రేతం విశేషాంతరం పాగిగస్తదక్షుత్యాహ ॥ సేయమితి ॥ వాక్యకారజైతత్పర్యం స్యాదయతయాథావగతమితివా - సేయమ్ - అసకృదావృత్తా భువాచ - దీహాదర్శనివదర్శనశబ్దస్య ధీమానస్యపరత్వం మాభూషిత్యాహ ॥ దర్శనేతి ॥ ప్రత్యక్షసమానాకారతాపత్తి రిత్యభావః - శ్రోతవ్యఇత్యాది ధీవిశేషస్తరవాచపైద స్మృతిభివ్యాహారాద్యప్య వ్యభిచిన్యాపరోక్ష్యరూపధీవిశేషపరత్వమేవ న్యాంయమితిభావః ॥

౧౨ విశేషాంతరపరాక్రమిరస్మి త్యాహ ॥ ఏవమితి ॥ ఏవమ్ సమాన్యవిశేష స

యస్మాత్ ప్రవచనసంభోధనమేధయా సమమనా క్రుతేన - యమేవైవవృణోతే తే
సంభోధనస్యైవ ఆత్మా వివృణోతే తనూంస్యామితి - అనేనకవలశబదమునసనిది భాగ్యన
సంభోధనమేతద్ ప్రాప్త్యుపాయత్వ ముక్తాయమేవైవ ఆత్మావృణోతే తేనైవలభ్య ఇత్యు
క్తివా - ప్రియతమవివహరణీయైవభవతి - యస్యాంయంనిరతిశయప్రియః, సమవాస్య ప్రి
యతమైవభవతి - ఈథాయంప్రియతమ ఆత్మానప్రాప్నోతి, తథాస్యయమేవభగవాన్
ప్రియతమతిశయిభగవతైవోక్తమ్ - తేషాం సతతయథా వాం భజతాః ప్రితిపూర్వకమ్ | ద
యామిబుద్ధియా గంతం యేనమాముచయాన్విరభితి - ప్రియాపాశ్చ నిసౌత్వభవమాం
సచమమప్రియభితిచ - అతస్మాత్ తాత్కాలయాపాశ్చుత్తన్నరభవతాః ప్రియత్వే
న స్వయమప్యత్యభగవత్యాయస్య సమపరణాత్సనావరణీయాభవతి తేనైవలభ్య
తేచర ఆత్మేభ్యుక్తం భవతి ||

౧౪   ఎవం యాపాశ్రువానున్మృతీరేవ భక్తిశబ్దేనాభిధీయతే - ఉపాసన పర్యా
యత్వాద్భక్తి శబ్దస్య - అతఏవ క్రుతిచ్చుతిభిరేవ ముభిధీయతే - తమేవ విదిత్యాదిమృ
త్యుచుతి, తమేవం వివాసమృతభవాభవతి | నాస్యః పథా అయనాయవిద్యతే, నాహం
చేత్తర్మం చ సాన తానైససతేజ్యయా | శక్యవం విభోద్యుం దృష్టవానసిన్ధూం యథా |
భక్త్యాత్వేన సన్యయా శక్య అహమేవం విభోద్ధున | బ్రాతుం ద్రష్టుంచతత్వైస ప్రవేష్టుం
చివరంతత | పురుషస్స పరః పాథాభక్త్యా లభ్యన్యసన్యయేతి ||

యాదితిభావః || ప్రవచనం మననమ్ - కాశచేకార్యోపచారః - ఆత్రకథం స్మృత్యైవ శేష్య
త్వం భాగ్యానాదేరనుహయత్వమేవ ప్రితియత ఇత్యాశబ్దాయాం ప్రిథమప్రతిత మ
భవామాహ || ఆసేనేతి || నవృధివ్యాముక్తి శ్చేతవ్యభితివదితికేవలశబ్దస్యభావః || తతః కి
మిక్యమేతా మాం దర్శయతి || ప్రియేతి || తతోఽపి కిమిత్యుపాహ || యస్యేతి || య
భ్యుదృపాసరస్య - అయం పరమాత్మా - సరమాత్మ విషయస్యేతి మత ఏవ తత్ప్రేరేపిష
యత్వమిత్యత్ర శూనతయా - ప్రియతమత్వ కార్యవరణ వివరణాయ స్మృతిమగ్ధభూర్వ
కందర్శయతి || యథేతి || అయమ్ - భగవదప్రీతిమాన్ - సతతయథా వామ్ - ఆకంసా
యాంక్తః - తద్వివరణాయాహ || ప్రియాపాశ్చ || లోకస్మృత్యనుగృహీతమృత్యా ధృ
వానున్మృత్యైశ్చేషితత్వందర్శయతి || అత ఇతి || స్మర్యమాణాత్మభగవత్యైవ - ఆ
ర్థనైవ విశేషాదిధియామితి భావః - అత్యర్థప్రియా - అత్యర్థానుమూలా

౧౫   తహి-కథం భక్తేరుపాయతోక్తి రిత్యుపాహ || ఏవమితి || సేవాభక్తి రు
పాన్వీరితి హి నైఘణ్టు కాః - బహుక్రతుక్త్యా భాగ్యానైవాత్మోపాయ వేదినసన్ భక్తియాప
త్వమితిపాద్య అథక్రతిచ్చుత్తైకా భాగ్యాదేవతరకపాదయతి | అత ఏవేతి | అతః
భక్తియాపాశ సనస్య ముక్త్యుపాయవేదనత్వార్ - యస్మాత్పరం నాపర , మహస్వి
భుత్వై పురుషభితి పూర్వాపరావగత భగవత్పరో మధ్యస్థవిభజ్జి, పుంష నూన్
కాభ్యాం దిద్భావనాయవ్యేతాశ్చ తరవాక్యముపాత్తమ్ - ఉపాయావరణిపేధకభ్యో
క్త్యాతతోమాంతత్వత ఇతివాక్యార్థనిశ్చయకతయా బ్జ్జురకశాన (వాప్రీవాంభక్తిసా
ధ్యంత్యః) తోక్త్యాదనాహంవేదై రిత్వనాహృతమ్ - విషయైక్యవ్యతిరేకభిజ్జయం - తదు
వాద్యై బోమితిబ్జ్జుచనాయ పురుషస్స పర ఇత్యాదికూపాతమ్ .

౧౫ ఏవం యాపాయా భువ నున్నుతే స్వాధనాః యజ్ఞాదికల్పాదీని, యజ్ఞాది కుతఃశ్చైవదిత్యధిధాన్యతే - యద్యపి వివిధపస్తీతి యజ్ఞాదియోవివిధిహిత్యైస్సంయుజ్యంతే, తథాపి తస్యైవవేదసన్యధ్యానయాపస్యా హరిమానుష్ఠీయమానస్యాభ్యాసాభ్యాసాతిశయస్యాప్రయాజాదనువర్తమానస్యబ్రహ్మప్రాప్తిసాధనత్వాత్తదవ్యక్తిత్రయోగార్థాధ్యాశ్రమికుఃకూడియోవజ్జీవమనుష్ఠయోని-వ్యక్తితః, ఆప్రయాజాత్తత్రాపి హిద్యప్తమ్, అగ్నిహోత్రాదికుతత్కార్యాయోవ తద్దర్శనం, సహకారత్వేనచేత్యేదమ౯

౧౬ వాక్యకారశ్చ భువానున్నుతేర్వివేకాదిభ్యోవనిష్పత్తిమాహ-తల్లభిర్వివేకవిమోకాభ్యాశక్తియాకల్పాజ్ఞానవసానానుద్భవైభ్యస్సంభవాన్నిర్వచనాచ్యేతి-వివేకనీనాం స్యయాపంచాహ-జాత్యాశ్చయోమిత్రాదప్యదన్నాత్కాయుధిర్వివేక ఇతి-ఆత్మనిర్వచనమ్ ఆహరకుద్ధాసత్వశుద్ధిః సత్త్వశుద్ధా భువాస్త్యుతిరితి-విమోకః తామానభిష్పజ్జఇతి-శాస్త్రప్రాసీతేనిర్వచనమ్-ఆరబ్ధుణసంశీలనంచనఃసరభ్యాసఇతి-విద్వదసందస్తార్థముదాహృతం బాష్యకారణ-సదాతద్యావభాషిత ఇతి-ప్రజ్ఞాకున్యాయజ్ఞాద్యనుష్ఠానంశక్తితఃక్రియేతి-నిర్వచనమ్-కియ-వానేషబ్రహ్మహిదాం నిర్మలః, మేతంవేదనువచనేనబ్రాహ్మణావివిధస్సన్దియజ్ఞేనవచనేనచపసానాశకసేవిత-సత్త్వావలవదయ-దానాహింసాసభిధ్యాకల్పాజ్ఞానీని-నిర్వచనమ్-సత్త్వైవభ్యస్తేమా

౧౭ ఏవమస్తు, తతఃకిం కమనాపేక్షత్వస్యేతిత్రాహ॥ ఏవం యాపాయాః-ఏకానేకవిశేషణవిశిష్టాయాః-తత్తదవస్తాభేదః కమనాభ్యభిధావః భువాను సృతేః-సతువివిధసాయాఇన్యధః-చూకుసాధ్యేచోరేనావాన్తరసాధ్యేచ-సృతేర్వదసేచోరేవ తదిథేచాధ్యర్థమనుష్ఠాన మిత్యాత్మాశ్రయ ఇతిభావః-అభ్యుపేత్వాహ॥ యద్యపితి॥ రసఃపుత్రయ-వివిధిహిత్యై-అవిద్యాయాః కర్మణశ్చయోవజ్జీవాను సృతాశ్రమవిశేషస్య విద్యాద్యవేదవేదనాత్మాదిదర్శయతి॥ వత్స్యతేతి॥

౧౮ అథాపిమాణతాం శమాదివిరోధం చకరిజహీర్షన్మాహ॥ వాక్యేనిధ్యవానున్నుతే రిద్యనేన వాక్యధృతచ్ఛబ్దోవాఙ్మూలః-కేవలస్యయజ్ఞాదేశమాద్యైభ్యదాహయైవ కారః-ఇతితరయోగేద్యన్యః-తేనవికల్పైభ్యదాసః-సహి-పురిత్యనుష్ఠిత్యపూర్వఫలానాం పాక్షికబాధైరప్యవోమః-సంభవోయ్యక్తిః-నిర్వచనమాగః-కేళుసన్తేకధంరశమాద్యవిరోధఇన్యత్రాహ॥ వివేకేతి॥ ఇతిస్సాక్ష్యైః-అత్రోత్కృష్టశ్చ-విషయాసంభూత్యాస్థాతుమశక్త్యైవ, సహకారైభిష్పజ్జః-అనభ్యుజ్జేణోదాద్యభావశ్చఫలితః-కామాద్ధిత్యాధః-ఆరబ్ధుణమాన్యనంకృత్యై-సాత్రిసాధ్యావిష్టతా-కాశాన్తరసంశీలనస్యయోగోపకారకత్వాత్-భాష్యకారోద్రవిదాచార్యః-అతస్సర్వం నిర్వచనం తేన దర్శితమితి విజ్ఞాయతే॥ స్వార్థమితి॥ శాత్రుత్వాధమునిరత్యస్యాస్థానాథః త్వాత్-స్థానాథం స్వార్థందర్శితమ్-శక్తితః-సహ్యశక్యంసద్ధీయతే-ప్రస్తుతిచన్-సతుప్రహ్లాదివిషాతామ్-క్రియాశబ్దవివరణమాహ॥ తమేతమితి॥ అభిధ్యావరకీయే న్యత్వబుద్ధిః, పరకృతాపకార్యానంతస్త్రుణంహ, నిష్ఫలచిహ్నా-అవిశబ్దః, అమానత్వబుద్ధివ్యుత్పత్తిమహింసాత్యైరా

[illegible]

౧౭ ఏకనియమయక్తవ్యాశ్రమవిహితకర్తానుష్ఠానేనైవ విద్యావిషయైర్విమక్త
 కర్తృభవతి - తదాపి కృత్యవర్తన - విద్యాంబావిద్యాంబయోర్భేదోభయంసేషా
 అవిద్యయామృత్యుత్తీర్వా విద్యయాఽమృతమక్ను తతి - అత్ర విద్యకర్తాభిహితం
 వశాశ్రమవిహితకర్త - అవిద్యయాకర్తణామృత్యుం జ్ఞానూత్పత్తినిరోధి హ్యపి
 సంకర్త, తీర్వా అపాహ్య, విద్యయాజ్ఞానస, అమృతంబ్రహ్మక్తుతేహ్యపి తీర్త్యుః॥

జానమిర్వాణ్యజానాది పరవాక్యపరః - శోకవస్తుశోకనిమిత్తం వస్తు - ఆదిక దైవభ
యనిమిత్తం వస్తుక్తమ్ - అతితాగామ్యనిష్ఠాన నిమిత్తనిత్రవికారాశోకభయ - చ
శబ్దోభిన్నక్రమః - తజ్జంఛ - బన్ధజనదైవ్యదర్శనజంఛ దైవ్యనిత్యభావః - అభాస్వరత్వం
స్వప్రవృత్త్యక్షమత్వమ్ - దైవ్యశబ్దవివరణం, భాస్వరత్వవిరోధిని దైవ్యవివరణా
నా - యదాభిన్నవాక్యతయా యోజనీయమ్ - దేశకాలవైగుణ్యావ్యభిచారిత్వవ్యవస్థా
ప్రసక్త్య జనితమభాస్వరత్వం మనసోవసాదః - క్షిముక్తభవతిత్యతఆహ || తజ్జంఛై
స్వనితి || దేశకాలవైగుణ్యాది జనితం మనసోదైవ్యం మనసోవసాదయతుక్తం భవతి
అవసాదలక్షణమాత్రం వాక్యోక్తమ్ - తద్విపర్యయఇతి తుభాష్య - బలం మనోబలమ్ ||
తద్విపర్యయజేతి || దేశకాలసాధుణ్యాతీతానాగతప్రీతినిమిత్తవస్తుజానాదిజా - ద్విధ
ర్మలక్షణేన తద్విపర్యయః ఫలితఇతి నైమాత్తః - కథం న్యాధ్యాయకౌఠ సంతోషత్యాది
పునరాగాత్తతయోక్తస్య సన్మాప్యస్య హేయత్వమిత్యత్రాహ || అతితి ||

౧౩ వేదమన్వాభ్యుతేషు వాక్యార్థమహా || ఎవమితి || ప్రవృత్తి నివృత్తి రూ
పతావిధా గాత్మ ప్రకృష్టైర్దేశః - త్వదనభిమతేనైవేత్యవకారాభిప్రాయః - అవిహితని
ర్ధ కామ్యనివృత్తిరూపశమదేర్విహిత ప్రవృత్తిరూపమజ్ఞాదేచ్ఛావిరోధఇత్యభిప్రాయః -
మానంచదిర్వితమ్ - ఆధస్యమతే శ్రుత్యన్తరంచ ప్రమాణయన్ శబ్దగర్ యాదవత్ర
కాశమతయేజనేచ బ్రువదస్య విద్యాంచేతిశ్రుతిమహదాయ వ్యాచక్షే || తథాశ
శ్చుత్యన్తరమిత్యాదిహ || శ్చుత్యన్తరమితి || ససహితతీయాయజ్ఞాదిశ్చుతివిలక్షణా, స
మసయంచయవాదిభిశ్చ తత్పరతరయాన్వీకృతాశ్చుతిరిత్యర్థః - పుత్రైః స్వాభిమతశ్చ
మాణతయేక్తమపి మదుక్తార్థచరమిత్యర్థః - ఆత్రకింకర్తవాచిత్యత్రాహ || ఆత్రే
తి || ఆత్రి - సతుశ్చాయితాంచాప్యవిద్యాయాఇత్యాదౌ - పదద్యయేనానిహిత కర్తృ
జ్ఞానప్రదానః - వాక్యార్థంచయాజయతి || అవిద్యయేతి || జ్ఞానూత్పత్తి విరోధి - సతుశ్చ
అవిదిషావిరోధిభావః - పాప్రీనమ్ - సతువిద్యావదుత్తర పూర్వాభిమ విరోధి బ్రమితి
భావః - అపావ్య పాప్రీకృత ఇత్యస్వారస్యమథ్యాహరశ్చ - కర్తృన్తరసద్భావా
న్నసాయజ్యత ఇతభావః - కర్తృజ్ఞానశబ్దార్థాన్త సయేకమణిః పత్వేతతోజ్ఞానం
ప్రపరత్తజ్ఞాని స్మృతిస్సారితా - ఇతాపాయవిరోధిసాధారణస్యమృత్యుశ్చబ్దశ్చుతి
ప్రత్యయన్తరేదన తదిచ్ఛాసాతుసాధారణస్య యజ్ఞాదిభావ్యస్య చాథవనిష్కర్తృ

౧౦౮ మృత్యుకరణం చాపరీతం ప్రతితా - అదృశ్యతావ్యవహారం కర్మజ్ఞాన
కరణం మృత్యుకరణం చాపరీతం ప్రతితా - అదృశ్యతావ్యవహారం కర్మజ్ఞాన
కరణం మృత్యుకరణం చాపరీతం ప్రతితా - అదృశ్యతావ్యవహారం కర్మజ్ఞాన

౧౦౯ జ్ఞానవిరోధి కర్మపుణ్యపాపరూపం - బ్రహ్మజ్ఞానాత్మత్వ విరోధిత్వ
సానిష్ఠఫలరయేభయేరపి పాపకర్మాభిధేయగ్నం - అస్యచజ్ఞానవిరోధిత్వం జ్ఞానా
త్వత్వ హేతుభూత కుద్ధసత్త్వవిరోధిత్వం ముఖ్యద్విధానం - పాపస్యచజ్ఞానావ
యవిరోధిత్వ మేషమిహ సాధుకర్మ కారణతి తంయమధోసనిపతిత్రుత్యావగమ్యతే -
రజస్త మసోర్యభాభాజ్ఞానావరణత్వం, శత్రవ్యస్యచయభాభాజ్ఞానపాపత్వం, భగవ
త్వేవ ప్రతిపాదితం, శత్రవ్యత్వం జ్ఞానతేజానమిత్యాదితా ॥

౧౦౯ ఆరశ్యజ్ఞానాత్మత్వయేపాపం కర్మనిరసనీయమ్ - తన్నిరసనంచానభిసం
హితఫలనానుష్ఠితేన భర్తేన - తథాచ శ్రుతిః - భర్తేన పాపమపనుదతి - తదేవ బ్ర
హ్మపాపి సాధనభూతం జ్ఞానం సర్వాశ్రమకర్మపేక్షమ్ - అతోఽపేక్షితకర్మస్యరూప
జ్ఞానం, తేవలకర్మణా ముల్కాస్థిరఫలత్వజ్ఞానం, కర్మమూలం సావ సేయమితి నైవాపే
క్షిత బ్రహ్మజ్ఞానాయః పూర్వవృత్తావక్తవ్యాః ॥

౧౧౦ మ - అన్యోన్యతా తతోజ్ఞానం ప్రవర్తత ఇతిహి కర్మసాధ్యతయా జ్ఞాన మేవో
చ్యతే - నతు మోక్షోవా వివిధమేవా ॥

౧౧౦ అవిద్యాకల్పస్య కర్మవాదిత్వం సహతుకం వర్షయతి ॥ మృత్యుకరణేతి ॥
ప్రతితా - ప్రతితిస్తానాస్యాదిత్యభాః - విద్యేకరత్ - తదన్యార్థేన ఇత్యభాః - సత్త్వవి
హితకర్మాజ్ఞానం చేతిభావః - ఉక్తం స్పష్టయితుమాహ ॥ యథోక్తమితి ॥ జ్ఞానమా
త్వమ్ - విద్యావివేకాదిజ్ఞా - తరుమితరతేః ప్రాప్త్యభావ్యవృత్తాః ॥

౧౧౦ ప్రాచీనకర్మేతి కర్మకారశ్రస్య నిరసనీయత్వోక్తిరయంక్తా, పాపమేవ
కర్మనిరసనీయం క్షాయితవ్యత్వాశ్చ శాస్త్రం ॥ జ్ఞానేతి ॥ కథం పుణ్యపాపరూప
స్యకర్మణః పాపమపనుదతి పాపకర్మేన నిర్దేశితకర్మత్వాహ ॥ బ్రహ్మేతి ॥ సమకృతం
సమకర్మకం సర్వపాప్తన ఇతి ప్రయోగోఽప్యభిప్రేతః - రజస్త మసీహితద్విరోధివి
ద్యత్వాహ ॥ అన్యచేతి ॥ అస్యతయోశ్చ తాదృశ్యేన పాపానికహిద్వారవ్యాపకా
ప్తిరితిత్వాహ ॥ పాపస్యచేతి ॥ అధోనయనముపాస్తి నైముఖ్యకరణమ్ - సాహితరమ
తయా తతోక్తా - రజస్త మసో నైవాత్వం వర్షయతి ॥ రజఇతి ॥ ఎవేత్యాప్త తమత్వ
సూచనమ్ ॥

౧౧౦ తతః కిమిత్యత్వాహ ॥ ఆరశ్యేతి ॥ చన్ద్రవిభాగజ్ఞానవృత్తిచరః - అన్య
యవ్యతిరేకసమవృత్తయతరోవా - కననిరాసిత్యత్వాహ ॥ తదితి ॥ అనుష్ఠితేన - సతు
జ్ఞానమాత్రేణ - అవిద్యాకల్పభాగస్య నిరాసకస్య భర్తవ్యం, మృత్యుకల్పభాగస్య ని
రసనీయస్యచ పాపత్వం, స్పష్టత్వం, శుచిందర్యయతి ॥ తథాచేతి ॥ తతః కిమిత్య
త్వాహ ॥ తదేవమితి ॥ తతోజ్ఞానం - అన్యోన్యతా తతోజ్ఞానం ప్రవర్తత ఇతిహి కర్మసాధ్యతయా జ్ఞాన మేవో
చ్యతే - నతు మోక్షోవా వివిధమేవా ॥

(అద) సాధనచతుష్టయము పూర్వవత్త్వము ఉద్భిదామ్యసాసనానుతైవసంకల్పత్వమ్

౨౧ అపిచ నిత్యనిత్యవస్తు వివేకావయశ్చ విమానంసాశ్రయః సుప్తరేణ స
సంపత్త్యస్తే - ఫలకరణితకర్తవ్యతాధికారినిత్యనిత్యయాద్యతేకర్తస్వరూపతత్వ
లతత్త్విరత్యాసీరత్యాత్మనిత్యత్వాదీనాం దురవబోధత్వాత్ - ఏవంసాధనత్వంచ ని
వియుగావసేయమ్ - వినియోగశ్చ శుభిలిక్ష్ణాదిభ్యః - సచతార్థియః |

౨౨ ఉద్భిదామ్యసాసనాని కర్తృసమృద్ధ్యధానస్య బ్రహ్మదృష్టిరూపాణి (బ్రహ్మజ్ఞా
నావేత్తాణీతిహైవా చిన్మనీయాని తాన్యపికమాణ్యసభిసం హితభూని బ్రహ్మద్యో
త్వాదససాధనాని తత్సాధనత్వాపాదనాన్యేతాని సుతరామిహైవసంకల్పతాని - తేషాం
చకర్తస్వరూపాధికమావేత్తా పర్యనింకుతా ||

౨౩ ఏవం కర్తృవిచారశ్చ పూర్వవత్త్వముచపాదితమ్ - అథచరొక్తసాధనచతు
ష్టయపూర్వవత్త్వం నిరస్యతి || అపిచేతి || విమానంసేతుశ్చయభాగోక్తిః - ఫలంభ
క్తిమక్తి - కరణం యజ్ఞాదికముపాసనంచ - ఇతికర్తవ్యతా ప్రయాజాదికా సాధనస
ప్రకంచ - బుభుక్షుర్బుభుక్ష్యాధికారి - పదార్థనిత్యయాద్యాత్వాభాగ నిత్యయవత్త
త్వదికరణాధీనప్రాప్తి కాభాగ నిత్యయాత్వరూపార్థ తత్సాధనసముదాయ నిత్య
యైతిభిధా - సాక్షాన్త్యయవాధీనత్యానిత్యాపాత్రతతితి స్వర్గావస్థగ్నాభాగజ్ఞాన
సాన్యవిరాగము యుక్త్యపేతుః - కాణావాదికాస్తాన్తరంతు సత్త్వానిత్యవిపరీతధీహే
కుర్వయత్పరమాణ్యాదినిత్యతాద్యతేః అనవసరగ్రస్తంచ - పురుషస్య ప్రభుమకుభ్య
యనవిధి గృహీతత్వాత్ - పురాణాదిచ శ్రుతవేదార్థోపబంధానమ్ - సన్యాతస్త్వేణని
త్యాదినిత్యాయకమ్ - తదాసతి తేనైవ బ్రహ్మస్వరూపనిత్యయేన శారీరకవైయధ్య పు
రాణార్థ - కమాదికు నిరూపయిష్యతే, శకుదమాద్యపేః స్యాదితి - అతఃపశ్య బృ
హిసాసపూర్వవత్త్వమిత్యథాః - ఏవంన్యాభేదయ వేదస్వభావత్ - కర్తృబ్రహ్మవి
మానంపుయః పార్యాపర్యముక్తమ్ అథవ్యాఖ్యాన సరూపవిమానంసాస్వభావాచ్యక
ర్తృత్వైవా యః పూర్వవత్త్వమాహ || ఏవామితి || ఏవామ్ - శకుదీనామ్ వినియోగోఽ
న్యత్యజ్ఞావనమ్ - తార్థియః తృప్తియాభ్యాయనిధిః - ఇదండవర్కసాధనమ్ - తత్రతత్ర
పూర్వకాణోక్తకృత్పరిన్యాససావేత్తత్వాదితిభావః ||

౨౪ అథాభ్యుచ్చయపాతుమాహ || ఉద్భిదాదీతి || సమృద్ధిరప్రతిబద్ధఫలత్వమ్ -
అన్యతరస్యోపయోగ్యా అపేక్షావిరహాపి సాదృశ్యాదిసాధీకృత్వం ప్రాసజ్జికత్వ మితి
తస్యైవాసాయ ప్రభుమకుద్భిదాదియే బ్రహ్మచిన్తాపేక్షామాహ || బ్రహ్మదృష్టితి || బ్ర
హ్మవిన్యాయా ఏదపేక్షామాహ || తాన్యపీతి || తచ్చజ్ఞోవిద్యోత్వాదకకర్తృపరః - సుత
రామ్ - ఉభయాపేక్షయ్యేత్యథాః - కర్తాజ్ఞాత్రయత్వాత్పూర్వవత్ బ్రహ్మదృష్టిరూప
త్వాచుత్తరత్రచ చిన్మనీయేనాతై కర్తృసమృద్ధ్యధాన సాధారణేపూర్వత్రబ్రహ్మణోఽ
చిన్మనీత్వాత్తద్దృష్టిరూపోద్భిదాదిధియాం చిన్మనం తత్రాశక్యమిత్యభిదైత్యేనావేత్తు
త్వమ్ - అస్త్రీవంశస్థితిః, శక్తాపి కమిత్యత్రాహ || తెనామితి || ఏవమద్భిసంవ్యాపిచా
రస్యసాక్షాత్పక్షిత్యాత్వతపేక్షిత్యోద్భవోన్యత్రపూర్వవత్త్వమిత్యభ్యుచ్చయపాతుః -
ఏవేదాధ్యయనంత్యవైధమ్ - కృత్సూక్యం కమయేన సుకృతవచా దుత్తరత్రైవా
పేక్షాచేత్రత్రాపి ఫలాధ్యాయవిన సాకింవిశోధిపాధారణసక్తియంతకాద్యపేక్షాద్వి
శేషివాన్త పూర్వభాగవైవాపేక్షామిన్యాసరంభం యజ్ఞాదికానికర్తృత్వం పూర్వకాని

౧౦. యదహ్యమః - అశేషవిశేష ప్రత్యసీకవివృత్తం బ్రహ్మైవ పరమాత్మః తదతిరేకీ నానావిధజ్ఞాతృజ్ఞేయ తత్ప్రతజ్ఞానభేదాదిసర్వం తస్మిన్నేవ పరికల్పితం మిథ్యాభూతమ్ ॥

౧౦- సదేవసోమ్యేదమగ్ర ఆసీదేక మేవాద్వితీయమ్, అథపరాయయాతదక్షరమధిగమ్యతే. యత్తదద్రేశ్యమగ్రాహ్యమగోత్రమవర్ణమచక్షుశ్శ్రోత్రం తదవాచిపాదమ్ | నిత్యంవిభుం సర్వగతం సుసూక్ష్మ తదవ్యయం యమాతయోసిం పరిశశ్చన్దిధీరాః, సత్యంజ్ఞానమనంతం బ్రహ్మ, సమ్యగ్తం నిష్క్రియంశాంతం నిరవద్యం నిరభి

తుల్యేత్యుక్తమ్ - ఆతోఽథీక్రమేణ కర్మచారాభిమాన్ తస్మాద్యసాపేక్షత్వాత్పృచ్ఛాచారసోద్యోగిభాదిచినాపేక్షితత్వాచ్చ కర్మచారవైతత పూర్వవృత్తత్వమ్ ॥

౧౦. ఎవంపూర్వచక్షోక్త హేతుషు వస్తుసామర్థ్యవ్యతిరక్త హేతవ ఉపాయసరవాక్యాలోచనయాపరిహృతాః - వస్తుసామర్థ్యం తూపేయపరమాత్మ సర్వాలోచనయా విస్తరణోపన్యస్య పరిహరణీయమితి తత్త్వా తత్పూర్వసంపరిహృతమ్ - అతస్తద్విస్తరణోపన్యస్యతి ॥ యదహ్యమరిత్యాదినా, సర్వవేదానా ఆరభ్యస్త ఇత్యుక్తైః ॥ యదహ్యమరిత్యపేక్షబ్ధ బహువచనాభ్యామసార్థ్యస్యపాగ్ధాన్యంబహుగ్రంథకారాభిమతిశ్చ సూచితే - విస్తాత్ర సత్యత్వమన్య మిథ్యాత్వం చ ప్రతిజానీతే ॥ అశేషత్వాదిగ్రంథద్యయేన ॥ అశేషవిశేషజ్ఞాతాదిర్యావృత్తి రూపశ్చ - ప్రత్యసీకత్వం సమీతస్తదన్వయాననమాత్వం జ్ఞాతత్వేన తస్మిన్చరకత్వంచ - చిచ్ఛబ్దే తుచ్ఛత్వం శ్రుతిస్యతే - మాత్రచాజ్ఞాతృత్వజ్ఞేయత్వే ॥ ఎవేతి ॥ సగుణంతు కాల్పసకమితిభావః - విస్తాత్ర సత్యత్వం ప్రతిజ్ఞాతమ్ - అథైవ కారాభిప్రేతం సమూలబంధధీ నివర్త్యత్వసిన్ధయే తదన్య మిథ్యాత్వమాహ ॥ తదితి ॥ తదతిరేకీ - నెహనానెత్వాది నిషేధాన్తదస్యవిషయాజ్ఞాతిభావః - నానాశబ్దవిషయందర్శయతి ॥ జ్ఞాత్రితి ॥ తత్ప్రతేతిస్వరూపప్రయుక్త తావ్యావృత్తిః - భదస్తస్యవాస్తవైవిధ్యమ్ - ఆదిశబ్దోజస్తదరామరతాదిపరః ॥ సర్వమితి ॥ అతదస్థిత్వానః పరమాత్మాశ్చ సకల్పదర్శ ఇత్యర్థః - ఎవేత్యధిహేనానెకత్వత్వదానః, స్వప్రకాశత్వరూపవిరోధకజ్ఞానోస్థిరణంచ ॥

౧౧- ప్రతిజ్ఞాతయోర్ధానమాహ ॥ సదేవేత్వాది ॥ షడ్విధ తత్పర్యతిర్జ్ఞకం కాగణవాక్యం విజాతీయ సజాతీయ స్వగతభేదాభావపరమ్ - సదేవేత్వేన కారాభిమాన్యస్యాయ కారణవాక్యాస్తర ముదాహరతి ॥ అథపరేతి ॥ అద్రేశ్యమగ్రాహ్యమ్ - ప్రత్యక్షానుమిత్యగోచరః, చక్షుస్తదన్యాత్మగోచరోవా - గోత్రం నామ - సర్వగతమధిష్టాత్రయాశ్రితమ్ - అథకోధకవాక్యం సత్యమితి - కారణవాక్యకోధకవాక్యాస్తరైకాస్యసామానాధికరణైర్విర్విశేషపరత్వ మభిప్రేతమ్ - సత్వాదివాక్యస్యవ్యావృత్తి పరత్వసామ్యేన్వయాహ ॥ నిష్కలమితి ॥ కలా అవయవాః ॥ శాన్త మిత్వాది ॥ ఉర్విషష్టిరహిత

జ్ఞాన్, యస్మాదుతం తస్యమతం మతంయస్య సవేదనః | అవిజ్ఞానం బాహతాం
విజ్ఞాత మవిజానతామ్, సద్వృత్తేర్మద్యం చ తస్య ర్మమతేర్మద్యం మన్వీభాః, అన
స్సాబ్రహ్మ ఇదం సర్వం యదయ మాత్మా, సేహ నానాస్తి కించన, మృత్యోస్సుమృ
త్యుమాలోతి యదహనా నేవపశ్యతి, యత్రకా దైవ మివభవతి తదతర ఇతరం
చశ్యతి | యత్రత్వస్య సర్వ మాత్మేవా యత్ర తే-నకం చ తస్యత్ర తే-నకం విజానీ

యాత్, నాచారమృణం వికారోనామథేయం మృత్తీ కేత్యేవసర్వమ్, యతాశ్చ్యవై
పవిత్రస్తిన్నుదరమన్తరంకురుతే - అథతస్యభయంభవతి, సన్ధానతోఽపి పరస్యభయ
లింగం సర్వత్రహి, మాయామాత్రంతు తాత్పర్యనానభివృత్త స్వరూపత్వాన్, ప్రత్య
స్తమితభేదం యత్పత్రామాత్రమగోచరమ్ | వచసామాత్మ సంవేద్యం తజ్జ్ఞానం బ్రహ్మ
సంజ్ఞితమ్, జ్ఞానస్వరూపమత్యస్తనిర్మలం పరమార్థతః | తమేవార్థ స్వరూపేణభ్రాన్తి
దర్శయతఃస్థితః, పరమార్థస్తమైవైకోనాస్మాదస్తేజగతఃపతే | తవై పమహిమాయే
సవాస్తవ మేతద్వారచరమ్, యదేతద్దృశ్యతేమూర్త మేతజ్జ్ఞానాత్మనన్తవ | బ్రాహ్మజ్ఞానే
సపశ్యన్తి జగద్రూపమయోగినః, జ్ఞానస్వరూపమఖిలం జగతేతదబుద్ధయః | అథా
స్వరూపంపశ్యన్మా బ్రాహ్మవైమాహసంప్లవే, యేకుజ్ఞానవిదమృద్ధవేతసస్సాధారణ
గర్ | జ్ఞానాత్మకంప్రపశ్యన్తి త్యన్త్రాపంపరమేశ్వర, తస్మాత్త పరతే హేషుసతోవ్యే
కమయంహియత్ | విజ్ఞానంపరమార్థహి దైవతినాఽతర్థవిర్మనః, యద్యన్యాస్తి
పరఃకోపిమత్రః పార్థివసత్తమ | తదైహికమయంచాస్మాదత్మమేవమన్వీష్యతే, వేణు
రథ్య)విభేదేన భేదష్టత్వాదిసంజ్ఞితః | అభేదవ్యాపీనానాయో ప్రథాసాపరమాత్మనః,
సోహంసచర్వంసచ సర్వమేతదాత్మస్వరూపం త్యజభేదమాహమ్ | ఇతిరత్నేససరా

మిశ్రం-యస్యేతిజ్ఞేయత్వనిషేధఃసద్వృత్తిరోజ్ఞాతృత్వనిషేధః అనుభవనావృత్తిరా
నన్దజ్ఞి-అథనిదన్యమిభ్యావృత్తమాహ||ఇదంనర్వమాత్మేతిరజ్జరేవనర్వఇతివర్ బాధార్థ
నామానాధికరణ్యమిత్యభిప్రేతమ్-తస్మిన్నేవేతిప్రతిజ్ఞాతంబ్రహ్మణస్సర్వాధ్యాసాధిష్ఠా
నత్వంచసూచితమ్-వాధంస్పష్టయతి|| సేహతి|| భేదదృగ్జ్ఞాఇత్యాహ|| మృత్యోరితి||
అత్రమృత్యురవిద్యా - తహి-కదానిన్నివృత్తిస్సాధిత్యత్రాహ || యత్రహితి || య
త్రయదా - తత్తదా - ఇతరెణకఇతిచ పదద్వయమధ్యాహర్తవ్యమ్ - దృష్టవై నాప
చాదయతి || నాచెతి || ఉక్తమృత్యుకార్యభేదధిఫలందర్యయతి || యదే || అథవిన్దా
త్రనత్యత్వ తదన్యమిభ్యాత్వపరం సూత్రద్వయం సన్ధానతదిత్యాది - అథపురాణో
క్తిమథాద్యయేపి దర్యయతి || ప్రత్యస్తమితేతి || ప్రత్యస్తమితభేదమ్ - సజాతీయవి
జాతీయస్వగతభేదరహితమ్ - సత్రామాత్రంవ్యావృత్తిరూపభేదరహితమ్ - తుచ్ఛతాం
• భృషస్యతి || ఆత్మనంవేద్యమితి || స్వప్రకాశమిత్యభాః - తత్రహేతుజ్ఞానానమితి - అ-
త్యస్తనిర్మలం సత్త్వాస్పృష్టమభిత్వ జ్ఞాతృత్వాదభేదమ్-అథో-భేదాః-నాస్మాద-
స్తేతిజగదపరమార్థ్యముక్తమ్ - తద్వివరణాయ యదేతదితిక్లౌకద్వయమ్ - ఉక్తభృ
మనివృత్తిస్తత్వజ్ఞానైవత్యాహ || యేతితి || జీవైక్యప్రకరణమాహ || తస్యేతి || ఎక
మయమేకమ్ - ఆత్మచరకబ్ధినిమిత్తాత్మజ్ఞాదశజ్ఞాంభృదస్యతి||యదీతి|| నిదర్యయతి||
వేద్యేతి || ఉచదిశతి || సోహమితి || త్వాతోచదేశమనుష్ఠానం రిత్వాతేతి - జీవబ్రహ్మభ

జనర్య స్తత్వాజభేదం పరమార్థదృష్టిః, విభేదజనకేజ్ఞానేనాశమాత్యన్తికంఠతే ।
త్వమూబ్రహ్మణోభేద మసంతఃకరిష్యతి, అహమాత్మాగుడాకేశ సర్వభూతాశయఃస్థితః,
తేత్రజ్ఞులచాపి మాంబిధి సర్వజ్ఞేత్రేమధారత, సతదస్తివిషాయత్వాత్ప్రయాహూ,
తందరాదరమిత్యాదిభిర్యమస్మరూపావదేశ పరత్వాన్తేర్నిర్వికేషవిన్యాత్రంబ్రహ్మైవ
సత్యమనన్యత్వర్యం మిథ్యేత్యధిధానాత్ ॥

3- మిథ్యాత్వంనామ ప్రతీయమానత్యపూర్వక యథావస్థితవస్తుజ్ఞా సనివర్త్య
త్వమ్ - యథాగజ్ఞానద్యధిష్ఠానసర్వాదః - దోషదశాద్ధితత్రతత్కల్పనమ్ - ఏవం చి
న్మాత్రవపుషి పరబ్రహ్మణి దోషపరికల్పితమిదం దేవతిర్యజ్ఞమ్యస్థావరాదభేదం జగ
ద్యథావస్థితబ్రహ్మస్వరూపావబోధబాధ్యం మిథ్యారూపమ్ ॥

౪- దోషశ్చ స్వరూపతిరోధాన వివిధవిచిత్ర విషేషకరీ సదసద నిర్వచనీయా

దనివృత్తిర్నిభేదతి - అథాద్యయైఽపి శ్రీగీతోక్తి రహమాత్మేతి - భూతశబ్దస్యకరీర
మాత్రస్వాప్యాయాహ తేత్రేతి ॥ అన్యమిథ్యాత్వం సతదస్తితి - అన్యపరత్వమాత్మం
వస్తుస్వరూపేతి ॥

3- నాత్యన్తాసత్త్వం మిథ్యాత్వమ్, భ్యుత్తేర్నిరసనీయాభావేనశాస్త్రీవైయర్థ్య
ప్రసక్తాచ్చ, సచాన్యత్రభ్యాతత్త్వమ్, కాపి సన్యత్త్వప్రసక్తాదిత్యతాహ ॥ మిథ్యాత్వ
మితి ॥ ప్రతీయమాన త్యేత్యసద్వాప్యవృత్తిః - యథావస్థితేతిసద్వాప్యవృత్తిః - ప్రతీయ
మానత్యపూర్వకేతి తన్నియమపూర్వకత్వం వివక్షితమ్ - అబ్బక్ష్యతివత్ - జ్ఞాననివ
ర్త్యస్వమితి జ్ఞానమాత్రనివర్త్యత్వమ్ వస్తుశబ్దఃకర్మధారయ శక్త్యాభ్యుదాసాయ -
ఏవంసతి ముద్గరాదినివర్త్య శక్తుప్రబంధిత జ్ఞాననివర్త్యైర్నిజ్ఞాననివర్త్య సమ్య
గ్రజతనివర్తక ధిపాగిగధావ అప్యదాశః - సచభూతస్థిధీని వృత్తరజ్ఞాసర్వైఽచ్యాప్తిః -
తస్యాపి యథావస్థిత రజ్జుధియానివర్తనాహత్యాత్ - నిదర్శయతి ॥ యథేతి ॥ సన
రజ్జ్వాదేర్జడత్వేన స్వరూపావసభాసాదధ్యాసః, స్వప్రక శవస్తుసతు సకథమిత్యతా
హ ॥ దోషేతి ॥ దోషవివాధ్యాసప్రయోజకః, సస్వతఃపరతోవాధానమ్, తత్త్వధ్యా
సోపయోగ, ఆధిష్ఠానై భాతేపిహిస ఇతిభావః - మిథ్యాత్వము తస్యదోష కల్పిత
త్వం చ దృష్టాన్తేదర్శితం దాష్టాన్తితే అతిదేశ శబ్దాద్వయంవశమయతి ॥ ఏ
వమితి ॥ కథమేకత్ర బహుధ్యాసవేతి శబ్దాంభ్యుదస్యతి ॥ పరఇతి ॥ ఆధిష్ఠానవైయ
క్త్యం రజ్జుసర్వభూతస్థాదివ/తిభావః ॥ సర్వజ్ఞేకథంధ్రాన్తిరితివ శబ్దాంభ్యుదస్యతి ॥
పరవేతి ॥ సర్వజ్ఞత్వాదయ స్వగుణబ్రహ్మణః, సమపరస్యేత్యర్థః - దోషేత్యాదిపదైః
పాగిగుక్తార్థాద్యయాదిదేశః - ఇదం ప్రతీయమానమ్ - నానావిధత్వవివరణం దేవే
త్యాదిపదమ్ ॥

౪- దోషఃకః, ససత్యేత్వస్పృహీనివర్త్య, సచేద్దోషాన్తరాపేక్షయాఽపదస్థా, సచే
దృప్తిప్రాణతిరోహితే కల్పయతి, భూమానుదయానుచ్ఛేదయోగసన్యతః స్వార్, తిరో
హితేవేత్, యదితిరోధఃస్వతఃఅనివృత్తిః స్వరూపనివృత్తిర్వాస్యార్, పరతత్వేదసవ
ష్టా మిథ్యాసానానా దోషమూలాశ్చదృష్టా ఇతిబహుశబ్దాపరిహారాయాహ ॥

నాద్యవిద్యాః

౧౦. అస్మతేనహి ప్రత్యూఢాః, తేషాంసత్యానాం సతాదుస్యతమవీధానన్, నా సదావేన్నూనదాసీత్తదానిం తమతస్మిత్తమనా గూఢవగ్రే ప్రకేతః, మాయాంతప్ర కృతీంవిద్యావ్తాయినంతు మహేశ్వరిమ్, ఇష్టామాయాభిః పురుషాపకాయతే, మ మాయాదరత్యయా, అనాదిమాయయః సుప్తాయదాజీవఃప్రబుధ్యతే, ఇత్యాదిభి ర్వివికేషచిన్తాతం బ్రహ్మేవానాద్యవిద్యయా సదనదనిర్వాచ్యయః తిరోహితస్య రూపం స్వగతనానాత్వం పశ్యతీత్యవగమ్యతే॥

౧౧. యథోక్తమ్ - జ్ఞానస్వరూపోభగవాన్సతోసావశేషమూర్తిర్మతువస్తుభూ తః । అతోహి శైలార్థిధరాదిభేదాః జానీహి విజ్ఞానవిజ్ఞమ్భుతాని ॥ యదాతు కుద్ధం నిజరూపిసర్వకర్మక్షయేజ్ఞానమపాశ్చదోషమ్ । తదాహి సజ్జల్పలఠోఃఫలాని భవన్తి సూచస్తుషు వస్తుభేదాః । తస్మాన్నవిజ్ఞానమృతేఽస్తికించిత్త్వచిత్కదాదిద్విజవ స్తుజాతమ్ । విజ్ఞానమేకం నిజకర్మభేదవిభిన్నచిత్రైర్భూతుధాభ్యుపేతమ్ । జ్ఞానంవి కుద్ధం విమలంవిశోక మశేషలభాదినిరస్త్రసజ్జమ్ । ఎకంసదైకం పరమంపరేశస్సవా నుదేవోనయతోఽవ్యదన్తి । సద్భావఎవం భవతోమయోక్తజ్ఞానంయథా సర్వభూత

దోషశ్చైతి ॥ అవిద్యేతి సదసదనిర్వచనీయే త్యనాదీతి స్వరూపతిరోహాన వివిభవిది త్రాక్షేషకరీతి శబ్దైరిమాశ్చజ్ఞాః ప్రత్యుక్తాః॥

౧౨. ఎవంవిధావిద్యానాం మానమాహ ॥ అస్మతేనత్యాదినా ॥ ప్రత్యూఢాః ప్రతిపద్ధాః - ప్రత్యూఢశబ్దవివరణాయమాహ ॥ తేషామితి ॥ బహువచనమితిః పాశాని తిరోహాసదాసీదిత్యనిర్వాచ్యత్యన్ - తమాహి నూత్నావస్థ ప్రకృతిః, సతమవిధ్యరూ పాదిద్యేత్యమాహ ॥ మాయాంత్యితి ॥ బహుభుమపాతుత్యమాహ ॥ ఇష్టాఇతి ॥ ధియా విసాదుర్నిరసత్యమాహ ॥ మమే ॥ అనాదిత్వమాహ ॥ అనాదీతి ॥ ఆదిశబ్దఃప్రాగుక్త స్వరూపవరకులిన్పుతిగణపరః - ఇష్టామహేశ్వరాదిశబ్దైః సవిశేషత్వశజ్ఞాంనిర స్వకావాక్యానామభామాహ ॥ నిర్వృత్యేతి ॥ స్వరూపపరవాక్యైకాథ్యాదోషపర కాక్యేష్యసి నిర్వృత్యేషం వస్తుదోషశ్రయతయా వివక్షితమిత్యభావః - స్వకేతి అధిష్ఠా నభూతేన స్వససత్పుద్గులవగమ్యతే - యత్యితి పూరణమ్॥

౧౩. స్వరూపపరైరవవాక్యైర్నిర్వృత్యేషం వస్తుదోషశ్రయతయా దోషపరక్ర త్యాసి జ్ఞాయతఇత్యాహ ॥ యథేతి ॥ వస్తుశబ్దోవత్సయమాదేవాదిపరః ॥ వివిధః జ్ఞా యతేఽనెనైతి విజ్ఞానవిద్యాభేదదర్శనస్వాజ్ఞానకార్యత్వంవ్యతిరేకణవివక్షణాతి ॥ యదేతి ॥ కుద్ధంనిజరూపి అవిద్యాతక్రృతభేదదర్శనరహితుమ్ - సమస్తాత్కల్పస్సే భేదాలనైత్యవిద్యాసజ్జల్పః - అవిద్యాతరునంభూతీలిపత్యతే - వస్తుమదేన నిధ ర్మమదేవాద్యాకారభేదాః - వస్తుసీత్యాది శ్లోకద్యయంనిష్ఠాన్తేవత్వతే - విజాతీ యభేదనిషేధముపసంహరతి ॥ తస్మాదేతి ॥ సజాతీయభేదంనిషేధతి ॥ విజ్ఞానమితి ॥ స్వ గతమపి విషయేతి ॥ జ్ఞానమితి ॥ వికుద్ధంవిమలమ్ అవిద్యాభేదదృష్టిరహితుమ్ - సజ్జకంవృ థ్యాదిదోషమ్ - నెదంనిరమితమిత్యాహ ॥ సదీతి ॥ ఎతజ్ఞానం భువనాలోకం భువనై

(అవిద్యా యా బ్రహ్మత్వైకత్వ విజ్ఞాన నివర్త్యత్వం, సమత్వకర్తృత్వం చ.) (౨౯)

త్యకుస్యోః । ఎతత్తుయత్సం వ్యవహారభూతం తత్కామోక్తం భవనాశ్రయతత్వం ॥

౨ అన్యథా విద్యా యా నిర్వచేష బ్రహ్మత్రైకత్వవిజ్ఞానేన నివృత్తిం ప
దన్తి సమృత ర్మత్యవేతదేకం ఉశ్యతి, సవశోమృత్యుత్వం ఉశ్యతి, యదాహ్యైవైషవి
తస్మిన్నదృశ్యేనాత్మ్యే నిర్మలైవ నిలయనేనభయం ప్రతిష్ఠాం విస్తతే । అథసోఽభయం
గతోభవతి, భిద్యతేహృదయగ్రన్థి బృహస్పతే సర్వసంశయః । క్షయస్తే చాశ్మకర్తా
ణి తస్మిన్ దృష్టే పరావశం, బ్రహ్మవేద బ్రహ్మైవభవతి, తమేవ విదిత్యాఽతిమృత్యు
మేతి, నాన్యః ఉద్ధృత్యావిద్యాశ్శృతియః - అత్రమృత్యుకర్తృనా విద్యాభిధీయతే - య
థాసనమృత్యుజాతవచనమ్ - ప్రమాదం వై మృత్యుమహం బ్రహ్మిసదాప్రమాదమమృత
త్వం బ్రహ్మిమితి.

౩ సత్యంజ్ఞానమనందం బ్రహ్మ, విజ్ఞానమానందం బ్రహ్మత్వాది శోభకవాక్యా
వసేయ నిర్వచేషయాప బ్రహ్మత్వైకత్వవిజ్ఞానంచ, అథయోన్యాం దేవతాముపాస్తే -
స్మృతావస్మృతామస్త్రీతి । ననవేద । అకృత్సోమ్యైషః । ఆత్మైవోపాసీత, తత్త్వ
మసి, త్వంవా - ఆహమస్మిభగవో దేవతే ఆహం వై త్వమస్మిభగవో దేవతే । తద్యోహం
సోసోయోసోసోహమిత్యాది వాక్యసిద్ధమ్ - వక్ష్యతి పుతదేవ ఆత్మేతి యా షగచ్ఛన్తి
గ్రాహయన్తి తేతి - తథాచ వాక్యకారః - ఆత్మే త్వం మృత్యుక్షియాత్సర్వస్య తస్మిష్యుత్తే
తి - ఆ సేనచ బ్రహ్మత్వైకత్వవిజ్ఞానేనమిథ్యాపాస్మి స కారణస్యబద్ధస్య నివృత్తిర్యుక్తః.

౪ సనుచ సకల భేదనివృత్తిః ప్రత్యక్షవిరుద్ధా కథమివశాస్త్రీ జనన్తజ్ఞానేన క్రియ

నాధిష్ఠానతయా శితమ్ - సుంవ్యవహారభూతమ్ - సమస్తాద్యవ్యవహారాశ్చదం వర్తత ఇ
తి యత్ప్రతీహతురవిద్యేమృక్త ఇత్యర్థః ॥

౫ తతఃకింజ్ఞానస్య కర్మణైరపేక్ష్యఇత్యత్రాహ ॥ అన్యత్పైతి ॥ అజ్ఞాననివృ
త్తిం దర్శయితుంసమృతరితివాక్యముపాత్తమ్ - జ్ఞానవైక్యవిషయత్వాంతరేకమితి -
తథాసత్యభయప్రాప్త్యయదేతి - ఆత్మ్యంశరీరమ్ - నిరుక్తిర్నామ - అభయం భయాభా
వాయ - అవ్యయాభావసమాసః - బద్ధక త్వేన పరాభిమతస్యాసి జ్ఞానేనవివర్త్యత్వాయా
నాభిద్యత ఇతి ॥ ఆత్మభేద సతీతి త్యైవాసాయానా ॥ బ్రహ్మైతి ॥ ఉపాయాస్తరం నిషేధతి ॥
తమేవేతి ॥ నాత్రాజ్ఞాననివృత్తిః ప్రతీతేత్యత్రాహ ॥ ఆత్మేతి ॥ కథమిత్యత్రాహ ॥ యథేతి ॥
ప్రమాదమిత్వవధానమ్ - తద్దేతురవిద్యేత్యర్థః ॥

౬ నిర్వచేష బ్రహ్మత్వైక్యవిషయత్వం సావగతమిత్యత్రాహ ॥ సత్యమితి ॥ నిర్వచే
షత్వం శోభకసిద్ధమ్ - తేన ఆత్మసవికలంభావయతి ॥ అథయోన్యామితి ॥ భేదధీర్వి
క్షిప్తా - అధోపదేశంచదర్శయతి ॥ తత్త్వమితి ॥ తదాదేవతాం ప్రత్యాహ ॥ త్వంవా ఇతి ॥
స్వస్మిన్ననుసంధతే ॥ తద్యోహమితి ॥ అస్య సౌత్రతామాహ ॥ వక్ష్యతీతి ॥ తదభిప్ర
యజ్ఞోక్తియాహ ॥ తథాచేతి ॥ తస్మిష్యుత్తే - తస్మిన్ స త్పితత్వార్ - మానానుగ్రహకం
దర్శయతి ॥ అననచేతి ॥ మిథ్యాపాసన్యతి హేతుగర్భమ్ - సకారణస్యసావిద్యస్య-
సగ్మభావోపా రజ్జుజ్ఞానేన నివర్త్యః, సకర్మతేభావః ॥

బోధయతి ॥ సనుచేతి ॥ ద్విచక్షుస్యచా వాసాయ సకలకర్మః - వ్యా

(౩౦) (శాస్త్రజిజ్ఞాసన బద్ధనివృత్తి దీపికలు :)

త- కథంబారజ్జరహిన సర్వవిభా నేన ప్రత్యక్ష విరుద్ధాసర్వ నివృత్తిః క్రియతే. తత్ప్రద్యయోః ప్రత్యక్షయోర్విరోధః, ఇహతు ప్రత్యక్షమూలస్య శాస్త్రీస్యప్రత్యక్ష స్వతేజఃచే - తుల్యయోర్విరోధేన కథం బాధ్యబాధకభావః - పూర్వోత్తర యోధ్య జ్ఞ కారణజన్యత్వ తదభావావ్యామిలిచేత్ - శాస్త్రీ ప్రత్యక్షయోరపి సమాసమేతత్ - ఏతదుక్తం భవతి-బాధ్యబాధక భావేతుల్యత్వ సాపేక్షత్వనిరపేక్షత్వాదిన కారణం - జ్వాలాభేదాను మానేన ప్రత్యక్షోప మర్తాయోగాత్ - తత్రహిజ్ఞాతృత్వం ప్రత్యక్షే నావగమ్యతే-ఏవం చ సతి ద్వయేః ప్రమాణయోర్విరోధేయత్వవ్యాప్త్య మానాన్యధా నిర్దితద్బాధ్యన్, అసన్యధా నిర్ధమ నవకాశమితరద్బాధక మితిసర్వత్ర బాధ్యబాధక భావనిరాణ్య ఇతి- తస్మాదనాది నిధనావిచ్ఛిన్న సంప్రదాయా సమ్భవ్యమానదోష గత్వా నవకాశ శాస్త్రీజన్య నిర్విశేష నిత్యశుద్ధముక్తబద్ధస్య ప్రకాశ విద్రావ బిప్ర త్య భావావబోధేన, సంభావ్యమాన దోషనావకాశ ప్రత్యక్షేది నిర్ధవిధివికల్పరూపిచ

ప్రితిజ్ఞసర్వశీల్యస్వత్వాద్యధానం ప్రత్యక్షసాపేక్షత్వా, ద్వహ్నుస్సప్తత్వ హేతుద్రవ్య త్వవత్ యూపాదిత్యైక్య వాక్యతత్త్వవిరుద్ధం శ్రుతిర్మబోధయే దితిభావః - ఎతత్ప్రతిపా రన్ కింప్రత్యక్షస్య బాధ్యత్వంసంభవతీతి మనుషే ఉపపరోక్షస్య బాధకత్వంసం భవతీతి విత్పం హృదినిధాయప్రథమంకిరఃప్రతిపత్తిః || కథంవేతి || ప్రత్యక్షాభాసత్వం సప్రతీతిదశాయాం భాతంప్రశ్నద్బాధప్రత్యుత్తరభావః - పరోక్ష స్వమూలినా నబాధక త్వమితిశబ్దతే || తత్రేతి || తుల్యత్వవ్యాప్తయేతుశబ్దః - మూలిత్వపరోక్షత్వాభిప్రాయేణ ప్రత్యక్షమూలస్య శాస్త్రీస్యేత్యుక్తమ్ - తుల్యత్వవిపర్యయోఽపి స్వాదితి ప్రయోజకాస్తర మభ్యుపగమయితుమాచ || తుల్యయోరితి || తత్రపరోక్షంశబ్దతే || పూ ర్యోత్తరయోరితి || తత్తథాపి తుల్యమిత్యాహ || శాస్త్రేతి || మూలమూలిభావాద్యభావ విశేషితౌ హ్యుపాతుజత్వ తదభావా తయోఃప్రయోజకావిత్యకప్రమా || ఏతదుక్త మితి || తుల్యత్వైః || తుల్యత్వేసతి ద్విప్రకారజన్యత్వ తదభావావిత్యధానః - అదిశబ్దాత్పరోక్షాపరోక్షత్వం పూర్వోత్తరత్వంచ వివక్షితమ్ - కుతఃకత్యత్రాహ || జ్ఞాతేతి || అన్య భేత్యభ్యాహర్తవ్యమ్ - అయేగప్రసక్తాదిత్యధానః - కింవిషయం ప్రత్యక్షం బాధ్య తిత్వత్యత్రాహ || తత్రహితి || తహికింప్రయోజకమిత్యత్రాహ || ఎవంచేతి || త్వదుక్తేఽనుపపన్నై సతీత్యధానః || ద్వయేఃప్రమాణయోరితి || ద్వయోఃప్రత్యక్షయోః ప్రత్యక్షే నుమానయో రనుమానయేః ప్రత్యక్షోగమయో రనుమానాగమయో రాగమయేర్వేత్త్య ధానః - అసన్యధానిర్ధత్వం విరుద్ధవిషయమానాబాధనానుదయత్వమ్ - తచ్చవిషయ- ప్రచాలాభాప్రమాణతోటినివేశాభా వయాపాదనవకాశత్వాత్ - సర్వత్రప్రత్యక్షేదిమ సహతీయయే ర్విజాతీయయోర్వా ద్వయోర్విరోధఇత్యధానః - ఇత్యేతదుక్త మిత్వ న్యయః - తతఃకింశాస్త్రీప్రాబల్యన్యేత్యత్రాహ || తస్మాదితి || అనాదినిధనాహ్యోషేతి శ్చౌలిరహియేష్యత్వసాధకలింగంచస్తారితమ్ - అనాదిత్వాది నాంతోద్దోషసంభా వనా తతోప్రమాణతొట్వనివేశః - అర్థవిరోధందర్శయతి || నిర్విశేషేతి || శుద్ధిరవివ్యా విరహః - తతోముక్తమ్ అవిద్యార్యబద్ధరహితమ్ - బుద్ధంభానమాసమ్ - తచ్చస్వతః- తచ్చగిత్త వతయా శ్రుతతాత్మమితిదాహః - విధవికల్పరూపాబద్ధః - కచ్చదోషఇత్య

ఫనివృత్తిర్యుక్తైః-సంభావ్యతేచవివిధవికల్పభేదః పృశ్యన్తు గామీపృశ్యక్షస్యానాది
భేదాసనాదిరూపవిద్యాభ్యాదోషః॥

౧౦ సన్యసాదినిధనాశ్చిన్న సుంప్రచాయతయా నిర్దోషస్యాపి కాస్త్రీస్య
జ్యోతిష్టమేన స్వగ-కామాయజేతే త్యేవమాదేభాదావలమ్బినా బాధ్యత్వం పృ
శజ్యేత-సత్యమ్- పూర్వాపరాపశ్యేదే పూర్వ కాస్త్రీవ, స్త్రాక్షకాస్త్రీస్య నిరవకా
శత్యాత్మేన బాధ్యతవమ్॥

౧౧ వేదాంతవాక్యేష్యపి సగుణబహుపాసనపరాశాంతాస్తానామయమేవన్యాయః,
నిగుణత్వాత్పరస్య బ్రహ్మణః సనుచయస్సర్వజ్ఞ స్సర్వవిత్, పరాస్యశక్తిర్వి
విభవ శూన్యతే స్వాభావికీ జ్ఞానబలకియార, సత్యకామస్సర్వ సంకల్పఇత్యాది బ్ర
హ్మస్వరూపప్రతిపాద సపరాశాంతాస్తానాంకథంబాధ్యత్వమ్- నిగుణ వాక్య సా
మర్థ్యాదిలి బూజిః॥

తావ్త॥ స్మంభావ్యతెచెతి॥ భేదప్రపణ్యో భేదసముచాయః జ్ఞాత్రాదిః సచ దేవాదిరూ
పేన వివిధఃసచ బ్రాహ్మణాదిరూపేన వికల్పనానలి వివిధవికల్పభేదరూపః- ఆదిశబ్దేన
భేదదర్శనముక్తమ్- తయార స్యాన్యాయశ్రయ త్త్వనాసాయనాదిశబ్దః- శీజాష్టరవ
త్ప్రవాహనాదిః- కాచాదిత్యదాసాయావిద్యాభ్యశబ్దః- కావిత్యేన కాచాదినా
సర్వత్రదోషనుమానెకాశ్యత్వాద్యే జేఽపిప్రసజేత్- యేగాన్యనుకలభిస్తుకుల్యేతిభా
వః- ఆదిశబ్దః కారణాదిద్యావిషయేనా॥

౧౦- చోదయతి॥ సన్నితి॥ అనన్తరోక్త బాధ్యత్వప్రయోజకాభావమాహ॥ ఆ
నాదీతి॥ అపిర్విరోధ- బాధ్యబాధకతాభ్యుపగమ నిమిత్తం విరోధం దర్శయతి॥ జ్యో
తిష్టమేనేతి॥ బాధ్యత్వమగ్నేకుర్వాన్ దృష్టపాతుకత్వమనుపగచ్ఛన్ సరిహరతి॥ స
త్యమితి॥ సావకాశత్యాసవక శత్యావాన్తరవిధారూపేన పార్యాపర్యణిర్యాహః-
ఉద్గాతృప్రతిహర్తృపశ్యేదయోర్మైమితి కత్యేనాదక్షిణసంస్థాపనసర్వస్వదక్షిణత్యే
విహితే- ఏకప్రయోగే తయార్విరోధః తత్రయోగపక్ష్యే వికల్పః పార్యాపర్యేతు పూ
ర్వప్రాబల్య మసంజాతవిరోధితయోదయన్- పరస్యసత్ప్రతిపక్షతయేవోదయన్
పూర్వపక్షీతమ్-విరోధ్య సన్నిధానాత్తదబాధన పూర్వస్యోదయసంభవః- ఉత్తర
స్యేతు సన్నిహితవిరోధ్య బాధేనోదయసంభవత్ బాధిత్యేవోదయజేతి ప్రాబ
ల్యంవిమిత్తోదయామైమితికాన్త్రీంచోదితమెతేసిద్ధాన్తీకృత్ తదక్తంపూర్వా
బాధన నోత్పత్తిరుత్తరస్యహి నివృత్తి- పాత్రకమాత్రివర్తనంసారిశాం ప్రథమప్రా
వణ్యరూపాభావక్రమాచ్చ, పార్యాపర్యసిద్ధిరితి తేనన్యాయేన పూర్వబాధజ్యోధః॥

౧౧- తాదృశ పార్యాపర్యభావాత్సగుణోపాస్తికాస్త్రీమ నాయం సర్వాహ
ఇత్యత్రాహ॥ వేదాన్తేతి॥ కుత ఇత్యత్రాహ॥ నిర్గుణత్వాదితి॥ అపశ్యేదన్యాయఫల
యాపిబాధదర్శనాదిత్యధః- సగుణోపాసనస్యజ్ఞ తాదిసాంసారికఫలశ్రవణ తాత్ప
ర్యత్వ మభిప్రేతి- స్వరూపపరసగుణవాక్యేషు కథమితిచోదయతి॥ సనుచేతి॥ సరి
హరతి॥ నిర్గుణేతి॥

౧౨ ఏతదుక్తం భవతి-అథూలమనన్యహృస్వమవీర్ష్యం సత్యం జ్ఞానమనంతం బ్రహ్మ నిగుణం నిరజ్జనమిత్యాదీని వాక్యాని నిరస్తం నున్న విశేషము బుద్ధునిత్య చైతన్యం బ్రహ్మలిప్తిపాదయన్తి- ఇతరాణిచ సగుణమ్- ఉపాయవిధవాక్యానాం విరోధతే నైవావశ్యేదన్యాయేన నిర్గుణవాక్యానాం గుణాపేక్షత్వేన పరత్వాద్బలీయస్య మితిని కిందించవలసినవి॥

౧౩ సమచ సత్యం జ్ఞానమనంతం బ్రహ్మతత్త్వ సత్యజ్ఞానాదయో గుణాః పృథియస్తే- సేతువ్యవ్యతే- సామానాధికరణ్యేనైకార్థ్యః పతీతేః- అనేక గుణవిశిష్టాభిధానేష్యేకార్థత్వ మునిరుద్ధమితిచే- అనభిధానజ్ఞే దేవానాం ప్రియః- ఏకార్థత్వం నామనర్వచదానామత్రైక్యమ్- విశిష్ట పదార్థాభిధానే విశేషణభేదేన పదానామర్థభేదో

౧౨- కాని నిర్గుణవాక్యాని కథంచ తెలుపం పాదుర్థ్యమిత్యత్రాహ ॥ ఏతదుక్తమితి ॥ బుద్ధునిత్యచైతన్య- ఇతరాణియస్సర్వజ్ఞ ఇత్యాదీని- గుణాపేక్షత్వేనని పేధస్యప్రసజ్జకసాపేక్షత్వాదిత్యధః- సకించిదపహీనమ్- ఉపాసనార్థత్వాత్సగుణవాక్యానాం సన్తయిర్థ్యమితధావః- యద్యా సర్వజ్ఞ ఇత్యాదేరపుపాసనార్థత్వైర్వివిక్షన్నాహ ॥ వేదాస్తేతి ॥ పార్వాపర్యాభావా స్మగుణబాధః- తత్సవ మోపాసనార్థాత్వకౌఽప్రితిహింసాయతి ॥ నమశ్చతి ॥ విధినిషేధరూప పార్వాపర్యమభివ్రేత్య పరిహరతి ॥ నిర్గుణేతి ॥ సర్వమనన్యరూపత్వం ॥

౧౩- నిర్గుణవరతయోపాత్తం సత్యాదివాక్యం సగుణవరంబుద్ధ్యాహింసయః ॥ సమచేతి ॥ సత్యజ్ఞానాదయః సత్యత్వజ్ఞానత్వాదయః- ద్వ్యైకయోగితిచ- ద్వ్యైకత్వయోగితివాక్యధః- అనన్యథా ద్వ్యైకేష్యైతిబహువచనప్రసక్తాత్- పరిహరే ॥ సేతి ॥ ప్రతితిరాపాతభిత్వన్న సఃకుటిఃప్రమిత్యేన్నైతుస్పపాదయష్యత్యభిర్యధః- కుతజిత్యత్రాహ ॥ సామానాధికరణ్యేనేతి శబ్దేతి ॥ అనెకేతి ॥ వ్యధికరణవాక్యేష్యేన సచదార్థానైకత్వం వాక్యాత్రైక్యత్వ విరోధితిధావః- సమానాధికరణ వ్యధికరణవాక్యయోగభిధానవిశేషానభిజ్ఞ ఇత్యుపలభ్య పరిహరతి ॥ అనభిధానైతి ॥ దేవానాం ప్రియశ్చాః అజ్ఞ ఇతిధావః- కథమిత్యత్రాహ ॥ ఏకార్థత్వమితి ॥ సమప్రకర్షపదసముదాయబోధ్యప్రధానాత్త్రైక్యం తత్త్వవ్యధికరణవాక్యేష్యైతిధావః- తతఃకిమిత్యత్రాహ ॥ విశిష్టేతి ॥ సమానాధికరణవాక్యస్థ హృతిపదికాని కిందిశేషణమూత్రపరాణి ఉపవిశిష్టపరాణి ఉత్సరూపమూత్రపరాణితి విశిష్టమభివ్రేత్య ప్రథమవిశేషణరూపార్థానేత్యాన్నాత్త్రైక్యమ్- ద్వితీయైషిరు తత్త్వల్యమ్- కింఛ విశేషణవిశేష్యరూపార్థభేదాద్యనాత్త్రైక్యమ్- విశేషణభేదేనవిశేష్యభేదప్రసక్తార్హ- విశేషణాహింసాభదకః- దేవదత్తః శ్యామాయవేత్యాదా ప్రత్యక్షబలాదైక్యమ్- బ్రహ్మసత్యద్వైతః- సచైవచనాద్రధర్మినాదిపదైక్యా ద్వితీయైక్యమ్- ఖడ్గోణ్యః పూర్ణశృంగోగోత్యత్రాదృప్తైః- తద్బహుత్వం ప్రత్యక్షబలాదితిచెన్న- అప్రత్యక్షగోరపి పురుషస్యాననవాక్యేన గోబముత్ప్రపతీతః- తస్మాదప్రత్యక్షే బ్రహ్మణి విశేషణభేదప్రయక్త విశేష్యభేదోదర్యా రజత్యాది దూషణాని విశేషణభేదేనేత్యాది గ్రన్థసూక్తాని- అధికభోవిశేష్యస్యాపినాద్యః- క్రమకాభిధానంచ ద్వ్యైక్యభవ విశేషణేషి పదాంతరవిహిత విశేషణ

ఓకటానీయః - తతశ్చైతాభావ్యం సనిధ్యతి - ఏవంతరికా శత్రువహానాం పర్యాయః
 తాహ్యత్, అనిశ్చిత్తాభావిభావయత్యాత్ - ఏకాభావిభావయత్యేవ్య పర్యాయత్వము
 తహిత మనాశ్చులు - ఏకత్వతాత్పర్యవిశ్వయాదేకస్యైవార్థశ్య తతశ్చిత్తార్థ విరోధే
 త్రిత్యనీకత్వపరత్వేన శత్రువహానామర్థవత్త్వ మేకాభావ్య మపర్యాయతావ॥

౧౪ ఏతదుక్తం ధవతి. లక్షణః - ఇతిపత్రవ్యం బ్రహ్మ శకలేతరచదాభా వి
 రోధి రూపమ్. తద్విరోధి రూపం శత్రుదుశేన పదత్రయేణ ఫలతో బ్రహ్మశ్యతే - తత్ర
 శత్రుపదం వికారాశ్చ పదత్వేనాశత్యాద్యస్తుసూ వ్యావృత్త బ్రహ్మవిరమ్ - జ్ఞానవదం
 చావ్యాధీన ప్రకాశజడమాపాద్యస్తుసూ వ్యావృత్త పరమ్ - అనన్త పదం చ దేశతః - అ
 తో వస్తుశ్చ పరిచ్ఛిన్నా వ్యావృత్త పరమ్ - నచ వ్యావృత్తిర్బ్రహ్మరూపా విభావరూపా
 వాధర్మః - అపితు శకలేతరవిరోధి బ్రహ్మేవం యథాకాక్ష్యదేః కాష్ట్యాదివ్యావృత్తి
 శ్చత్రస్య వార్థశ్యరూపమేవన ధమాన్తరిమ్ - ఎవమేకస్యైవవస్తునః శకలేతర విరో

స్తయోవిశేషణయోర్విధి స్మనునాయః, యుగపచ్చేత్ సుమానిధిత్వావిశేష్యం శిష్యవ
 విశేషజేష్యైక్యప్రతిపాదనా ద్విశేషజైక్యమ్, ఉద్దేశ్యోపాదేయవిభాగాభావశ్చైత్యా
 ది మాషానన్యన్యత్రోక్తాని ఇహాభిప్రేతాని - తతః కిమిచ్ఛేత్తా హ॥ తతశ్చతి॥ శిరో
 వ్యయమాషాత్ప్రతిమశిరోధాత్ప్రకృతమ్ తద్వివృద్ధ్యంతోచేదయతి॥ ఏవమితి॥ ఏవం
 తర్హి - వస్తుమాత్ర పరత్వ - ఎకతరపదవైయధ్యం సామానాధికరణ్యలక్షణహానిశ్చాభిప్రే
 తే - పరిపరమ్యమానత్యాత్ - ఇదంబహుగ్రన్థైః పరిపరమ్యధ్యత్వరయనచోదనీయమి

త్యభిచారియోదాహ ॥ ఏకాభావి॥ ఏకాభావిభావయత్యేపితి చోద్యహత్వనువాదః -
 పరిపరతి॥ ఏకత్వేతి॥ తాత్పర్యవిశ్వయా స్మయనవిశత్వా - లక్షణహానిపరిపరశ్చక
 త్వాభిప్రేతః - అధావత్త్వం ప్రయోజనవత్త్వమ్ - బహువ్యావర్యబ్రహ్మసూ దర్శవత్త్వః,
 ప్రవృత్తినిమిత్తభూతైర్దైరపర్యాయతా, సామానాధికరణ్యలక్షణాన్తరోధశ్చ, ఏకాభా
 వ్యావిరోధః నిధ్యస్తీ ముక్తం ధవతి॥

౧౪ - తత్త్వం పదయోరి వాస్వయముఖేనూపలక్షణద్వారా స్మరూపకరత్వం
 తింససాగ్, వ్యావృత్తిబహుత్వాదైక ర్థత్వమ్; వ్యావర్యావర్యాన్నతస్యవిదాసః క
 తిపయనదైక్యశ్యతే; యథోన్యాయవృత్తిః కానిరతాసః వ్యావృత్తిభిన్నధర్మకత్వం; వ్యా
 వృత్తయోనధర్మాత్మేత్ పర్యాయతాస్యాదిత్యాశ్చోక్తా హ॥ ఏతదుక్త మితి॥ కారణ
 తయోక్తశ్చ కజ్జిరిరోపబ్రహ్మ శున్యాపేక్షితత్వా దతద్యాద్యవృత్తి ముఖేన స్మరూపక
 రత్వమిత్యభిప్రేత్య లక్షణతత్త్వాద్యుక్తమ్ ॥ సుప్రసిద్ధం పదత్రయేణ ఫలతే ఇతి॥ ప్ర
 యోజితేన రూపేణానన్త వ్యావర్య బ్రహ్మదానిఇతిభావః - బ్రహ్మసాక్షిఫలితః, పదా
 నిమిత్తస్మరూపసాక్షిత్వార్థత్వం చాభిప్రేతమ్ - కేనకస్తావ్యావృత్తిరిత్యత్రాహ॥ త
 త్రేతి॥ కారణయోజ సుప్రసిద్ధివ్యావృత్తేర్వికారివ్యావృత్తిరుక్తా - జడరూపేత్యశ్చ
 వ్యావ్యాసకమనాధీనప్రకాశేతి - తాభిన్నధర్మకత్వమిత్యత్రాహ॥ నచితి॥ వాదివిశేష
 పెక్షయాభావావరూపచోక్తిః - తహి, కిమిత్త్యత్రా హ॥ అపితితి॥ నిదర్శయతి॥
 యథేతి॥ నచర్థాన్తరమితి॥ అనుపలబ్ధుః, తదభ్యుపగమ్యైకనవస్థానాచ్చేతిభావః -
 తహి - పర్యాయతాస్యాదిత్యాశ్చోక్తా హ॥ కాక్ష్యం కష్ట్యాదివ్యావృత్తం కిలిమవ్యా

ధ్యానాకారమునకుండుదధి వత్తర, మేకాధా, మచర్యాంతుం చ తదత్రయమ్-
తస్మాదేక మేవ బ్రహ్మస్యయం జ్యోతినిధూత నిఖిల విశేష మిత్యుక్తం భవతి ఏవం
వాక్యార్థప్రతిపాదనే న త్యేవ సుదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీదేక మేవాద్వితీయమిత్వాది
భిరైకార్థ్యమ్- యతోవా ఇహని భూతాని జాయంతే, సుదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీత్,
అత్తావా ఇదమేక ఏవాగ్ర ఆసీద్భూతిభి జగత్కారణతయేవ లక్షితస్యబ్రహ్మణ
స్వరూప మిదముచ్యతే, సత్యంజ్ఞాన మనన్తంబ్రహ్మేతి- తత్రిశ్వరకాళావ్రాయస్యా
యేన కారణవాక్యేషుసర్వేషు సహతీయవిజాతీయవాప్య త్తేమద్వితీయంబ్రహ్మగత
మ్- జగత్కారణతయే పరిత్యజస్యబ్రహ్మణః- ద్వితీయస్య ప్రతిపిపాదయపితంస్య
రూపం తదవిరోధేనవ త్తవ్యమ్- అద్వితీయత్వక్రుతిగుణతో-పి సద్వితీయతాంసశే
నాతే- అన్యథా నిరజ్ఞానం నిగుణ మిత్వాది క్రుతినిరోధః- అతశ్చైతల్లక్షణవాక్య ము
ఖ్యైకరసమేవ ప్రతిపాదయతి॥

౧౫ సనుచ సత్యజ్ఞానాది పదానాంస్వార్థప్రహజేన స్వార్థనిరోధివాప్యత్తే
స్మిన్స్వరూపా పస్థాపనపరత్వే లక్షణాస్యార్- నైషదోషః- అభిధానవృత్తే రపితా
త్పర్య వృత్తైర్భూతీయస్తాత్- సామానాధికరణ్యస్యస్వాత్మ్యవేతాత్పర్యమితి సర్వసం
మతమ్- సనుచ సర్వపదానాం లక్షణాన దృష్టవరీ- తతఃకిమ్- వాక్యతాత్పర్యానిరోధే
వృత్తమిత్వాదిప్రతిబద్ధ్యభిప్రాయేణాహ ॥ ఏక స్త్యవేతి॥ అథావత్తరం దృష్టాన్తాపేక్ష
యాపరాధిమతసగుణపరత్వాపేక్షయాచ- శాక్త్యంహి ప్రత్యక్షమ్- అతోవాక్యం
మన్తప్రయోజనమ్- శోధకస్యశక్తిరదోషత్యదాసోహిక్యత్యః, సమగుణాన్యజ్ఞా
పనమితి- అథవాక్యార్థ మహ ॥ తస్మాదితి॥ సామానాధికరణ్యస్వాత్మ్యావ్యర్- అథకా
రణవాక్యైకార్థ్యం హేతుముపపాదయతి ॥ ఏవమితి ॥ వికార్యంకుతో-పేక్షిత
మిత్వైత్రాహ ॥ యథాప్రతి॥ లక్షణప్రాపకవాక్యేషునై- ఉపలక్షణజ్ఞాప్యవిహితమి
ద్యోవశాఖాః- కారణవాక్యవగతస్యశోధకత్వాత్తదైకార్థ్యమిత్యర్థః- తహి-య
స్సర్వజ్ఞ ఇత్యాది సగుణకారణవాక్యైకార్థ్యం స్వాదిత్యత్రాహ ॥ తత్తేతి॥ అనుక్త
స్వాన్యతో- గ్రాస్వాత్వా త్పగుణేష్వపి నిర్గుణత్వముక్తంభవతి- తత్రాపచ్ఛేదనయా
న్నిర్వికేషత్వం సర్వత్రసేద్యేదిహాః- తతఃకిమిత్యత్రాహ ॥ జగదితి॥ అర్థనిరోధః- త
త్రాపి సరపతిరద్వితీయఇతివత్కింసస్వాదిత్యత్రాహ ॥ అద్వితీయత్వేతి॥ సదేవైకమే
వేతి సహతీయవిజాతీయ భేదనివర్తకసావధారణపదద్వయ సమభిహారణపరితమ
దద్వితీయమితి స్వగతభేదనివర్తకమిత్యర్థః- అథశోధకాన్తనైకార్థ్యం హేతుమా
హ ॥ అన్యథేతి॥ అన్యథా- సత్వాదివాక్యస్య సగుణపరత్వే- ఉక్త హేతుక్రయేణని
ర్వికేషపరత్వం నిగమయతి॥ అత ఇతి॥ లక్షణేతి॥

౧౫- చోదయతి॥ సనుదేతి॥ స్వార్థోవిశేషణవాక్యారావిశేష్యన్- తదభావేనతద
భిధేయమిత్యర్థః- లక్షణానుభూత్యపర్యపరిహరతి ॥ నైషద్యతి॥ కుత ఇత్యత్రాహ ॥
అభిధానేతి॥ వాక్యతాత్పర్యనిరోధి ముఖ్యవృత్తైరపి తదనురోధిలక్షణావృత్తైర్భూతీయ
ప్రొద్దిత్యర్థః- కన్ద్రిస్తాత్పర్యం యదనురోధాయ లక్షణేత్యత్రాహ ॥ సామానాధి
కరణ్యస్యేతి॥ తాత్పర్యస్వాత్మ్యావాత్పర్యపదలక్షణానయన్తేతిచోదయతి ॥ స
నుచేతి॥ ప్రతిపాదయతి॥ తతఃకిమితి॥ అనిరుద్ధపదముఖ్యార్థత్వదర్శనం నిరుద్ధపదముగ

శత్యేకస్యాపి న దృష్ట - సమభివ్యాహృత పదసముదాయస్యైతత్తత్పర్యమితినిశ్చితే
 సతి ద్వయాస్త్రీయః కాం సర్వేషాంకార దవిరోధాద్వైకస్యేవ లక్షణాసదోషాంత-
 తథావశాన్తస్థైరభ్యుపగమ్యతే - కార్యవాక్యార్థవాదిరైకకావ్యేషు సర్వేషాం ప-
 దానాం లక్షణా సమాశ్రియతే - అపూర్వకార్య వివరిజాదేర్భుభ్యవృత్తత్వాత్ - లిజా
 దిభిః క్రియాకార్యం లక్షణయా ప్రతిపాద్యతే - కార్యాన్నితసాన్ధ్యాధిధాయి నాం చేత
 రేషాం పునానా మపూర్వకార్యాన్నిత ఏవముఖ్యార్థ ఇతిక్రియాకార్యాన్నితప్రతిపా-
 దనం హి లాక్షణికమేవ - అతో వాక్యతాత్పర్యావిరోధాయ సర్వపదానాం లక్షణాపి
 సదోషః - అత ఇదమేవార్థజాతం ప్రతిపాదయన్మై వేదాంతః ప్రమాణమ్ ||

౧౬ ప్రత్యక్షేది విరోధేన శాస్త్రీస్యబలీయస్త్యి ముక్తమ్ - సరిత విరోధబలీ
 యన్వయం వక్తవ్యమ్ - విరోధవివచనదృశ్యతే - నిర్విశేష సన్తాత్ర బ్రహ్మ హి త్వాత్పి
 యాయైవిరుద్ధమితిభావః - తద్విప్రతిష్ఠా విపక్షేవాధగర్యాం ప్రతిబద్ధి మభిప్రత్యాహ ||
 వాక్యేతి || గజ్ఞాయాం మత్స్యై ఇత్యత్ర లక్షణాత్పాదో గజ్ఞాయాం ఘోష ఇత్యత్రా-
 పి సతీంసస్యాదిభావః - తతః కిమిత్యత్రాహ || సముభీతి || విరోధావిరోధావేవ ప్రయో-
 జితో నకుచేదైకత్వద్విత్వాదికమిత్యర్థః - విషంభుజ్ఞేష్వాదౌ సాసార్యక్రితిన దృ-
 ష్టుః ; యోగ్యతాదినా తత్రతాత్పర్యవిశ్చయశ్చేదిహపి సమాసవిభక్త్యాసంభవిభావః -
 తథావరీక్షతైరవ్యభ్యుపగతమిత్యాహ || తథాచేతి || అభ్యుపగమ్యతే - అభ్యుపగతః
 తిత ఇత్యర్థః - కైకేష్యిత్యత్రాహ || కార్యేతి || కుత ఇత్యత్రాహ || అపూర్వేతి || తతః
 కింనర్వపదలక్షణాయా ఇత్యత్రాహ || కార్యాన్నితేతి || సమగజ్ఞాపదలక్షణాయామ-
 పి సహజప్రతిపాదో లాక్షణిక ఇతిచేన్న - తత్ర లక్ష్యేనాధిధాన్యాత్ - ప్రధానభూతవా-
 క్యార్థలక్షణాయామేవహి తదన్నితాధిధాయి నాం లక్షణాస్యాత్ - సచకమలానినిమి-
 లస్తీతివల్లక్ష్యేనాధిధాన్యేఽపి పదాన్తరముఖ్యార్థతా - సర్వపదానాం నిమిలసప-
 రత్వవ్యవస్థిత్యభావో - గవాయజైతేత్వాదౌ కృత్స్న పదసముదాయ స్వాపూర్వ
 కార్యముఖ్యత్వావగమచ్ఛ - కార్యాన్నితమాత్రే పదాన్తరాణాం ముఖ్యత్వంచేత్,
 కార్యమాత్రలిజాదిరపి ముఖ్యేఽస్మ - విశిష్టకార్యైకదేశపరత్వావిశేషాత్ - విశిష్ట-
 స్థాయి కార్యైకదేశే పదశక్తిశ్చేత్ , లిజాదః క్రియాకార్య ఇవపదాన్తరాణామపి క్రి-
 యాకార్యాన్నితే లక్షణాస్యాత్ - విశిష్టస్థాయి కార్యైకదేశపరత్వప్రమాణావిశేషాత్ -
 లిజాదిశక్తేః కార్యమాత్రవిషయత్వై తద్విశేషశబ్దశక్త్యభావాన్తాన్తరాగౌచరత్వా-
 చ్ఛ కార్యవిశేషస్యాప్రమాణికత్వం చేత్యేత, తాకార్య విశేషాన్వయేపి కుల్యమ్ - స-
 మభివ్యాహారాత్తద్విధిశ్చేత్ , స్వగతామపద సమభివ్యాహారాత్కార్య విశేషసిద్ధి-
 రితి, ఏకస్యాముఖ్యత్వేఽన్యేషాశ్చతథాత్వమవజానీయమితిభావః - లక్షణాదోష-
 త్య పరివరముపసంహరతి || అత ఇతి || పరమప్రకృతం నిగమయతి || అత ఇతి || అర్థజా-
 తం, చిన్తాత్రస్య సత్యత్వమన్యసమిధ్యాత్వం దోషమూలత్వం దోషస్వరూపం తిస్య
 జ్ఞాననివర్త్యత్వమిత్యాది ||

౧౭ అథనిర్విశేష చిన్తాత్ర సత్యత్యే విరోధమభ్యుపగమ్యత్యతాచాస్త్రస్య
 బలీయన్వయముక్తం సాత్, సరవాన్తీత్యాహ || ప్రత్యక్షేతి || సరిత - సరిహిత్యర్థః - ధమ
 విరోధ ఇత్యత్రాహ || నివిశేషేతి || నివిశేషతదం సమాధియ నిజాతీయ భేదనిషేధ

౧౬ కించ భేదో నాను కల్పితవాఢో నాన్యవిద్భిర్నిరూపయతుంశక్యతే. భదస్తావన్నవస్తునస్వరూపమ్ - వస్తుస్వరూపేగృహితే స్వరూపవ్యవహారవత్ పర్యవ్వాద్యేదవ్యవహారప్రసక్తిః - వచనాద్యం ; స్వరూపేగృహితేపిభిన్నఇతివ్యవహారస్య ప్రతియోగిత్తరణసవ్యవేక్షత్వాత్ తత్త్వరణాభానేనచిదానీమేవ నభేదవ్యవహారే ఇతి - స్వరూపచూత్రభేదవాదిసూహిప్రతియోగ్యపేక్షాచ సూత్రేగృహీతుం తమ - స్వరూపభేదయోగ్యస్వరూపత్వావిశేషాత్ - యథాస్వరూపవ్యవహారోన ప్రతియోగ్యపేక్షః, భేదవ్యవహారోపి తత్తేవస్యాత్ - హస్తః కరఇతి వద్వటోభిన్న ఇతి ఉర్యాంతత్వం చస్యాత్ - నాసిధమః - ధమత్వేనతితస్యస్వరూపాద్యేదోవశ్యాశ్రయణీయః - అన్యథా స్వరూపమేవస్యాత్ - భేదేచ తస్యాపిభేదస్తద్ధర్మస్తస్మాదీత్యనవస్థా - కించ బాత్యాది ధమవిధ్వవస్తు (గహణ సతిభేదగహణం, భేదగ)హణే నతి బాత్యాది ధమవిధ్వ వస్తు (గహణ మిత్యన్యాయ్యాశ్రయణమ్ - అతో భేదస్య దుర్నిరూపత్వాత్ సత్త్వత్రస్యేవ ప్రకాశకం ప్రత్యక్షమ్॥

౧౭ కించ మటోఽస్తి పటోఽస్తి ఖటోనుభూయతే శటోఽనుభూయత ఇతిసర్వపదాభానస్తత్తానుభూతి ఖటితావేవ దృశ్యవై - అత్రసత్త్వత్రం సర్వానుప్రతిశక్తిః పృనువర్తమానం దృశ్యత ఇతి తదేవ పరమార్థః - విశేషాస్తు వ్యావర్తమానతయోఽపరమార్థాః - రజ్జుసర్పాదివత్ - యథారజ్జురధిస్థానతయోఽనువర్తమానా పరమార్థసతీ - వ్యావర్తమానాస్సర్ప భూదళనామ్బుధారా దయోఽపరమార్థాః - ననుచరజ్జుస

౧౮ అథమయదౌఘ్నం దర్శయతి ॥ కించేతి ॥ నాన్యవిద్భిః - సత్త్వాపాతధీత్యైః - తత్రభేదః కింస్వరూపం ధర్మవేతివిశ్చమభివేత్య ప్రథమం శిరోదూషయతి ॥ భేదవ్యవహారస్య ప్రతియోగినిరవేక్షతాప్రసక్తేరిత్యథః - భేదస్యస్వరూపత్వైవ తద్ద)హస్యప్రతియోగ్యనపేక్షత్వేఽపి శాబ్దవ్యవహారల్యప్రత్యాదివత్ భిన్నఇతివ్యవహారవిశేష ప్రతియోగిధీరసి నానుగ్రస్తర్గతేత్యాశక్కొనా ॥ సచేతి ॥ కుత ఇత్యత్రాహ ॥ స్వరూపేతి ॥ హిరూత - స్వరూపగ్రహణఇవ భేదవ్యవహారేవ ప్రతియోగ్యపేక్షత్వానం భవాదిత్యథః - సోఽపి కుత ఇత్యత్రాహ ॥ స్వరూపభేదయోగితి ॥ తద్వివృణోతి ॥ యథేతి ॥ దూషణస్తరమాహ ॥ హస్తే ఇతి ॥ దూషణస్తరాణాం ఉరిహరసామ్యాదనుక్తిః - ద్వితీయం దూషయతి ॥ నాపీతి ॥ కుత ఇత్యత్రాహ ॥ ధర్మత్వేనతీతి ॥ విశేషేనానమాహ ॥ అన్యథేతి ॥ అన్యథాస్వరూపమేక్షదూషణసాత్యాదిభావః - తతః కిమిత్యత్రాహ ॥ భేదవేతి ॥ తద్ధర్మః - భేదస్యధర్మః - పరస్పరాశ్రయమాహ ॥ కించేతి ॥ ధర్మధర్మిణాధామిణ ప్రతియోగిసూక్ష్మజ్ఞాతీయయోశ్చతత్తత్త్వావగ్రహపూర్వణోభేదగ్రహస్తకూర్పక శ్చేతర ఇత్యన్యాయ్యాశక్తయః - సాధకాభావముచసంహరతి ॥ అత ఇతి ॥

౧౯ బాధకందర్శయతి ॥ కించేతి ॥ వ్యాప్తింశ్చయతి ॥ ఖటోఽస్తి త్యాదిహ ॥ అనుమత్తి వ్యాప్తినిధ్యైశ్చటోక్తిః - నదనుభూత్యైకాయానుభూయత ఇత్యుక్తిః - తతః కిమిత్యత్రాహ ॥ అత్రేతి ॥ ఉదాహరతి ॥ రజ్జ్వేతి ॥ రజ్జ్వదివత్పర్పాదివచ్చేత్కర్తవః - తద్వివృణోతి ॥ యథేతి ॥ సోపాధివ్యంశక్కౌరే ॥ సనుచేతి ॥ ఉపహరతి ॥ ఉచ్యత

(34)   (సతోఽనుభూతిత్వమ్ - అనుభూతే స్వీకరస్సిద్ధత్వమ్.)

రూపా రజ్జురియం ససర్వభిత్వాది రజ్జ్వద్వద్విష్టానయాభాత్సర్వజ్ఞానేన బాధితత్వాత్స
 రూపేరపారమార్థ్యమ్, నవ్యావర్తమానత్వాత్; రజ్జ్వదేరపి పారమార్థ్యం నానువర్తమాన
 తయా; కింతవ్యబాధితత్వాత్; అత్ర తు ఘటాదీనామ బాధితానాం కథమపారమా
 ర్థ్యమ్ - ఉచ్యతే - ఘటాదా ద్యష్టాన్యవృత్తిః - సాకింరూపేతి వివేచనీయమ్ - కిం
 టోస్తీత్యత్రిషటాదభావః - సిద్ధంతహి ఘటోస్తీత్యనెన ఘటాదీనాం బాధితత్వమ్ - త
 తో బాధఫలభూతావిషయవృత్తిర్యావృత్తిః - ఉచ్యతే - వర్తమానానామ పారమార్థ్యంతా
 భయతి - రజ్జవత్సన్నాత్ర మబాధితమనువర్తతే - తస్మాత్సర్వస్యైరితేకీకర్యమపరమార్థ్యం
 ౨౦ ప్రయోగశ్చ భవతి - సర్వరూపార్థః అనువర్తమానత్వాత్ - రజ్జుసర్పదౌ
 జ్ఞానివత్ - ఘటాదయోఽపరమార్థాః - వ్యావర్తమానత్వాత్ - రజ్జ్వద్వద్విష్టానసర్పాది
 వదితి ||

౨౧ ఏవం చ సత్యమవర్తమానాఽనుభూతిరేవ పరమార్థః - నైవ శతీ - ననుచ సన్నా
 త్రమనుభూతే ర్విషయతయా తతోభిన్నమ్ - నైవ చ - భేదోఽప్రత్యక్షా విషయత్వా
 ద్విధిరూపత్వాచ్చ పురస్తాదేవ నిరసత్తిః - అతఏవ సతోను భూతి విషయ భావోపేన
 ప్రమాణ పదవీమను సరతి - తస్మాత్సదను భూతిరేవ ||

౨౨ సాచ స్వస్థిద్ధా - అనుభూతిత్వాత్ - అన్యతస్థిద్ధా ఘటాదివదనను భూ
 తీర్వ ప్రసక్తః - కించానుభవాపేక్షాచాను భూతైర్మత కార్యకల్పయితుమ్ - శత్రయై
 వ ప్రకాశమానత్వాత్ - సహ్యనుభూతిర్వర్తమానా ఘటాదివద ప్రకాశాద్యశ్యతే - యే

ఇతి || సాధనవ్యాపకత్వే నూపాధిం దూషయితుం ప్రతిపన్నాంశమాహ || ఘటాదాది
 తి || సాకింబాధఫలం ఉచ్యతే - సాచ నాదఫలమితి వివేచనీయత్వమాహ || సేతి || బాధఫలత్వం
 దర్శయితుమాహ || కిమితి || ఘటోస్తీతి ప్రతిపేక్షయే పటాభావః - బాధసిద్ధిందర్శ
 యతి || సిద్ధిరేవ బాధాతి || పురోవర్తిని రజతస్యాభావోహి బాధితత్వమిత్యర్థః - తతిః
 కిమిత్వత్తాహ || అతః ఇతి || శుక్తిధియోరూ ప్యప్రత్యసీకత్వం బాధత్వమ్ - విషయస్యా
 భావోవ్యావృత్తిః - నిరుపాధికత్వాద్భేదో స్సాధకత్వమాహ || సేత్యాదిహ ||

౨౦ ఉక్తతర్కానుగ్రహ్యామాహ || ఉప్రయోగశ్చేతి ||
 ౨౧ ధీ సత్యత్వవాదినః కిం శతః పారమార్థ్యనేత్యత్రాహ || ఏవమితి || తహి శ
 త్యద్వయ ప్రసక్త్యత్యత్రాహ || నైవేతి || సిద్ధయోర్విషయవిషయభావేన భిన్నత్వానైవ
 క్యం సంభవతి చోదయతి || నన్వీతి || మాన మెయానుపపత్తిభ్యాం జ్ఞేయభేదనిరసనా
 త్ జ్ఞానజ్ఞేయభేదస్యాపి నిరస్తతాం వదత్ పరిహరతి || నైవ మిత్వాదీనా || సప్రమా
 నేతి || భాస్త్రిసిద్ధవత్కథనః - ధీ సద్వేక్ష్యం నిగమయతి || తస్మాదితి ||

౨౨ అమెయత్వేతుచ్యత్వం స్వాధిత్వాశ్చ జ్యోతిరూపః సాచేతి || హేతుమాహ ||
 అనుభూతిత్వాదితి || వ్యతిరేకవ్యాప్తిందర్శయతి || అన్యతభితి || అనుభూతాన్తరమ
 హ్యేహ || కించేతి || ప్రత్యనుమాననిరాసకారణతః క్రియత ఇతి వశబ్దార్థః - కల్పయి
 తుమ్ - వస్తుత్వాద్భాసమానత్వాదిధిరితిభావః - కుతభిత్వత్త్రాహ || శత్రయైవేతి || అసిద్ధి
 శ్చ జ్ఞానవిహారాయైవేతి || సహితీ || విద్యమానదశాయాం కథాచిదప్రకాశ
 త్వముపాధిరితిభావః - శత్రై సర్వదా ప్రకాశమానత్వం స్వసిద్ధిత్యే క్యుతిరే హేతురితి

సకలాయత్తప్రకాశభూతమృత్యుత్తమమ్ ||

౨౩ అదైవం మనుషే - ఉత్పన్నాయామపృథుభూతా విషయమాత్రమవభాస
తే - ఘటోనుభూయత ఇతి సహితశ్చిద్ధటోయమితిజానంస్తదాసీమేవావిషయభూతా
మనిదంభావామనుభూతిమపృథుభవతి - తస్మాద్బలాదిప్రకాశనిష్పత్తౌ చక్షుర్ధాది కరణ
సన్నికషణవదనుభూతే శ్చుద్భావవచ హేతుః - తదనస్తరమథాగతకాచాచిత్రప్ర
కాశాతిశయలిజ్జేనానుభూతిరనుమీయతే - వివంతహ్యనుభూతే రజదాయాఅర్థవజ్జ
త్యహాపద్యత ఇతిచేత్, కిమిదమజడ్యం నామ - సతావత్స్వసతాయః ప్రకాశవ్య
ధిచారః - సుఖాదివ్యపితృంధవత్ - సహితదాదివ సుఖాదయస్స సూ సూప
లభ్యస్తే - అతోఽనుభూతిస్త్వయ మేవ నానుభూయతే - అథాంతరంస్పృశతోజ్ఞుశ్చ
గ్రస్యస్వాత్మస్పర్శవదశశక్త్యాదితి ||

స్ఫుటమ్ - సుఖాద్యస్య త్వేన సతి హేతోర్విశేష్యత్యమభిప్రతే - మృషావాదిమతే సు
ఖాదేర్వదత్వాత్ ||

౨౩ అథవస్తుత్వాది హేతోరుపాధితయోక్తాయాస్స త్వైఽనుభూతే సాధనవ్యా
పకతయేఽనుపాధిత్వం హేతుతయేక్తస్థానత్వైసవాధానస్యాసిద్ధిః చ కౌమారీలమతే
సకలజ్ఞతే || అదైవమితి || తదవసన్యసృతి || ఉత్పన్నాయామితి || మాత్రచాధిత్వ
వాసః - ఘటోఽయమితి తద్విధ్యాచార్యమ్ - ఘటోఽయమితిజానస్మితి వ్యవస్తరం వివ
రిష్యతే - వ్యక్తంచ సంచిత్విధౌ - ఘటోఽయమితివిజ్ఞానే ఘటమాత్రంప్రకాశతే | స
చిత్తింతియమైకం గోష్ఠీమననుఘృష్యత ఇతి - ఘటోఽనుభూయత ఇత్యస్తోత్రరత్రాస్త
యః - విషయమాత్రమిత్యనైవ విరోధాత్ - ఘటోఽనుభూయత ఇత్యనుభవోఽపాశరణ
త్యత్రాహ || ఘటోనుభూయత ఇత్యాది || ఘటోయమితిజ్ఞానవిరోధాం ఘటేదంశ
జ్ఞాధాన్యత్వాగనుభూతే రనుభవోవాస్తీత్యథాః - ఘటపటాదిసాధారణజ్ఞాపనా
యా ఘటభూతామిత్యనుక్తిః - అథాతస్య కథంభాసకత్వం, శబ్దాలోకాదిహ జ్ఞాత
తయాభాసకమిత్యత్రాహ || తస్మాదితి || జ్ఞానమక్షవత్తయాభాసకమిత్యత్ర కిం
నియామకమిత్యత్రాహ || తస్మాదితి || త్వదుక్త హేతో రసిద్ధిర్నకుక్త స్సనిరుపాధిత్వాదిత్య
థాః - తహింధీవ్యవహారః కథమిత్యత్రాహ || తదనస్తరమితి || కాచాచిత్రేతి || కాచా
చిత్రేత్వాత్కార్యమ్ - తతస్సు హేతుకమిత్యనుమేత్యథాః - అర్థగతస్యాపి ప్రాకట్య
స్యస్యప్రతియోగికత్వాత్స్వగతజ్ఞానానుమాపకత్వమ్ - వ్యాప్తిస్తురణాద రసవకా
శమాశక్త్యాహ || తదనస్తరమితి || శతప్రవేషవత్ప్రేమ్యుగుపపన్నమితిభావః - అ
నుభూయత ఇతి వర్తమానవ్యసదేహో వ్యాసత్వస్యతిశయాదిచాభిప్రతే - స్వదర్శన
ప్రసిద్ధ్యాపరశోదయతి || ఏవమితి || మాషయతి || కిమిదమితి || కింసాధకతయాభి
తం వత్వైసవాధానమ్, ఉత్సాధ్యతయాభిమతః స్వయంప్రకాశ్యమితింకల్ప మభి
సంధాయ ప్రథమస్యాసిద్ధత్వైఽపి సిద్ధత్వముపగమ్యనైకాస్త్యమాహ || సతావదితి ||
తద్వివృణోతి || సహితి || ద్విత్వియం మాషయతి || అత ఇతి || సాధనస్యాసిద్ధ్యై కావా
భ్యాం ససాధ్యసిద్ధిరిత్యథాః - ప్రథమేసుఖాదర్శింకెషత్వేనానైకావ్యాభావమ్, అను
భూతిత్వాదిపాత్యస్తరణావితత్వాధనంచాశక్తివ్యాపాతిపరాస్త్రత్వమాహ || అదాన్త
రమితి || ఇతిమధుప ఇత్యన్వయః ||

(४०)

౨౫. ప్రాణాగ్ర్య. అనుభూతిరసవ్యాధీనస్వధర్మః వ్యవహారా, స్వసంబధాద
 భూతరే ధర్మః వ్యవహార మేవ త్యాగః - యస్య సంబధాదభూతరే యధర్మః వ్య
 వహారః కేతుః, స్వతయేన్వస్త్వసవ్యాధీనాద్యత్వః - యథాదుశాదిశ్చాతుషత్యా
 దా-రూపాదిహి-పుణివ్యాదౌస్వసంబధాచ్ఛాతుషత్యాది జనయన్ స్వస్తిక్షీరూపా
 ది సంబధాధీన శ్చాతుషత్యాదా-అతినుభూతిరాత్మనః ప్రకాశమానత్వై ప్రకాశ
 తః వ్యవహారేన స్వయమేవ కేతుః ||

౨౬. సేయం స్వయం ప్రకాశమనుభూతి నిత్యాన - పాగ్గణాద్యభా

వ్య పరిశేషస్వస్తిధిత్వ సిద్ధిరిత్యాహ || అపిత్వైతి ||

౨౭. సవరంపరిశేషః, అనుభవంచత్యాహ || ప్రయోగశ్చైతి || లాఘవాదను
 మానద్యయంతస్త్రేణోక్తమ్ - ప్రథమం పాగ్గట్యాభ్యుపగమనోక్తమ్ - ద్వితీయం
 స్వసంబధాదభూతరే ధర్మః - అనుభూతిరసవ్యాధీనస్వధర్మా, ఆవవ్యాధీనస్వవ్యవహారా, ఇతిప్రా
 తిష్ఠాద్యయమ్ - ఏవంకేతురదౌ - అవ్యాధీనధర్మత్వేపి ధర్మవత్తయా సిద్ధసాధ్య
 త్వత్వసంసారానావ్యాధీనశబ్దః - అన్యశబ్దోఽత్యస్తసజాతీయానైరపరః - అత్యస్త
 సజాతీయత్వంనామ యేనశబ్దేనసజాతీయానైర ప్రతియోగినిర్దేశస్తచ్చబ్రహ్మత్వై
 నిమిత్తవత్త్వమ్-జ్ఞానానైరానైవేక్ష్యసాధ్యపరగతధర్మైః సిద్ధసాధ్యత్వత్వకాసాయ
 స్వశబ్దః - జ్ఞానానైరానైవేక్ష్యగతైకత్వాదిహ సిద్ధసాధ్యత్వత్వకాసాయస్థ జన్య
 పరగతధర్మాత్యస్తసజాతీయశబ్దోఽభ్యావ్యభివ్యభావకాదవగతమ్-అనన్యధీన
 స్వజన్యపరగతధర్మాత్యస్తసజాతీయధర్మత్వత్వః - ఏవమవ్యాధీనస్వవ్యవహారత్యైతా
 పి ద్విష్టవ్యమ్ - కేతుమాహ || సేయం || హేతుత్వంధర్మహేతుత్వం వ్యవహారకేతు
 త్వం చానైవాన్తికమ్-అతస్తచ్చబ్దః - తాదృగివ్యధాః-స్వస్తిక్షాయాదృగ్భవనిపర
 త్రతాదృశోధర్మస్వవ్యవహారస్యహ కేతుత్వాత్ - తాదృక్త్వంచాత్యస్తసజాతీయ
 త్వమ్ - అనంతవత్త్వకాసాయ స్వసంబధాదభూతరే ధర్మః - అనుభూతినిర్దేశవర్ణిచారశ్చానైవపరి
 చ్ఛేదః - తద్ధిసస్వసంబధమాత్రేణ నిర్దేశప్రకాశవ్యవహారకేతుః - కింతుతజ్ఞానస-అ
 త్రకుజ్ఞానానైరావ్యవహితస్వసంబధాదభూతరే ధర్మః - స్వగతధర్మైః వ్యవహారేణా
 స్వసంబధాత్తస్యోస్యోర స్వయంకేతురితి సాధ్యవిశిష్టత్వత్వకాసాయార్థాన్త
 రశబ్దః-జ్ఞానస్వస్వస్తింప్రాప్యగ్రూపాపాదనైత్యస్తసజాతీయానైవేక్ష్యత్వంసాధ్యమ్-ఏ
 రతస్వగతధర్మాత్యస్తసజాతీయధర్మహేతుత్వం స్వగతవ్యవహారాత్యస్తసజాతీయ
 వ్యవహారకేతుత్వంర కేతురిత్యుక్తంశవతి - పరత్ర ప్రకాశధర్మత్వవ్యవహార కే
 తుత్వనైవ సాధనతయ వివక్షితత్వాత్ప్రకాశవైదకపరత్వాదా వ్యభిచారః - వ్యాప్తి
 పూర్వకం దృష్టాన్తమాహ || యదిత్యాదిహ || తద్వివృణోతి || రూపాదిహితి || పక్ష
 ధర్మశాబ్దలబ్ధమథాం వదన్తిగమయతి || అత్యైతి || నిరాసకోదీపః, నిరసనీయంత
 మః, జనకోదీపః, జన్యజ్ఞానం, జనకంజ్ఞానం, జన్యోవ్యవహారఇతిభాట్లోక్తః కర్మ
 కర్మనిరోధోదృష్టాన్తే దాప్తాన్తికేన సవిద్యతే - సచజ్ఞానకేమన - జ్ఞాతృమనశ్చ
 జ్ఞానావదన్యవాత్ ||

౨౮. అధర్మగతసావ్యవ్యకాసాయనిత్యత్వమాహ || సేయమితి || హేతుమాహ ||

ఆత్మయాజ్ఞానానామకల్పదక్షిణీ స్వప్రకాశయానానైవాత్మా అజడత్వాద్భూతాత్మత్వవ్యాప్తింజడత్వం సంవిదిత్యావర్తమానమనాత్మత్వమహిసాసంహారోహావ్యవర్తయతి॥

౩౦ - సమచాచంకానామితీజ్ఞానీతా ప్రతినిధిః - నైవిది - సామ్రాజ్ఞినిధిః - జడతేజ మత్రికలస్య - అనుభూతేస్వాత్మ వికల్పః త్వయ్యేనాః - అహంకారమత్మకామిత్యత్వమ్ అహిర్యుత మనుష్యత్వాది వికల్ప పిష్టాత్పాదకానాం జ్ఞాతృత్వ మత్మత్వమైవ - జ్ఞాతృత్వంహి జ్ఞానక్రియాకల్పకాన్యమ్ - తత్కృత్రియాత్వం జడం చ కారిద్రవ్యా హంకారగ్రస్థిస్థ, మదిక్రియేసామీటి సన్యాత్రాత్మవికల్పమివ శిశ్యవతి - అప్యశ్చ సద్ధిత్యాదేవ రూపాదింజ కర్మత్వాదేర్మాత్మభూతత్వమ్॥

౩౧ - సుఖప్రీత్యాచాకాశంప్రత్యయాపాయేవ్యాత్మానుభవ దక్కనేన నాత్మసూహం ప్రత్యయగోచరత్వమ్ - కర్మత్వేహంప్రత్యయగోచరత్వేచాత్మసూహ్యకన మ్యమానేదేహస్యేవ జడత్వపరాక్వానాత్మత్వాది ప్రకల్పో మహిమకరః - అహంప్రత్యయగోచరాత్మకర్మప్రత్యయాప్రసిద్ధాద్దేహత్వక్రియా ఫలస్వకాదే భోగక్షరాత్మ సూత్రస్య ప్రామాణికాశాంప్రసిద్ధమేవ - తథాచాకాశాత్ జ్ఞాతురపివైవత్వం సద్ధివికల్పాత్ప్రతిచిత్తవ్యమ్॥

౩౨ - విక మదిక్రియాను భవస్వరూపస్యేకాధి కల్పజ్ఞానాదోప్యే భావకాః

నిత్యత్వాద్దృఢవదవరమాభావంతి నైవాత్మేత్యథాః - మర్మర్మభ్యుదాసాయ శ్వేతకాశః - ఆత్మనిత్యతంనిత్యకేవలత్వం శ్వేతనిత్యం రసంవిదిత్యప్రమితి సాత్వేతికథాః - శ్వేతనిత్యం చృగనేవహేతురీత్యాచ॥ అజడత్వం తదుచితమయతి॥ అహంత్వేతి వ్యాప్తిమితి కర్మత్వః - ధీరాత్మా, అజడత్వార్, యదనాత్మాకల్పజడం యథామలం॥

౩౦ - న్యానుభవప్రత్యక్షవిరోధేన చోదయతి॥ సమచేతి॥ బ్రహ్మతయా చరితాకరి॥ నైవమితి॥ తావదంశస్య పాశ్చాత్యచాకాదిర్భూతప్రయత్నాచ॥ రజదేర్మ కర్మత్వమాశ్రయత్వమ్ - అస్యస్యకు కర్మరస్యత్వాదేవ మిథ్యాత్వాత్వయమేవ స్యాశ్రయస్యాత్, తత్వాస్యహతమిర్భూతః - బ్రాహ్మపురుషప్రతిపక్ష్యుమపి హేతుమాహ॥ అతఇతి॥ త్వేతియంత్యదశస్య॥ జ్ఞాతృత్వంహి॥ తతఃకామిత్యత్వాచ॥ తత్వేతి॥ కాచాద్విత్తాత్మ ద్విక్రియాత్మకత్వమ్ - సామీర్మమపిసజ్ఞాతృత్వమపిత్వవిద్యానుభవరూపత్వమిర్భూతాప్రాయేన సామీటిమ్యక్తమ్ - కర్మత్వాదరనాత్మభర్తృత్వేననుభావమానమా॥ దృశ్యధీనైతి॥ అదికల్పాదహంధీవేద్యత్వమ్॥

౩౧ - అహంకారోహ్యత్వా, తత్పాశ్చానాధికరణ్యేన జ్ఞానావ్యాప్తేత్యత్వాచ॥ సుఖప్రీతి॥ వత్సమాహంపదేవనేనాపాయక్షతః - అకర్మత్వానహస్తయ్యైర్వ్యతిరేకేనాచ॥ కర్మత్వమితి॥ దేహహంధీర్మానిత్యప్రామాణిక, ఆత్మసమ్రాజ్ఞానాది కాహంధీవేద్యస్య కథమనాత్మత్వమిత్యత్వాచ॥ అహంప్రత్యయో॥ యత్వానేనాస్యానాత్మత్వం కురజ్జన్యత్వాచ॥ అహంప్రత్యయో॥ తతః జ్ఞాతురనాత్మత్వంస్యాదిత్యత్వాచ॥ తథేతి॥ దేహజ్ఞాతురపిజ్ఞాతురన్యాత్మ సూచైవత్వం మానసేధిమిత్వహంధీవేద్యత్వమాశ్రయేనాత్మత్వసాధకమిర్భూతః॥

౩౨ - స్వప్రకాశ సంవిదాశ్రయస్వరూపస్య క్రియాయాజ్ఞానాశ్రయత్వం తత్

౪౪) (అత్త మోక్షముచేత్యయోవిషయత్వమ్ - నిగమనమ్ -)

(స్వాతంత్ర్యము తమభివ్యవస్థి - అత్తగృహముభివ్యవస్థిభివ్యవస్థన మభివ్యవస్థి నాం
స్వభావః - దర్శనబలభివ్యవస్థి - ముఖ్యచక్రభివ్యవస్థి తాత్పర్యము - భివ్య
వస్థి - తత్త్వము - యంబోనామ్యహుతిభవః - స్వప్రకాశాయా - అనుభూతేః కథమి
వతదభివ్యవస్థిసదయా హుతిభివ్యవస్థిమితిహ వోరః - రవికరనికరాభివ్యవస్థి
కరకలశ్యోతదభివ్యవస్థితత్వదర్శనా - జాలకరస్థినిమోక్షస్తవ్యమణికిరణానాం తదభి
వ్యవస్థివాసికరతలేన స్ఫుటతర ప్రకాశోహి దృష్టవరః॥

౩౩ - యతోహం బానామితి జ్ఞాతాయమహుర్భవత్తాత్మమోక్షపారమార్థి
కోధమః, అతవివసుమప్తి ముక్త్యోవా - స్వేతి - త తహ్యమహుర్భవత్తాత్మమోక్షపారమార్థి
కానుభవమాత్రమేతాత్మవభాసతే - అతవివ సుప్రతిభఃకదాచిత్తామకృహం న జ్ఞా
తవానితి పరామృతేతి॥

౩౪ - తస్మాత్తరమార్గతో నిరస్త సమస్తభేదవికల్పనిర్వికేష చిత్తాత్మకరస ముట
సరిత్యసంవిదేత తాత్పర్యజ్ఞాత్యజ్ఞాయజ్ఞాయకరూపవిభవవిభక్తభేదావివర్తత ఇతి; తస్మా
లనూతాదిద్యానివహాణాయ నిత్యగుర్భుధముక్త స్వభావ బ్రహ్మత్వేకత్వవిద్యాప్రతిప
త్తయో సర్వవేదానాం ఆరభ్యస్త ఇతి॥

కాంచజ్ఞాత్యోక్తి తాత్మమోక్షభవయాపస్యనసంభవతీత్యుక్తమ్; సంవిదోహుర్భవత్త
యా భానంకథముపపద్యత ఇత్యత్రాహ ॥ ఏవమితి॥ అభివ్యవస్థితాత్మత్రాత్మనిర్వాణంకథ
మిన్యత్రాహ ॥ అత్తస్థేతి॥ దర్శనత్యాదిప్రయక్త తాత్పర్యవాసాయస్థలప్రయమ్ - తస్మి
లనూతా ॥ తత్త్వత ఇతి॥ స్వసిద్ధేరభివ్యవస్థిత్వం జడసాధివ్యవస్థితత్వం కర్మకర్మవిరో
ధానాశక్త్యాహ ॥ స్వప్రకాశాయా ఇతి॥ ఉపపాదయతి॥ రవీతి॥ కుతేత్యత్రాహ॥
జా - కేతి॥

౩౩ - పరమార్థభావనేనాయామభానార్చ తస్మి భాగ్యవ్యమాహ ॥ యత ఇతి॥ య
త ఇవాభ్యవ్యసేతుతియానిర్దేశః, అగ్నిమత్త యాహిధూమకానితవదర్శత్యపేక్షయా -
సతాజ్ఞప్రపేక్షయా - కథంతరాభాసమిశ్యత్రాహ ॥ తత్రేతి॥ నాహంభివ్యయమేవంసం
ప్రకాశత్రాసం నానాభ్యయమహుస్థితి సుమప్తాశ్చితి; అహజ్ఞారంబలందస్వమి
తి ముక్త్యోక్తి; మహాభూతాస్యహజ్ఞారః, అహజ్ఞారమహాభూతే త్యాదివహి శబ్దేన
ద్యోత్యతే - సుమప్తాప్రబుధపరామర్శంర సేతుమాహ॥ అత ఇతి॥ అత ఇతి ప్రాసవరే ॥

౩౪ - తాఃకింకర్తృనపేక్షయా మిత్యపేక్షయాం యదప్యామల రిత్యాభ్య
త్వం వస్తుసామర్థ్యముపసంహరతి॥ తస్మాదితి॥ తస్మాత్ - ఉక్తమాసతత్కారకుపాద
నాన్ - నిర్వికేష ఇతి స్వగతభేదాభావః - చిత్తవంస్వసిద్ధిత్వమినిసమనరుక్తిః - భా
స్త్వానివర్తత ఇతి కరికలభవన్నిరేశః - మధ్యమవిద్యారహితమ్ - ముక్తంజన్మజరామరణా
దిరహితమ్ - వేదానానామరభ్యత్వం నామ తద్విచారాయారమ్భతీయత్వమ్ - తాభ్య
జన్మమేకత్వజ్ఞానముపాయః, నిర్వికేషంబహుమేయం, నివర్త్యకనిర్వాచ్యకళ్యాణ
మితి త్రికమహాగ్రీవేద్యతీతమ్ - బద్ధస్వసారణస్య సత్యత్వేధీనివర్తత్యాభావాత్తద
భావాత్ప్రసారమ్భం పూర్వకక్షేత్రత్య బద్ధస్వమిభ్యాత్యాత్మత్వవర్తకజ్ఞానప్రసారం
భావప్రసారభ్యమితి సిద్ధావృతమ్ - అతోమిభ్యాబద్ధ నివర్తకధియః కర్తృనపేక్షాత్వా
నిర్విజ్ఞానం పూర్వకత్వమితి వస్తుసామర్థ్యముపపాదితంభవతి॥

మహానిర్భావము.

తదిదమాహుః పునః పునః పరణీయతా హేతుగుణభేదవిరహాదుబాధితా
చపాసానాపి తాతేషాశేముషీకాదునదగతపదవాక్యస్వరూపాదర్శయ్యాధ్యక్ష
ప్రత్యక్షాదపకలప్రమాణవృత్తపరితీకర్తవ్యతారూపాసమాప్తసాక్ష్యాంతమాణాణాం
విల్పాసమావిధికుర్కకర్తవ్యమితి న్యాయానుగృహీతప్రత్యక్షేది సకలప్రమా
ణవృత్తయాధాత్మ్యవిచ్ఛిన్నవాదరణీయత్వమ్ ॥

౧ - తథాహినిర్విశేషవస్తువాదిభిర్నిర్విశేషవస్తునీదం ప్రమాణమితిసకల్యతేవమృత్ -
సలశేషవస్తువిషయత్యాత్మర్వప్రమాణానామ్ - యస్తుస్వానుభవసిద్ధమితస్త్విగోష్ఠీనిష్ఠ

అథ పరోక్షోపాయోజేయనివర్త్యానాం మానరత్నాశేతతాంస్వాభ్యుప
గతానాంతు తమవపన్నతాంబ ప్రతిజ్ఞానన్ బహుకాస్త్రీజ్ఞబహుగ్రన్థకృతాం ఘోషా
సమ్మవంబ సమ్మజ్ఞానసామగ్రీవైకల్యప్రదర్శనవ పరిహారతి ॥ తదిదమిత్యాదితా ॥ త
దిదంపరోక్షోపాయాది తికమ్ - ఆరభ్యస్త ఇతియదవాహుః - తదిదమాదరణీయమి
త్యన్వయః - తస్మైపనిషదంపురుషం విద్ధీతి శురింపురయతి - బౌపనిషదతి ॥ ఉతి గా
భ్యతాసాయ పరమశబ్దః - ఇత్యుపేయమ్ - ఉపాయమాహ ॥ వరణీయతేతి ॥ నివర్త్య
మాహ ॥ అనాదీతి ॥ శుద్ధభావంగతోభక్త్యాకాస్త్రీదేవ్వి, యస్యదేవేవరాభక్తి రితి
భక్తేస్సుమృద్ధీ హేతుత్వా తద్విరహస్వామగ్రీవైకల్యమితిభావః - భక్త్యభావహేతుం,
నిరసనీయం తదభావాదనువృత్తం మాహ ॥ అనాదీతి ॥ హేతు
స్తవ్యాససయోక్త్యాస్యాన్యాయ ప్రసారాయానాదిశబ్దః - ఉపాయాదిప్ర
యబుద్ధయేతేషాభ్యుక్తాః - తేహాపీదోషఫలమాహ ॥ అనభివేతి ॥ కాస్త్రీ
మ్యంసరితేషాపాత్యాతిశయః త్పరాభిమతప్రాబల్యార్ప - ఆదిశబ్దాదనుమా - నిదితన్
తానుమారవాస్తరభిరాపరస్ఫులశబ్దః - వృత్తంబోధనమ్ - అథాభదవరప్రత్యగి
ప్రత్యయాత్మకంపదం, తస్మయదాయాత్మకంవాక్యం, తథాభిమతేపి స్వాక్తానాం
సవాధిక్యం, తేహమదిరిషయ విశేషాశ్చ తేనత్వర్యం చాధికమిత్యథాః - తర్హ
కిమిలక్ష్మ్యకృమిన్వితాహ ॥ విశేషేతి ॥ ప్రథమః త్వయా మేవభజ్నురైర్వాప్యవాతై
ర్వాధావ్యాతసారతయాబుజీమైకుతైః కల్పితమిత్యథాః - స్వమతస్యమానాన్దో
షపన్నతాంబోధాయసలబ్ధాదిబహుశిష్టపరిగ్రహంచాహ, న్యాయేతి ॥ అనాదరణీయమ్
ఆదిర్మమయోగ్యమ్ ॥

౧ - వివంసంక్షేపతః ప్రతిజ్ఞానమథామృతపదయతుమాంభతే ॥ రథాహితి ॥ త
నిత మాభిమతమాస్తరపురస్కారణోపస్థస్యతే శ్రుత్యాద్విరుద్ధాథాప్రతిపా
దితాయోగార్ - అలోమానాస్తరాణాం సవిశేషపరత్వంబిర్యయతుంనిర్విశేషమా
భావంప్రతిజానీతే ॥ నిర్విశేషేతి ॥ ఇదన్ - ప్రమాణత్వేనతాప్రసిద్ధం, పరసంబంధం
హేతుమాహ ॥ సవిశేషేతి ॥ విశేషానిర్విశేషః - సప్రకాశః - భర్తృతయాభర్తృతయా
వాన్యావనుబద్ధవస్తువేత్యథాః - నిర్విశేషం ప్రమాణమితి, తంతు స్వసిద్ధిర్నిత్యాహ ॥
యస్మిన్నితి ॥ స్వగోష్ఠీనిష్ఠః - సర్వతాః సర్వపరీక్షాసంబంధః - అనభావం దర్శయతి ॥

రూపం ప్రవృత్తిః - ప్రకృతిప్రవృత్తయోశేషమిదవత్సవః - ప్రకృతిప్రవృత్తయో
రథశాభేదేన పదవ్యైవ విశిష్టభావప్రతిపాదనమునర్జితం - ఉపభవత్వాభావభేదవి
శిష్టతః - ఉపసంహారయాచీనస్య తాత్పర్యం అనెకపదభావసంసర్గవిశేషాభిధానైవ
నిర్వీకమనస్తు - ప్రతిపాదనాసామర్థ్యాత్ నిర్వీకేషువస్తునిశబ్దః ప్రమాణః ॥

౩ - ప్రత్యక్షస్య నిర్వీకల్పక శబ్దకల్పక భేదభిన్నస్య నిర్వీకేషువస్తుప్రమాణ
భావః - శబ్దకల్పకం జాత్యాద్యనేకపదభావవిశిష్టవిషయత్యాదేవశబ్దకేషువిషయం ॥

౪ - నిర్వీకల్పకమనీ శబ్దకేషువిషయమేవ - శబ్దకల్పకేనస్యైవనుభూతపదార్థ
విశిష్టప్రతిసంభావనామత్యాత్ - నిర్వీకల్పకంనామ కేనవిర్వీకేషువిషయక స్వగ్ర
హణం - ససర్వవిశేషరహితస్య - తథాభూతస్య కదాచిదపి గ్రహణాదర్శనం, అ
నుచితత్వే - కేనవిర్వీకేషునేదమిత్థమితి సర్వాప్రతీతిరుపజాయతే - త్రోగంసా
స్మాదిసంప్రాపతికేషువిషయకస్యచిదపి పదార్థాస్య గ్రహణాయాగార్ ॥

౫ - అతోనిర్వీకల్పకమేకజాతీయద్రవ్యమప్రభవవిద్వగ్రహణం - ద్విరీయం

వ్యవస్థా పరమతే ప్రత్యక్షత్వవిజలం స్వవదే సుకరాంనవిశేషాత్ - కశబ్దం రూప
యతి ॥ శబ్దస్యైవ ॥ అతస్తువిశేషాశబ్దా - వదయాపేన ప్రవృత్తిం వివృణోతి ॥
కృతీతి ॥ చక్షఃవివృత్రాహ ॥ ప్రకృతిప్రవృత్తయోరతి ॥ తాత్పర్యాపేన వివృత్తిం వివృ
ణోతి ॥ వతేతి ॥ తాత్పర్యాపేనాన్విర్వీకమనీర్వికల్పాం పరిహరన్మగ్రమయతి ॥ ఉపసం
హారేతి పదార్థాసంసర్గవిశేషాతాత్పర్యం, నకుచితార్థప్రమాణమిత్థతః - నిర్వీకక
ల్పాత్పరీతితాత్రం, సమప్రమితి, విశిష్టేతిరచదయానావశ్యత్వానా త్యాదౌతేరిత్యభి
ప్రాయతా - ప్రమాణశబ్దః - ఇత్యంవిధానానామ పూర్వపక్షసిద్ధాంతరూపేన శబ్ద
కాస్తాప్రవృత్తిః తస్మాదయంభాప్రప్రయత్నశ్చైవ సంగోరః - సగ్రహణవిశేషాభిధా
నైవ సకల్నిర్వీకేషు అనిశేషాన్తరీహితత్వాదీతీ ॥

౩ - అథప్రత్యక్షస్యాపిరథార్థాన్ప్రతిబాసితే ॥ ప్రత్యక్షస్యైవ ॥ కృష్టాన్తరయో
వత్సయజగప్రతిసంసృజ్యచయోగితయాచశబ్దకల్పకేనాతాపన - తదిర్భంధింసరూప
మనా ॥ శబ్దకల్పకమితి ॥

౪ - ఇతిరస్యాపిరథార్థాన్ప్రమాణా ॥ నిర్వీకల్పకమితి ॥ స్వస్మిన్నిర్వీకల్పకే - అను
భూతపదార్థావిశిష్టవిషయస్య శబ్దకల్పక ప్రతిసంభావనస్య సూత్రాన్విషిష్టతః - స
కలవిశేషమాన్యవస్తుభావసంహి నిర్వీకల్పకమే, అతోనాన్వేషిర్నిర్వీకత్వత్రాహ ॥ నిర్వీకల్ప
కంనామితి ॥ కథమిత్థత్రాహ ॥ తథేతి ॥ అదర్శనవివృణోతి ॥ కేనవిదితి ॥ స్వస్థాద్యనా
తాత్యాదౌపరీతిప్రతిబాసితే సర్వతః - పశ్యమిస్థానానాశబ్దః - అనుచితత్వం వివృణోతి ॥
త్రోగంసా ॥ అయోగోద్యప్తత్యాప్తివిరోధిక్రొత్త్యనుచితత్వః - సత్యేవవిషయత్వం
తే ప్రత్యయత్వమానిర్విభాదకతర్యః, వర్తయత్వాదితీహేతుశ్చాభిప్రేతః - నిర్వీక
ల్పకంనామితి ప్రతిజ్ఞాతస్యమతపరమతేనీర్వీకీర్థ్యః ప్రమాణంప్రత్యక్షమయోగ్యాన
మశ్చక్షేత్కుక్తంభవతి - ఎవంకలిపయంశేషరహివిషయం నిర్వీకల్పకమేత్యంభవతి -
తథానతి వికల్పశబ్దో వికల్పవిశేషవిషయస్యాత్ ॥

౫ - ఉక్తస్యశబ్దకల్పక నిర్వీకల్పక విభాగస్యానానాశరణమనా ॥ అత్యంతి ॥ కిమి

విద్వత్కాలం నదికల్పమిన్యుత్యతే - తద్రూపథమిద్విగ్రహణే గోత్యాదీ రన్యతా.
 తారతానప్రతీయతే - ద్వితియాదివిద్వత్కాలేష్యేవ అనువృత్తిప్రతీయ - ప్రథమప్రతీ
 త్యనుసంహితవస్తు సంస్థానరూప గోత్యాదేరనువృత్తి భర్తవిజ్ఞప్త్యం ద్వితియాదివిద్వ
 త్కాలానసేయమిద్వితియాదివిద్వత్కాలస్య సవికల్పకత్వమ్ - సాన్మాదివస్తుసంస్థా
 నరూపగోత్యాదేరనువృత్తి రూప్రథమిద్విగ్రహణే గృహ్యత్యేవ ప్రథమిద్విగ్రహణ
 స్యవికల్పకత్వమ్ - సమస్తసంస్థానరూపజాత్యాదేరగ్రహణాత్ - సంస్థానరూప
 జాత్యాదేరప్రేక్షియకత్వాదేవేవ సంస్థానేనవివా సంస్థానః ప్రతీత్యనుసితత్వే
 ప్రథమిద్విగ్రహణే ససంస్థానమేవ వస్త్విత్తమితి గృహ్యతే - అతోద్వితీయాదివిద్వ
 త్కాలానగోత్యాదేరనువృత్తి భర్తవిజ్ఞప్త్యా సంస్థానివత్సంస్థానవచ్ఛరవ్యదైవగృహ్య
 తఇతితేను సవికల్పకత్వమేవ - అతఃప్రత్యక్షస్యకాలాదివచననిర్వికల్పమిష్యత్యక్తమ్॥
 ౬ - అతఏవ సర్వతథివాధిస్త్యత్యమి నిరస్తమ్ - ఇదమిత్తమితి ప్రతీతాదివచ

నంసత్కేతమాత్రమితి శబ్దాయాం గ్రాహ్యభేదందర్శయతి॥ తత్రేతి॥ అనువృత్తి
 ప్రతీత్య ప్రతీత్యాశ్చ బ్రహ్మవృత్తినిమిత్తతాం దర్శయతి॥ ప్రథమేత్యాదివాక్యద్వయేన
 అనువృత్తి భర్తః భర్తాసవికల్పః - గోత్యవివరణాన వస్తు సంస్థానశబ్దః - తద్వివరణా
 యసాన్మాదిశబ్దః - అనువృత్తిగ్రహణజ్ఞాతరగృహీతాన్మాదిశబ్దాశ్చ॥ సమస్తవిధాః॥ అ
 గ్రహణానంభవముచపాదయతి॥ సంస్థానరూపేతి॥ సంస్థానరూపశబ్దాధిక్రీయం
 ద్విగ్రహణే పూర్వంకానతయోక్తవిజ్ఞప్తిప్రతీసంస్థేరనుగ్రహణంవచనకామానమేయాను
 భవ్యత్యావాప్యేష్టగ్రహణమహా॥ సంస్థానరూపేత్యాదివా॥ సామన్యయోగగ్రహ
 ణేష్ట్యాదీశ్చ త్యనానః - అనువృత్తిగ్రహణే ప్రకారప్రకారభావేన గ్రహణమిత్యధి
 కృతిః॥ ఇదమిత్తమితివచ్యతే - ప్రథమజ్ఞాతరగృహీతావేద్వితియాదిమ తదను
 వృత్తిర్బుద్ధిః॥ అ సేవ్యవ్యవస్థయిరూపాహిసా - సమాప్తయోగస్థయిసః పూర్వవ్య
 క్తిస్థతయా పరావర్తనైవ్యవస్థియాదిమగృహ్యతే - అతఏవజాత్యాదయోగశ్చవ్యవ
 స్థితకల్పతేసంబంధరగృహ్యవ్యవస్థానిరస్తమ్ - మానమేయానుచత్యత్యావా
 ద్బుద్ధినిమిత్తమిద్విగ్రహణపూర్వత్వంసంబంధభేద్యాత్ - కింతుభిన్నసామగ్రివేద్య
 సమిద్విగ్రహణసంబంధవిషయోపయుక్తమ్ - సామగ్రిభేదాశ్చయథాయథంబేదకాలస్య
 భావవిప్రకరణసాక్ష్యవ్యవధివ్యవస్థమే నభవన్తి - యథాదద్ధేవదత్తప్రత్యభిజ్ఞా
 మాయభాగగ్రహణా - కిం చ దద్ధేవదత్తయోః పృథక్త్వేయోః పృథగ్గ్రహణంసమావ
 స్థితయోగస్తయోర్విజ్ఞప్తిగ్రహణే సన్నిహితసంబంధవిషయాభావఇవసన్నిహితసంబంధవిష
 యభావేన్యునుచయుక్తమ్ - సన్యనువృత్తిగ్రహణగ్రహణానైవమ్యముక్తమ్, తత్కర్మవి
 తీయాది గ్రహస్యనవికల్పకత్వనియమః, తస్మిన్మన్యనువృత్తిగ్రహసంభవాదిశబ్దా
 వా॥ అతఇతి॥ అతః ప్రథమ - సంస్థానవస్తు గ్రహణాత్ - ద్వితియాదిగ్రహణత్ - ద్వితి
 యాదిత్యేనగ్రహణమ్ - అనెవస్తరగవిధుర ప్రథమేతరగ్రహణభ్యుదాసః - సంస్థా
 నరూపగోత్యగ్రహణావైషమ్యం - పూర్వోక్తంబుగ్రాహ్యవైషమ్యమితిద్రష్టవ్యమ్ - ద్వి
 యోగవిసంభవేషవిషయస్యంనిగమయతి॥ అతఇతి॥

౬ - ప్రసంగాద్భేదం - నిరస్తకారితీ॥ అతఏవేతి॥ అతఏవ - ప్రథమిద్విగ్రహ

తం భావయోగై క్యం కథమివ పుత్రేకుం శక్యతే. తతేత్తం భావస్సాస్మాద సంతాన విశేషః, తద్విశేష్యం దృవ్యమిదమంశః ఇతి యోగై క్యం పుత్రీతిచరాహుమేవ-
 తథాహి-పుత్రమమేవమస్మ పుత్రీయమానం, సకలేతర వ్యావృత్తమేవ పుత్రీయతే-వ్యా-
 వృత్తిశ్చ గోత్యాది సంస్థాన విశేష విశిష్టతయేత్థమితి పుత్రీతేః- సర్వత్ర విశేషణ వి-
 శేష్యురీవ పుత్రీపత్యా తయోరత్యవధేదం పుత్రీత్వైవ సువ్యక్తః- తత్ర దట్టకుట్టలావ-
 యం పుత్రకృంస్థాన సంస్థితాస్సనిష్ఠాశ్చ కథావిత్ప్యవిద్యవ్యాప్తర విశేషణత-
 యావత్తవై- గోత్యాదయస్సు దృవ్యసంస్థానతయైవ చచార్యురూతాస్సమోద్యవ్య-
 విశేషణతయాఽవస్థితాః- ఉభయత్ర విశేషణ విశేష్యురీవస్మయః- తతపివతయో-
 ర్భేదపుత్రీపత్రిశ్చ- ఇయాంసు విశేషః. పుత్రక స్థితిపుత్రీపత్రి యోగ్యా దట్టాద-
 యః, గోత్యాదయస్సు నియమే తదనహా-ఇతి- అతోవస్సు విరోధం పుత్రీతిచరా-
 హస్యవిశిష్టవిషయత్రసమభావాదేవ- సర్వత్ర- పిట్టద్యయేజాతవ్యక్తిశ్చ- అతశ్చబ్దా-
 భిప్రేతమాహ || ఇదమితి || పిట్టవ్యయభేదాభేద నిర్వాహక జాతివ్యక్తిస్త దస్మీ కాత-
 తత్రా విరోధాయా కారానరూపానాన్ పుత్రీతిరవశరస్య శరణమితి తద్యుక్తాహ-
 యం పుత్రమమి భేదరపుత్రీపత్రిః పుత్రకృతే || ఇదమిత్థ మితి || తతపివవ్యాజాతి || త-
 తేతి || పుత్రమిట్టగోతాజేలభేదేన గోతాగమేక శబ్దానువిధ్యుత్తయోగవ్యభిచారి-
 నవేదనామానాధికరణ్యం సహాధీనియమశ్చేతి జాతివ్యక్తిభేదభేదసాధక మాకుచ-
 తుప్తయమాశజ్ఞాహ || తథాహితి || తెషు పుత్రమంత్రిదస్యతి || పుత్రమమేతి || త-
 తఃకింభేదేన గోతాగస్యేత్యతాహ || వ్యావృత్తిశ్చేతి || ఆత్మాభిజ్ఞకర్తృశ్చ ఫలితః-ధర్మ-
 జోత్యావృత్తిధర్మనివేత్యతేః- ధర్మస్యేవహి స్వయాపంచవ్యవృత్తిః-కుత్తిత్వగో-
 గోతాద్యాభిజ్ఞానవృత్తినివృత్తిదృష్టైరితి- గోత్యాదివిజ్ఞానీకస్సు, తతఃకింభేదధియ-
 ఇత్యతాహ || సర్వతేతి || సర్వత్ర-దట్టజేవదత్త గోత్యతతాశ్చియాదిమ- తథాస-
 హాధీనియ మాదివైషమ్యత్రయం కథమిత్త్యాహ || తేతి || ఆపుత్ర్యశేషణగోత్యాదిత్య-
 థాః-ఏకశబ్దానువిధ్యుత్తయోగ-విరోధజ్ఞేవతి- అపుత్ర్యశేషణవాచిత్యా-
 న్నత్వభీదం ప్రత్యయోనపేక్ష-సహావాద్యుత్తయాధకః- తస్మియమస్సు సుతరామ్-
 అతోవిరుధత్వమ్- కింభేదస్మియమత్వసాధారణానై కావ్యానైకసాధకః- భేదాం-
 శస్తూభయోపకరః-తత్పశ్యున స్తుతేతా శిష్టసమృద్ధవద్విరోధాదురుపమాదః- నియ-
 తనమృద్ధశ్చనైకత్వ-అజనంయోగవర్-ఏవంవైషమ్యంవేత్కథంసర్వతేతిగోతేభ్య-
 త్పత్తిః-తేత్యాహ || ఉభయతేతి || ఇదమిత్థంతయేర్భేదోనవార్యః- ఉభయసంకు-
 తేః-సతద్విరుద్ధాభేదగృహి-సహావానరూపారభేదస్సాధారణాకారకల్పకఇత్యర్థః-
 జాత్యావాసవ తస్మియమః, సదజ్ఞావాపితి వ్యవహాసిద్ధ్యర్థమైక్యం కల్పమిత్యతా-
 హ || ఇయానితి || తదపివైవేతీకురిత్యవాశ్వాసస్వభావేన పర్యవసానా త్పత్రితిచరా-
 విరుధ్ధగృహిగౌరవమయత్త మిత్యర్థః- యద్వాభేదకుల్యే దట్టాదాపి సహాధీనియ-
 మస్సాభిజ్ఞానవ్యక్తిర్యాససహాధిత్వత్యాహ || ఇయానితి || సహాధారణాకారసత్వ-
 వానరభివాత్యాభిత్వభావః- అథపుత్రీతిరవశరణంశ్రయతః పరవ్యైవపుత్రీతిచరా-
 హతిమాహ || అత ఇతి || యదేవయోగై క్యురన్యతరదేవపుత్రీయేత, సచతథాపుత్రీయ

(౫౦) అనుమానాదికానానాం సమిశ్చమిషయత్వమ్ - ప్రత్యక్షస్య సప్తాత్ర గ్రాహిత్యశక్తః
 వా త ఇతి ప్రతితి ప్రకారనిహ్నవాదే వో వ్యతే. ప్రతితి ప్రకారోహి ఇద మిత్యుక్త్యే
 వ సర్వసమ్మతః తదేతత్సూత్రకారణం నైకస్తిస్మ సమ్యక్వాది సువ్యక్తముచపా
 దితవ్యం.

౭ - అతః ప్రత్యక్షస్య సమిశ్చమిషయత్వేన ప్రత్యక్షాది దృష్ట సమ్యక్థ విశిష్టవిష
 యత్వాదనుమానమపి సమిశ్చ విషయమేవ - ప్రమాణాని శ్శాస్త్రవివాదేషి సర్వాభ్యుప
 గమ్య ప్రమాణానామయమేవ విషయ ఇతి సతేనాపి ప్రమాణేన నిర్విశేష వస్తునిధిః - వ
 స్తుగతస్యభావ విశేషైస్తదేవ వస్తు నిర్విశేషమితి వదన్ ఇననీవభ్యాత్వ ప్రతిజ్ఞాయామి
 ఏ స్యవాగ్నిరోధ మపి న జానామి॥

౮ - యత్తు ప్రత్యక్షం సప్తాత్ర గ్రాహిత్యేన సభేద విషయం, భేదశ్చ వికల్పా
 సహత్వాద్భుక్తిరూప ఇతివ్యక్తం, తదపి జాత్యాది విశిష్టవైశ్య వస్తునః ప్రత్యక్ష విష
 యత్వాజ్జాత్యాదేరేవ ప్రతిజ్ఞాగ్యపేక్షయా వస్తుసస్పృశ్యసృచ భేదవ్యవహారశాత్రు
 త్వాచ్యయా రోత్సారిత్వ - సంవేద సవదూరపాదవచ్చ సరత్రివ్యవహార విశేషశాతో
 సమస్తి స్మపి తదవ్యవహారశాత్రుత్వం యాప్తాభిరభ్యుపేతం భేదస్యాపి సమ్యక్త్యేవ -
 ఆతపివచనా సవస్థానోన్యన్యార్థయంత - ఏకక్షణ వర్తిత్యేపి ప్రత్యక్షజ్ఞానస్య

తే, తథాపి నైక్యమ, అన్యతరదప్రతితం న్యాదితిభావః - ఏతన్నిరాసస్య సాత్రివ్యకా
 మా॥ తదేతదితి॥

౯ - మానస్త రాజామపి సమిశ్చమిషయత్వమాహ॥ ఆత ఇతి॥ తిర్వమవాభ్యు
 పేతమ్ - ఆధిక్యపక్షేన హ్యహ॥ ప్రమాణేతి॥ సర్వమానసమిశ్చమిషయత్వవిస్తరౌక్తాప్రా
 క్తిత్వంగ్రహేనాక్తాదివ బుద్ధిస్థస్య నిధనాదపి సనిర్విశేషనిధిరితి జ్ఞాపనాయపాగ్నిక
 సమిశ్చమత్వ బాధకతయా పరోక్తయ్యభ్యుపగమేఽపి యక్తిరూపవిశేషైస్తమిశ్చ
 త్యమవజానీయమితి పూర్వోక్తం స్మరయన్ స్యవాగ్నిరోధం వ దర్శయతి॥ వస్తీతి॥

౧౦ - అథభేదవ్యుదాసకకుతర్కానిరస్యన్ పరోక్తమాన మేయానుపపత్తి
 అనువదతి॥ యత్త్వేతి॥ సతావచ్ఛేదస్య సప్రతితిః - శాస్త్రీకథానారమ్భపత్రైస్సవా
 గ్నిరోధాచ - నాపి తస్మాన్నిరూపిత్యమ్ - తస్మాః కార్యత్వేన కల్పిత్యాన్తూలస్య - సచా
 స్యమర్హిరూపత్వం - కార్యోత్పత్త్యనుగుణరూపత్వాత్కారణస్య - నాపి నిర్విషయత్వమ్ -
 తత్పాధకమాన తర్కవిశేషమిషయధియోపి తథాత్వే ప్రతిజ్ఞాతనిర్విషయభీత్వానిధిః -
 ఆ తథాత్వే ప్రతిజ్ఞావ్యాహతాచ - బాధ్యవిషయత్వేఽపి తథా ప్రత్యక్షాదిభిర్యాభోన
 దృష్టజతిక్యత్వా యాక్తికబాధం పరిహరతి॥ తదపితి॥ జాత్యాదేరేవ - స్వపరనిర్వృ
 త్తాచ్య ప్రతిజ్ఞాగ్యపేక్ష వైశ్యవచేతిభావః - దూరోత్సారిత్వం - యావత్కార్యంస్థితే
 కల్పిత్యేఽపి ఏకక్షణవివ సుగ్రహతోన్యక్త్యాఽతీవనిరస్తమితిభావః - న్యావనిర్యాకం
 పరోక్త్యేవ దర్శయతి॥ సంవేదసవదితి॥ ఏక్షవత్సపక్షవచ్ఛేత్యభావః - అనెవపరోక్త

దోషస్య పరిహృత్యేమాహ॥ ఆతపివచేతి॥ ఆతపివ - జాత్యాదేః స్వపరనిర్వృతాక
 త్వాత్ తద్విశిష్టగ్రహణవైశ్య భేదగ్రహణత్వాచ్ఛేత్యభావః - త్విదికతోన్యపగమేనాహ॥
 ఏకక్షణేతి॥ ప్రతిజ్ఞాగ్యపేక్షయా యాగవద్యమైత్యాద్యాగః ప్రత్యక్షః - మేయా
 నుపపత్తౌ స్వరూపపక్షోక్తదోషశ్చ తయైవ పరిహృతః - వ్యవహారికేషు తదపి

పుత్యక్ష స్యసన్తాత్రాగ్రహిత్యశబ్దః- సంస్థానస్థానాతిత్వమ్- (౫౬)

తస్మిన్నేవమథ వస్తుభద రూపతత్త్వసంస్థానరూపగోత్యాద్యర్థహితత్వాత్ కణానర గ్రాహ్యం సకంబిదిహతిత్వే- అపిచ సన్తాత్రాగ్రహిత్యే ఘటోస్తీతి విశిష్టవి షయాపృతిపత్తిర్విరుధ్యతే- యదిచ సన్తాత్రాగ్రహిత్యే వస్తుసంస్థాన రూపజాత్యాదిలక్షణ భావః పుత్యక్షేణ సగృహీతః, కిమిత్యత్వాధీన మహిషదశానే నివర్తతే- సర్వా సుపుత్రపత్తిః సన్తాత్రామేవ విషయత్వేత్తత్త్వపుత్రపత్తిః విషయసహచారిణః సృశ్య శబ్దా ఏతైక పృతిపత్తియ కిమితి సన్తర్యస్తే - కిచ్చ అశ్వేహస్తినిచసంవేదనయోరేకవిష యత్వేనదేవరితసన్యగృహీత గ్రాహిత్యాద్యిశేషభావాచ్చ న్యుజితైలక్షణసంస్థాన- పృతిసంవేదనం విశేషాభ్యుపగమే పుత్యక్ష స్య విశిష్టాథా విషయత్వమేవాభ్యుప గతం తవతి- సర్వేషాం సంవేదనానామేక విషయతా-యా మేకేనైవ సంవేదనేనా శేషగ్రహణాదన్యధిరాద్యభావశ్చ పుత్రజ్యే-నచ చక్షుషా సన్తాత్రం గృహ్యతే- తస్య రూపరూపిరూపైకాథా సమవేత వనాథాగ్రాహిత్యాత్- నావిశ్యచ- స్యశావద్య స్తు విషయత్వాత్- శ్రోత్రాగ్రహిత్యపిచ సన్తాత్రా విషయాణి-తుశబ్దరసాన్వలక్షణ విశే ష విషయాణ్యేవ- అతస్సన్తాత్రాగ్రహిత్య గ్రాహకం సకిచ్చి దిహద్యశ్యతే- నిర్విశేష సన్తా త్రాగ్రహిత్య పుత్యక్షేణైవగ్రహణే తద్విషయాగమస్య పాప్రవిషయత్వేన అనవాద కత్వ మేవస్యాత్- సన్తాత్రాగ్రహిణః పృతియభావశ్చ- తతోజడత్వవాత్యాదయస్త్యయై వోక్తాః-అతోవస్తుసంస్థానరూపజాత్యాదిలక్షణభద విశ్య విషయమేవపుత్యక్షమ్.

౯- సంస్థానాతిరేకణ-నేకేష్యకాకారయద్విరోధ్యవ్యాదవశానాత్తా వైవచిగో త్యాదిజాతివ్యవహారోపపత్తేరితేక వాచేపి సంస్థానస్య సంపుటిపన్నత్వాచ్చ సం

క్షాశబ్దస్యభావత్ - అహ్నాదిశబ్దవర్-భానాదో గవాదిశ బైరతిదవక్షేపణాత్- చర్యా యత్వంచవహృతం- అథానతిరేకేపిబ్రహ్మస్వరూపాది శబ్దవత్ప్రహేతి సంభవాత్- ధర్మపక్షేస్యచరనిర్వాహ పృతియేగ్యసక్షేపణానాసంవిత్త్యమోన్యాత్కాయో ధర్మ స్యతు స్వరూపమేవభేదః- తత్త్రాగ్రహిత్యం- ఫలసామ్యాదౌపచారికః-ఎవరిషయ దుర్నిరూపత్వే నిరస్తేప్రతీత్యసభ్యుపగమః- పరస్యగతిరితి తన్నిరాకరోతి॥ అపిచత్వా దినా॥ పృతిపత్తి వ్యవహారశబ్దవ్యవస్థావిరోధా స్సన్తాత్రామిత్యాదిగ్రహిత్యాయోక్తాః-ఏ తియాషణం దూర్వ్యకృత్యాచనాయ సన్తాత్రాగ్రహిణః-పుత్రీవిరోధవిశేషమాహ॥ కించేతి॥ కాలభేద వత్ప్రత్యభిజ్ఞా భారావాహికధీత్యుదానాయాహ॥ విశేషానావాపితి॥ తథో పగమంచూచయతి॥ పృతిసంవేదనమితి॥ పృతిపత్త్యవిశేషేవిరోధమాహ॥ సర్వేషా మితి॥ కథమన్యథావ్యాపారస్యానిష్ఠ తైతి శబ్దాయాంపూర్వోక్త పృతివిరోధం చ వి ప్రిద్యో-ధీ కారణస్యాభావం దుర్నిరూపతాంచ త్విదస్యతి॥ సచేత్యాదినా॥ సమవే అశబ్దాశ్చిత్రతవః-విశేషాగ్రాహ్యవిశేషః-విశేషవిషయాణి-వ్యాప్తవస్తువిషయాణి- సానువృత్త సన్తాత్రావిషయాణిత్యర్థః- ఆగ్రహనర్హత్యమాహ॥ నిర్విశేషేతి॥ అపాప్రై హిసోధానా-అపనిధా మ్రాపీత్యాహ॥ సన్తాత్రేతి॥ నిగమయతి॥ అతివతి.

౧౦- నిగమనగ్రహిత్య పుత్రతయారథాయః పుత్రమనుషపాదయతి॥ సంస్థానేతి॥ వస్తిశాస్త్రే-సామ్యమయేననిరస్తే-నామమాత్రే-చమ్యమితిశబ్దాభ్యానాయాహ॥ అతిరేకేతి॥ అసమనాయత్వేనేతిభావః- సతావద్దర్శనం- జాతిసామ్యవ్యక్తిత్వావ్య

(గీ ౩)

జాతే రేవభేనన్వమే- వ్యావర్తమానత్వానుమానశబ్దః-

పానమేవజాతిః- సంస్థానం నామ స్వాసాధారణం రూపమితియథావస్తు సంస్థాన మనునన్తేయమ్||

౧౦- జాతిగ్రహణేనైవ భిన్నఇతి వ్యవహారోనన్యుతార్- ఉదాహరణరూపదర్శనార్ ఆధారానరవాదినా- ఉపఖ్యుతగతత్వావృగోత్వాదిరేవభేదః- ననుచజాత్యాదిరేవభేదశ్చేత్తస్మిన్ గృహీతే తద్వ్యవహారవచ్ఛేదవ్యవహారోపిస్యాత్-సత్యమ్- భేదశ్చ వ్యవహారీయతేవ- గోత్వాదివ్యవహారాత్-గోత్వాదిరేవహాసకలేతర వ్యావృత్తిః-గోత్వాదో గృహీతే సకలేతరసజాతీయ బుద్ధివ్యవహారయోనివృత్తేః- భేదగ్రహణేనైవ హ్యభేద నివృత్తిః- అయమస్తాద్భిన్నఇతివ్యవహారే- ప్రతియోగి నిర్దేశశస్య తదపేక్షత్వాత్ ప్రతియోగ్యపేక్షయా భిన్నఇతి వ్యవహారఇత్యుక్తమ్||

౧౧- యత్స్వపమూటాదీనాం విశేషణం వ్యావర్తమానత్వేనాపారమాధ్యాయకం, తదనాలోచితబాధ్యబాధకభావవ్యావృత్త్యనువృత్తివిశేషశస్యభాగిని వరికల్పిమ్-

త్వాదితబ్దవదినుగతవ్యవహారోన్యథాసిద్ధిఇతిసకల్పనమ్- శబ్దానుగమస్తుసౌసాద్యవ్యాదిత్యధాః- సంస్థానమయవసంయోగ విశేషశ్చేదాత్మాదావవ్యాప్తిః-స్వరూపంచేన్నవిశేష్టవిషయతాప్రకృత్యనన్య అనుభయంచేదస్తత్తతస్యాదిత్యత్రాహ|| సంస్థానమితి || స్వశబ్దోఽస్థపరిః.

౧౦- అథజాతేసంస్థానరూపాయావేవ భేదవ్యవహారః || జాతీతి|| వ్యవహారశ్చ మ్ముతాప్రతియోగినిరపేక్షస్వాభావశస్య తత్వాపేక్షశబ్దాచ్యుత్యనుభావాభావ వ్యవహారేదృష్టం, సహప్రతియోగ్యపేక్షభావః, తద్వజ్జాత్యాదిరేవభేదశబ్దాచ్యుత్యనుభావః- చాదయతి || నన్వీతి || పరిహరతి|| సత్యమితి|| వ్యవహారీయతేవ-నపరంగ్యవ్యావృత్త్యధః- కథమిత్యత్రాహ|| గోత్వేతి || కథంతద్వ్యవహారే తద్వ్యవహారఇత్యత్రాహ|| గోత్వాదితి || తథాత్వంకథమిత్యత్రాహ|| గోత్వాదాదితి || ఇతరాభేదబుద్ధ్యాదినివృత్తిరస్తు తతఃకింగోత్వాదేచ్ఛేదవ్యవహారాహ || భదేతి || భేదోహ్యభేదవిరోధీతిభావః- ధర్మాత్వంభావసహత్వంచ స్వరూపశస్యభేదత్వే(చయోజకే, శ్రీ)కనుహశస్యతుగర్భతరస్య నస్వరూపంభేదఇతికథోక్తమ్- ప్రతియోగినిరపేక్షగోత్వాదివ్యవహారేవ భేదవ్యవహారశ్చేత్తస్యప్రాక్తత్వాపేక్షతోక్తిః కథమిత్యత్రాహ|| అయమస్తాదితి|| సాశబ్దవిశేషస్వభావాత్-భానాదౌశబ్దానరేచ తదభావాదిత్యధః.

౧౧- మానమేయానుచపత్రి పరిచ్యుత్యానుమానం దూషయితుమనువదతి|| యత్సపరిత్యాదినా || దూషయతి || తదితి || ప్రతిపన్నౌపాధా బాధాబాధయేరవ మ్ముతాత్వామృతత్వ సాధకత్వం నవ్యావృత్త్యను వృత్తిమాత్రీయో రితివిశేషః- పరిహనాలోచితఇత్యధః-సోపాధిత్వకాలాత్మయాపదేశవ్యాకూతాః-ప్రతిపన్నమిథ్యాత్వవిషయసర్వానుమానసాధారణాః-ఆద్యంత్యత్రైవోపపాదితమ్-ద్వితీయశ్చద్విత్రాహకమాపదాధరూపః- తృతీయశ్చ సాధ్యసాధకసత్యత్వ మిథ్యాత్వవికల్పభలరూపః- నచసాధ్యమిథ్యాత్వేనిత్యసమా-హాకసిద్ధతయా సంవిదితపరాభ్యవగమేనచ బాధబాధకశస్యైవాహానికత్వాత్-సత్యత్వసత్యత్వస్యానుమానకత్వాత్తదుక్తిర్నిత్యసమైః- నచ సత్యత్వం త్యత్వాన్తరాభావాన్మమ- నిత్యత్వవత్సవనిర్వాహకత్వాత్- దృశ్యత్వంబ్రహ్మ

వ్యయోజ్ఞానయో ర్యోరోధో బాధ్యభాగకలాపః - బాధితస్యైవవ్యావృత్తిః - అత్యం
 తపఃపాదిషు దేశకాలభేదసంబోధవినాన్తి - యస్మిన్ దేశే యస్మిన్ కాలే యస్యైవ
 పః పరితపస్యః తస్మిన్ దేశే తస్మిన్ కాలే తస్మాద్భావః - అపరితపస్యశ్చైతత్తత్ - రోధావృ
 తంతో బాధకత్వం బాధితస్యైవ నివృత్తిః - దేశాన్తరకాలాన్తర సంబంధితయ - సమభా
 తస్యాస్య దేశకాలయోగభావః - పరితే సమోధ ఇతికథకుః - బాధ్యభాగకలాపః - అ
 స్యతీ నివృత్తస్యాస్యత్రోనివృత్తివాచకముచ్యతే - రజ్జుసర్పాదిషుతుత్తేశకాల సప్త
 స్థితయైవాభావః - పరితే ర్యోరోధో బాధకత్వం వ్యావృత్తిశ్చైతదేశకాలాన్తర వ్యప్తస్య
 దేశకాలాన్తర వ్యావరణమానత్వం మిథ్యాత్వవ్యాప్తం - సప్తస్థుమితి సవ్యావరణమాన
 త్వయాత్రీకుపారమాధ్యక్షాతాః॥

౧౨- ఆత్మను వశంజానాత్మత్వరహిత-ఇతి తత్త్వజ్ఞానాని సాధనక
కాంతి-అని సాక్షాత్తమేరవన్ను!

చ- అధిష్టాన తోవనగమూర్తి - అధిష్టానాధ్యక్షుడైన యోగేశ్వరవద్యత్యాచ- దృశ్యత్వనియ
 మోహేతుకృత్సృజకన్-సతీదృశ్యత్వనియమూర్తివనానుమానసౌప్తపాత్రద్వంద్వధా
 త్వేనసదనుభూత్వైక్యాత్సతీదృశ్యత్వనియమూర్తివదళి-దృష్టవ్యత్వకుత్యాచరతీ -
 అద్రేశ్యమిత్యాదినిశ్చయసామాన్యవిషయః-పరిపశ్యన్తిధీరాచిత్రత్రైవేత్రైః-విశేష
 షేదశ్యనరక్షుషేత్యాదః-వ్యావర్తమానత్వంచబిహ్మణివృణ్ణిచారి-జడాదిభ్యోవ్యావృ
 త్తత్యాత్ -తన్నిద్యాత్వేజడాదిత్వమ్ వ్యావర్తయావాచ-ఘటాదివ్యావర్తమానత్వసా
 పేమిత్యాత్వాభ్యుపగమూర్తి -వ్యావర్తమానజడాదిభ్యోవ్యావృత్తత్వంమిత్యానవా-ఉభ
 యథాపిబిహ్మవ్యావృత్తమితి-అత్రేతు సోపాధిత్వంవత్తుం బాధస్యపక్షాన్యయ త్యవా
 సాయతంతిక్షయతి॥ద్వయారతి॥బాధితవ్యైవేతి॥వ్యావృత్తిశబ్దోవిశేషపరః-వ్యావర్తమా
 నత్వ మాత్రమితిపక్ష్యమాదిత్యాత్ -మిత్యాత్వసాధికావ్యావృత్తిర్బాధితవ్యైవేత్తర్థః
 తతఃఃకిమత్యలాగ్ని॥ అత్రేతి॥ దేశకాలభేదసత్వవిరోధాదబాధంపర్యయతుంతయే
 రైక్యవిరోధబాధాదర్శయతి॥ యస్మిన్నిత్యాదివా॥చలవాక్యః-నివృత్తిః పూర్వోక్త-
 ఘటాదౌ తద్విపర్యయమాన॥ దేశాన్తరేతి॥ విరోధబాధలభావమాన॥అన్యత్రేతి॥
 అన్యత్రేతిరోధబాధఫల-ఉక్తందృష్టస్తేదర్శయతి॥ రజ్జితి॥ ఇత్థంవాస్తిశ్చిత్తీతా-
 వలీతమనుమానమాషణందర్శయతి॥ ఇతితి॥ మాత్రేవావిరోధబాధసేతుక వ్యావృత్తి
 త్యవాసః-పటేఘటాభావస్సృధ్యశ్చేత్సిద్ధ సాధ్యతా-ఘటేపిచేద్యుత్కణధిబోధ్యత్వం
 కింహేతుః-సోపాధికత్వమ్-ప్రతిపన్నౌపాధాబాధిత్వంచేదగ్నిధివృత్తః-ససాధ్య
 విష్టత్వముపాధేఃసహిబాధితత్వమ్- బాధార్హత్వంసాధ్యమ్ సన్యాయజ్ఞేవంబాధా
 విషయేషుసంప్రతిపన్నానత్వేష్యవృత్తైర్నసాధ్యసమన్యాప్తిః-నైవమమిత్యాదుతేష్య
 త్యనయాధియాబాధితత్వాదీశ్వరాదిధిబాధితత్వాచ్చ తేష్యపివృత్తైః- దేశకాలవిషయ
 భిమేష్యపిక్రియాదికముపాధిః-అతశ్చససాధ్యసమన్యాప్తిభావః- అతిపరిమిదేశకా
 లాదిప్రతిపన్నౌపాధావినివృత్తే.

౧౨- ఆభానువర్త మానవ్యహేలోన్మిద్ధసాధ్యతామాతా || యత్త్రితి || శతమః
శ్వత్వేవ్యధికర నాస్తివిరోధా నిర్దసాధ్యతాచేతిభావః.

౧౪) భీమకైకవిరాటః - అనుభూతేస్వయంప్రకాశత్వానుభావ్యత్వే -

౧౩- అనుభూతి సస్యకేషయ్యేష్య విషయవిషయభావేనభేదస్య ప్రకృత్య నిర్భత్యాదకాధికత్వాచ్చ అనుభూతిరేవ సతీత్యేతదపినిరస్తమ్ ||

౧౪- యత్స్వయంప్రకాశత్వ ముక్తం తద్విషయ ప్రకాశనవేళా యాంజ్ఞాతురాత్మనస్త్యైవ - సతుసర్వేషాం సర్వతా తదైవేతి నియమాస్తి - పరానుభవస్యహాసోపాతానాది విడ్వతానుమానజ్ఞాన విషయత్వాత్ - సానుభవస్యాప్యతీతస్యాజ్ఞానీషమితి జ్ఞానవిషయత్వ దశానాచ్చ - అతోనుభూతిశ్చ త్వత్సత్త్వేతివస్తుం సశక్యతే |

౧౫- అనుభూతేరనుభావ్యత్వేననుభూతిస్యవికృత్యపిదురుక్తమ్ - స్వగతాతీతానుభవానాం పరగతానుభవానాంజ్ఞా అనుభావ్యత్వేన అననుభూతిత్వ ప్రసక్త్యాత్ - తరానుభవానుమానానభ్యుపగమేవ తద్బాధాసమృద్ధ గ్రహణాభావేన సమస్తశబ్దవ్యవహారోచ్ఛేద ప్రసక్తః - ఆచార్యస్యజ్ఞానవత్త్వమనుమానయతదపినతిశ్చక్రియతే - సాచసోపపద్యతే - సచాస్యవిషయత్వేననుభూతిత్వమ్ - అనుభూతిత్వంనామ పరకామానదశాయాం స్వసత్త్వయైవ స్వాశ్రియం ప్రతిప్రకాశకావత్త్వం, స్వసత్త్వయైవస్య విషయసాధనత్వంవా. తేచానుభవాన్తరానుభావ్యత్వేపిస్వానుభవసిద్ధేనాచగచ్ఛత్యేతి నానుభూతిత్వమచగచ్ఛతి - ఘటాదేన్ద్రీయనుభూతిత్వమేతిత్వభావ విరహాత్ - నానుభావ్యత్వాత్ - తథానుభూతే రసనుభావ్యత్వేననుభూతిత్వ ప్రసక్త్యాదుర్వారః - XXనకుసుమాదేర సనుభావ్యస్యాననుభూతిత్వాత్ - XXనకుసుమాదేర సనుభూతిత్వ మసత్త్వ ప్రయుక్తంనాననుభావ్యత్వప్రయుక్తమితిచేత్, ఏవంతహి - ఘటాదేరప్యననుభూతిత్వ

౧౩- మిథ్యాత్వవిరాంసముపజీవ్యధీ సదైక్యంనిరస్యతి || అనుభూతితి || అనువర్తమానత్వస్య స్వరూపసిద్ధిం సూచయితుంవిశేషశబ్దః - చూనాన్వితత్వద్విశేషితిక్రానువృత్తవస్తవభావాత్ -

౧౪- అథస్యప్రకాశత్వైశ్చక్షురీయాంశంవక్తుమనువదతి || యత్త్వైవవక్తవ్యాంశకూహ || తదితి || సతుసర్వేషాం సర్వతాత్యేతద్ధృగ్ధవ్యయే సూపవాదయతి || పరేత్యాదినా || అనుభూతిశ్చేదితి || ఉక్తవైషమ్యవిరహాభిప్రేతః |

౧౫- అథవ్యతిరేకిణునువదతి || అనుభూతేతి || అనిష్టంప్రసజ్జయతి || స్వగతేతి || పరధియోవేద్యత్వాదుపగమే లౌకికవైదికవ్యవహారవిరోధా గ్రహ్యధ్వయేనాహ || పరేత్యాదినా || అధికాలాత్యయాపదేశంవక్తి || సచేత్యాదినా || తదభాంధీస్వరూపిశ్చక్షురీయాతి || అనుభూతిత్వమితి || ఘటాదృష్టాతీతానుభవాన్యావర్త్యాంపర్తమానత్వం విషయసంబంధిరూపేణ - అనుభూతిత్వంజ్ఞానత్వమ్ - అస్ససిద్ధి వాదినా మప్సభిమతం తత్త్వారమాహ || స్వేతి || దర్శితశ్రేద్ధియాసంభవాన్యావర్త్యాం - ఇద్వియంహిసస్వసత్త్వయైవ, కింతుజ్ఞానాన్యారాసాధనమ్ - పరాతీధివ్యావర్తకపదద్యయానుషం ౧౬- తంకిమిత్యత్రాహ || సచేతి || సహసాధారణాకారోసాధారణాకారవిరోధీభావః - అథసోపాధిత్యమాహ || ఘటాదేరితి || ప్రతితర్కపరామతిమాహ || తథేతి || భ్యాతేర్మానదిత్యనతో నిష్పాధికంజ్ఞాస్య పరమపరమాత్ దృష్టాన్తతా - ఉపాధింశబ్దతే || XXనైతి || ఘటాదావశ్యసాధిస్తువచిత్యాహ || ఏవమితి || తస్యపక్షేప్రసక్తిం శ

నిబద్ధనమజ్ఞానవిరోధిత్యమేవ నానుభావ్యత్వమిత్యాప్తింతామ్- అనుభూతే రనుభావ్యత్వే అజ్ఞానా విరోధిత్యమపి తస్మానుమాదేరిత ప్రసజ్యత ఇతిచేత్ , అనుభావ్యత్వేపి క్కనుమాదేరి తాజ్ఞానా విరోధిత్యమపి ప్రసజ్యతమివ - అతోఽనుభావ్యత్వేఽనుభూతిత్వమిత్యుపహాస్యమ్॥

౧౬- యత్తు సంవిదస్యత స్పృహయాః ప్రాగభావాద్యభావా దుత్పత్తినిరసస్య తే, తదిస్థస్థిత్యాతస్థనేన యస్మిన్ ప్రాదీయతే- ప్రాగభావాస్య గ్రాహకాభావాదభావో నశత్యతే ఎత్తుమ్-అనుభూత్యైవ గ్రాహణాత్ - కథమనుభూతిస్ఫుటీతవానీమేవ న్యాభావం విరుద్ధి మవ గమయతితిచేత్ , సహ్యనుభూతిః స్వసమకాలివర్తినమేవ విషయీకరణీ త్యస్తి నియమః- అతితానాగతయో రవిషయత్వ ప్రసజ్ఞాత్ - అథమస్యనే, అనుభూతి ప్రాగభావాదే స్పృహతస్తత్సమకాలభావ నియమాస్తీతి- కస్యయాత్వ భవేవం దృష్ట్యా యేన నియమం బ్రహ్మిషి- హస్త తహితతరమివ దశనాత్ ప్రాగభావాది స్పృహ ఇతిస తది భావనిహ్నవః-తత్ప్రాగభావాభ్య తత్సమకాలవర్తిన మనుస్మత్తః-కా బ్రహ్మిణ- ఇన్ద్రియ జన్యసః ప్రత్యక్షస్య హ్యేవస్వభావ నియమః, యత్ప్రవృత్తమకాలవర్తినః- ఉపాధాస్య గ్రాహకత్వమ్- ససర్వేషాం జ్ఞానానాం ప్రమాణానాభ్య-స్త రణానుమానా గమయోగి ప్రత్యక్షవిషయ కాలాస్తరవర్తినోపాపి గ్రాహణ దశనాం - అతవివచ ప్రమాణస్య ప్రమేయా వివాదావః- సహప్రమాణస్య స్వసమకాలవర్తినాఽనినాభావోఽథాన మ్బుద్ధః-అపికు యదే శకాలాది స మ్బుద్ధి తయాయోధోఽవ భాసతేతస్య తథా విధా

జ్ఞతే॥ అనుభూతేరితి॥ అసనుభావ్యత్వేపి తత్ప్రసజ్జయతి॥ అసనుభావ్యత్వేపీతి॥ ధీత్వ వ్యా, ధీత్వాత్, యదవేద్యంతస్సధీః, యథాఖిళమృమ్-అధీత్వమజ్ఞానావిరోధిత్వంచ ఖిపుష్పవదసత్త్వాచ్చేదసత్త్వమపిచా వెద్యత్వేప్రసజేత్ - యద్యద్యద్యత్వే తత్తదవే ద్యత్వేపి ప్రసజేత్-తదర్థస్య గ్రాహకవిరుద్ధంచేద్యేద్యత్వపక్షితిభేదభావః.

౧౬- అథనుగతనామ్యుత్పత్తానకతయాపరోక్షం ధీనిత్యత్వమనుద్యుత్పదస్య తి॥ యత్ప్రవృత్తిః॥ అసంస్థేతి॥ అనిద్యమత్యన్మాసి దేస సాధ్యత ఇత్యథాః- గ్రాహ కాభావమాశజ్ఞానామ్॥ ప్రాగితి ॥ విరోధంశజ్ఞతే॥ కథమితి॥ పరిహరతి॥ సహీతి॥ సమకాలస్యస్య గ్రాహ్యమాత్రప్రయుక్త తానిరస్తా-అథగ్రాహ్యవిశేష ప్రయుక్త తాం దూషయితుంశజ్ఞతే॥ అథేతి॥ వచసస్యవక్త వ్య దృష్టిరవేషీత్యేత్యభిప్రాయన్నాహ॥ కిమితి॥ దృష్టినిధావభావనిధిమాహ॥ హస్తైః॥ భావాభావసమ కాలత్వోపగమేనయాపితి- తదత్యన్మాయుక్తమిత్యాహ॥ తత్ప్రాగితి॥ సమకాలత్వంస చేదనత్యపి ఘటేఘటోఽ యమితి ధీస్యాదిత్య తాహ॥ ఇన్ద్రియేతి॥ ప్రమాణానాంచేదశబ్దాత్ప్రత్యక్షస్యచేమ్య క్తింభవతి- ధీత్వంమానత్వం ప్రత్యక్షత్వంనాసతప్రయోజకమ్, కింతుతదవాస్తవత్వా నిన్ద్రియీకప్రత్యక్షమిత్యుధాః- ఉపపాదయతి॥ స్వరతే॥ అపహ్లాదిశ్వరప్రవృత్తమ- హిణామాన మేయానినాభావః క ఇత్యత్యాహ॥ అత ఇతి॥ అతస్యమకాలనియమాభావా ద్విత్వనిర్ధారిత్యథాః - సంప్రతిపన్నమానేషు తద్గర్భనాత్తదనుగుణసంబద్ధా నావ్యజ త్యథాః- కథమిత్యత్యాహ॥ సహీతి॥ తహిణ క ఇత్యత్యాహ॥ అపిత్వేతి॥ స్వ తేరవిషయ

కారవివ మిధ్యాత్వప్రత్యక్షతా- అతఇదమపినిరన్తం- స్మృతిసాదాశ్చవివయానస్తే
స్వభేదస్తృతిదశానాదితి॥

౧౨- అథోచ్యత- సకావత్సంవిత్ప్రాగభావః ప్రత్యక్షతాసేయః- అవతానాన
త్యాత్- సచప్రమాణాన రావసేయః-లిప్తావ్యభావార్-సహింపిత్ప్రాగ భావవ్యాప్త
మికలిప్త ముపలభ్యతే- నానుపపత్తిరపికస్యలిప్త్యతే- సచాగమస్తద్విషయౌద్వప్త
వరః- అతస్తత్ప్రాగభావః ప్రమాణాభావాదేవ ససేత్స్వతీతి- యద్యేవం స్వతస్సిద్ధ
త్వవిభవం పరిత్యజ్య ప్రమాణాభావేనవరూఢకృద్వ్యగ్యానుపలభ్యేవ అభావఃసమ
ధి-త ఇత్యుపశామ్యతుభవాత్॥

౧౩- ఇచ్చాప్రత్యక్షజ్ఞానం స్వవిషయం ఘటాదికం స్వసత్రాకాలే నన్తం
సాధయత్స్వసస్వవాసత్రామవగమయద్వ్యత్యతఇతిఘటాదేఃపూర్వోత్తరకాలసత్రా
సప్రతీతితే- తదప్రతీతిశ్చ సంవేదనస్య కాలపరిచ్ఛిన్నతయాప్రతీతేః-ఘటాదివిష
యమేవ సంవేదనం స్వయంకాలాన వచ్ఛిన్నం ప్రతీతించెత్తత్సంవేదన విషయే ఘ
టాదిరపి కాలానవచ్ఛిన్నః ప్రతీయేతేతి నిత్యఃస్యాత్- నిత్యంచేత్సంవేదనం స్వతస్సి
ద్ధం నిత్యమిత్యేవ ప్రతీయేత- సచతథాప్రతీయతే- ఏవమనుమానాదిసం విదోపి కా
లాన వచ్ఛిన్నః ప్రతీతాత్మక్ సవవిషయాసపి కాలానవచ్ఛిన్నాత్ ప్రకాశయన్తి

త్వంనిరన్తమిత్యాకా॥ అతఇతి॥ అతస్సుకుకాలత్వనియమాభావార్.

౧౪- ధీరనాభావగ్రాహికేక్యక్తం తస్యాఃప్రమాణాన్తర్భూతార్ గ్రాహకత్వాభా
వంశబ్దతే॥ అథోచ్యతేతి॥ మానాసవసేయత్వంవివృణోతి॥ సహితి॥ నిగమయతి॥
అతఇతి॥ పరిహరతి॥ యదీతి॥ యఃఃకిమథః-కిమవరూఢకృత్ప్రమాణత్వభావః-వత్సం
మానంపరాక్షిక్యమితియోగ్యానుపలభ్యేవాభావస్సమధి-ఇతి.

౧౫-అర్థా పత్తి మహానా॥ ఇక్ష్పేతి॥ సవిషయస్వభాసిద్ధివయస్యవాజ్ఞానస్యనిత్యత్వ
మితివికల్పమభిప్రేత్యప్రథమంబుద్ధవ్యతే॥ ప్రత్యక్షేత్వాదిసా॥ ఘటనిత్యం లాక్ష్యమి
షరస్సర్వవాశబ్దః-తతఃకిమిత్యతపోసా॥ తదప్రతిలిరితి॥ అప్రతీతిరప్రకాశఃజ్ఞానస్యవ్య
వహారానుగుణ్యభావోవివక్షితః-ఎవంవిషయవ్యవహారానుగుణ్యకాదాదిత్తిత్వాస్య
థానుపపత్త్యాధియః కాదాదిత్తత్వముక్తమ్-అథఘటాద్యనిత్యత్వానుపపత్తిమాహ॥
ఘటాదీతి॥ నిత్యతయానవభాసనాస్యథానుపపత్తిమాహ॥ నిత్యంచేదితి॥ యత్పూర్వపక్ష
ణానందిమస్వతస్సిద్ధత్యేనజ్ఞానాన్తరావిషయత్వాత్ జ్ఞానాన్తరేణతదభావోదగ్ధివా
ఇక్ష్పేత్సంజ్ఞా నాన్తరేణస్మిత్వత్వగ్రహేపిసమాసమత్యభిప్రాయన్నాహ॥ స్వతస్సి
ద్ధమితి॥ యద్యాపిప్రథమార్థాపత్తేరెవానుగ్రాహకతర్కద్వయంఘటాదిత్వాదిగ్రహ
ద్వియేక్తమ్- అనుమానాదధియామపి తథాత్వేవిషయనిత్యత్వంప్రసజ్జయతి॥ ఎవమి
తి॥ ఎవ ప్రత్యక్షజ్ఞానస్య కాలానవచ్ఛేదేనతీత్యభావః- అనుమానాదిధియాంచేద్యస
మకాలానినియమాభావేనపి వేద్యానీతిత్వాగామిత్యే ధీకాలాపేక్షయేతి స్వనిత్యత్వే
తదసిద్ధిః-లిప్తావ్యభావపేక్షయా- లిప్తాదిబధియేలిప్తాదితత్త్వాగోచరత్వాభావార్-
లిప్తాదేప్రత్యక్షధీవేద్యత్వాత్- ఉక్తరీత్యాప్రత్యక్షనర్తక కాలానవచ్ఛిన్నవిషయ

లితేశశ్య కాలాన వర్షిస్తానిత్యాస్యైః - సంవిదనుమాన శ్వరూకత్వాద్విషయా
 నామ్ - సచనిర్విషయాసంవిత్కాదివిధి - అనుపలబ్ధిః - విషయచక్రకాశనశ్వభావతయై
 వోపలబ్ధైరేవ హిసంవిదః స్వయం చక్రకాశతా సమర్థితా - సంవిదోవిషయచక్రకా
 శనతాన్విభావ విరహేన సవ్యయం చక్రకాశత్వానిర్దేశః - అనుభూతేరనుభవవాస్తరాస
 నుభావ్యత్వాచ్చసంవిదస్తు - చ్యతైవస్యాత్ - సచస్వాపకమహాభాగవిషయ శత్యవిషయ
 మాన్యాకేవలైవసంవిద్విరస్ఫురతితివాచ్యమ్ - యోగ్యానుపలబ్ధి చరాహతత్వాత్ - తా
 శ్వపిదతాశ్వనుభూతి రనుభూతాదేతత్వాః చక్రబోధ సమయేననుసంధానంస్యాత్ -
 సచతదస్తి॥

౧౮- సన్వనుభూతవ్యవహారశ్య స్తరణనియమానవృష్టచరః - అతః స్మరణా
 భావ్యకథమనుభవాధావం సాత్తయేత్ - ఉచ్యతే - విభిలసంస్కారచిరస్మృతి కరణేచ
 విగమ్యాది ప్రబలహేతువిరహేవ్యస్త రణనియమానైవభవాభావమేవ సాధయతి - సకేవ
 లనుస్తరణనియమాదనుభవాధావః - సుప్రోద్ధితస్యేయత్వం - కాలంసంకించకమాజ్ఞానీష
 మితి చక్రత్యవకతే - నైవనిర్దేశః - సచసత్యవ్యనుభవే తదస్తరణ నియమోవిషయా వశ్యే
 తవిరహాదహం - కారవిగమ్యాద్యై శత్యతేవత్తుమ్ - అభావస్థరాసనుభవస్యాభావస్తరా
 భావశ్యచేనుభూతాభావస్తరాస్తరణ హేతుత్వాభావాత్ - తాశ్వపిదతాశ్వమానుభూ
 నుభవతాత్యతిరవశ్యతే॥

త్వాదితిభావః - కాలాన వర్షిస్తానిత్యనుగతలక్షణనూచనమ్ - కథమిత్యత్రాహ॥సంవిది
 తి॥ సంవిదోవిషయానవర్షిస్తానవవర్షిస్తాన్వాయథాప్రకాశయ నిరత్యైవవిషయై
 ర్భవితవ్యమిత్యర్థః - కృదోన్వయత్వావపి ఘటాద్యవస్థయేవ ధియేనైవ ప్రత్యక్షాద్య
 వస్థిత్యేనాన్విత్యోపపత్తిః - అథవ్యోక్తువిషయోవశ్యేవకఘటాదివిగమేనిత్యత్య
 మిత్యత్రాహ॥ సచైతి విషయేవశ్యేదకః - విశంకాహీవిషయఉచ్యతే - అతః ప్రయ
 స్వాపి గ్రహణమ్ - ఉత్తరత్రతు పృథక్త్విరైగా ద్విషయశబ్దకర్త మాత్రపరః - ఇహతదభా
 వాదవశ్యేవకపరః - హ్యస్తరం చాహ॥ విషయేతి॥ ధూమపతనయారభావేనవివక్షిగు
 రుత్వయోస్సిద్ధివత్ప్రప్రకాశత్వసిద్ధిః - కింసస్యాదిత్యత్రాహ॥ సంవిదఇతి॥ సచసమ
 వ్యాప్త్యభావా ద్ధూమపతనయార భావేపిమానాస్తరేణ వస్త్విగౌరవయారివాత్ర నూ
 వాస్తరేణ ధర్మసాధ్యయోస్సిద్ధి రధ్యుపగతేతి స్వతః పరతత్వాసిద్ధే స్పృహిదస్తుచ్యతే
 త్యర్థః - సతుచ్యతా, స్వాపాదాభానాదిత్యత్రాహ॥ సచైతి॥ యోగ్యానుపలబ్ధిమపకా
 దయతి॥ తాశ్వపీతి॥

౧౯- అనుభూతేస్త్యుతివ్యాప్యత్వంనేతివోదయతి॥ సన్వితి॥ పరిహరతి॥ ఉ
 చ్యతేఇతి॥ భవాస్తరానుభూతవ్యకాసాయాహ॥ నిభిరేతి॥ జాతిస్త్యుతిహేతుసుకృత
 యోగవ్యదాసాయ ప్రబలశబ్దః - సపకంసాధకాభావః, బాధకంచాహ॥ సుప్రతిఅస్య
 తాసిద్ధి మాశక్యోహ॥ సచైతి॥ జ్ఞాతృజ్ఞేయయోస్త్యుతిహేతుత్వంవ్యాప్త్యాచేదను
 భవహేతుత్వమపిస్యాత్ - వ్యాప్తసాదరేస్త్యుతిహేతుత్వమపి సస్యాదితిభోవః - అహ
 మభావిగమకభ్యవేత్తోక్తమ్ - అథసనేత్యాహ॥ తాశ్వపీతి॥

(౫౨) అనుభూతేంద్రకారాస్తరాభావ విభాగా శుభాత్మానుమానభక్తిః-

౨౦- ననున్యాపాదితకాస్మిన్వివేకమనుభవోస్తీతిపూర్వముకమ-సత్యముకమ-
శుభాత్మానుమానః-శుభసమీక్షమపివేతిస్థానయిష్యతే-ఇహాను శుభలబ్ధయవిరహిణీ స
రాశియా శుభిష్ఠిష్యతే-కేవలైవసంవిదాత్తనుభవభిరే-స-శుభసాశ్రియేతి
మ్యుపపాదయిష్యతే-అతఃనుభూతిస్సత్యయః-స్వకాగ్రహవం ససాధయతీతి ప్రా
గభావాసిద్ధి సకళ్యతేవత్తుమ్-అనుభూతేరనుభూవ్యస్సినన్యువోప పాదనేన అన్యతా
శుభిర్నిర్మితస్తా-తస్మాన్మహాగ్రహవాద్యసిద్ధ్యాసం విదోనుర్పత్తిరుపచత్తి మతి॥

౨౧- యదవ్యన్యా అనుభూత్యావికారాస్తరవింససంవిదకమ్యనుపచత్తుమ్-ప్రా
గభావేవ్యభిచారాత్-తవ్యహిజన్మభావేపివివాదోద్యతే-భావేష్యితివికమతేతకకు
శలతాదిమ్యతాభవతి-తథాచకవదభిజతావిద్యానుర్పత్తి నవివిధవికారాస్మకం
రిత్వత్సామోదయా దస్తవతీవేతి తస్మాకునైకాస్త్రమ్-తద్వికారాస్మర్యమిథ్యాభూ
తాభిరేతే కింభవతః పరమాధగభూతోశ్యన్తి వికారః, యేనతద్వికేవత మధగవ
భవతి- సహ్యసావభ్యుపగమ్యతే॥

౨౨- యదవ్యన్యాభూతిరజత్వాత్పృన్తిన్విభాగంసవహతభి-తదపిసూచకమ్య
తే అజన్యైవాత్మ సాదే-కాన్ద్రియాదిభ్యో విభక్త్యాత్-అనాదిత్వేనచాభ్యుపగతా
యా అవిద్యాయా-తిత్త సూర్యురేకస్యావ భ్యాశ్చయేదీయత్వాత్ - సవపభాగో మి
థ్యారూపభిరేతే - జన్మ పృథివిభదః పరమాధగ విభాగః కింకవిద్వజ్జన్యయా -

౨౩- పాస్యకైథగవిరోధందర్యయంబోదయతి॥ నన్యతి॥ పరిహరతి॥ శుభ్యమి
తి॥ అత్తానుభవోపాదుభగస్య స్ఫురణమ్-ప్రభాతిరిక్తస్ఫురీష సౌజ్ఞ్యల్యవత్ - సత్వ
నుభూత్యనుభవభిరభాగః - అనుభూతిరిహ సతత్వానిర్వేషభిజత్వాహ॥ శుచేతి॥
ఇహకింసిధ్యత ఇత్యత్రాహ॥ ఇహాతి॥ ప్రకారాస్తరేజాస్త్రతోక్తిరితి పరాభిపా
యింశజ్జతే॥ కేవలైతి॥ అత్తానుభవేఅత్తానుభవవేలాయామ్-తత్వాహ॥ నేతి॥ విషయ
విరహాపి సాధర్మ్యభూతాసం విత్వాశ్రయేత్యభాగః - యత్వా అత్తానుభవః అత్త స్ఫుర
ణమ్ - అత్తానుభవోపాదు కేవల్యసంవిదితజ్జా-అత్వాహ॥ నేతి॥ ధర్మ స్ఫురణరూపా
సంవిత్వాశ్రయా స్ఫురణంహి స్ఫురణాశ్రయోధర్మభిరభాగః - అథ పూర్వప్రకృతం
విగమయతి॥ అతభితి॥ పరతఃపత్యేపి తత్పిధిమాహ॥ అనుభూతేరితి॥

౨౪- అజన్యమభ్యుపగమ్యాపి వికారాస్తరాభావంపునదస్యతి॥ యదపీతి॥ భా
వత్వేనతీతివికేవతేపి తద్వేయార్థమభిప్రేతోపాలభ్యతే॥ భావేష్యతీతి॥ వ్యభిచార
మాహ॥ తథేతి॥ తథా-భావరూపా-వోహ్యభాగః, అప్యభాగ వా-పరిహరంశజ్జతే॥ త
ద్వికారాభితి॥ వికేవతేయార్థమాహ॥ కిమితి॥ అర్థ వత్వేపినిధాన్తభిభావః-ఉత్ప
త్తివ్యాప్యవికారశత్యత్వేద్యుత్పత్తస్య సాధ్యవ్యాప్తయో హేతోరన్వయత్యా
సిద్ధిఃఫలతి॥

౨౫- అథానుత్పత్తిలక్షణాత్సనిధ్యాస్యకతనానాన్వయరాశిసిద్ధి మభిప్రేత్య
భేదమాత్మస్య విభాతీయభేదస్యచ ఉత్పత్తివ్యాప్యత్వంవిరస్యతి॥ యదపీతి॥ త్యాదిహ॥
శుభ్యవాద్యభిమతే మృహవాదిధిరేవాభిమతేచ క్షలవ్యభిచారంకృత్యయేనాహ॥ అజ
న్యైవేత్యాదిహ॥ పూర్వవత్పరిహరమాశజ్జత్య దూషయతి॥ శుచితి॥ పృథివిభదః, వ్యా

అన్యాయాను ఆత్మనః చరమాగ్ధతో విరాగాభావేనా వస్తుతోఽవిద్యైవస్యాత్మాత్వా - అ
కాధిత ప్రతిపత్తి సిద్ధ వ్యక్త్యభేద సమర్థా సేవకాన భేదాది సమర్థాతవ - ఛేద్య
భావాత్మేదన భేదవర్గం ||

౨౩ - యదపి నాస్యాద్యతేద్యశ్య స్వరూపాయాద్యశక్తిః కశ్చిత్తపి ధర్మానా ని
ద్యశ్యత్వాదేవతేహం సద్యశ్యధర్మాత్వమిచ్ఛ - తదపిస్యాధుః పక్షతైః ప్రామాణ్యసిద్ధి
ర్నిత్యత్వస్వయం ప్రాకాశత్వాది ధర్మైరగుణయమనై కా ని కఠం సభవతే సంజేదమహ
త్తిన్-స్వరూపభేదాత్ - స్వసత్తయైవ స్వాశ్రియం ప్రాకాశస్యది ద్విషయస్యప్రాకాశ
సం హిసంజేదనః - స్వయం ప్రాకాశతాతు స్వసత్తయైవ స్వాశ్రియం యప్రాకాశాన
సతా - ప్రాకాశశ్యుచితవద తేషామభావ సాకారసంపదమరామగుణైః - సర్వతా
వతామానత్వం హినిత్యత్వైః - ఏకత్వమేకసంఖ్యావత్సేదవతి - తేహం బడత్వాద్యభావ
రూపతా మానుషికభావైరపిచైతన్యధర్మభూతైస్ తై రనైకాన్యమపరివర్తన్ - సం
విదితుస్వరూపాతిరేకేణ జడత్వాది ప్రాకాశీకత్వమిత్యభావరూపభావరూపావాధి
నాభ్యుపేతత్వేన్నిషేధాత్వాతికమిహాత్మంభవేత్ ||

౨౪ - అపిచ సంవిత్ప్రధర్మినానవా - సిద్ధ్యతిచేత్సధర్మాకతాస్యాత్ - నూతేత్తుత్వ
తా - కకస్యనుమాదివర్ - సిద్ధిరేవ సంవిదితేర్ - కస్యకం ప్రాతినిధ్యవత్త్వమ్ - యదికస్య
చిత్తం చిత్స్మృతి - సాతహి - నసిద్ధిః - సిద్ధిర్ని ప్రాతినిధ్యమివకస్యచిత్తం - చిత్స్మృతిభవతి -

ప్రతిః - మాషణాన్తరమాహ || అవిత్వాయాఇతి || అధునాతీయభేదాభావం త్యజతస్మిన్ ||
అవాధితేతి || ముటకరకాకాశవృష్టస్తమాశజ్ఞానమ్ || ఛేద్యతి || సంబద్ధి సమ్యయో
గాదీనామిహోత్పాదకావ్యజ్ఞకాశ్చధియః, సమవియత ఇవ ఘటాదివ్యజ్ఞకమాత్రం, వ్య
తిరేకేనుచలయాదిభావః ||

౨౩ - అథస్యకతేభదనరాసకమనుయాత్మ్యం వ్యతిరేకీ, వ్యక్త్యత్వమస్వయం చ మాషణ
తి || యదపి తీతి || అన్వయినః పక్షతీయవృత్తిత్వలక్షణం సాధారణానైకాన్వికత్వమ్ - ద్విశ్య
ధర్మాన్తరకాహిత్యాత్ - సపక్షేమనిత్యత్వాదిమసర్వవికేమలనుభూతిత్వాదితాతో
తవృత్తిః || సచేత్వాది || స్వరూపాత్మరస్వరంభభేదః - తేహం స్వరూపమాహ || స్వకత్తయై
త్వాదినా || ఉభయగ్నిస్థానుగతప్రాకాశవృద్ధాకమాహ || ప్రాకాశత్వేతి || సర్వేతి || అనుచ
నిత్యలక్షణం ప్రాగ్గుత్వమ్ - అప్రామాణ్యాలావస్యస్య - తేన సమిత్యజ్ఞానసాయైవ ము
క్తమ్ - అతత్వాన్వృత్తి రూపతామాశజ్ఞానమ్ || తేహమితి || తాత్త్వాదివృష్టస్తవైవమ్యతాది
ప్రాకాశమాహ || సంవిదిత్యితి || తుకబ్దవైషమ్యే - తద్వప్రాగ్గుత్వం కిమపిహాత్మంభవేత్
తిస్థసాధ్యత్వం, సంవిన్నిత్యేత్వాదిసమాధికరణపక్షప్రయోగవై యర్థ్యం చేతిభావః ||

౨౪ - నిర్భుత్యేవిరాక్యతేతస్యభేన సంవిదాత్తత్వం నిరాకరణముచకృతతే || అపి
చేత్వాదినా || సధర్మకతా, మానానాం సమితేషామయతోత్తేసిద్ధ్యస్యవ్యవహారాను
గుణత్వలక్షణ సిద్ధి ధర్మకత్వాదిభావః - తుకృత్యస వికేషత్వమిత్యభావానాం చ
కంశక్యతే || సిద్ధింభి || సిద్ధిస్సిద్ధ్యంతరావేక్షత్వాదిభావః - సమితేషత్వమా
పాదయన్ ప్రాప్యతి || కస్యేతి || కస్యాశ్రయస్యకం విషయం ప్రాతినిధ్య - తథాత్మేదా
భవమాహ || యదితి || తదుచితవయతి || సిద్ధిహీనాతి || ఉత్తరంశక్యతే || అత్తనైవతి ||

త్వవధిచే తోయజుత్వా - సనుసంవిదేనేతుక్తమ్ - సత్యము క్తమ్-చరుక్తంతర్-త
థాహి-తన్యవిత్తురుషన్యోబ్ధిదధాజాతం చ్చిరిసిద్ధిరూపరియా తత్పబ్బనిసీపానంవి
త్ప్రియంకథమివాత్మభావకునుభవేర్||

౨౫. ఏతదక్తంధవతి-అనుభూతిరితిస్వాశ్రియంప్రతి స్వసత్త్వవైవేకస్యవి
ద్యస్త్రుసోవ్యవహారానుగుణ్యావాదన స్వభావోజ్ఞానావగతిసంవిదాద్యపరనామాస
కరుణోనుభవతురాత్మసూధుణ్విశేషః ఘటకుహం జానామికు మధామవ గచ్ఛా
మివటకుహంసంవేదీతిసర్వేషామాత్మనామికఃప్రసిద్ధః-ఏతస్యస్వభావతయాహితస్యా
స్వయంప్రకాశతాభవతా పుష్పసాదితా. అస్యనకకుణకన్యకర్తుధమక విశేష
వ్యక్తర్తవ్యవకత్యకత్వకుపిదుఘటమితితథాహి-అస్యకతుగ్ధీధర్మకత్వకధర్త
స్యసంవేదనాఖ్యస్యనుభవఃఖాతేరవోపేత్రిస్థితినిరాధాశ్చప్రత్యక్షమిత్యస్తే-కత్వక
వైధిర్యం తావత్సవవాయమర్థః పూర్వం కుయనుభూతఇతి ప్రత్యభిజ్ఞా ప్రత్య
క్షసిద్ధిమ్- అహంజానామిహ కుజ్ఞాసిషం జ్ఞాతురేవ కుమేతానీం జ్ఞానం వస్తు
మితివ సంవిదత్వత్వాదయః ప్రత్యక్షసిద్ధా ఇతి కితస్తదైకత్వమ్-ఏవంతుగళిన్యా
స్యంవిద ఆత్మత్వాభ్యుపగమేపూర్వేకుక్త్యుక్తమపరే ద్యుగిదమకమదగమితిప్ర
త్యభిజ్ఞాచన ఘటతె-అన్యేనాను భూతస్యాన్యన సప్రత్యభిజ్ఞాన సంభవః-ఇష్టాఅను
భూతే రాత్తత్వాభ్యుపగమే తస్మానిత్యత్వేపి ప్రతిసన్ధానానకువస్తవస్థః-ప్రతిస
న్ధానంహి పూర్వాపర కాలావస్థాంతకునుభ వితారకుపస్థాపయతి నానుభూతి
మాతీప్-అహమేవేదంపూర్వకుప్రస్వభూవమితి-భవతోస్సనుభూతేర్న క్షానుభవి

అత్తశబ్దః పురుషవాచీ - పరిహరతి|| తోయమితి|| కింయైవ || సిద్ధిః ప్రతిసంబధిత్యం
ప్రత్యక్త్యుక్తయమితిపదేనసూచ్యతే,తద్ధాత్వలక్షణమ్, తాదృశత్వా అహమర్థవన, న
కుధీరిభావః,ఇమకుభిస్తాయకుజానక పూర్వ సక్షీకోయమితిప్రశ్నమాత్రంకున్యాసః
పూర్వాక్తంసంవిదాత్వత్వం స్థారయకప్రతివక్తి|| సన్నితి|| దూషయతి|| సత్యమితి||
కుక్తత్వముపపాదయతి|| తథాహితి|| ధర్మధర్మిరూప పుజ్ఞాభిప్రాయా బాధశబ్దః.

౨౫. కింజ్ఞపిరుస్యత్తిర్యాసిద్ధిః, జ్ఞపి శ్చేత్వాసిద్ధ్యక్, తస్యాప్రథమసంబధి
త్వేకింమానం,ప్రతిజ్ఞానంహి సవిషయాశ్రియం, కేవలాహి ధీరాత్మా,విషయాపాదా
సంభ కిమర్థమత్యాదిశక్తాయామాహ || ఏతదక్తమితి|| వ్యవహారేత్యాదినాసిద్ధి స్వ
రూపముక్తమ్-అవగచ్ఛామిత్యాదిసాజ్ఞానసంవిదైకత్వమ్-ఆత్మనామికఇతి తత్పబ్బ
నిత్వేమానక-తథాత్వంతనాపీష్టమిత్యాహ || ఏతదితి|| కర్తృనిర్దేశఫలందర్శయతి|| అన్యే
తి|| ధర్మధర్మిభావోదర్శితః - స్థితశ్వాస్థితత్వవైషమ్యయాహ || తథేతి || ఉభయంక
మాద్యిధద్వయేనాహ || కర్తృస్థైర్యమిత్యాదిహ || అహంజానామిత్యాదిహాప్రత్య
భిజ్ఞావిషయతయా స్థైర్యముక్తమ్-అథతతాశ్రయతయా స్థైర్యమాహ || ఏవమితి|| సహ
టరెతి|| బ్రాహ్మ(ప్రత్యభిజ్ఞాదావనాస్యకాసిద్ధి రితిభావః-ఉక్తముపపాదయతి|| అన్యే
నైతి|| అథధింతఆత్మత్వాంత విత్యక్తమభ్యుపగమాహ || కించెతి || సకేవలకునిత్యత్వ
ఇత్యభ్యుపగ-కథమిత్యతా|| హితిసంభానంహితి|| తదవదర్శయతి|| అహమితి|| త

కృత్యమిష్టమ్-అనుభూతిరనుభూతిమాత్రమేవ - సంవిత్వాత్కావినిర్మాత్రయ నిర్విషయావాగ్ధ్యానుపలభేర్న శక్యవతిత్వక్తమ్ - ఉభయోభ్యుపగతా సంవిదేవాత్తే త్యుపలభి పరాహతమ్-అనుభూతి మాత్రమేవ పరమాధ్యక్షినిష్పన్నతాత్మాభాసాశ్చనిరాకృతాః ॥

౨౬- సనుచాహం జానామిత్వన్నప్రకృత్యయేయోనిదమంశః (ప్రకృతైకరసశి) కృతార్థస్య అత్తా - తస్మిన్ ప్రకృత్య నిర్వాసితతయా యత్ప్రకర్ష లక్షణాహం జానామితి సిద్ధ్యన్నమానుగత్యవైత్రాతిరేకే యత్ప్రకర్షవివ-సై దేవమ్ అహంజానామితిధర్మధర్మతయా (ప్రకృత్యుచిత్రీ విశోధాదేవ- కిద్భ్యు. అహుతోననే తాత్త్వా ప్రకృత్యవినా త్తసూతరే । అహం బుద్ధ్యాపరాగతాత్మప్రకృత్యగతోహి భిక్షతే ॥ నిరస్తాభిలక్షణోహుకననాననభాక్యరాట్ । భవేయమితి మోక్షాధీ- శ్రమణాదా పునరర్తతే ॥ అహుతభావినాశశ్చన్మోక్ష ఇత్యధ్యవస్యతి । అపసపేద సామాక్షికభా పుస్తావగర్భతః ॥ మయిన్ద్రేపిమత్తోన్యతావిజ్ఞాప్తిరవస్థితా । ఇతితత్త్వాప్రయేయత్వేకస్యా

స్యానిష్టరోమాహ ॥ భవతఇతి ॥ ఇష్టత్వేఽపి గతేర్నన్వత్వవతయక్తమిత్యాహ ॥ అనుభూతిరితి ॥ ఉత్పత్త్యాదికం సవిషయాయాః నిత్యత్వాదికం త్వవిషయాయా ఇత్యాహ ॥ సంవిదితి ॥ కల్పసాలాఘవమాశక్త్యాహ ॥ ఉభయేతి ॥ సంవిదపి కింవత్ప్రకృతేఉచలభిజ్ఞా-తురపి మల్యేతిభావః - ధియోవిషయాశ్రయసమన్విత్వమువలభ్యమపి యత్ప్రకృతమిత్యత్యాహ ॥ అనుభూతిరితి ॥

౨౭- ॥సనుచేత్వాది॥ అనిదమంశఃపరాగభేదతఃప్రత్యగభాగభేదభావః-తత్ర హేతుఃప్రకృతైకరసత్వమ్-తత్ర హేతుశ్చిత్తవాదభావత్వమ్-యత్ప్రకర్షత్యే హేతుశ్చ ప్రకర్షలక్షణోపేతత్వమ్-తత్రాధీభవినిర్వాసనమ్-తత్ర హేతుశ్చిత్తవాదాతిరేకః-ధీశ్చిత్తాత్మ్యసిద్ధిః,స్వసిద్ధిత్వాత్ప్రకృత్యో,తత్రఅత్తా,యన్నైవంతన్నైవం యథాఘటభిశం విచాత్తత్వాయ వ్యతిరేకిత్యాయం, జ్ఞాతావిదవ్యత్యాదవ్యసిద్ధిః,తతఃపరాగ,తతోనాత్తా, యథాఘటభిశ్చా మథానాత్తత్వా యాన్వయిత్యాయంచాభిప్రేతం పరిహరతి॥ నైతదితి ॥ ప్రతితివిరోధమాహ ॥ జానామితితి ॥ ధియస్వసిద్ధి త్వమిష్టమ్-జ్ఞాతుజాదవ్యం(సతివత్వతే-జ్ఞాతుఃప్రత్యక్షతయా ధీధర్మతతయాధియశ్చకర్తృత్వేనపరాత్వేనచ సుఖాదివత్ప్రతిత్యాదవతుర్థాంపాతూనాం కాలాత్యయాపదేశఇతిభావః-జ్ఞప్రాప్తత్వజ్ఞాతృపరాక్త్యానాత్తత్వసాధకానామసిద్ధిశ్చ-ప్రకృత్యవ్యవహరీకసాధకంచేత్వాహ ॥ కించేతి ॥ స్వస్వభావప్రత్యక్ష-పరస్వైతుపరాగ-అహంస్వస్వభావిధిశ్చ సుఖవత్పరస్పాదిభి విపరీతత్వసిద్ధిరిత్యభావః-కాఽహమితి,శబ్దోఽహమిత్యావ్యాగమఃకాఽభిప్రేతాభిప్రేతః . హిహాతే-జ్ఞానంపరాగనాత్తాచ అననాన్వదితి చాభాసినద్యవ- అహంధియాపరాచోభదోక్షేః-పుత్యభావశ్చిత్తమాహ ॥ నిరస్తేతి॥ యత్కల్పని కుఃఖధ్వం ననుఖసాప్రీత్యైవతన్నతే ముక్తావధికారి విరహాదపాపిమాన్యమిత్వభావః-ధీస్థితియుతగమ్యాహ ॥ మయీతి తేనసాశవదపుకర్తృభిభావః-స

వివరములను స్మరకుని త ము హ్యస్యస్మతా విజ్ఞప్తి తాదిరః స్మరకుని తాదిరః గుణజ్ఞప్తి రుపన సిద్ధితిః ఘోరశ్రవ్యశుభదానా వేదేవనా దీరిసిద్ధి వర్త ॥ అతః సామ ధానా జ్ఞాతైవ పుత్ర్యనాత్మైతి నిర్భతమ్ విజ్ఞాతారమరతన బానా త్యేవేదచక్రితిః ॥ ఏ తద్యోగేతితం పుత్రముఃక్షేత్రజ్ఞాతిచన్పరిః ॥ నాత్మకృతేంత్యారశ్రవ్యసూత్రా కా లోపి వత్సతి ॥ జ్ఞాతవేవేత్యతో నాత్మజ్ఞప్తి ముత్యునితి స్థితమ్ ॥

౨౭ - అహంపుత్ర్యశునిదో హ్యస్త దర్శః - యుష్మత్ప్రత్యయవిషయో యుష్మ దర్శః - అతాహంబానామినిదో జ్ఞాతా యుష్మ దర్శితి వచనం జనసమేవ స్థేతి వచన్తా తాదాభ్యుపచాసాజ్ఞాతామధోగ్యాదీన పుత్రాః - స్వయంపుత్రాశత్వార్ - చైతన్య వ్యభావతాహి స్వయంపుత్రాశతా - యఃపుత్రాశశ్రవణః సోనాదీన పుత్రాశః దీపవర్ - సహదీహదేప్య పుత్రాబల నిర్బునీతవేన అపుత్రాశశ్రవణాదీన పుత్రాశశ్రవణ - కింతవీ - దీపః పుత్రాశశ్రవణః స్వయమేవ పుత్రాశతే ॥

రగత్పరిత్యాహ ॥ స్వేతి ॥ ఘటాతాశవదిత్యత్రాహ ॥ భేతురితి ॥ అశ్రవణః పూ ర్యోక్తః - జ్ఞాతాత్మ - నిగమయతి ॥ అత ఇతి ॥ అథకురిన్నుతి సూత్రాస్యారశ్రవణం ద శరణా సంవిదనాత్మత్యం నిగమయతి ॥ విజ్ఞాతారమరతాదినా ధీతమిశ్యవైస ॥ ము క్తజ్ఞాత్యత్యసిద్ధిబానా త్యేవే - సౌత్రింజ్ఞాత్యత్యత్వాన్వయితిజ్ఞాత్యత్యయతురు హత్తం నాత్మేతి ॥

౨౮ - అథశ్రవణాగ్నిరోధమాహ ॥ అహంప్రత్యయేతి ॥ అన్త దర్శో యుష్మ దర్శితివాన్య మలిః - అథవిదన్యత్యాత్మసిద్ధిత్వవాన్యప్రీతభమితశ్చక్షాణాం హేత్యసిద్ధిచాభిప్రాయ న్నాహంబానామినిదో స్వయంపుత్రాశశ్రవణవచనానుగుణ్యశక్తియక్తత్వార్ - తన్యకథమిత్యత్రాహ ॥ చైతన్యేతి ॥ చేతనాజ్ఞానమ్ - తన్యభావత్యైతన్యమ్ - జ్ఞానత్వగుణ కృతాజ్ఞానశ్రవణావతేత్యర్థః - అస్మిన్నర్థేవాహనిష్యమాణకుః ॥ తెరనుగాహతరక్షా హంయజ్ఞేతి ॥ అత్తదీపయేర్థ్యయతజ్ఞానపర్యాయః ॥ ఘటాదివిషయం ॥ సతిసామ్యేత్యా ప్రత్యాధ్యానాయాద్యగ్న్యవచనానుగుణ్యశక్తితాద్యగ్న్యవచనానుగుణ్యమవాప్ర తాశశబ్దార్థః - అత్తనఃస్థరగమదీపశ్రవణమవిరోధియామజ్ఞానల్యమ్ తద్దర్శనత్యర్థః - అనన్యాదీనపుత్రాశః స్వదర్శనిరపేక్షప్రతాశః - సహత్వసిద్ధిః - సుపత్యైవత్యేత్యేత వత్సమాణకుః ॥ త్యాజ్ఞాతుఃపుత్రాశశ్రవణేతి ॥ యద్యానుమితివచనయాహ ॥ చైతన్యేతి ॥ ధూమవత్ప్రమేవహ్యస్మి మత్ప్రమితివచన్తీరియమ్ - ధీతరక్షత్యాత్మప్రతాశశ్రవణమిశ్య ర్థః - న్యాప్తిమాహ ॥ మితి ॥ యస్మాత్ప్రత్యాధ్యానాశ్రవణవచనతేన్తనాదీయా నపేక్షవస్తుధర్మకః, సశ్రవణదర్శనపేక్షప్రతాశశ్రవణార్థః - జ్ఞాతానీధర్మయతప్రతా శకుల్యప్రతాశః, ప్రతాశధర్మకత్వార్, యేయావ్యక్తితాశధర్మకః స స్వయమపి తాద్యక్తితాశః, యథాదీపవిప్రయోగః - అనుమితిపరత్యాదీప శ్రుత్యనుగాహకచ రత్వంయక్తమ్ - చైతన్యవ్యభావతేతి ప్రథమాయాన్వారనాన్వయపరి రథాహిమ్యత్యేత్య - సహితభావెత్తక్తమ్ - అథశ్రవణార్థః ॥ ఘటవత్ప్రత్యాధ్యానాన్వయవిషయభ్యుత్తరం దృష్టాన్తవర్తమాహ ॥ సహితి ॥ అప్రతాశత్వం ప్రతాశయావత్వభావః - అతః ౨వ్యా దీనపుత్రాశశ్రవణమ్ - అతాజ్ఞాత్యత్యమరతాదీనితాహ ॥ కింతరితి ॥ తెజస్వాత్యసేదాన్త

౨౯. తథాహి కృతయః - సంభాషనైర్ధవః సుసాన స్తరోఽబాహ్యః కృతోష్ఠి
 రశః సుసవన-విసంవా ఆరంభయత్తాఽన స్తరోఽబాహ్యః కృతోష్ఠిః పృష్ఠానః సుసవన-
 జ్ఞానః సుసవన, ఆత్మాం యంపురుషస్త్వయం జ్యోతిర్భవతి, స విజ్ఞాతుర్విజ్ఞాతే ర్విజ్ఞా
 తాహః విద్యతే, అథయేవేదేవం జిహ్వాగ్రీతి న ఆత్మా, యేయం విజ్ఞానమయః పా
 దేభ్యః ద్యవజ్యోతిః పురుషః, విషహివగ్విష్టాశ్చ తార సయితా హితామనాబో
 ద్ధాకతా విజ్ఞానాత్తా పురుషః, విజ్ఞాతారమరకేన విజానీయార్, జానాత్యేవ
 యంపురుషః, స పశ్యేత్పురుషం పశ్యతి స రోగం నోతయః ఖతామ్, సప్రీతః పురుష
 నో విజయం స్వరన్నిదం శరీరమ్, విషమేవాస్య పరిద్రుష్ట రిహజ్ఞోదశకలాః పు
 షాయతాః పురుషం హి న్యాస్త్రం గచ్ఛన్తి, తస్మాత్సావితస్తాన్త సూమయాత్, ఆస్మ్య
 ర ఆత్మా విజ్ఞానమయ ఇత్యాద్యాః - పశ్యతి రజ్జా తపివేతి॥

౩౦. ఆత్మస్త్వయం పృథాశోయమాత్తా జ్ఞాతైవ - పృథాశామరీష్ - పృథ
 శత్వాదేవ కస్యచిదేవ భవేత్పృథాశః - పృథీవాది పృథాశవర్ - తస్మాత్సాత్తా భవి
 తుమాంతి సువిత్ - సువిదనురూతి విజ్ఞానాది శబ్దాస్సబ్ధున్ది శబ్ద ఇతివ శబ్దాధా
 దః - సహిలోక వేదయేవానాత్మాదేర కమలకన్యాకర్పూరకస్యచ పృథోగో
 క్తుచరః॥

౩౧. అనుగాహ్యమానం దర్శయతి॥ తథాహితి॥ ప్రచేశభేదసజడత్వత్వ
 సప్రైసర్ధవ దృష్టానై విజీవ్యః॥ ఆత్మాంయమితి॥ జ్ఞానత్వం స్వనిదృత్వమిత్యర్థ
 జ్ఞాన ధర్మకత్వం దర్శయతి॥ స విజ్ఞాతురితి॥ ధర్మభూతజ్ఞాన నిత్యతామత్యం
 విజ్ఞాతుర్నిత్యత్యక్తుం, స జ్ఞాతురాత్మత్వమిత్యత్రాహ॥ అథయేవేదేతి॥ ఆత్మ
 జ్ఞాతృత్వం స్వప్రకాశత్వం చైకస్మిన్వాక్యే హ్నియత ఇత్యాహ॥ యాంయమితి॥ ఏ
 త్యత్వం జ్ఞానస్వరూపత్వం చైకస్మిన్వాక్యోన్తరే ప్రతియంత ఇత్యాహ॥ ఏవహితి॥
 ముక్తు ముక్తుజ్ఞానవ్యత్వజ్ఞాననాయాహ॥ విజ్ఞాతారమితి॥ ముక్తేతథాత్వాయాః
 జానాత్యేవేతి॥ ముక్తైః ప్రేత్యసంజ్ఞానీత్యాదిధీనిషేధస్య విషయందర్శయతి సచ
 ఇత్యాదిభిః॥ జ్ఞాన స్వరూపకత్వ తద్దర్శకత్వ తదవిరోధానాం సాత్వితామన
 జ్ఞోత ఇతి॥

౩౦. నిగమయతి॥ ఆత ఇతి॥ జ్ఞానస్యజ్ఞానానాశ్రయత్వం వ్యాప్త్యాచేత్ జ్ఞా
 కస్యచిద్ధర్మః స్వాత్ - శ్రుత్యాచేత్పరస్త్వమ్ - తియైవజ్ఞానవత్త్వమిహాస్థితమ్
 వంచ సవాప్తివిరోధః - గుణభూతస్త్వేవహి జ్ఞానస్యజ్ఞానానాశ్రయత్వం దృష్ట
 భావః - అనుగాహనానరమాహ॥ ప్రకాశత్వాదితి॥ విషయేన సాక్షాత్పబ్ధిత్
 సాక్షాత్ప్రకాశ్యావావిషయవ్యవహరచాతుత్వం ప్రకాశత్వమ్ - చాత్మస్తరమాహ॥
 విదితి॥ దారాదిశబ్దవర్ శబ్దస్యభావాత్తథాత్వం, సత్కర్మస్యభావాదస్యత్రాహ
 హితి॥ అర్థానుపపత్త్యభావాన్నతథాభావః - తస్మత్తేఽపి స్వరూపవిషయస్య
 సుబుద్ధిత్వమ్ - ఉచ్యతే - స్వరూపేఽపి స్వనిధేయాధిః - సుబుద్ధిశబ్దతయోపదేశ
 కల్యంధర్మభూతజ్ఞానే - పరమతేతు తదపిస - సుబుద్ధితయః భాతస్త్వేవవిషయ
 యమాప్యత్వసమర్థనాత్.

వగ విశేషైశ్చాథాభివాసభ్యుత్పత్త్యానవర్తితేషవస్తుసిద్ధిః-చిత్తవృత్తినిమిత్తభేదేనై
కారవృత్తిత్వంహిసామానాధికరణ్యమ్-తతఃసత్యజ్ఞానాదిపదముభ్యామైగుణజైవై
త్తద్గతవిరోధ్యాకారచిత్తవృత్త్యాకారైవైకస్మిన్నేవాథేచితానాం చిత్తవృత్తిని
మిత్తభేదోవశ్యమాశ్రియతేయః-ఇయంస్తువిశేషః-ఏకస్మిన్ సత్తేషవానాం ము
ఖ్యాథా-అచిరస్మిన్ శ్చసత్తేషాంలక్షణా-నచాజ్ఞానాదీనాం చిత్తవృత్తీతావస్తు
స్వరూపమేవ-ఏకేనైవచదేవ స్వరూపంచిత్రివస్త్వమితిచితానర పర్యాయాగతైయ
థ్యాన-తథానతి సామానాధికరణ్యాసిద్ధిశ్చ-ఏకస్మిన్ వస్తువివర్తమానానాం
చితానాం నిమిత్తభేదానాశ్రియతా-నైకైకస్యవాధాస్య విశేషణభేదేన విశిష్ట
తాభేదాదనేకాథాత్వం చితానాం సామానాధికరణ్య విరోధి-ఏకస్యైవవస్తు
సౌకేక విశేషణ విశిష్టత్వచిత్రీపాదనచరత్యాత్మానాధికరణ్యస్య-భిన్నచి
త్తవృత్తినిమిత్తానాం శబ్దానామేకస్మిన్చైవవృత్తిః సామానాధికరణ్యమితిహి శాబ్దాః॥

హ॥ ప్రవృత్తితి॥ తతఃకిమిత్తతా॥ తత్రైతి॥ తోభేదఇత్యతా॥ హ॥ ఇయఃసతి॥
వ్యావృత్తయస్త్వరూపమాత్రమిత్తతా॥ హ॥ సచేతి॥ పర్యాయత్వంస్పష్టమితి దూ
షణానరద్యయమాహ॥ తేనేతి॥ ద్వితీయముపపాదయతి॥ ఏకస్మిన్నీతి॥ విశేషణానే
కానాన్తైకాథ్యామిత్తతా॥ హ॥ సచేతి॥ విశిష్టతావిశేషణాన్వయః-సావిరోధమా
త్త్రీపాదనమేనేత్యధః-ఉక్తంలక్షణగ్రహేనూపపాదయతి॥ భిన్నేతి॥ ప్రవృత్తి
ర్విశేష్యభేదః-నిమిత్తంవిశేషణమ్-అర్థేవిశేష్య-భిన్నేత్వాదివాఘటముఖ్యశబ్దభ్య
దానః॥ ఏకస్మిన్నీతి॥ ఘటపటోక్తేర్నవ్యదానః-సవిశేషణమాత్రపరత్వే దూషణంత
దనుపగమాత్-చిత్తవృత్తమ్-విశేష్యమాత్రపరత్వేపర్యాయత్వాదిత్రీయంలక్షణాచ-
అసత్వాదిప్రతియోగివాంతవ్యావృత్తి నాంచోపలక్షణత్వపక్షేచఎతతరతైయధ్యం
లక్షణాచ-విశిష్టపక్షేసమిధస్యకువాయః-చితార్థానాం పృథక్ ప్రారణ-పరామర్శ
స్యయాగృతాన రోధిత్వాదభిధానస్యయాగపద్యాత్వ జ్ఞాతాజ్ఞాతవిభాగః-పరామ
ర్శదధాయాప్రతియతే-యాగపద్యైపి సవిశేషజైక్యమ్-విశేషైక్యపరత్వాత్ సమా
నవిభక్తైః-తచ్చత్వత్వత్వనురోధాత్-యతైకపదే-అభిజ్ఞానవాదిప్రప్తవ్యః-సత్వాది
చితాని ప్రతియోగివ్యావృత్తిమాత్రపరాణి, ఉత్తదవచ్చిన్నస్వరూపపరాణిః-ఉత్త
స్వరూపమాత్రపరాణి-అవచ్చిన్నపరత్వేన విశేషణయోపలక్షణతయా వాచ్యే
దకత్యమ్-ఏషుశరస్సు దూషణపరిహారానుల్కాః-శక్త్యాదివైషమ్యంశబ్దం స్ఫు
టమ్-తత్రైకాష్ట్యవ్యావృత్తం వీతిమవ్యావృత్తమితి వ్యావర్త్యాభిధాయ పదసమ
భివ్యాహారాత్-అత్రతదభావాచ్చ-అథాంతద్విధాపాగిగుర్తమ్-శ్యామాయవేత్వాదో
విశేష్యైక్యస్య సదవదత్తచిత్తవృత్తబలాధీనత్వమ్-ధర్మచైకవచనాత్-చిత్తవృత్తేచరో
క్షేన భిజ్ఞాదోభేదఇవ తావత్తేదేవదత్తైకైక్యమివస్పష్టమ్-విరోధావిరోధాపనియా
మకా-సమవిశేషణత్యమ్-అతోనైక్యచిత్తివిరోధాద్విశేషణత్వాగః-ప్రత్యక్షపరో
క్షవిభాగవిరహిణోధయమపిప్రతిపన్నమ్-నాచ్యేచిధానాంకేపి సముఖ్యత్వమ్-
ద్వారాధావైవ్యావర్త్యానాత్-విషంభుజ్యేత్వాదోవిరోధాత్పర్యలక్షణ-అత్రైతత
దధావాదయక్త్యమ్-అతస్సవిశేషణం మిదంవాక్యమ్.

మాతృమేవతత్త్వమ్-జ్ఞాతురేవజ్ఞానస్వరూపత్వాత్ - జ్ఞానస్వరూపత్వైవతస్వజ్ఞానాశ్చయతస్యంతుదిక్కుబుణిప్రదిపాదివశ్యక్తమేవేత్యక్తమ్ - జ్ఞాతృత్వమేవహిసంశ్చకృతియోవదన్తి - యస్యర్వజ్ఞాస్యర్వబన్, తైత్తితి, సేయంచేవతైత్తిత, సతాత్తితలా తాన్ముస్యజాఇన్, నిత్యోనిత్యానాం చేతనశ్చేతనానా మేకోబహునాం రూపివధాతి కామాన్, జ్ఞాజ్ఞావావజావినీతా, తయీశ్వరాణాం పరమంకుశేత్వరం తందేవతానాం పరమంభూ దైవతమ్ | పరిపరినాన్ పరమంపరస్తాద్విదామదేవం భువనేశయాద్యమ్, సతస్యతార్యం కరణంభూదివ్యతే, సతత్వమశ్చాధ్యధికత్వదృశ్యతే, పరాశ్చశక్తిర్వివిధైవ కూయతే స్వాతాంత్రీజ్ఞానబలక్రియాచ, ఏష ఆత్మాచహతహస్తావిజరంబుత్వస్యోకో విభిన్నోపిహసః స్వీకాయస్యతస్యజ్ఞానైత్యాద్యాశ్చాతయోజ్ఞాతృత్వచిముఖాన్ కల్యాణగుణాన్ జ్ఞానస్వరూపత్వైవ బ్రహ్మణః స్వాభావికావదన్తి నకున్తేయగుణదహితత్వాత్ - నిగూఢకాత్యానాం నిగూఢకాత్యానాం విషయమచహతహస్త్యాద్విపిహస ఇత్యన్తేన హేయగుణాన్ ప్రతిషేధ్యశ్చకాయ స్వతస్సజ్ఞానైతి బ్రహ్మణః కల్యాణగుణాన్ విదధతియం కృతిరేవ వివిదన్తీతి నిగూఢనిగూఢకాత్యయోర్విరోధాభావావస్యతరస్య మిథ్యావిషయత్వాశ్చయదిమపిహాశ్చన్తీయమ్ ||

౫౬- భీషన్తావతః పవతఇత్యాదినా బ్రహ్మగుణానారభ్యతే యేశత మిత్యనుకృమేణ తేత్రజ్ఞానవైదికయ ముక్త్యాయతోనా చోపవతన్తే | ఆచారీషః పానసాన

త్రయమగుత్వాత్ ఇతివకల్పే పుంధుంబ్రుదసఃతి || జ్ఞాతురితి || నియతధర్మధర్మిహవామోగోత్వాప్యచెధర్మతానాత్ - కృతిబలాత్వాప్యతస్త్వచెధర్మధర్మతాన స్వీకార్యా-జ్ఞానానాశ్చయత్వవ్యాప్తిశ్చ పరమధియంతి సవిరోధసతిభావః - ద్విత్రియం బ్రహ్మదస్యతి || జ్ఞానస్వరూపస్యేతి || ఉక్తారస్థేమ్యేనజ్ఞాతృత్వేయనమాహ || జ్ఞాతృత్వమితి || యేనజ్ఞాతృత్వంఫలితం తాద్యగ్రహ-పరాశ్చ సర్వశబ్దోక్తాః - ఈశ్వరత్వసత్వవంకల్పత్వాభ్యాంఫలితమ్-తత్త్వానా వికత్వహేయభావాభ్యామవిద్యత్వ బ్రహ్మసః || కల్యాణగుణానితి||ఉత్పర్గాచహదసమోభిప్రేతః - సజిహత్తే విశేషా దస్యన్తివిరోధపరిహారాయ సామాన్యశబ్దసజ్జోరః || సమన్త హేయరహితత్వాంజేతి || సామాన్యవిశేషసయోభిప్రేతః - సజిహత్తే విశేష సామాన్యశబ్దసజ్జోరః || న్యాయవ్యయభూమికత్వవ్యాప్తే సాధ్యోచన్యాసందర్భయతి || నిర్గుణేతి || ఏవమపిహోధావచచ్ఛేదనయోవిషయత్వమాహ || ఇతితి || అన్యతరస్యేతి || అనియతవిరోధపార్యాపర్యవశ్యతేచచ్ఛేదనయః-అన్యథా వైధహింసానివృత్తిచిగుణాన్ - తయోర్నియమేతు విరోధనయ-త్యరానుత్పత్తినిభావః - అచ్యుత్ప్రవీకరణేషు గుణశబ్దః పునిధ్యశ్చసత్త్వాదిగుణానియ - గుణగుణేషువర్తన్త ఇత్యాదియ.

౫౭- అథసన్యాసిహాత్యవత్ పుంకరణాచసంహారతంవాత్సనసనివృత్తుక్తిరూపహధాగునిషిధంపరిహరితి || భీషన్తాదినా || అత్యానన్యాధ్యాత్మగవిహిత్యునికయన్తిధిః - యవాస్యా ; తస్యేయంశ్చుధిపిత్యాదిశ్చేవతాత్ - కృతాద్గుణచిక్రమాము

(౧౪)

బిచ్చునిశృంగత్యేశ్వరయః.

హ-ఆనందం బిచ్చుని వివాహిని బిచ్చునిః కళ్యాణగుణానన్వయత్యాదరణ వదతి యంకురితి॥

౫౨- సోక్తుతే సర్వాన్ కామాన్ కామాః సహ బిచ్చు వాచివృత్తిః బిచ్చువేదన ఫల మవగతయత్వాత్సం పరస్య విశ్వతో బిచ్చునిగుణానన్వయం బిచ్చిని విశ్వతా బిచ్చుజ్ఞా సర్వాన్ కామాన్ సక్తుతే - కామ్యస్త ఇతి కామాః కల్యాణగుణాః - బిచ్చుజ్ఞా సహ తద్దృశాన్మ సర్వాన్ సక్తుత ఇత్యర్థః - దహరవివాహయాం తస్మిన్ సదృశేష్య వ్యయితి వ ద్దునిపాదాన్వయత్వం సహజం - ఫలాపానయః - బిచ్చార్యం యథాశ్రీతుర సిద్ధిలాకే పురుషాధవతి తథః పీత్యథవతిశ్చిత్వైవసిద్ధమ్॥

౫౩- యస్మాదుతం తస్మాదుతమ్ , ఆవిష్కారం విజానతామితి బిచ్చునిజ్ఞానా విషయత్యుక్తమితివేద - బిచ్చునివాచివృత్తిపరమ్ , బిచ్చువేద బిచ్చునివిశ్వతా స్థానోపదేశోనన్వయ - ఆసక్తేవ శభవతి ఆసక్త్యుష్టాదివేదవేద - ఆస్తిబిచ్చునిచేద్యేదః సన్మమేనంతతో విదురితి బిచ్చువిషయజ్ఞానా సద్భావ సద్భావాభ్యామాత్మభావమాత్మసత్త్వాభ్యవదతి-ఆతోబిచ్చువిషయ వేదనమపవర్గాయ సర్వాశ్చిన్యాదిదధతి-జ్ఞానంచోపాననాత్మకమ్, ఉపాసక్త్యాబిచ్చునిగుణ విశ్వత్వం-ఇతోవాచో

క్రొవాత్సనశనివృత్తుక్తిర్దుశానన్వయ - అన్యథా అనకర్తావకర్త్యవిధిభావః - అత్యాదరణ బిచ్చుని ఆనందవివాహిని ముక్తివిధిభావః - ఇయం , విశ్వకరణస్థా - నిర్గుణాభివ్యక్త సోక్తే విధిభావః.

౫౪- అథ స్యుక్తాత్మకదేవానుగుణమాహ || సోక్తుత ఇతి || బిచ్చునివాక్యే తి కళబ్ధివివరణయా వ్యవహరితేత్య పరస్య విశ్వత ఇత్యుక్తమ్ - ఆర్థంపత్తుకన్వయమాహ || విశ్వతేతి || కిమర్థిగుణపదమిత్యుక్తాహ || కామ్యస్త ఇతి || ఆసేనయదాశర్య ప్రియవృత్తై కామఇత్యుక్త కామపరత్యుక్త్యాదానః - బిచ్చువేదన ఫలత్వాత్పరకళబ్ధివరణత్వా దవయవశక్త్యాన్మగుణ్యాచ్చ మనసైతాన్మానాంక ఉత్కళరమతే యవి తెబిచ్చులోకఇతివదన్వ్యాధాః - కాశ్యాధ మాహ || బిచ్చునితి || కన్యగుణావిశ్వత్యాహ || తద్దృశానితి || తద్ధి సన్నిహితమితిభావః - సహజం పీతేన సహాదనం భుక్తి-ఇవివ ద్భ్యసహాహిత్యే-నతుభోక్తు సాహిత్యే - ఆపాదాన్వయమాహక్యాహ || దహరతి || ఉపాస్తోగుణపాదాన్వయత్వమిత్యుక్తాః - ఫలదానాయంగుణపాదాన్మత్వాత్ కథమూపాస్తో తత్పాదాన్వయమిత్యుక్తాహ || ఫలతి || ఏవకారోన్మానవేదకర్తవ్యోరకః.

౫౫- జ్ఞేయత్వం సగుణస్యేతి జ్ఞేయత్వత్వదాసో విత్తగర్వపర ఇతి ఉక్తం నిరసీకుమాహ || యస్యేతి || జ్ఞానమాత్రావిషయత్యే దూషణమాహ || బిచ్చునితి || తాత్పర్యబోధనా మాహ || అసన్నితి || విద్యయామృతం, తతోజ్ఞానంత్రీవర్తతే, జ్ఞానాన్ని రిత్యాద్యంకురితవిషయజ్ఞానపరతాత్మకమిద్ధం బద్ధ మిత్యాద్యధియ మోక్షఇతితమ మాశక్త్యాహ || అత ఇతి || బహువాక్యేయధియో బిచ్చునివిషయత్వేన తాదిత్యుక్తాః - ఉపాసనాత్మకజ్ఞానావిషయత్వం త్యుక్తస్యతి || జ్ఞానంచేతి || సగుణాపాశ్యవిషయత్వం త్యుక్తస్యతి || ఉపాస్యంచేతి || నిర్గుణకయాచరాధికురసద్విద్యాదేవని గుణతతోన్మానానాదిభావః - రహి యస్మాదుతమిత్యుక్తకోర్థ ఇత్యుక్తాహ || యత ఇతి ||

౬౦- యదిదముక్తమయతహిదైవమివవతి, నేహనానాస్తికిచ్చనాశ్చత్యోస్తు
మృత్యుమాప్నోతి యదహనానేవచక్యతి, యత్రత్యస్య సర్వమత్యైవాహుర్ తత్రై-
సకం పత్యబిభేద నిమగ్నబహుధాద్యత్యత్యతి - తత్రాత్మ్యవ్య జాత్రాబ్రహ్మకార్య
తయా తదస్తర్యామి కతయాచతదాత్మకత్వే వైక్యాత్మత్వీత్యనీకనానాత్వం ప్రతిపి-
ద్యతే, నపునన్యమన్యం ప్రకాశయేతి బహుభవన సజ్జల్పతూకవ్యం బ్రహ్మణానా-
నాత్వంఘ్రిసిద్ధం ప్రతిపిద్యత్యతి పరిహృతమ్-నానాత్వనిషేధాదియకుపరమాధా-
నిషయేతిచేత్-స-ప్రత్యక్షాది సకలపుమాకాశవగతం నానాత్వం దురారోపాబ్రహ్మ-
ణః ప్రతిపాద్యతదేవచాద్యత ఇత్యుపహాస్యమిదమ్॥

౬౧- యదాహ్యవేతిమిత్తస్మిన్నుదరమస్తరంకుతే, ఆధతస్యథయంథవతీతి
బ్రహ్మణానాత్వం పత్యత్రాథయప్రాప్తి రితియదక్తమ్, తదసత్ - సర్వంఖల్విదం బ్రహ్మ-
తజ్జలనితి కాస్తద్యుపాసీతేతి తన్నానాత్వాను సన్ధానస్యకాని హేతుత్వాచదేహత్-
తథాహ - సర్వస్యజగత్తుద్యుత్పిత్తిలయకమతయో రిదాత్మకత్వాను సన్ధానే
నాత్రకానిర్విప్రీయతే-అత్రాయథావ స్థితదేవతిర్యక్చనుష్యహారాదిభేదభిన్నంజగత్
బ్రహ్మత్య కమిత్తనుసన్ధానస్యకాని హేతుతయాఽథయప్రాప్తి హేతుత్వేనసథయ హే-
తుత్వ ప్రసక్తిః-ఎవం తహి-ఆధతస్యథయంధవతీతి కమచ్యతే-ఇదముచ్యతే-యథా-
హ్యవైషంపత్స్మిన్నుద్యత్యనాత్వేఽనిరుక్తేఽనియనేఽథయ ప్రతిష్ఠాం విద్ధతే-ఆధ

౬౨- ఆధ భేదవిషేధమనువదతి॥ యదితి॥ పరివారతి॥ తవతి॥ తజ్జల్పత్యైవ
భిహియేణా-బ్రహ్మకార్యతయేతి॥ తదస్తర్యాభిహియేణా॥ తదస్తరితి॥ తదస్తర్యా
మికళదేవ తదాత్మకత్వనివరణాత్త దాత్మకత్వేనచేతిచాన్వయః - హేతుత్రాయశబ్దాల్ప
దాహయ ప్రిజ్ఞి దేశః-త్యలిరీకస్యాన్వయవిశేషత్వాదైక్య విధిశేషభేద నిషేధా
మృద్దుతైక్యవస్త్వికాల్పతైక్యవత్సకార్యకార్యజైక్యంపిత్యారైక్యంచ విహితమితి త
ద్వికోధిభేదవిషయఇత్యథః - గోబరీవర్తనయమఖిప్రయన్నాహ॥ సపునరితి॥ సా
మాన్యవిషేషస్య విహితవిశేషాదిరిక్తవిషయత్వాదిత్యథః - సామాన్యవిశేషనయశ్చ
సతత్యమత్పత్యాదినా స్మరస్త్రరూపభేదవిశేషనిషేధాదిభావః- ఎకస్మిన్ బహుధా,
బహుస్యాం ప్రజాయేయేత్వాదిత లోకసిద్ధో భేదోనుద్యతఇతిశబ్దతే॥ నానాత్వే
తి॥ పరివారతి॥ నేతి॥ అహిప్రత్యాదిత్యథః - మటాహో నదృచ్చత్వభేదోఽపిదృ-
ప్తః-శీవచక్రక్యంసప్తధార్యత్యధారకత్వాదిరపి తథేతిభావః.

౬౩- యదాహ్యవేతికుతెరథః-వక్తం పరోక్షమనువదతి॥ యదేతి॥ దూ-
షయతి॥ తదితి॥ కుతీకత్యత్రాహ॥ సర్వంఖల్వితి॥ కాని హేతుత్వం పరాభ్యుపగ-
మేనాక్తమ్ - అన్తీన్వాత్వేకభంనానాత్వధీః, రిహ్యత్వ కభం భయవిరోధిత్వ మిత్త్య
త్రాహ॥ తథాహితి॥ తదత్పత్తిత్యత్రాత్వత్వాదిశబ్దా అన్తర్భూతకణ్ధకత్వే నా-
త్వాదనాది ప్రయోజకవ్యాపారపరాః-ఆతస్యకమకత్వమ్-ఉత్పత్త్యాదిక్రియా య
స్యేతి బహువ్రహిర్వా-రతః-కిమత్యత్రాహ॥ ఆతఇతి॥ సద్వ్యాకరణకణ్ధా హేతుత్వని-
ర్యథః- యదాహ్యవేతివాక్యస్యాథంపరఃపుచ్చతి॥ ఏవంబహి-తి॥ స్వయంప్ర-
తివక్త॥ ఇదమితి॥ ద్యుత్యుచేతపమ్-ఆత్మ్యంకరీరంవ్యాప్యత్వాత్-ముక్తాపి బసంధ

సోభయంగతోభవతీశ్వరయస్రాప్తి సేతుత్వేన బ్రహ్మణ్యప్రతిష్ఠాభిసాత్, నిష్క
విశ్వేశ్వరయంభవతీతి-యథోక్తంజుహుషిః-యస్తహూర్తం కలంబాపి వాసుదే
వోననిస్త్యతేసాహనిస్త్యహచ్చిద్రంసాద్రావిస్త్యరత్నీయేత్యాది- బ్రహ్మణీ ప్రతిష్ఠా
యా అస్తరమవతాశో విశ్వేదవిమ్ ||

౬౩- యదుక్తంసన్యాసతోపీతసర్వవిశేషరహితంబ్రహ్మణీయత్వతీతి-తన్న-స
విశేషం బ్రహ్మేత్యేవహితత్వత్వతి - తాయామాత్రంత్వితినన్యాప్తానామత్వత్వా
నాంబాగరితావస్థానుభూతపదార్థానై ధన్యైః తాయా మాత్రత్వముచ్యతఇతిజాగరి
తావస్థాను భూతానామివ పారమాధికత్యమవత్వత్వతి ||

౬౪- స్తుతిపురాణయోరపి నిర్విశేషజ్ఞానమత్రేణైవ పరమాధికః, అన్యద
పారమాధికకమితప్రతియంతియదభిహితమృతదశవ-యోమామజనువాదించెత్తి
లోక మహేశ్వరిమ్, మత్స్యావిశ్వరూపాని సచాహంతే న్నవస్తీతిః | సచమత్స్యానిభూ
తానిపశ్యమేయోః మత్స్యరమ్ | భూతశ్చన్నరభూతస్థామమాత్మాతు రభావనః, అహం
కృత్వి సృజనః ప్రభవః ప్రళయస్తథా | మత్తః పరతరంసాస్యోజ్జ్వలన్తి ధనం
జయః | మయిసర్వమిదంప్రళయం సూత్రేణగీతాఇవ, విష్ణుశ్యాహమిదంకృత్వ మేకాం
శేన స్థితోజగత్, ఉత్తమః పురుష స్తునన్యః పరమాత్మేత్వదాహ్వానః | యోలోకత్ర

కాయాం దేవాదిబిరుక్తః - నిత్యాశ్చక్షుఃపద్ధారాః - ఉపబృంహణమాహ || యథేతి ||
విశ్వేదవాలిపదం కిమిత్యతా)హ || బ్రహ్మణీతి || సరస్వతీబిన్యాపరిశ్చేదపరిత్యక్తసిద్ధె
రితిభావః ||

౬౫- చిచ్ఛిప్తానివిశేషత్వాన్యమిథ్యాత్వపరత్వేన పరోదాహృతయో సూప్
తేషాన్విద్యపరితాధాన్యమాహ || యదితి ||

౬౬- శ్రుతేన్విశేషవరత్వేన స్తుత్యాదస్తదనురోధితైససరైశ్చరత్వై బలా
దభ్యుపేయేఽపి స్తుతిపురాణపూర్వావరాలోచన మ్నాపి తాదర్శ్యంవిషేషాన్నహ ||
స్తుతితి || స్వతోవక్తృవైలక్షణ్యేనకహారి స్తుతేఃప్రాగుపాదానమ్ - తిధి పరన్యా
విద్యమ్ - నిర్విశేషపరత్వభిరూహ్యదవచనామర్థంఽస్తుం సవిశేషవరవచానవిదర్శయతి ||
యోమామిత్యాదినా || అదిత్యంసృష్టయత్త్వనిర్మల్యదానాఽజవిత్వాదవదైః విషం
విదోసమూఢత్వముత్తరాధోక్తమప్యభిప్రేతమ్ - ధారకత్వేనవ్యాప్తిత్వం విశదయతి ||
మరి షాసతి || సపేధస్యహితాద్యవిషయత్వాన్నితై లోకపదారణపేధః - లోకకం
హి ధారణమానాహన్ - విశ్వరంతుకంకల్పమాత్రాగ్రి యోగంకేత్తియోగమ్ - తత్ శుభ
టయతి || యతశ్చిదితి || ఆత్మానంత్యహాపజ్ఞానమ్ - అజావిద్యోపహితస్యేత్వరస్య
స పరబ్రహ్మణవతిశ్చైత్యాయంఽపి నైవబ్రహ్మలక్షణం పరాస్తరాధానంచాహ || అహమ
తి || స్థితిరథానిధా - మహాస్య పరతరంనాస్తీన్యన్యయః - సమాభ్యుధిగపమేధపరశ్రుతి
స్తుత్యైకారాధ్యోగ స్థితిహామిత్యమస్తః ప్రవిద్యైవేత్యస్తు నైవిశేషస్త్ర్తి | మయా
తి || ఆనేవారిన్యాగ్నితి మ్ - విష్ణుభ్యుఅధిష్ఠాయ ఇతివియమనూక్తిః - ఎకాంశవసం
కల్పైకదేశన - వ్యాపకభరిణాన్యాన్యైవైకలక్షణ్యైశ్చిహ్నాహ్మ || ఉత్తమఇతి || ఎవం
విదోసమూఢత్వముత్తరలోకావనుసంధేయమ్ - నారాయణోనునాకాధఃప్రారతః

యమావిశ్వవిభక్త్యవస్థయః శుభ్రకః | యస్తాన్ మరణంతో జాతుమ్ రాదమిహోత్త మః |
అతోత్పిలాశే వేదన పీడితః పురుషోత్తమః, సశర్వయాత పుకృతిం వికారాన్ గు
ణాదిదోషాంశ్చ యుజేవ్యతీతః | అతీతశర్వావరణాభిలాషా తేనా శ్రుతం య ద్భ
వనాస్తరాశే, సమస్తకల్యాణగుణార్థానాం సామ్యశక్తితతోద్భవతాత సర్వః | ఇచ్ఛా
గృహితాభితుతో రుదేహస్యంసాధితాశేష దిగ్భితోశా | తేజోబలైశ్చర్యమహావలో
భసువీర్యశక్త్యాది గుణైకరాశిః | పరఃపరాజాం సకలానయతీక్షేణావయస్కృన్తిత
రాచరతే | సతాశ్చర్యోవ్యప్తి సమప్తిరూపాఽవ్యక్త స్వరూపః పుకటస్వరూపః | సర్వ
శ్చరస్సర్వదృక్పర్యవేత్తా సమస్తశక్తిః పరమేశ్వరాభ్యుః | సజ్జాయతేయేన తదస్త
దోషం శుద్ధం పరం నిమగ్నమేకరూపమ్ | సందృశ్యతేవాప్యధి గుణ్యతేవాత్యజ్ఞాన
మజ్ఞా నకుతోన్యదత్తమ్, కుద్ధే మహావిఘ్నాత్యాభ్యేషతే బిప్రదేశ్యతే | మైత్రేయశ
గవచ్ఛబ్దస్సర్వకారణ కారణే, సమృతేన తథాభర్తాభకారోఽథ వ్యయాన్వితః |

పరమాత్మామరాదిత్యుక్తేః - ఉపజీవతీతి భారతతయోపజీవ్యత్వం విశ్వమేవేదం స
బిప్రైతిసకూనాధికరణ్యం పరిత్యక్త్యాపకత్వాదిభిన్న చ్ఛరీకంయేతి స్ఫుటమ్ - మైత్ర
జ్ఞంచాపి ముమిత్యతాగ్రీవమేవ - సతవస్తీ త్యతదాత్మకత్వనిషేధః - వివాశబ్దస్సబ్బ
ద్ధాభావే - అనివాదావశబ్దస్యసమృద్ధి స్థే పుయాగార్ - వైష్ణవేపురాణ ప్రత్యస్తమితేతి
క్షోణోయత్యేకరణస్థః తస్యోపకర్యమే ఆభయభిజ్ఞకత్వం దిశ్యయతి || సవర్యతి || గు
ణాదిదోషాః క్షణాదయః - సర్వావరణం పరవ్యవయజ్ఞానసర్వోచః - అవిద్యాకమ
వాసనాదిభీషజ్ఞోపకాతదోషాః అభిలాతత్వంవివృణోతి || తేనేతి || నన్యస్తే విశే
ష్య పరమకల్యాణత్యస్తేభావతాన్యరూపంయస్యనతిభోక్తః - ద్వ్యుక్తయోగ్యతేవ - శ్చ
రూపసు తిన్యవ్యక్తీతి - భూతసర్వః భూతజాతమ్ - ఇచ్ఛాసంసాధితేతి సవద్యమేన
పాతుఫలభేదోక్తిః | అభితుతత్వమ్ అభితుత్వర్థ త్వమ్ స్వానురూపత్వమితియాచరే || తేజ
ఇతి || మహాత్ముశబ్దావపరిశ్చేదానర్థత్వపరాపారణా - ఎకంపరఃవిలక్షణః - గుణాదిదో
షావిశ్వంశంవివృణోతియతేతి || ఆదిశబ్దార్థాత్పాదయః - అనేనక్షకకమగవిహా
శయైరపరామృప్తః పురుషవిశేషశుభ్రకశ్చరఇతియోగమార్యప్రారణమ - తతోవేదాన్వసిద్ధా
స్తేనైషమృతావా || వ్యప్తితి || వ్యప్తిసమప్తి కార్యకారణవిద్యగ్గో - రూపవ్యోపపాద
శమ్ || సర్వశ్చరఇతి || స్వరూపతః పుకారతతశ్చవేతి సకవ్యదృక్పర్యవేత్తా - సమస్తశ
క్తిరయతథర్థోయస్యసతాదృక్ - పరమేతిపరాన్వరనిషేధః - సజ్జాయతేఇతిమహాతేవి
వయద్వారా భావవిశేషమన్ అస్త దోషత్వాది - అర్థసమిధీవిశేషః - తేనఅభిదృష్ట
ముక్త నిత్యభీప్యతానః గుణ్యతేఇతివిప్రత్యేపీతిబస్థే - అనుశవః - అజ్ఞానముపాదేయజ్ఞా
నాదస్య - సంజ్ఞాయతేఇతిమహాత తదస్తదోషమిత్యాదీని క్షేయవిషయాని - పుకృత్త
మితభేదంసతామార్యమితి పదద్వయస్యబ్రహ్మణిగుణవిభూతిరూపాభావసన్వయపర
త్వత్యదాసాయ తదన్వయపరాక్షోకాః పుకమమరావృతాః - అగోచరం వరనా
మిత్యస్య బిప్రదేననర్వకభావన్వయపరత్వత్యదాసాయ శగవచ్ఛబ్దకార్యత్వపరాః
విశ్వామదాహ్రియతైకుద్ధేమకాత్యావయః - అశబ్దగోచరస్యతిపూర్వకో మోక్షముక్తా
త్వావరణకానికుద్ధ త్యాదివిశేషదాని - కుద్ధేనిత్యకుద్ధ - శ్చబ్దోగమేగవసేతిభామ

స్వాత్మీయవ్యవస్థకే - నచ్చాన జాతీయ - స్వతంత్ర భగవాన్ పాదీనిః సాక్షాద్భక్తునిం
జ్ఞానామితి సాక్షాత్ భక్త్యవసాక్షీకబద్ధ - సచాయం సాక్షీజానామితి ప్రతియమానా
స్వదధావితేతి కుంతరానీనుమాదుర్దోన ప్రతియేత - ఆత్మనే స్వయంజన భాసమానా
మామిత్యేవావధానంబులి స్వాపాద్యుపాస్యవ్యాత్తా ప్రకాశమానామా మిత్యేవావ
ధానతత్త్వం నిర్దశుః॥

౪౩- యత్తు మోక్షదగాయాదుమాదుర్దోనాను వతః తత్త్వం, తదవశంబం - తథాన
త్యాత్మనాశంబంబంబంబం - ప్రకారానైతం ప్రతిజ్ఞాతవ్యాత్ - సచామాదుర్దోన
జాతీయ - యేన తద్విగమేన తద్విగమేన తద్విగమేన తద్విగమేన తద్విగమేన తద్విగమేన
ప్రమాదాదు మాదుర్దోన - ఆత్మనే - జ్ఞానంతుతస్య ధర్మాః - అహంజానామిజ్ఞానం మే జాత
యితిచామాదుర్దోన - జ్ఞానప్రతిజ్ఞాత - అపివయః - పరమాధానతో భాగ్యా
బాధిత్యాత్మికాదుః ప్రాప్త్యుభయతానానుభవేన తేనాం దుఃఖేతి, సర్వమేతద్దుఃఖా
త మునసర్వమసామాన్య కథమానామాకులస్వప్రధానమే మిత్యుత్పన్న మోక్షరాగః
సంవతర్త్యాధనే ప్రతర్కతే - నసాధనానుష్ఠానేన యద్యపి మేవభవమిహిత్యవగ
జ్ఞేయ, అపిసర్వేదేవాసామాక్షికభాప్రస్తావాత్ - తత్త్వాధికారినిరచాదేవ సర్వం మో
క్షకాప్రతిజ్ఞానమాదంస్యాత్ - అహముపలక్షితం ప్రకాశమానం మపవర్తేవతిష్ఠత్యైతి
చేత్ - కిమసేన - మయినిస్మృతి కిమపి ప్రకాశమానమితి తద్విగమేన మిత్యానసాక్షిక
ద్బుద్ధిపూర్వకారి ప్రయతతే - అతోహ మర్థస్యైవ జ్ఞానప్రయోగ నిర్దేశః - ప్రత్యగా
త్త్వేన - సచ ప్రత్యగాత్మా ముక్తావప్యహమిత్యేవ ప్రకాశతే - స్వ
స్థైప్రకాశమానత్యాత్ - యేయస్మిన్ ప్రకాశతే ససర్వోమామిత్యేవ ప్రకాశతే
యథాతథావధానమానత్యేనాశయవాది సమతః సంసార్యాత్ - యః పునరహమితి
సచకాస్తివా సాన్విత్యే ప్రకాశతే - యథా ఘటాదిః - స్వస్థై ప్రకాశతే చాయంము
క్తాత్ - సత్సాదహమిత్యేవ ప్రకాశతే - సచామామితి ప్రకాశమానత్యేవసాక్షికత్య
యమానా ॥ స్వతంత్రం ॥ తేః కిమిత్యతానా ॥ సచేతి ॥ ఉత్తరభక్తినిరంజనమక్షరమ
నుమానమహంసంక్షేపేన దర్శయతి ॥ ఆత్మనంబు ॥ అవధాన - ఇత్యన్త - సవ్యాప్తుః -
స్వస్థైభాసంబంబం - వ్యాప్తమర్థం పక్షేతి దిశతి ॥ స్వావేతి ॥ జాగ్రదాత్మానపక్షః.

౪౩- ముక్తావహమర్థాననుగతంబుదస్యతి ॥ యత్త్విత్యాదిహ ॥ సాగతానాం
త్యగత్వోపస్థానైవస్యాదిత్యర్థః - సస్వయాపనాశః, ధీన్ధితేరిత్యతానా ॥ సచేతి ॥ ఎవ
కారః పానిగుక్త్యోద్యోతకః - జ్ఞాతాత్మత్వసంబంధనే సంక్షేపాం శ్రుత్యర్థా పత్తిం
ముక్తావహమనుగతామతయ విస్తరణానా ॥ అపిచేతి ॥ దుఃఖిత్యంభానైవమిత్యతా
నా ॥ భాగ్యావేతి ॥ ద్వివస్త్రజ్ఞానీతన్నివృత్తిమివృత్తి, సస్వనివృత్తి మితిభావః - తేః
కిమిత్యతానా ॥ తత్త్వేతి ॥ ధీన్ధితేరిత్యతానా ॥ అహమితి ॥ పరమాధానత్యాద్యదిత్యే
త్యాది మద్ధిపూర్వత్యాది గ్రంథకారం పానిగుక్తవివరణయాపత్ - అనుమానమానా ॥
సచేతి ॥ వ్యతిరేకమానా ॥ యః పునరితి ॥ అహమితివ్యవహారార్థత్యంసాధ్యమితిసా
ధ్యవిష్టతా - విశేషవిశేష మాత్రాగమవిరోధసావాధిత్యాభ్యాం పరిహరితి ॥ సచే

సంసారత్వాదిప్రసక్తిః - మోక్షవిరోధాత్ - అజ్ఞత్వాద్యహేతుత్వాత్సాహచర్యత్యయ
స్య - అజ్ఞానం నామస్వరూపాజ్ఞాన మస్యభాజ్ఞానం విచారితవా నంవా - అహమిత్యే
కాత్తనః స్వరూపమితి స్వరూపిజ్ఞాన రూపాహం ప్రత్యయేనాజ్ఞ త్వమాకావంత
తికుతన్తంసారత్వమ్ - అవీతు తద్విరోధిత్వాన్నాశయత్వేన॥

౪౪- బ్రహ్మత్వభావా చిరోక్ష్యనిర్భూత నిరవశేష విద్యానామి వామదేవాది
నా మహమిత్యేవాత్మానుభవదర్శనాచ్యుక్తాయతేహి - తద్దైత్యశక్త్యుపపత్త్యామతేవః
ప్రతిపేదే అహంకుసురభవం నూర్యశ్చేతి - అహమేవచ వర్తామి భవిష్యామిత్యాది - శ
కలేతరాజ్ఞాన విరోధినః సచ్చబ్దప్రత్యయమత్యేరాజః పరస్యబ్రహ్మజీవ్యవహరోపే
వమేవ - నావ్రాహమిమాన్సిస్రీదేవతాః, బహుస్యాంప్రజాయేంత, సకుక్షరలౌకాన్ను
స్యజాఇతి - తథా - యస్తాత్తరమతితోహ మక్షరాదపి చోత్తమః । ఆతోస్తి లోకే నేత్యచ
ప్రథితః పురుషోత్తమః, అహమాత్మాగుడాకేశ, నత్వేవాహంజాతునాశు, అహంకృత్పు
స్యజగతః ప్రభవః ప్రళయస్తథా, అహంసర్వస్య ప్రభవోమత్తస్మర్యం పవిత్రతాతే,
తేషామహం సముదృతా మృత్యునంసార సాగరాత్, అహంబీజ పవనఃపితా, వేదా
హం సమతీతాసీత్యాదిభిః॥

౪౫- యద్యహమిత్యేవాత్మనస్వరూపం కథంతశ్చాహంకారస్యక్షేత్రాస్త
ర్భావో భగవతో చదిశ్యతే మహాభూతానస్య హంకారో బుద్ధిరవ్యక్తమేవచేతి - ఉచ్య
తే - స్వరూపాపదేశేషు సర్వేష్యహమిత్యే వోపదేశాత్తథే వాత్మస్వరూప ప్రతిప
త్యేత్వాహమిత్యేవ ప్రత్యగాత్మనస్వరూపమ్ - అవ్యక్త పరిణామభేదస్యాహంకారస్య
క్షేత్రాస్తర్భావో భగవతేవోచదిశ్యతే - నత్వనాత్మనిదేహాహం భావకరణరూపమిత్యేనా
హంకార ఉచ్యతే - అస్యత్వహంకార శబ్దస్యా భూతతత్వావే వ్యప్రత్యయ
ముత్పాద్యత్యుత్పత్తిర్దోషవ్యా - అంతమేవత్వహంకార ఉత్క్రష్ట దినావహానహ

త్యాదినా ॥ సవశ్యోమృత్యుంపశ్యతి త్యాది క్షుణ్ణివిరోధోమాక్షవిరోధః - సోపాధిత్వం
వివృణోతి॥ అజ్ఞానమితి ॥ అజ్ఞ త్వఫలమపి నేత్యాహ ॥ కుతః॥

౪౬- తత్త్వవిదామనుభవేనచాహమథాత్వత్వమాహ ॥ బ్రహ్మైతి ॥ బ్రహ్మపరో
క్ష్యమనిత్యాదాశిబ్దమ్ - బ్రహ్మవచసామ్యుపహదయతి॥ సకలేతి॥ సచ్చబ్దప్రత్యయేతి॥
అహంకారస్యమైః ప్రాగితిభావః - అహంశబ్దః కురేదత్యుపాత్తం నావ్రాహమితి । బ
హుస్యామితి, ఉత్త మపురుషేకస్త్వస్య ఇతిభావః - సకుక్షరత్యేనకాభాప్రసిద్ధిజ్ఞానా
య - స్పృహిమాహ॥ యస్తాదితి ॥ కురాక్షరాతిరచ్య చిదవిదస్త రాత్వత్వనిర్వృత్తి మహ
దాదికారణత్వ మాక్షప్రదత్వాదమనాహంకారస్యేతిభావః - విభిరహంశబ్దైశ్చివై
తోపలక్షణంచేద నేకవచనలక్షణైవతోమః॥

౪౭- పూర్వతక్షుణ్ణివంపరిహర్యమాహ ॥ యదితి ॥ పరిహరతి ॥ ఉచ్యతేదితి॥
తక్షుణ్ణానిరిర్యావనా పయిత్యేన జ్ఞాతాత్తత్వంద్విధయతి॥ స్వరూపేతి॥ తస్యా
భావామాహ ॥ అవ్యక్తేతి ॥ వాచకత్వందర్శయతి ॥ సర్వేతి ॥ అహంశబ్దాధా ఎకరూ
పఉత్తః - ప్రయోగాస్యభాసిద్ధోశక్తి భగవత్ప్రయోగాత్ - అశమాక్షేత్యావ్యయ
అహంకారంబలందర్శయిత్వాదికాస్త్రేషూద్యమానూఽహంకారఃకేదర్యతాహ ॥ అయ

మగ్న-రూపరూపానామైవ బహుళోపాయతయా పరిహర్యతే- తస్మాద్భావతా
తాహంబుద్ధిస్యాత్వాదాత్మగోచరైవ-శరీరగోచరాత్వహంబుద్ధిరవిద్యేయ-యథాత్మం
భగవతా సరాశరేణ-గ్రూయతాం చాత్యవిద్యాయాస్వరూపం కులనన్దనః అనాత్మ
నాత్మబుద్ధి ర్యతి - యదిజ్ఞప్తికాత్రమేవాత్మా, తదా అనాత్మనాత్మాభిమానే శరీర
జ్ఞప్తికాత్ర చిత్రభాసః స్యాత్ - నజ్ఞాత్మ పరిభాసః - తస్మాజ్ఞాతాహ మథావవాత్మా-
తద్యత్-అతః పితృత్వనిర్దేశ్యాద్యత్వ న్యాయాగమాన్వయః - అవిద్యాయోగత
త్వాత్వాజ్ఞాతాహమితి కాశరీర్యతి- తథా- కేహేద్వియమనఃపారిధీభ్యోన్యాయానన్య
సాధనః - నిర్వ్యావ్యాపీ పరిత్యేత్య తాత్పర్యే స్వతఃస్ఫుటే- అనన్యసాధనస్వ
చిత్రాశః- వ్యాపీఅతిసూక్ష్మతయా సర్వావేతనాన్తః చిత్రేవ స్వభాసః॥

౪౬- యద్యత్తం దోషమూలత్వేనాన్యథా సిద్ధిసమ్యక్సవయాసకలభదావలంబి
చిత్రమన్యథాప్రతిబాధ్యత్యమితి-కోయం దోషఇతి వక్తవ్యమ్-యస్మాలతయాచిత్ర
మన్యథాప్రతిబాధి-అనాదిభేదవాసనైవహిదోష ఇతిచేత - భేదవాసనాయాన్తిమిరా
దివద్యభావ సిద్ధి తవస్తు విచారితజ్ఞాన సేతుత్వం కిమన్యత్రజ్ఞాత పూర్వమ్-అనైనైవ
కాన్త్రవిరోధః జ్ఞాత్యత ఇతిచేత -స-అన్యాయాత్మకాయాత్ - కాన్త్రస్య నిరస్త నిఖిల
విశేషవస్తుబోధిత్య నిశ్చయే సతిభవతాసనాయాదోషత్వ నిశ్చయః - భేదవాసనా
యాదోషత్వనిశ్చయే సతికాన్త్రస్యనిరస్తనిఖిలవిశేషవస్తుబోధిత్యనిశ్చయఇతి-కిచ్చ

మేవత్వతి॥ అయంశబ్దః ప్రకృతాహంభావచరః - సతద్దేకుచరః - గర్వాభ్యుత్పయే
గార్ - విషయవిభాగం నిగ్రహయతి॥ తస్మాదితి॥ పురాణాక్తింధర్యయతి॥ యథోక్త
మితి॥ శబ్దోఽనుమిత్యాదీన్యత్యభిప్రేతాని-వితద్యచనార్థమపిహేతుత్వేనాహ॥ య
దితి॥ నిగ్రహయతి॥ తస్మాదితి॥ అహమర్థాత్తత్వవిషయాత్తద్విగ్రహముకాహరతి॥ త
ద్యత్తమితి॥ అవిద్యాయోగతః అహమర్థాత్తత్వేనాత్మనాత్మబుద్ధిరూపాయాఅవిద్యా
యాయోగతప్రవృత్తితః - యద్యాదిచర్యయే తస్మాఅయోగతః అనుపవత్తితః-ధియో
నాత్మత్వేవతద్విగ్రహమా॥ తథాచేతి॥ సాధకశబ్దశబ్దప్రకృత్తిసాధారణ్యాత్వాన్య
రప్తే॥ అనన్యేతి॥ అన్యత్వావిరోధాయ వ్యాపిశబ్దంవ్యవర్త్య॥ అతిసూక్ష్మతయేతి॥

౪౭- అథ ప్రత్యక్షమహాప్రసాదాబల్యనిరూపణం॥ యద్యత్తమితి॥ ఇతి
చనన్యత్వా యద్దోషరూపంమూలముక్తం-అయం దోషఇతిపుష్పైవక్తవ్యమ్-
సహిదోషమనన్యత్వాన్యథాసిద్ధి ర్వాచ్యేత్యర్థః - శబ్దాత్ - అనాదితి॥ కాచాదః
క్వాచిత్కత్వాత్ ౧౨ప్రాకతిప్రసక్త్యైవ అన్యైః - మూలమూలిభావాదై రప్రయోజక
త్వేజ్వానాభవానుమానంవ్యవహృతమ్-తస్మాద్యవమ్యప్రయంబితమే-చిత్రమను
స్యత్రదోషత్వా నిగ్రహయాదన్యాయాత్ ప్రయదోషమాహ॥ భేదత్వాదిహ॥ ప్రత్య
క్షవిరోధాయాపాదిత్యైక్యవాక్యవ్యాప్తిమితి-సేతుత్వాయోగార్ ప్రత్యక్షస్యదోషమూ
లత్వనిశ్చయ సాచేత్ కాన్త్రస్య నిర్వేషేష బోధకనిశ్చయ ఇత్యన్యాయాత్ప్రయ
ఇత్యర్థః - ఏకవర్తనసామ్యశబ్దస్య దోషత్వంహి నిశ్చయారన్యైక్య సేతుతయా
త్యజ్యమలిర నిర్వాపితాశోపితవీచితిభావః - కాథ్యవాకయోన్యాయోదోషత్వమాహ॥
కించేతి॥ సహ్యైవ్యర్థానుమాత్యైక్యధీవర్ సామ్యశబ్దదోషమూలేతిభావః - పరత్వం

యదిభవవా సనామూచ్యోచ్యోక్తస్సవిచరీతార్థత్వం, శాస్త్రమపితస్తూలత్వేనతథైక
 స్యాత్ - అథోచ్యోత- దోషమూలత్వేపి శాస్త్రీస్య చీర్యతావగత సకలభేద నిరసనా
 సహతుత్వేనపరత్యాత్మచీర్యతాస్య బాధకమితి- తన్న- దోషమూలత్వే జ్ఞాతేనైవ నిర
 త్యుక్తిః, తన్న- రజ్జు సర్పజ్ఞాననిమిత్తయేనతిభాగిస్తూయమితిచిరజ్ఞాతేనకేనచి
 స్తూయం- సహా- మాభై పీరిత్యుక్తేపి తయానివృత్తిదశానాత్ - శాస్త్రీస్యచ దోష
 మూలత్వంశ్రీవణ వేదాయామేవ జ్ఞాతమ్ - శ్రీవణావగత నిఖిలభేదోప కుడిబిగ్నా
 త్తైకత్వవిజ్ఞానాభ్యాససూచకత్వాన్నన నాదః-అపిచ, ఇదంశాస్త్రీం, ఏకచ్ఛానంభావ్యమా
 నదోషం, చీర్యతాన్తు సమాప్తవ్యమానదోషమితి కేనావగతంత్యయ- సతావత్వరస్మి
 ధ్దానిర్మాత నిఖిల విశేషాను భూతిరిమకుథామవగతుంయతి-తస్మాన్మర్వవిషయ విరక్త
 త్వాత్ - శాస్త్రీ ఏకపాతవిరహాచ- వాప్యైస్త్రియికం చీర్యతమ్-దోషమూలత్వేనవిచ
 రీతాథ-త్వాత్ - తస్తూలత్వాదేవనా న్యాన్యచీర్యతాని-అతస్యఏకసాధన చీర్య
 తానభ్యుచితమాన్నస్యాభిమతాథా సిద్ధిః- సనువ్యావహారికచీర్యమాణమేయవ్యవహ
 రోచ్చాకుచ్యంత్యైవ-కాంతంవ్యావహారికానామ-ఆపాతచీరీతి నిర్దోయైర్నిర్నిరూపి
 తోనతథావస్థితఇతిచేత్ - కింతేన చీర్యతాజనమ్- చీర్యతాజనాచీరీతస్నేపి యాత్తి
 కవాతాదేవ పరీమాణకార్యాభావాత్ - అథోచ్యోత-శాస్త్రీచీర్యతాయోక్త్యాద్యోరచ్య
 విత్యామూలత్వేపి చీర్యతా విషయస్యశాస్త్రీనిబాధోద్భవ్యతే-శాస్త్రీ విషయస్య సక
 ద్వితియస్యబ్రహ్మణః పశ్చాత్తన బాధాదశ-నేన నిర్విశేషాను భూతిమాత్రీం బ్రహ్మ
 చరమార్థ ఇతి-తదయక్తమ్- అభాధితస్యాపి దోషమూలస్యాపారమార్థ్య విశ్చయోత్ -
 ఏతత్కర్తవ్యమితి- యథా సకలేతరకాచాదిదోషరహిత పురుషాన్తరా గోచరగుహ
 నువనతస్మైత్రేమిరిక జనస్యాజ్ఞాతస్యతిమిరస్యసర్వస్యతిమిరదోషావశేషునిద్విచస్త్రీజ్ఞా
 నమవిశేషంజాయతే-తత్సేనబాధకచీర్యయేస్తీ తినరస్మిన్ భ్యాసభవతితి తద్విషయభూ
 తంద్విచస్త్రీత్యుక్తిమిద్వైవ-దోషోహ్యయ భాగజ్ఞానమాకుః-తథాబ్రహ్మజ్ఞానమవిత్యా

వైషమ్యంశబ్దతే || అథేతి || పరిహరతి || తస్మేతి || కథమిత్యత్రాహ || కర్ణిస్తి || జ్ఞా
 తేనైవ హ్యనివృత్తిః, సచతజ్ఞాతమిత్యత్రాహ || శాస్త్రీస్యచేతి || సేతుమాహ || శ్రవ
 శేతి || శాస్త్రీమపితకాల్యనికసఖిభేదాన్తర్గతమితిభావః - అథమూలావ్యేదిత్యమాహ ||
 అపిచేతి || శాస్త్రీమిత్యనక్షరరాశేర్యుక్తవాసః || ఆసంభావ్యేతి || సాకతాద్యిరక్తత్వా
 ద్యస్తుతో నిర్విషయత్వాత్ యదినిర్విషయమపి బోధకం తదావిచరీతమపిబోధయే
 దిత్వాహ || శాస్త్రేతి || పాపాణ్యస్యాపారమాధ్యానుభూతినంబంధవ్యయో స్ఫుగతా
 గమాదావపి తుల్యత్వాదితిభావః - పరోక్షత్వత్పక్షాత్కర్మవ్యాపారప్రదర్శనాయాహ ||
 అతస్యపక్షేతి || అర్పపిధర్మలిజ్ఞతత్వాన్యోగిహిహాచదోషమూలత్వమితిభావః || న్యా
 భిమితి || శాస్త్రీపాబల్యాదీకం వసిధ్యుదిత్యధః - వోదయతి || నన్వితి || పరిహరతి ||
 కోఽయమితి || ప్రమాణకార్యాభావాత్ బాహ్యోపేతభూమవదితిభావః - పరాన్
 తాభావంశబ్దతే || అథేతి || ఉపేత్యపరిహరతి || రదితి || బాధానతర్కభందోషమూ
 లత్వమ్, అన్యతరేనాపారమార్థ్య విశ్చయః కుతేర్యత్రాహ || ఏతదితి || యదివబాధః
 కథంమిథ్యావ్యయిత్యత్రాహ || దోషాహితి || ఉక్తంశాస్త్రేనైవదితి || తథేతి || ధి

మూలత్వేన బాధకజ్ఞానరహితమసిద్ధయైబ్రహ్మజానకమిత్త్యవేతి - తవ నిచాత్ర ప్రయోగా - వివాదాభ్యాసితంబ్రహ్మమిథ్యా - అవిద్యావర ద్విప్లవజ్ఞానవిషయత్వాత్ - చ) ఉభృవర్ - బ్రహ్మమిథ్యా - అసత్య హేతుజన్య జ్ఞానవిషయత్వాత్ - ప్ర) ఉభృవర్ దశ ||

౪౭ - సవవాచ్యం స్యాత్తు స్య హస్త్యాదిజ్ఞానస్య సత్యస్య చరమార్థకథాకథ ప్రతిపత్తి హేతు భావవదవిద్యామూలత్వేనా సత్యస్యాపిశాస్త్రీస్య చరమార్థః భూత బ్రహ్మవిషయప్రతిపత్తి హేతుభావేన విరుద్ధత్వేతి - స్యాత్తు జ్ఞానస్య సత్యత్వాదావాత్ - తత్ప్రతిపత్తి హేతు భావవదవిద్యాత్వమ్ - తేన హేతువహిబాధాద్యశ్యతే, నజ్ఞానస్య సహితు యాస్య పువేదాయా మనుభూతం జ్ఞానమపి న విద్యత ఇతి తస్య విదపి ప్రత్యయేనా యతే - తతః సంకుచివ్యతే ఆధానా సన్తి తిహి బాధక ప్రత్యయః - మాయావిసూకు స్త్రోమధాది ప్రభః మాయాకుయం జ్ఞానం సత్యమేవ వీరేత్యయస్య చ హేతుః - త త్యాపిజ్ఞానస్య బాధితత్వాత్ - విషయైవ్వియాది దోషజన్యం రజ్జా వదౌ శర్యాదివిజ్ఞానం సత్యమేవ భయాది హేతుః - సత్యైవాదప్యే విస్తృత నిశ్చయస్య భావాద్దప్త బుద్ధిః - సత్యైవ శక్త్యా విషబుద్ధి మారణ హేతుభూతా - వస్తుభూత పితృలదా ముఖాది న తిభాసావస్తుభూతముఖతవిశేషనిశ్చయ హేతుః - ఏహం సంవేదనానాముత్పత్తి మత్రాస్య దభాత్రియా తాంత్ర్యాద్య సత్యత్వమవసీయతే - హస్త్యా దీనామభావే కథంతత్త్వద్ధయ స్య త్యాభవన్తి తే - నైతత్ - బుద్ధీనాం పాలమృతస్య మాత్రీనియమాత్ - అభావస్య ప్రతి

మిథ్యాత్వం చరమతానుసారాత్ - వ్యాప్తి మూలత్వాత్ప్రయోగా ఇత్యుక్తమ్ - ప్రసక్త త ర్వాప్రితే - యూపాదిత్యైక్యనాక్యస్య విధిశేషత్వావహనోక్తి రచిన్విధాన్తః - ప్ర) త్యక్త బాధాపితాన్వర్యాభావాన్తర్గతః - అపూర్వత్వం హి సాధక బాధ తాగోచరత్వమ్ - అతో నాధ్యక్షాచ్చాన్తంబలవత్ -

౪౮ || అథాసత్యశ్రవ్యచరిత్ర మశక్త్యాహ || సవేతి || అసత్యస్య హేతుత్వ ముత్తం జ్ఞప్తి హేతుత్వం వా నిరస్య త ఇత్యనిప్రాయోజాత్వత్తిజ్ఞప్త్యుపాశరణమ్ - స్య మతే సత్యాత్వత్వనిధిః - చరమతేత్వ సత్యాదసత్యనిధిః - అతో నాసత్యాత్వత్వ నిధిః - విషయమిథ్యాత్వోక్తిః చరమతానుసారాత్ - జ్ఞానాబాధం దర్శయతి || స హితి || సచిత్తానామ తేతి ప్ర) సజ్జాత ద్విశేషస్య హేతుత్వే విషయస్యాకలకలత్వే జ్ఞానస్య వ్యాప్త తయావ భాస హేతుత్వం విశేషణత్వే కులాకథ ప్రతిపత్తి హేతుత్వ మిత్య సత్యస్యాపి హేతుత్వం ధియామ్ - తత్ వ్యవహారానుగుణ్య మైః స్వతో వ్యాప్యత్వత్వాత్ సామగ్ల్యవచ్చిన్నత్వాద్య యతాకుభాకుభేదేనా సామగ్రిజ్ఞానతే - యదాననత దాకుభేదిధినిధియాం విషయాన పేక్ష స్వామగ్రిభేదవివాచ్యేతక ఇతి త ద్భేదజ్ఞాననాంబలమూదాహరణోచిత్వానః - తాయాకుయం మిథ్యావిషయమ్ - సంస్తా రకుస్త్రోమధపాద్య శ్రవ్య సన్నిధి నిర్విశేష రక్షిత చామపేక్ష ప్రతిఫలనానిత త్కార్యజ్ఞానావర సత్యాని - సత్యత్వముచపాదయతి || ఏహమితి || సహితి రూప్యముత్పన్న మభాత్రియాత్వద్వ - వ్యాప్తి నివృత్త్యా వ్యాప్తి నివృత్తం శక్యతే || హస్త్యా దీనా మితి || చరితాచరి || నైతదితి || తుల్యచారిద్యమనత్యత్వాత్ప్రతిః - తస్య కియవపేక్ష త మిత్వతాహ || అర్థస్యేతి || అతితా దర్శిషయకత్వవత్ - విద్యమానత్వే - త్యధార

భాసూనర్వమేవచ్యో లబ్యనత్వేవేతితమ్ - పులిభాసూనతాచాన్యైవ దోషవశాత్ - శుకుబాధితోనత్య ఇత్యవసీయతే - అబాధితాహిబుద్ధి స్మత్యైవేతుక్తమ్ ||

రూ - రేఖాయావణా పులిపత్తివపినాశత్యాత్మత్యబుద్ధిః - రేఖాయాస్మత్య త్యాగ్ - సమవతాత్తనా ప్రతిపత్తి రేఖావర్ణబుద్ధిః - వతాత్త తాత్పర్యా - నైవమేవతాత్త తాయాత్తనత్యాయా ఉపాయత్యాయోగార్ - అసతోనిరుపాఖ్యన్య వ్యుపాయత్యంనద్యప్త మనుపపన్నా - అథతస్యాంవణాబుద్ధిరుపాయత్యమ్ - చివం తర్హి అనత్యాత్మత్యబుద్ధి నరాస్యార్ - బుద్ధి స్మత్యత్యాదేవ - ఉపాయే పెయయోరైక్య ప్రసక్తి శ్చ - ఉభయోర్యణాబుద్ధిత్యాదికేయి - రేఖాయా అవిద్యమానవతాత్త సూ పాయత్యే నైకస్యామేవ రేఖాయా అవిద్యమానశర్యవతాత్త తత్పర్య శుభత్యా దేకరేఖాయాదర్శనాత్తర్యవణా ప్రతిపత్తి స్పృశ - అభిప్రాయకేషు దేవదత్తాదిసంకే తవచ్చతుద్భావ్యా రేఖావికేషు శోకాగ్రాగ్రాహ్యవణావికేషు సంకేతవశా ద్దేఖావికేషా వణావికేషబుద్ధిపాతురితి - మాన్వరహిణత్యాదేవ సత్యప్రతిపత్తిః - రేఖాయా స్పృశ కేతస్యచ నత్యత్యాగ్ - రేఖాగతయాదపి నత్యగవయబుద్ధిస్సాదృశ్యనిబద్ధతా - సాదృ శ్యంచసత్యమేవ.

రూ - సవైకరూపస్యశబ్దస్య నాదవికేషు తాథాభేదబుద్ధిపాతుత్వేనత్య త్యత్యశ్రీతిపత్తిః - నానానాదాభివ్యక్త నైకనైకశబ్దస్య తత్త్వాభివ్యక్తిస్యరూ పేతాథావికేషైస్సహ సంబంధగ్రహణవశా దథాభేదబుద్ధ్యుత్పత్తి పాతుత్వాత్ - శ బ్దనైకరూపత్యమపి ససాధీయః - గతారాదేర్పథకనైక శోకాగ్రాగ్రాహ్యత్యేన శబ్ద

స్య తదభావాత్పేత్యథాః - ఇహచాస్తీ త్యాహ || ప్రతితి || అవిద్యమానశ్శబ్దాసంకథం భాతంచేదే తుత్వంచ సంప్రతిపన్నవత్పాదిత్యత్యాహ || దోషేతి || అశత్యస్యచూ ర్యభావాభావా స్పృశపాతుత్వమ్, భాతితదథాస్మత్యఇత్యత్యాహ || సర్పితి || దీప్యతథా కింసస్యాదిత్యత్యాహ || అబాధితేతి ||

రూ - అథ దీవ్యతిత్రానత్యపాతుభి స్మత్యనిద్ధింత్యదసర్పితి || రేఖయేతి || అన త్యతాంవర్యయంశ్చోదయతి || సర్పితి || పరిపరతి || నైవమితి || సర్పయాప్రమితయ చ పాతుత్వాయోగమాహ || అసతోనిరుపాఖ్యసర్పితి || ఉపాఖ్యాప్రమితిః - కృత్తి శ్చ వ్యాప్తివిరుద్ధత్యాహ || అనుపపన్నమితి || రేఖాయాంవర్ణదీర్ఘర్లప్రతితిపాతురితి ఉ త్ప్రతిపత్త్యంశస్య పాతుత్వే దూషణమాహ || అథేతి || దూషణాన్తరమాహ || ఉపా యేతి || వికృయిపాపథయతి || ఉభయేతి || వర్ణాత్తతయాఉపాయత్యేదూషణమాహ || రేఖాయాఇతి || శబ్దేతి || అథేతి || స్వమతసిద్ధి మాహ || హస్తేతి || ఉదాహరణాన్త కంప్రతిపత్తి || రేఖేతి ||

రూ - సత్యాది || కత్యభిత్వావయః శ్రమాదాత్రాదయోవాభివ్యక్తక నాదగ తాశ్చబ్దా అరోపితా అథాధీపాతవఇతిస్ఫోటపాదాభ్యుపగమేనపి నాశత్యా త్యర్య ధీరిత్యథాః - కుతఇత్యత్యాహ || నానేతి || కత్వాదిభిఃకృమానాత్రాదినిర్వాచిస్తనా తాభివ్యక్తశ్చబ్దోధాధీపాతురిత్యథాః - వికరూప్యంసేత్యాహ || శబ్దస్యేతి || ఎవతా రవికరూపశబ్దత్యదావకః - వికరూపశబ్దోపగమఃకింబాధకత్యాయ, ఉపరవ్యవహారాను

త్వాత్. అహం శతాశ్వాత్మత్వప్రతిపత్తిర్యుక్తమయ్యనతిపత్తి రూపకపాదా.

౫౦- సమనశాస్త్ర స్వగగనకుసుమవనవత్సర్యమ్-శాస్త్రవైరజ్ఞానాశ్చబ్రహ్మభోగ్య త్వాత్-ఉత్పన్నేతత్త్వజ్ఞానేవానవత్సర్యం శాస్త్రవ్యవహారానందస్థిభిలభేదవిద్యా త్పరబ్రహ్మసూపాయ:-యదోపాయస్తదాస్త్యుతకాస్త్రమ్-అస్తీతియథా:- నైవమ్-అ శుభిహస్తే అస్మి శాస్త్రమితియథేర్నిత్యాత్వాత్. తతఃకీడు-ఇవంతతః-మిథ్యాభూతకా స్త్రీజన్యజ్ఞానస్య మిథ్యాత్వేనతద్విషయస్యాపిబ్రహ్మణోమిథ్యాత్వమ్-యథాధూమబు ధ్ధ్యాగృహీతవాన్మజన్యాస్త్రీజ్ఞానస్యమిథ్యాత్వేనతద్విషయస్యాగ్నేరపి మిథ్యాత్వమ్. సత్త్వసభాధావశానశ్చాసేధ్యమ్-కూన్యమేవ తత్త్వమితివాక్యేన తస్మాపివాదవశా నాత్-తత్త్వభావి మూలమితిచేత్-చితవపిభావి మూలమితిత్వయైవోక్తమ్-శాస్త్రత్వవా థావర్యసంతు త్యైవేత్యలంకవీరిష్ఠితకుతర్కపరిహాససేఫ||

౫౧- యదక్షం వేదాననాశ్వాని నిర్విశేషజ్ఞానైకనమశ్చుమత్రాప్రతిపాదన పరాణి సదేవసోమ్యేదమగ్నిసీ దిత్యేవమాదీనీతి. తదయక్షమ్ - ఎకవిజ్ఞానేనస ర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞాపపాదనముఖేన సచ్చబ్రహ్మచర్యవ్యపరస్య బ్రహ్మణో జగదుపాదన తా జగన్నిమిత్త్యం సర్వజ్ఞతాశుర్యశక్తియోగః సత్యసంకల్పత్వం సర్వాన్తర త్వం సర్వాధారతా సర్వనియమసమిత్వాద్యనైకకళ్యాణగుణవిజ్ఞతాం కృత్వైశ్వర్య జగతస్తదాత్మకతాంచ ప్రతిపాద్యేవంభూత బ్రహ్మతత్త్వమసీతిత్వేతత్వం ప్రతిష్ఠా పదేకాయపబ్రహ్మత్వాత్ప్రకర్తవ్యం - ప్రకృష్టతత్త్వాయమథో-వేదార్థసంగ్రహ-

గమయ-సప్రభకు:- బ్రహ్మరేవమథోపపత్తి:-సద్విత్తయః శాస్త్రవల్యాపాధినాతదమ గమసిద్ధిం రిభావః. అశతాశ్వాత్మ ప్రతిపత్తిసాధనసాధనముతి || అత ఇతి ||

౫౦- అశతాశ్వాత్మయథేవ వేదయతి || సస్వతి || సత్యద్విత్యమిత్యత్రాహ||ఉత్పన్న ఇతి|| తస్మిన్ బోధకత్వమిత్యత్రాహ || నరదేతి || దూషయతి || నైవమితి || ఉపపా దయతి || అశతాశ్వాదివా || శ్రీగురేత్యోక్తమిదానం సేత్యాహ || సత్త్వదితి || భీశత్య త్వమేవ తత్త్వభక్తేర్ ప్రపంచసత్యత్వవచనం తదాపివాదః- సద్భక్తిబ్రహ్మతవచన మే వ తాదృశత్వదాధ్యమికన్యైవేత్యధాః - ఆశ్రుతిష్ఠితత్వం తానవిరుద్ధతర్కత్వాత్.

౫౧- ప్రబలతయాభిరుతకానానరనిరూపణం శుభకూపితమ్-ప్రత్యక్షాదేర్భూ తయస్త్యచ్చబ్రహ్మతీవసమిశ్చపరత్వాత్సనామాన్యతస్యవిశేషపరత్వేనీతివాక్యవిశేషా తాం వాక్యతర్కశత్యాల్పవనయా శుభిశ్చపరత్వంవత్తుం తేతోక్తారం సంగ్రహతో నవవతి || యదక్షమితి || నిర్విశేషత్వాదివా శోధనాద్యర్థోక్తిః-కూర్ణికత్వేనసగుణేతా త్పర్యాకావః-ఎవంశబ్దవిరహేకరణకూర్ణికరత్వత్వదానాధాః - సరిహరతి|| తదితి|| అర్వాచీనం సగుణమిత్యవశానీద్ధి త్వికానాయ హ || శుభ్యదేతి || వికమేవమమ న్యాప్తవిత్ శాస్త్రజరకదాయతనాన్మత్ప్రతిష్ఠావిరతాత్మమితితత్త్వమసీత్యాదీనా మధా ఉక్తో జగదుపాదనతేత్యాదివా- సర్వాన్తరత్వం సర్వనియమసంభారణావ థాసీద్ధి-అన్తఃప్రవిష్టశ్వాస్త్రప్రకాశనే గార్హిత్యుతేః ప్రతిజ్ఞావాక్యంబిహారక భంయజ్ఞ ఇత్యాద్యపేక్షాయాదుహ || ప్రపంచ్యితి || కథమన్విక్రమభేదేయమి

(౧౦) శబ్దవ్యాయః పరవ్యాయశ్చ శబ్దేషు యత్నమ్ -

అత్రాపార్థవ్యుత్పాదకరణనిపుణతరముచూపయ్యుతి॥

౧౨- అథపరాయణతదక్షమధిగమ్యతవిత్తాత్మాపి పోక్తతా హయగుణాః పరిపిధ్యనిత్యత్వవిభుత్వసూక్తత్వ శర్వగరత్వావ్యయత్వ భూతయోనిత్వ శర్వజ్ఞత్వాదికల్యాణగుణయోగః పరశ్యబింప్రాణః పరిపాదితః॥

౧౩- శత్యంజ్ఞానమనంతం బింప్రాత్మాత్మాపి సామాన్యధికరణస్యానేక విశే

త్యత్మాహ ॥ అత్మాపితి ॥ యేనాశ్రుతమిత్యత్రి యేనాశ్రుతేన మతేనైత్యేవమథః-దుష్టప్రవాహాద్వికసామధ్యాభ్యామత్తనిఖంబరేభ్యస్త్యతివాత్వాచ్చ కథంబిత్ - సహిషుటధియాపటధీతిభావః- ఆదేశఇతిఘోషకర్తృర్థత్వాదుపదేశ్యపరత్వంత్యశబ్దమై-వ్రక్తిప్రత్యయయేః ప్రకాశనకరణాథత్వే న్యాయశ్యవ్యయోత్ - పోక్తమిస్యరసా-కరణత్వంవైవక్షిత్వ-కాదానుమతేః- అపేక్షితవిశేషాత్ప్రతికర్తృత్వధికమితి- కథమితి- నోదితే కారణజ్ఞానేన కార్యజ్ఞానం లోకసిద్ధం నిదర్శయతి (యథేతి) ॥ తాపి నైశేషికమతే నాసిద్ధి మాశక్తోహ (వాచేతి) ఘటే సూదికమాహరేతివాత్వా ర్యకోదకాహరణా వ్యవహారేణ హేతుసేత్యథః- అత్మాజుష్టత్వాప్రయోజనతయా హేతుత్వం ర్థసిద్ధి ధృవ-ఉత్పాదసిద్ధ్యర్థం నామరూపేపి స్వేనస్మృత్యేకేత్యర్థః- అనేన ధీశబ్దాదిభేదానామవస్థాభేదే హ్యైవ కేతవివదస్యథాసిద్ధిర్దర్శితా - కింనియామకమిత్యత్మాహ (మృత్తికేతి) శత్యంజ్ఞానసిద్ధి మై-ప్రత్యభిజ్ఞానియామకేత్యర్థః- అన్యథానాభ్యవైకల్యమితి శబ్దవైశిష్ట్యం చ- అస్తుకాత్యకారణయోక్తభావంత్యర్థమాదేశజ్ఞానాజ్ఞానాద్ధింత్యత్మాహ (నదేవేతి) అస్యాసత్యాశ్రయ్యదాశపరత్వంతథ మసత్యత్వాద్యుత్తరానుగుణమ్- ఏకశబ్దో నామరూపాదితాగపరః-బహుస్యామిన్యన్త్రోక్తేః- ఏకేన శర్వంమృత్యుయమితి దృష్టా న్నానుగుణ్యాత్-ఆవ్యాకృతత్వశ్రుత్య-ఏవకారోవియదాద్యత్వస్మాశ్రయ్యదాసాయ-ఏవముపాదానత్వేనకల్పిద్వితీయపదంధీశనిమత్మాన-రసిషేధకమ్-బ్రహ్మధ్యతిష్ఠదివశుత్వన్తమ్-సనిజాతియాదినిషేధపరత్వమ్-ఆగ్రీకబ్రవైయథ్యాత్-జీవనూత్తభేదవైషమ్యాదిపరిహారాచ్చ-తద్దేశకత్వాదిత్వశత్యా-రస్మిరాశకపరమ్-మానృత్యేకతాదనిరస్తేపిప్రతిజ్ఞానార్థ రతన్నిరాసాచేక్షతే-ఆగ్రీకబ్రవైయథ్యాచ్చ-నామరూపభాక్త్యంశద్వారకమ్-అనుచితోనేతోక్తేః-నచనానిస్త్రే-కింతుజీవేపివిజ్ఞానంచెత్వాదిక్రితేః-సింహానమయేతిపట్టివనాత్తనేతుక్తిః-సర్వశబ్దాశక్తి-చాత్పర్యాఃప్రజాఇతి పూర్వవాక్యేన ఇదంసర్వమిత్యాద్యభ్యవిజ్ఞానంచాజ్ఞానంచేతికుత్వన్తరేణ వైకార్థ్యావైతదాత్వమితివచనతోనదాత్తకర్తృసిద్ధిః-సామాన్యధికరణ్యేన విశేష ఉపసంహరశ్చత్వమితి-ఏకంసరివిష్టద్యైతపరత్వే స్పష్టముపకర్తమాపసంహరాదిర్జనశ్చత్వమ్.

౧౨- పరవ్యాధ్యహా ॥ అథేతి॥ అపమరిత్యాదిగాఙ్గియాధిజ్ఞానక్రియత్వత్వదానః-జనసూహితేనిక్రితేః-విభుఃప్రభుఃనియంతా-తేనజగచ్చరీరిధరితమ్-కారణత్వాక్షేప్రం సార్యజ్ఞానాద్ధిప్రకరణయస్సర్వజ్ఞత్వాదికజ్ఞాతంతః.

౧౩- అథ శత్యాదివాక్యశ్యభేదకేషుపరత్వమాహ ॥ శత్యమితి॥ కుర ఇర్యత్రా

వగ విశిష్ట కాథానితా సత్యస్వత్వాననిర్వితమవస్థు సిద్ధిః-చిప్తవృత్తినిమిత్త భజేన్
 కాథవృత్తి ద్వివిధా సామానాధికరణ్యమ్-తత్సత్యత్వానాదిపద ముత్పాద్యై గుణైః ప్ర
 త్యక్షణ విరోధ్యాకార చిత్త్యవకాశానైవై గత స్తి స్నేహాభేదతానాం పృథ్వీని
 మిత్త భజోవశ్యకాశ్చియ్యతే యః-ఇయంస్తు విశేషః- ఏకస్మిన్ తయేతతానాం ము
 ఖ్యాతా- అపరస్మిన్ శ్చ తయేతేషాంలక్షణ-సమాజ్ఞానాదీనాం చిత్త్యవకతావస్థు
 స్వరూపమేవ - ఎకేనై వచదేన స్వరూపంచిత్రీకృతస్థమితి తావత్ పరియోగవైంశ
 త్యాగ- తథాశ్చి సామానాధికరణ్యాసిద్ధి శ్చ-ఏకస్మిన్ వస్థు సవత- మనానాం
 తతానాం నిమిత్త భేదానాశ్చియ్యతే - సచైకస్యైవార్థాశ్చ విశేషగభేదేన విష్ట
 తాభేదాదనేకార్థాత్వం తతానాం సామానాధికరణ్య విరోధి - ఏకస్యైవ వస్థు
 నూనైకే విశేషణ విష్టత్వ చిత్రీకృతస-పరత్వాత్వానానాధికరణ్యశ్చ - భిన్న చి
 ప్తవృత్తి నిమిత్తానాం శబ్దానామేకస్మిన్మిత్తవృత్తిః సామానాధికరణ్యమితివాక్యాః॥

హా || ప్రవృత్తి || తతః నిమిత్తతావా || తత్తే || తాభేదవిష్టతావా || ఇయం నితి ||
 వ్యావృత్తయస్వరూపమిత్యతావా || సచేతి || పర్యాయత్వం స్పష్టమితి దూ
 షణావరద్భయమాహ || తేనేతి || ద్వివిధయమాచపాదయతి || ఏకస్మిన్మితి || విశేషతానే
 కత్వానైవ కాథ్యనిమిత్తతావా || వచేతి || విష్టతావిశేషణత్వయః - సావిరోధమా
 త్రిమనుమాలమేవేత్యర్థః - ఉక్తం లక్షణగ్రాహ్యేనూతపాదయతి || భిన్నేతి || ప్రవృత్తి
 ర్విశేషభేదః మ-నిమిత్తం విశేషణమ్-అర్థే విశేష్య-భిన్నేత్వాది నామలక్షణ్యశబ్దత్వ
 తానః || ఏకస్మిన్మితి || ఘటతటోక్తేర్వ్యతానః-సవిశేషణమాత్రపరత్వే దూషణంత
 వనుతగతు- చిత్తుక్తమ్-విశేష్యకార)పరత్వే పర్యాయత్వాదిచిత్రీయం లక్షణాచ-
 అసత్వాదిప్రతియోగినాంతత్వావృత్తి నాంచోపలక్షణ్యతయేరవతరరవైంశత్వం
 లక్షణాచ-విష్టతయేనమిథస్థమనానాం-చదార్థానాంపుథక ప్రారబా- చరామక-
 శ్చయోగ్యతానూ రోధిత్వాకభిధానస్వయాగతవ్యావృత్త్యా తాత్పర్య విభాగః తరామ
 క్యతానాం ప్రతీయతే-యోగపద్మై-వి సవిశేషణత్వమ్-విశేష్యకృతపరత్వార్ సమా
 సవిశేషై-తచ్యత్యర్థత్వమరోఛార్-యతైకపదే - అభిజ్ఞానవాదిప్రప్తవ్యః-సత్వాది
 తతానా ప్రతియోగివ్యావృత్తిమాత్రచరాణి, ఉత్తరవచస్పృష్ట స్వరూపచరాణి, ఉత్త
 స్వరూపమాత్రచరాణి-అవచ్చిన్న పరత్వైర విశేషణతయేతలక్షణతయా వాచ్యే
 దకరత్వమ్-ఏవమేతస్మి దూషణతవిహారాస్థుల్యాః - కాత్వాదివైషమ్యంకాల్పం శుభ
 టమ్ - తత్సత్యత్వావ్యావృత్తం పీఠికవాచ్యవృత్తిమితి వ్యావృత్త్యభిప్రాయ తదనూ
 భివ్యాచారాత్ - అత్యంతభావావృత్త-అధికంతుద్విధాపానిగుక్తమ్-శ్యామాయువేత్వాదా
 విశేష్యకృత్యస్వ సదేవతత్త చిత్త్యవకలలాభిసత్వమ్-భర్త ప్రైకపరనాత్ - చిత్త్యయేపరో
 యేర భిజ్ఞానాభేదవిద తావత్తేదేవతత్తైకత్వమపిదృష్టమ్ - విరోధావిరోధానునియా
 మకా - సమవిశేషణత్యవ-అతోనైక్యచిత్రీకృతవిరోధాద్విశేషణత్యాగః - ప్రత్యక్షపరో
 క్తవిధాగవిరోహిణోశయమపిహ ప్రతిపన్నమ్-వాత్వే చిత్తానాంకేనై సముఖ్యత్వమ్-
 ద్వారాధానెత్వావరథావాత్ - విషంభుక్త్యేత్వాదావిరోధాత్పర్యలక్షణ-అత్యంత త
 దభావాదయత్తత్వమ్ - అతస్యవిశేషపర మితివాక్యమ్.

౫౪. యదుక్తమేకమేవాద్వితీయమిత్యత్రాద్వితీయవచనం నుగతోపపద్యతే
యతాం సమకాలేన అతస్పర్యకాభావిత్యయన్త్యాదౌ స కారణకార్యానామద్వితీయ
వస్తు ఉలిపాదస తరత్యమభ్యుపగమనియమ్ - కారణరయోపపత్తిరసాద్వితీ
యస్య బ్రహ్మజోలక్షణ మిదముచ్యతే, శత్యంజ్ఞానమనంతం బ్రహ్మతీ - అతోలింక్ష
యపితం బ్రహ్మ నిగుణామేవ - అన్యథా నిర్గుణం నిరజ్జనమిత్యాదివిరోధశ్చైవ
తదనువపన్నమ్ - జగదుపాకానస్య బ్రహ్మగస్త్వవ్యతిరేకాధిష్టాత్రస్తరసాంశ్చైవ
చిత్రశక్తియోగ ఉలిపాదస తరత్యాదద్వితీయ వచస్య - తత్రైవ విచిత్రశక్తియో
మేవావగమంతి, తత్రైవ తలవముస్యాం ఉబ్రాహ్మయేతి తత్రైవోన్మేషత్యాది - అవిశే
షవాద్యతీయమిత్యత్ర నిమిత్తాస్తరమాత్ర నిషేధశబ్దంజ్ఞా యత్యుచితే - నిస్సం
బ్రహ్మగ ఉపాకానకారణత్వం శబ్దసామ్యుదముగ్గి అపిదేశమేవేతి ఉలిపాదితమ్ -
కార్యత్వత్తి సావకావ్యేనబుద్ధిస్థానిమిత్తాస్తరమితతతవాద్వితీయవచననిషేధత్యుచిత
గమ్యతే - శత్యనిషేధసాన్త్యాభ్యుపగతాః నిషేధయపితా నిత్యత్వాదయన్త్య నిషేధా
స్యూః-శత్యకామానత్యయన్త్యాత్రతవతోవిచరీతలః-శత్యకామానుకారణా
న్త్యయనాంశరత్యజ్ఞత్వాదిగుణానామిత్యేవ శంహరహిత్యాత్ - అతః కారణవాక్య
శబ్దావాదపిశత్యంజ్ఞానమనంతం బ్రహ్మత్యనేనశబ్దేషమేవ ఉలిపాద్యత్యుచిత విశ్వా
యతే.

౫౫. సచ నిగుణవాక్య విరోధః- ప్రాకృతమేయగుణవిషయత్వాత్తైహం ని
ర్గుణం నిరజ్జనం నిష్కలం నిష్క్రియంకాస్తమిత్యాదీనామ్-జ్ఞానమాత్రీస్వరూపవా
దిన్మ్యాపిసృతయే బ్రహ్మజోజ్ఞాన స్వరూపతామధిదధతి- నతావతానిర్వేష జ్ఞాన

౫౬. నామావాదకరణ్యవచత్తి నిరాకృత్యకారణకార్యకార్యంబోధకాస్తై
కార్యం చ నిరసితుమనువదతి || యదుక్తమితి||గుణతోపపద్యతీయతామ్- నతైవైక
మేవేదిబ్రాతీయసజాతీయభేదవాన్యత్రాప్తపరిశేషాదిత్యభాసః-శగుణతరకారణవా
న్త్యకార్యంసాద్వికృత్యాహ || అత ఇతి || కురస్తై కార్యాపేక్షేత్యత్రాహ || కారణ
తయేతి || జ్ఞాన్మబహిర్ముతంవ్యవత్సేదముపలక్షణం నిగమంతి||అత ఇతి || బోధకా
స్తై కార్యంచాహ || అన్యథేతి || మాషయతి || తదితి || కథమిత్యత్రాహ || జగదితి || బ
కమేవేత్మకాకానశక్తిః-యథావిచిత్రశక్తియేగం బోధయత్యద్వితీయశబ్దమ్, తత్రై
వోత్తరకార్యమపి తత్రైవగమయతిస నిర్వేషమిత్యభాసః - శబ్దతే || అవిశేషతే ||
జ్ఞానవాన్తరవిషయః కింసాన్త్యే ప్రతిజ్ఞా విరోధశ్చేతిభావః - ఉలిపాదతి || నిస్సం
బ్ధేతి || నామరూపభేదాభావనికర్తవ్యమ్-భావ్యుపాధివిశేషస్య ప్రాగ్భవానామిత్యేవా
సతా - అన్యథానిష్ఠమాహ || శర్యేతి || శత్యకామానయస్య తరమతైవ తరీత్యమాహ ||
శత్యకాభేతి || నిగమంతి || అత ఇతి ||

౫౭. బోధకాస్తై కార్యంత్వవశ్యతీ || సతేతి || విషయవిధానాదవిరోధమాహ ||
ప్రాకృతేతి || జ్ఞానస్వరూపత్యాత్తి రూపమార్థగుణనిషేధంపరిహరమాహ || జ్ఞానాత్తి
తః నిర్వేద్యాహ || సతావతేతి || జ్ఞానేత్యాన్వియత్యభిధర్మభర్తానామిత్యాహ || తైవైక

మూర్తిమేవతత్త్వమ్-ఇహ తురజజ్ఞానస్వరూపత్వాత్ - జ్ఞానస్వరూపత్వైవతత్త్వజ్ఞానాశ్చియతన్వంతుమిదమితిచిదిపాదితమ్యక్తమేవేతుక్తమ్ - జ్ఞాతృత్వమేవహిసర్వాకృతియోగవద్వి-యత్సత్త్వజ్ఞానస్వరూపత్వే, రైక్షత, సేయంతేవైక్షత, సతుక్షతలూకాన్ముస్పృశాఇతి, నిర్వాణిత్యాహం సైతనశ్చేతనానా మేవబహునాం తావదభాతి కాహం, జ్ఞాజ్ఞాత్వావజావితనీత, రయోశ్చరాజాం సరమంతుకాశ్వరం తంతేవ తానాం పరమంబు దైవతమ్ || పరింతరినాం పరమంతురస్తాద్విజామదేవం భువనేకయాద్యమ్, శతశ్చకార్యం తరణంబు విద్యతే, సతత్త్వమకృత్యధికశ్చ దృశ్యతే, తురశ్చకత్తిరివిదైవ మ్మాయతే స్వాభావీకజ్ఞానబలశ్చియాత, ఏవ ఆత్మాచూరపాస్తావిజ రోమంబుత్వర్యోకో విజిఘ్నోపిపాసః సత్యకామస్వత్యసజ్జల్య ఇత్యాద్యాకృతియోజ్ఞాతృత్వ చిముఖాన్ కల్యాణగుణాన్ జ్ఞానస్వరూపత్వైవ బిప్రణః స్వాభావికాన్ వదన్తి నకున్త శ్చాయ గుణసేతతాభ్య-నిగూఢగ్రంథానాం సగుణగ్రంథానాభ్య విషయమపహతపాస్తే త్యాద్యపిపాన ఇత్యన్తేన శ్చాయగుణాన్ చిలిషిష్య శత్యకామ స్వత్యసజ్జల్యఇతి బిప్రణః కల్యాణగుణాన్ విదధతీయం కుఠిరత వివి నశ్చీతి సగుణగుణ గ్రంథయోర్విరోధాభావా దస్యతరశ్చ మిథ్యావిషయత్వాశ్చియ జివిపిసాశజ్జన్మియన్ ||

౫౬- భీషస్తాత్వతః పవతఇత్యాదివా బ్రహ్మగుణానారభ్యతే యేశత మిత్యను క్రిమేగ డేరీజ్ఞానస్థాతిశయ ముక్తాయంతోవా చోపివతరన్తే, ఆపాపిష్యమనసాస

తీయశ్చుత్వాత్ ఇతివికల్పే చిధకంత్వకశ్చతి || జ్ఞాతుమితి || నియతధర్మధర్మిలా వాయోగోజ్ఞాప్యైవేధర్మతాస్యాత్ - కుఠిలిలాత్వాత్సత్త్వంబేధర్మధర్మ తాచ స్వీకార్యా-జ్ఞానాన్త్రయత్వవ్యాప్తిశ్చ ధర్మాధియంతే సవిరోధవైదిభావః - ద్వితీయం త్వ వస్యతి || జ్ఞానస్వరూపస్యేతి || ఉక్తార్థసేమ్యేతజ్ఞాతృత్వేకానమహా || జ్ఞాతృత్వ మితి, యేనజ్ఞాతృత్వంభరితం తాదృగధా-తురాశ్చ సర్వశబ్దోక్తాః - తుశ్చిరత్వస త్వసంతల్యత్వాధ్యంభరితమంతర్వాహికత్వ శ్చాయభావాభ్యామవిద్యత్య త్వతా సః || కల్యాణగుణానితి || ఉక్తృర్థా చవాదసయాభిప్రేతః - సతపాత్ర విశేష దవ్యశ్చిరి రోధవరిచారాయ సామాన్యశబ్దసజ్జోచః || సమన్త శ్చాయసేతతాంతేతి || సామాన్యవిశేషయేభిప్రేతః - సతపాత్ర విశేష సామాన్యశబ్దసజ్జోచః || న్యాయవ్యయం ఘమేకశ్చిన్వాత్వే సాధ్యోపవాసంబర్హయతి || నిర్లుతేతి || ఏవమితిరోధావచచ్చేద సయావిషయత్వయాచ || ఇతితి || అస్యతరస్యేతి || అనియతవిరోధపార్యాపర్యనివ ధరేచచ్చేదనయః-అస్యథా నైధహింసానివృత్తిచిసజ్జో-తయేర్నియమేతు విరోధ సయాత్యరూపత్వైతిభావః - అచ్యుత్తచిరకడేమ గుణశబ్దః చినిధ్యశ్చసత్త్వాదిగుణ చ్చియే - గుణగుణేషువర్తన్త ఇత్యాదిమ.

౫౭- అధసన్యాదివాశ్యవర్ చిరకడేచిసంహారకంవాత్ససనివృత్త్యుక్తిరూపమా ధగగుణనిషేధంతరిహరతి || భీషస్తాదిన్యాదివా || అత్యాసద్దాధికార్థగుణవిరూపత్వైతిశ యనిధిః- యనాస్యా, తస్యేయంబుధివిత్వాదికతాత్ - క్రిమాన్లుగచిరకడేమ

హ-ఆనందం బిచ్చుగో విద్వానతి బిచ్చుగః కల్యాణగుణానంద్యుర్యాదరణ శతతి యంకురితి॥

౫౨- సోక్తుతే సర్వాన్ కామానాం బిచ్చు జావిష్యతి బిచ్చువేదన ఫల మవగమయత్యాకస్యం పరస్య విష్యతా బిచ్చుగో గుణానంద్యం బిహిః విష్యతా బిచ్చుజా సర్వాన్ కామానాం క్తుతే - కామ్యనందతి కామానకల్యాణగుణాః - బిచ్చుజాసహ తద్ద జాస్యైర్వావక్తుత ఇత్యర్థః - దహరవిద్యాయాంతస్మిన్ సదవత్తద స్వేష్ట వ్యతిరేక ద్విగపాధాన్యంతస్తుం సహశబ్దః - ఫలాపాసనయః పరీకారకస్యం యథాశక్తితుర స్మిన్ - అతే పురుషోదయతి తథః పేత్యవతతితిక్రియేనసిద్ధమ్॥

౫౩- యస్యావతంతస్యకురమ్ , అవిజ్ఞాతం విజానతామిది బ్రహ్మణోజ్ఞానా విషయత్యముక్తమితిశేర్ - బిచ్చువిదాహ్నితిచరమ్, బ్రహ్మవేద బ్రహ్మవిషయతీతి జ్ఞానా న్నాహ్ని పదేశోనస్యార్ - అసన్నేవ సభవతి అసద్భవైతి వేదశేర్ । అస్తి బిచ్చుతీచేద్యేద । సన్న మేనంతతో వివరితి బిచ్చువిషయజ్ఞానా సద్భావ సద్భావాభ్యామాత్త వాశమాత్త సత్రాభ్య వదతి-అతో బిచ్చువిషయ వేదనమపవర్తాయ సర్వాక్కురితయా వివదతి-జ్ఞానంచోపాననాత్మకమ్, యోపాస్యభ్యుబిచ్చుసగుణ రమ్యత్వం-యతో వాచో

క్రయవాక్య ససరివత్తుక్తిర్దు జానైవార్ - అన్యథా అచకర్షణిజక్త వ్యతిరేకాః - అత్యాదరణ బిచ్చుగ ఆనందం విద్వానతి హ్యుక్తి రితిభావః - ఇయం , ఏతద్వికరణస్థా-నిర్దు జాధికార్యేన పరోక్షేతిభావః.

౫౪- అథ స్వబాధ్యైకతే కామగుణ్యమాహ ॥ సోక్తుతతి ॥ బిచ్చుగవాక్యే తి కశబ్ధవివరణయా వ్యక్తునివైత్య పరస్యవిష్యుత ఇత్యుక్తమ్ - అర్థం వత్తుచన్యయమా హ ॥ విష్యతి ॥ తిమత్రీగుణపదమిత్యత్రాహ ॥ కామ్యనందతి ॥ అనేనయదాసర్వే ప్రియుర్యపై కామాఇత్యుక్త కామపరత్యత్యదానః - బిచ్చువేదన ఫలత్వాత్పరకబ్ధవివరణత్వా దవయవశత్వాదుగుణ్యాత్మ మనవైతాన్యాయాత్ ఉత్పరణతే యపి తెబిచ్చులోకేతివదన్యాభావః - కాశ్యర్థమాహ ॥ బిచ్చుజేతి ॥ కన్యగుణావర్తత్రాహ ॥ తద్ద జానతి ॥ తద్ధి సన్నిహితమితిభావః - సహశబ్దః పీఠేనసహాదనం భక్తు-ఇతివ ద్భ్యంగ్యసాహిత్యే-సమభోక్తృసాహిత్యే - అపాధాన్యమాశక్యమాహ ॥ దహరేతి ॥ ఉపాస్తోగుణపాధాన్యంతస్తుమిత్యభావః - ఫలదకాయం గుణపాధాన్యైర్వాక్య కథముపాస్తో తత్పాధాన్యమిత్యత్రాహ ॥ ఫలేతి ॥ ఏవకారోఽన్యానవేత్తత్వవ్యతిరేకః.

౫౫- జ్ఞేయత్వం సగుణస్యేతి జ్ఞేయత్వత్యదాసో నిర్దుగర్తపరవితి ఉలోక్తం నిరసితుమాహ ॥ యస్యేతి ॥ జ్ఞానమాత్రావిషయత్యే దూషణమాహ ॥ బిచ్చుతి ॥ తాత్పర్యవ్యతిరేకా మాహ ॥ అసన్నితి ॥ విషయమాప్యతం, తతో జ్ఞానంతివర్తతే, తా తాన్ని రిత్యాద్యంకురితవిషయజ్ఞానవరవాక్యసముద్ధం విస్మయిత్యాద్యధియో మోక్షఇతిచక్ష మాశక్యమాహ ॥ అత ఇతి ॥ ఏవమవాక్యేషుధియో బిచ్చువిషయవ్యతిరేక జాదిర్యభావః - ఉపాసనాత్మకజ్ఞానావిషయత్వంత్యుదస్యతి ॥ జ్ఞానంచేతి ॥ సగుణోపాస్యవిషయత్వం త్యుదస్యతి ॥ ఉపాన్యంచేతి ॥ నిర్దుగతయా-అరాధితురపద్విద్యాతేరతి గుణతరత్వోపాదానాదిభావః - రహి-యస్యావతమిత్యస్య కోఽర్థ ఇత్యత్రాహ ॥ యత ఇతి ॥

నివర్తంతే। అహోప్యుపసాసహాదిబిప్రతాపవత్సర్గః పరివృత్తగుహస్యవాత్సర్గః సహాస
తావదితి తరిచ్ఛేనాయోగ్యశ్చివజేన బిప్రతావదితి బిప్రతావదిత్యేవ జ్ఞానసతాం
బ్రహ్మవిజ్ఞాతమకరమిత్తుత్తమకరిచ్ఛేన త్యాద్యప్రమాః - అన్యథాన్యపాద్యుతరం రస్య
మరంవిజ్ఞాతమివాసతామితి మరత్వవిజ్ఞాతత్వవచనం తత్త్రైవవిరుద్ధతః॥

౫౯- మనునద్వస్తుర్విప్రారంభమతేరస్తారమితిగుత్సర్గః పురతేరస్యలింగం ప్ర
ప్రారంభమారంభచిరిచ్ఛేదతీతి - తదాగ్రుతచైతన్యగుణయోగిరయాజ్ఞాతురజ్ఞానస్య
యావత్తాంకురకమనిష్ఠాంకుత్యావతభాత్వాసంపత్త్యేః సమన్వితాః అపిమక్రిష్టారంకు
ప్రారమభాత్వాసం పృష్టిమరూపమవశ్యేరిత్యధిదధాతీతిచరిచ్ఛేదమ - అథవాద్వ
స్తుత్వగ్రాప్రారంభతేజుఃసారం జీవాత్వాసం చిరిచ్ఛేదస్య సర్వ భూతాన్తరాత్వాసం
చరమభాత్వాసమనోపాస్వేతి వాక్యార్థః - అన్యథా విజ్ఞాతారమరతేన వివాసియా
దిత్యాదిజ్ఞాత్యత్సక్తిలి విరోధశ్చ॥

౬౦- అనన్దోబిప్రతాపసప్తమాత్రమివబిప్రస్వయాశం ప్రతీయత ఇతియదు
త్తరంజ్ఞానాశ్రయస్యబ్రహ్మదాఃజ్ఞానంస్వయాశమితివచనీతిచరిచ్ఛేదమ-జ్ఞానమవశ్య
నుహిలమాసప్త ఇత్సుర్యతే-విజ్ఞానమానందంబ్రహ్మైత్యాసప్తస్వయాశమివజ్ఞానంబ్రహ్మ
త్వధాః - అతఏవ భవతామరకసతా - అస్యజ్ఞానస్వయాశమైవజ్ఞాత్యత్సమిక్రి
తిశరమకధికతమిత్తుత్తమ - తద్వదేవశ్రుతిబిప్రతాప అనన్దః, అనన్దం బ్రహ్మజామిద్యా
విత్వాదివృత్తిరక నిదేశాద్యవాసప్తమాత్రం బ్రహ్మ - అపిత్వానంద-జ్ఞాత్యత్సమవశ్య
ద్విత్యన్త॥

అనన్దస్యేతి॥ వ్యరూపః-వర్షాయంతైః, నాన్తంగుణానాం, మరితయోవిత్వావ్యనుసం
ధేయమ - తథంచరిచ్ఛేదధిమతామకరత్వమిత్తత్రాహ ॥ అతీతి ॥ వితతేఽనిష్టమా
న॥ అన్యథేతి ॥ సచరంశ్రుత్యవరవిరోధిత్వధర్మః॥

౫౯- తా త్యక్తవిషేధకరయా తరోవాహ్యతక్తితేరన్ధ్రాన్తరకరత్వంవివక్షన్
ద్వస్తురితశ్చామితేఽర్థమాన॥ యత్త్వేతి॥ ధివశేషావశీకర్యంచరమతేఽపి
తుల్యమై-స్యనిద్ధిత్వమేవవివక్షితమ-నిష్కల్యత్రీశబ్దకమాన॥ కుతర్నేతి॥ రమాన॥
ఆగ్రుత్తేతి॥ నిత్యత్వాదకర్తవ్యత్వాచ్చాత్మసూతాద్యగ్నిర్నస్వయాశమితిభావః - మ
న్యస్తచక్షేధమాన॥ అథేతి॥ యోహోదేనత్యాద్యుత్తహిణీత్యత్వాదిభిః త్యక్త్యా
జీవసాన్యపాస్యత్వశ్చైతీత్యధస్యతే - వితతేవాదమాన॥ అన్యథేతి॥

౬౦- అథాగ్రుణనిష్కధవిశేషంత్యధస్యతి॥ అనన్దఇతి॥ హిగుత్తమరిశ
తి॥ రదితి॥ తథమిత్తత్రాహ॥ జ్ఞానమితి॥ విజ్ఞానానన్దశబ్దయేరై కాత్వే సహచర
యాః తథమిత్తత్రాహ॥ విజ్ఞానమితి॥ చిప్వత్తినిమిత్తభదాదిత్యధాః - తరోప
గమమాన॥ అతపితేతి॥ వ్యాప్తివిరోధచరిచారః పూర్వకర - మానసలిపిన్యాయస
హ్యారభిత్తత్రాహ॥ అస్యేతి॥ అనన్దిత్యేమానమాన॥ సమీకరితి॥ జ్ఞాత్యత్సక్తిలి
రహ్యకర్తవ్యేమానమిత్తాన॥ జ్ఞాత్యత్వమితి॥ ఏవేతి జ్ఞాతీతి రిక్తానందత్వ
త్యదానాం-హిమితపాదసమూహః॥

౬౧. యదదముక్తమంత్రహిద్యైతమివతపతి, నేపానానీకీర్ణ్యసృక్కుల్యోన్మ
 క్కుత్కుమాహ్నోరియదానానేవచక్రతి, యత్రత్యస్య సర్వమంత్రేవాహోతతే
 నకం శక్యేతిభేదనిషేధోబహుధావ్యక్తరేఖి - తక్ష్మాత్పన్న జ్యోతిప్రస్తుకార్య
 తయా తపనర్యామి కతయాచతదాత్మకత్వే నైకాత్మత్వీత్యనీకనానాత్వం ప్రతిపి
 థ్యతే, నశ్చనర్వహుసామ్యం ప్రజాయేయేతి బహుళవన శక్తిబృహద్యకం బ్రహ్మజానా
 నాత్వంకురిసిద్ధం ప్రతిపిథ్యతేతి పరిహృతమ్-నానాత్వనిషేధాదియతుతరమాభా
 విషయేతిచేత్-న. ప్రత్యక్షాది శకలప్రమాణావగతం నానాత్వం దురారోహంబ్రహ్మ
 యః ప్రతిపాద్యతేవయాధ్యత ఇత్యుపసాస్యమిదమ్॥

౬౨. యదాహ్యవైషమిరస్మిన్నుపరకున్తరంకురే, అథతస్యథయంభవతి
 బ్రహ్మజానాత్వం శక్యతోకంప్రాప్తి రితియద్యత్, తదనర్ - సర్వంభవ్యంబ్రహ్మ
 తజ్జలానితి కాన్తప్రహసితేతి తస్మాదాత్మాను సన్ధానస్యకాన్తి హేతుల్యోపదేశాత్.
 తథాహి - సర్వస్యజగత్తపనత్పత్తిస్థితిలయకమకయో రదాత్మకత్వాను సన్ధానే
 నాత్రకాన్తినిర్భయతే-అతోయథావ స్థితదేవతిర్యక్తునుష్యస్తావరాధిభవభిన్నంజగత్
 బ్రహ్మత్వేతియనుసన్ధానస్యకాన్తి హేతుత్వయా-అథంప్రాప్తి హేతుత్వేనభయం హే
 తుత్యప్రసక్తః-ఎవం తహి అథతస్యథయంభవతితి కిమచ్యతే-ఇదముత్యతే-యథా
 హ్యవైషమిరస్మిన్నుపరకుర్యన్తే-నిరుక్తే-నిలయనై-అథయం ప్రతిష్ఠాం విస్తతే-అథ

౬౩. అథ భేదనిషేధకునుపవతి॥ యదితి॥ పరిపాఠతి॥ తదితి॥ తజ్జర్యతల్లత్యా
 భిహియేజానాన్తిబ్రహ్మకార్యతయేతి॥ తదనర్త్యాభిహియేజానాన్తి॥ తదన్తరి॥ తదన్తర్యా
 మికకదేన తదాత్మకత్వవివరణాత్ తాత్మకత్వేననేచాన్వయః - హేతుర్యింతశ్చాభ్య
 దాసాయ హిత్విదేశః-శక్తిరీకస్యాన్వయవిశేషత్వాదైక్య విశిష్టభేద నిషేధా
 క్కుద్బుధైక్యవన్నీహృత్పైక్యవచ్చకార్యకార్యజైక్యంప్రీత్యైక్యంక రిహితమితి త
 ద్విరోధిభేదవిషయభేదభేదః - గోవిందగర్వనయకుప్రతయన్తాహ॥ సశ్చసరితి॥ సా
 మాన్యవిషేషస్య విహితవిశేషాదికవిషయత్వాదిత్యధః - సామాన్యవిశేషయత్వ
 సత్యమత్యైత్యాదివా స్వకప్రయోగభేదవిశేషనిషేధాదిత్యః - ఎకస్యేదమధా,
 బహుసామ్యం ప్రజాయేయేత్యాదిమ లోకసిద్ధో భేదోసూక్త్యత్యదిత్యక్తుతే॥ నానాత్వ
 తి॥ పరిపాఠతి॥ నేతి॥ అహిప్రత్యాదిత్యధః - మహాదా నవ్యచ్చైకకభేదో-విద్య
 ప్రా-దీవతరైక్యంసచిద్ధార్యత్యధారకత్వాదికవి తథాదిత్యః.

౬౪. యదాహ్యవైకర్యతేరథం వత్సం పరీక్షకునుపవతి॥ యదేతి॥ దూ
 యయతి॥ తదితి॥ కుత్యత్యత్యాహ॥ సర్వంభవ్యితి॥ కాన్తి హేతుత్వం సరాభ్యుచక్
 మేనోక్తమ్ - అస్మిన్వాక్యేకథంనానాత్వభేదః, రసాభ్యుచక్తం భయవిరోధిత్వ మిత్య
 త్రాహ॥ తథాహితి॥ తదత్పత్తిత్యతోక్తిత్యాదికజ్ఞా అన్తర్భూతవివరణాత్వే నా
 త్యావసాది ప్రయోజకత్వాపాఠతరాః - అతస్యేకమకత్వమ-ఉత్పత్త్యాదిత్యియా య
 స్థేతి బహుగ్రహీర్యా-తతః కిమత్యత్యాహ॥ అత్యితి॥ సద్యరకమకయ హేతుత్వవి
 ర్యధః - యదాహ్యవైకర్యస్యాత్కంవరఃశ్చర్యతి॥ ఏవంరిహితి॥ న్యయంప్ర
 తిపతి॥ ఇదమితి॥ ద్యుత్యమభేదనమ్-అత్త్యంకరీకంహ్యుచ్యత్వాత్-ముగ్ధి విభక్తి

సోఽయం గౌతమీతత్వం ప్రాప్తి శూద్రేన బ్రహ్మణ్యేన ప్రతిష్ఠాభిహితా, తస్మా
న్మేదేన యంభవతి. యథోక్తం మహాక్షిణిని యస్తవూర్తం క్షణం వాపి వాసుతే
నోనన్యతే! నాహనిస్తవ హచ్చిన్త్రం సాగ్రాన్తి స్మారవిక్రియత్యాది- బ్రహ్మణీ ప్రతిష్ఠా
యా అస్తకమన కాశో విశ్వేదవిః॥

౬౩- యద్యుక్తం స్యాత్ సతోపి శరణ్యవేషకహితం బ్రహ్మేతి చ వక్ష్యతీతి-తస్మా-శ
విశేషం బ్రహ్మేత్యేకహితత్వేన వక్ష్యతీ - మాయామాత్రం ద్విలిఖన్త్యా ప్తా నామ త్యక్తా
నాం జాగరితావస్థానుభూతత తాదౌకై ధర్మకాణమాయా మాత్రత్వముచ్యత ఇతి జాగరి
తావస్థాను భూతా నామివ చారమాధికత్యమేవ వక్ష్యతీ॥

౬౪- శ్రుతిశ్రుతానియోగం నిర్వికేషజ్ఞానమాత్రమేవ పరమాధికః, అన్యద
పారమాధికమితి పత్రీయక ఇతి యదభిహితమ్, తదశర-యోమా మజనువాదిం నై త్రి
లోక మహేశ్వరిమ్, మత్స్యానిశరణ్యభూతాని సచాహంతే వ్యవస్థితః | నచ మత్స్యానిభూ
తాని పశ్యమాయాగ మైశ్వరమ్, భూతశ్చన్మచ భూతస్థానుమాత్సాని తథావసః, అహం
కృత్వ శుభకరః పుణ్యః పుణ్యస్తథా | మత్తః పరతరం నాస్యన్మిష్యపి నై ధనం
జయః | మయిశరణ్యమహం పోతం సూత్రే మణిగణాభవ, విష్ణుశ్యామామిదం కృత్వ మేకాం
తేన స్థితో జగత్, ఉత్తమః పురుష స్త్యనస్యః పరమాత్మే త్యుతాహ్వాః | యే లోకాః

కాయాం దేవాదిక బ్ధిరుక్తః - నిత్యాశ్చ యదాద్యార్యా-ఉచ్యంతు మానవాః॥ యథేతి॥
విశ్వేదవాదిచందం కిమిత్వత్యా)కా॥ బ్రహ్మణీతి॥ నిరస్తరక బ్ధి స్యానిశ్చ పరత్వచ)సిద్ధ
తిభావః.

౬౩- చిచ్ఛ్రీప్రనిర్వికేష త్యానన్యభావ్యత్యపరత్వేన పరోదాహృతయో శూద్ర
శ్రీయోస్తద్విపరీతాధాన్యమాహ॥ యదితి॥

౬౪- శ్రుతేషు వికేష పరత్వేన వ్యుత్పాదస్తవనురోధిత్వేన సరికేషాధిత్వే బలా
భ్యుపేయేఽపి శ్రుతిశ్రుతాని పూర్వాపరాలోచనయాపి తాదర్శ్యం వివక్షన్నా చా
ప్యతీతి॥ స్వతోవక్తృనైలక్షణ్యచక్షురీ శ్రుతేః పాగుపాదావమ్-తర్ది పరస్యా
వ్యమనిర్వికేష పరత్వభిజాన్మవచనామర్థం వస్తుం శరణ్యేషు చరంచానివర్తయన్తి॥
మాయామిత్యాదివా॥ అచిత్తత్వం శుప్తయుక్త నిత్యత్యుదాసోఽజనిత్యాదిచంద్రః - నివం
దోనమూఢత్వయత్త రాధోకృత మత్యభివేత్తమ్-ధారకత్వేన వ్యాప్తిం విశవయతి॥
పరీ స్థానీతి॥ నిక్షుభస్యపహితాన్యవిషయత్యాన్మచై లోకకధారానివేషభః- లోకకం
నా ధారణమాయా సత్ - విశ్వరంతు సంతర్భూతాత్మర్ - యేగం శక్తి యోగమ్-తర్ శు
భయతి॥ భూతశ్చదితి॥ ఆత్మాసంకల్పరూపజ్ఞానమ్-శుభావిద్యోపహితవ్యేశ్వరస్య
పరబ్రహ్మణ ఇతి శ్రావ్యం-తస్యైవ బ్రహ్మలక్షణం పరాస్త్ర కాళావంచాహ॥ అహమి
తి॥ స్థితిరభాసిద్ధా-అత్మోన్యస్వరతరం నాస్తీత్యన్యయః - నామత్యధికనివేషభూత శ్రుతి
శ్రుత్యైకారాధ్యోగ స్థితిహితవ్యమస్తః పురిత్యైవేతి క్షుప్తై నవిశన్తి॥ మయా
తి॥ అనేన శరీంశ్యం ఫలి మ్ - విష్ణుశ్చ అభిప్రాయ ఇతి విషయమసాక్షిః - ఎకాంతనసం
వైష్ణవతేతన-వ్యాపనశరణ్యమైవైకలక్షణ్యోక్తి మాహా ఉత్తమ ఇతి॥ ఎవం
దోనమూఢత్వయత్త రతోక్త మనుసంధేయమ్ - నారాయణానువాకాధికః పురితః

యమాదిశక్యవిభక్త్యవ్యయం ఈశ్వరః యస్తే మరణాంతో నామక రావహిత్ర మః |
అతోన్మిలాశే వేదవ పృథః పురుషోత్తమః సకల్యదాతపృథ్వీం వికారాన్ గు
కాదిదోమంశ్య యుజేవ్యతీతః | అతీతసర్వా వరణాభిలాత్తా తేనా ప్రృథం య ద్భు
వనాన్తరాశే, సమస్తకల్యాణగుణాత్మనో సాస్యశక్తి రశోద్భృతయత సర్వః | ఇచ్ఛా
గృహీతాభిజతో రుదేహస్యం సాధితాశేష జగద్ధితోసా | తేనాబలై శ్వర్యకమావహా
ధ సురీశ్వ కత్వాది గుణైకరాః | పరఃపరాజాం సకలావయవిక్షేపా వయస్సన్నిత
రాచరశే | సకల్యోగోవ్యప్తి సమప్తిరూపాఽవ్యక్త స్వరూపః పృథటస్వరూపః | సర్వ
శ్వరస్సర్వదృక్పర్యవేత్తా సమస్తశక్తిః పరమేశ్వరాఖ్యః | సజ్జాయతేయేన తదస్త
వోమం కుదధం పరం నిజులమేకరూపమ్ | సందృశ్యతేనాచ్యధి గమ్యతేనాబిజ్ఞాన
మజ్ఞా నమతోనగ్రదుత్తమ్, కుద్యే మహావిభాత్యాభ్యేవర బిప్రాణిశబ్ద్యతే | మైత్రేయశ
గవచ్చబ్ధిస్సర్వకారణ కారణే, సజ్జతేనా తథాభర్తాభకారోభా వ్యయాన్వితః |

పరమాత్మామరాదిఖ్యతైః - ఉపదేశతీతి భారతతయోపదేశవ్యవస్థం విశ్వమేవేదం స
బిప్రాణిసకానాధికరణ్యం పరిత్యజ్యాపకత్వాదిభిన్న చ్చరితకయేతి స్ఫుటమ్ - యేత్ర
జ్ఞంచాపి ముమిత్యతాప్యేవమేవ - సతవస్తీ త్యతదాత్మకత్వనిషేధః - విన్యాశబ్ధస్యబ్ధ
ద్ధాభావే - అవినాశావశ్యబ్ధసకల్యసేధే పృథియోగార్ - వైష్ణవేపురాణ ప్రత్యస్తమితీతి
క్షోణోయత్పరీకరణ్యః తస్మాదేవశ్రేయే ఉభయలింగకర్తవ్యం దర్శయతి || సకల్యతి || గు
కాదిదోమః క్షోణావయః - సర్వావరణం సర్వవిషయజ్ఞానవిరోధః - అవిద్యాకమ
వాసనాదిభీషజ్జోహితవోతాం అభిలాత్తత్వంవిషయాలి || తేనేతి || సమస్తేతి విశే
ష్య పరమకల్యాణకత్వస్వభావతాత్తాన్వరూపంయస్యసంధిశక్తిః - ద్వైతకయాలివర - శ్చ
రూపస్థుతిస్వశక్తితి - భూతసర్వః భూతజాతమ్ - ఇచ్ఛాసంసాధితేతి పదవ్యయేన
సాతుఫలభేదశక్తిః అభిజుతత్వమ్ అభిజుత్యర్హ త్వమ్ స్వానురూపత్యమితియావర || తేజ
ఇతి || యమాత్మశబ్దావసంజ్ఞేదావస్తర్యపరాసాధారణ - ఎవంపరఃపరాజ్ఞః - గుకాదిదో
మనిత్యంశంవిషయాలియతేతి || ఆదిశబ్దాత్కర్తృదయః - ఆనెనక్షకకమరాదికా
శయోపరామృష్టః పురుషవిశేష ఈశ్వరభిలియాగమూతీస్తారణం - తతోనేతాన్తసిద్ధా
న్తవైషమృతాహ || వ్యప్తితి || వ్యప్తిసమస్తకార్యకారణవిత్వగో - రూపత్వోపపాద
నమ్ || సర్వేశ్వరఇతి || స్వరూపతః పృథికారితకత్వవేత్తి తి సర్వదృక్పర్యవేత్తా - సమస్తశ
క్తిరయతదభ్యోయస్యసకాత్మక - పరమేతి పరాన్తరనిషేధః - సజ్జాయతేతిభిజుతాతేతి
యద్వారా జ్ఞానవిశేషణం అస్త దోషత్వాది - అర్థసహిధీవశేః - తేన అభిదృష్ట
మస్త నిత్యధీత్యదానః గమ్యతేభిలివ్యతే పృథివస్తే అనుభవః - అజ్ఞానముపాద యజ్ఞా
నావస్థాం - సంజ్ఞాయతేభిజుతాతే తదస్త దోషమిత్యాదీని జ్ఞేయవిషయాః - పృథ్యస్త
మితభ్యేనం సతా మాలిమితి పదవ్యయస్య బ్రహ్మణిగుణవిభాతిరూపాభావస్వయంపర
త్యత్యతాసాయ తదస్యయపరాక్షేపాః పృథకుమహామృతాః - అగోచరం వరసా
మిత్యస్య బిప్రాణిసర్వశబ్దావస్యయపరత్యత్యదాసాయ శగవచ్చబ్ధితావ్యత్యపరాః
సర్వామహాప్రాయతైకుద్యేమిత్యాదయః - అశబ్దగోచరవ్యతిశ్చూరవ్యక్తి మోక్షయతా
త్వాన్వితరాకానికుద్య త్యాదివిశేషణాని - ఉదేవిశ్యకుద్య - శ్చక్షోగమేగవసేతిభావము

నేతాగమంతా సృష్ట్య గారాధనాశ్చ కామసే । విశ్వరస్యస్యసమగ్రీస్య వీర్యస్య
యశశశ్చింతః । జ్ఞానవైరాగ్యయోక్త్యవషణ్ణాం భగవతీరణా, వసన్తి తత్రీయాతా
నియాతాత్తస్యభిలాత్సని । సువసూతేష్వకేషేషువారాధనాశ్చతోఽవ్యయః, జ్ఞాన
శక్తిబలైశ్చరస్యవీర్యతేజాంస్యకేషతః । భగవద్బుద్ధవాచ్యాని విసాహాయేగుణాదిభిః ।
ఏవమేషువాశ్చజ్ఞో మై త్రేయభగవానితి । పరమబ్రహ్మహతస్య వాసుదేవస్యసాన్య
గః । తత్రీపూజ్యపదార్థోక్తి పరిభాషాసమన్వితః । శబ్దోయం సౌపచారేణహ్యస్యత్ర
మ్యుపచారతః, సమస్తాశ్చక్తయశ్చేతాసృజయత్రీ పృథివీతాః - తద్విశ్వరూపవై
రూప్యంరూపమస్యద్ధరేణుహత్ - సమస్తశక్తిరూపాదితత్త్వగోతి జనేశ్వర । తేవతి
త్వత్ప్రనుష్ట్యాభ్యావేష్టా వన్తి స్వరీలయా । జగతాయుపకారాయనసాకమా నిమిత్తజా
వేషా తస్యా పృమయస్యవాపిర్యవాహతాత్మికా । ఏవం పృథాకమమలంనిత్యం
వాసకమమయన్ । సమస్తసూయరహితం విష్ణ్వభ్యం పరమపదమ్, పరఃపరా

ద పృథ్వీయనైష భశ్చగశ్చవశ్యేతి రూపాణిసుప్తః - సంభరణం పృక్త్యాదీనాం
సగోఽస్తుభుకరణం - భర్తాస్వామీ - ఇతిశబ్దేన పృవృత్తి నిమిత్తనిష్కూహాద్విత్వో
క్తిః ఉత్తరత్రీభమ్యైకస్యఏవక్షయాతదభావో ర్విత్వానుక్తిః - నైవృత్త్యంస్థాపకత్వం -
గమయితాసజ్జమయితేత్యభావః - ఉపసర్గవ్యబోధ్యోభావలీనఇతిభావః - సంహ
ర్తృత్వంసంబంధవైతీతివత్ తారణవత్సం స్వాత్మాసమితితా - ప్రప్తే మ్యత్సూర్యస్వా
భావః - తగోఽద్వయసంఘాతాభావాత్ ॥ విశ్వరస్యస్యేతి ॥ వైరాగ్యమసావరః - తతా
రాధనామా ॥ వసన్తితి ॥ అధికరణకర్తరిచడోఽవక్షీతః పృవృత్తి నిమిత్తవానిత్వ స
జ్జితవశాద్వికహితమపి గ్రీష్ణమతావతై ॥ జ్ఞానేతి ॥ ఉపావాసత్వధారకత్వ విరోధి
నిరాససంహృతశ్చక్తిబలతేజాంస్యాభావాని-అనిత్యస్వాధనామా ॥ ఏనైతి ॥ కళ్యపఃప
శ్చకృషివత్ - విభక్త్యస్తరసమాసయేరపి తతారస్త్యక్తదోషత్యపరః - తానివాసితా
నిత్రీణ్యక్షరాణిసత్ యమితత్వత్రీ తతారస్య త్వజ్యమానావస్థవస్తువానిత్వదర్శనా
త్ పరమమృత్తిణ్యభ్యుత్థాసః - అన్యతాపి పృముజ్యతఇత్యత్రావ ॥ తత్రేతి ॥ ప
రిభాషారూఢిః - అత్రతమపనంహారేఽపి విగ్రహముఖేన సువిశేషత్వమాహ ॥ సమస్తాఇతి ॥
సమస్తశక్తితత్త్వప్రచెష్టా వన్తిరూపాణి కరోతీత్యవ్యయః - పరవిషయతోపగమేస
విశేషచరతా - అభజీవస్యరూపచరత్వే నిష్కాధానాం సమ్యుచితవిషయత్వంతాద్యగ
భావరవిషయ స్వవచనైరుపసాదయవ్యంస్తదుభయఘటనాయ పరస్పిన్నేతిష్యతీవ
గుణగ్రీష్ణముదాహరతి ॥ ఏవంపృథాకమితి ॥ అమలత్వాదయే యుక్తేవ్యసంభావితాః -
అమలం మలవిరోధి ॥ సమస్తేతి ॥ స్వరేఇతిభావః - పూర్వం పరమపదశబ్దోక్తముక్త
వాప్యత్తర్థమాహ ॥ విష్ణ్వభ్యమితి ॥ అనెజ్ఞానస్వరూపమిత్యాదేః పరోఽక్తార్థపరత్వత్వ
తాసాయమిద్ధిశ్చోక్తిమగ్రత్రుహంకోపసంహారేఽపితత్త్వీతిమూలాగ్ధోవర్తితోభవతి -
అభతదధానిష్కర్మాద్యుపసంహారోపకృత్యమర్థావాప్త్యాపకమస్థంపవచనముమాహ
రతి ॥ సకలైతి ॥ పూర్వాగ్ధేన త్రివిధావంత్యసంగ్రహః - పూర్వపాదేనకాలానం
త్యనీధిః - అస్తదాదః పరేషాం తేనాదీనాం కాలాధిక్యాత్ ఆత్మసంస్థితః స్వనిష్ఠః

అయం రూపద్యయం మూర్తామూర్తా విభాగేన ప్రతిపాద్యతృతీయశక్తిరూపకర్తా
 భాగ్యవిద్యాజేష్టత మచిద్విశిష్టం డేత్రజ్ఞానమూర్తాభ్య విభాగం భావనాత్రియా
 న్యయాదకుభ మిత్తుకాన్వదితియస్య కమాభ్యా విద్యావిరహిణాచిద్వియ కస్య
 జ్ఞానై కా కారస్యామూర్తాభ్యవిరాగస్యనిష్పన్నయోగిధ్యయతయా యోగయజ్ఞ
 ససోఽనాలక్ష్మనతయాస్యతక్కుద్ధి విరహచ్చకుభాశ్చయత్వం ప్రతిపిధ్యపరశక్తిరూ
 పమిదమూర్తామచరశక్తిరూపం డేత్రజ్ఞాభ్యం మూర్తభ్య పరశక్తిరూపస్యా
 సః డేత్రజ్ఞ తాపత్రి హేతు రూతత్పతీయశక్త్యాభ్యకమరూపాచిద్యాజేత్యేతచ్ఛక్తి
 త్రియాశ్చియోభగవదసాధారణమాదిత్యవర్ణామిత్యాది వేదాన్త సిద్ధం మూర్తం రూ
 పంకుభాశ్చయ ఇత్యుక్తమ్ - అత్రపరిశుద్ధాత్త స్వరూపస్య కుభాశ్చయతా సహా
 తాంవకుం ప్రత్యస్తమితభేదం యదిత్యాద్యుచ్యతే-తథాహి-సతవ్యోగయుజాశక్యం
 సృజిచిన్యయితుం యతః | ద్వితీయం విష్ణుసంజ్ఞ స్యయోగిధ్యయంపరంపదమ్ | సమ
 స్తాశ్చక్తయన్వైతాస్యపయత్ర ప్రతిష్ఠితాః | తద్విశ్వరూప వైరూప్యం రూపమస్య
 ద్ధర్మరూపాదిరవదతి - తథాచతుర్ముఖ ససన్దనాదీనాం జగదంతర్యగ్ని నామిత్యావే
 ష్టితత్వేనకుభాశ్చయత్వా సహాతా మూర్త్యాబిత్వా నామేవ శక్త్యావ్యగ్రేనాద్యుత
 బోధానాం స్వస్వరూపా పన్నానాం చ స్వతక్కుద్ధి విరహద్భగవతా శాసనేన కుభా
 శ్చయతానిషిద్ధా - ఆబ్రహ్మన్తంబచర్యన్తా జగదంతర్యవస్థితాః | వ్రాజినః కర్మజని
 తసంసారవశవర్తినః | యతస్తతోసతేధ్యానేధ్యానినా ముపకారకాః | అచిత్వాన్తర్గ
 తాస్మర్మేతేహి సంసారగోచరాః | పశ్చాదుద్భుతబోధాశ్చ ధ్యానే నై ప్రాపకార
 కాః - నైస్సర్గికోనై బోధ నైపామప్యన్యతోయతః-తస్మాత్తదమలంబిప్రనిసర్గా దేవ
 బోధవదిత్యాదినా పరస్య బ్రహ్మణావిష్టః స్వరూపంస్వాపాధారణమేవ కుభాశ్చయ
 ఇత్యుక్తమ్ - అత్రోత్తరభేదాచలాపః - ప్రతీయతే ||

౬౬- జ్ఞానస్వరూపమిత్యత్రాపిజ్ఞానవ్యతిరక్తస్యార్థజాతస్య కృష్ణస్వ సమి
 త్యాత్వం ప్రతిపాద్యతే జ్ఞానస్వరూపస్యాత్మనాదేవ మనుష్యాద్యర్థా కారణావ
 భాసోభాగ్నిరిత్యేతావ న్త్రాప్తవచనాత్ - సహిశక్తికాయాం రజతతయావభాసోభా

పద్యయమిత్యాదినా || ధ్యేయతయాధ్యాతుంశక్యత్రయేత్యర్థః - యోగిధ్యేయమిత్య
 త్రాప్యేవమేవ || స్వత ఇతి || ఔపాధి కాకుద్ధినిరాసస్య పరసాపేక్షతాభివేతా-విశేష
 గద్యయేనాత్రికుభత్వేభగ్న సమస్తాభ్యాద్యభ్యర్థమాహ || పరేతి || అసాధారణ్యంచే
 తనాస్తరాభిమానాభావాత్ - అదిత్యేతిమాసనూచపక్ష - ఉక్తాన్తేషు కిమర్థోఽయం
 శ్లోకఇత్యత్రాహ || అత్రేతి || తద్వ్యన్యకుభాశ్చయతానర్హత్వంచ కుటోజ్ఞాయత ఇన్య
 త్రాహ || తథాహితి || స్వతక్కుద్ధ్యభావశ్చసిద్ధః - ముక్తానామప్యధ్యేయత్వం విశ
 దయతుమాహ || తథేతి || స్వస్వరూపాపన్నా ముక్తాః-పరోక్తార్థ పరత్వాభావం ని
 గమయతి || అత ఇతి ||

౬౭- జ్ఞానస్వరూపమితి శ్లోకస్య పరాభిమతార్థానుగుణ్యందర్శయతి || జ్ఞా
 నేతి || కుత ఇత్యత్రాహ || జ్ఞానస్వరూపస్యేతి || తదేవదృష్టాన్తేనావహదయతి || స
 హితి || కృష్ణాన్తద్విషయశబ్దతే || ఇతితి || కృష్ణ సామాన్యకరణ్యతదభావా

నిర్మలత్వం జగదీశ్వరత్వం రజతజాతం మిథ్యాభవతి - జగద్భిప్రాణా స్వాహానాధికరణ్యైశ్చైత్యవంతితే బ్రహ్మజ్ఞానస్వరూపస్యాథాకారతాభ్యాన్నిర్మలత్వం సత్యభావతస్యత్వం స్యమిథ్యాత్వముక్తం స్యాదితిచేత్ - తదనర్థ - అన్తీన్ శాస్త్రేవరస్యబ్రహ్మణో విష్ణోర్విరస్తాబ్జానాదనిఖిలదోషగన్ధస్య సుకున్దలాగ్న గుణాత్తకస్య మహానిభాతేః ప్రతిపన్నతయా తస్యభ్యాన్విదర్శనా సక్కునార్ - సామానాధికరణ్యైశ్చైత్యప్రతిపాదనా బాధాసహజవిరుద్ధం చేత్యనస్తరమేవోపపాదయన్యతే అతోఽయమపిక్షోణోనాథా స్వరూపస్యబాధకః॥

౬౭ - తథాహి - యతో వా ఇహానిభాతానిహయన్తేయేనజాతానిచవచ్చి యస్మిన్యస్మిన్ సంచితే తద్విజ్ఞానస్వరూపస్య తద్భిప్రాణా జగజ్జ్వాదికారణం బ్రహ్మైత్యవసితేనతిభిహాసే పురాణాభ్యాం వేదం సముపబృంహయేత్ - విభేద్యల్పకృతాద్వేదోమామయం ప్రసరిష్యతి తి శాస్త్రే శాస్త్యాథాస్యేతిహాసే పురాణాభ్యాం ముపబృంహణం కార్యమితి జ్ఞాయతే - ఉపబృంహణం నామ విదితనకల వేదతదభావాం స్వయోగమహిమసాక్షాత్కారవేద తత్సాధానాంవాక్యైః స్వావగతవేదవాక్యాథావ్యక్తీకరణం - సకలభాఖానుగతస్య వాక్యాథాస్యల్పభాగశ్చివగాఢ్యరవగమత్వేనతేనవివాదితాయాగాదవబృంహణం హికార్యమేవ॥

౬౮ - తత్ప్రతిపులస్త్య వసిష్ఠవరప్రతాన లబ్ధ పరదేవతా సారమాధ్యక్షానవ

భ్యాంభేదః - తథాసహజానాథాకారయోర్విరోధాదస్యతరమిథ్యాత్వమిత్యథాః - పరిహరతి॥ ౬౯తి॥ కుతశ్చైతాహ॥ అన్తీన్తితి॥ ఉపయలిద్ధకతయా పరస్య భామోవిభాతిత్వవిధానాజ్ఞతోమృషాత్వంచాయత్తమిత్యథాః - తస్మిన్ భంజితుం యోగస్వాహానాధికరణ్యమిత్యతాహ॥ నామానాధికరణ్యేతి॥ బాధానమామితి॥ అన్యథాత్వైకతానుపపత్తేరిథావః - అవిరుద్ధం సద్వారకత్వాదితిథావః - అనస్తరం సత్యధికరణాస్తరే - అతదగత్యంనిగమయతి॥ అంతితి॥

౬౯ - అథ శ్లోకం వ్యాఖ్యాతుముచక్రిమతే॥ తథాహితి॥ ద్వితీయాస్తదవిశేష్యతీయాన్వయం విష్ణుపరప్రకరణగీతాం చ శ్లోకస్యజ్ఞాపయితుం నకుస్యాగ్నిసేథు వ్యాఖ్యేయేమసత్సు సాప్రథమావ్యాప్యేతింసకృతేతి శబ్దాయం పృష్టేతా సంతేషతః ప్రస్యక్తవిస్తరంవక్షయా ద్వితీయేసాశ్చ తేతి తత్సంగతిం శాస్త్రోచక్రిమథాత్వోన్వేతోచక్రిమప్రశ్నోర్వరవరలాభవచసాంసమితేషవపరత్వం యస్తయశ్చైతన సామానాధికరణ్యస్యాత్వవరీతతానివన్దనశ్శృంగం చ జ్ఞాపయితుం ప్రశ్నశ్లోకా వ్యాఖ్యేయాః - తత్ప్రతిపులస్త్యవేదాస్తస్యసజ్ఞాతవ్యమ్ - ఇతరస్యతు విశేషప్రశ్నాయోగ విశేషాయాం పూర్వత్రైవిప్రశ్నవతివిదన్తు ఉబృంహణనిధిం వర్షయతి॥ ఇహాసేతి॥ వేదశబ్దోవేదాస్తపరః - మానవాధిః పూర్వభాగస్యోపబృంహితత్వార్ - ఉపబృంహణశబ్దాథామాహ॥ ఉపబృంహణమితి॥ ఉత్త్యస్తపదద్వయేపరాక్షాపరాక్షజ్ఞానద్వియాత్తిః - విమువచనం కాపిలాదిభ్యః ప్రాసాద్యం - వ్యక్తీకరణమసధితభాగాస్త్రే - స్వహోతాగ్నివిష్కర్షః - ఉత్తరాగ్నివిష్కర్షాన్తరత్తరవృతాయాపపాదయతి॥ సకలేతి॥

౭౦ - ప్రతిపులస్తరేభ్యోఽస్యవిషమ్యంవదన్ ప్రశ్నయవతారయతి॥ తత్ప్రతితి॥ థవ

తో భగవతః పరాశరాత్మావ్యవగత వేదాభోగవబృంహణమిచ్ఛన్ మైత్రేయః పరిపచ్చి
 చ్చ-సోహమిచ్ఛామి ధర్మజ్ఞో శ్రోతుం త్వత్తో యథాజగత్ - బభూవ యువశ్యయథా మనః
 భాగవద్యుతి-యన్తయన్ బుజగద్భ్రమ్యన్యతశ్చైతచ్ఛరావరమ్-లీనమాసీద్యతాయత్రల
 యమేష్యుతియత్రితే త్యాదిసా- అత్ర బ్రహ్మస్మరూప విశేషతద్విభూతిభేద పురాణా
 దారాధన స్మరూపఫల విశేషాశ్చ పుష్టాః బ్రహ్మస్మరూప విశేషాశ్చేష్యమయతశ్చై
 తచ్ఛరావరమితి నిమిత్తోపాదానయేః సృష్టత్వాద్యన్తయమిత్యనేన సృష్టిస్థితిలయ
 కమణ్యతం జగత్ప్రమాత్మకమితి శృష్టం-తస్మిన్ త్మరంజగచ్ఛసంభవ-ఇదబ్బుతాదా
 త్తస్య మన్మథ్యామిరూపేణాత్మతయా వ్యాప్తికృతం-నతు వ్యాప్యవ్యాపకయే ర్వన్త్యై
 క్యకృతం-యన్తయమితి పశ్యన్ సోత్తరత్వాజ్జగచ్ఛసంభవసామానాధికరణ్యస్య-యన్
 యమితి మయడత్సనవికారాధాః-పుణ్యకృత్వయే యథాజగత్-నాపి పౌరాణికయాది
 వత్పూర్ణిణః జగచ్ఛసంభవత్వత్వరానుపపత్తేః-తవాహివిష్ణురేవేత్యుత్తరమభివ్యక్త
 అతః పౌరుషార్థాధిపతత్వైక్యతవచనే మయడితి మయట్- కృత్వైత్యు జగత్తచ్ఛరీ
 రతయో తత్పౌరుషమేవ-తస్మాద్యన్తయమిత్యస్య పౌరితవచనం జగచ్ఛసంభవ సామానా

తత్త్వైశ్చ సృష్టోజ్ఞానవత్త్వం-తదతిశయోవరలాభాత్-పారమార్థ్యజ్ఞానవతః-పాశస్త్రైశ్చ
 తుక్-తచ్ఛరజః కాత్యనివృత్తిరూపమ్ - పారమార్థ్యధీస్తమోనివృత్తిఫలమ్ - రజస్త
 మసీహి ధర్మధర్మి విపర్యాసధీపాతూ- అత్ర దివతాపారమార్థ్యసంబంధావదిత్యస్యా
 ర్థోఽభిప్రేతః - ఆరాధ్యమస్తువాచిదవతాశబ్దాద్యభావచ్ఛబ్దాచ్చ సవిశేషత్వసిద్ధిం
 భావః॥ సోఽహమిత్యాది॥ కాళావరేషు కల్పభేదేన సృష్టిస్థితిపాతులయస్థానకర్తృ
 తత్పౌరాణభేదోక్తిశక్తాయాం పుష్కః-పుకారశ్చ భిక్షాధిష్ఠానతాదిః-యన్తయన్
 యత్రచేతివ శబ్దాభ్యాం బాహ్యాస్థితిసంహారయేః పౌరితవచనపుకారానితి భావః- త
 తః కిం పుస్త్రుతే స్మృత్యత్రాహ॥ బ్రహ్మైతి॥ నిమిత్తోపాదానయోరితి-కుటిచ్చాక్షాను
 రోధాదిభావః-జగత్కమితి॥ అర్థానైవరత్వశక్తాయామాహ॥ ఇదంచేతి॥ ఇదంసా
 మానాధికరణ్యప్రతిపన్నమ్-అత్తతయేతి శరీరప్రతిసంబంధిత్వం-తద్వివరణమస్తర్వామిశ
 బ్దః - వ్యాప్తినియమనాభ్యాం సృష్టసంభవవ్యాప్తిః-కథం నవైక్యకృతమిత్యత్రాహ॥

యన్తయమితి॥ మృత్యుయమిత్యాదివన్తయడత్సవికారార్థః స్వాదిత్యాశక్త్యాహ॥య
 న్తయమితి॥ మయడితి॥ కుత ఇత్యత్రాహ॥ పృథగితి॥ మయట్-కానైవరత్వసంభవా స్తగోవి
 లివర్తనయా ద్యతశ్చబ్దసంక్రమణిచేతి భావః - స్వార్థత్వమాశక్త్యాహ॥ సహీతి॥ చిన్తా
 త్రవ్యుతిరక్తుమిచ్ఛానాద్యభిమతస్వార్థ త్వేయాపణమాహ॥ జగచ్ఛేతి॥ స్వరూపాప
 స్థాపనే తదిత రాకారబాధేన విషయేతేన త్యాకార ద్వయోపస్థాపకసామానాధికరణ్య
 సోత్తరం నఘటత ఇత్యర్థః - తర్హికథంతవాచ్యమిత్యత్రాహ॥ తదాహీతి॥ జగద్యద్య
 వతి తక్రమితి పృష్ట సత్యంవాస్తవతం వేతి పృష్టంస్యో తదావిష్ణురేవ నాన్యడితినాచ్య
 మిత్యధాః - విష్ణుశబ్దః స్మరూపాపస్థాపకః - వివకారస్తదితరాకార నిషేధపరః -
 బాధాధానం సామానాధికరణ్యమనుపపన్నమితి భావః - పరిశేషాదపేక్షితత్వాచ్చ పౌ
 రుషార్థమాహ॥ అత్యతి॥ అనుకాసనందర్శితం తత్పౌరిత్యతేతి॥ తద్వాస్త్రే సంత
 పతిత్యాహ॥ కృత్వంచేతి॥ తత్పౌరితార్థమాహ॥ తస్మాదితి॥ అనైవమర్థేఽనిష్టమా

ధికరణ్యం జగద్భిప్రణాశ్చరీరాత్మభావని బస్థనమితి నిర్ణయతే - అన్యథాని ర్విశేష
వస్తుప్రతిపాదన పరేకావై - ఘోషగమ్యమానే సర్వాభ్యుత్థాని ప్రశ్న పులిపచనానన
సజ్జచ్ఛవై - తద్వివరణయాపం కృత్తుంచకాస్త్రం ససంకల్పతే - తథాహి సతప్రపిష్ఠా
భాగినిస్య కిమధిష్టానమిత్యేవం రూపవైశ్యేన ప్రశ్న స్యనిర్విశేషజ్ఞానమాత్మమిత్యేవం
రూపమేకమేవోత్తరం స్యాత్ - జగద్భిప్రణాశేకదృవ్యత్వపరత సామానాధికరణ్యస
త్వసజ్జల్పత్వాదికల్యాణగుణైకతాసతానిఖిలసాయ ప్రత్యసీకతాచ బాధ్యేతసర్వా
గుణాస్సదభ్యుప్రసూతవే - ఆత్మ శరీరభావవివేదం సామానాధికరణ్యం ముఖ్యవృత్త మి
తి స్థాప్యతే ||

౬౯ - అతోన్యోః స్వకాశాదుద్భూతం జగత్త్రైవవచ్ఛేదమ్ - స్థితిసంయమకర్తా
సాజగతోస్య జగచ్ఛుభితి సంగ్రహేణాత్మగుణాం పరః పరాణా మిత్యాద్యభ్య విస్తరే
ణవక్తుం పరబ్రహ్మభూతం భగవంతం విష్ణుం స్వేంద్రైవరూపేణావస్థితమవికారాయేతి శ్లోకే
న ప్రథమం ప్రగమ్యతమేవ హిరణ్య గర్భస్వావతారశం కరరూపుః ప్రమాణా ప్రధా
నకాలక్షేరీ జ్ఞానవిష్టవ్యప్తి రూపేణావస్థితభ్యు నకుస్కరోతి - తత్ ప్రజ్ఞానస్వరూప

మా || అన్యథేతి || తదాకథం ప్రశ్న పులిపచనే స్యాతామిత్యతాహ || తథాహి సతేతి ||
స్వరూపపరిణామమత్యైవిష్టమాహ || జగదితి || ఉభయలింగత్వభావః తద్విరోధ్యాకార
స్యంచ సప్రసజ్జేద్యుత్థః - యద్వానిత్యేత్వాదిపద్మయేన నిదనిర్గతదోషసంబంధ
త్వః మయదైవయర్థంతు స్పష్టతయా సూక్తం - యత్యభ్యుత్థయోః పృష్టత్వాత్ - తస్
మేతేమభ్యుత్థం నేత్యతాహ || ఆత్మేతి || ఆసత్త్వావరమాసూక్తిః.

౬౯ - తః కిం ప్రకృతవ్యాఖ్యేయజ్ఞోకస్యేత్యతాహ || అత ఇతి || అతః ప్రశ్నా
దిభిః శాస్త్రస్య సతే మేధాత్వాచ్ఛరీరాత్మభావేన సామానాధికరణ్యముఖ్యత్వా చేత్య
ర్థః - విష్ణుః ప్రస్థావయవశక్త్యా ప్రకారప్రశ్నోత్తరం - రూఢ్యాకారణ ప్రశ్నోత్తరం -
సతాశబ్దః పశ్యమ్యనతిరిక్తాభావః - ససంకల్పాదితా - స్థితం లీకమి - యత్యే లీకమి
త్యన్యోత్తరత్వాత్ - చశబ్దవ్యయసూచిత ప్రశ్నవ్యయేత్తరమాహ || స్థితిః || పరస్య
హిదోషానన్యయభ్యుత్థాహ || పరబ్రహ్మభూతమితి || దోషానర్హత్వాన్యభగవచ్ఛబ్దః
అవికారాయేతి - అచిద్బద్ధ ముక్తనిత్యావ్యావర్యాః - రూపైకరూపస్యముఖ్యయలింగత్వా
సాస్యత్వప్రాప్త్యైవ - సర్వజననఇతి త్యాప్యదోషాస్సర్వాః || హిరణ్యగర్భేతి || హి
రణ్యగర్భశబ్దరూపజ్ఞానవ్యాపారభగవత్సర్వసాం తారాయ త్రిమ్యవ్యయమేవ ము
ద్భవతిభావః - ఏకేత్యాజ్ఞోకార్థమాహ || ప్రభావేతి || చతుర్థార్థమాహ || తా
తేతి || అంతాంతమిన్సుస్థావరత్వే ప్రాక్పశ్యాన్వోత్తరపక్షేతివిధేరసపక్షేతివిధిదో
ర్బల్యాన్ విశిష్టపరప్రకరణా ద్విస్తరానురోధా ద్విశేషదోషత్వా త్పరిశేషా తత్తా
ప్యత్వైకగర్భసామానర్యాచ్ఛ కాలవిశిష్టపరఇతిభావః - బ్రహ్మదక్షిణయః కాలఇత్యా
దవా హేతుత్వవిగమః - అచేద్యతయావచ్చేదకతయార జగద్భిమరః - పశ్యమా
ర్థమాహ || డైవ్యజ్ఞానమస్థితి || సమప్తిజీవస్వరూపేణావిదాధారః తద్యధా రమనైమిః
యయేదంధార్యత్యత్యావే - పశ్యతే శ్చాతీయా - భూతశబ్దస్వమప్తిజీవపరః - పశ్చా
ర్థమాహ || వ్యప్తిః || ఉక్తార్థే ఘ ప్రకృతిశ్లోకః కిం పరఇత్యతాహ || తతేతి || విశ్

మిత్యయం జ్ఞాకః యేత్రజ్ఞ వ్యష్టాత్మనావస్థితస్య పరమాత్మనస్య భావమాహ తస్మాత్సా త్సనిర్విశేషవస్తుప్రతిపత్తిః॥

౨౦- యదనిర్విశేషజ్ఞానరూపబ్రహ్మణోపాసన భగవద్రూపాదన పరంశాస్త్రం తస్మాన్ నిగుణస్యాప్రమేయస్య శుద్ధస్యాప్యమలాత్మనః - కథంస గాఢాదికర్మణ త్వం బ్రహ్మణోభ్యుపగమ్యత ఇతి చోద్యంశక్తయన్మర్య భావానా మచిన్త్యజ్ఞాన గోచరాః : యతోతో బ్రహ్మణస్తామనర్థా ద్యాభావశక్తయః- భవన్తి తపతాంశ్చేష్టపావకస్య యథోష్ఠ తేతి పరిహారశ్చసంకుటలే- తథాహి సతినిర్గుణస్య బ్రహ్మణఃకథంస గాఢాదికర్మణత్వం-సబ్రహ్మణః పారమార్థికః సర్వః- అపితుభాగ్నికల్పిత ఇతి చోద్యపరిహారాస్యాతాత్ - ఉత్పత్త్యాదికార్యం సత్త్వాదిగుణయంత్రాపరిపూర్ణకర్తృవత్కేమదృష్టమితి సత్త్వాదిగుణ రహితస్య పరిపూర్ణాస్యా కర్తృవశ్యస్యకర్తృసమ్మిశ్నా సర్వస్యకథం సర్వాదికత్వైకత్వ మభ్యుపగమ్యత ఇతి చోద్యం దృష్టసకల వివచితీకన్య బ్రహ్మణోయథోదీతస్వభావస్యైవ జలాదివివచితీయస్యాగ్న్యైవేరాష్ట్రాది శక్తియోగ వల్ల ర్యశక్తియోగోనవిరుధ్యత ఇతి పరిహారః॥

౨౧- పరమార్థస్య మేవైక ఇత్యాద్యపి సకృత్సన్న్యాపారమాధ్యం వదతి అపితు కృత్సన్న్య తతాత్మకతయో తద్వ్యతిరేకేణావస్థితస్యా పారమార్థ్యం తదేవోపవాద యతిత వైషమహిమాయేన వ్యాప్త మేతర్పరాచరమితియేనత్వయేదం చరాచరంవ్యాప్తమ్- అతస్త్యతాత్మకమేవేదం సర్వమితి త్వదన్యః గోపి నాస్తి ఆతన్మర్యాత్మతయా త్వమేవైకః పరమార్థః - అత ఇదముద్యతేత వైషమహిమాయానర్వవ్యాప్తిరితి - అస్య భాత ప్రేమాభాగ్నిరితివక్తవ్యం జగతఃపతేత్యమిత్యాదీనాం పమానాంలక్షణాచస్యాత్ తీలయామహిమూర్ధంతో భగవతః మహావరాహస్యస్మృతిప్రకరణ విరోధశ్చ॥

౨౨- యతఃకృత్సన్న్యం జగత్ - జ్ఞానాత్మనాన్యాయాఽత్మతయా వ్యాప్తత్వేన షణ్ణాయంస్యవ్వారః మహారక్తి ఇత్యాదివర్త .

౨౦- నిర్విశేషపరత్వేవాభమాహ॥ యదీతి॥ అయమపి పుష్కలప్రతివచనవిశేషోఽనుపపన్న ఇత్యభావః-కథంస్యాతాదిత్యక్రాహ॥ తథాహితి॥ కీదృశోపహిచోద్యపరిహారావత్ప్రసంగిపన్నావిశ్యక్రాహ॥ ఉత్పత్త్యాదీతి॥ అమలాత్మత్వవిరోధ్యాకారోఽకర్తృవశ్య శబ్దగర్భితః అమలాత్మకత్వాభావఃకర్తః కర్తృసమ్మిశ్నా సర్వ సేతి- సర్వ శక్తియోగేన పరిహారోనయ్యుక్త ప్రవేదిభావః.

౨౧- అథ చతుఃశ్లోకీం వ్యాచక్ష్య ॥ పరమార్థ ఇత్యాదినా॥ సర్వశరీరకస్త్యమేవ పరమార్థః అత తాత్మకంమిథ్యేత్యభావ ఇత్యభావః - ఉత్పత్తార్థం తమపవాదకమిత్యాహ॥ తదేవేతి॥ తస్మిన్లీలమథామాహ॥ యేనైతి॥ యేనయతః-త్వమేవైకమితి-ఎకశబ్దః ప్రధానవాచీకభమ్-ఏకప్రైవతమివ- అతేవ హ్యేకాకాకినిచ్చాసమయ ఇత్యతా- సహాయుజప్రేన ప్రధానావ్యవధిద్యతే-ఉత్పత్తార్థాకరణోపశ్చయత ఇదమపవాదక ఇత్యాహ॥ అతిఇదమీతి॥ అపఃజగద్విశిష్టస్య పారమార్థ్యాత్ - సామన్యజ్ఞానరద్వయమాహ॥ జగత ఇతి॥ త్వంశబ్దోహిస్వాతిముఖాహుభావాచీ అతీలక్షణా.

౨౨- ద్వివీయజ్ఞో కాథామాహ॥ యతి ఇతి॥ స్వనిషత్వప్రసక్తే రసస్యభాసిద్ధ

౭౬- యద్యమ్యాస్తీవరః కోపీత్యత్యాగినాత్మైక్యం చీత్రీయతేయది మర్తఃశరః కోప్యవ్యతిత్యేకస్తిన్నథా పరశబ్దాస్యశబ్దయోః ప్రియోగాయోగాత్ తత్ప్రవేశబ్దః స్వవ్యతిరిక్తాత్మవచనః-అన్యశబ్దస్తస్యపిబ్ధానైకాకారత్వాదన్యకారత్వ ప్రితిమేదాధాః - ఏతదుక్తంభవతి-యదిమద్యవ్యతిరిక్తః కోప్యాత్మైకతాకార భూతబ్ధానాకారాదన్యాకారోస్తి త తానామేవమాకారః - ఆయంచాన్యద్భూతాకారఇతి శక్యతేవ్యవహేయం-నవైవమస్తి - సర్వమింబ్ధానైకాకారత్వేన సమానత్వాదేవేతి॥

౭౭- వేమిరస్థివిభేదేనేత్యత్యాగ్యాకారవైషమ్య ముత్పన్నం సస్వరూపకృతమ్-అపితు దేవాదిపిండ్యుచేత కృతమియ్యుచదిశ్యతే-నాత్మైక్యం-దృష్టవైవాసేకకస్థివతికానాం సస్వరూపైకత్వమ్ - అపిత్యాకారసామ్యమేవ - తేమింబాయుత్వేనైకాకారాణాం రస్థిభేదనిష్క్రమణి కృతోహిషడ్బాది సుంజ్ఞాభదఃఏవముత్పన్నందేవాది సుంజ్ఞాభదః త్రైజనాప్యపాధివాదప్రవ్యాంశభూతానాం ఉపాధానాంతర్ద్రవ్యత్వేనైకత్వమేవ సస్వరూపైక్యం-తథావాయవీయానామంకానామపి స్వరూపభేదోఽవబంధీయః॥

౭౮- సోహంసచత్వ మితిసర్వాత్మనాం పూర్వోక్తం జ్ఞానాకారలతచృజ్జేన పరామృత్యతత్వానానాధికరణ్యేన అచ్యుత్యమిత్యాదీనా మధానాం జ్ఞానమివాకారఇత్తుప సుహారణ దేవాద్యాకారభేదేన ఆత్మసుభేదమోహం పరిత్యజేత్వాహ అన్యతా దేవాదిత్రైపదిశ్యస్వరూపే అహంత్యం సర్వమేతత్త్వస్వరూపమితి భేదనిరదేశోన ఘటతే- అహంత్యమాదిశబ్దానాముపలక్ష్యేణ సర్వమేతత్త్వ స్వరూప

౭౯- స్వపరవిభాగవివక్షోకాన్త రేపిర్ధిగత్యాశబ్ద్యుతత్వావృత్తే॥ యదితిగకస్తచాన్యర్థవిత్తత్యాహ॥ తత్తేతి॥ ఉపార్థకథితేవాన్యార్థకమా॥ ఏతదక్షమితి॥ ప్రిత్యుక్తవీరరాత్వేనచాపేక్షితేసర్వాత్మనాధారణే అతోనతేవ్యావర్తకే ఇతిహృదయమ్-ఎతచ్ఛోకోక్తాధివిచర్యయపర్యవసాన పరానంతరగోప్యస్థితాసమైత్యాదెరర్థమాహ॥ నవైవమితి॥

౮౦- ఉక్తనిర్వాహగోచరంబృష్టాన్తగ్నిస్థంవ్యాచప్తై- నాత్మైక్యమిత్యన్వేనఫలితంతాత్పర్యందర్శితం-స్వతిఏకాకారాణామవాన్తరభేదస్యాపాధికత్వంబృష్టవై విశేషయతి॥ దృష్టాన్తేచేతి॥ తేమిమిత్యాదీనా జ్ఞోకస్యవాన్యార్థకమా॥ తాప్తాన్తకేషడ్బాదిసుంజ్ఞాత్వతానాయదేవాదిజబ్దః-అంశభేదంతర్కేణాచపాదియతి॥ వైజనేతి॥

౮౧- సోఽహమిత్యాది॥ పూర్వోక్తమితి॥ తదమ్మతోనాస్తిపరంతోన్యదితి పూర్వోక్తం పరాత్మాత్మకత్వం సర్వవేదకరణ సాధారణమ్ - ఇదంతు ప్రికరిణానాధారణార్థోపసంహారపరమిత్యధాః - విశదేవిభామా॥ అన్యభేతి॥ అహంబిశబ్దాదిపలక్షణపరావ్యత్యాహ॥ అహంత్యమితి॥ అనైసాపలక్ష్యేణత్వస్వయఃయద్యా అనైనదిశాతేన ఫలితాత్వానానాధికరణ్యాదిత్యధాః - ఆత్మస్వరూప సమానాధికరణసర్వసజాతీయత్వాదహంత్యమోచ్చత్తిస్వరూపశబ్ద సామానాధికరణ్యం ఫలితమ్ - తద్వత్వస్తతేనయత్వమ్ - సహజాభారప్రశబ్దయో స్పృహాభాగకరణ్యమిత్య

మిత్యనేన సామాన్యధికరణ్యాదుపలక్షణత్వమున నట్లర్హతే - సోపింతభావదేశముక
రొదెత్తానా. తత్వాజ్ఞానం పరమాధాన్యప్రీతి - కుత్తవైషమ నిగ్రహించుచేత దేహ
త్వవివేకవిషయత్వాదుపదేశస్య-తదృశిద్వైతః పృథగ్వికారః తుంసఃకరఃపాత్యాదిలక్షణజతి
ప్రకృతాన్॥

౨౯ - విభజనకే జ్ఞానవిధి నాత్మస్వరూపైక్యపరం నాపిజీవ పరతాః -
ఆత్మస్వరూపైక్యముక్తరీత్యానిషిద్ధం జీవపరయే రపిస్వరూపైక్యం దేహత్వసూరివ
నసమ్భవతి-తథాచక్రితిః- త్యాగుపతాన సంబంధాసఖాయానానాం వృక్షంపరిమ
న్వజాలే తయోరస్యః పిత్తులంస్వాద్యత్వవత్సన్నస్య అభిచాకీతి- ఋతేంపిబన్

ధాః - తత్వాజ్ఞేత్యస్యాత్మ మాహ ॥ సోపితి ॥ జీవస్వరూపవిషయత్వంతతాప్రకృత్యా
రైక్యపరస్యంచ-కుతోనిర్ణయించుచున్నది ॥ కుతజితి ॥ ఉత్తరమాహ ॥ దేహేతి ॥ తదృ
కుతజిత్వత్వాహ ॥ తచ్చేతి ॥ నిత్యానామాత్మ నాం బహుత్వకుితేర్వద్ధుత్తరైక్యాచార్య
వ్యవస్థానిదానత్వాది నిషేధకణ్ఠోక్త్యా ముక్తా సామ్యవచనాదుతాత్పరవచనాదుజ్ఞా
స్యాదేవోపిహింత్యాదిప్రయోగాచ్చజీవప్రకరణంప్రకారాద్వైతపరమ్-(సూఖాని
వ్యవస్థానామసూఖాని స్వరూపభేదః నాస్యాశ్చియభవః దేహవికారాదుభేదేపితదే
తాశ్చియత్వప్రీతిసంభానాభావః)బ్రహ్మప్రకరణేషుతు సామాన్యధికరణ్యైకైక్య ప్రీతి
పాదనాత్మస్వప్రకరణభేదనైకప్రకారానిష్ఠత్వాదేకస్మిన్ బహుభుతి ప్రకారైకత్వక
ణ్ఠోక్తరైక్య విధిశేషస్య భేదవిషేధస్య ప్రకారిభేదవిషయత్వాత్ గోబరీవదాన
యాచ్చ ప్రకార్యైక్యతమేవేతి విలాగః.

౩౦ - అథ తాస్త్రోపనిషదాగ్రంథానిభ్యాసుః - కిమయమాత్మస్వరూపైక్య
పరః ఉతజీవపరైక్యపరవిధి వికల్పచక్షిణాభావాత్ సామాన్యధికరణ్యైకైక్యయోగితం
ప్రకరణంకరఃప్రతిపత్తి ॥ ఆత్మైకప్రకరీత్యాకుితీన్నైక్యధానత్రావిధిః-వైదియందూ
షయతి ॥ జీవేతి ॥ దేహత్వసూరివేతి ॥ నియన్త్యత్వనియామ్యత్వాది విరుద్ధమైకారితి
భావః - రత్రీమానమాహ ॥ తథేతి ॥ చోహ్యర్థః - ఉభయవిధానై - ననుద్వాసుపదేన
తిమన్త్రోన్వితఃకరణంజీవంచదతి - తయోరస్యఃపిత్తులంస్వాద్యత్వైతి సత్త్వమ్-అన
శ్చిన్నస్య అభిచాకీతీత్యవత్సన్నస్య అభిచక్యతిజ్ఞః తావతాసత్త్వజ్యేత్రీజ్ఞానితి
వైదికుిత్యాన్వయస్యప్రసక్తీతత్వరత్వేనవ్యాఖ్యాతత్వాత్ సచసత్త్వజ్యేత్రీజ్ఞానజ్ఞా జీ
వపరవిషయా తద్విషయత్వాప్రసిద్ధః - తత్రైకందేతత్వత్వంయేవసత్త్వమ్చక్యతి-
అథయాయం వారీరద్రపదప్రీతిజ్యేత్రీజ్ఞః తావతాసత్త్వజ్యేత్రీజ్ఞానితివ్యాఖ్యాతత్వా
చ్చ-వైవం-సమానేపృక్ష ఇత్యనంతరమప్రేణ త్యాగుపర్యేతికస్త్రస్యకార్యతయా సమా
నవృక్షశబ్దేన ప్రత్యభిజ్ఞాతత్వాత్ సహిమన్త్రోజీవపరవిషయః - అన్యథాపురుష
శ్శోచతి ముఖ్యామానః ఉశ్యతిఈశంవిశాకజితి ఉదవోధాత్ ఇహపిలైతిఅనత్మన్ని
త్యుత్తం సహిచక్షురాదేఃకరణస్యధిప్రప్త్యాదివ దన్తఃకరణస్యాత్మైకత్వం యుక్తమ్-
వైదికుితాతు సత్త్వశబ్దోజీవపర-ద్రవ్యాగువ్యవసాయేషు సత్త్వమస్త్రీకుజన్మప్రీతి
జన్మవాదిలోక్తః-జంటుర్యుష్టిజీవః-ప్రీతీతుచేతసాజన్మజంటుజన్మకరణభక్త్యుక్తః
జ్యేత్రీజ్ఞానజ్ఞః పరవాచి అవయవాధానయోగాత్ జ్యేత్రీజ్ఞానకర వివచేతి క్రితున్నాను

శుక్లతస్య లోకే గుహం చీవిస్తాపరమేపరాధ్యేభావాయతపా బిహ్ను విదోవదన్తి
ఉజ్జ్వల్యాయేచలితాదికేతాః - అన్తఃపరివిష్టకృష్ణాస్తాజనానాన్ సర్వాత్మేత్యా
ద్యాః - అస్తించ్చాన్తేర - ససర్వభూతసృష్టిం వికారాణా గుణాదిదోషాంశ్చముసే
వ్యతితః । అతీతసర్వావకణాభిలాత్తా లేనాన్తృతం యద్భవనాంతరాత్ - సమస్తక
ల్యాణగుణాత్కౌసా - పరః పరాజాంసకలానయత్రక్షేపాదయస్సన్తి పరావరతే - అ
విద్యాకమనంజ్ఞా న్యాత్మతీయాశక్తి రిష్యతే - యయా తేత్రీజ్ఞశక్తిస్సావేష్టితాస్స
చసర్వతేతి భేదవ్యవదేశాత్ - ఉభయేపిపిభేదనైన మధీయతే - భేదవ్యవదేశాచ్చా
స్యః । అధికన్తు భేదవిధేఃకాదిత్యాదిమనూతేమచ - యత్రన్తివిష్టనాత్మ సోన్మరోయ
మాత్తా నవేదయన్యాత్మాశరీరం - యత్రన్తానన్మరోయమయతి - పాక్షేష్టానాత్మనానమ్న
రిష్యత్తః పాక్షేష్టానాత్మనా న్వారాధ ఇత్యాదిభిరుభయేకస్యాస్య పృథ్వీకాకాక
ణ స్వరూప నిర్ణయాత్ నాపిపాధనానుష్ఠానేన నిర్ముక్తా విద్యస్యపరేణ స్వరూ
పైకృతసమృద్ధిః - అవిద్యాశ్చింత్యయోగ్యస్యతదసహాత్వా సమృద్ధా - యథోక్తం
చరమాత్మాత్మ సోయోగః - పరమాధావతిష్యతే - మిత్యైతదవ్యద్ధివ్యం హిన్తైతి తద్దృ
వ్యతాంయతఇతి - ముక్తస్య తుతద్ధర్మాచత్తిరేవేతి ఖగదప్రితా సూక్తమ్ - ఘంభానమ
పాశ్చిత్వమకుపాధర్వమాకతాః - సగంపినాపకాయన్తే - పృథ్వీవ్యవధి చరి - ఇహ
పి ఆత్మభావం నయత్యేనం తద్వచ్చిత్వాన్యం మనః - వికార్యమాత్మసశ్చక్త్యాలోపా
మాకమకోయధేతి - ఆత్మభావమాత్మకస్యభావం - నహ్యోకమక న్వరూపాచత్తిరాకృ

సహస్రప్రయోగాచ్చ - యేనస్యప్తం చశ్చతియేనేతంధూతః - పరఃస్యప్తం చశ్చతిత్వ
ధాః - ధూమ్యాత్మనఃపరస్య కాలిన్యవజ్జీవవిప్రస్య సద్వారకం స్వప్తవచ్చిప్రవృత్తం - జ
గచ్ఛరీరః - పరమాత్మైవ కారకః తస్యైవవివకారకఆత్మైతిమృతేః - అహో త్యాసుచిదే

తిమస్తాజీవపరవిషయః - పిబంతామితిపరమాత్మనః ప్రేరకకయాకర్మవ్యం - ఛాయాత
పాలజ్ఞ సర్వజ్ఞ - బ్రహ్మత్యాది - ఉభయభాగనిష్ఠా ఇతిభావః - యేరవేదవిదఇత్యాదివత్ -
చీయేజకర్తృత్వవై శద్యయాహ ॥ అన్తరితి ॥ సపరంకులివిరోధా దతదర్శత్వం చ
తత్ప్రబంధ పార్యాపర్యాప్తేత్యాహ ॥ అన్తిస్మితి ॥ బిహ్ను ఉభయలింగకత్వాయోపా
త్తం ససర్వేత్యాది - జీవహేయాన్వయం దర్శయతి ॥ అవిద్యేతి ॥ ఇతిభేదవ్యవదేశాది
తి పూర్వేతాన్వయః - విషయకాత్మానుపాదానాన్ననూత్రిత్వశంకా - హతుత్వనిదా
శస్యాపేక్షితత్వాచ్చ - నిర్ణయాదిదిహి వక్ష్యతే - ఉభయేత్యాదినుశ్రివ్యయ విషయ
వాక్యం యత్రన్తి - అధికంత్రిత్యస్యవిషయః పాక్షేతేతి - ఎభునూతేష్వేధిర్యా
త్వైరేవ నిర్ణయాదిత్యర్థః - పరోక్తాస్యభాసిద్ధి మాశక్త్యాహ ॥ నాపీతి ॥ సహికా
రాగతన్తతోనిర్గతః స్వనిగాహికానుగాహికాన్నపతెరనన్యఇత్యర్థః - అసంభవవి
షయమేతత్ చీబసంస్థం గిర్ధమాహ ॥ యథేతి ॥ బిహ్నువేదత్యాదిభిరైక్యమాశం
త్యాహ ॥ ముక్తస్యితి ॥ సోపబంధానుశ్రిత్యంతరాపరీధంధర్మయముపాత్తమి
దంజ్ఞానమితి - ముక్తవిషయత్వం స్పష్టయతి ॥ సర్వేపీతి ॥ ఇహపీతి ॥ యాగచీకరణాచ
క్రమ - ఆకర్షణావహ్నిర్దోషకర్షణాత్ - యథాఽగ్నిశంకాత్కనకమతదోషం - చీరాంత
తఇతిహి శౌనకః - అత్రీదయభాగ్నిరుద్ధాభిభవత్యతే - అత్రీ భేదసిద్ధిం దశా

వ్యూహగన్యవత్కృతిః - జగద్యావహర వజ్జిః - పుకరజాడ సన్నిహిత త్యాచ్య - భో
గమాత్రి సామ్యుత్తాచ్య - ముక్త సన్యక్త వ్యవధేతాచ్యేతి - వృత్తిరపి జగద్యావహరవ
జగంసమానాజ్యోతిషేతి - ద్విమిదభావ్యకారశ్చ దేవతాసాయాజ్యవ శరీరస్యాపిద
వతావత్సర్వాభా సిద్ధి స్వాధిత్వాహ - కుతయశ్చయదనాత్తాన మనువిద్యవ్రజన్త్యై
తాంశ్చ సర్వాణా కామాణా తేషాంసర్వేషు లోకేషు కామచార్యభవతి - బ్రహ్మవిదా
హ్మోతిపరం - సోఽక్షు తేసర్వాణా కామాన్ సహబ్రహ్మకావిచక్ష్మాతా - ఏతమానందమ
యమాత్తాన ముచ సజ్జీక్య ఇహాన్ లోకాణా కామాన్మీ కామరూప్యను సజ్జాగన్.
సతతవత్కృతి - రసోవై సః సర్వస్థి హ్యేవాదంబభ్యాసస్థి భవతి - యథానద్యస్త్వంద
మానాన్మను డైఽస్తస్థి ఫస్తి నామరూపేహయతథావిద్యాన్నామరూపాద్విముక్తః
రాత్మరం - పురుషముపైతి దివ్యం - తదావిద్యా - పుణ్యహాపే విధూయ నిరజ్జనః - ప
రమం సామ్యముపైతి త్యాచ్యః॥

౮౦ - పరవిద్యానుసర్వానుసగుణమేవబ్రహ్మసాశ్యం ఫలంబైక రూపమేవ
అనోవిద్యావికల్పఇతి సూత్రీకారేనైవా నన్దాదయః - పుకానస్థి వికల్పవిశిష్ట ఫల
ర్యాః త్యాచ్యమాత్మమ్ - వాక్యకారణం సగుణస్థిసాశ్యత్వం విద్యావికల్పశ్చోక్తః -
యత్కం తస్య గోపాననాదితి - భావ్యకృతా వ్యాఖ్యా త్యాచ్యయద్యపి సభిత్త ఇత్యాది
వా - బ్రహ్మవేద బ్రహ్మవ భవతిత్యతాపినామ రూపాద్విముక్తః - పరాత్మరం - పురుషము
పైతి దివ్యం నిరంజనః - పరమం సామ్యముపైతి పరంజ్యోతి రుచసం ఉద్యనేన రూపే
శాధి నివ్యద్యత ఇత్యాది ధిరైతాద్యార్థ - పాశ్చత్యనామరూపాభ్యాం వినిముక్త స్థ
నిరస్తరత్వైతి భేదస్య జ్ఞానై కాకారతయా బ్రహ్మవ్రకారతౌ ర్యతే - పుకారై క్య
చతత్త్వవ్యవహారముఖ్యవివ యథాసోయంగారితి॥

౮౧ - ఆత్మాపి - విజ్ఞానం పాపితం పాప్యేవరే బ్రహ్మదపాధివ - పాపితే
యస్మదైవాత్తా పుష్టి తాతేషుదావన ఇతిపరబ్రహ్మధ్యానాతాత్తాపరబ్రహ్మవరే పుష్టిగా
యతి॥ సహితి॥ ఆధ్వాంతరేష్యపికుల్యా సాత్రితామాహ॥ వత్కృతివేతి॥ వృత్తాజ్యో
తిఃపరమాత్మ - ద్విమిదభావ్య అశరీకాయుక్తః - సిద్ధి రనభవః॥ కుతయశ్చేతి॥ తేషా
మితిముక్త బహుత్వమ్ - ఆహ్మోతి తిదేవపరయ్యేర్భేదః - సామ్యం కేనాకారణేత్యతాపి॥
రసభితి॥ కర్మకృతనామరూపేహనిపూర్వకసామ్యం దర్శయతి॥ యథేతి॥ తదేతి॥

౮౨ - ఉక్త వాక్యాని సగుణవిషయాణీత్యతాపి॥ పరేతి॥ సర్వానుత్తయ్యాని
ర్జుణపరతమాక్త నద్విద్యాదిష్యేతిగావః - ఉపాసనపాపొస్త్యగుణవిషయతయైకరూ
ప్యజ్ఞానపయాసూత్రీద్యయమ్ - ఫలవైషమ్యసరిహి వికల్పాన్మనుచపన్న ఇత్యర్థః॥
వాక్యేతి॥ గుణయుక్తం పాప్యేతథోపాసనాద్విత్వం - వికల్పాన్మనుచపన్న ఇత్యర్థః - సభి
త్తః - నద్విద్యానిష్ఠః - తేనాబ్రహ్మైవభవతిత్యస్థి జోర్ధవత్తతాపి॥ బ్రహ్మైతి॥ తస్య
ముఖ్యస్యమిత్యతాపి॥ పుకారై క్యేతి॥ యథారుద్యుతుతిజ్ఞానీత్యాదివద్రప్త
వ్యమ్.

౮౩ - సపరముచక్రీమ అవ్యవహితపూర్వశ్చేమర భేదం దర్శయతి॥ ఆత్మాపీతి॥
తత్తైవత్యాదెర్వాఖ్యాసంబ్రహ్మపదిత్వాది - తర్కభావనైతిహితేతర్కశబ్దః - తర్కజ్ఞానభ

శేషభావనః కమలాభావనా బ్రహ్మభావనా శంఖభావనా నేలిభావనా త్రివిధాః ప్రావీణ్య
 ఇత్యధిధాన్యతే త్రిజ్ఞః కరణీజ్ఞానం కరణంతస్య వైదిజ్ఞ - నిష్కాద్యముక్తి కార్యం వై
 కృతకృత్యం నివారయేదితి కరణస్య పరమీప్రాధాన్యసూచనస్య పరీక్షా శేషభావనా
 తత్సూరూపా ప్రాప్త్యా కృతకృత్యత్వేన నివృత్తివచనాత్ యావత్ప్రస్తుతమయమి
 త్యుక్త్యా తద్భావభావమానస్తదాసౌ పరమాత్మనా భవత్యభేదిభేదశ్చ తస్మాజ్ఞానశ్చ
 తాభవేదితి ముక్తస్య సూరూపమాహ - తద్భావో బిప్రాణాభావః స్వభావః సతుస్సూరూ
 పైక్యంతద్భావభావమానస్తద్భేది ద్వితీయభావశబ్దానన్వయాత్ పూర్వోక్తాభావి
 రోధావృత్తయద్భిప్రాణః పరీక్షాశేషభావనత్వం తతాచత్రిస్తద్భావభావాపత్తిః యదై
 వమానస్తదైవాసౌ పరమాత్మనా ఆభేదిభవతిభేద రహితోభవతి - జ్ఞానైకాకా
 రతయా పరమాత్మనైక చిత్రకారస్వాస్యతత్త్వాద్భేదో దదాది రూపః - తదన్వయోస్య క్షర్త
 రూపాజ్ఞానమూలః సస్వరూపకృతః సతు దవాదిభేదః పరబిప్రాధాన్యసేవమూలభూతా
 జ్ఞాన రూపేకమణి విసప్త హెత్వభావాన్ని వతాత ఇత్యభేదిభవతి - యథోక్తమ్ -
 ఏకస్వరూపభేదస్తు బాహ్యకర్మావృత్తిచిజః - దవాదిభేదైవధ్యస్తేనాప్త్యేవావరణో
 హి సన్నితి ఏకదేవ విప్రాణాః - విభేదజనకేజ్ఞానేనాశమాత్యన్తి కంఠతే - ఆత్మనూ బి
 ప్రాణాభేదమనన్తంకః కరిష్యతీతి - విభేదా వివిధోభేదః దవతిర్యక్తనుష్యస్తావరాత్తకః -
 యథోక్తం శానకేనాపి - చతుర్విధో విభేదో యమిథ్యాజ్ఞానవిబద్ధన ఇతి - ఆత్మనిజ్ఞానస్య
 రూపేదవాదిరూపవివిధభేదమాత్రాతకర్తృభ్యాజ్ఞానైవరబిప్రాధాన్యః ఆస్యన్తి కనా
 శంకతేనతి హెత్వభావాత్ ఆనన్తం పరస్తద్భిప్రాణఆత్మనూ దవాదిరూపం భేదంకః

శ్రీ రూపానుష్ఠేయసాధారణః - శుద్ధస్యస్వస్వాపి ప్రాప్త్యాంతర్యానాత్ భాస్యయ
 జ్ఞానేయఇత్యర్థః - అవ్యవధిజ్ఞానసాయానంతరగ్రీహంకారచష్టే || డైత్యిజ్ఞ ఇతి || యా
 వదితి || సహిముక్తస్యోపాయనివృత్తిర్విధేయేతిభావః - సామ్యుక్తచిత్తచత్వర్థమంతర
 క్లాంకంవ్యాచష్టే || తద్భావేతి || బిప్రాణఇతి || పరమాత్మనేతి (చిత్తకృతబిప్రా పరశ్చ
 బ్ధిఇతిభావః - అర్థవిరోధభేదయలిప్త్యాదిః - స్వభావశ్చ పూర్వశ్చోక్త ఇత్యాసా ||
 యదితి || తదన్వృత్తవచార్ యన్వృత్తమాపిప్రవ్యాచష్టే || యదైవమితి || భేదశబ్దం
 శృంగ్యాభ్యామం వివిచ్యసిద్ధిశతి || భేదరహితఇతి || తత్త్వభావాపత్తే కథంభేదవిర
 హఇతిశబ్దాయాం భేదశ్చేత్యాదికంవ్యాచష్టే || తదన్వయఇతి || తేనఫలితముత్తరశ్చోకే
 కన్యాత్మకర్తమాహ || సత్త్వేతి || అజ్ఞానభేదయాః కర్తదేవాదిరూపత్వం కథమిశ్యతా
 జా || యథేతి || ఏకస్వరూపస్య ఆంతరబుద్ధి సుఖాదిభేదః సుసారహేతు కర్మరూప
 వృత్తిజన్యః సదవాదిభేదనష్టేనాస్తి - కథంకమరూపవృత్తిజన్య సుఖాదిభేదో దవాది
 భేదధ్యస్తేనాస్తి త్యేత్యాహ || అవరణోహి సన్నితి || సః అపధ్యస్త దవాదిభేదః ఆత్మక
 ర్మరూపవృత్తిహి సూహిత్యర్థః - కర్తజన్యవృత్తిత్యర్థసతి సదవాదిభేదః అవరణఇత్య
 ర్థః - భేదశ్చ తస్యేత్యాద్యం శివరణముత్తరశ్చోకఇత్యాహ || ఏతదితి || దవతిర్యక్తనుష్యా
 భ్యస్తదైవ సృచనారకఇతి శానకగ్రన్థోత్తరార్థం - వాక్యార్థం యేనయతి || ఆత్మనేతి ||
 శిఖ్యాహింసాసూత్రయతి || పరస్తాదితి || ద్విధయేష్యస్యంతత్వేన శబ్దోపేక్షితః షష్ఠీచం
 చమ్యంతత్వం తత్వయేబిప్రాణాభవతి ఇతి తత్త్వావాధికంస్య - ఆత్మబిప్రాణఇతి

విషయస్వభావః - అవిద్యాకర్మకాండ్యా న్యేతివ్యక్తేవాక్తమ్॥

౮౨- ఔత్తరీజ్ఞంచాపిమాంవిధీ త్యాదివాస్తవ్యామిరూపేణసర్వస్వోత్తరయః విద్యాభిధానమ్ - అన్యథాత్మకస్పృహ్యదిభూతానిమాటస్థోమర ద్వివ్యతే-ద్విత్వముఃపురుషస్తస్యఃపరమాత్మైత్యవ్యాప్యతః- ఇత్యాదిభిర్విరోధః- అన్తర్యామి రూపేణ సర్వేషామాత్మత్వంతత్రైవిధగవతాభిహితంఈశ్వరస్పృహ్యభూతానాంహృద్దేకేర్జునతత్వతీతి- సర్వస్యచాహంహృది సన్నివిష్ట ఇతిచ-అహమాత్మాగుడాతేశసర్వభూతాశయస్థితఇతిచ తదవోద్యతే- భూతశబ్దాహ్యత్వచర్చన దేవావచనః యదస్మిన్సేషామయమాత్మా తతపిత సర్వేషాం తచ్ఛరీరతయా- పృథగవస్థానం పృతిషిధ్యతేనతదస్తివిసాయత్యాదితి- ధగవద్విభూత్యుపసంహారవ్యాపయితితద్రేవాభ్యుపగన్తవ్యం-తతఇదముచ్యతేయద్యదిభూతిమత్వత్త్వంశ్చికుదూజితమేవతా - తత్తదవాచగచ్ఛన్యం మమతేజోంశసమ్మవం - విష్టత్యాహమిదం కృత్పుమకాం శేనస్థితోజగదితి॥

౮౩- అతశ్చాస్త్రే ఘననిర్వికేషవస్తుప్రతిపాదనమస్తి-నావ్యధానాతస్యభాగస్త్యప్రతిపాదనం- నాపి చిదచిదీశ్వరాణాం స్వరూపభేద నిషేధః॥

౮౪- యదభ్యుచ్యతే- నిర్వికేషేనన్యయం ప్రకాశేవస్తునిర్దోషచంకల్పితమాశ్వరేతవ్యోద్యన్తవికల్పం సర్వంజగత్-దోషశ్చ స్వరూపతిరోధాన వివిధవిధియేషేషకరీషదసదనిర్వచనీయనాద్యవిద్యా-సాచావశ్యాభ్యుపగమనీయా-అస్యతేనహిప)త్యుధా ఇత్యాదిభిశ్చితిభిర్చిప్తానన్త్ర్యమస్యాదివాక్యసామానాడితర వ్యావగతజీవైత్యానుసవత్త్వచ-సాతుస సతిభాగిన్త్రాధయారయోగాత్-నావ్యసతీ-భ్యాతిబాధయో

సభ్యమితిభావః - అజ్ఞానసర్వకర్మరూపత్వం సపరంభదశ్చ తస్యాజ్ఞానకృతో భవేత్ - బాహ్యకర్మవృత్తినిజఇతి ప్రయోగాత్ - నిరకాయకణాత్కావేత్త్యాహ ॥ అవిద్యేతి॥

౮౫- అథ ఔత్తరీజ్ఞంచేత్యాద్యదర్శమాహ ॥ ఔత్తరీజ్ఞమితి ॥ విపరీతాధమాహ॥ అస్యశేతి ॥ కణాత్కావేత్త్యాహ ॥ అంతర్యామితి ॥ సర్వభూతశబ్దయోశ్చైతనపరత్వంతత్వం తదత్తరార్థోత్తరకాదాభ్యాసేద్దమ్-సహింసాద్భూతానితిప్రయోగాచ్చ - అహమాత్మైత్యాదేరుక్తార్థపరత్వమాహ ॥ అహమితి॥ పూర్వగ్రంథైతాద్యాదిరిహిర్భావః-సతదస్తిత్యాద్యదర్శమాహ ॥ యతఇతి ॥ నిషేధస్యవిహితతావాత్త్వ శేషత్వాదిభావః- ద్విత్వార్థపరత్వేహేతుమాహ ॥ భగవదితి ॥ విహితంవిభూతిర్వంసనిషేధ్యమితిభావః - అన్యథానితాంవిభూతిం యోగంచెత్వపకృమనిరోధశ్చేతిభావః - ఉపసంహారపరత్వం దిర్భయితి ॥ తతఇతి ॥

౮౬- శాస్త్రస్య నిర్వికేషపరత్వాభావంనిగమయతి॥ అతస్తత్త్వద్వయోజనాప్రభృత్యుక్తస్వయం-జగన్విధ్యార్థిపరత్వాభావమాహ ॥ నాపితి॥ నాపిచిదచిదితి॥ అచిదహదానం వృష్టాంతతయూచేతనేతు అచిద్ధర్మఃపరతంత్రేన్యతంత్రేభ్యోశ్చ)మితి సనివనిషిధిః సన్నిరూపమిన్వరూపకల్పవ్యభావః॥

౮౭- అథాపిద్యానిషయే పరాక్రం దూషయితు మనువదతి ॥ యదస్తితి ॥ బ్రహ్మణామ్యుదాహరణీ చైదత్త్వతహనిర్వచ్యాహ ॥ దోషశ్చేతి ॥ శ్రుతిశ్రుత్కథాపత్తిదిర్భయితి ॥ అస్యతేనైతి॥ అనిర్వాచ్యత్వముపపాదయతి ॥ నాస్తితి ॥ పరపక్షత్వత్వ

కృయేనాత్ - ఆతః కౌటిద్వయవినిర్ముక్తయశువిద్యతి తత్త్వవిదఇతి - తదయత్కమ్॥

౮౫ - సాహితీమాశ్రిత్యభిజ్ఞానంతతివక్తవ్యం-సతావజ్ఞేనమాశ్రిత్యతివిద్యా
పరిశక్తితత్వాజ్ఞేవభావస్య-సాపి బ్రహ్మాశ్రిత్య-తస్యస్వయంఉచితాశ్చ జ్ఞానరూపత్వే
నా విత్వావిరోధిత్వాత్ - సాహిత్యాన బాధ్యాభిరుతా-జ్ఞానరూపంపరంబ్రహ్మ తస్మిన్
త్వైవం కృపాత్తత్వమ్ - అజ్ఞానంతేతిరస్మిన్సూర్యాత్కః ప్రభుస్తస్మిన్వతానే - జ్ఞానం
బ్రహ్మలితేజ్జ్ఞానమజ్ఞానస్య నివర్తకమ్ - బ్రహ్మవత్ప్రకాశత్వాత్తదపిహ్యనివర్తకం-
జ్ఞానం బ్రహ్మైతి విజ్ఞానమస్మి తేత్వాత్ప్రమేయతా - బ్రహ్మజ్ఞానసమూహిత్యం త్వదు
త్వైవ ఉచిత్యైతే-జ్ఞానస్వరూపం బ్రహ్మైతి జ్ఞానంతస్యా ఆవిద్యాయా బాధిం
నస్వరూపభూతిం జ్ఞానమితితేన్న-ఉభయోరపి బ్రహ్మస్వరూపప్రకాశత్వే సత్యస్య
తరస్యావిత్వావిరోధిత్వ మస్యతరస్యనేతి విశేషాన వగమాత్ - వితద్యత్తం భవతి- జ్ఞా
నరూపం బ్రహ్మాశ్రిత్యేన జ్ఞానేనయా బ్రహ్మచిన్మభావో వగమ్యతే సబ్రహ్మణస్త్వయం
ప్రకాశత్వేన స్వయమేవ ప్రకాశతఇతివిద్యావిరోధిత్వేన కృపిద్వితకః స్వరూపత
ద్విషయజ్ఞానయోగి- కిచ్చ ఆనుభవస్వరూపస్య బ్రహ్మణోనుభవాన్తరాననుభావ్య
త్వేనభవతో సతద్విషయంజ్ఞానమస్తి అతాజ్ఞానమజ్ఞాన విరోధివే - స్వయంమేవ
విరోధివతితినాస్యా బ్రహ్మాశ్రిత్యత్య సమ్యవః శుక్త్యాదయస్మ స్వయంకాత్మై
ప్రకాశ స్వయమసమకాలః స్వాజ్ఞానావిరోధిస్తస్మిన్వతానేర జ్ఞానాన్తరమపేక్ష

దానాయాహ || తత్త్వవిదఇతి || దూషయతి || తదితి ||

౮౫ - ఆశ్రయతిరోధిస్తరూపానిర్వాచ్యమాననివర్తకనివృత్త్యనుశతపత్తి భిర్మా
షయ్యస్మాశ్రయానుశతపత్తింతావదాహ || సాహితీ ౩౦-స౩౦౦౪౬౬౬౬౬౬౬ - జీవం
వాబ్రహ్మవేతి విశ్లేషంకత్వా ఆద్యై న్యాయాశ్రయమాహ || సతావదితి || ద్విత్వీయం
దూషయతి || సాపితి || కథంభిరోధిత్వైత్యాహ || సాహితీ || అప్రకాశాంగీకృతాహ ||
జ్ఞానరూపమితి || జ్ఞానరూపంస్వసిద్ధం-కృపాత్త కమితికేమగత్యం-స్వరూపధీర్మనివ
ర్తికా అపిమహానధీత్యేతదనూద్యత్యకస్యతి || జ్ఞానమితి || తత్ప్రకాశత్వాత్ తత్త్వ
రూపానతివక్త ప్రకాశత్వాత్ - సహిశ్చ భాస్వరమాత్ర విషయభీశతైరపి రూప్యని
విర్వత్త్వం - దూషజాన్తరం తత్ఫలంచాహ || జ్ఞానమితి || ప్రభుశ్చ ప్రకాశాశ్రిత్య పూ
ర్వంజ్ఞానబాధ్యాభిరుతత్యస్యైవ భాష్యజాత్తత్వాద్ద్విత్వీయం నివృణోతి || జ్ఞానరూప
మితి || బ్రహ్మస్వరూపప్రకాశత్వసతిస్వరూపవిషయజ్ఞానత్వేన-విశేషాన వగమాత్
విషయవైషమ్యాభావో - మానధీత్వస్యాత్రయోజకత్వం శుక్తభాస్వరజ్ఞానే దృష్టమ
తిభావః - అభిజ్ఞాప్రత్యభిజ్ఞయోర్విషయాసతిరేకతే ప్ర్యుత్తరత్వైవనివర్తకత్వం మాన
ధియభిరుత్యాహ || పితదితి || సత్యత్వాదికమపి స్వరూపానతివక్త మితిస్వభావకబ్ధస్య
భావః - వివేకస్యదేశద్వయకాలవ్యయసంబంధరూపవిషయవైషమ్యాత్ సోఽ
యమితి ధీద్విత్వభిరుత్యాదిని-తదభావాదయమితిధీర్మనివర్తికనివర్తికత్వం-తృతీయ
జ్ఞానస్య వివేకయేతర్యవసానమాహ || ౩౦వేతి || వ్యాచితమానధీర్మనివృత్త్యానివర్తకత్వ
నివృత్తిరితి వాధిప్రాసరూపం స్వరూపంనివర్తకం - మానజాకుత్సధీర్మనివర్తకత్వత్వా
హ || శుక్త్యాదయస్తీతి || తహితి తద్యదేవాధిప్రాసస్వరూపస్థితకేదపి మానాం

దోషవశాత్ అనన్తశ్రయమునన్త విషయములైన మనుభవతీత్యత్ర కిమయంసాన్య
 శ్రయదోషః ఉరమార్గభూతః. ఉతా ఉరమార్గభూతజ్ఞి వివచనీయం-సతావత్పరమా
 ర్గః- అనభ్యుపగమాత్-వాన్యపరమార్గః అథా సుతిద్రష్ట్యైస్స వాద్యశ్యత్యేననా ద్యశి
 త్యేననాభ్యుపగమనీయః సతావద్ద్యుః-ద్యశిస్సర్వాపభేదానభ్యుపగమాత్. శ్రమాధి
 ప్తాంభూతాయాస్తుసాక్షాద్దృశేర్మాభ్యమికశమ్ ప్రసక్తేనాపారమార్థ్యానభ్యుపగమా
 ద్య-ద్రష్ట్యవ్యశ్యయోప్తదవచ్ఛిన్నాయాద్యతేశ్వత్వానకత్యేన మూలదోషాన రాపే
 త్తయాననవస్థాప్యత్. అథైతత్పరిజహీర్షయా ఉరమార్గసత్యమభూతిరేవ బ్రహ్మరూపా
 దోషవశితే - బ్రహ్మైవచెద్దోషః ప్రపంచాదిర్ననన్తేవ తత్కాలంసాన్య - కిం ప్రప
 చ్చతుల్యాన్యద్యాన్తరపరిత్యజేన- బ్రహ్మదోషత్యే సతితస్యనిత్యత్యేనా నిమోక్ష
 శ్వసాన్య - అతోయావద్బ్రహ్మవ్యతిఃక్తపారమార్థిక దోషానభ్యుపగమనతావద్రాధా
 నిరుపపాదతావతస్య

౮౮- అనిర్వచనీయత్వాన్నికవిప్రతిపత్తం- సదసద్విలక్షణగర్వమితిచేత - తథావి
 ధన్యవస్తునః ప్రమాణమాన్యత్యేనానిర్వచనీయత్యేనసాన్య - ఏతదక్షతంభవతి సర్వం
 హివస్తుజాతంప్రతీతివ్యవస్థావ్యం-సర్వాచప్రతితిఃసదిసితాకారా-సదసజాకారా
 యః- పృథితేః సదసద్విలక్షణం విషయఇత్యభ్యుపగమ్యమానే సర్వంసర్వప్రతిపే

గితయాతస్పరిహాటికధనం-దోషవశాదిహ్యవ్యతే-ప్రగమగిరస్సదైవహనిప్రసక్తా
 దనభ్యుపగమప్రతిపత్తః - ద్వితీయః దూషయతి || స పీతి || ద్యశిశ్యపక్షేచానవచ్ఛిన్నద్వి
 శిశిక్షే స్సర్వరూపాతిర్క్తపక్షంకమాషయతి || ద్యశిస్సర్వాపేతి || సన్యాసవచ్ఛిన్నద్వర్వ
 యమిర్వర్గః - అనతిర్క్తపక్షంకమాషయతి || భృమేతి || అవచ్ఛిన్నద్వశిద్రష్ట్యవ్యత్య
 పక్షామాషయతి-దృష్టిగీతి || కాన్యసికత్యేన అపరమాథాత్యేన-అనవస్థా - పూర్వా
 తైశిరస్సపిసాధారణే - దూషితాన్తరొక్తవికల్పః-ముఖాంతరంశబ్దాతే || అథేతి || అన
 పిరేకాన్నాద్యైరహనిః సత్యత్వాన్నానవస్థితీరిత్యర్థః - దూషయతి || బ్రహ్మైవే
 తి || బ్రహ్మైవేదోషాపేక్షత్వంప్రసక్తాత్మలతా-వైయర్థ్యముక్తమేఅనిమోక్షం
 చావా || బ్రహ్మణఇతి || అతేషత్వాది || అన్తర్మానవస్థినివచనారాయ వ్యతిర్క్తపారమార్థి
 కతబ్ధౌ - జీవాజ్ఞానవాద్యక్తప్రవాహవాదత్యేనానవస్థితీపరిహార వ్యక్తితాత్పర్యముక్తి
 కృతసాశాదిహతిః - స్సర్వరూపవాదత్యేనజీవవద్దోషాన్తరరాపేక్షాసాన్య యేథయధా-
 వ్యధిప్తానమిద్యాత్వం సువచం-దమః-అత్యపిరితా-దమఃఅత్యాదోషస్యేనాధిష్ఠా
 నన్యావ్యవహేయసాన్య - సత్యత్వాప్రయక్తోచపత్తిరేవ దోషుకట్యనివార్యా - అధి
 ప్తావాపేక్షతాత్పర్యసత్యత్వప్రయక్తేతి తిద్విధ్యాత్యేనధిష్ఠానాంతిపేక్షానవస్థిరింతరే
 దోషాపేక్షిపిప్రయక్తే త్యనవస్థితిః-సచెద్దగదిపి దోషానవస్థంసాన్య - అతోసత్యగ్య
 ప్రయక్తావదతేచెద్దోషపిపేక్షానవస్థితిః-స్వపరనిర్వాహకత్వంచాధిష్ఠానపిసం
 వచన్.

౮౯- అథానిర్వాచ్యత్యంత్యుదాహరణి || అనిర్వచనీయత్వమితి || అనిర్వచనీయ
 తావిద్యుక్తౌదాహరణ్యా - తథానానభూత్యుక్తమిద్యుక్తావా || ఏతదితి || సర్వం
 సర్వప్రతికించి || సదసద్విలక్షణం ప్రబుద్ధేస్సదిగదిపి విషయస్యాన్య - ప్రతిపదివ్యయిచ

విషయస్సాదితి ||

౮౮- అథ న్యాయో వస్తు న్యాయావతితా భావ కరమాన్తరభావ్య రూపవిభా
వ్యాసోపాధానం సదవదవిర్యవసేయ మవిశ్వాదిజ్ఞానాది పదవార్యం యస్మిన్
ధాన్యజ్ఞాన వివర్త్యంజ్ఞాన ప్రిగభావాలితేన భావరూపమేవ కిచ్చిద్వస్తు సృ
త్యజ్ఞానమనాభ్యాసచీతీయతే-తదపిహివవిహితాభావభావభావభావభావభావ
విస్తృతీక చిషితేనైవతితావత స్వరూపే సృష్ట్యాత్వవచనాజ్ఞాన భావ స్థేయ
విభాగరూపే-అభ్యాసః-తస్యేవావస్థా విశేషభావ్యానరూపే జగతిజ్ఞానభావ్యానరూప
జతాని వస్తు తత్త్వానరూపాభ్యాసోపిచాయతే-కృత్స్న స్వమిధ్యానరూపస్వతఃసా
తావత్స్వామిభ్యానాతకావ్యభావ్య మిధ్యానాతమేవ కారణం భవితు మనా-తని
నానుబలాదవగమ్యతే - కారణజ్ఞాన విషయం పుత్యత్వం తావదహమజ్ఞో మాను
స్వభ్యా ననానామిత్యపరోక్షావతానః - అంతస్తు న జ్ఞాన ప్రిగభావవిషయః - సహి
వస్థ ప్రిగభాగ గోచరః-అయంత్యహం సుఖీతి వదవరోక్షః - అభావస్య పుత్యత్వత్వా
భ్యుపగమే-స్వయం మనుభవనాత్త్వానభావవిషయః-అనుభవతేభ్యాయామపిజ్ఞా
నస్వవిద్యేభ్యుపత్యాత్ - అవిద్యమానత్వే జ్ఞానాభావ పుతీత్యనవచిత్రేభ్య వితదత్వం
వతి - అహమజ్ఞ ఇతర్వస్మిన్ననుభవే-హమిత్యాత్వ సౌభావభవికతయా జ్ఞానస్వరూ
పీతియోగితయా-వగతిరస్తివానవాప్తి చేద్విరోధాదేవజ్ఞానాభావానుభవవిషయః

రోధానైలక్షణ్యాపాదకశ్చేత్ సర్వత్రపురస్వపక్షిసిద్ధాంతితాకారాదనన్వదేననిర్వేది
తాః- ఆభయరూపత్యం విరుద్ధం తే దుభయనైలక్షణ్యుపవిరుద్ధం-తయైరేవాస్య
అరనైలక్షణ్యవ్యావృతతాత్మక స్వదర్శనాత్ విరుద్ధ త్వేకుల్యేపి సదసదాత్మకత్వం
తుదృష్టమితిధిదా-వస్తుతస్త్వసర్వతరజీవాస్తు ఎవమన్వతరజై వ భ్యాసితాభావవి
తైర్విలక్షణత్వోగ్మిరితిభావః - తదుపచిత్రేభ్య సత్వైసతి భేదాగ్నివాదనన్వభావానా
దిభిః

౮౯- అథ మానసిద్ధోద్ధోనతరగ్రభావ్యభితిత్పిద్ధింశజ్ఞానే || అథ న్యాయ
త్వాదివా సరవద్యమిత్యంతేన- వస్త్యైవ్యాదివా దూషితాకారాద్విక్తాః-అంతరవిస్య
రూపాత్తిః-అవిద్యోపాధానంతే త్పిథంబిప్తాకారమిత్యత్యాహ || తదుపాతేతి||అ
నేనాత్రయేత్తిః-స్వసిద్ధోద్ధవభావసంప్రత్యాహ || తెనైవేతి || నిష్కృష్టస్య కార
ణత్వానుపచిత్రేభ్యకామవికారాదికల్పః- జగద్వికారాత్పరంజడంపరాత్- కార, కార
ణసాదావ్యద్ధప్తిం హేతుమాహ || కృత్స్న స్మేతి || పుత్యత్వందర్శయతి || కారణేతి
విస్తృతీకలసిద్ధి మవసౌమ్య వికమనవద్వర్షమజ్ఞానమితీకేదిదాచార్యాః- జాగరావ
సిద్ధి మితీక సంచీదాయః - అస్యంతేమ్యత్వః- అజ్ఞానజడవరణంమామిత్యాది- మా
నాంతరభ్యుదానాయాపరోక్షకల్పః- ప్రిగభావవిషయ స్వభావజ్ఞానా|| అయంత్యైతి||
భావగ్నిహమానవేద్యత్వమభావసృశక్త్యాహ || అభావస్మేతి || జ్ఞానం విద్యతేచేత్
గ్నిస్యభావః - వేద్యాహా భావజ్ఞత్వః - అర్థం తరభీరభావ పుతీయోగిని-
అభావభీష్ట స్మీతి నానుపచితీరత్యత్యాహ || ఏతదుత్తమితి || సార్థాంతరజ్ఞానమభావ
పుతీయోగినిభావ్యంభవికప్రతియోగిబద్ధభావేత్వభావనన్వదర్శిత్యాత్ - తహి-

మోచేరే ధర్మచక్రియోగజ్ఞాన సవ్యవేత్తో జ్ఞానాభావానుభవస్సుతరాం సత్యముక
తి - జ్ఞానాభావస్యానుమేయత్వేనభావాఖ్య చక్రియోగవిషయత్వేనైతం మనునచక్రి
స్వహవా-అస్యాజ్ఞానస్యోపరూపత్వే ధర్మచక్రియోగజ్ఞానతత్త్వావేనవిరోధా
భావాదయదనుభవో భావరూపజ్ఞాన విషయవీచాభ్యుపగమోద్భవతి - సనుచభావ
రూపజ్ఞానజ్ఞానం వస్తుయాధాత్మ్యావ భావరూపేణ వాక్తృవైతస్యేన విరుధ్యతే -
మోచం సాక్షిచైతన్యం న త స్తుయా - తాత్త్వవిషయమ్ - అపిత్వజ్ఞానవిష
యమ్ - అస్యభామిభ్యాధాన భావసానుచచక్రితః - సత్యజ్ఞాన విషయేగజ్ఞా
నేన అజ్ఞానం నివర్త్యతవతి సవిరోధః - సనుచేదం. భావరూపజ్ఞానం విషయ
విశేషవ్యావృత్తమేవ సాక్షిచైతన్యస్య విషయేభవతి సరిషయః చక్రియా తాత్త్వ సిద్ధిరితి
తథానుసాక్షిచైతన్యేన అస్తదధావ్యావృత్తమజ్ఞానవిషయైర్విరుధ్యతే - నైవదోషః
సత్యమేవవస్తువాకం జ్ఞాతతయావాక్తృత్వతయావాసాక్షిచైతన్యవిషయభూతం
జడత్వేన జ్ఞాతతయా నిర్భూతమచక్రియగత్యవధానావేత్తా అజడత్వమచిత్త్యమునః
స్వయం సేద్యతోన చక్రియగత్యవధానావేత్తేతి సత్తవాజ్ఞానవ్యావృత్తతత్వేనావధా
నోయజ్యతే అస్తావ్యావృత్తావబంధితేన చక్రియేగభావరూపమేవాజ్ఞానం చక్రి
యతే. తదదంభావరూపమజ్ఞానమ్ అనుమానేనాపిసిద్ధ్యతి - వివాదానర్హానీతం చక్రి
యగజ్ఞానం స్వప్రాగభావవ్యతిక్రస్యవిషయావరణస్యవివర్త్య స్యతేతగతవస్తవం
రహిత్యకమ్ - అచక్రియాతాథాన చక్రియాతాత్త్వం - అన్యకారే చక్రియోగమేవ చక్రి

చక్రియేగితరధిరభావచక్రియోగసిచేరే అభావచక్రియోగిధీశ్వస్వవిషయావర్తిత్వా
రాతేతిఘటాదిజ్ఞానెనతి సతవభావజ్యత్యథః - చక్రియాస్యజ్ఞానాభావస్యాభావ సమ
కాలవిషయత్వవిషయమైద్వైయత ప్రత్యక్షమతానుభావ్యత్యవిరోధః - చక్రియాసా
మగ్ర్యంతయృతధర్మి చక్రియోగజ్ఞానాభావ సత్య ప్రమాదైరనుభావ్యత్వవిరోధజ
త్యభిప్రాయేణ సుతరామిత్వక్రమ్ - యదోషం నాంతరవేద్యత్వేనచ్యుతిదశః॥
జ్ఞానాభావస్యేతి॥ తరిహరతి॥ మైవమితి॥ దృశ్యమిభ్యా స్మృతజీవాహ॥ అన్యథే
తి॥ అజ్ఞానవిషయత్వమస్తుతతఃకేవలత్వతా॥ సేతితి॥ అయావ్యధియారూప్యసప్య
త్రిరిత్యథః-దృశ్యవచ్చేదకంరూపం దృశ్యవత్తతానైవదధాజ్యతి తథంపదవ దృశ్య
త్వమజ్ఞానస్యేతియోషయతి॥ సన్వీతి॥ విషయవిశేషఃఅపిచ్చేదకవశేషః-నైవతిసవిచ
త్తః-రూపాదిదృశ్యత్వం సదృశ్యవచ్చేదకత్వం - కింబు జడవ్యచక్రియత్వమితి పరిహర
తి॥ నైవదిత్యాదిహ॥ ప్రత్యక్షతస్పేక్ష్యంగమయతి॥ సన్వీతి॥ తస్మాదే పక్షద్వ
యేనపి విరోధావిరోధాత్వం-స్వనివర్తిత్వ స్వవిషయావరణత్వాభ్యాం సహకారం
స్తరం చానుమయాపాదయతి॥ తదవమితి॥ భారావాహికపూర్తరజ్ఞానత్యదానా
య వివాదత్వాదపదం - స్వప్రాగభావేతి సాధ్యతర్కః-ఘటాదివిషయధర్మాధర్మయ
చక్రిగభావాచక్రిలోకవ్యావర్త్యః అనులోకతస్తు చక్రిగభావఘటాదివిషయ కర్మా
దవ్యవధాన వేద్యగత విత్కృతివ్యక్తి చక్రిగభావా - భారావాహిక ద్వితీయాది జ్ఞాన
వ్యవైకాంత్యత్యదానాయాచక్రియాతాథానజ్ఞాన-దివాదీపద్వితీయావనిభాసుర సా

ద్వితీయస్థానానితేనాత్ - భావరూపస్వాక్షానస్వాపిస్వాక్షానమితి నిర్ణయః - సాగిగత
 సిద్ధాంతసామేత్యత్యుక్త్యై - తథాహి అజ్ఞానమితిజ్ఞానాభావస్తదస్యస్థద్విరూపివా - ౧)
 య - తామపిత్వస్వరూపజ్ఞానాపేక్షావశ్యాశ్చ - అతియ - అవస్థాపితమస్వరూపసాగి
 పుత్రాపుత్రానాపేక్షానవద్యతే - తథాపిపుత్రాభివృద్ధిత్యనేనాకాకగపుత్రపుత్రా
 శపుత్రితత్వపేక్షానైవ - భవదధికతాజ్ఞానంనకతాచిత్స్వరూపేగనిధ్యుపపత్త్యజ్ఞా
 నమిత్యేవ - తథాసతిజ్ఞానాభావావపత్తదపేక్షత్వంసమానం - జ్ఞానసాగిభావమైతః
 తాత్పర్యభూషకమ్యతే - పుత్రీతితేచేత్యుక్తయ - భూషితోజ్ఞానసాగిభావవివాహమజ్ఞా
 నావస్థాస్య - నజానామిత్యను యాయతత్వభూషకమనవ్యక్తమ్ ॥

౯౦ - నిర్వయముక్తమనపుత్రాచైతన్యైకస్వరూపస్వప్రసాదజ్ఞానానుభవశ్చన
 సమ్యుపసానిస్వానుభవస్వరూపత్వాత్ - స్వానుభవస్వరూపమపితిరోహితస్వస్వరూపస
 జ్ఞానమనుభవపరిచేత్ - కిమిదన్విరోహితస్వస్వరూపత్వమ్ - అపుత్రాశ్చ - స్వరూప
 త్వమితిచేత్ - స్వానుభవస్వరూపస్యకథమ - పుత్రాశ్చస్వరూపత్వం - స్వానుభవస్వ
 రూపస్వాప్యస్యో - పుత్రాశ్చ స్వరూపత్వముపద్యతఇతిచేత్ - ఏవంతహి - పుత్ర -
 కాభ్యధునానభ్యుపగమన - పుత్రాశ్చస్వరూపస్వరూపత్వాదస్యతః స్వరూపభావిత
 స్వాదితి పూర్వమేకోక్తమ్ ॥

౯౧ - కిష్కబిప్తస్వరూపతిరోధానహేతుభావతమే - తదజ్ఞానంస్వయమనుభవ
 తం సద్భుప్తతిరస్మిరౌతి - బిప్తతిరస్మిత్వస్వరూపం తదనుభవ విషయోభవీత్య
 స్యాన్యన్యశ్చ)యగమ్ ॥

౯౨ - అనుభూతమేవ తిరస్కరాతీతిచేత్ - యద్యన్విరోహిత స్వరూపమేవబి
 ప్తజ్ఞానమనుభవపరిచేతాతిరోధానకల్పనానిష్ప్రయోజనాన్యత్ - అజ్ఞానస్వరూపకల్ప

భోగైతేనైవాజ్ఞానస్యసిద్ధిః - స్వరూపేగనిధ్యైత్యాశ్చజ్ఞానా ॥ భావరూపస్యేతి ॥
 ఉక్తంవిషయోతి - తథాహితి సహితము ప్రతిపత్తానాలోకజ్ఞానాపేక్షాస్థానా ॥ య
 ద్యపీతి ॥ అజ్ఞానమపిస్వరూపేగ నిధ్యతీత్యతా ॥ భవతి ॥ ముగ్ధస్తీత్యాదః క
 స్యకంపుత్రీతి పరిహరః - కస్యదిద్ధిగాదోహితామహః - తతః కిమిత్యతా ॥ తథో ॥ ఏ
 రోధానిరోధ సమాచేత్తత్వంసీక్తియతామిత్యతా ॥ జ్ఞానెతిలాభువాపితివాచః.

౯౩ - అనుభూతకర్తాభావవిత్తః - పుతిభూతకర్తామహ ॥ ఏత్యేతి ॥ హేతుక
 మ ॥ స్వేతి ॥ హేతుంవివరితుంశక్యతే ॥ స్వానుభవతి ॥ తిరోధానశబ్దస్యాధ్యంతర
 పరత్వత్వసాయశ్చచ్ఛతి ॥ కిమితి ॥ ఉత్తరంశక్యతే ॥ అపుత్రాశ్చేతి ॥ స్వానుభ
 వస్వరూపంచేత్ స్వస్వైకపుత్రాశ్చవేతి అపుత్రాశ్చస్వరూపత్వం సమబుత్యత్యాశ
 యేవాహ ॥ స్వానుభవతి ॥ అన్యతరేతిశక్యతే ॥ స్వానుభవతి ॥ రూపయతి ॥ ఏమితి ॥

౯౪ - రూపజాంతరమహ ॥ కించెత్కాదిహ ॥ మిత్యానానస్వకత్తయాకార్య
 తరత్వాభావాదనుభవపూర్వకత్వం స్వానుభవస్వరూపత్వాదస్వరూపభవస్య తిరస్కార
 పూర్వకత్వమ్.

౯౫ - అనుభవపూర్వకత్వంశక్యతే ॥ అనుభూతమితి ॥ రూపయతి ॥ యదీతి ॥
 తిరోధానశబ్దసావధానమచ్చాదికాదిత్యాశ్చకల్పనాన నిష్పరేత్యధః - అనుభవ

నిష్కానాన్-దృష్టాన్తృపాదవ వికలః - పృథీచప్రభాయా అపి కాశతాథా-పృ
 కాశతాథావాత్-సర్వత్రజ్ఞానస్యైవహి ప్రకాశకత్వం-సత్యవీధీజ్ఞానేనవివాదిత
 యిచ్చికాశాభావాత్-ఇన్ద్రియ-తాపి జ్ఞానాన్వితీ-సేషువేదనప్రకాశకత్వం
 సుదీపప్రభాయాన్రుచతుర్విధాన్వజ్ఞానముత్పాదకత్వో విరోధితమనిరసనత్వా
 రణాపకార కత్వమాత్రిమేవ- పృకాశకజ్ఞానాన్వితౌ వ్యాప్తియజగద చతుర్వి
 యోపకార హేతుత్వమేత్యవీచస్యౌకాశకత్వ వచనాః-వాక్చుర్జ్ఞానముత్పాద
 కాశకత్వాభ్యుపగమేన దీపప్రభా నిర్ణయతా-అపి తుజ్ఞానస్యైవ స్వేషయావరణ
 నిరసనపూర్వక పృకాశకత్వమజ్ఞీకృత్యేతి చేత్తు-విరోధి నిరసనమాత్రిం పృకాశ
 కత్వమ్-అపి వ్యథా-పరిత్యేదః-వ్యవహారయోగ్యాతాపాదనమిత్యుచ్యో-తత్తు జ్ఞానస్య
 వ-యస్యపకార తాతామప్య పృకాశతాథా-పృకాశకత్వ మజ్ఞీకృతం తహిన్ద్రి
 య-తా ముపకారకతమత్యేనా పృకాశతాథా-పృకాశకత్వ మజ్ఞీకరణీయం-తథా
 సతీతిమం స్యవివర్తనస్యైవైవర పూర్వకత్వాభావాత్ హేతోరన్తే కాన్త్య మిన్ద్ర
 మన్తే॥

౧౦౦- పృథివీమిగాశ్చ-వివాదాన్వసో-విజ్ఞానం సజ్ఞానమాత్రి బ్రహ్మః)
 యమ-అజ్ఞానత్వాన్వృత్తి కాద్యజ్ఞానవత్ జ్ఞాతాన్వృత్తి యం హి-వివాదాన్వసిత
 మజ్ఞానం సజ్ఞానావరణమ్-అజ్ఞానత్వాత్ శుక్తికాద్యజ్ఞానవత్ విషయావరణం హి
 తత్-వివాదాన్వసితమజ్ఞానం సజ్ఞాననివర్త్యంజ్ఞానవిషయానావరణత్వాత్ యజ్ఞాన
 నివర్తనమజ్ఞానంతో జ్ఞానవిషయావరణం యథాశుక్తికాద్యజ్ఞానం-బ్రహ్మజ్ఞా

దితిభావః - తిఃకమిత్యతావా॥ తత్తేతి॥ మృషార్థసత్యయాకార్యకృదితి
 రోధానరూపకార్యకరత్వాభావాన్వైష్ణుమిత్యథాః - ధనాత్వాన్వసకత్వం హే
 తుః-ఉచప్రజాత్యా-ఉచసాత్వాన్వప్రజాత్యానా-ఉచవిషయావరణ నిరాసకత్వమితి
 హేతుం చతుర్థాబుద్ధ్యా చిత్త్యుపగమయామయతి॥ దృష్టాన్తృప్రతి॥ ఉచపాద
 యతి॥ సర్వతేతి॥ జ్ఞానస్యైవసాత్వాన్వసకత్వమిత్యథాః-కుతఃకన్యతావా॥ స
 త్యవీతి॥ జ్ఞానస్యైవసాత్వాన్వకాశకతేతి-చతుర్థంబుతే॥ నాన్తానిరతి॥ సాధ్య
 శిష్టత్వయాన॥ సహితి॥ విరోధినిరాసకత్వాన్వృత్తిం పృకాశకత్వం-సన్యాసికర్థనా
 భ్యమిత్యథాః - తత్తేనంప్రతిపన్నం పృకాశకత్వయాన॥ అపిత్వేతి॥ పంచేదిశబ్ద
 స్య పరిమితిపరత్వత్వయానయాన॥ వ్యవహారేతి॥

౧౦౦- పృథివీమిత్యతావా॥ పృథీ॥ వ్యాప్తిమూలత్వాత్పృథివీగాఢమృ
 క్తమ్-అజ్ఞానంపక్షీకృత్య పృథంగతీయముచ్యతే॥ వివాదతి॥ బ్రహ్మశ్రయమిత్యా
 శ్రయమితి వివాదాన్వసితమ్-తత్కుక్త్యాద్యజ్ఞానవ్యాప్తిః-తద్దిశవాక్రియం-తా
 వరూపమజ్ఞానం శుక్తి కాద్యజ్ఞానస్యైవ తథాత్వంజ్ఞానమాత్రిం బ్రహ్మకాభ్యుపగమ్య
 ప్రతిపక్షోక్తిః-శుక్త్యాజ్ఞానస్యజ్ఞానానాశ్రయత్వం కథమిత్యతావా॥ జ్ఞాతాన్వశ్రయ
 మితి॥ అజ్ఞానత్వేజ్ఞానాశ్రయత్వప్రసంగః-జ్ఞానానావరణత్వప్రసంగశ్చ-తే నా
 నావరణత్వేజ్ఞాననివర్త్యస్య పృథంగజత్యథాః-బ్రహ్మపక్షీకృత్య ప్రసంగతీయయా
 న॥ బ్రహ్మతి॥ అజ్ఞానాశ్రయత్వేజ్ఞాతృత్వప్రసంగః-అజ్ఞానావరణత్వే జ్ఞేయ

నా స్వదంబ్జాన్యస్వవిరహాత్ - ఘటవత్ - బ్రహ్మనాజ్ఞానావరణంజ్ఞానవిషయత్వాత్ -
 యదజ్ఞానావరణం తజ్జ్ఞానవిషయభూతం - యథాకుక్తి కాది - బ్రహ్మనానవివర్త్య
 జ్ఞానం - జ్ఞానావిషయత్వాత్ - యజ్జ్ఞానవివర్త్యజ్ఞానంజ్ఞానవిషయభూతమ్ -
 యథాకుక్తి కాది వివాదాత్వాన్తరంగియజ్ఞానం - స్వప్రకారవానిరక్తజ్ఞానపు
 ర్యతం సభవతి - ప్రకారజ్ఞానత్వాత్ - భవదధిమనాజ్ఞానాభవ ప్రకారజ్ఞానం.

౧౧౧ - జ్ఞానం సవస్తుమోవివాశకం శక్తివిశేషవల్లభం - అరహేతి జ్ఞా
 నత్వాత్ - యద్యస్తు మోవివాశకం తద్యక్తి విశేషవల్లభిత్వం జ్ఞానమజ్ఞానోద్భవ
 ద్యం - యథేత్యరణిని ప్రకృష్టజ్ఞానం - యథాచ ముద్గరాదిభావరూపమజ్ఞానం స
 జ్ఞానవివాశకం భావరూపత్వాత్ ఘటవదితి - ఆధోచ్ఛేత - బాధకజ్ఞానైవ పూర్వజ్ఞా
 నోన్యస్మాదాంభయదీనాంవివాశోద్భవ్యత ఇతి - నైవను - కలిజ్ఞానైవేమంవివాశః
 త్మణికత్వేన తేమంస్వయమేవవివాశాత్ - కారణనిష్పత్త్యాచరిత్యాద్యుక్తైః - త్మణి
 కత్వేన తేమంజ్ఞానమత్యుక్తి కారణస్మిథానవివోచలకేత్యనానుచలకైశ్చ
 తగమ్యతే - ఆత్మణికత్వేన భయదీనాం భయోదీపాతుభావజ్ఞానసన్నతావల్లకేషు
 అసత్వమంజ్ఞానాంభయోద్భవ్యత్వమితివాచ్యేవానేకభయేవబద్ధిప్రసక్తార్థ.

౧౧౨ - స్వప్రకారభావవ్యతిరక్తవస్తవరపూర్వకమితివ్యభావితకమనాభావా
 తేన ప్రకారకుశలతాచా విష్యతా - అలోనానుమానేనాభివాచనాభానసిద్ధిః.

౧౧౩ - శ్రుతితదభావపత్తిభ్యామజ్ఞానాసిద్ధిరవస్తవరమేవత్యుక్తే - మిథ్యాత్వ
 స్వమిథ్యవోరాదానం భవతు మహాత్మ్యేతదపివలతః - త్వాదిత్యేతదధికణన్యాయే
 న పరిహర్యతే - ఆత్మైవిరచనీయాజ్ఞానవిషయవతాదిపదప్రతివత్తిరితి॥

౧౧౪ - ప్రతితిథ్యాన్విభాదైవితతేహాభ్యుపగమనీయం - ప్రతియమానమేవహి
 వ్రతితిథ్యాన్విభాద విషయః - ఆధిః ప్రతితిథిః ప్రతిస్వరణచానుచలబద్ధమనావిష

య్యప్రసంగః - జ్ఞానవివర్త్యజ్ఞానతే - అపి జ్ఞేయత్వప్రసంగవత్సర్గః - మానజ్ఞానం
 కీకృత్యప్రకారావాతంత్ర్యస్య ప్రతిహితార్థమనా॥ వివాదేతి॥

౧౧౫ - వ్యతిరేకమనా॥ జ్ఞానమితి॥ విష్ణుమామత్వాత్తదభావప్రథయన్వి
 దర్శితః - భావరూపమిత్యాదినాచ ప్రసంగః - క్షణిచారంశబ్దతే॥ అథేతి॥ పరిహ
 రణి॥ నైవమితి॥ స్వయమేవవివాశాత్ ఆశ్రయనాశసత్వరదీనాదీరక్షణికాని ఫల
 నాశ్యానినివాహః - భయోదీప్యోచలవస్తు కారణానువృత్తా - భయోదేః పూర్వ
 వృత్తిః కథమత్యుక్తావా॥ కారణేతి॥ సర్వావిజ్ఞానవివృత్తిః - త్మణికత్వం కథమత్యు
 క్తావా॥ త్మణికత్వంతేతి॥ అన్యథాన్వేషయా॥ ఆత్మణికత్వేనైవ స్థిత్యే ఘటా
 దివ యగచద్యమూనిభయోని దృశ్యరస్మిన్మృగః.

౧౧౬ - కాబ్ధిరేషమనా॥ స్వేతి॥ వస్తుశబ్దోభావేప్రయగప్రసిద్ధిరిభావః -
 అంతరశబ్దస్య వ్యథాః - అనుమాన దూషణం సమయతి॥ అజ్ఞేతి॥

౧౧౭ - కృతీత్యాదిస్ఫుటమ్ - అనిర్వాచ్యాసిద్ధింసమయతి॥ అజ్ఞేతి॥

౧౧౮ - భూతితాతావ్యథానుచలత్వికాశంకానా॥ వ్రతీతితి॥ ప్రతితిః
 ప్రాంత్యప్రాంతీనాభావరూపాః - ఉచపాదయతి॥ ప్రతియమానమితి॥ రతఃవి

యెరిగినయట్లు కలయును॥

౧౦౫ - శుభాశుభ రజతాది పుత్రితేః పుత్రితాతేషు కన్యాస్త్రీతాభేదాన్య
భాగ్యవృథాభానా యోగాచ్చ సదసదసర్వచనీయమ పూర్వమేవేదం రజతం దోషవ
కాన్ పుత్రీయతెరిగి - కల్పనీయమితిచేష్ట - తత్కల్పనాయా ముక్త్యన్యస్యాన్యథాభా
నస్యావజానీయత్వాత్ - అన్యథాభానాభ్యుచితమాదేవభ్యాతి పుత్రుల్లి బాధభిజ్ఞ
త్వానాముపపత్తేః ఆత్యన్తామద్యష్టాకారణక వస్తుకల్పనాయోగాత్ - కల్పనానం
సీదమనిర్వచనీయం సతకానీమ నిర్వచనీయమితి పుత్రీయతే-అపితు పరమాధా రజ
తమిశ్మవ-అనిర్వచనీయమితి పుత్రీతంచేద్భాగ్ని బాధయోఃప్రవృత్తేర్వ ప్య సమ్భవః
అతోఽన్యస్యాన్యథాభాన విరహే పుత్రీతి ప్రవృత్తి బాధభిజ్ఞత్వానా ముపపత్తే
స్తస్యా పరిహార్యత్వాచ్చ కుత్రాదిరేవ రజతాద్యాకారేణా భాసితతి యథాఽన్య
తగన్తవ్యమ్॥

౧౦౬ - భాగ్యత్యంతరవాదివాంఛ సుదూరమపిగత్యాన్యథావధానోఽన్యత్వాన్య
తేయః - అశిఖ్యాతి పక్షే సదాత్మనాత్ భాగ్యతి పక్షే చాభాత్మనా అభాగ్యతి పక్షే వ్య
సనితేయస్య విశేషతేన జ్ఞానవ్యయమేకత్వేన చ విషయాశర్వాపచక్షేపి వ్యవహ
రత్యే॥

౧౦౭ - కథా నిర్వరనీయమ పూర్వం రజతమప్రకాశమితి వదతాకస్యజన్త
కారణంవక్తవ్యం-సతావత్ప్రకాశః-తస్మాత్తద్విషయత్వేన తమస్యత్వేః-పాగిత్యలా
భాయోగాత్ - నిర్వచ మ-చాతామత్యాద్యతదేవ విషయాకరోతీతిమహతామిగముప
వాదవమ్- అభేద్యాదిగతాదోషః-తస్మాత్తస్య పురుషాశ్చ)యత్వేనాధాగత కార్య
స్యోత్పాదకత్వాయోగాత్ - నాస్తిప్రియాణి తేషాంజ్ఞానకారణత్వాత్ నాపిమస్తు

ర్యత్వానా॥ ఆపితి॥ పూర్వజ్ఞానైవ బాధకజ్ఞానైవచ్యేభాః - పూర్వంసదిత్యు
త్తరమసదితిగా నూచరయతి॥

౧౦౮ - అథ పరమతం విస్తరేణశబ్దతే॥ కుత్రావిష్టితి॥ అన్యథాభానాయో
గోఽపి పరస్మిన్పాపమా నైతు సచరంభాసతేయతః-తేనాన్యస్యాన్యథాభానంపుత్రే
వ పరమామిత్వావిషయసంధేయః - దూషయతి॥ నతి॥ కథమన్యథాభానావజా
నీయత్యమిత్వత్వానా॥ కల్పనానమితి॥ అతాకిసమచమైఽపి దోషస్తుల్యః-తస్య
తాకిక సతాభేదాగ్రహేనుప్రతి పన్నత్యైవ తదగ్రహాకృష్టి ర్వరం యథా లాభువాత్ -

౧౦౯ - యథాధాభాగ్యతి వృత్తిః కైష్ట్యనాభాగ్యతేః పాగిబల్య మభిప్రాయ
స్నానా॥ భాగ్యతన్తరేతి॥ ఉత్తంబవ్యగోతి॥ అనదితి॥ అనదితిపుత్రీతంచేత్ పువృత్తి
బాధభిజ్ఞతాన్యాయాః-సరితచేదవ్యథాభానమ్-ఏవంసన్వృత్తి-అత్తశబ్దో జ్ఞానవరః॥
అభ్యాసీతి-జ్ఞానమేకంనాన్యేకంవేదికల్పంమత్వా పుథమందూషయతి॥ అన్యవిశే
షగమితి॥ సమానాధికరణధీబలాదాపాదితం సమతమమగమమ్.

౧౧౦ - అథ పూర్వోక్త మకాంఠకత్వంవివృణోతి॥ కించెతి॥ తస్మాదతి॥ నియ
తపూర్వకాలవర్తికాకారణమితిభావః - ఇన్ద్రియదోషస్సేన్ద్రియస్యమన్దేన్ద్రియస్య

నీస్త్రియాశీ తెమమసి స్వకార్య యా తెజ్ఞానవహి విశేషకరత్వమ్ - అనాదిమిథ్యా జ్ఞానాపాదానత్వమ్ పూర్వమేవ నిరస్తమ్॥

౧౦౮- క్షిప్రాపూర్వమనిర్వచనీయమిదం వస్తుజాతం రజతాది బుద్ధి శబ్దాభ్యాం కథమివవియోగీయతే-స సుటాదిబుద్ధి శబ్దాభ్యాం రజతాది సాదృశ్యాదిచేత్. తహి-తర్పద్యశమిత్యేవ పితీతి శబ్దాభ్యాం రజతాదిజాతి యాగాదిచేత్ సాకిం పరమాధర్మభూతాః పరమాధర్మభూతాః-స తావత్పరమాధర్మభూతా-తస్మాత్ పరమాధర్మస్వరూపాయోగాత్ - వాచ్యపరమాధర్మభూతా - పరమాధర్మస్వరూపాయోగాత్ - అపరమాధర్మ పరమాధర్మబుద్ధి శబ్దయోర్నివానవాతత్వా యాగాచ్చేత్పలమ పరిణామకరమనిరసనేః॥

౧౦౯- అథవా-యథార్థం సర్వవిజ్ఞానమితి వేదవిచారమతం శ్రుతిస్త్రుతి భ్యః సర్వస్యవిర్వాత్తత్వే శ్రుతిభ్యః-బహుస్యామితి సద్గుణపూర్వ సృష్ట్యాద్యప క్రిమే - తానాంతివృతమేక తామితీశ్రుత్యేవచోదితం - త్రిపుత్రగణమిహహి శ్రుత్యేణాపలభ్యతే - యదగ్రోహితంయూపంశేజనస్తదమాపి-శుక్లశృంగచృధి వ్యాశ్చేత్సర్వావేవ త్రియావతా- శ్రుత్యేవదర్శితాస్తాత్పర్యసర్వత్రిసంకతాః। పు రాణేనైవమేవోక్తం వైష్ణవేస్త్రుప్తువక్రిమే। నానవీర్యాః పృథగ్భూతాస్తతస్తే సం వాతించినా। నాశక్తువక్ ప్రజాశ్చుప్తు మనుమగమ్యకృత్పక్షః। సమేత్యాన్యో న్యసంయోగం పరస్పరసమశ్రయః। మహదాద్యావిశేషంతావ్యాండమిత్యాదినా

చా కారణత్వమహి॥ అథేత్యాదినా॥ అనాదితి॥ అనిర్వాచ్యస్యాహిమాదికత్వాదికర్మణః॥

౧౧౦- బుద్ధి శబ్దాస్వరూపాని పఠన్తి మాహ॥ కించేతి॥ సాకిమి॥ పరమాధర్మ జాతేరపరమాధర్మవ్యక్తైః పరమాధర్మజాతేః పరమార్థవ్యక్తైఃవాస్వరూపాభ్యుద్భిరుద్ధ వత్సర్థః - పరమార్థపక్షే మామతాంతరమాహ॥ అపరమార్థ ఇతి । అసత్యాత్మ త్యాత్మత్వినిరాస ముపలీప్యదముక్తమ్.

౧౧౧- స్పృసిధాస్త మాహ॥ అథవతి॥ యథార్థభావతీః ప్రతిపాదనీతి॥ అథేతి ముఖ్యత్వాత్॥ శ్రుతితి॥ శ్రుతి-దర్శయతి॥ బహుస్యామితి॥ సృష్ట్యాదిత్వాదికజై స సమూలాదిత్యాదుక్తస్థితిచి-యా నామరూపవ్యాకీయాన గృహ్యంతే - సృష్ట్యా దిరుపక్రిమంజస్యచకరణస్య నిర్వేద-ఉత్పత్తౌ ఫలస్య పశ్యాద్యావేఽపి సుకత్వేన లపూర్వభూతత్వజ్ఞాననాయబహుస్యామిత్వపాత్రమ్-ఉత్పన్నైవస్థానస్థిత్వేన ఉత్పా ద్యయనావస్థాహిత బాధనావతా- తేహిస్వాంజాయేయేభ్యక్తమ్ - తేనాచకల్పే వ శ్చావ్యావినస్త్రిపుత్రగణస్య నామరూపవ్యాకరణత్వాగ్రహణేద్ధి-ఉత్పత్తౌ త్రిపు త్రగణ పశ్యాద్యావపావోఽథా శ్చమహాధ్యవతిధావః-యదగ్రోహితంయూపంశేజ సస్తదిత్యాదినా అంతాంతర్యతేషు తత్ప్రదర్శనా న్నాండవైష్ణవభావత్యాహ॥ ఏహిహి॥ త్రిపుత్రగణస్వాండస్యవైష్ణవభావత్వంతత్త్వాం రమి శిలచక్రదర్శనాభా త్వంచ జ్ఞాపయితుమాహ॥ పురాణ ఇతి॥ పృథగ్భూతానానానాసంశ్లేషః కృత్వైక స్వరూపమసంశయిత్యేకీకార-సంకీర్ణవైష్ణవశేషకర్తృత్వవృత్త్యాత్-అక్రయాక్రయ

తతః-యస్య కారోఽపి రూపానాం విరూపత్వం తథాఽవదర్శిత్రాత్త కత్వాత్తు యంస్త్యాదితి నాభిధానితా । సోహాభావేన పూర్వీకగ్రహణం కురిషోదితం । సోహ వయససద్భావాదిన్యా యవిదోవిదుః-ప్రీత్యాభావేన నీవారగ్రహణం ప్రీహిభావతః-త దేవసదృశంతస్య యాత్తద్భివ్రేక్షకదేశణాః । శుక్త్యాదౌరజతాదేశ్యభావశ్చ్యుత్తైవబోధితః । రూపశ్చశుక్త్యాదిదేశ శభదోభూయన్వపాతకః । రూప్యాదిసదృశశ్చాయం శుక్త్యాదిరుపలభ్యతే । ఆదన్తస్యాత్రి సద్భావః పృథితేరవివృతః । కదాచిచ్ఛతూరా నేస్తుదోషమృక్త్యంతశవదీతః । రజతాంశోగృహీతోతా రజతార్థి పృవర్తతే । దోషమానాతు శుక్త్యంతోగృహీతేతన్నవర్తతే । అతోయథాగ్రం రూప్యాదివిజ్ఞానం శుక్తికాదిమ । బాధ్యబాధకభావోఽపి భూయన్వైసూచపద్యతే । శుక్తిభూయన్వవైకల్యసాకల్యగ్రహరూపతః । నాతోమిథ్యాభాసత్యాభావిషయత్వనిబధనః । వివంశ ర్వస్యసర్వత్వేవ్యవహరవ్యవస్థితిః.

౧౧౦. స్వప్నైరపి పాణినాం పుణ్యసాహనురణం భగవతైవ తత్తత్సరుషమా త్రానుభావ్యా న్తత్తత్కాలావసానా న్న భాభూతాశ్చాభాస్పృజ్యంతై- తథాహిశ్చుతిః స్వప్నైవిషయా-వతత్తత్కథాసరథయోగానకన్ధాసూభవంశ్యభకథాప్రథయోగాకాచ భః స్పృజతే-నతత్తానంవాముదః-ముదో భవంత్యథానంవాన్ముదః-పృముదః స్పృతేనతత్తత్వేగాంతాః పుష్కరిణ్యస్పృవంతోఽభవంత్యథవేకాంతాః పుష్కరిణ్యః స్పృవంశ్చః స్పృజతే సహితకర్తృ-యద్యపి సకలేతరపురుషానుభావ్యతయా తదానీం సచంభవంతి తథాపితత్తత్సరుషమాత్రానుభావ్యతయా తత్తదర్థాసీశ్వరః స్పృజతిసహితకర్తృతస్యసత్వసంకల్పస్యాశ్వర్యశక్తౌ ప్రభావిధం కర్తృత్వం సంభవతిశ్వరః-య విషసుప్తేషుకాగర్తకామంతామం పురుషానిర్విరాగః-దేవశుక్రంతద్భిప్రతదేవాద్య

భావో న్యూనాధికభావాత్-తత్తత్సజ్జవ్యవస్థా-సూత్రీయమా ॥ నూత్రేన్ ॥ తేవభూ యన్వైవ-సదృశే సదృశాంతరైకదేశసద్భావం దర్శయతి ॥ సోమతి ॥ తత్తత్తత్వ్యా యత్వాచాహ ॥ ఏహీతి ॥ తతఃకంసాదృశ్యసేవ్యతాహ ॥ తదవతి ॥ తతఃమివ్య తాహ ॥ శుక్త్యాచాచితి ॥ క్రత్యైవ త్రిపుర్వీకమిత్రాప్రతినిధిశుక్త్యావా-బోధితః బోధిఫలితః-శబ్దవ్యవస్థావకమాహ ॥ రూపేతి ॥ శుక్త్యంతోఽస్తిచెత్ సదాగృహీతపృష్ఠి వృత్తిస్యాత్రి బాధ్యససాదృశ్యతాహ ॥ కదాచిదితి ॥ శుక్తిభూయన్వవైకల్యగ్రహణా భూయః తత్తత్కల్యగ్రహణాబాధః ॥ నాచిదితి ॥ మిథ్యాసత్యశబ్దా చరాభివతమిథ్యాత్వ సత్యత్వచరా.

౧౧౧. ఉక్తవిర్యాకాకద్వయాగోచరఃస్వాప్నార్థఃకథంనిరూప్యకభిర్యతా హ ॥ స్వప్నైచెతి ॥ సుఖమఃఖరూపత్వే హేతుమాహ-పుణ్యేతి ॥ తత్తదత్వాది-సు భాదివసతిభావః-స్వప్నవిషయా-స్వప్నంపశ్యతితి-పుక్త్యతస్యప్నవిషయైవాకుతిరి నిభావః-రథయోగాశ్చవదయః-భోగ్యమాత్రద్విష్యేయత్వభీవిదియగజాపీతయ ఆచంద్రాగ్నీః తైర్విషయాలక్ష్యంతే-త్యామాత్రపుష్కరితీహారాద్ధమాహ ॥ సకలేతి ॥ స్పృజతిచెతి శ్రివజోద్యుగా-కాచాభ్య నయస్పంచారితిః-స్వప్నకాతాన్తరమాహ ॥ య

తమవ్యతే! తస్మిన్లోకాభ్యుత్థాస్సర్వే తదనాత్మేతిశ్చ సతిచ | సూత్రాభ్యాంఽపి-
 సంధ్యేనాప్తిరానాహ || సర్వతారంబైతేపుత్రాదయశ్చైవ సూత్రోద్వయేనన్వాప్తేష్య
 ర్మమణీవస్య శ్రీకృష్ణస్యనాశక్యే మాయామాతృంతు తార్కమ్యనానభివ్యక్త స్వరూ-
 పత్యాఃత్యాదినా - సజీవస్య సంకల్పమాత్రేణ ద్రష్టుంశ్యముపపద్యతే జీవస్వవ్యా-
 భాషికసత్యసంకల్పత్యాదేఃకృత్స్వస్యసంసారదశాయామనభివ్యక్తస్వరూపత్యాత్
 ఈశ్వరస్యైవతత్త్వమనుమాతానుభావతయా ఆశ్చర్యమాతాస్మప్తిరయం తస్మిన్
 లోకాభ్యాంఽతాః సర్వేతదనాత్మేతిశ్చ సతిచరమాత్ మైవతత్ప్రత్యక్షావగమ్యత్యతిచ
 రిహరతి - ఆచరణకాదీషు శయినస్యస్వప్నదృశః స్వదేహవైవ దేహంతరగమన
 రాజ్యాభిషేకశరత్సేవాదయశ్చ పుణ్యపాపఫలభూతాః శయినదేహసమాపసంస్థా
 సజీవాంతరస్మిన్జీవపద్యతే ||

౧౧౧ - పీఠశంఖాదౌతు సయనవర్తిపితృద్రవ్య సంభిన్నానాయక రత్నయః
 శక్తోదిభి స్సంయుజ్యతే - తత్రపితృ ద్రవ్యగతపీఠియాభియతశ్చక్తోగతశ్చక్తే మానగృహ్య
 తే-ఆతస్మిన్సనానానులిప్తశక్తోవత్ పీఠశక్తో ఇతి ప్రతీయతే-పితృద్రవ్యం తద్దశపీఠియా
 చాతిసూక్తత్యాత్మాత్వశ్వశ్చైవైవ్యవ్యతే పితౄపవాతేసతు స్వసయన సమగ్రాస్తత
 యాఽతి నాయాప్యార్ సూక్తమపిగృహ్యతే తద్ద్రవ్యం జనితసంస్కార సదివనాయ
 సరశ్చిదమూరకథమపి గృహ్యతే ||

౧౧౨ - జనానుసుమ సమాపవర్తిక-స్థానిక మతిరపితృభాభి యంతరయార
 క్త ఇతిగృహ్యతే జనానుసుమ ప్రభాభితాపి స్వరక్షద్రవ్య సంయుక్తాస్ఫుటరయిత
 లభ్యత ఇత్యుపలబ్ధి వ్యవస్థా వ్యమిదమ్ ||

౧౧౩ - మరీచికాజలదా నేపతేజః పృథివ్యోరవ్యమ్బు సూషద్య మానత్వాద్విద్వి
 యదోషుగతేజః ప్రథివ్యోరగ్రహణాచ్చ దృష్టవశాచ్చమ్బు సూ గ్రహణా ద్యథా
 భావ్యమ్ ||

విష ఇతి || సూత్రామాహ || సూత్రేతి || తదభామాహ || న్యాప్తేష్యతి || కృత్ సృష్టి
 తదనాన్యథాసిద్ధి సజీవగుణాదిర్భావగృహీతిభావః - కథంజీవతత్త్వేదాదనత్యతే
 త్యత్రాహ || ఆచరణకేతి ||

౧౧౧ - పీఠశంఖాదౌ సేశ్వరస్వప్తకస్య కృతిరిత్యత్రాహ || పీఠేతి || ఆన్యైగపి
 గృహ్యేతేత్యత్రాహ || పీఠోపవాతేష్యతి || దూరస్థశక్తోగ్రమానన్వాద్రవ్యత్రాహ || త
 ద్రవ్యదేశేతి || యథా నేదప్తదశాగృహీతగృధ్రసద్వదవత్తదశాయామపిపూర్వగ్రహజనం
 నాగ్రహసంపాదనము గ్రహణం తథాపీథః - రూపిణీచక్షువ్వామధ్యార్ పీఠి ద్ర
 వ్యమిత్యక్తమ్ - ఇదం గురుమతాదైవమన్యమ్ -

౧౧౨ - సచాక్షుషతేజస్సంపరాత్ స్థానికరాగభరత్రాహ || జపేతి || అశ్చ
 మాత్రేపిన్వాదిత్యత్రాహ || స్వప్నోగ్ర ||

౧౧౩ - మరీచికాజలధీయూథార్థమాహ || మరీచికేతి || అదృష్టస్వరీయమన
 ర్యో నాభారణాకాంగ్రహాఽనాభారణా కారాగ్రహస్సర్వైరుపేధ్యః హంతి, కా
 ర్ణవాఽకాథా స్వీకారోగురుమతాద్భిహా.

౧౧౪ - ఆలాభచక్రిపి ఆలాభస్యచక్రితరగమయే సర్వజేత సంయోగాద శ్ర
రాభాగ్నిహవాత్ కా వ్యక్తిగిరుచవద్యతే చక్రప్రతితావప్యవరాభాగ్నిహవప్రద్యక
శ్చద్యైత సంయక్తతద్వస్సుగ్నిహవమేవ కన్యవిదవ్వరాభాగ్నాదవ్వరాభాగ్నిహవం
శ్చద్యైత్యహస్యగ్నిహవమితి విశేషః - ఆత్మస్వ దమితాభావః ॥

౧౨౫॥ దర్శనాదివిజ్ఞానవిభాషావ్యతిరేకియథావా-చక్యకాదివ్యతిరేక
 యోగినాయనశ్శయే దర్శనాదివేద గ్రహణపూర్వకం నిజముఖాద్ గుప్తాన్తి-త
 త్రాన్తిశ్చైహ్నోదన్తరావా గ్రహణాత్తతావ్యతిరేకిః॥

౧౦౬- బుద్ధోపాధిసన్తరాసాన్యబిబద్ధసూత్రావదృష్టతతేత్రతద్విగంశవి
యాదోబిగన్తరాసాన్యసూతే-అహోబుద్ధసన్తరాసాన్యకాథానమ్॥

[illegible]

౧౧౪- అలాటే || అన్నరాజుగిర నామలతస్య తత్రస్య దేశస పూర్వాపక
సంధాగయ్యేర ధ్య కాలగిర నాం తత్రాగిర నామి ధ్యః.

౧౦౫- దశ్యజ్ఞాని || ఐవర్ణస్తదక్షిణసవ్యభావస్య దశ్యుగస్యముఖస్యచ నిరంతరభావార్ తత్కాశీతిః

౧౧౬- బ్రహ్మహవీరి । బగుతరోహణే బగుంతరస్య చ సీరఙ్గాః పీతశఙ్ఖా విభు
బ్రహ్మహవీర్యంతేషు చ । తిలిక్కుంబినా బ్రహ్మంతరసంకాన్తిర్యాహః ।

౧౦౭- ద్వైతత్వేతి ॥ అవిశేషమనః విశేషమత్వం వ్యవేశ్యతామ ॥ దిగంత
తస్యేతి ॥ నిరంతరభావత్వమేవ సర్వత్వైశ్చేషమన్వయితృభావః - తతఃకాయాభాగ్యస్యే
తస్యేతి ॥ తత్తేతి ॥ గాఢాభ్యాకారద్వైతం నిరంతరం తదేకత్వేన - ఎకత్వాగ్ని
భావకథయత్యుచ్యతామ ॥ తత్తేతి ॥ అతిశ్రేష్ఠ్యాద్విభిన్నతరణి సంపాదరాశాదాదిత్యః -
సామగ్నిద్యౌస్సంకథయత్యుచ్యతామ ॥ ద్వైతమితి ॥ భాగ్యత్వేన దోషవిరహః - స
తాద్విత్వేన స్యాదవేశ్యతామ ॥ అవగత్యేతి ॥ దోషవిరహమేకమైత్యధీర్యతామ ॥

(౧౨౦) శ్రీతిథిరనిర్వచనీయాజ్ఞాసూక్తిర్యుతాశః

భవతితిత్వం:- భవత్కృతమ్ సామగ్రిద్వైత్వంతత్కృతం గృహణద్వైత్వం తత్కృతం గృహణ్యతాద్వైత్వంచేతి నిరవద్యమ్॥

౧౧౮- అతస్సర్వం విజ్ఞానజాతం యథార్థమితి సిద్ధమ్ భావ్యత్వరాజం మామజానై ప్రేర్యాపిరవ పృష్ఠి తానీతవతరీయత్వః క్రియతే॥

౧౧౯- అథవా కిమనేన బహుసూచపాదన పృథాగేణ పృథక్తానుమానా గణాభ్యం పృథాగజాత మాగణగమ్యభ్య నిరస్త నిఖిలదోష గన్ధ మనః వికారిశయా- సభ్యేయకల్యాణగుణగణం సర్వజ్ఞం సత్యసజ్జల్పం పరంబ్రహ్మేభ్యుపగచ్ఛతాంకిన సత్వీతికిం సూచపద్యతే- భగవతాహిపరేణ బ్రహ్మజాతైరేజ్ఞ పుణ్యసాహనుగుణం తద్భాగ్యత్వాయాభిలంజగత్పృజతా శుభమభోషేయ ఫలానుభవానుభావాః పరాధాః సర్వసాధారణానుభవవిషయాః కేచన- కేచనతత్త్వగురుషు మాతానుభవ విషయాస్తత్త్వగ్లావ సానాస్తదానికానుభావాః సృజ్యన్తే తత్రాధ్యపాదకభావః సర్వానుభవ విషయతయా తత్సహితతయాచోచపద్యతే ఇతి సత్యం సమజ్ఞానమ్॥

౧౨౦- యత్సునస్సదసదనిర్వచనీయమజ్ఞానం శ్రీతిసిద్ధ మితి నననాన్తర్యాద్య తేనహిపృథ్వాధాత్వాది మృత్యుత శబ్ద స్యానిర్వచనీయ- సభిధాయత్వాత్ ఋతేః త విషయేహ్యతశబ్దః ఋతమితి కమణవాప-ఋతంపిబన్తా విలవచనాత్ - ఋతంకమణవాభి సన్నిరహితం పరపురుషారాధన వేషంతత్పాప్తిభః - అత్యధ్యత్వతిత్వం సాంసారికఫలం కమాగమ్యతం బ్రహ్మహిమి రోధి- వితం బ్రహ్మజాతం సవిచ్ఛిన్న అస్మతే సహిపృథ్వాధాత్వతి వచనాత్॥

దోషేతి॥

౧౨౧- భావీనాం యథార్థ్యం విగమయతి॥ అత ఇతి॥ భావ్యత్వప్రరాజికిన స్వీకృత్యంతరత్వత్యాహ॥ భావ్యత్వం రేతి॥ అథ సర్వత్రైకిని ర్యాహేణ పరిహరతి.

౧౧౯- అథవేతి॥ సత్వీతిప్రపద్యతే ఇతి- మానతర్కసిద్ధి రుక్తా-చిత్తం విషయజాతం భగవతాహితి॥ అభిలంజగత్పృజతేత్యనేన ఇదం సర్వమసృజతేతి శ్రీమాద్భిరా- ఉపపత్తి మానా॥ సర్వేతి॥ బాధ్యపాదకభావః కథమిత్యతా)నా॥ తతేతి॥

౧౨౦- అథ శ్రీతిథిరనిర్వచనీయాజ్ఞాసూక్తింత్యుదస్యతి॥ యత్వపరిత్యాగినా॥ అసభిధాయత్వాత్ అపాపృథాణికేవేన బ్రహ్మత్వభావాదిభావః - అస్పృశకబ్ధాద్ఋతేతి - అథావవిరోధి సూత్రాశ్రయత్వాయోగాదిభావః - ఋతశబ్దార్థగణానాం ఋతమితి॥ కమణవాది పుణ్యకమణవాది అస్పృతమితి తదవ్యసానకమణవాది- హేతుమానా॥ ఋతంపిబన్తాదితి॥ శుక్లశ్రీసృజాక ఇతి మ్యుచ్యతే - ఎవం పుణ్యసృజక గణాభ్య త్ర) ఎవమసృతాదితి పుణ్యప్రతియోగి సాచంభ్యసృజతే సూక్తమితి విచ్ఛేద్యత్వమ్ - పుణ్యమపిహి మోక్షవిరోధిత్యత్యాహ॥ ఋతమితి॥ ఇష్టాద్వైత్వభవద్వైత్వయాః పుణ్యసాచంశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తత్వాత్ - ముముక్షుప్రతినిరరాదివర్త - స్వనాన దేవ మోక్షం రోధితేనానిష్టత్వాద్యతశచైవ మోక్షైకపాదనం సర్వకర్మ తాతమభ్యర్చ్యకార్యకర్మకంకర్తాధియతే అస్మత్ శబ్దసత్యత్వనిర్వచనం సాంసారికఫలం సర్వం కమాగమ్యత ఇత్యర్థః అస్మత్ శబ్దస్య మోక్ష విరోధికమణవతర్వం కుత ఇత్యత్యాహ॥ ఎరిమితి॥

౧౨౧. నానానీను సనానీత దానిమిల్లతానినినదనర్చుప్రదించివచ్చిపై
 వయ - ఉన్నతి వేళాయం సత్సర్వబాధినితయోగిం దక్షిణియేయోర్వస్తునూ
 రత్యయికారేచిత్యుపప్తిణితే తమశ్చబాధితేయేవస్తుం పురయ పురిసాదన పరతా
 వస్యవాక్యస్య-నానికస్య చిత్తవసద నిర్వచనీయతా త్యతే సదనతాః కాచితేషే
 ౭-సద్భావకాళి వచనా - ఆచితమశ్చబ్దాని తస్మాత్త్యుపప్తిత్వం శుక్తిం
 తరాదవగమ్యతే అవ్యక్తమక్షరీయతే అక్షరం తమనీయతా ఇతి - సత్యం తమశ్చ
 నాచిత్యుపప్తిరూపాయః పుక్తతేః సూక్ష్మేవస్థా త్యతే తస్మాత్త్యుపప్తిత్వం పుక్తతే
 విత్యాదితియాయ శబ్దేనాభిధానాద నిర్వచనీయత్యమితిచేత - సైతదేవంకాయాశబ్ద
 న్యా నిర్వచనీయవాచిత్యం సద్భవమితి-కాయాశబ్దస్యమిథ్యాపరాయణత్వేనానిర్వచ
 నీయవాచిత్యమితిచేత దవీనానీ-సహానిర్వచితాయాశబ్దోమిథ్యావిషయః-ఆసురరా
 డ్సాస్తానిదిమ సత్వేష్యవకాయాశబ్ద పురయగా - యథోక్తం తేనకాయాసహ
 నిం తచ్చపురస్యాశుగామినా బాలస్య రక్షతాదేహమైకైకేన నూదితమితి-అతో
 కాయాశబ్దోవిచితాధా సగ్గరరాభిధాయ-పుక్తతేష్యకాయాశబ్దాభిధానం విచ
 తాధాసగ్గరకరత్యాదేవ! అస్తాన్తాయాశుజితే విశ్వమితత్త్వేంశ్చాస్మాకాయయ
 సన్నిరుద్ధ ఇతికాయాశబ్దవాచ్యాయః పుక్తతేర్వ్యతిథాసగ్గరకరత్యం వశా
 యతి! పరశ్చపురమస్య తద్యతామతేనకాయస్యమిథ్యాతేనాజ్ఞాతేన-దేవవైశ్వా
 కాయానిరోధస్యాయతే తస్మింశ్చాస్మాకాయయాసన్నిరుద్ధ ఇతిఅనాదికాయయా
 సుప్తాయనాదేవః పురుష్యత ఇతిచ-ఇస్మైకాయాభినిత్యాని విచితాశ్చక్తయాభి
 య సైఅతవివహిధూర్వ్యైకారాజిత్యువ్యతే-సహిమిథ్యాభిధూతః కక్తివ్యరాజితే
 కుకాయాచరత్యయేత్యత్యానిగుణమయితవచనాత్మైవ త్రిగుణాత్రికాచక్తపురస్య
 త ఇతి సమితి భిన్నదనదనిర్వచనీయాజ్ఞాన పురిసాదనమ్॥

౧౨౧- నానదిత్యాది|| అనాదికుర్పరం బ్రహ్మ సత్యమ్ నానదిత్యచ చనంయథాచ
రస్య బ్రహ్మణానానిరసనీయత్వపరం సేవపీత్యనిశ్చయః || ఇతి శ్లో|| ౧౨౧ ||
నేనచ్యవ్యకులేరసచ్యబ్ధోపి సదస్యకార్యాత్మ్యే || ఇతి శ్లో|| ౧౨౨ ||
తిత్వానస్తరిత్యై- సాత్వసత్తమాహ || సదసత్యం || సహ్యనిర్వాచ్యత్వం కథాది
తిత్వాః-తకుసోచిత్యమప్తిత్యముపహదయతి || అత్యేతి || చోదయతి || సత్యమితి || శు
చారతి || సైతదితి || ఇతి శ్లో|| ౧౨౩ || మయేతి || పితౄణాం || తదపీతి || మధ్యాన్య
మేవనాస్తిరథోపకమైతిభేదాగ్నిమాదిసూచనైర్వానిర్వాచ్యకుర్థాఇతిభావః || స
ర్యతా || సన్నివియత్యైహేతుమాహ || అసురేతి || యథేతి || సహిరజ్జుసర్వశ్చన్త్రీచ్ఛేద్య
భావః || తస్మాదకమాహ || అత ఇతి || తం స్ఫుటయతి || అస్తాదితి || విభిన్నానాం విభి
తాద్యగర్థాసర్వకరత్వమాశ్చర్యత్వం విస్తరణీయత్వం || మాయాశబ్దోహ్యశ్చర్యవా
చీతి తద్యమాదత్వాత్-మాయత్వం శేషితయేత్వాహ || పరమితి || వ్యావర్తకంవిభిన్నా
ది|| తేవస్త్రీవేతి || మాయానితి బహువచనవ్యావర్తకసగృహణేత్వాహ || విభాగోశ్చక్రయ
ఇతి || మమితి || స్ఫుటమ్ ||

౧౨౨- నాప్యైకోపదేశా నుచపత్వా సహితత్వమసీతి జీవచరయోరైకోపదేశసతి సర్వజ్ఞే నత్యసంజ్ఞే సకలజగత్సర్వస్థితి వివాదాహతుభూతే తద్వజ్ఞావగతే పుక్త్యతే బ్రహ్మణి వియద్ధాజ్ఞానపరికల్పనాహతుభూతా తావిదన్యనుచపత్తిద్వయాశ్చైవైకోపదేశస్తుత్వం శబ్దేనాపి జీవశరీరకస్య బ్రహ్మణఏవ వాభిధానాదుచపత్తుతరః ఆసేనజీవేనాత్మనాను పువిశ్యనామయాపేక్షాకంవాచీతి సర్వస్యవస్తునఃపరమాత్మపర్యవస్త్యైవహి నామయాచభాక్త్య ముక్తమ్ - ఆత్మన బ్రహ్మజ్ఞానపరికల్పనమ్ ॥

౧౨౩- ఇతిహాసపురాణయోరసిన బ్రహ్మజ్ఞానవాదఃకవ్యవిదపిద్యశ్చైవ సనుజ్యోతీంషి విష్ణుర్భువనాని విష్ణువనానాని విష్ణుగిరయేదశశ్చ సద్యస్త్యయిత్యాశ్చతత్రైవసర్వంయదస్మియన్నాస్తిచవిప్రవర్తేతిబ్రహ్మైకమేవతత్త్వమితిపరిజ్ఞాయజ్ఞానస్వరూపాభగవాన్ యతోనావశేష మూర్తిఁగర్భతువస్తు భూతః తతోహితైలాభిధరాదిభేదాః జానీహివిజ్ఞానవిజ్ఞప్తితానీతితైలాభిధరాదిభేదభిన్నస్వజగతో జ్ఞానైకస్వరూప బ్రహ్మజ్ఞాన విజ్ఞప్తితత్త్వమభిధాయ యదాతుకుదధం నిజరూపి సర్వకమక్షయేజ్ఞానమపాస్తదోషం తతాహిసజ్జల్యతతోః ఫలానిభవన్తి నూనస్తు ఘనస్తుభేదాఇతి జ్ఞానభూతస్యైవబ్రహ్మణః స్వస్వరూపావస్థితివేషాయాంవస్తుభేదాభావచేద్యసేనాజ్ఞాన విజ్ఞప్తితత్త్వమేవ స్థిరీకృత్యవస్త్యస్తీతింకుశ్చ వివాదిమధ్యపర్యవస్త్యహీనంసతతైకరూపం యచ్చానన్యభాత్వం ద్విజయోన్మిభూయేనతత్తతాతతీకుతోపైతత్త్వమ్-కుహీఘటత్వం ఘటతఃకపాలికాకపాలికామాణరజస్తతోలుః - ఇన్తే స్వకర్తస్త్రిమితాత్మనిశ్చయైరాలక్ష్యతే బ్రూహితికుశ్చివస్తి శ్లోకద్వయేన జగదుచలద్ధి పుకారజౌపివస్తుభేదానాను సత్యత్వముచపాద్యతప్తాన్న విజ్ఞానమృతఇతిపరిజ్ఞాతం బ్రహ్మవ్యతిరక్తస్యాసత్యత్వముచసంహృత్య విజ్ఞానమేకమితి జ్ఞానస్వరూపే బ్రహ్మణిభేదవశాన నిమిత్తజ్ఞానమూలంనిజకర మైవేతిస్తుతీకృత్యజ్ఞానం వికుదధమితిజ్ఞానస్వరూపం

౧౨౨- కృత్రియాపత్రింభ్రుదన్యశ్చ॥ నాసీతి॥ ఉపపాదయత॥ సహితి॥ అగ్రస్తానానుచపత్తిఃకృత్రియప్రవేవానుచపత్తిరిత్యభిప్రాయేతద్వజ్ఞావగతవిశేషకాన్యక్తాని-కథం నిర్యావశ్యత్యాహ ॥ విశ్వేతి-ముఖ్యత్వస్తరబధః-కథం తదిత్యత్యాహ॥ ఆసేనేతి॥

౧౨౩- ఉపబృంహణయాస్తదవశీలితువా॥ ఇతితి॥ చోదయతి॥ సన్నితి॥ పరిజ్ఞాయేతి॥ బాధేనామానాధికరణ్యమ్ ఉపరిమిత్వాత్యోతైరితివాదః-వివిధంజ్ఞాయతేనేతేతి-విజ్ఞాన మవిద్యానసప్త రూపమానుః ఆపాస్తదోషమితి వక్ష్యమాదత్వాన్ రిజ్యభేదాదియోగావృతతావిజ్ఞప్తితా నీతిహినిదాప్యవ్యం యదేతి వ్యతిరేక సుభేదనివరణ మిత్యభః-కుదధం నిజరూపిఆవిద్యాతత్కృతభేద దృష్టిరహితం ఆపాస్తరాగాదిదోషం సమన్తాత్కల్ప్యతే భేదోఽసేనేతి సజ్జల్యావిద్యాఆవిద్యాత మస్మిమ్ముహూర్తీన మితియోగాభ్యాయేపుక్తమ్-వస్తుభేదాఆకారభేదాః-వస్త్యస్తీత్యభగస్వరూపాక్తః-కుహీఘటవాహరణం-స్వకర్తేతినపరంతత్వజ్ఞైః-అజ్ఞైరపీతిభావః-తచ్ఛాదతి-పాతీయభదనిషేధాచ సంహరః-సహితీయాభావమాచ॥ విజ్ఞానమితి॥ స్వకరంనిషేధతి జ్ఞానమితి-వికుదధం వికులమ్-ఆవిద్యాభేద గృహీతం ఏకం సదైకమితి సహితీయవా

చస్య బిష్టాని స్వరూపం విశోధ్య నద్భావమివంభవతోమయోక్త ఇతి జ్ఞానస్వరూప
స్య బిష్టానివివశత్య ఏనాన్యస్య ఆస్యస్యచాసత్యత్వమేవతస్య భువనాదేనత్యత్వం
వ్యావహారికమితి తత్త్వం - వోపబిష్టమితివ్యావహారికతేజోద్యత్యతే॥

౧౨౨- నైతదేవమ్- అత్యభువనకోశస్య చిన్మీణం స్వరూపముత్పాపూర్వము
నుక్తం స్వరూపాంతరం సంక్షేపతః శూన్యతా మిత్యాకరభ్యాభిధీయతే చిదచిన్మీ
శ్రేణగతి చిదంశోవాత్మక సాగోచరః స్వసంవేద్య స్వరూపభేదోజ్ఞానైకాకారతయా
స్పృష్టపాక్యతభేదోవివాశిత్యేనాస్తి శబ్దవాచ్యః అచిదంశస్మచిదం శకమననిమిత్త
పరిణామభేదో వివాశిత్యాస్తి శబ్దాభిధేయః- ఉభయన్తు పరబిష్టభూతవాసు దెవశరీర
తయాతవాత్మకమిత్యేతయాచిం సంక్షేపేనాత్యాభాషితమ్॥

౧౨౩- తథాహియదమ్ము వైష్ణవః కాయస్తతావిచిత్రవసుస్థరా-చద్ధాకారా
సముప్పుతాపర్వతాద్భాది సంయుతేర్థమ్ము సౌ ష్టోశరీరత్వేనామ్ము పరిణామభూ
తం చిప్రబ్ధమపి విష్టోకాయః తస్యచస్పృరాత్మేతి సకలమృతిగతతాదాత్మ్యోపదేశో
చిబ్దంహణరూపస్యసామానాధికరణ్యస్యజ్యోతింషి విష్టుత్యాకరభ్యవత్సమాగస్యశ
తీయ విరహానవాదః పరమభిత్వాపరతేకాద శబ్దాభిప్రాయపరాభిత్వభావః॥ సద్భావభా
తి॥ న పరమతమితిభావః సంవృతవారభూతం నిమంతాద్వ్యవహారాహాభేదం భువనే
సాధ్యస్తానత్యాయాగ్రహితం తత్ప్రహేతు రవిద్యేమ్యక్తమిత్యభావః.

౧౨౪- పరిహరతి॥ నైతితి॥ అత్యప్రకరణశాస్త్ర తాత్పర్యంకోభావః ప్రాపం
చస్యభువనాగ్రహక పరోధక్యతి విరోధా విశేషావశేషమూర్తి భావనాన్త్యాదిపద
లక్షణాచానుసంధియా- అత్యజ్ఞాన తదస్యశబ్దయోరాత్మానాత్మవిషయత్యమస్తి నాస్తి
సత్యాసత్యాది శబ్దానాశ్చ తద్భేదరత్వముభిమతం తత్ప్రసాన్త్యస్త్యాది శబ్దానాం పరి
ణామిత్యా పరిణామిత్యే నిమిత్తతయ జ్ఞానవాధ్యత్వా వాధ్యత్వే ఇతి మహిమబిత్వమి
త్యాదిభిరవగమ్యతే- పరిణామిత్యేస్య సాస్త్య సత్యాది శబ్ద పృవృత్తినిమిత్త త్యేన కథ
సంక్రూతిష్యేతద్వ్యవయేద్యశ శబ్దానామైతదిభ్యోజ్ఞానవాధామ్ అజ్ఞానాదిశబ్దత్వేనా
నిర్వాచ్యపరః- అపితు కర్మపరః సర్వత్వయేనజకర్మభేదత్యాదిభిరైకాభ్యాతే ॥ అ
త్యేతి॥ అత్యప్రతియేతే॥ చిన్మీణమితి॥ మిత్యాన్యవిషయానినిస్సరోక్షరయంతేతి
భావః॥ అనుక్తమిత్వం సంక్షేపత్యరాసంవేక్ష్యమాణ మాదిభిరవచరిం వివ్యస్యస్తా
రః రూపాంతరం చియక్తరూపంసంవృష్టరూపం ముక్తం సంక్షేపార్థశరీరమావా
చిదచిదత్యాదిసా॥ ప్రత్యస్తమిత్యాదిగ్రంథముభిప్రాయస్తావా॥ వాద్వినిసేతి ॥ భేదని
మధాభావావా॥ అస్పృష్టేతి॥ మనుష్యత్యాదివిజ్ఞానస్థావ్యంస్థానుసమపూర్వ శరీరణా
బీవస్యదేహః- నతదేదం సర్వావస్థామపి పరదేహమిత్యభిప్రాయేణావా॥ ఉభయంత్వితి॥
విరహాచిమధానూపహ్న.

౧౨౫- ఉక్తముపపాదయతి॥ తథాహితి॥ సామానాధికరణ్యనిబంధనజ్ఞానవా
యసమప్తివిషయం పూర్వజ్ఞోకముపాదతే॥ ఇదంత్వితి॥ బ్రహ్మణ్యచిత్తి- విహిదాల
దశాయాం శరీరస్యయవత్వేచేతనైక్యమితిభావః- అత్యసామానాధికరణ్యాత్ప్రయో
జనమావా॥ సకలేతి॥ న పర- సమప్తివిషయగ్రీనేవ్యప్తిః- పరదేహత్వాచగమః చిప్రవి

రీరాత్తభావవిక నిబన్ధనమిత్యాహ | అ సిన్ శాస్త్రీ పూర్వకుప్యేతదశకృతత్వంతాని
 సార్యాణి తద్యతః తత్త్వరన్తరై హ రేననుః- సువివశరవ్యభూతాత్మా విశ్వరూపాయనా
 వ్యయజతి తదిదం శరీరాత్మభావాంతత్వంతావాత్త్వం సామానాధికరణ్యేన వ్యవధిక
 తిజ్యోతీంపి మురితి అత్యాస్తాత్మకం నాస్తాత్మకం చ జగదవగతం వస్తువిభాః
 గాయతయోవిస్తాత్మకమిత్తుక్తమ్- ఇదమస్తాత్మక మిదం నాస్తాత్మకమస్యచ నాస్తా
 త్మకతేః సామరయమిత్యాహ- జ్ఞానస్వరూపా భగవాన్సతా సావితి అశేషతైత్రిజ్ఞా
 త్మనావస్థితస్య భగవతో జ్ఞానమేవ న్యాభావకం యావం సదేవకునుమ్యదివ వస్తురూపం
 యతఃపివం తతఏవాద్యూపదేవకునుమ్యతైలాభిధరా దయశ్చ తద్విజ్ఞాన విజ్యంభి
 తాః- తస్యజ్ఞానైకాకారస్య సతాదేవాద్యాకారేణ స్వాత్మవైవిధ్యాను సన్ధానమూ
 లాః దేవాద్యాకారాను సన్ధానమూల తకుణమూలాభిత్వభాః- యతశ్చాపి ధ్యను
 తైత్రిజ్ఞకకుణానుగుణపరిణామాన్యదన్తతన్త న్నాన్తి శబ్దాభిధేయమ్- ఇతరం దన్తి శబ్దాభిధే
 యమిత్యర్థా కత్తంభవతి- తదేవ విప్రణిశితయవామకుద్ధం నిజరూపీతి- యదైత జ్ఞానైకా
 కారకుత్త వస్తుదేవాద్యాకారేణ స్వాత్మని వైవిధ్యాను సన్ధానమూలనకలకర్తృత్వయాన్ని
 దోకమంపరికుద్ధం నిజరూపిభవతి తదాదేవాద్యాకారైకేకీత్యాత్మకల్పనా మూలకర్త
 ఫలయాత్తాన్త హ్యేకాగ్రావస్తు మువస్తుభేదానభవన్తి యేదేవాదీమవస్తు స్వాత్మతయా
 భికుతేషు తద్యోగ్యసూతాదేవ కునుమ్యతైలాభిధరాదీవస్తు భేదానైకస్థూల భూతకర్త
 నువస్తౌమభవన్తి త్యచిద్యస్తునః కావాచితావస్థా శేషయోగితయా నాన్తి శ
 బ్దాభిధేయప్రమితరస్య సరవదావిజసిద్ధ జ్ఞానైక స్వరూపత్వేనాన్తి శబ్దాభిధేయప్ర
 మిర్యభాః- ప్రితిక్షణమస్య భా భూతతయా కావాచితావస్థా యోగిసూ చిద్యస్తు
 సూనాన్తి శబ్దాభిధేయత్వమేవేత్యాహ- వస్తస్త్వితిమితి అన్తి శబ్దాభిధేయాహ్యదిమధ్య
 వర్యన్తహీనః సతతైకరూపపదార్థాన సస్యకదాచిదపినాన్తి బుద్ధ్యనవకార్యాత్ అచిద్య

చయగోస్థే వాపీత్యాహ॥ పూర్వమితి॥ జ్ఞానాధానమాహ॥ తదిదమితి॥ సంకర్మభాగం
 చతుర్థాపదార్థమాహ॥ అత్యేతి॥ జ్ఞానేత్యాది॥ అహితోష్ణీమ ఋత్విజః పృథక
 స్తీతి వద్యిశేషణ విశేషణేతాన్తర్యం సృసింహమూర్తిర్భగవాన్ శ్వేత ఇతివక్తృద్వార
 కంజ్ఞానస్వరూపత్వం॥ దేవకునుమ్యతి॥ తైలాభ్యాః శబ్దః పృథకకారాధగభిధావః-
 శభంవై విద్యధీమూలత్వం సరవకర్తృత్వయోనిజకర్తృభేదఇతివ్యవస్థితఇత్యత్యాహ॥ దేవా
 దీతి॥ కాకాభే- ర్మధ్యః- విజ్ఞానవిజ్ఞమృతత్వఫలితాధానమాహ॥ యతశ్చేతి॥ తదేవ
 వ్యణితే॥ వ్యతిరేకయభేనేతి॥ పూర్వశేషయోజనాయా ముచితేవనియంబిదోకం-
 శరీరకహితం- పరికుద్ధం చాగాది కహితం- నిజరూపితివిభాగ తస్వరూపిత్వ- సజ్జన్య
 శబ్దాధమాహ॥ దేవేతి॥ కథంవస్తుభేదః కర్తృఫలం సుఖాదిహి తత్ఫలమిత్యత్యాహ॥
 ద్యోకార్థాది॥ ద్వారకరూపత్వాదిభావః- ఏవకునితేమ పదమవ్యాఖ్యేయ చదవ్యా
 భ్యాసార్థ మాహ॥ యేవేదాదిప్రతి॥ సత్తకున్త వస్తు శబ్దోదావశిష్టత్వపరఇతి భా
 వః- వ్యతిరేకం వ్యప్తయతి॥ తెతన్తూలేతి॥ సహికారణావేకార్యాభావః- ఫలితార్థమా
 హ॥ ఇత్తదేతి॥ అత్త సూన్తి శబ్దభావ్యత్వ సేతోరవిఫలితత్వమాహ॥ ఇతిరస్యేతి॥ అ
 సత్తకగోస్థ స్యకాకార్థ మాహ॥ ప్రితితి॥ శబ్దయోజనాచయిక కుర్తమహ॥ అన్తి శబ్దేతి॥

మృతిభ్యోక్త్యైవదశితకాయాతం సద్వృత్తచరమతః కిమిత్తత్రాహ యచ్చాస్యభావ్య
మిత్యుద్వన్నుచ్యోతిక్షణ సస్యభావ్యం యాతీతకర్తృరాత్తరావస్థానాప్రాప్తౌ పూర్వ
పూర్వావస్థాం జహతితిస్యపూర్వావస్థానాప్రాప్తౌ రావస్థాయాం సచ్చోతి సస్థానమస్తి
అతస్పూర్వకాతస్యనాస్తిశబ్దాభిధేయత్వమేవ తథామ్యుపలభ్యతఇత్యతా - మహిమట
యమితి - స్యతక్షణకాలేన మనుష్యాదిభావేనస్తిమితాత్త నశ్చయైః స్వభోగ్య భూతమతి
ద్యన్నుచ్యోతిక్షణసస్యభావూహులక్ష్యతే అనుభూయితఇత్యర్థః - మనోసతిక్షణమ్యు
ద్యన్నస్తిశబ్దాకామాదికధ్యపర్యప్రసీపం సతతైకరూపమాలక్షియస్తి కింవన్యాస్తీ
స్యభిప్రాయః యస్తాదేవంతస్తాజ్ఞానస్వరూపాత్తస్యతిరిక్తమిదిద్యన్ను శబ్దానిత్యైవ
తేనవలాన్తిశబ్దకావ్యంసభవతీత్యాహ - సస్తాన్మవిభాగశక్తుతద్వితి-ఆత్మానుసర్యంతీజ్ఞా
నైతాకారతయా దేవాదిభేద ప్రత్యక్షీకస్వరూపావీతదేవాది శరీర ప్రవేశకామభూ
తస్యకర్తృవివిధకక్షణమూల దేవాదిభేదభిన్నాత్త బుద్ధిభిన్నైవతేన రూపేణబహుధాను
సంహితైవతద్భూతాను సస్థానం వాత్తస్వరూప ప్రాయక్తమిత్యాహ - విజౌ సమేక
మితి-ఆత్మ స్వరూపమృతక్షణరహితం తరివచకులయాచ ప్రకృతిస్వకారహితం తతశ్చ
తస్మిన్యక్షణోకలౌఢమహాద్య కేషమేయగుతా సంగ్యుపచయా సచయా సహా
లయైకం తరివచసదైకరూపం తద్భూతానుదేవ శరీరమితితదాత్మకమ - అతవాత్మకస్వ
కస్యేవదప్యధావాదిత్యాహ-జ్ఞానంబికుద్యమితి-బిదంశస్పదైకరూపతయా సర్యకా
న్తిశబ్దవాద్యః అవిదం శస్సుక్షణ పరిణామిత్యేన సర్యకావాశగర్భఇతి సర్యాకావా

శబ్దార్థమాహ॥ అవిద్యస్త్వితి॥ ఉత్తరార్థ స్వకజ్ఞామాహ॥ త్రివిధి॥ ఎత్త మానసైర్దశ
స్వఫలమాహ॥ చ్యోతిక్షణమితి॥ భూయాశ్చజ్ఞేతి॥ ఉత్తరార్థమాహ॥ ఉత్తరేతి॥ తత్రోక్త
స్వార్థమాహ॥ ఇతితి॥ కుతోహితత్వమిన్యస్వార్థమాహ॥ సచ్చోతిసస్థానమితి॥ తత్త్వంత
స్వరావః కుతశ్చబ్దః ప్రమాణప్రతిక్షేపక ఇతిభావః - మహిత్యాదిమహిమటస్యం యా
తీత్యనుషడ్ధః-కర్తృణః ప్రాణాధాన్ః సైమిత్వకామత్వమాహ॥ దేవేతి॥ ప్రిమితఃచ్యోతిబ
ద్ధః-చాత్మనుషడ్ధసమ్రతత్త్వదానాయాహ॥ అనుభూయితఇతి॥ అత్రోక్తశబ్దమాహ॥ ఎ
వంసతితి॥ ఫలితమాహ॥ సహితి॥ వస్తుమహితి శ్లోకద్యయస్యైవవాక్యర్థం పూర్వప
క్షరాణనాయానుక్రమే అవస్థర శ్లోకపూర్వార్థం వ్యాచక్షే॥ యస్తాదితి॥ తస్మాత్త
రిగామిత్యాన్మమిథ్యాత్వాదితి భావః- ఉత్తరార్థం వ్యాచక్షే॥ అత్తాత్మైతి॥ బుద్ధిశబ్దే
సలితశబ్దోన్యాభావః ఏవాధివికషేపకాత్తస్వరూపమితి శంకాయా మనస్తరం
వ్యాచక్షే॥ అత్తేతి॥ ఎకుద్య శబ్దార్థమాహ॥ కర్తేతి॥ ఎకులశబ్దవ్యాభాసమకుల రూపే
తి-విధూయనావం ధూత్వాశరీరమితి శ్రీవేదాది భావః- ఉచచయ-చచయాకా
ల- సావయవత్వం తదభావాక్షకం నిరవయవంతతోనృద్ధాదిరహితమిన్యర్థః సామా
నాధికకణ్ఠాభామాహ॥ తచ్చేతి॥ సైత్యాదికంవ్యాచక్షే॥ అతదితి॥ కేతుర్థ్యం గమ్యం
యతిశబ్దస్య కామపకత్వేనానుదేవాదిత్యధ్యాహః - జ్ఞానస్వరూపాయదాత్మసి
శ్లోకాదిదవిత్వాధారణోపన్విత్యాదిసాధా శ్లోకద్యయమ్ అవిదసాధారణంవిజ్ఞానమితి
సార్వజ్ఞోకస్యదసాధారణ ఇతివిభాగః సతరజుతమిన్యసప్తర శ్లోకార్థః తత్రోక్తభావజ్ఞా
భామాహ॥ నిదంశఇత్యాదిసా॥ ఆస్యకుచకాన్త్రమస్యమతే సుంహృతిమిత్వత్రాహ॥

ప్రీతబ్రాభిధేయః ఏవంరూపవిదవిదాత్తకం జగచ్ఛాసుదేశశరీరం తదాత్మకమితి జగచ్ఛాధాత్వం సమ్యగ్మతమిత్యాహ సద్భావవివమితి ఆత్మసత్యమసత్యమితి యదన్తీయస్మాన్తీతి ప్రకాశస్తస్యోప సంచారః ఏతజ్ఞానై కాకారతయా సమమకర్మజగోదరశ్చరూపభేదమబిన్నీశ్రీంభవనాశ్రితం దేవమనుష్ఠాదిరూపేణ సమ్యగ్మతమచార్యభేదం యద్యతఃతేతత్ సామ్యకమైవేత్యుక్తమిత్యాహ-నిత్యత్వదితి-దేవవిప్రజాతీయజ్ఞః పశురవహ్నిరశేషముత్పత్తకున్యరోస్సర్వకున్యశ్చకామః ఇత్యాదికర్మాశ్రితహర్షదృష్టం భూరాదిభోగశ్చఫలానితేషామితి-జగచ్ఛాధాత్వజ్ఞానప్రయోజనం మోక్షోపాయయతనమిత్యాహ-యన్త్యైతద్భవసగతంకుయాలవోక్తం సర్వప్రవృజితహితతృకమనవశ్యః - జ్ఞాన్త్యైతద్ధృవమచలం సదైకరూపం తత్కుర్యాద్విశతిహియోవవాసుదేవమితి॥

౧౨౬- ఆత్మనిర్వికేషపరబ్రహ్మణిదాత్రయే సదసదనిర్వచనీయేచాజ్ఞానేజగత్సత్కల్పితత్యైవచానుగుణంకింశ్చిదపిపదంసద్యశ్యతే-అస్మిన్నాన్తీకబ్రాభిధేయంచదవిదాత్తకంత్వత్వం జగత్పరమస్య హరకస్యపరస్య బ్రహ్మణో విష్ణుః కాయత్యైవ తదాత్మకంజ్ఞానై కాకారస్యాత్మనూదేవాది వివిధాకారానుభవే అనిష్ఠరిణామేవమోమిర్యస్తుయ్యాధాత్వజ్ఞాన విరోధిత్వే శ్రిజ్ఞానాంకర్మణావేతి ప్రతపాదనా దన్తీనాన్తీనత్యానత్యశబ్దానాశ్చనిదసదనిర్వచనీయ పస్త్యభిధానాసామధ్యాచ్ఛ నస్త్యసోశబ్దావన్తీసత్యశబ్దవిరోధినౌఆతశ్చతాభ్యామనత్వంహిప్రతీకతేనానిర్వచనీయత్యమ్-అత్రావిద్యమైవ నాస్త్యసత్యశబ్దానతుచ్ఛత్యమిథ్యాత్వపరాప్రయక్తౌ అపికునవాశ్చిత్వచరావస్త్యస్తికింమహీ ఘటత్యమిర్యత) వివాశత్వమవమ్యుపపాదితం సనిష్ఠిమాణకత్యం జ్ఞానపాద్యత్వంవా ఏకేనాకారేజైకస్మిన్భూతేననుభూతస్యకాలావరపరిణామవికేషజ్ఞానోపలబ్ధ్యానాన్తీత్వోపపాదనాత్ తుచ్ఛత్వంహి ప్రమాణసమ్యుద్ధానర్హత్వం బాధోపియద్దేశ కాలాది సమ్యుద్ధతయాయదన్తీ త్యుపలబ్ధం తస్యేతద్దేశకాలాది సమ్యుద్ధతయావాన్తీత్యుపలబ్ధిః నతు కాలావర అనుభూతస్య కాలావరపరిణామాదనానాన్తీత్యుపలబ్ధిః కాలభేదన విరోధాభావత్ - అతోనమిత్యాత్వమ్॥

౧౨౭- ఎతరుక్తంధవతి జ్ఞానస్వరూపమాత్మవ స్థాదివిద్యపరిస్థిస్తహనం సత ఆత్మేతి భువనాశ్రితకృమటకమిన్నీశ్రీపదంకిం తత్కల్పకృత్యపేక్షా మూలనస్తరక్షోకాధనమాహ॥ ఏవేతి॥ తదనస్తరస్సార్థమాహ॥ జగదితి॥

౧౨౮- ఆధపరోక్తార్థపరిత్యాసనుగుప్త్యమాహ॥అత్రేతి॥ సామాన్యకరణ్యం నాస్త్యదిపదం చానుగుణమితిత్యాహ॥ అస్మిన్నాన్తీకబ్రాభిధేయమితి॥ హ్యస్తరంచాహ॥ అన్తీతి ఆన్యశ్చస్తరభః కథమసామర్థ్యమితిత్యాహ॥ నాన్తీతి॥ సత్యాణానాత్మచ్యత్వం మిథ్యాత్వం వేత్యత్యాహ॥ అత్రేతి॥ వివాశత్వమేవ మిథ్యాత్వాః శబ్దాయాం విచారయతి॥ ఏకేనేత్యాదినా॥ పరిణామాదినేతి॥ పరిణామవికేషో వివక్షితఃపత్వమాణవచనేపికథావాదశబ్దవత్॥ కాలేతి॥విరోధేబాధకదవాగత్యంహిమిథ్యాత్వమిత్యర్థః-

౧౨౯- నాస్త్యదిశబ్దాః కింపరిణామిని సారిణాపికాః పరిణామినుపి స్వరూపేణ నిర్యత్యాత్మనాస్త్యదిశబ్దాధాన తేత్యత్యాహ॥ ఎతరక్తమితి॥ వివాశరూపాపహ

తైకరూపమితీశ్వరవచనదానిశబ్దవాచ్యమ్ - అతేతనస్త్రైత్రజ్ఞ భోగ్యభూతం తత్క-
ర్తానుగుణపరితాపం వివాసీతిసర్వదావాన్యర్థగర్భమితివాన్యసత్త్వశబ్దాభిధేయమితియ
థోక్తం యత్తుకాలాన్తరేణాపి నాన్యసంజ్ఞాముపైతి వేదఃకామాదిసంభూతాం తద్వ
స్తుసృపతద్భక్తిమ్. ఆనాశీపరమార్థశక్తిప్రాజ్ఞైరభ్యుపగమ్యతే - తత్తు నాస్తిసగన్ధేహనా
నాశితవ్యోపపాదితమితి - దేశకాలకర్తృవిశేషాపేక్షయాఆస్తిత్వనాస్తిత్వయోగినివస్తు
నికేవలాస్తిబుద్ధిబోధ్యత్వ మపరమార్థఇతి హ్యపరమార్థ ఇత్కుక్తమ్ - ఆత్మసమీపతే
వలాస్తి బుద్ధిబోధ్యత్వమితి సుపరమార్థఇత్కుక్తమ్ - శ్రోతుశ్చమైత్రేయస్సవిష్టాధారం
యథాచైగ్నిత్రైలోక్యంసమవస్థితం పరమార్థశ్చమే ప్రాజ్ఞోయదాజ్ఞానం ప్రధానత
ఇత్యాద్యనుభావతావప్య జ్యోతీంషివిష్టురిత్యాది సామానాదికరణ్యాత్ శరీరభావవిస
నిబన్ధనం విదవిద్వస్తుసూక్ష్మాస్తివాస్తి శబ్దప్రయోగనిబన్ధనం జ్ఞానస్యాకర్తృనిమిత్త
స్వాధావికస్వరూపత్వేన ప్రాధాన్యమవిద్వస్తుసశ్చ తత్కర్తృనిమిత్త పరిణామత్వేన ఆ
ప్రాధాన్యమితి ప్రకీర్తయతే॥

౧౨౮ - యదుక్తం నిర్విశేష బ్రహ్మవిజ్ఞానాదేవ అవిద్యానివృత్తిం వదన్తి కురీయ
ఇతి - తదీశ్వరే వేదాహమేతం పురుషం మహాన్త మాదిత్య వర్ణం తమనః పరస్తాత్
తమేవంవిద్యానవృత్తి ఇహభవతివాన్యఃపక్షావిద్యతేయనాయ సర్వే నిమేషజ్ఞిరే
విద్యుతఃపురుష దధి సతస్యేతే కశ్చసతస్య నామమద్యతః యవనం విదరమృతా
ప్రేభవన్తి త్యాద్యనేకవాక్యవిరోధాత్ - బ్రహ్మణస్సవిశేషత్వాదేవసర్వాణ్యపి వాక్యా
నిసమశేషజ్ఞానాదేవ మోక్షం వదన్తి శోభకవాక్యానన్యపి సమశేషమేవబ్రహ్మచిరిపా
దయన్తి త్యుక్తమ్ -

౧౨౯ - తత్త్వమన్యది వాక్యేమసామానాధికరణ్యం సనిర్విశేషసత్త్వైక్యచీ
రం తత్త్వంపరయోః సమశేష బ్రహ్మభిధాయిత్యాత్ - తత్త్వదంహిసర్వజ్ఞం సర్వశక్త
గర్భత్వం నిమిత్తమిత్యర్థః ఆస్తిశబ్దస్త్యవిధారణ గర్భః అబ్బుక్షఇతివత్ - అతీమాన
మాహ॥ యథేతి॥ ఆసత్వాదివదానాం మిథ్యాత్వే ప్రసేద్య త్యాన్తి థ్యాగర్భతామపి
తర్కయతి॥ దేశేతి॥ వచనద్యపేక్షవచనత్వాడితం తత్త్వపేక్షాబోధాధికాస్తిత్వయో
గినిస్సతోస్తి తాధీ విషయత్వమపరమాధాః స్వతోస్తి త్వయోగినితుతద్ది విషయత్వం
పరమాధాఃఇత్యర్థః - ఆనువాదేనాపి దీధయితి॥ శోకురితి॥ ఆనువాదఫలితమాహ॥
జ్యోతీంషితి॥ నియమేనసాధ్యదీప్యంహి శరీరం పాధానాస్తిసాధాన్యే అవికారత్వ
వికారత్వే.

౧౩౦ - అథ నిర్విశేష బ్రహ్మో మైక్యధియోనివతఃకత్వే ఉరోక్తకుత్రీనామతదర్థ
జ్ఞయమాహ॥ యదుక్తమిత్యాదివా॥ తద్విచరితార్థ పరమృతీందర్శయతి॥ వేదేతి॥ సోన్యే
తి॥ అధికజ్ఞేయాధావాత్త త్యాన్తర జ్ఞానసాహాయత్వత్విత్యాదిః ఫలితః కారణవాక్యైర్ని
ర్విశేషత్వోక్తే నైది రూపాయఇత్యత్రాహ॥ బ్రహ్మణఇతి॥ దిద్విద్యాదివస్తి సగుణవిష
యతోపపాదనాదిత్యర్థః - శోభకవాక్యాశంకాహ॥ శోభకేతి॥

౧౩౧ - అథ సామానాధికరణ్యాన్యథా నుపపత్వా ఉరోక్తనిర్విశేషధియో దీపా
యత్వంత్వసస్యతి॥ తత్త్వమిత్యాదివా॥ హేతుమాహ॥ తత్త్వమితి॥ తత్త్వదస్యసమేషా

అం జగత్కారణం బిచ్చపరామ్యశతి - తదైతత్త బహుస్యామిత్యాదిమర్శస్యైవ చీ
 త్పరత్వాత్ - తత్పరాధికరణంత్వమృతభృ అవిద్యోజ్యజీవ శరీరకం సరంబహ్మ చీరి
 పాదయతి-చీకారద్యయోజ్యజీవైక చరత్వాత్పామానాధికరణ్యస్య చీకారద్యయచ
 రత్వాగ చీప్వత్తినిమిత్త భావా శుక్లువేన సామాధికరణ్యమేవ తరిత్యక్తం స్వార్ - ద్వి
 యోఃపదరూర్లక్షణాచ-సోయం దేవవర్త ఇత్యత్రాపి సలక్షణాభూతవర్త మానకాలసం
 శన్తి తద్వైక్య చీరిత్యవిరోధాత్ - దశభేదవిరోధశ్చకాలభేదన చరిమృతః తదైత్
 బహుస్యామిత్యుతకృతు విరోధశ్చవిక విజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞాన చీరిజ్ఞానభృతః
 త-జ్ఞానస్వరూపస్య నిరస్తనిభిలబోధనస్య సర్వజ్ఞస్య సమస్తకల్యాణ గుణాత్తకన్యా
 జ్ఞానతత్కార్యానస్తా పురుషాభావాశ్చియత్యభవతి-చాధానాత్వేనసామానాధి
 కరణ్యవ్యవస్థంతత్పదయారధిష్ఠానలక్షణానివృత్తిలక్షణాచేతిలక్షణాదయన్త వివదోమః॥

౧౩౦- ఇయాంస్తు విశేషః నేతం రజతమితి ఉదచీరితన్నస్యైవ బాధస్యా
 త్యాపరికల్పనం- తత్పదనాధిష్ఠానాతిరేకి ధర్మానుపస్థాపనేన బాధానుపస్థాపన-అధి
 ష్ఠానస్మత్ప్రాక్తిరోహితమతిరోహితస్వరూపం తత్పదనోపస్థాపనైవ ఇతివేన్న అధి
 ష్ఠానాప్రకారతత్కార్యియశ్చియభాధయా రసమృతాత్-శ్చియాశ్చియమధిష్ఠానమేతిరో
 హితమితిచెత్తదనాధిష్ఠానస్వరూపంశ్చియైరోధితత్ప్రకారశుచరాంతరకార్యియ

రత్వమాహ॥ తదితి॥ తర్చకసమిత్యత్రాహ॥తదైతత్తేతి॥ తత్సవోక్తసార్వజ్ఞజ్ఞాత్వా
 దివిరోధాత్వ రూపమాశ్చి పరత్వమిత్యత్రాహ॥ తత్పామానాధికరణ్యమితి॥ అచీవా
 సమాన విశిష్టేకనిష్కర్షక ఉదవ్యాపృత్తిః సర్వారకత్వాదవిరోధత్యర్థః-కుశిత్య
 త్రాహ॥ చీకారద్యయోజ్యజీవైకేతి॥ స్వరూపమాశ్చిపరత్వే దూషణద్యయమాహ॥ ౨)
 కారద్యయచరిత్యాగ్జితి॥ లక్షణానదోషః సోయమిత్యాదౌ వర్తనాదిత్యత్రాహ॥సో
 యమితి॥ కింకాలద్యయ శుక్లుస్థా విరుదధిః ఉత్తదశద్యయ శుక్లుసంఘః ప్రధమంపరి
 హరతి॥ భూతేతి॥ ద్వితీయం పరిహరతి॥ తేతేతి॥ విరోధాల్లక్షణాచేదస్యతర ఉదలక్షణ
 చాలంతభావ సమిత్యవ్యతిరేకావః - దూషణాన్తరమాహ॥ తదితి॥ ఉచితమీచిత
 మయ్యుత్తదనుగుణజత్యత్రాహ॥ ఏకేతి॥ సార్వజ్ఞ సర్వశక్తిత్వనిర్దారితభావః-చీరిత్యం
 తర విరోధమాహ॥ జ్ఞానేతి॥ తత్త్వం పదచీప్వత్తినిమిత్తయ్యస్వరూపాపలక్షణత్వం
 దూషితక - అథబాధార్థత్వం దూషయతి॥ బాధేతి॥ అస్యతరపతేనాధిష్ఠానే లక్షణే
 తత్రప్రకాన్తరేణ ధర్మాన్తర నివృత్తిర్నత్యేతి ఉదద్యయ లక్షణా- ఆదికల్పాత్పామానాది
 కరణ్యమా నిరర్హత్వాస్వారస్యోచకృతు తదుచకృతు క్రుత్సన్తర విరోధాచిత్రాః.

౧౩౦- అధికం దూషణద్యయం వివక్షన్మాహ॥ ఇయానితి॥ మానాన్తరేణబా
 ధకదర్శనంజ్యేన విరుదధిధర్మాపస్థాపనభృతక్తిరేకరజతమిత్యాదిమర్శస్యైవమిత్యుత
 వతావోనైషమ్యంసర్వవిశ్రాపస్థాపననియమః - విరుదధిధర్మాపవాచనమేవ బాధకల్పక
 మిత్యజ్ఞాతే॥ అధిష్ఠానమితి॥ దూషయతి॥ నేతి॥ స్వరూపంకించీకారతనవైక
 ల్పం మత్వాద్వితీయం దూషయతి॥ అధిష్ఠానేతి॥ ప్రధమం రవ్యమితి॥ విరుదధిః నేతేతి
 సకల్పమభిప్రేత్య ప్రధమం దూషయతి॥ తదేతి॥ ద్వితీయే ప్రమానువృత్తిబాధా

భగవద్భాషా - అతోధిష్ఠానాతిరేకపారమార్థిక ధర్మశ్రుతిరోధానా సభ్యపరమేభ్యానిభా
 ధానురుపవాదో - ఆధిష్ఠానేహిపురుషమాత్రా తారప్రతియమా నేపదితిరేకపారమా
 ధికాతే రాజత్వేనాహి తే సత్వేనవ్యాసత్వప్రకాశః - రాజత్వోపదేశనచరన్మివృత్తిర
 వితి - నాధిష్ఠానమాహి) వచన - సభ్య ప్రకాశమానత్వేనానుపదశ్యత్వాత్ - భూసు
 పుషికాత్వాత్ ॥

౧౩౧ - జీవశరీరక జగత్కారణ బ్రహ్మపరత్వేముఖ్యవృత్తం పదద్యయమ్ - పు
 తారద్యయ విశిష్టైక వస్తు ప్రతిపాదనేన నామానాధికరణ్యం చ సిద్ధమ్ - నిరస్త నిభి
 లదోషస్య సమస్తైకత్వాగ్ని గుణైకస్య బ్రహ్మణోజీవాన్తర్యమిత్వ మత్యైశ్వర్యణు
 పరంప్రతిపాదితంభవతి - ఉపక్రమానుకూలతాచ - వికవిష్టానేన సర్వవిష్టాన ప్రకృజ్ఞో
 పమిత్వ - సూక్ష్మవికవిష్టస్తుశరీరస్యవ్రహ్మణః స్థూలవికవిష్టస్తు శరీరత్వేన తార్య
 త్వత్ - తమాశ్వరాణాం పరమంమహేశ్వరం, పరాస్యశక్తిర్మాతృతవ శ్రూయతే, ఆ
 పహంపాస్తా, సత్వకామస్యైవబ్రహ్మ ఇత్యాదిశక్తిస్తరావిరోధశ్చ ॥

౧౩౨ - తిలవనస్తిత్వతోద్వేష్యాపాదే యవిధాః కథయితే - నాత్యేకంవి
 ద్యుక్తికేమపి విధి యతే, విరదాత్మ్యమిదం సర్వమిత్వనేత్రైవప్రాప్తత్వాత్ - ఆహ్వా
 హికాస్త్యైవమ - వ - ఇదంసర్వమితి సజీవం జగన్మూర్తిశ్చ విరదాత్మ్యమితితస్యైవ
 తిర్మతాప్రతిపాదితమితి - తత్త్వ హేతుకత్వః - సస్తూహస్తామ్యేమాస్మయఃప్రజా
 న్మదాయతాస్మి ప్రతిష్ఠాఇతి సర్వంభువిదం బ్రహ్మ, జ్ఞానానితశస్త్రైవతివతి .

౧౩౩ - తిలవనస్తిత్వోద్వేష్యాపాదే ద్యుక్తికేమపి విధి యతే, విరదాత్మ్యమిదం సర్వమిత్వనేత్రైవప్రాప్తత్వాత్ - ఆహ్వా

ప్రశ్న సమస్తానామైతి ॥ తతఃపి ॥ సుక్తింవ్యుత్పాద్యైరూప్యసత్వత్వ మిత్వభిప్రాయ
 ణాత్తం పారమార్థికతీ - వృద్ధైశ్చైత్రమాదావ భ్రమనివృత్తిశ్చశుద్ధ సత్వత్వభేదా
 భ్యావస్తునివృత్తిస్తుసత్వపూత్యన - బ్రహ్మణ్యపి - ధాచేత్ - సర్వభూదశ నాదావప
 భ్రమపరంపరయూపసాం నిదర్శయతి ॥ ఆధిష్ఠానవిధి ॥

౧౩౪ - ఉక్తమామణిధానం సర్వవిషయకమితి ॥ జీవేతి ॥ నిరస్తేత్యాదిసాతర్క
 భావగమనా మహాధి ఉక్తః - అస్యత్ స్మృత్తమ్ .

౧౩౫ - తత్పదంసూచ్యేవరమ్ - బ్రహ్మణోమనానావేద్యత్వాత్ - సచర్మ
 పదమ్ - జీవశరీరకత్వాజ్ఞానాత్ - అతస్యమితజీవనాత్ప్రముద్రిశ్య తదితిస్వరూపైశ్చ
 విధానమితిశక్తితే ॥ తత్సమితి ॥ పరవారతి ॥ నాత్యేక ॥ తరితేమిత్వతాప్రమా ॥ అస్తా
 ప్రహితి ॥ ప్రాప్త్యంపర్యయతి ॥ ఇదమితి ॥ విరదాత్మ్యమిత్వమిత్రాదాత్మ్యేక్తిః, ఆ
 తోజీవతాదాత్మ్యమప్రాప్త్యమిత్వతాప్రమా ॥ సజీవమితి ॥ సర్వశబ్దస్వరూపాత్ సర్వః
 ప్రజాఇతి పూర్వవాక్యానుగుణ్యేత్ ఇదంసర్వమసృజ్య, సచ్యత్వచ్ఛబ్దవిజ్ఞానం చావి
 జ్ఞానంచెతి శ్రుత్యైవరామరోధావ్య సర్వశబ్దాభిచిత్తరవిజ్ఞానాః - మృదాత్తకోమ
 టిఇతివత్పాద్యైశ్చతాప్రమా ॥ తత్ప్రచేతి ॥ సదాయతనత్వాచ్ఛరీరశరీరభావః - హేతువ్య
 నాప్రమాణాహ ॥ సర్వమితి ॥ సదాయతనత్వస్థాన తదవతస్య - అనుప్రవిశ్యప్రకాశనే
 సభ్యత్వాహితిః .

౧౩౬ - శరీరశబ్దానియన్త్రునియ - మృత్యాదిభిః స్ఫుటయతుమాహ ॥ తథాతి ॥

భావమేతదాత్మ్యంవదన్తి-అన్తఃపరిష్కృతాదనానాగోసర్వాత్మానఃపుధివ్యాం
 తిష్ఠన్ పుధివ్యా అన్తరోయం పుధివీవేదయస్య పుధివీశరీరంయః పుధివీశస్సరో
 యమయతిసత ఆత్మవత్సామ్యమృతంయ ఆత్మసంకల్పనాత్తస్మాన్తరోయమాత్మానవే
 దయసాత్మాశరీరంయ ఆత్మానవన్తరోయమయతిసత ఆత్మవత్సామ్యమృతం, యఃపు
 ధివీమన్తరే సంచరన్తి త్యాదభ్యయస్య మృత్యుశ్శరీరంయం మృత్యుః వేదవిషకర్మ
 భూతాస్తేరాత్మాఽపహతపాస్తాద్యోకవపిమూనారాయణః, తత్సృష్ట్యా తదేవాను
 ప్సానిశత్ | దనువువిశ్వసచ్చత్యచ్చాభవవత్సాదీని-ఆత్మావ్యసేజీవేనాత్మ నాను
 పులిశ్యనామయావేన్యకరవాణీతి బ్రహ్మత్వజీవాను పువేశనైవసర్వేషాం వస్తుస్యం
 శబ్దవాచ్యత్వంచపులిహదితవ-తదనుపులిశ్యసర్వస్యచ్చాభవవిత్వనైవకాధ్యాయ-
 జీవసాన్యవిబ్రహ్మత్వత్వం బ్రహ్మనుప్రవేశా-వేత్తవగమ్యతే-ఆత్మవిచిత్రాత్మకస్య స
 ర్వస్యవస్తుజాతస్యబ మ్నాదాత్మ్యమాత్మశరీరభావాదేవేద్యైగవ్యతే-తస్మాద్బ్రహ్మవ్యతి
 రిక్తస్య కృత్స్నస్యతద్గురీరత్వేనైవసమస్తాత్మస్య పులిహదికోవి శబ్దస్తత్త్వస్యైవ
 స్యాభావమభిదధాతే-ఆతన్మర్యశబ్దానాం లోకత్వత్వత్వైవగతతత్త్వదాధా విష్ణుబ్ర
 హ్మభిదాయస్యం నీధమిత్యేంద్రాత్మమిదం గర్వమిరిపురస్సతాభాగ్యతత్త్వమతీతసా
 మానాధికరణ్యైః విశేష ఉచసంహరః.

౧౩౪. ఆతోనిర్విశేషవస్తైశ్చనాదిమోఖదాభవవాదః కేవలభేదవాదిసశ్చై

యధికరణ్యైఃసామానాధికరణ్యైఃవ బ్రహ్మత్వదావోపదేశాస్సర్వేపరిత్యక్తాన్యుః-విక
 స్త్రికావస్తుకేశ్యతాదాత్మ్యంపదేశ్యత-తిష్ఠైవేతదేర్,తత్సృజాకేన్ద్రైవావగతిమిస
 తాదాత్మ్యోపదేశావసేయమస్తికించి-కల్పింభేదఃరసమితచే,తిల్లఃసామానాధిక
 రణ్యతాదాత్మ్యోపదేశావసేయమిక్తవ-సామానాధికరణ్యంతబ్రహ్మణీపుకారద్య
 యపుస్తాపాదనైవవిరోధమేవావపేత్ - భదాభేదవాదతు బ్రహ్మణ్యోవాధిసంస

అన్తఃలే సర్వాత్మత్వస్వాభ్యాసః-తచ్చక్షిదయతి || యశః || నవేదంరయమా
 తైత్యస్యదృష్టాంతయూ-దంతావశేషస్య కారణవశాయామపి చిచిచ్చరీర్వా
 యాహ || యఃపుధివీమతి || అనుప్రవేశస్యనామధాక్వహేతుతాండశాయతి || త
 త్సృష్ట్యాతి || స్వపుకరణేఽపిదశాయతి || ఆత్మావీతి || జీవేనాత్మనై జీవస్యబ్రహ్మ
 త్వకత్వంవాప్తికృత్యమితిస్ఫుటయతి || తదనుపులిశ్యతి || సింహాభూత్యాబహవో
 మయాత్మాభివేదితృణః - వితదాత్మ్యస్య జేహత్సనివర్ధనతాం నిగమయతి || ఆతి
 తి || దేహశబ్దానాం దేహిసముఖ్యస్యం నిగమయతి || తచ్చక్షి || తచ్చక్షరీర్త్వనామధా
 క్త్వహేతుత్వమితి-త్వత్వత్వత్వోద్భవత్వాద్యనువశత్తి శ్యత్వత్యాహ || ఆతదేర్,బ్రహ్మ
 జామానాంకరావేద్యత్వాత్సర్వతత్త్వత్వత్వత్వభావ-ద్విత్వాదీకం గద్యాదిమి
 తః-ప్రకృత్యోపాదేయశరీరం నిగమయతి || తీతి || వైయధికరణ్యైఃసామాన్య
 మోత్తస్య సామానాధికరణ్యైః విశేష ఉచసంహరః.

౧౩౪- ఆథ దేహినిదేశాశబ్దస్యముఖ్యమానపాదయతుం దేశాశబ్దేష్యక్య

రిసయగసంచారపరస్యాంహోనానైత్యధికరణ్యత్వభూర్యక్షభాదూపగమాహ || అ
 ద్విత్వాదిహ || అతిసామధాత్వసర్వాహశరీరత్వశ్చిజాతే || భదాభేదం తస్మై

గాత్రస్యోక్తా దివగతాదోమబ్రహ్మణో సాగ్రహస్యంతరి నిరస్తనిభిరదోషకల్యా
 జగుణా క బ్రహ్మత్వభావోపదేశాసామోదాదేవ పరిత్యక్తాస్సుయః స్యాదాదీకభవా
 థేదనాదపి బ్రహ్మణస్య తవేవకేవలవాక్యపరమాద్వైతవద్దోమబ్రహ్మకామికా భవ
 యుంతిః కేనోపబ్రహ్మతాదాత్మ్యోపదేశో గర్భవః కేవలభేదవాదినాం చాత్యస్త
 స్మయోః కేనాపి ప్రకారేణ క్వానన్యవాదేవ బ్రహ్మత్వభావోపదేశాన సమ్భవంతి
 సర్వవేదాన్త పరిత్యాగస్పృశ్ -

౧౩౧. సభిలోపనిషత్సృసిద్ధం క్షత్రియ్య బ్రహ్మకరీకభావమాత్మియమాత్రైక్యత్వ
 స్స బ్రహ్మత్వభావోపదేశాస్సర్వేషునుపపాదితాభవన్తి - బాతిగుణయోరిపదీప్యాణా
 మపి కరీకభావేవశేషగత్యేన గౌరవ్యో మనుష్యురేపాజాతః పరుషః కమలాభిసా
 బానాధికరణ్యం లోకాదేవగూర్ముఖ్యమేవ దృష్టువరమ్ - బాతిగుణయోరిపదీప్యా
 పుకారాత్వమేవకాస్త్రోగోశుక్లః పటపరిసామానాధికరణ్యోబద్ధవమ్ - మనుష్యత్వాదివి
 శిష్టేణానామహ్నిత్యం పుకారత్యైవ పదార్థాత్మాత్ - మనుష్యః పురుషః పట్టోయా
 దిభాత్మాబాత్యం సామానాధికరణ్యం సర్వతాగ్రముగమితి ప్రకారత్యమేవ సామా
 నాధికరణ్యనిబద్ధవన్తేపరస్పరవాక్యత్వాబాత్మాదయః - స్వరేపాసామేపిద్రవ్యా
 గాంకదాదిత్య-గుణద్వైత్యుశేషగత్యే మన్వభేదయప్రత్యయోద్భవః - దదీమద్వైతీ - న
 పృథగ్భవతి పత్తిస్త్రిసర్వాణామ్ - దీప్యాణాం తేషాం విశేషః - త్వం సామానాధికర
 ణ్యం సేయమేవ -

౧౩౨. యదిగౌరవ్యోమనుష్యదేశః పురుషయేషిర్ పద్మత్రైకమణిజా
 రిషత్తత్రైకాన్తానుష్టాగోశుక్లః పటకృష్ణః పటవిజబాలగుణవదాత్మప్రకారత్యం మను
 ష్యుది శరీరాణామన్యతే తస్మాదబాతిప క్షోరప ప్రకారప్రకారణః శరీరాత్మమో
 రపియమేవ సమాప్రతిపత్తిస్సాన్త - సచైవం దృశ్యతే - పసియమేవగోత్వాదివదా
 త్వాశ్చయత్యైవవాత్సనా సమామనుష్యుది శరీరం పశ్యన్తి - తతో మనుష్యత్రైకేతిసామా

త్తరానాధికస్యాభివక్షయాః కేవలత్వః స్యన్తే పరః స్యవాక్యం సత్యజ్ఞానాది - కేనాపి
 ప్రకారేణ విశేష్యంకలొమైక్యాసిద్ధి రిల్యభః -

౧౩౩. నిభిలేతి సమ్యక్సత్త్వముఖ్యత్వపరః కథంతదిత్యత్రాహ|| బాతిరింత
 ముఖ్యత్వేపిపున్యేజకస్యభవతి - పద్మదేహస్వద్రవ్యత్వాత్ - ఆదీప్యత్యే ప్రకా
 రంబోమిమత్స్మరీగానపెక్షసామానాధికరణ్యే ప్రయేజకమ్యత్రాహ|| బాతిగుణయో
 రపీతి|| తరిః కమిత్త్రాహ|| మనుష్యత్వాదీతి|| గడ్డోపదేతు నానుగతనిమిత్తదృష్టిః
 ఆత్రానుయానువిమితేన ముఖ్యత్వేసంభవతి క్వాపిపిత్రినిమిత్తకల్పయిత్యా క్వచి
 యముఖ్యత్వోగ్వికరయిత్రా-నచేర్గుణాన్యమేవప్రయేజకంస్యాత్ - బాతిరముఖ్యత్వం
 ప్యాదిత్యభః - పరస్పరవాక్యత్వాః పరస్పరానుగతాదిత్యత్యైవప్రత్యయోద్భవః - దదా
 దావదేశానాన్ త్వకత్వమయిత్యుక్తమిత్యాశ్చజ్ఞాయాం ప్రకారత్యైవతేత్యభిప్రేరించి
 వృణోతి|| స్వరేపానామితి ||

౧౩౪. సూక్ష్మనియమనివృత్త్యానాపృథగ్విషగత్యమిరింకతపోయతి|| యది

బాధికరణ్యంబాడుచును - నైతదేవమ్ - తనుమృది శరీరాణా మహ్యం వై కాశీ
యశ్యం తదేక ప్రయోజనత్వం తత్ప్రకారత్వంచ జాత్యాదిమల్యమ్ - ఆత్మకాశీ
యత్ప్రకారత్వవిశ్లేష శరీర వివాదాదవగమ్యతే - ఆత్మక ప్రయోజనత్వంచ తత్ప్రకార
ఫలభాగార్థయైవ సచ్చానాత్ - తత్ప్రకారస్వరూపి దేవోమనుష్యోన్మాత్త విశేషగతి
యైవ ప్రకీర్తేః - ఏతదేవహిగవాదిశబ్దానాం వ్యక్తి పర్యస్త త్వేహేతుః - ఏతస్యభావ విర
హాదేవదత్తాదీనాం విశేషగత్యే దద్దీకుద్దలీతి మన్వధిగాయ ప్రత్యయః - దేవమనుష్యది
శబ్దానా ముత్తై కాశీయశ్యతదేక ప్రయోజనత్వ తత్ప్రకారస్వ స్వభానాదైవో మను
ష్య ఆత్మైకాక వేదయోస్సామాధికరణ్యైక వ్యవహారః - జాతివ్యత్యైనిగాయమే
న సహప్రకీర్తితురుదయోస్సామృతత్వాత్ - ఆత్మనస్త్యచాత్మ మత్సాచాత్మమశరీర
గ్రహణవేదాయామాత్మాన గృహ్యతే - పృథగ్గ్రహణయోగ్యస్య ప్రకారతైక స్వరూ
పత్వం గుర్వటమితిమావోచః - జాత్యాదిపత్ర దేకాశ్రయశ్యతదేక ప్రయోజనత్వం ద్విశే
షగత్యై శరీరస్వాపితత్ప్రకారతైక స్వభావత్వావగమాత్ - సమాచలమృనియమస్త్యై
క సామగ్రివేద్యత్వ నిబంధనభిత్తుక్తమ్ - యథాచాత్మమృథివ్యావేగభేదస్వాదీనోబ్ధ
నిత్యం స్వాభావికమపి సగృహ్యతే - ఏవంచాత్మమగృహ్యమాణం శరీరమాత్మప్రకారతై
క స్వభావమపిసతథా గృహ్యతే - ఆత్మగ్రహణేవతత్మ స్యామధ్యానభావాత్ - నైతావ
తాశరీరస్య తత్ప్రకారత్వ స్వభావవిరహః - తత్ప్రకారతైక స్వభావత్వమేవ సామాన్యా
ధికరణ్య నిబంధనమ్ - ఆత్మ ప్రకారతయా ప్రకీర్తిపాదన సమర్థం సు శబ్దస్య సైవ ప్ర
కారతయా ప్రకీర్తిపాదయతి.

౧౩౩ - సనువశాబ్దేపి వ్యవహారే శరీరశబ్దేన శరీరమాత్రం గృహ్యతఇతి నాత్మ
పర్యస్తతాశరీరశబ్దస్య - నైవమ్ - ఆత్మ ప్రకారభూతమైవ శరీరస్య సాధారణతేక ప్ర
కర్యమాయ నిరూపణాన్నిష్కర్షణాక శబ్దోయమ్ - యథాగోష్ఠం శుక్లత్వమాకృతి
గుణవిశిష్టాదిశబ్దాః.

నైతదిత్యాది॥ సహాధీనియమం పరిహరిష్యన్నయతి తిషణత్వేహేతుమాహ ॥ తను
మృదితి ॥ పూర్వయేకవ్యతరాన్వితం ప్రకారత్వమిక్కథాః - యద్వా ప్రకారతయై
వప్రతిపన్నత్వమ్ - సరసాధ్యావిశిష్టమ్ - దద్దీకుద్దలీదివత్ పృథగవస్థితత్వేనాప్రతిపన్న
త్వమిత్యర్థః - తథాశరీరవిరహాత్ - తదేకాశీయత్వాదికముపపాదయతి॥ ఆత్మకాశీ
దీనా॥ సహత్వేదశాన్యతి॥ ఏతదితి॥ విషయాన్వయవృత్తిమాహ॥ ఏతస్వభావేతి॥ తస్యై
వమత్సర్గీయానపేక్షత్వే ప్రయోజకత్వమాహ॥ దైవతి ॥ సహాధీనియమం పరిహరితి॥
జాతీతి॥ చాత్మమన్వం ప్రకర్య నార్థమ్ - ఏక సామగ్రివేద్యత్వాదిత్యర్థః - తచ్చాయాత ప్ర
కారత్వ హేతుత్వాశక్త్యాహ॥ పృథగీతి॥ సాగ్రుక్తం పరిహరమాహ॥ జాత్యాదీతి॥ క
థంతర్హి జాత్యాదే స్వసాధీనియతంత్యతాహ॥ ఏహేతి॥ ప్రకర్య నార్థత్వం స్పష్టమ్ -
వ్యభిచారమన్వహ॥ యథేగి॥ నైరావతేతి॥ గర్భ స్వైరతిహః - తతః మిత్యతా
హ॥ తత్ప్రకారతేతి॥ తస్మిన్ కేనాపిమాదేన ధర్మ పర్యంతధీస్వాదిత్యతాహ॥ ఆత్మై
౧౩౩ - చోదయతి ॥ సన్నితి॥ జాతిగుణాదిశబ్దం ప్రతి బద్ధీకర్యపరిహరతి ॥ నైవతి

౧౩౨- అతోగవాది శబ్దవదన మనుష్యుడి శబ్దాత్మ పర్యవ్రా:- ఏవం దేవమను
 యుడి పిట్టవిష్టానాం జీవానాం పరమాత్మ శరీరతయా తత్ప్రకారత్వాత్ జీవాత్వా
 చినశబ్దాః పరమాత్మ పర్యవ్రా:- అతః పరస్య బ్రహ్మణః ప్రకారతయేవ చిదచిద్యస్సు
 నః పదార్థాశ్రయితి తత్ప్రమానాదికరణ్యేన ప్రయోగః-అయమర్థో వేదార్థానంగ
 మేననుభవః- ఇదమేవ శరీరాత్ భావలక్షణం తాదాత్మ్యమాత్మేతియా పఞ్చ నిగ్రహా
 యన్విచేతివత్కలి- ఆత్మ త్వేవమన్మహియాదితివ వాక్యకారః.

౧౩౩- అతేదంత త్త్వమ్-అచిద్యస్సునశ్చిద్యస్సునః పరస్యచబ్రహ్మణోగ్యత్వేన
 భోక్తృత్వేనచేతి త్వేనచ స్వరూపవివేకమాముః కాశ్చిన్మతయః-అన్తస్తాయాశ్చ
 జలే నిశ్చమేతత్త్వేన్మన్యోమా మయాశ్చరుద్ధః, మాయాంతుప్రకృతింబిద్యాన్యా
 యినంతు మహేశ్వరంక్షరం, ప్రధాన మమృతాక్షరంహరః క్షరాత్మానా విశేషేదేవ ఏ
 తః-అమృతాక్షరంహర ఇతిభోక్తానిదిశ్యతే - ప్రధానమాత్మ మోభోగ్యత్వేన హరః
 తిహరః-సకారణం కరణాధిపాధిపానచాస్య కశ్చిజ్జరితానచాధిపః, ప్రధానక్షేత్రజ్ఞః
 తిర్గుణః, పరివిశ్వస్యాత్మేశ్వరగ్ంశాశ్వతగ్ంశివమచ్యుతమ్, జ్ఞాజ్ఞాన్వపజావిశవి
 శా, సీతోన్మిత్యానాంచేతనశ్చేతనానామేకా బహునాంయేదిదధాతి కామః, భోక్తా
 భోగ్యం ప్రేరితారంవమత్వాతమారస్యః పిప్పలంస్వాద్యత్వత్వనశ్చన్న మోఽభిదాక
 తేతి, పృథగాత్మానం ప్రేరితారంవమత్వాబుష్టవ్రతస్తే నామృతత్వమేతి, అజామేతాం
 లోకాత క్షక్తకృష్ణాంబహ్విం ప్రజాంజన యన్మిగ్ం సరూపామ్ । అజోహ్యోజోమ
 మాణోనుశేతేదహత్యేనాం భుక్తభోగామజోస్యః, సమానే వృక్షేపురుషనిమగ్నోనీశ
 యాశోవతి ముహ్యమానః । బుష్టంయదాపశ్యత్వస్యమిశమస్య మహిమాసమిలీపిత శో
 కచిత్రాద్యాః.

౧౩౪- దేవాశ్చానాం దేహిపర్యవ్రతాం నిగమయతి॥ అతగ్మితి ॥ తతఃఃమిశ్రి
 తాహ॥ ఏవమితి ॥ నామానాధికరణ్యస్య తత్ప్రకృత్యమాహ ॥ అతఇతి ॥ కిమనుగా
 హ్యం, శరీరత్వంకిం, శరీరశ్వేతస్పరియక్తవోమస్సుయః, తస్యేతిభజ్జ శ్వేత్యతాహ॥
 అయమితి॥ పరఃస్యపక్షపరత్వే నూపాతయే స్ఫూత్రీవాక్యయారథామాహ॥ ఇ
 దమితి॥

౧౩౫. లయేదిదచిహ్నః పరస్మిన్లయమృతాదేహత్ర భావానానైక్యమృతః
 పరిణామమత్యేనిర్వాహూవరం, కిన్మహత్త్రచేభ్యోవైషమ్యంభవస్పృహనేతిశబ్దా
 యాం సుర్యమృతి ముఖ్యత్వం చదశాయాన్ విప్రకీర్ణాకాథాన్ సుకలయ్యద
 శాయతి॥ అతేదమిత్యాదిహ ॥ ఈశ్వరత్వేనైకత్వోత్పాదభోక్తృత్వేనచిదశబ్దః-
 మామృత్యుక్తమాయాం విప్రణాసః॥ మాయాంస్యితి॥ అన్యశబ్దవైశవాయాహ॥ క్షర
 మితి॥ హరశబ్దంవ్యాకర్షే॥ ప్రధానమితి॥ ఈశ్వరేశ్వరత్వపరత్వ శేషత్వజ్ఞాభివ్యక్త
 మావశ్యత్వా కమనశ్చ్యవైశ్వాదోదర్శిత స్వకారణమిత్యాదిభిః - పృథక్త్వరియా
 మోక్షమాహ॥ పృథగితి॥ ముక్తభదమాహ॥ అజామితి॥ సమానేభ్యస్తైవ్రతవాననరగ్ం
 ప్రకృత్యుక్తిసామ్యం॥

౧౪౦- శ్రుతావపి- అహంకార ఇతీయం మేధిన్నా పృక్వం గచ్ఛధా| ఆశరేణ
 మిరస్త్యవ్యాం పృక్వం విద్ధి మేపామ్| జీవభూతాం మహాబాహూయయేదం ధా
 ర్యతే జగత్, సర్వభూతాం కాష్ఠేయపృక్వం తియ్యన్తియమికామ్| కల్పక్షయేశున
 స్థాని కల్పాదౌ విచ్ఛజామ్యహమ్| పృక్వం స్వామివత్ప్రథ్యవిచ్ఛజామిశునఃపునః| ధూత
 గామిమిమంకృత్సమవశం పృక్వతేవకాత్, మయాధి యేణ పృక్వతి స్ఫూయ
 గెనచ రాచరమ్| హేతునానేకాన్తేయ జగద్ధి సరివర్తతే పృక్వం ఉరుషం చైవ వి
 ద్యవాదీ ఉభావపి, ముయోనిమహాద్భిప్రాప్తేన్ గచ్ఛంజధామ్యహమ్| సప్తవస్సర్వ
 యాతానాం తతోభవతి భారతేతి జగద్వీనియాకం మహాద్భిప్రామదీయం పృక్వత్యా
 భ్యం ధూతినాత్మవిదద్వస్తు యోతస్మిన్ చేతనాభ్యం గచ్ఛం యస్మిం యాజ్ఞయామిత
 తో మత్ప్రతాద్విదభిత్వం సర్వాద్దేవాదిస్తావరాస్తానామ చిద్విశ్రాణం సర్వభూతా
 నాం సమ్యవోభవతీత్యధాః-

౧౪౧- ఏవంభోశ్రుభోగ్గరూపేణావస్థితయోస్సర్వావస్థావస్థితయోద్విదభిత్తోః
 పరమపురుష శరీరతయాగ్నియాయుశ్చేత్వేతవ పృథక్కాన్తితీ-చరమపురుషస్సచాత్మ
 త్వహమః కాశ్యనశ్చితియః-యః పృథివ్యాంతిష్ఠతే పృథివ్యాఅన్తరోయం పృథివీవేద
 యస్యస్పృథివీ శరీరం-యః పృథివీమన్తరోయమయతీత్యారభ్యయ ఆత్మనిశ్చిత్తన్నాత్మ
 నూన్తరోయమాత్మానవేదయశ్చాత్మాశరీరం-య ఆత్మానమన్తరోయమయతీతి-ఆత్మాన్త
 ర్యామ్యమృతేతి-తథాయః పృథివీమన్తరో సంచరన్యస్య పృథివీ శరీరం-యం పృథివీ
 వేదేత్యాగ్గరథ్యయోక్షరమన్తరో సంచరన్యస్యాక్షరం శరీరం-యమక్షరం నవేదయోమృ
 త్యుమన్తరో సంచరన్యస్య మృత్యుశరీరం-యం మృత్యున్నవేదవీచ సర్వభూతాన్త
 రాత్మాఽపహతపాస్తాదివోదేవ విలోనారాయణః-ఆప్రమృశ్యుశ్చైవ తమశ్చైవహ
 ర్యః సూత్రైవశ్చమదీద్యస్త్యభిధీయతే-ఆస్మామేవ సమది అన్యత్తమక్షరీయతేఅ
 క్షరం తమసిలీయతేతి విచనాత్-ఆస్తఃపృథివీస్తాన్తజనానాగ్గర్యాత్మేతిచ-

౧౪౨- ఏవంసర్వావస్థావస్థితవిదభిద్వస్తు శరీరతయాతత్ప్రకారః పరమపు
 రుషమహాత్మావస్థకారణావస్థజగద్భూతేణావస్థితఇతి ముఖ్యం-జ్ఞాపయితుంకా
 శ్యన కృతయః కార్యావస్థాంకారణావస్థంచ జగత్సవిదేత్యామః సదేవ సోమ్యేద
 మగ్రిహిసీత్-ఏకమేవాద్వితీయంబదైక్షుంబహుస్యాంపృజాయేయేతి తత్రైహోస్యృతే
 త్యాగ్గరథ్యసమూహస్సోమ్యేమః సర్వాః పృజాఃసదాయతనః సప్తేరిస్తావరిచాత్మ్య
 మదంసర్వం తత్ప్రత్యంస ఆత్మాతత్వమసిత్వేతితతోఽతి తథాసోకామయత బహు

౧౪౩- || శ్రుతావపి || అహంకార ఇత్యాదివచనైః కారణావస్థాయాంభేదస్సిద్ధః-
 వ్యాఖ్యేయం వ్యాచక్షేజగదితి|| త్రిగుణంబంజ్జగద్వోరూపవచనం స్ఫురింబ||

౧౪౪- తహికతథైక్యమితి శబ్దాయాం ఘటకకుటీరకతారయతి|| ఏవమి
 తి|| కారణావస్థా నూం శరీరత్వమాచ|| యః పృథివీమతి|| మృత్యుశబ్దాధికామాచ|| అతే
 తి|| సర్వాత్ప్రత్యం విచృణోతి|| అన్తరిః||

౧౪౫- భేదఘటక కుటీరవిరోధేనైక్యకుటీరభామాచ || ఏవమితి|| ఘటకతయా
 కుత్తం సమూహఇతి||

సామ్య ప్రజాయే యేతి సత్యసత్యత చరన్తప్రతిభదం సర్వసత్యతవేత్తానానా
త్యంచానృతంచ సత్యకవచిత్వాన్యాయే.

గర 3. అత్యంత శుభ్రమైనదిగలది: పరమపురుషులకు స్వరూపం
 వేక: స్వరూపం నామమిహి సోదేవతా అనేదేవతా నామ పరివృత్త నామ రూప
 వ్యాకరణాని తత్త్వ స్థాన తదేవానామిహి - తదనుప్రవృత్త - సమత్వచ్ఛాదన
 విజ్ఞానంచావిజ్ఞానం - సమంచానతం సత్తమభవతి తదేవానామ పరివృత్త
 విశ్వతీవ సమత్వచ్ఛాదనం తదనుప్రవృత్త సమత్వచ్ఛాదనం విజ్ఞానంచావిజ్ఞానం
 చేత్యనైవకాథ్యం అత్యంతికభావసంబంధమితి సోదేవతా - ఎవ తదేవ నామ
 రూపవ్యాకరణం తదంతర్వ్యాకరణమస్తేనామరూపాభ్యాం వ్యాకియోద్వేషతా
 వ్యుత్తమి అతి: కార్యం స: కారణం స: సూత్రమున్నది దిద్దమి: పరమపు
 రుషువేది కారణతా తదేవానామ సత్త్వం కారణ విజ్ఞాన కార్యమిహి
 వికలితమైన సర్వవిజ్ఞానం సమీహితమిహి స: అమిహి సోదేవతా అ
 నేదేవతా నామ పరివృత్త నామ రూపవ్యాకరణాని తదేవానామ పరివృత్త
 సమత్వచ్ఛాదనం నామ పరివృత్త నామ రూపవ్యాకరణం చ నామ పరివృత్త
 వ్యాకరణం: అని దేవతా పరమపురుష వాచకాని తదేవానామ పరివృత్త
 వ్యాకరణం సమత్వచ్ఛాదనం సమత్వచ్ఛాదనం మున్నది తదేవానామ పరివృత్త
 కారణం బ్రహ్మం కార్యం కారణం చేతి బ్రహ్మచాచదానం బ్రహ్మ
 రీరం బ్రహ్మచ కారణమితి.

[illegible]

౧౮౩- అత్యాపి-చామోగ్యైర్జీవయోః॥ జీవశీర్ష్యోర్చామ్యర్థమననేనతి॥
 తేవలవ్యాకరణపుతేరవివాదాన్వృత్తేభవయాదనుప్తశశస్థియూ॥ ఎరవితి॥ ఎ
 కధియాసర్వధియః పరమతేనవవన్నానః స్వయంతివశత్రియూ॥ అరవితి॥ అ
 ర్థకారజైక్యం చోజనన్మ మిన్దానానకం తవతేతారానవభత్యానిరదైః విజ్ఞం
 బ్రహ్మకృతయా-వన్నప్- చ్చన్ద్రియైర్జీవయాదైవామి-వితేపదవితేష్యభవశ్శిద్ధిః
 మాఖ్యైర్వంతకవిదాః-చామానధకీకన్యమఖ్యైర్వయా॥ అనవియవితి॥ ఏవావ
 త్ప్రస్థావా సుకరావర్తయతి॥ అరవిత్వాదివా॥ భావనస్థావతపః-పూగవస్తా
 యోగోమ్యసాచానన్యం అతావసాభవాదన్యరో-మూలమాత్మకత్వాభావమ్.

[illegible]

భక్తినియోగ్యానామేవ పురుషేచ్ఛయా కదాచిత్సంహతానాం కారణత్వం కార్య
 త్వంవశినాతు విదచితో స్మర్యావస్థయాః పరమపురుషశరీరత్వేన తత్ప్రకారతయై
 వపదార్థత్వాత్ తత్త్వే కారః పరమపురుషః సర్వదా సర్వశబ్దవాచ్యఇతి విశేషః స్వ
 భావభేదస్తదసంకరశ్చ తత్ప్రచారిచతుల్యః ఏవంచ సతి పరస్య బ్రహ్మణః కార్యానుప
 వేశపి స్వరూపాస్య భావాభావా దవికృతత్వముపపన్నతరం యతి స్థూలావస్థస్య
 నామరూపవిభాగవిభక్తస్య నిదవిద్యస్తవ ఆత్మతయావస్థానాత్కార్యత్వమప్యవసన్న
 తరంభవతి అవిస్థాంతరావస్థిరేవహికార్యతా.

౧౮౫- నిర్గుణనాదాశ్చ పరస్య బహుళోపాయగుణాసంబంధాదుపపద్యంతే అప
 మాత్రసాప్తావిజరోవిమృత్యుర్వశోకావిజిహ్వాపిపావఇతి హేయగుణాః ప్రతిపిధ్య
 సత్యతామస్మత్స్వసంకల్పఇతి కల్పాదుగానో విదధతి యంత్రుతిరేవాన్యత్ర సామాన్యే
 నావగతంగుణసేషం హేయగుణమయం వ్యవస్థాపయతి.

౧౮౬- జ్ఞానస్వరూపంబ్రహ్మైవాదశ్చ సర్వజ్ఞస్య సర్వశక్తర్మిభిలహేయప్ర
 త్యనీకకల్యాణగుణాకరస్య బ్రహ్మణః స్వరూపంబ్రహ్మైకవిరూపణీయం స్వయంప్రకా
 శతయా జ్ఞానస్వరూపం చెత్యభ్యుపగమాదుపపన్నతరః యస్సర్వజ్ఞస్వస్వేతి ఉ
 రాస్యశక్తిర్విదైవశూన్యతే న్వాభావకీజ్ఞానబలక్రియారవిజ్ఞాతారమితేన విజాన
 యాదిత్యాదితాః జ్ఞాతృత్వమావేదయంతి - సత్యం జ్ఞానమిత్యాదికాశ్చ జ్ఞానైకని
 గూపణీయతయా స్వప్రకాశతయార జ్ఞానస్వరూపతామ్.

౧౮౭- సోకామయత బహుస్యాం తదైకతవహుస్యాం తన్నామరూపభ్యాం
 వ్యాక్రియతేతి బ్రహ్మైవస్వసంకల్పాత్ విచిత్రస్థితౌ సరూపతయా నానా ప్రకా
 రమవస్థీతమితి తత్ప్రత్యనీకాబ్రహ్మతవస్తునానావ్యకుతస్యమితి తత్ప్రతిపిధ్యతే మృ
 త్యోస్సుమృత్యుమాప్నోతి - యఇహానానైవ శశ్యతే నానానాస్తి తిచనయతి హింద్య

స్వతమాత్మత్వభావాదేకత్యోక్తైర్నామరూపవిభాగాభావవిషయత్వాత్ సస్వభావాసం
 కరఇత్యర్థః - తహింకనాకారేణ సాధర్మ్యమిత్యత్రాహ || స్వభావేతి || రుమాగతపతా
 ర్థవత్సంసర్వాస్వభావ సమకరమాశక్యాహ || ఏవంచేతి || శరీరం గోస్తు సంచ
 ర్ద్వేన స్వభావా సమకర హేతురితభావః - తహింబ్రహ్మణః కార్యత్వాభావాత్ సర్వరూ
 పస్థాయాపముపాదానత్వం తస్య సస్యాదిత్యత్రాహ || స్థూలైతి || ఆత్మతయా స్థిత్యా
 కార్యత్వం కథమిత్యత్రాహ || అవస్థేతి || తత్త్వేదవస్థియమనమకారకావస్థా - ఏకా
 రధీసంకోచాదిస్తు సత్త్వారకావస్థా - ఏకయోగ్య పరమాత్మీయత్వం మఖ్యమ్ - ఏవమేదః
 ప్రాక్షణాదశ్చ దర్శపూర్ణ మాసాభ్యామిత్యాది ప్రతిపన్నమపూర్వం ప్రతి తేజస్వీతర్
 సమస్యమనిభక్తాద్ధి, ధర్మజ్ఞానత్యాదివస్తేతిభావః.

౧౮౮- నిగుణగుణ్యర్థకమాహ || విరుజీతి || శ్రుతిరేవేతి || శబ్దార్థకప్రవేశ
 తః శ్రుతివిరుద్ధత్యేతిభావః.

౧౮౯- అథ గుణనిషేధం పరిహరతి || జ్ఞానేతి || విశేషవిధిప్రాబల్యజ్ఞానా
 యసర్వజ్ఞ త్యాదుక్తిః - ఏకయాగ్య పరాః శ్రుతీర్దగ్ధయతి || యస్సర్వజ్ఞ ఇతి ||

౧౯౦- భేదనిషేధగుణ్యర్థకమాహ || సోకామయతేతి || శ్రాగుక్త గూఢరీత్యర్థ

తమిళవలీచితకావ్యకరంపశ్యతియ్యత్యస్యనర్వమత్వైవాభాత్తత్వనకంపశ్యత్
 త్వేనకంపిణానీయాదిత్యాదివానమనర్వమసాన్యంపజాయేయేత్యాదిశ్రుతిసిద్ధం స్య
 సంకల్పకృతంబ్రహ్మణోవానానామరూపభాత్వైవ నానాపృకారత్యమపినిషిధ్యతేయ
 త్రిత్యస్య సర్వమత్వైవాభాదితినిషధవాత్యాదాచతస్థాపితం సర్వంతంపరావా
 ద్యోస్యతాత్పరః సర్వంబేదతస్యవాచిత్యమహతోభూతస్యనిశ్చయితమైతద్యద
 శ్చేదకత్వాదితా.

౧౮౨. ఏకంబిదబిదీశ్వరాణాంస్వభావభేదం స్యరూపభేదంవదన్తీనాంకార్య
 కారణభావం కార్యకారణయోరనన్యత్వంవదన్తీనాంచ సర్వాసాంశ్రుతీనామవిరో
 ధశ్చిదబిదీఃపరమాత్మసశ్వనర్వదాశరీరాత్కథావంశరీరభూతయోఃకారణవశాయాం
 నామరూపవిభాగానమూహూత్త్వదశాపత్తిం కార్యవశాయాంచ తదిమాన్మూలవ
 శాపత్తిం వస్తతిభిఃశ్రుతిభిరేవజ్ఞాయతీతి బ్రహ్మజ్ఞానవాదస్యాపాదిక బ్రహ్మభేదవాద
 స్యాప్యస్వీప్యాప్య సన్యాయమూలస్య సకలశ్రుతివిరుద్ధ స్యనకథంబిదవ్యవకాశోద్భ
 వ్యతే- చిదబిదీశ్వరాణాం పృథక్స్వభావతయా తత్తచ్చుతిసిద్ధానాం శరీరాత్కభావేన
 ప్రకార ప్రకారంతయా శ్రుతిభిరేవ ప్రతిపన్నానాం శ్రుత్యంతరేణ కార్యకారణభా
 వ ప్రతిపాదనం కార్యకారణయే రైక్యప్రతిపాదనంచక్యవిరుద్ధం-యథా ఆగ్నే
 యాదికషడాగ్నీ చీప్తత్తివాక్యైఃపృథగుక్తస్మాన్ సముదాయానువాదితాక్య
 వ్యయేన సముదాయవ్యయత్వమాచన్నాన్ దిక్పూర్ణామాసాభ్యామిత్యధికారనా
 క్యం కామినః తర్వవ్యవయోవిదధాతి-తథాచిదబిదీశ్వరాణాం విదత్తస్యరూప స్వభా
 వాక్షరంప్రధానమకృతాక్షరంపూరఃక్షరాత్తానావశితేదేవకఃపతివిశ్వస్యాత్వైశ్వ
 రమ్ ఆత్మనారాయణః పరఃఇత్యాదివాక్యైః పృథక్పరిపాద్యయన్యపృథివీశరీరంయ
 న్నాత్మశరీరం యన్యావ్యక్తం శరీరం యన్యాక్షరం శరీరమ్విషసర్వభూతాన్తరాత్తా
 నుహలపాత్మాదివ్యోదేవ ఏకోనారాయణ ఇత్యాదిభిర్వాక్యైశ్చిదబిదో స్వరూపకృత
 సీతయోఃపరమాత్మ శరీరణాంపరమాత్మన ప్రకాత్తతాంచ ప్రతిపాద్య శరీరభూతవిర
 మాత్మాభిదాయభిః నదృష్టాత్మాదిశబ్దైఃకారణావధః కార్యావశ్య సరమాత్మైక ఏవేతి
 పృథక్పరిపాద్యం వస్తుత్రితయం సదేవసోమ్యేదమగ్ర ఆపీత్ ఐతతాత్మమిదం స
 ర్వం సర్వంభిర్విదం బ్రహ్మాత్మాదివాక్యం ప్రతిపాదయతి-చిదబిద్యస్తు శరీరంః పర

యాభివేతిః॥సర్వస్వమితి॥ అన్యత్రైర్వివ్యయంబినాథావ-స్వనిష్ఠంనాస్తీత్యర్థః-సా
 మాన్యవిశేషయయాభివేతిః.

౧౮౩. పరోక్షనిర్వాహాచక్షునిర్వాహాస్యకోవిశేషఇత్యత్రాచ॥ఏవమితి॥ఆత్మ
 దక్షనిర్వాహాశ్రుత్యనుగుణ్యాతశ్చ-పరోక్షస్యక్రమఃశ్రుతివిరుద్ధః కుతర్కమాంశ్చ
 త్యగుః॥ అత్యస్మితి భవాభేదస్యవిషయభేదోక్తిః-అచన్యాయమాంస్వేతిసాధారణమ
 ఉక్తాథాం నైదికమస్తునై నోపపాదయతి॥ చిదబిదీతి॥ ౧౮౩. సముదాయానువాదితాక్య

మాత్మనః పరమాత్మ శబ్దేన అభిధానే హివాన్తి విరోధః | యథాకామమ్యదిపిండ శరీరక
స్యాత్త్వ విశేషస్యానుమాత్మా నైభీత్యాత్మ శబ్దేనాభిధాన ఇత్యలమతి విస్తరేణ ||

౧౮౯- యత్సునరిత ముక్తం బ్రహ్మైక త్వవిజ్ఞానేనైవావిద్యానివృత్తి ర్యుక్తైతి
తదయంక్తం-బద్ధ స్వసారమాధికత్యేనజ్ఞాన నివర్తక త్యాభావతే | పున్యాపై ద్యురూ
పకమనా నిమిత్త దేవాణి శరీర (చవేశతత్వ)యక్త సుఖముఃఖానుభవరూపస్య బద్ధ స్వ
మిత్యాత్మ్యం కథమివ శక్యతే వక్తుమ్ -) వం రూపబద్ధ నివృత్తి భాగ్విరూపా పన్నూపా
సనప్రీత పరమపురుష (చనాదలభ్యైతి పూర్వమేవేక్తం - భవవభిమత్యైకకల్పజ్ఞానస్య
యథావ స్థితవస్తు విచరీత విషయస్య మిత్యాత్మాకత్యేన బద్ధవిప్లవ్ధి రేవఫలం భవ
తి-మిత్యైకతదస్యద్భివ్యం హినైతిద్భివ్యతాం యతఇతికాస్తాగ్ - ఉత్తమః పురుష
స్తవ్యః - పృథగాత్మానం ప్రేరితారంభ మత్యైతి జీవాత్మవికాశీయస్యతదం తిర్యామి
ణోబ్రహ్మణో జ్ఞానం పరమపురుషార్థలక్షణమోక్షసాధన మిత్యవచేదాచ్యు ||

౧౯౦- అపిచభవభిమతస్యనివర్తకజ్ఞానస్యాపి మిద్యాయాశత్యాత్మ స్వ నివ
ర్తకాంతరం మృగ్యం - నివర్తకజ్ఞాన మిదం స్వవిరోధి శక్యం భవజాతం వినివర్త్య
క్షణికత్యాత్మ్యయమేవవివశ్యతీతిచెన్న తత్త్వరూపతమత్పత్తి వినాశానాం కాలానిక
త్యే వినాశకత్వల్యనా కల్పకరూపావిద్యాయా నివర్తకాంతర మస్యేవజీయం - త
ద్వివాళో బ్రహ్మస్వరూపమేవేతి చెత్త భాసతి నివర్తకజ్ఞా నూత్పత్తి రేవసన్యార - త

తమవాచి శబ్దేన శముతాయాభిధానం నదృష్టంతద్రైకభమిత్యత్రాహ || చిదవిద్యస్తీ
తి || నివర్తకాయతి || యథేతి | తత్త్వవిభాగః పృథాగపి కారిభావః - ఆత్మేతితదభావాద్యు
క్తమ-తచ్చనిష్క్రమ్యప్రస్థకారణత్వానుపపత్తి రూపార్థసామర్థ్యాత్ - శబ్దసామర్థ్యంచా
స్తి-విశిష్టస్వ శత్ర్యపుపాత్వయోగావాత్తి శబ్దస్వవ్యాప్యసాపేక్షత్వా త్పద్యప్రత్యక్ష
జ్ఞానానిజ్ఞాపస్తానక్షమాః.

౧౯౧- అధనివృత్త్యనుశతస్తోత్రం వస్తుమనువదతి || యత్స్వనరితి || మాషయతి || తదితి ||
వృథామంధీనివర్తకత్వం మాషయతి || బద్ధస్యేతి || అర్థక్రియా కారిత్వాదుత్పత్తి మత్వా
త్వాచపాప్రయశ్చిత్త కాస్తాద్భవబద్ధ మిద్యాత్మ్యం తేమంమిత్యాత్మ్యంపాప్రయశ్చిత్తాది
తిభావః అనర్తకస్యకేతుత్వాయోగముత్పత్త్యభావభ్యా (పాగుక్తముపచేత్తోక్తం-త్వయా
విజ్ఞానా న్నూకతోవాచ్యఇత్యత్రాహ || వివమితి || శత్ర్యశర్వస్యతాక్ష్యేనాపానాదినివ
ర్త్యత్వవదదృష్టత్వానానివర్త్యత్వంబద్ధ స్వ శత్ర్యకేతుకస్య అన్యస్యతే యజ్యేత ఇ
త్యర్థః - అథపరాభిమతబద్ధ నివర్తకధియః పరాభిమత బ్రహ్మైకత్య విషయత్వంబ్ర
వస్యతి || భవతీతి || ఆయథావిషయత్యేమానమాహ || మిత్యైకతదితి || తద్యథాఫలవిరహాభి
వధియ ఉపాయత్వంమానసిద్ధ మిత్యాహ || ఉత్తమ ఇతి || స్త్రోతిత్యశంకత్యాపాగ్గుత్తిః
స్వప్రతయోక్త్యాహ ||

౧౯౨- మానవిరోధముక్త్యాతర్కవిరోధమాహ || అపిచేతి || విషాదానరిచుత్త
రవదితిశబ్దతే || నివర్తకేతి || త్యదతి || నైతి || వివాశస్యబ్రహ్మత్వే దూషణమాహ ||
తదితి || స్వరూపైకత్వత్వాదంవతిభావః - అనన్యత్వంశంకతే || తద్విజ్ఞాన ఇతి || దూష

ద్వివాకే తిష్ఠతి శబ్దాత్ స్య నమ్మవాత్ ॥

౧౫౧- అపిచిత్రాత్ర బ్రహ్మవృత్తికృత్సన్నిపేద విషయజ్ఞానస్య కోయం జ్ఞాతా అభ్యాసయాన ఇతిచేన్న-తస్యనిషేధ్యతయానివర్తకజ్ఞానకర్మకర్తాత్ - తత్త్విత్వోకత్వానుశాసనైః - బ్రహ్మస్వరూపమేవేతిచేత్ - బ్రహ్మణా నివర్తకజ్ఞానగ్రహ తిష్ఠాత్పత్వం కింస్వరూపం దీతాధ్యస్తమ్ - అధ్యస్తం చేదయమభ్యాసస్తస్మాలావి ద్యాంతరంద నివర్తక జ్ఞానావిషయతయా తిష్ఠత్యేవ- నివర్తక జ్ఞానాంతరభ్యా సమకృతస్యాపి త్రిరూపత్వాత్ - జ్ఞాత్రవేక్షయానననస్థాస్యాత్ - బ్రహ్మస్వరూపస్యైవ జ్ఞాతృత్వేస్తదీయవివక్షయః - పరిగృహీతస్యాత్ - నివర్తకజ్ఞానస్వరూపం స్వస్వజ్ఞా తాద బ్రహ్మవృత్తికృత్వేనస్యనివర్తకాంతగతమివచనంభూతలవ్యతిరిక్తంకృత్సన్నిపేదవదత్తేనభిన్నమిత్వస్యామేవచేదన త్రియయామస్యచేత్తురస్యాచేదన త్రియాదా త్చేత్వానుప్రవేశ వచనవదచనాస్యమ్-అధ్యస్తా జ్ఞాతాస్యనాశహేతుభూతనివర్తక జ్ఞానేస్వయం కర్మాద నభవతి స్వనాశస్యాపురుషార్థకత్వాత్ తన్నాశస్యబ్రహ్మ స్వరూపత్వాభ్యుపగమ భేదతద్దశానతస్మాలా విద్యాదిసాంకల్పనమేవస్యాదిత్యలమ సేన దిప్తహతముద్గ రాభిమాతేన ॥

S. 16536

౧౫౨- తస్మాదనాదికమప్రవాహయాపాజ్ఞానమూలత్వాద్బ్రహ్మస్వతన్నిబ హాణముక్తలక్షణ జ్ఞానాదేవ-తద్వత్త్విత్వాహరహరసప్తీయమానచరమపురుషరా ధనవేషాత్త్రయాధాత్వబుద్ధి నిశేషసంస్కృతకర్తౌత్రయోఽతకమలభ్యాసిత్రకేవ లకమణామల్పాస్థిరఫలత్వమనభి సంతాతఫల చరమపురుషరాధన వేషాతాం కమణ తాముపాసనాత్త్రకజ్ఞానోత్పత్తి ద్వారేణబ్రహ్మయూధాత్వోంనుభవయాపానంతస్థిరఫ లత్వంచ కమణస్వరూపజ్ఞానాద్యతేన జ్ఞాయతే కేవలాకారపరిత్యాగపూర్వకయ ధోక్త స్వరూపకర్తౌపాదానంచనమ్మవతీతికర్తృవిచారానంతరం తత్వవహతోన్భవి త్పచారః కర్తవ్యభివ్యక్తకాత ఇత్యుక్తమ్ ॥

౧౫౩- జ్ఞానస్వరూపణమాహ ॥ అపిచేతి ॥ మానజాధీస్త్వాశ్రయైవేతివాః ॥ కోయమితి ॥ అతిరిక్తానంతరిక్తైవేతిధర్మవికల్పః - అతిరిక్తానంతర్యస్తరూపత్వగతం కతే ॥ అభ్యాసేతి ॥ కమణిభుజ్ఞే - దూషయతి ॥ తస్యేతి ॥ స్వరూపపక్షే ధర్మవికల్ప బూతతికిమితి ॥ స్వరూపస్వాభావికం-ధీన్ - పాశ్చాత్యందూషయతి ॥ అధ్యస్తంచేదతి ॥ స్వరూపపక్షంబ్రహ్మవృత్తి ॥ బ్రహ్మైతి ॥ నివర్తకేత్వాదిస్పష్టం-నస్వనాశచప్రవృత్తయో గదోషః బ్రహ్మస్వరూపస్యైవ నాశత్వాదిత్యాశంక్య దూషయతి ॥ తన్నాశస్యేతి ॥

౧౫౪- తేఃకింపరమప్రకృతస్య బ్రహ్మవిచారస్య కమణానాపేక్షత్వస్యైవైత్యాహ ॥ తస్మాదితి ॥ తస్మాద్విధ్యాత్వాత్ బసధ్విత్వత్వవత్కనైదియఃకర్తృనపేక్షయాపాశ్చవ మ్మహామర్మస్యాసిద్ధేః - కర్తృత్వనిర్వాచ్యత్వదాసః - ఉక్తలక్షణేతివాత్వాదధీత్వకానః తేఃకిమితిత్యాహ ॥ కేవలైతి ॥ ఫలత్వాదాహానార్థంస్వరూపేణాపాదానార్థంచాపేక్ష మిత్వభావః - నూత్రిన్యామరయోజనాం నిగమయతి ॥ ఇతితి ॥ కర్తృవిచారే - పరోక్షా పరయోజనాత్వకానంతర్మత్వత్వరాజ్ఞోపేక్షిత్వస్తే ॥

౧౫౩- తత్రపూర్వకమవదీకునన్యతే-వృద్ధవ్యవహారాదన్యత్ర శబ్దశ్రుతిభోగక-
 త్యశక్త్యధికధారణా సంభవత్ - వ్యవహారశ్రుత కార్యబుద్ధి పూర్వకత్వేన కార్యార్థ
 వివక్షద్విశ్రుతానుబంధిత కార్యరూపవివక్షేతార్థః-అతోవేదాన్తాః-పరివిష్టస్తేపరే
 బ్రహ్మజిన ప్రమాణభావ మనుభవతు మహాన్తి - సచశ్రుతిబ్రహ్మదిసిద్ధవస్తు విషయ
 వాక్యేషుమాహాకాతూనాం కాలత్యయవర్తితా మథానామానంత్యాత్ సులక్ష్మ
 జన్మసుఖప్రశువాది మాహాకాత్యధాంతరీహనిపాతశుభావనయాచ ప్రియాధా
 త్పరిచిత్తి నిమిత్తముఖవికా సాదిలింగేన ఆధావిశేషబుద్ధి హేతుత్వ నిశ్చయః-నాపి
 త్యైవస్మైతర ఉదవిభక్త్యధాశ్రయ పదాన్తరార్థ నిశ్చయేనవా ప్రకృత్యర్థనిశ్చయే
 నవా శబ్దశ్రుతి సిద్ధవస్తువిధాన శక్తినిశ్చయః-జ్ఞాతకార్యార్థిభావృ పదశ్రయవా
 యశ్రుతదంశ విశేషనిశ్చయేరూపత్వాత్తతస్య-సచశ్రుత్పక్షిత్తశ్రుతనాయం సర్వ
 రజ్జురేషుతి శబ్దశ్రుతిగ సమసంతరంభయనివృత్తి దశకానేన శ్రుత్పాదావ బుద్ధి హేతు
 త్వనిశ్చయః-తత్రాపి నిశ్చయ్యం నిర్విషయచేతనం వివిధమిత్యాధాబోధమ బహుమ
 భయం నివృత్తి హేతుమసమ్యుచితేష నిశ్చయాయేనాత్-కార్యబుద్ధి ప్రవృత్తి వ్యాప్తి
 విలేన శబ్దశ్రుతి వ్యుత్పత్త్యాజ్ఞానబోధిత్విమగతమితి సర్వపదానాంకార్యేపరత్వే
 న సర్వైఃపరైఃశబ్దశ్రుతివ్యుత్పత్త్య ప్రకృతిపాదనాన్తాన్యవిత్ సార్వజ్ఞాతేప్రపదశ
 క్తినిశ్చయః-ఇష్టసాధనతాబుద్ధిస్తు కార్యబుద్ధి వ్యాప్తేగతవృత్తి హేతుర్మన్యరూ
 పేతాదితానాగతవరణానాన్తేష్టపాయబుద్ధి య ప్రవృత్త్యనుపలబ్ధేః-ఇష్టపాపానాహి
 మర్పయిత్వా ద్వితేససిద్ధతి అతోమర్కృతి సాధ్యఇతి బుద్ధి ర్వావన్న బాంధవే
 తావన్నప్రపలంకతే-అతఃకార్యబుద్ధి రేవ ప్రవృత్తి హేతురితి ప్రవతకస్యైవ శబ్ద
 కార్యయోకార్యస్యైవ వేదవేద్యత్వాత్-పరివిష్టస్తరూపబ్రహ్మప్రాప్తి లక్షణానంత

౧౫౩- అతన్మాత్రకృత ప్రాప్త్యర్థంపదన్ ప్రథమంతర్నిరసనీయాంశజ్ఞా
 ముపన్యస్యతి || తత్రేతి || విశిష్ట బ్రహ్మవిచారసాతో విశేష్యాంశానిదిద్ధింశంకతేతత్ర
 బసద్ధ శ్రుత కారణశ్రుతి సర్వత్వేన్ధితే-వృద్ధేతి-అనువృత్త శబ్దసామన్యవృత్తోవ్యావృత్త శ
 బ్దశ్రుతి వ్యావృత్తో-భూతఇతి ఉచ్యతాప్రసక్తికల్పస్మిత్తిః • ఇట్టోక్త ప్రకారమాశం
 క్యత్యుదశ్యతి || సచేతి || కఃకూజలిపికః కూజలితాఃపైఃస్థాల్పామిత్యాదికంనైయాం
 కాద్యక్తంత్యుదశ్యతి || కాపీతి || తదంశఃకార్యాంశఃపదనముదాయాంశోవా||మృ
 సావాద్యక్తంత్యుదశ్యతి || సచశ్రుతితి || కాన్యవిత్తీర్థకార్యేత్ కార్యపదమకా
 ర్యరూపాభావకార్యేత్ కారకపీదమకారకాన్యవిత్తీర్థకార్యేత్ తెష్యసముదా ఇత్యన్యా
 నియఃఉదాహరణుగతాభా ఇత్యన్యాన్యతసిద్ధి పీదపదార్థఇతిసిద్ధి పీత్యస్మిత్తిః
 స్యాదితి నారస్మత్కృతమాశంక్యాహ || కార్యేతి || వ్యాప్తివిలంపకర్యపదానామిత్య
 న్యయఃప్రవర్త కార్య వబోధిత్యేవకతేనతి ప్రవృత్తైఃకార్యధివ్యాప్తత్వాత్ సర్వప
 దానాంకార్యపరత్వం తత్రేవిశిష్టకార్యైకదేశపదానామభావిత్వం • ఉక్తవ్యా
 ప్తిశంకమాశంక్యాహ|| ఇష్టేతి||విశిష్టశ్రుతిబ్రహ్మవిచారామృతేతో వ్యతేషణానిది
 మాహ || పరీతి || వెదశ్రుతికార్యార్థ త్యైవపి సమితేషణానిదిద్ధిః విశేషార్థ కాదాదిమ

స్థిరఫలాపరిచిత్యైః- అక్షయ్యగ్ నానై చాతుర్థాన్య యాజనస్సుకృతంభవతిత్వాది
భిఃకర్తృతామేవస్థిరఫలత్వప్రతిపాదనార్హ- కర్తృఫలాల్పస్థిరత్వ బ్రహ్మజ్ఞానఫలాసం
తస్థిరత్వజ్ఞాన హేతుతో బ్రహ్మవిచారారంభోనయ్యక్త ఇతి॥

౧౪౦- అత్యాధిభీయతే॥ నిఖిలలోక విదితశబ్దార్థాసంబంధ కథారణ ప్రకా
శకుచనుద్యుసర్యశబ్దానామరాత్రిత్రేతార్థావబోధిత్వావధారణం ప్రామాణికాన బహు
మన్యన్మై- ఏవంకిలబాలాఃశబ్దార్థ సంబంధ మవధారయన్మి- మాతాపితృప్రభృతిధారం
బాతాతమాకులాదీ శశిచక్రసరమృగపక్షి సర్పాదీంశ్చ విసమవేషాభిమతావధార
యేత్యధిప్రాయేణాం గుణ్యానిద్దిశ్యనిద్దిశ్యతైస్తైశ్చబైస్తైశ్చతేష్వర్థకు బహుళఃశక్తి
తాఃశస్త్రైశ్చనైస్తైరేవ శబ్దైస్తేషుతేష్వర్థేషు సావత్తసాం బుద్ధ్యత్పత్తిం దృష్ట్వా
బ్రూయేస్సుకృన్సాన్తరా దశానాత్పంతేతయిత్యు ప్రమమజ్ఞానార్హతేష్వర్థేషు తే
షాం శబ్దానాం ప్రయోగో బోధకత్వవిబంధన ఇతి నిశ్చిన్యన్మి- పునశ్చత్వత్వ స్వేతర
శబ్దేష్వస్యశబ్దస్యాయమధాఇతిపూర్వవృద్ధైః శక్తితాః సర్యశబ్దానామధామవగమ్య
పరప్రత్యాయనాయతత్తదధావబోధివాక్యజాతం ప్రయంజితై - ప్రకారాశ్చరే
ణాపి శబ్దార్థా సుకృన్సా వధారణం సుశకం-తేన చిత్తురుషేణ హస్త ప్రేష్టాదిసాపితా
తేసుఖమాన్త ఇతి దేవదత్తాయజ్ఞా పయేతిప్రేషితః శబ్దత్రజ్ఞా పనే ప్రవృత్తిః పి
తాతే సుఖమాన్త ఇతిశబ్దంప్రయజ్ఞే హాత్వకాస్థో మ్యాత్వోపేతుః- మూకవశ్యేష్టా
నిశ్చేష్టనైష్టా పనే ప్రవృత్త మిమంజ్ఞా త్యానుగతః ప్రజ్ఞా పనాయ ప్రయక్త మిమంజ్ఞం
ప్రత్యాఽయం శబ్దస్తదధాబుద్ధి హేతురితి నిశ్చి సాతీతి కార్యాధావవత్వత్పత్తిం తిసి
ర్చ స్యా నిర్విబంధనః- అతోవేదాంతాః పరినిష్పన్నం పరంబ్రహ్మతమపాసనంచాపరి
మితఫలం బోధయంతీతి తస్మిన్గాయ శలో బ్రహ్మవిచారః కతావ్యః॥

౧౪౧- కార్యాధాత్వేపివేదవ్యుబ్రహ్మవిచారఃకర్తృవ్యవహరం-ఆత్మానా అక
వ్యవస్థాశ్చోకవోయమంతప్ర్యానిశ్చాసితవ్యః సోవ్యేష్టవ్యఃసవిజ్ఞాసితవ్యః- విజ్ఞాయ
ప్రజ్ఞాం రుద్రీతదహరోన్మిన్నంతర ఆకాశస్సన్మిన్యదంతస్తదన్వేష్టవ్యంతద్యావవిజ్ఞా
తత్ప్రతిలిరిత్యత్రాహ ॥ అక్షయ్యమితి ॥ తహివశేష్యానిద్దిః స్యాదిత్యధాః-విశిష్ట
హేత్వకావేన పూర్వపక్షం పరిశయాపయతి॥ కర్తృతి॥

౧౪౨- అత్రేతి-నూత్రకృతేతిశేషః ॥ నిఖిలేతి॥ త్వయాపీతిభావః-కథంతదవధా
రణమిత్యత్రాహ ॥ ఏవమితి॥ మాతేతి ॥ క్షమదశాయామప్యనుపేక్షకాఃకథమక్షమద
శాయామపేక్షన ఇతిభావః- అమృత్యాదిఃప్రప్రయోగిశశ్చబ్జః- అన్యన్యప్రతియో
గః- అంబాదిశబ్దత్వత్పత్తి ప్రాధమ్యంత్యన్తరేనుపపన్నమితిభావః- బహుళఃయా
వవ్యాసనాఖాయన్యన్మి ॥ సంకేతయితితి॥ సర్వైఃప్రయోగాన్మహాత్మాదయస్సు
శ్చైతన్యన్మి నాప్యన్యే-అనుపలభ్యేరితిభావః- బోధ్యబోధకభావవివ సంబంధః అస్యా
యమధాఇతిత్వత్పత్తి మాహ ॥ పునశ్చైతి॥ యాదృచ్ఛికత్వత్పత్తావపి తత్పత్తిమాహ॥
ప్రకారాంతరణితి॥ దేష్టాజ్ఞానిస్య శబ్దానపేక్ష త్యాయానా॥ మూకవదితి॥

౧౪౩- అభ్యుపగమ్యాహ॥ కార్యాధాత్వేపితి ॥ ఫలతయానిద్దిరి హేతువ్య

నితవ్యం తత్కాపి దహం గృహం విశోకస్తస్మిన్యదంతస్తు కుపానితవ్య మిత్యాదిభిః పృ
 తిపన్నాపాసన విషయకార్యాధిక్యతఫలత్వేన బ్రహ్మవిదాహ్నాతి పరమిత్యాదిభిర్భృ
 హ్మహ్నిః ప్రాయితః ఇతి బ్రహ్మస్వరూపతద్వితేష తానాం- దుఃఖాసంభిన్నదేశం కేష
 రూపస్వర్గాదివర్త-రాద్విశ్రవ్యేతిష్టాదివర్త అపగోరణకతయాతనాభ్య సాధన
 భావవర్తకార్యోపయోగితయైవసిద్ధః॥

౧౪౬- గామానయేత్వాదిష్యపినకార్యాధాన్యత్వైః భవదభిరుతకార్యస్య
 దర్శియూపత్వాత్-కృతిభావభావికృత్యుద్దేశ్యంహి భవతఃకార్యం-కృత్యుద్దేశ్యత్వంబో
 కృతీకర్తృత్వం - కృతీకర్తృత్వంచ కృత్యాహ్నిప్రమిష్టతమత్వేన- ఇష్టతమంచ సుఖంవ
 జ్ఞానానదుఃఖస్యగన్తివృత్తిర్యా-తతేష్టసుఖాదివా పురుషేణస్వప్రయత్నాద్భవతేయ
 దితిదసిద్ధిః-ప్రతితాతతః ప్రయత్నేచ్యుఃప్రవతతే పురుషజ్ఞానకృతదపిభావిషయ
 స్యకృత్యధీన సిద్ధిత్వమంతరేణ కృత్యుద్దేశ్యత్వం నానుకీర్ష్యపిప్రవలభ్యతే- ఇహాన్య
 విషయస్య ప్రేరకత్వంచప్రయత్నాధీన సిద్ధిత్వమేవ-తతఏవప్రవృత్తిః - నచపురు
 షానుకూలత్వం కృత్యుద్దేశ్యత్వమ్-యతఃసుఖమేవ పురుషానుకూలం- నచదుఃఖనివృ
 త్తిఃపురుషానుకూలత్వం-పురుషానుకూలం సుఖంతత్ప్రతికూలందుఃఖమిహిహిసుఖదుఃఖ
 యేస్వప్రయాపనవైకః- దుఃఖస్య ప్రతికూలతయాతిన్నివృత్తిరిష్టా భవతి నానుకూలత
 యా-అనుకూల ప్రతికూలాన్వయవిరహేస్య రూపేణావస్థితిహి-దుఃఖనివృత్తిఃఅతస్మి
 భవ్యవిరిక్తస్య క్రియాదేరనుకూలత్వం ననంభతి - న సుఖార్థతయాతస్యాప్యనుకూల

తే తాత్పర్యజ్ఞాననాయ బహూపాదానమ్-అపూర్వకార్యంవిశింషణ విషయేభా
 వాదాః- యస్యకార్యస్యాపాసనం విషయఃతస్మిన్కార్యే-అధికృతస్య పురుషస్య భ
 లత్వేన బ్రహ్మహ్నిః ప్రాయితః ఇత్యథాః- విధిన్యస్యఫలస్యాథావాదికవిశేషణస్వీకా
 రందర్శయతి॥ నుకతి ॥ ఫలస్వరూపస్యైవాథావాదికత్వమాహ ॥ రాత్రితి॥ విధయ
 విరోధిఫలస్య తథాత్వమాహ ॥ అపగోరణతి॥

౧౪౭- ప్రవర్తకవాక్యే పి చరాభిరుతకార్యాసిద్ధి మాహ ॥ గామితి॥ కార్యా
 ర్థత్వదభిరుతకృత్యుద్దేశ్య లక్షణోపనిజస్యస్వేదాదివాప్యత్వార్థం క్రియాకార్యవి
 మ్యుద్దేశ్యత్వంస్వీకార్యం-త్వదుక్త మయ్యుక్తమితిసత్త్వక్షణాద్యుపపత్తిరిత్యర్థః- ఫలభా
 వార్థసాధారణ్యాదిష్ట కృత్యుపసాధ్యత వయోస్తత్వావర్తకం కృత్యుద్దేశ్యత్వం తృప్తి
 యాకారంపరీక్షం పుష్కలస్యతి॥ కృతీతి॥ కర్తృత్వమిష్టత్వే పర్యవసితమిత్యాహ ॥
 కృతీకర్తృమితితచ్ఛవత్వదభిరుతస్వేత్వాహ॥ ఇష్టేతి॥ కృతీకర్తృత్వంనానుకీర్ష్యవర్తకత్వ
 మిత్యతాహ ॥ తతేతి॥ ప్రయత్నేచ్యుః కృతీచ్యుః- క్షిప్రుః ప్రవర్తకేకప్రముత్పాదయ
 తిత్యర్థః । ఇష్టస్యవేచ్ఛావిషయత్వం ప్రేరకత్వంచాస్తితత్ర ప్రేరకత్వముద్దేశ్యత్వమి
 త్యతాహ ॥ ఇష్టేతి॥ అనుకూలత్వ చక్షుగత్యదస్యతి ॥ నచేతి॥ సుఖభరస్యాప్యను
 కూలత్వ ముత్తిత్యతాహ ॥ నచదుఃఖేతి॥ ఉపపాదయతి ॥ పురుషేతి॥ తహిష్ట
 త్వం కేథమిత్యతాహ ॥ దుఃఖస్యేతి॥ తదుపపాదయతి॥ అనుకూలేతి॥ దుఃఖనివృత్తి
 రనుకూలాపేక్షుధుప్రాపి సుఖప్రసక్త్యైతిభావః । సుఖార్థత్వాదనుకూలత్వ మిత్య

తత్త్వముః ఖాత్మకత్వాత్తత్త్వముః సుఖాధారతయపితమనాదానేచ్ఛామాత్రిమేవభవతి-సచ
కృతిం పురితేషిత్వం కృత్యుద్దేశ్యత్వం-భవత్వేషిత్వస్యానిరూపణార్థ-సచపరో
ద్దేశపువృత్తకృతివ్యాప్త్యవారత్వం కేవలమితి తత్పురితవృత్తి కేషిత్వం గమ్యతే-త
థాసతికృతేరకవత్వేనతాం పురితత్వాభ్యస్య కేషిత్వాభావార్థస్యచపరోద్దేశ-పు
సృత్వహాతాయాః కేవలత్వేనపరకృషీ-ఉద్దేశ్యత్వేనైవనిరూపణమాగత్వాత్-పు
ధానస్యాపి శృతోద్దేశ పువృత్త్యుద్దేశ్యదర్శనాచ్య-పుధానను-శృత్వహాతానాస్య
ద్దేశనప్రవర్తత్యితితేన్న-శృతోఽపిహిపుధానహాతానాస్యద్దేశ్యత్వేనపువర్తతే-కార్య
స్వరూపత్వేనానిరూపణార్థ కార్య పురితవృత్తి కేవలత్వేన సమన్విత కేషిత్వ
స్య సంగతం-నాపికృతిపుయాజనత్వం కృత్యుద్దేశ్యత్వం-పురుషస్య కృత్యారంభ
పుయాజనమేవహికృతిపుయాజనం-సచేచ్ఛా మయః-స్తాప్తత్వా తిరీకృత్యుద్దేశ్య
త్వానిరూపణార్థ కృతిసాధ్యతా కృతిపుధానస్య స్వరూపంకార్యంకర్మరూపమేవ-

౧౪౩-నియోగస్యాపి నామోదపి విషయభూత సుఖదుఃఖనివృత్తి భావనస్యత్వాత్
తత్త్వాధనతయైవవ్యత్యత్యతిసాధ్యత్వంచ-అతఏవహితస్య క్రియాతిరక్తతా-అన్యథా
క్రియైవకార్యంస్యార్థ-స్వర్గకామచదసమభివ్యాహార-సుగుణ్యేన విజాదివాచ్యం-కా
ర్యంస్వర్గసాధనమేవేతి తేజభంగి కర్తృతిరేకీకరం స్వర్గసాధన మపూర్వమేవకా
ర్యమితి స్వర్గసాధనతో లైఖ్యేనైవకార్య పూర్వత్వత్వత్తిః-అతఃపుధమమ సన్యాధా
తయా పురితవృత్తస్య కార్యస్య అనన్యాధ్యత్వ నిర్వహణాయ-పూర్వమేవచత్వా
త్వస్వర్గసాధనం భవతిత్వచహాస్యం-స్వర్గకామచదాన్విత కార్యాభిథాయ చదన
ప్రభమమప్య సన్యాధాతా సభిధానా-సుఖదుఃఖనివృత్తితత్త్వాధనైఖ్యేనస్యానన్యా

తామ॥ సేతి॥ సహిషుటార్థందర్శనచాగ్నిధికం ఘటఇతిభావః-కేషిత్వచతుర్యుదయ
తి॥ సచేత్యాదిసామ్యద్దేశ్యత్వేనైవేతి॥ఉద్దేశ్యనిరూపణస్యాద్దేశ్య సామేకత్వావత్తా
శ్చియఇత్యర్థః॥ అయోగవ్యవభేదే అతవ్యాప్తిమానా॥ పు॥థానైతి॥ అన్యయోగవ్య
వభేదేత్వవ్యాప్తిమానా॥ సశృతోఽపిహితి॥ కార్యపురితవృత్తి పురితవృత్తి త్వేవ్యా
త్తాశ్చియమానా॥ కార్యేతి॥ పుయాజనమేవేతి॥ చతుర్యుదయ॥ నాపితి॥ పురుషస్య
తి॥ సహి-పురితవృత్తేనైవఇతిభావః॥ కృతిసాధ్యతాః కృతి పుధానత్వ స్వరూపంకా
ర్య మన్నిరూపత్వేన విశిష్టలక్షణానిర్దిరితావః-

౧౪౪-అథసామ్యద్దేశ్యత్వం తస్మాదకృతిసాధ్యత్వమభివ్యవస్యతి॥ నియోగస్య
తి॥ ఉపపాదయతి॥ అతఏవేతి॥ విచక్షేదాధమానా॥ అన్యథేతి॥ ఉత్తంవివృణోతి॥
స్వర్గేతి॥ అత్తనిర్వృత్తమూలస్యేత్యాది గ్రీష్మాధానాశంకామానా॥ అతఇతి॥ అతఇత్వ
సేతంవివృణోతి॥ స్వర్గేతి॥ ఏకపదశ్చివేతే క్రియైవపురితకామభివ్యాహారే స్వ
సాధనతయైవైత్యధాః॥ త్వత్వత్వావేవసాధనతోద్దేశ్యైః-త్వత్వస్వత్వస్వత్వస్వత్వ
మాపురితయతఇత్యతామ॥ సుఖేతి॥ సుఖదుఃఖనివృత్త్యన్యత్వాత్ స్వతీయైవత్వేనకృ
త్యుద్దేశ్యమయత్యం-తత్త్వాధనత్వాభావార్థ పరంపరయైవత్వేనాపి కృతిసాధ్యత్వ
మేకమిత్యర్థః॥ ఉక్తదోషపరిహారాయ నియోగస్య సుఖరూపత్వమా శంక్యత్వ
యతి॥ అపిచేతి॥ సుఖానందంభూత సుఖాన్వృత్త సుఖవదితిభావః॥ స్వానుభవేతి

[illegible][illegible]

౧౫౯. ఆంధ్రవేదానాంకర్త నామస్మైర ఫలత్వాత్ బ్రహ్మజ్ఞానశ్చైవ అప
స్మిర ఫలత్వాత్ సమగ్రాంతాం బ్రహ్మజ్ఞానారంభోముక్త్యప్యసేతి యమ్॥

కనాకం వేదేన కామ్యస్యైమిత్రకవాత్సానమామిత్యుత్తం యోగ్యానుపలభ్య
మాహ ॥ నియతేతి॥ ఫలస్యయిత్యమపి తస్మాద్ధర్మస్య-నియతేతి కథం సేత్యనేనాం
తేష్టిగావేతయజ్ఞాద్యపూర్వత్వాదానం- ఆథవాద్యానిస్మృతమ్.

[illegible][illegible]

కింపున ప్రదర్శింపఁ - య జ్జిజ్ఞాస్య ముద్యత ఇత్తత్రాహ.

జన్మాద్యసృ యతః॥౨॥

జన్మాదీతి సృష్టిస్థితిప్రశయమ్- తద్గుణసంవిక్షానో బహుప్రహిః
అస్య, అచిత్త్యవిధిసచిత్రచనస్య నియతదేశకాలఫలభోగబ్రహ్మవిస్త
మృషర్యవత్తేత్రజ్ఞమిత్రస్య జగతః, యతః, యస్మాత్సర్వేష్యరా
న్నిఖిలహేయప్రత్యసీకన్వరూపాన్సత్యసంకల్పాత్ జ్ఞానానన్దాద్యన

౧- అహస్తరసంకల్ప మహా కింపునరితి॥ సకలేతరత్రవగ్గతస్సానత్యాగ
పూర్వకం॥ య జ్జిజ్ఞాస్యముక్తం తన్నిరతిశయబృహద్యమ్॥ కిలంకమిత్య
ధాః- అగ్నిశ్చైస్సా దేవతాః, అహా ఇదగ్ంసర్యం, బ్రాహ్మణ్యైస
ర్యాదేవతాః, సకరిన్ద్ర) త్వమత్తరః, ఇత్యాదీనామగ్నిన్ద్రాదీకా ప్రత్యేకం
నిరతిశయబృహత్వేన ప్రతిపాదయతాం వాక్యానాం వ్యాఖ్యాతకర్తృభిష
త్యాద్యా మన్వపరత్యా దనన్వరసృష్టి ప్రశయప్రకరణేషు నిరతిశయబృహ
త్వేనూక్యం వస్తేవముచుత్సాహం జ్ఞాన్యమితి యతోవాద్యమానీత్యాదిప్రక
రణిప్రాయ ఇతి సూత్రహృదయ మితి భావః.

సూత్రముపాదత్తే॥ జన్మాద్యసృయతః॥

ప్రథగావ్యసాపేక్షత్యే వాక్యాభాదాజనాయా మస్తచ్చావయతు మ
శక్యత్యావో ప్రథమం వదంపుథగావ్యచప్తే॥ జన్మాదీతి ఏకవచనత్యావర్య
త్యాతనాయేతికరణమ్- తత్రోకవచనం సముచాయత్య లక్షణవ్యవస్థానాయా
అస్య దైకతరచైయథాగ్న లక్ష్యబహుత్వ శ్రుతిస్సావర్యకత్వా సన్యః కమా
హతద్వన్వయః సచగ్రహణికరణసంయవిభాః- తత్రప్రాచీనబుద్ధ్యా త్వంశేష
ణస్యోపేక్ష్యోవ్యతి- అస్యథా అష్టనక్షతాయాన్వ్యాజ్యోద్రవత్యాః- సజ
స్ససూలక్షితౌస్త్రాప్తవః, బహుప్రహే రన్యకదాథాత్రధానత్యేవ జన్మసూలహి
త్వాహ ఉన్యోగ్రాహృ తద్భుజేతి॥ లఘుకర్ణవ త్వర్యాదీనివచ్చున్విరీయం వ్యార
ప్తే॥ అన్యేతీవ్యాఖ్యేయంపదోపాదానమ్- భూతశబ్దేనకాత్మైవ భూతైవిత్రాత
మిమాసేపదం జగత్యైవిత్రివరమ్, అధానతాపరత్యే జ్ఞాన్యోవీరధాదితి
సూత్రకవివృతతే త్యగిప్రయః ప్రథమంబదత్సి త్రేజగత్ప్రయం శత్రుత్రి
మహా॥ అచిన్త్యేతి॥ దీవకన్తృకతయా చిత్తయతు మేత్రకణో శక్యమ్- ఆహ
శవాన్యావిగమప్తిరూపేణవివిధమ్- తద్వ్యస్థిభిశ్చవిచిత్రమ్- చిన్త్యైచిత్రమహా॥
నియతేతి॥ త్పూరియం వ్యావప్తే॥ యస్మాదితి॥ తస్మాదితిశబ్దవచనస్తరసాధా
రణ్యాద్యసాదిత్యుక్తమ్- అనువాదరూపయచ్చుద్ధస్య ప్రాపకసిద్ధాకారకరూప
ర్హిత్యాం ప్రాపక కారణవాక్య శోధకవాక్యసిద్ధకారణశబ్దస్య ప్రాప్యతయా
ప్రాపకత రూప జ్జిజ్ఞాస్యత్యస్య చోపయోగిగుణకాశమాహ॥ సర్వేష్యరాది
త్యాదిహ॥ తత్రజ్ఞానానన్దేతి క్యేయత్వప్రాప్యత్వోప యోగి, పరచ్ఛాదితర ప్రా

త్తుం శత్యతే, నవేతి- కింప్రాప్తమ్- నశత్యమితి- నతావస్థాన్మదయో
విశేషణత్వేనబ్రహ్మలక్షయన్తి- అనేకవిశేషణ వ్యావృత్తత్వేన
హ్యోఽనేకత్వ ప్రసక్తేః- విశేషణత్వంహి వ్యావర్తకత్వమ్- నన
దేవదత్త శ్వామోయవా లోహితాక్షస్సమపరిమాణ ఇత్యత్రవిశేష
ణబహుత్వేఽప్యేకపద దేవదత్తః ప్రతీయతే, ఏవమత్రాప్యేకమేవ
హ్య భవతి. ప్రెవమ్- తత్రప్రమాణాన్తరే జైశ్యప్రతీతే తేకస్మిన్నేః
విశేషణానా ముపసంహారః- అన్యథా తత్రాపి వ్యావర్తకత్వేననే

|| నశత్యమితి || జన్మాదీనాం బ్రహ్మలక్షణత్వం విశేషణతయాఽపి లక్షణత యావత్
విశేషణత్వప్రత్యప్రథమందూషయతి || సతావధితి || తుత ఇత్యత్రాహ || అనేకేతి ||
తంత్రేష్వస్మత్ప్రత్యగ్రాహవిశేషణత్వమితి || పిద్యన్తిచ్ఛాయయాబోధయతి || న్యైతి
వివాదాత్ || ప్రేవ లక్షణపరమహరిః చక్రవర్తసామ- అన్యథానానాన్తరే జైశ్యమిద
బ్రహ్మలక్షణత్వమేవాస్యవాక్యస్య విధేయమ్, యథాయత్రసారస స్ఫుటపత్య
దార ఇన్ముక్తి నరసంబంధస్యదేవదత్త కేదారలక్షణత్వ ముక్తం సా
ధ, తద్యదితివ్యాసాన్యైరుక్తః.

నను ఈశ్వరస్యలక్షణయిషితత్వే తహి తదసాధారణసామ్యత్వా
ప్రతిపాదక సత్యత్వా సాదివాశ్యానాదరేణ జన్మాదితారణత్వేనకమర్థం లక్ష్యం
తి శేర- తద్యత- ముక్తైః స్వరూపస్య లక్ష్యత్వే తదవేకయా బహిష్కరణా
భూతేనసాన్యైర్భావోఽప్రతియేత- సర్వాదిషయభూత యాతు విభూతా
స్వరూపే లక్ష్యభూతే విభూతే స్వరూపత్వప్రయోగ సగర్వత్వాది గుణనామ
జిజ్ఞాసాన్తాపివస్పిద్యతి. విభూతత్వ జిజ్ఞాసాన్తర్భావ ఉపాసాత్మైః విభా
దితి సూత్రేతి- ననేవమపి కృత్స్న విభూతే జిజ్ఞాసాన్తర్భావోఽస్పిద్యతి,
పాద్విభూతే గర్భాన్తర్భూతస్య స్పిద్యతిచేత్- స- య- ఎ- యన్తిప్రశంయవాక్య
యద్విత్తేన ముక్తప్రాప్త్యస్యబ్రహ్మణో వివక్షితత్వాత్, నిత్యవిభూతి విశిష్టత్వే
ముక్తప్రాప్త్యత్వాత్, నిత్యవిభూతేరపి జిజ్ఞాసస్యస్పిద్యతి- ఏవంచ జగత్కాం
స్య లక్షణం విశిష్టవిష్టం సత్యత్వావత్య లక్షణం తు విశిష్టోఽప్యనితి కిదా- ఏ
మేవ వ్యాసాన్యైరుక్తమ్-

అత్రయతి ఇతివచ్చమిశేతు ప్రతిపాదితా- యచ్చబ్ధి స్యానువాదరూ
ప్యా- అనువాదస్య ప్రాపకవాక్య సాపేక్షతయా- తద్విరుద్ధార్థ పరత్వాసం
వార- ప్రాపక వాక్యే స్వేకమేవాద్యతీయంత రైశ్చ తిబహుస్యాం, తత్తైశ్చ స్మ
తేరినివిర్మత్వో పాదానత్యమేః ప్రతిపాదనాత్- తదనువాదినీలక్షణవాక్యే
తదితి పదముఖయః- మయికమితివ్యాసాన్యైరుక్తమ్- నచకేతౌ పచ్చమిశ
నుశిష్టేతిజిజ్ఞాస- అఇతిచేతి సూత్రేవివారభేదాదితి కామ్యుండేశన
భాషా గుణేఽన్తి- యా మిత్వత్ర విభాషేతి యోగవిభాగస్యవశ్యకత యాతతపి
కేతవచ్చమ్యుపత్తేతిద్ర- ప్పిచ్ఛమ్.

త్వ మపరిహార్యమ్- అత్ర నివేదన విశేషణేన లిలక్షయిషిరత్వా
 తో బ్రహ్మణః పరిణానానైకే జైత్ర మనవగ రమిత వ్యావరకభేదేన
 బ్రహ్మబహుత్వ మవర్జనీయమ్- బ్రహ్మశబ్దైక్యాదత్రా మైక్యంపి
 తీయతి ఇతిచేన్న- అజాత గోవ్యక్తేః జిజ్ఞాసోః పురుష స్య ఖ
 న్నోముణ్డః పూర్ణశృంగో గౌ రిత్యుక్తే గోపదైక్యేఽపిబద్ధత్వాదివ్యా
 వరకభేదేన గోవ్యక్తే బహుత్వప్రతీతిః బ్రహ్మవ్యక్తయ్యేఽపి బహుత్వ
 స్స్ఫురః- అతఏవ లిలక్షయిషిరే వస్తుస్వేషం విశేషణానాం సంభూయ
 లక్షణస్యమ వ్యనుసన్నమ్- నాన్యపరిక్షణ త్వేవలక్షయన్తి- అకారాన
 రాప్రతిపత్తేః- ఉపలక్షణానా మేకే నాకారేణ ప్రతిపన్నస్య కేనది
 దాకారాన్తరేణ ప్రతిపత్త హేతుస్యంహి న్యుత్పం యత్రాయంసారస
 స్సదేవదత్త కేనార ఇత్యాదిషు- ననుచ గత్యం జ్ఞాన మనస్తం బ్ర
 హ్మతీ ప్రతిపన్నాకారస్య- గన్తవ్యాదీ న్యుపలక్షణాని భవన్తి- న.
 ఇతి తేతన్వేదనవ్యాకారాపేక్ష త్వేన ఉభయైర్లక్షణ వాశ్యయోర
 న్యోవాప్రణానాత్- అహి నలక్షణతో బ్రహ్మ ప్రతిపత్తుం శక్యతఇతి-
 ఏకంపాప్తేఽభిప్రాయ సేవక నిష్పిష్ఠితి ప్రశయైరుపలక్షణా

భావే- పక్షే ప్రేమమృహహం- అత్రనిర్వితి- అవజానీయమ్- ఏకజవాన్తీయయి
 త్యావాపరిశేషాదాత్ బహుత్వమేకాన్తీకీనీ పతన్యదితిగాహం- నవరంప్ర
 శ్నబ్దేతైకభేదః, అతుకాన్తీకత్యాశబ్దేతే|| బ్రహ్మతి|| పరిహరతి|| నేతి|| ఏక
 వచనానైకత్వేనైకశ్చిత్తాదివాన్తీకీనీవాని, తత్రకాన్తీమైకశ్చప్రత్యక్షాపా
 దిరమితి సత్యకంవస్తుమి, అప్రత్యక్షవిషయజాపిబద్ధత్వాన్తీకీనీవ్యవశేష్యబహుత్వ
 ప్రతీతిరత్యక్షః- ప్రత్యేకంవా సంభూయవాలగన్తమితివికల్పం మత్యాపూ
 ర్యోబ్ధి|| ప్రత్యక్షః- అథ నిర్వితియం భృగోపన్యతి|| అతఏవేతి|| ఏతైకస్య
 విశేషాస్య ప్రత్యక్షవిశేషసం శ్చన్యసిద్ధకత్వేనభ్యుత్పత్తే త్యక్షః- అభోప
 లక్షణసంబంధామయితి- సావీతి|| కథం తత్ప్రీయాకార ప్రత్యక్షేతిత్విత్రాహ||
 ఉపలక్షణానామితి- దేవదత్తసంబంధా లక్షణాకారః, కేదారశ్చన్త్రాక్రమి
 తాకారః, సారససంబంధ ఉపలక్షణభూత ఇత్యక్షః- తత్ప్రీయాకారధీరస్తీతి
 హోదయతి|| నన్యతి|| పరిహరతి, నేతి|| సత్యత్వానికం విశేషణం చేకత్వోప
 సాన్యిత్, ఉపలక్షణంచే తత్ప్రీయాకారజన్మస్యభవం యతోవాఇత్యా వా
 క్యసాహేవ త్యాదన్యాన్యాక్రీయ ఇత్యక్షః- అతత్ప్రయవసంహరః-

"ఏవమితి- సూత్రః రాభిప్రేతే పూర్వపక్షే పాప్తే తన్భిప్రేత ప్రస్తు
 తిహార ఉచ్యతేత్యక్షః- ఉపలక్షణభూతరితి|| ధరమాన్తస్యస్థిత్యాదిత్వ

తైత్తిరీయ ప్రతిపత్తుంశకృతేన చోపలక్షణోపలక్ష్యాకారవ్యతిరీక్తాకారా
 నైరాపరిపత్త్యేహ్యప్రతిపత్తిః. ఉపలక్ష్యం హ్యనవధికాతి శియ్య
 హత్, బృంహణం, చ. బృహతేద్ధాతోస్తద్ధిత్యాత్. తదుపలక్షణ
 భూతాశ్చ జగత్స్థితిస్థితిలయాః. యతోయేనయదిస్థితిద్వవిద్వేదే
 నయథా ప్రసిద్ధిజన్మాదికారణమనూద్యతే. వసిద్ధిశ్చ కదేవసోమ్యేద
 మగ్నితసిదేకమేవాద్విలియం, తదైక్ష తలహు స్యాప్రజాయేయేతి, త
 త్రేజోగృహతేశ్వేవ్యోసంశ్చబద్ధవాచ్యస్థితివిత్ పాద సర్వాపకారణ
 త్వేన. తదపి సదేవేవ ప్రపక మేవాసీదిత్యుపాదానతాప్రతిపాద్యా
 ద్విలియమిత్యధిష్టాత్రన్తరం, తపి ద్య తదైక్ష తలహు స్యాంప్రజాయే
 యే తితత్రేజోఽస్యజతేత్యేకవ్యోసప్రతిపాదనాత్. తస్మాన్మూలా
 ద్జన్మస్థితిలయాః కన్యోహ్యే. జన్మస్థితిలయా స్థితిమిత్తోపా
 దాన భూతంవస్తు బ్రహ్మోల్లియన్తి. జగ్ముమిత్తోపాద సతాక్షి
 ప్రసర్వస్థిత్యసర్వకరణాల్పివీచిత్రశక్తిత్వాద్యై కావ్యహత్వే
 న ప్రతిపన్నంబ్రహ్మేతిచలన్మూలనాంతా ప్రతిపన్నగ్రహణ త్వేన
 నాకారాన్తగాప్రతిపత్తరూపానుబవత్తి.

మొక్కట. జన్మాద్యధికరణము. తదైక్ష తలహు స్యాంప్రజాయే
 యే తితత్రేజోఽస్యజతేత్యేకవ్యోసప్రతిపాదనాత్. తస్మాన్మూలా
 ద్జన్మస్థితిలయాః కన్యోహ్యే. జన్మస్థితిలయా స్థితిమిత్తోపా
 దాన భూతంవస్తు బ్రహ్మోల్లియన్తి. జగ్ముమిత్తోపాద సతాక్షి
 ప్రసర్వస్థిత్యసర్వకరణాల్పివీచిత్రశక్తిత్వాద్యై కావ్యహత్వే
 న ప్రతిపన్నంబ్రహ్మేతిచలన్మూలనాంతా ప్రతిపన్నగ్రహణ త్వేన
 నాకారాన్తగాప్రతిపత్తరూపానుబవత్తి.

అన్నాపూర్ణిశరణమ్.

(020)

జగద్గూర్వీనాం విశేషణతయా లక్షణత్వేపి న కస్మిన్దోషః
 లక్షణభూతాన్యపి విశేషణాని స్వవిరోధివ్యావృత్తం వస్తులక్షయ
 ౧. - అన్తాతస్యదూషే వస్తుస్యే కస్యన్ లిలక్షయిషులే పిపరస్పరా
 విరోధ్యేన కవిశేషణ లక్షణత్వం న భేదమావాదయతి - విశేషణానామే
 కాశ్రయసియ్యైతేత రేకస్మిన్నేవో విసంహారాత్ - ఇన్ద్రాత్పరీయ
 స్వవిరోధాదేవగోవృక్షభేద మాపాదయన్తి - ఇన్ద్రాత్పరీకాలభేదేన జ
 గద్గూర్వీనాం న విరోధః -

యితో వాతామనములతో జూయన్తత్యాదికారణవాక్యేన ప్ర
తిపన్నస్య జగజ్జన్మాదికారణస్య బ్రహ్మజగన్మతే తర వ్యావృత్తిం
స్వరూపమభిధీయతి, సత్యజ్ఞానవాసంతంబ్రహ్మేతి. తాతన్య
పరమిరుపాధిక సత్యాదుగ్రహస్థాన-తేనవికారాస్పదమచేతన
మ్, తస్మింకలక్షణేహ్యనన్త్యవ్యావృత్తిః నామాన్తరభజనార్థానిష్ఠా

[illegible]

అపసర్వాదివాక్యస్యస్వరూపమేవమహర్షిం ప్రాచుక్తాన్యైస్త్వాయోప
 రీహరంచామ॥ యతోవాచిత్యుదినా॥ ఆశక్త్యాత్రైపకవాక్యో విపక్షిన్-క
 థంవ్యావృతాభిధానశత్యతామా॥ తత్రైతి॥ సమపదత్వా స్వేయూపతోభక్త
 సత్ప్రకరూప్యవక్షేతంకం॥ వ్యావ్యూహామా॥ తేనేతి॥ అవిచ్ఛిన్నయేవ్యా

(౧౫౭)

జగద్గురుని గ్రంథము

స్తవముగేన తయొర్పిరుపా ధిసరూ ముగరహితత్వం . జ్ఞానం
 దంబిత్యసంబుధిత జ్ఞానైకాకారమాహ తేనకదాచితనిం కుచిత
 జ్ఞానత్వేనముక్తావ్యవృత్తః అనన్తపదం దేశకాలస్తుపరిచ్ఛేదరహి
 తంస్వరూపమాహ సగుణత్వా త్స్వరూపస్య స్వరూపేణగుణైశ్చ
 స్తస్యమ్ . తేన పూర్వపదద్వయవ్యావృత్త కౌటిద్వయవిక్షణాపాస్పతి
 శయ్యరూపస్వగుణాని త్యావ్యావృత్తః విశేషణానాం వ్యావర్త
 కత్వాత్ . తతఃసత్యజ్ఞానమనన్తబ్రహ్మైత్యనేనవాక్యేనగజ్జన్మాది
 నానవగతస్వరూప బ్రహ్మసకలేతరవస్తునజాతీయమితలక్ష్యతత్త్వతినా
 న్యోవ్యాక్రయణమ్ .

అతస్సకల జగజ్జన్మాదికారణంకరవద్యం పర్వజ్ఞం సత్యసజ్జ-
 త్పంసర్వశక్తిబ్రహ్మైత్యుచితః త్రివక్త్రం శక్యతత్త్వతినద్యమ్ .

యేతునిన్య శేవవస్తుజిజ్ఞాస్యమితీతదన్తి, తస్మిన్ తే ధివ్యా

పృథ్వీందకళాయతి॥ నామెతి॥ జ్ఞానైతి॥ స్వరూపతాదీనశక్తినిత్యాసంబుధి
 తజ్ఞానైకాకారః . ఎకశబ్దః ప్రదేశభేదనకావ్యవృద్ధానకః . తద్వ్యావర్తక
 మాహ॥ తేనైతి॥ అనన్తేత్యాది॥ సర్వవస్తుసామాన్యధికరణ్యహాశ్చవస్త్య
 పరిచ్ఛేదః ఇదంస్వరూపస్యేవసగుణానామ్ . చక్షుః శ్రోత్రం జుహ్వతావప్రకరణం . సహజః కామరిచ్ఛేదవిక్షణః . సతుగుణానామన్యస్తే . త
 హంబాహుపమాత్వాని స్వభావప్రకరణం॥ సారితయేతి॥ స్వరూపమగు
 త్వార్, గుణాశ్చైకదవ్యాపారవిషయత్వాభావాత్సారితయః . పారతిన్త్రాప్య
 త్పూర్వతత్త్వే దాపాతియేనాపరస్మిన్విశేష్యతే వ్యావృత్తి సిద్ధౌచాతుమా
 హ॥ విశేషణానామితి॥ సర్వాగ్రావ్యాకృతం నిగమయతి॥ తత్త్వతిన॥ స్వరూ
 పమసాధారణాకారః . వస్తుశబ్దేనవిశిష్టం వివక్షితమ్ . అస్మిన్వ్యాక్రయస్య
 పరిచ్ఛేదంకళాయతి॥ తత్త్వతిన॥ కాంత్యశక్తితదావత్సదాసకస్యోధికస్యకార
 ణవాక్య పూర్వకత్వాన్మానోన్మాన్యైర్విత్వతః . సత్యత్వా దిజ్ఞానాని ప
 ర్యవీర్ణిలక్షణత్వానుపపత్తిర్నానాధాన్ . విచ్ఛింబ్యాపాస్యం ప్రాప్య చ . త
 స్యత్వేణం తత్త్వజిజ్ఞాసస్యేతిహ్యక్తిః . విచ్ఛింబ్యతేన జన్మాద్యవేతి . అధిక
 రణార్థంనిగమయతి॥ తత్త్వతిన॥ అతిః ఉపలబ్ధితయావిశేషణతయాచలక్షణ
 త్వేనపత్యతి॥ నిరవద్యం॥ తిజ్ఞానస్యసహితం . అనన్తమనయేతి శా
 భితోక్తాకారవిశిష్టం యతత్త్వ సూక్ష్మతత్త్వ సూక్ష్మతత్త్వ ప్రాయితీ భావః
 సర్వజ్ఞత్వాదికం కారణత్వాదీనమ్ .

అస్యసూత్రద్వయస్యపరమసంగతిమాహ॥ యేర్పితి॥ కథమిత్యత్ర

జా సా, జన్మాద్యస్య యతఃశ్యసంగతంపాత్ నిరతిశయబృహత్
బృహణం చ బ్రహ్మేతినిర్వచనాత్, తద్బ్రహ్మజగజ్జన్మాదికారణ
మితివచనాచ్చ ఏవముత్తరేష్వపి సూత్రగణేషుసూత్రోదాహృత
శ్రుతిగణేషు చ ఈక్షణాద్యన్యాయదర్శనాత్ సూత్రాణిసూత్రోదా
హృతశ్రుతియశ్చనతత్రప్రమాణమ్. తదాశ్చపాద్యధర్మావ్యభిచారిసాధ
నధర్మాన్విరతస్తు నీషయత్వా న్నర్మిర్యశేషవస్తు నిప్రమాణమ్. జగజ్జ
న్మాదిభిః మోయితస్తద్భిహ్మేతిస్వేప్రేక్షాపక్షేపి నిర్విశేషవస్తుసి
ద్ధిః. భ్రమములమ జ్ఞానం, అజ్ఞానసాక్షి బ్రహ్మత్యభ్యుపగమాత్.
సాక్షిస్వంహిప్రకౌతైకరసతయైవోచ్యతే. ప్రకాశత్వం తుజడార్యావ
రక్తం స్వస్వవరస్య చ వ్యవహారయ్యుగ్ధా పాదనస్వభావేన భ
వతి-తథాసతిసవిశేషత్వమ్- తదభావే ప్రకాశతైవనస్యాత్. తుచ్ఛతై
వస్యాత్.

జగజ్జన్మాదికారణం బ్రహ్మవేదాంతవేద్య మిత్యుక్తమ్, తద
య్యుక్తమ్, తద్విసత్వా ప్రతిపాద్యమ్, అనుమానేనసిద్ధేరిత్యాశ

హ॥ నిరతిశయోతి బృహతి బృహణ్యతి బృహత్వాద్బృహణ్యత్వాచైతి శ్రు
తిస్సమీతి అభిప్రేతే. ఉత్తరసూత్రాణా మపితథాత్వమాహ॥ ఏవమితి॥ తర్కశ్చ
తి॥ తర్కశబ్దాను మానసరోనుగ్రాహకన్యాయపరోహా- పరపక్షేపినివిశేష
త్వాన్విధిమాహ॥ జగతి॥ స్వప్రేక్షాపక్షే ముద్భిజ్ఞాదిదృష్టాంత దాప్తు
నికవిషయశ్రుతీనాం, నిస్సరన్తియథాకటకమకుటేత్వాదిస్సమీతీనాం, జన్మా
ది పరిణామార్థ్యాది సూత్రాణాం చ, ఏవతా-నన్యగుణత్వాదితి భావః- నివిశే
షునీర్ధిముతపాదయతి॥ భ్రమేతి॥ తతఃకిమిత్వత్రాహ॥ సాక్షిత్వమిత్వాది॥ వ్య
వహారయ్యుగ్ధా పాదనమేవస్వభావః భర్హిస్పష్టమ్॥—

అథావాస్తరసంగతిమాహ॥ జగజ్జన్మాదితి॥ వాక్యేతి॥ సామాన్యసకల్ప
వేద్యత్వే సిద్ధీసాకల్ప విశేషరూపవేదాంత వేద్యత్వసిద్ధిరితిభావః- నిమిత్తేను
మితేతదనువాదే సూపాదానత్వ విధినాశాస్త్రోన్మయధ్యాయాన్నాను మానం ని
రసనీయమితిచేత, నిమిత్తమనువదత ఆగమస్య ప్రాపకాను మానసావేక్షత్వేన
తద్విరుద్ధోపాదానతాప్రతి పాదనాసంభవార్థ- సచాగమవిరోధాను మిత్యను
దయః- కర్తృరూపభర్హి గ్రాహకానుమానస్య తద్దత్తోపాదానత్వాది భర్హి
ధాయకాగమపక్షేవ్యత్వేన బలీయస్త్వాత్- ఆగమపక్షేవిమోహాను మానస్య

(౧౫౪)

శాస్త్రమునిత్వాధికరణమ్.

జ్యోతిష

శాస్త్రమునిత్వాత్ -

శాస్త్రమునిత్వమునః, కారణప్రమాణం, తద్బాధ్యమునిత్వస్వభావ
 శాస్త్రమునిత్వమ్ - తస్మాత్ - బ్రహ్మజ్ఞానకారణత్వాత్ శాస్త్ర
 స్వ, తద్వ్యుత్పత్తిప్రమాణః - అత్యంతస్థితియైవప్రత్యక్షాదిప్రమా
 ణావిషయతయాబ్రహ్మజ్ఞాన శాస్త్రైకప్రమాణత్యాత్ ఉక్తమృతాపం
 బ్రహ్మయతోవా ఇమానిధూతానీత్యాదివాక్యంబోధయత్యేవేత్యర్థః -
 ననుశాస్త్రమునిత్వం బ్రహ్మజ్ఞో ననమ్భవతి - ప్రమాణా
 న్తరవేద్యత్వా ద్భ్రహ్మజ్ఞః - అప్రాప్తేతు శాస్త్రముర్థవత్ -

కింతర్హి తదప్రమాణమ్? నతావత్ ప్రత్యక్షమ్ - తద్దిద్వివిధమృతి
 స్థితియసంభవం యేగగమ్భవంచేతి - ఇద్వియసమ్భవంచ బాహ్యస
 మ్భవమాంతర సమ్భవంచేతద్విధా - బాహ్యేద్వియాజవిద్యమానసంని
 కర్షయేగ్యస్వరిషయ బోధజననానీతి నసర్వార్థ తాతూతాకారతన్ని
 తద్విత్వాధనుదయః - ఆగమపరివృత్త త్వమూలనెనవిరుద్ధస్యాగమ్యైవబాధః -
 యథాగిత్వాయావత్తాదేః ప్రత్యక్షవిరుద్ధస్య తేనబాధః - అతోంశేను వా
 దోంశ బాధఇతి శాస్త్రత్రయార్థ పరిహరాయారమ్భః - నచానుమానాక్షిరా
 గమానుగానకత యేతియుక్తమ్ - ఆగమపానిమాద్య సిద్ధాంతిత్వస్థితిః, తన్ని
 వ్యాపాస్త ప్రతిపాదకమ మానత్వసిద్ధిరిత్యన్యాయాశ్రియతాత్ - అతోధికరణమా
 రమ్భయేత్ -

సూత్రముపాదతే || శాస్త్రమునిత్వాత్ || వ్యాచక్ష్య || శాస్త్రమితి || తా
 రణశబ్ద స్సోత్పత్తిః || తస్మాత్సూత్రసాధారణ్యాదామా || ప్రమాణమితి || తారణపర్యా
 య శబ్ద స్వకథం మానవాదిత్య మిత్యత్రాహ || బ్రహ్మజ్ఞానేతి || పక్షమ్యన్త
 స్వసాధ్యాన్వయం దర్శయన్ సాధ్యా విశిష్టత్వకట్కాంసపరిహర న్వాక్యా
 ధామామా || అత్యంతేతి || స్వరూపస్య లిక్త స్య చేన్ద్రియసంబంధా భావోత్పన్నా
 త్స్థితియతోజ్ఞేనాభిప్రేతః - ఇతరావిషయత్వం వివక్షితమితి ససాధ్యావిష్టతే
 త్యర్థః - పూర్వసూత్రసాధ్యమేవా త్రాపిసాధ్యమిత్యవతారాభిప్రాయః -

పూర్వసూత్రబోధయతి || సన్వితి || మానాంతరవేద్యత్వే కథంశాస్త్రావేద్య
 త్వమిత్యత్రాహ || అప్రాప్తఇతి || బుధుర్నిత గ్రాహిత్యేన జ్ఞాతాపుమర్థ బోధ
 నానుపపత్తిస్తుతశ్చాభిప్రేతా -

సిద్ధాంతైకదేశబోధయతి || కింతర్హి || సన్నికర్షణ దేశాసన్నికర్షణ విద్య
 మానశబ్ద సకాలసంన్నికర్షణసిద్ధిః యేగ్యత్వంస్వభావసన్నికర్షణః - స్వశబ్ద

స్వాగతమర్థపురుషవిశేషవిషయబోధజననాని. నాప్యాస్తరమ్ అస్తర
 ముః యః ఖాదివ్యతిరక్తబహిర్విషయేషునిస్య కాహ్యోద్ధి యానపేక్షప్ర
 వృత్త్యనుపపత్తైః నాపియోగజన్యమ్ భావనాపకీర్తన పర్యస్తజన్యనస్త
 స్యవిశదావభాసత్వేఽపిపూర్వానుభూతవిషయైశ్చైతీయాత్రత్యా
 న్నసామీప్యామితి కుతః ప్రత్యక్షతా. తదతిరక్తవిషయత్వేకారణా
 భావాత్. తథానతి తస్యభిమదూపతా. నాప్యనుమానంవిశేషతో
 దృష్టంసామాన్యతోదృష్టంవా. ఆతీన్ద్రియేవస్తువిస మ్భూతావధారణ
 విరహాన్నవిశేషతోదృష్టమ్. సమస్తనస్తుసాత్మాతాకర తన్ని
 స్వాగతమర్థపురుషవిశేషవిషయతంసామాన్యతో దృష్టమపినర్జిమ
 మభ్యతే. ననుద జగతఃకార్యత్వం తమపాదానోపకరణ సమ్రు
 దాన ప్రయోజనాభిక్షకర్తృకత్వవ్యాప్తమ్. అచేత నారబ్ధ
 త్వం జగత్కర్తృకచేతనాధీనత్వేన వ్యాప్తమ్. గర్వంహిమటాదికా
 ర్యం తమపాదానోపకరణ గమ్రుదాన ప్రయోజనాభిక్షకర్తృకం
 దృష్టమ్. అచేతనారబ్ధ మరోగంస్వశరీర మేకచేతనాధీనం
 చసావయవత్వేనజగతః కార్యత్వమ్. ఉచ్యతే. కిమిదమేకచేత
 నాధీనత్వమ్. నతావస్తదాయతోత్పత్తిస్థితత్వమ్. దృష్ట్వాన్తోహి
 సాధ్యవికల సాన్యత్. నహ్యరోగంస్వశరీరం మేకచేతనాయతోత్ప
 త్తిస్థితీ తచ్చరీరస్వభోక్త్రాణాం భార్యాదిసర్వచేత నానామదృ
 ష్యజన్యత్వాత్తదుత్పత్తిస్థిత్యోః కించ శరీరావయవినసాన్యవయవ
 సచక్షురాదికంప్రతి శక్త్యాగమ్యవాసకీ నాపిత్యాగ్ అనుభూతానధికవిషయ
 త్వేదావయవమాభి భావనేతి అధికవిషయత్వం దూషయతి తదతిరక్తత్యేక
 రణమిన్ద్రియసంబంధః తత్సద్భావేదావయవమాభి రథేతి నాపితి స్పష్టమ్.
 సిద్ధాంత్యైకజీవనం మిమాంసకం పూర్వపక్ష్యైకజీవోపదయతి. **శబ్దచక్షుశ్చ**
 ప్రదానంభూత్వా ప్రయోజనం వినియోగం ఏకకర్తృకత్వేకార్యస్తరమాహ||
 అచేతనేతి ఉభయత్రదృష్టా న్తమాహ||సర్వంసీతి|| ప్రథమకాత్వసిద్ధింపరిహ
 రతి|| సావయవేతి|| పూర్వపక్ష్యైకజీవమతం సిద్ధాంత్యైకజీవదూషయతి|| ఉ
 చ్యతఇత్యాగ్నా|| కింతు- తదాయత్రత్వ ముత్పత్తిస్థిత్యోః ప్రవృత్తేవా, ఉ
 త్పత్తి స్థిత్యోశ్చతదిచ్ఛాధీనత్వేఽభిమతి దృష్ట్వాన్తసాన్యవికలఇతి సిద్ధకర్తా
 రణాదృష్ట్వాధీనత్వే దూషణముక్తమ్. స్థితీం పునశ్చ దూషయతి|| కించెతి|| ప్రా

సమవేతతారూపాస్థితి రవయవసంశేషవిశేషవ్యతిరేకేణనచేత
 నమపేక్షలే. ప్రాణవలక్షణాతుస్థితిః పక్షత్వాభిమలేక్షితిలబధి
 మహీధరాదాననవృవతీతిపక్షసపత్నానుగతామేకరూపాంస్థితిం
 వోపలభామహే. తదాయత్ ప్రవృత్తిత్వం తదధీనత్వమితిచేత్, ఆ
 నేకచేతనసాధ్యేషుగురుతరరథశిలామహీరుహాదిషువ్యభిచారః. చే
 తనమాత్రాధీనత్వే సిద్ధపాశ్యతా. కించ, ఉభయవాదిసిద్ధాంతాంజీ
 వానామేవలాఘవేవకర్తృత్వాభ్యుపగమోయ్యుక్తః. నచజీవానాము
 పాదానాద్యనభిజ్ఞతయాకర్తృత్వా సమృపః సర్వేషామేవచే
 తనానాంప్యధివ్యాద్యపాదానయాగాద్యపకరణసాత్మాత్తారసా
 మర్యాతే-యథేదానింప్యధివ్యాదయేయాగాదయశ్చప్రత్యక్షమీక్ష్య
 నై. ఉపకరణభూతయాగాదిశక్తిరూపాపూర్వాదిశబ్దవాచ్యాదృ
 ష్యసాత్మాతాగరాభావేపితనానానాంనకర్తృత్వానుష్ఠపత్తిః-త
 త్సాత్మాతాగరానపేక్షణాతాగర్యా రమృభ్యు- శక్తిమతానాత్మా
 త్తారపకహికార్యారమ్భోపయోగీ- శక్తైస్తజ్ఞానమాప్రమేవోపయు
 క్యతే వసాత్మాతాగరః. నహికులాలాదయః కార్యోపకరణభూ
 తదగువక్రాదివత్తచ్ఛక్తిమపి సాత్మాతగృత్యఘటమణికాదికార్య
 మారథ్యైః ఇహతుచేతవానామాగమావగతయాగాదిశక్తిప్రతే
 షాణాంకార్యారమ్భోనానుపపన్నః కించయచ్ఛక్తిక్రియంశక్యోపాదా
 నాదిలిజ్ఞానంచ, తదేవతదభిజ్ఞకర్తృకంవృత్తమ్- మహీమహీధర
 మహర్ణవాదిత్వశక్తిక్రియమశక్యోపాదానాదిలిజ్ఞానంచేతినచేతనక
 ర్తృకమ్- ఆతోఘటమణికాదిసజాతీయశక్తిక్రియశక్యోపాదానాది
 లిజ్ఞానవస్తుగతమేకకార్యత్వంబుద్ధిమతగర్తృపూర్వకత్వసా

ననంపజ్జివృత్తిప్రాణవత్త్వమ్. తదాయత్తేతి. వ్యభిచారః. అచేతనారబ్ధిత్వ
 కుతోతిత్వభేదః. కార్యత్వకుతోస్సిద్ధసాధ్యమాహ. చేతనతి. కించేతి. స్ఫుట
 మ్- కార్యత్వకుతోస్సాధికత్వమాహ. కించేతి. మహీత్యాది నాసాధనా
 వ్యాపకత్వం, అత ఇత్యాదినాసాధ్య సమవ్యాప్తిశ్చైతే. త్రయోకరణాభిమతక
 త్వత్వవ్యావృత్త్యకంబుద్ధిమత్కర్తృత్వశబ్దః. సకర్తృకత్వసాధకస్యసాపా
 ధికత్వకథనాత్సంవయవత్వస్యానీతస్థితిమ్. కృతిసాధ్యస్యరూపకార్య

ధనేప్రభవతి. కిష్కంఘటాది కార్యమనీశ్వరే తాల్పజ్ఞానశక్తివా
నశరీరేణ పరిగ్రహవతా నాప్తకామేననిర్మితం దృష్టమితి తథా
విధమేవ చేతనం కర్తారంసాధయన్నయం కార్యత్వహేతుస్సివా
ధయిషితపురుష సార్వభౌ సర్వైశ్వర్యాది విపరీత సాధనాద్విరుద్ధ
స్సాన్యత్. నచైతావతా సర్వానుమానోచ్ఛేదపరిణామః- లిజ్జిని. ప
మాణాన్మర గోచరే లిజ్జిబలంపస్థాపితా విపరీతవిశేషా స్త
త్ప్రమాణ పరిహతగతయో నివర్తంతే. ఇహతు సకలేతరప్ర
మాణావిషయే లిజ్జినినిఖిలని ర్గణచతురేన్వయవ్యతి రేకావగతా
విసాధావని యమాధర్మాస్స ర్వపవాచిశేషేప్రప్రసజ్యంతే- నివర్త
కప్రమాణా భావా తతైవావతిష్ఠంతే. అతఃకమాదృతేకభూ
త్వరస్సేష్యతి-

అతాహుః సావయవత్వాదేవ జగతః కార్యత్వంనప్రి
త్యాభ్యాతుంశక్యతే. భవన్తిచప్రయోగాః- వివాదాధ్యాసితం భూ
భూభరాది, కార్యం, సావయవత్వాత్, ఘటాదివత్- తథా- వివా
దాధ్యాసితమవని జలధిమహీభరాది, కార్యం, మహత్త్వేనతిక్రియా
వత్త్వాత్, ఘటవత్. తనుభువనాది, కార్యం, మహత్త్వేనతి మూర్త
త్వాత్, ఘటవదితి- సావయవేషుద్రవ్యే ప్సిదమైవక్రియతేనేతర
దితికార్యత్వస్య నియామకం సావయవత్వా తిరేకిరూపాన్మరం

త్యై శక్యక్రియత్వాదికం ప్రయోజకమితి- కార్యత్వహేతుర్విరుద్ధత్వమాహ-
కించతి॥ స్పష్టమ్.

అతస్మిన్సాధ్యత్వ సాపాధికత్వ విరుద్ధత్వేస్సిద్ధాన్తేకదేశమతం సా
క్షాత్పర్య పక్షిణాదూషయన్తిత్వాహ॥ అత్రాహురితి॥ స్వరూపాస్సిద్ధిశ
క్త్యాంపుడస్యతి॥ సావయవత్వాదితి॥ కథమశక్యత్వమిక్యత్రాహ॥ భవన్తి
తి॥ మహత్త్వేనక్రియవత్త్వ మూర్తత్వాభ్యాం చాణుసభావ్యాన్మతిః- సతవాసి
ద్ధసాధ్యతా- కార్యత్వం హేతుత్వసాధ్యత్వ మభివేతమ- సచతతస్సుకర్తృకత్వే
సాధ్యానిశిష్టతా- ఉపాదానాద్య భిజ్జనమర్థకర్తృకత్వస్య సాధ్యత్వాత్-
ఉపాధింపుడస్యతి॥ సావయవేష్యతి॥ సావయవస్య మితరహేతుద్వయేపలక

(౧౫౦)

శాస్త్రమునిత్వాధికరణమ్.

నోపలభామహే. కార్యత్వప్రతినియతంశక్యక్రియత్వంశక్యోపాదా
 నాదిజ్ఞానత్వంచోపలభ్యతఇతిచేర్, స-కార్యత్వేవానుమతేపివి
 యేజ్ఞానశక్తికార్యానుమేయే ఇత్యన్యతాపి సావయత్వా
 దినాకార్యత్వం జ్ఞాతమితీతేచ ప్రతిపన్నే పవేతినశశ్చిద్విశే
 షః తథాహి- ఘటమణికాదిను కృతేషుకార్యదశా నానుమ
 తకర్తృగత తన్నిర్మాణశక్తి జ్ఞానః పురుషో౭ దృష్టపూ
 ర్వవిచిత్రసన్నివేశం సరేన్ద్రభవన మాలోక్యాయన సన్నివేశ
 విశేషేణ తస్యకార్యత్వం నిశ్చిత్యతదానీ మేవకర్తృజ్ఞాన శక్తి
 వైచిత్ర్యమునుమినోతి. అతస్తనుభవనాదేః కార్యత్వేసిద్ధసర్వసా
 యాతాగతన్నిర్మాణాదినిపుణః కశ్చిత్పరమవిశేషస్స కృత్యేవా
 కింవ- సర్వచేతనానాం ధర్మాధర్మని మిత్రేపిసుఖదుఃఖోపఖోగేచేత
 నాసస్మితయేస్తయేరచేతనయేఃఫలహేతుత్వాను పపత్తేః సర్వక
 ర్మానుజూల సర్వఫలప్రదానచతురఃకశ్చిద్వాస్థియః- వర్ధకినాన ధిష్ఠిత
 స్యవాస్యాదేరచేతనస్య దేశకాలాద్యవేశపరికర సన్నిధానేపియూ
 పాదినిర్మాణసాధ సత్వాదర్శనాత్- బీజాదుగ్రాహజః పత్రాన్త
 ర్భావేణత్రైర్వ్యభిచారాపాదనం శ్రోత్రయవే తాళానామనభిష్ట
 త్వాద్యమిభ్యతమ్- తతపవసుభాదిభి ర్వ్యభిచారవచనమపితతైవ-
 నచలాఘు వేనోభయవాది సమ్ప్రీతిపన్న తేజ్జ్ఞానామేవఈదృశా
 ధిష్ఠాత్మత్వ కల్పనంయుక్తమ్- తేహంసూక్ష్మవ్యవహితప్రకృష్ట

ణమ్- శబ్దతే|| కార్యత్వేతి|| పరిహరతి|| నైతి|| సపక్షభవపక్షేష్యసుమేయ
 జ్ఞానశక్తి ఇత్యర్థః- తద్విన్యూతతి|| తథాహితి|| అకర్తుశ్శక్యక్రియత్వాదక
 ముపాశీ, ఉతకర్తుః, ప్రథమసాధ్యసమవ్యాప్తిః, ర్వీతియససాధనావ్యాపక
 స్వయిత్యర్థః- నిర్ధసాధనతాం పుండస్యస్మసుమానాన్తరంచాహ|| ౩౦చేతి|| ధ
 ర్మాధర్మాస్య సాక్షాత్కారచేత నాధిష్ఠితావేవకార్యకరా, అచేతనత్వాత్,
 వాసపదిత్యనుమానశరీరమ్- అస్యవ్యభిచారం పరిహరతి|| బీజేతి|| ఫలకాకార
 జేనుబావో గత్కారజే మనసీవవ్యభిచారం పరిహరతి|| తతపివేతి|| లాఘవమా
 శబ్దాహ|| సచేతి|| సలాఘవాదశక్తస్య కార్యకరత్వస్థిర్యుక్తా, ఏకేని
 యః శిష్టాది ప్రసక్తానితిభావః- శక్తిసత్త్వాత్కారవలం విత్యపినిరసం
 మ- సూక్ష్మవ్యవహితాద్యదశానాకైః- సమీకృతముక్తిః సరసూదహా జీవసా

ర్కనాశక్తి నిశ్చయాత్ - దర్శనానుగుణై వహిస ర్మత్రకల్పనా- నచ
తే ప్రజ్ఞా వదిశ్వరస్యాశక్తినిశ్చయే స్తి-అతఃప్రమాణాస్తరతోనతనిధ్య
నుపపత్తిః- సమర్థకర్తృపూర్వ కత్వనియ తకార్యత్వ హేతునాసిధ్య
న్స్వాభావి కసర్వార్థసా త్మా తాకర నినియమనశక్తి సమ్యగ్ను
ఏవసిధ్యతి- యస్యవైశ్వర్యా ద్యాపాద నేనధర్మవిశేషవిపరీతసా
ధనస్వమున్నీతం, తదనుమానవృ త్తానభి జ్ఞత్వనిబిన్ననమ్. సవత్సే
సమావృష్టానాం సర్వేషాం కార్యన్యాహేతు భూతానాభిధర్మా
ణాంలిజ్ఞీ స్మప్రాప్తేః-

ఏతదుక్తంభవతి- కేనచిత్ కింజీత్ క్రియమాణం స్వోష్టస్తయే
కర్తృస్వనిర్మాణసామ ర్థ్యంస్వోపాదానోపకరణ జ్ఞానభావేతు
తే- సత్కన్యాసామర్థ్యమన్యాజ్ఞానిభి- హేతుత్వాభావాత్- స్వని
ర్మాణసామ ర్థ్యస్వోపాదా నోపకరణ జ్ఞానాభ్యామేవస్వోష్ట స్త
లపవన్నాయాం సమ్యగ్నితయా దగ్ధనమాత్రేణాకింజీత్కరస్యా
ర్థాస్తరాజ్ఞానాదే స్తోతుత్వకల్ప నాయుగాదితి- కింజీ, క్రియ
మాణవస్తు వ్యతిరిక్తార్థాజ్ఞానా దికంకింసర్వ విషయంక్రియోప
యోగి, ఉత్పత్తిః పరిపక్వమనతావత్సర్వవిషయమ్-నహికులాలాదిః(1)
యమాణ వ్యతిరిక్తం కిమపినజానాతి- నాపకరణవిషయమ్- సర్వే
షుకర్తృపుత్రతదజ్ఞా నాశక్త్యనియమేనసర్వే షామజ్ఞానాదీనాం
వ్యభిచారాత్- అతఃకార్యస్వస్యాపాదకానామనీశ్వరత్వానాంలిజ్ఞీవ్య
ప్రాప్తిరితి సవిపరీతసాధనత్వమ్- కులాలాదీనాం దగ్ధచక్రాన్యసి
ష్ఠానం శరీరద్వారే జ్ఞేనదృష్టమితి ఒగదుపాదామోపకరణాధిష్ఠా

జ్ఞాతార్థాః- ఈశ్వరతథానుపపత్తిశ్చాత్మాహ|| సచితి|| అనాస్తరామ మనా
దీశ్వరసిద్ధిం నిగమయతి|| అతఃచితి|| పక్షధర్మతాశలం జీవాన్యత్విహా|| సమ
థా|| కర్మకృతత్వే జ్ఞానాదిపరిచ్ఛిన్నత్వం స్వాతితవ్యవసాయస్వాభా
వికశబ్దః- అథకార్యత్వ హేతోవిరుద్ధత్వం వృద్ధస్యః|| యత్త్విత్వాహ||

సవత్సేదృష్టత్వాద్దేతుత్వం సకల్వ్యుత్పత్త్యాహ|| ఏతదుక్తమితి|| సత్వే
వభావాహిచాతుత్వం, తదభావాన్నేత్యభావః- తదేవవికల్పవ్యూహయతి|| కించ
తి|| శరీరం కార్యవయోగీతి శబ్దాత్|| కులాలాదీనామితి|| అతఃచిత్వాది|| మనసః

నమిశ్వరస్యాశరీరప్యా నుపపన్నమితీచేత్, న. సంకల్పమాత్రేణై
వపరశరీరగతభూతవేతాశగరథా ద్యపగమవినాశ దర్శనాత్. కథమ
శరీరస్యపరప్రవర్తనరూ పస్సజుల్బఇతిచేత్. సశరీరాపేక్షస్సజుల్బ
ల్పః శరీరస్యసజుల్బ హేతుత్వా భావాత్. మనవపహిసజుల్బ హే
తుః. తదభ్యుపగతమి శ్వరేపి. కార్యత్వేనైవ జ్ఞానశక్తివన్యనసోపి
ప్రాప్తత్వాత్. మానసస్సంకల్పస్స శరీరస్యైవ, సశరీరస్యైవగమ
నసూత్వాదితీచేత్. న. మనసోనిత్యత్వేనచేహపగమే మనసస్స
ద్యావేనానైకత్వాత్. అతోవికత్రావయనసంని వేశవిశేషతనుభవ
నాది కార్యనిర్మాణే పుణ్యపాపపర వశః పరిమితశక్తిజ్ఞానః క్షేత్ర
జ్ఞోనప్రథమ తీతినఖిలభువననిర్మాణచతురోఽ చిన్త్యాపరిమితజ్ఞానశ
క్త్యైశ్వర్యోఽ శరీరస్సంకల్పమాత్ర సాధన పరినిష్ఠ న్నానస్తది
స్సార్థవిదిత్ర రదన ప్రపఞ్చః పురుషవిశేష ఈశ్వరోఽ నుమానేనైవ
సిద్ధతి.

అథః ప్రమాణాన్తరావ సేయత్వాద్భిప్రకాశః నైతద్వాక్యం
బ్రహ్మపరిపాదియతి కింబుత్తత్వనభిన్నమై రేవమృద్ధివ్య కులా
లయోద్ధి మితోపాదా నత్వదర్శనసాకాశాదేర్ని రవయవప్రవ్య
స్యకార్య త్వానుపపత్త్యావ నైకమేవబ్రహ్మకృత్త్వి స్యజగతోఽమి
త్తముపాదాన ఇప్రపరిపా దయతుంశక్నోతీతి.

ఏవం ప్రాప్తేబ్రూమః యథోక్తలక్షణం బ్రహ్మస్వాదివా
క్యంబో భయత్యేవ. కుతః శాస్త్రీకప్రమాణ కత్వాత్ బ్రహ్మణః.

కార్యకరణ్యై దహపక్ష్యావ్యప్తిః. ప్రతిబద్ధ్యాపరిహారాభిప్రేతోఽశరీరత్వాది
పదద్వయేన-స్పృశ్య సస్పృశ్యవత్త్వం మనసి, మహతస్తై జనస్యరూపా పలమ్బ
శ్చక్షుః, సావయవస్యైవకార్యాకర్షకత్వం పరమాణౌ యథాభగ్నం, తథానేక
వ్యాప్తిః జ్ఞపరిహరాయోకవ్యాప్తి భగ్నోన్యాయః. భోగసాధనమనస్త్వప్రయు
క్తం దేహపక్షాయోకార్యకృత్త్వమితిభావః॥

శాస్త్రీస్య నిమిత్త పాదానైక్య గగనాదిస్పృష్టి ప్రశ్నతివిషయాధిక్య మా
శబ్ద్యత్ర ప్రబాధితివిషయశ్యమానా॥ కించత్యాగనా॥

రాద్వాన్తమూరథత్వం ఏవం ప్రాప్త ఇతి విశేషవిరోధాద్యసయుక్తం విశ

యదుక్తం సావయవత్వాదిసాకార్యం సర్వం జగత్, కార్యజ్ఞు
తదుచితకర్తృవిశేషపూర్వకం దృష్టమితేనిఖలజగన్నిర్మాణ తదుపాదా
సూచకరణవేదనచతురః కశ్చిదనుమేయఇతి- అదయుక్తమ్- మ
హిమహర్ణవా దీవాంకార్యత్వేప్యేకదైవైకేన నిర్మితా ఇత్యత)పి
మాణాభావాత్- నచైకస్య ఘటస్యేవ సర్వేషామేకం కార్యత్వ
మ్- యేనైకదైవైకః కర్తాస్యాత్- పృథగ్నృతేషు కార్యేషు కాలభేద
కర్తృభేదదర్శనేన కర్తృకాలైక్యనియమాదర్శనాత్- నచత్రైత్యజ్ఞా
నాంబిదిత) జగన్నిర్మాణా శక్త్యాకార్యత్వ బలేనతదతిరిక్తకల్పనా
యా మనేకకల్పనానుపపత్త్యైవైకః కర్తాభవతు మర్వత్తీతి- యేత్రైజ్ఞా
నామేవోపదితపుణ్యవిశేషాణాం శక్తివైచిత్ర్యేదర్శనేన తేషామేవాతీత
యితాదృష్టసంభావనయాచతత్తద్విలక్షణ కార్యహేతుత్వసంభవా
త్తదతిరిక్తత్వాత్- దృష్టపురుషకల్పనానుపపత్తేః- నచయుగపత్ స
ర్వోష్పత్తి సర్వోష్పత్తిశ్చ పరిమాణపదవీ మధిరోహతః- అదర్శనా
త్- క్రమేనైవోష్పత్తివిశాశదర్శనాచ్చ- కార్యత్వేన సర్వోష్పత్తి
వినాశయోఃకల్పమానయోద్దర్శనానుగుణ్యేనకల్పనాయాం విరోధా
భావాచ్చ- అతోబుద్ధిమదేకకర్తృకత్వే సాధ్యో కార్యత్వ స్యావైకా
న్యం, పక్షస్యాప్రసిద్ధవిశేషణత్వం, సాధ్యవికలతాచ దృష్టాన్తస్య-
సర్వనిర్మాణచతురస్యేక స్యాప్రసిద్ధః- బుద్ధిమతకర్తృకత్వమాత్రేనా

క్షీతమితిగమ్యతే-

సపక్షేతద్విపర్యయ మాహ- పృథగీతి- పృథగ్నృతేషు బహుభు- వైపుల్య
వ్యాప్త్యపలక్షణమిదమ్- నియమాభావాన్సానాభావ ఇత్యధ్యాహరః- పక్షధర్మ
త్వ లాఘవనయాధ్యాం జీవవైలక్షణ్యేకత్వే స్వాతామిత్యతా)హ- సచేతి- కుత
ఇత్యతా)హ- షేత్రేతి- ఉపచితేత్యాది సపక్షవిషయమ్- పక్షధర్మతయాపుణ్యాది
శయః- విలక్షణకౌశల్యభావాన్న లాఘవనయఇత్యర్థః- యుగపత్రైత్యన్నియ
దేహసపేక్ష కర్తృత్వం నజీవసంభవేదిత్యత్రాహ- సచేతి- ఇదానీం సాక్రమే
ణదశసంసరదానీమిత్యత్రాహ- కార్యత్వేనేతి- విరోధాభావాత్- వ్యాప్తివిరో
ధాభావాత్- ఉక్తార్థశిక్షాభలిరమనుమానదామణమాహ- అత ఇతి- ఏకకర్తృ
త్వం సర్వజ్ఞసర్వశక్తి కర్తృత్వం కర్తృమాత్రం వాసాధ్యమివికల్పం కృ
త్వాప్రథమైవైకాన్త్యముక్తమ్- నివృత్తియం దూషయతి- పక్షస్యేతి- సర్వ
నిర్మాణచతురస్యే తస్యాపాదానాద్వికల్పానిప్రాప్యే- ద్విత్తియః శోదూషణ

ధ్యేసిద్ధసాధనతా- సార్వజ్ఞసర్వశక్తి యుక్తస్యకస్యచిదేకస్యసా
ధకమిదం కార్యత్వం కింయుగపదుత్పద్యమానగర్వవస్తుగతమ్, ఉత్తర
మేణోత్పద్యమానగర్వవస్తుగతమ్. యుగపదుత్పద్యమానగర్వవస్తుగ
తత్వేకార్యత్వ స్యాసిద్ధతా- క్రమేణోత్ప ద్యమానగర్వవస్తుగత
త్వేకేకకర్తృకత్వసాధనాద్విరుద్ధతా. అత్రా ప్యేకకర్తృకత్వ
సాధనేప్రత్యక్షానుమానవిరోధశ్చాస్త్రవిరోధశ్చ- కుమ్భకారోజాయ
లేరథకారోజాయతథ త్యాదివ్రవణాత్- అపిచ, సర్వేషాంకార్యాణాం
శరీరాదీనాంసత్త్వాదిగుణ కార్యరూపసుఖాద్యన్య యదశ్చ నేన
సత్త్వాదిమూలత్వే మవశ్యాశ్రయణీయమ్. కార్యవైశ్రవహేతు
భూతాః కారణగతావిశేషా స్సత్త్వాదయః- తేషాంకార్యాణాంత
న్యులత్వాపాదనం తద్యుక్తపురుషాస్తః కరణవికారద్వారేణ- పు
రుషస్య చతద్యోగః కర్మమూలత్వతికార్య విశేషారమ్భాయైవ జ్ఞా
నశక్తి వతకారుః కర్మసంబంధః కార్యహేతుత్వే వైవావశ్యాశ్ర
యణీయః. జ్ఞానశక్తివైచిత్ర్యస్యచ కర్మమూలత్వాత్. ఇచ్ఛాయాః
కార్యారమ్భ హేతుత్వేపి విషయవిశేషవిశేషితాయా స్తస్మాస్మి
త్త్వాదిమూలత్వేనకర్మ సమ్మన్ధావరణసీయః అతః త్రైత్రజ్ఞాప

మిత్యవశమ్యతే- తృతీయందూషయతి॥ మిథియతి॥ వేదాన్తినాపిద్వారకర్తృ
త్వాన్యవగమాన్సిద్ధ సాధ్యోక్తిర్యతా-ము ఖాస్తరేణసూచయతి॥ సార్వజ్ఞీ
తి॥ యుగపదుత్పత్తి లక్షణం క్రమేణోత్పత్తి లక్షణంవేత్యభావః- అత్రాపి-గోపురా
గిసపత్యేపి- విచిత్రకార్యత్వాద నేకకర్తృకమిత్యనుమానవిరోధః- కుమ్భకా
ర ఇత్యాదిసాధో- పాదానమ్- కుమ్భకరథయేరేక కర్తృకత్వేతత్వ త్రోఃపృ
థగుక్తేన వాచ్యేత్యభావః విశేషవిరోధమాహ॥ అపిచతి॥ సుఖాద్యన్యయః సుఖా
దిహేతుత్వానసాధ్యయః సత్త్వాదిమూలత్వేన- సత్త్వాదిగుణకర్తృత్వా పాదా
నకత్వమాకేసత్త్వాదయ ఇత్యత్రాహ॥ కార్యతి॥ కారణశబ్దా నిమిత్తపా
దానవరణః తతఃకమిత్యత్రాహ॥ తేషామితి॥ తద్వదకోపాదానం తక్య గణక క
రా-ధిరవ్యతీతి నిగుణస్యా ప్రమేయస్యేత్యాది శాస్త్రీసిద్ధమితిభావః- తస్మి
కిమిత్యత్రాహ॥ పురుషస్యేతి॥ సపత్యేసమాదృష్టానాం కార్యారమ్భానుప యేగి
నామప్రాప్తిరిత్య తత్పరిహృతమ్॥ జ్ఞానశక్తివదితి॥ ముఖాస్తరేణ కర్మసంబంధ
మాహ॥ జ్ఞానశక్తిః॥ నజ్ఞానశక్తి వైచిత్ర్యం హేతుః- అపిత్విత్యేవేత్యత్రా
హ॥ ఇచ్ఛాయాఇతి॥ విషయవిశేషస్సగర్భాః- ఉక్తరూపశాస్త్రాన్యసిద్ధిమా
హ॥ అత ఇతి॥

వక్తారః- నతద్విలక్షణః కశ్చిదనుమానాత్పిధ్యతి.

భవన్తి చ ప్రయోగాః- తనుభవనాది త్రైత్రజ్ఞకర్తృకమ్. కార్యత్వాద్భటవత్. ఈశ్వరః కర్తానభవతి. ప్రయోజనసూన్యత్వాత్. ముక్తాత్స్యవత్. ఈశ్వరః కర్తానభవతి. అశరీరత్వాత్తద్వదేవ. నచత్రైత్రజ్ఞానం స్వశరీరాధిష్ఠానే వ్యభిచారః- తత్రాప్యనాదేనూన్యశరీరస్య సద్భావాత్. వినుతివిషయఃకాలానలోకసూన్యః. కాలత్వాద్వక్తమానకాలవదితి.

అపిచ కిమీశ్వరస్సశరీరోఽశరీరోవాకార్యం కరోతి. నతావదశరీరః- అశరీరస్యకర్తృత్వాదు పుట్టే. మానసాన్యపికార్యాణి సశరీరస్యైవభవన్తి. మనసోనిత్యైవ్యశరీరేషుముక్తేషు తత్కార్యాదర్శనాత్. నాపిసశరీరః వికల్పానమాత్వాత్. తచ్చరీరంకినిత్యమ్- ఉతానిత్యమ్-నతావన్నిత్యమ్. నావయవస్యకస్యనిత్యత్యేజగతోపీత్యత్వావిరోధాదీశ్వరాసిద్ధ్యే. నాప్యనిత్యమ్-తద్వ్యతిరిక్తస్యతచ్చరీరహేతో సైదాసీమభావాత్. స్వయమేవ హేతురితిచేత్, న- అశరీరస్యతదయోగాత్. అన్యేనశరీరేణ సశరీరఇతిచేత్, న- అనవస్థానాత్. సకింస వ్యాపారోఽపి ర్వాపారోవా- అశరీరత్వాదేవన సవ్యాపారః-నాపి నిర్వాపారఃకార్యంకరోతి- ముక్తాత్స్యవత్. కార్యం జగదిచ్చామాత్రవ్యాపారకర్తృకమిత్య

ప్రతిలికానానా॥ భవన్తిచేతి॥ కార్యస్యేత్రైత్రజ్ఞకర్తృకత్వంకర్తృత్వేసాపేక్షత్వం సశరీరత్వమ్ అశరీరత్వేచాకర్తృత్వంచప్రసజ్యేతథః- ప్రథమమనుమానంవా- చరమస్యవ్యభిచారమాశక్త్యాహ॥ నచేతి॥ అనాదః ప్రవాహనాదః- అపిష్ఠానం ప్రథమసంబంధశ్చేత్పూర్వపురస్కరిత్యైవేతినదోక్షః, ప్రేరణం చెడ్డేహనపేక్షత్వం దేహత్వప్రయుక్తం స్వపరనిర్వాహనయ్యుగితిభావః- మనశ్శరీరంచ స్వపరవిషయజ్ఞానాత్పత్తయథాహేతుః, తద్వ్యతిరి॥ విమతీతి॥ కాలత్వేనలోకత్వమన్యథానకాలత్వం స్యాదిత్యథః- ముఖాన్తరేణదూషయతి॥ అపిచేతి॥ అశరీరస్యమనసాకర్తృత్వంస్యాదిత్యత్రాహ॥ మానసానీతి॥ స్పష్టమ్- తత్తచ్చరీరహేతోశ్శరీరాన్తరస్యేత్యథః॥ అనవస్థానాగతి॥ ప్రామాణికత్వాదిష్టం శేత్రస్సవశ్యతాస్యాగితిభావః. స్పష్టమ్॥ సకిమితి॥ అభావ్యయేపిదృష్టాన్తా ముక్తాత్స్యా- ఇచ్ఛానిశేషహేతుత్వం దూషితమ్ ఇహిచ్ఛామాత్ర హేతుత్వం దూష్యతే॥ కార్యమితి॥ మాత్రవా

చ్య మానేపక్ష స్యాప్ర సిద్ధ విశేషణత్వం, దృష్టాంతస్యచసాధ్య హీనతా.

అతోదరభాను గుణ్యేనేత్వరాను మానం దర్శనానగుణ్యప రా హతమితి శాస్త్రైః సప్రమాణకః పరబ్రహ్మ భూతస్సర్వేశ్వ రః పురుషోత్తమః- శాస్త్రీంతు సకలేతరప్రమాణపరిదృష్టసమ స్తవస్తుచిసజాతీయం సార్వజ్ఞ్య సత్యసంకల్పత్వా దిమిత్రానవధి కాతతయా పరిమితోదారగుణ సాగరం నిఖిలహేయప్రత్య నీక స్వరూపం ప్రతిపాదయతీతి నప్రమాణాన్త రావసితవస్తు సాధ ర్మ్యప్రయుక్తోపగద్ధప్రసజ్ఞః-

యస్తునిమిత్తోపాదానయేతైక్య, మాకాశాదేర్నిరకయవ ద్రవ్యస్యకార్యత్వం, చానుపలబ్ధ మశక్యప్రతి పాదనమిత్యుక్తమ్, త దప్యవిరుద్ధమితి ప్రకృతిశ్చైవ తిజ్ఞాదృష్టాన్తాను పరోధాత్ సవీయ దశ్రుతేరిత్యత్రప్రతి పాదయిష్యతే-

అతఃప్రమాణా స్తరాగోచరత్వే నశాస్త్రైక విషయత్వా త్ యతోవాచ్యమాని భూతానీ తివాక్యముక్త లక్షణం బ్రహ్మప్ర తిపాదయతీతిసిద్ధమ్-

యద్యపిప్రమాణాన్తరాగోచరం బ్రహ్మ తథాపి ప్రవృ

త్సత్త్వాచి తస్మాల్లకర్మణోవ్యవహారః-

అనుమానమాపణ ముపసంహరతి॥ అతఇతి॥ అనుత్తీర్ణత్వే కవతావిశేష నిర్ణయానునగమపదద్వయమ్- ఉక్తోహస్త్వవాపి స్యురీత్యత్రాహ॥ శాస్త్రీం త్యతి॥ శాస్త్రీసిద్ధధర్మిణి ప్రసజ్యచేద్ధర్మిన్ గ్రాహకబాధక, సవేదాశ్రయాసిద్ధ తిభాషః॥

మానాన్తరబాధితో ధోనశాస్త్రీణశక్యప్రతి పాదనఇత్యేతదనూద్యపః పారతి॥ అంత్యైత్యాదినా॥

అధికరణభావము పసంహరతి॥ అతఇతి॥ అతఃసాధకబాధకా భావాద్వివక్షః-

అవాన్తరసంగతిమాహ॥ అద్యపీతి॥ బాధ సూత్రాంతరశక్త త్వంనిరూపిత మ్. సూత్రత్వయేనను భూత్యాప్యపరికరసిద్ధ్యంత మితకసూత్రత్వయేనవ్యతే.

త్రినివృత్తి పరత్వాభావేన నిర్ధరూపం బ్రహ్మ నశాన్తం ప్రతిపాదయతి త్యాశక్త్యాహ-

తత్తు సమన్వయాత్ - ॥౪॥

ప్రసక్తాశక్తౌ నివృత్త్యర్థః స్తుతబ్ధః- తత్, శాస్త్రీవిమాణశబ్దం, బ్రహ్మణ స్సంభవత్యేవ. కుతః-సమన్వయాత్ - పరమపురుషార్థః తయాఽన్వయ స్సమన్వయః. పరమపురుషార్థః భూతవైవిధ్యబ్రహ్మణోఽభిధేయత యాఽన్వయాత్ - ఏవమివ సమన్వయోహ్యోపనిషదఃపదసముదాయః-యతో వా ఇమానిభూతానిజాయంతే, సదేవసోమ్యేదమగ్ని ఆసీదేకమేవాద్వితీయం, తద్దేక్షతబహుప్యాం పృజాయేయేతి, త త్రేతోన్మజత, బ్రహ్మనా ఇద మేకమే వాగ్నిఆసీత్, ఆత్మానా ఇద మేకపవాగ్ని ఆసీత్, తస్మాద్వాపతస్యా దాస్య న ఆకాశ. సస్సంభూతః, ఏకోహవై వారాయణ ఆసీత్, సత్యం జ్ఞానమనంతం బ్రహ్మ, ఆనన్దో బ్రహ్మత్యేవమాదిః.

౨. నచ పృథ్విత్రినిద్ధ పరినివృన్న వస్తుప్రతిపాదనసమర్థానాం

అప్రతిపన్నస్యపురుషా ర్థ్యాపురుషా స్వఃరూపజాయేగాత్ ప్రతిపత్తిరక్షణా దిత్వితియంప్రాప్తమ్- లక్షణస్యభావా త్ప్రతియంప్రాప్తమ్- అక్షాతేప్యప్రయోజన బుధత్వానుదయాచ్చతుర్థం ప్రాప్తమితిశంకతిః- శుభండుః భినివృత్తిశ్చప్రయోజనమ్- తదుపాయప్రవృత్తి నివృత్తి బోధన ద్వారాశబ్దస్య సప్రయోజనత్వం శబ్దస్యన తాద్రూప్యాభావేనబుధత్వానుదయత్ బుధత్విత గ్రాహకాన్త్రం శసిద్ధవిషయ ప్రమితిం జనయతితిశక్యత ఇత్యర్థః॥

తత్తుసమన్వయాత్ - వాక్యార్థ యోజనాయామస్తర్థా వయతుడుశక్యం పదం పురుషాన్వయః॥ ప్రసక్తేతి॥ తదితివ్యాఖ్యేయం పదమ్- సంభవత్యేవేతి కుతశ్చ లద్ధా గ్ధఉక్తిః- కేతుపదమశక్త్యామపతారయతి॥ కుతఇతి॥ ఉపరివిస్తరణవ్యాఖ్యాన్యమానత్వా దిహ సంగ్రహణవ్యాకృత్యే॥ పురుషేతి॥ శక్యకశక్తిద్యోస్వయ ఇత్యత్రాహ॥ పరమేతి॥ శాస్త్రీజేరిధీస్థత్వాన్నకణ్ఠాక్షిః- తథాన్వయందశయతి॥ ఏవమితి॥ ఇవపీవార్థః- యతఇతిలక్షణవాక్యే- ప్రాపకాన్యాహః సజీవేతి॥ ఉత్తరార్థే- విశేషార్థా స్సన్వయాభాప్రత్యయనయాత్ - ఛాగపశనయాన్త్రైకార్థ్యమ్- న్యాయాశపేక్షాద్భ్రష్మశబ్దకణ్ఠాక్షి మత్ప్రకరణస్థత్వా మపాతమాత్మనభితి- కారణత్వ శక్తితదోపప్యదానాయ శోధకమాహ॥ సత్యమితి॥ పురుషార్థత్వాయాహ॥ అనన్ద ఇతి॥

౩. ఏవపురుషా త్వోపయోగీర్థః ప్రతిపన్నః, సచకమాపాతప్రతీతః, ఉత

పదనముదాయానా మఖిలజగదుత్పత్తిస్థితివిनाశ హేతుభూతా శేషదోషపత్యనీ కాపరిమితోదారగుణపాగ రానవధికాతిశయానన్ద స్వరూపే బ్రహ్మణి సమన్వితానాం ప్రవృత్తినివృత్తిరూప పర్యయజ నపరహదన్యపరత్వమ్-స్వవిషయావబోధ పర్యవసాయిత్వాత్సర్వపి మాణానామ్- సచ ప్రయోజనానుగుణాప్రమాణప్రవృత్తిః-ప్రయోజనం హి ప్రమాణానుగుణమ్-సచ ప్రవృత్తినివృత్త్యన్వయః-గహిణః ప్రయోజనకూన్యత్వమ్- పురుషార్థాన్వయ ప్రతీతేః తథా, స్వరూపరేవ్యపి పుత్ర స్తేజాతో, నాయం సర్వ, ఇత్యాదిషు హర్ష భయనివృత్తిరూప ప్రయోజనవత్త్వంద్యుచ్చమ్-

3- అతాహ్వాన వేదాంతవాక్యాని బ్రహ్మ ప్రతిపాదయన్తి. ప్రవృత్తినివృత్త్యన్వయవిరహిణత్వాప్రసాదానర్థక్యాత్. యద్యపిప్రత్య

తాత్పర్యభూమిరత్యత్రాహః॥ సచేతి॥ అభిరేత్వాది నాతారణబోధాభావః ఉక్తః॥ పృథ్వీసిద్ధశబ్దే సప్యత్పర్యభావాత్ పునుర్థాత్వాప్రతిపాదనశ్చాత్మదన్త- ప్రవృత్తి నివృత్తిరూపత్వాభావాదిచేతనైత్యర్థః॥ అన్యపరత్వంతాత్పర్యాభావః-అప్రామాణ్యమిత్యర్థః॥ కథమిత్థేషయోం॥ ప్రవృత్తినివృత్త్యన్వయః ప్రామాణ్యవ్యాపకఇతి తస్మిన్పృథ్వీతస్మిన్ప్రవృత్తినివృత్త్యన్వయః ప్రామాణ్యవ్యాపకపునుర్థవ్యాపకఇతి తస్మిన్ప్రవృత్తినివృత్త్యన్వయః ప్రామాణ్యనివృత్తి రితివికల్పమత్వాప్రభమానేత్యుక్తమ్- తత్రకౌతుహాహస్యవిషయేతి॥ సతప్రవృత్తినివృత్త్యర్థానవర్యవసావమిత్యర్థః॥ ఏతియేతు ప్రవృత్తినివృత్త్యోః పునుర్థ వ్యాపకత్వముపామ్యపునుర్థ స్యకూనవ్యాపకత్వం నెత్వాహ॥ సచేతి॥ చశబ్దో వ్యాపకదన్వయనిషేధసముచ్చయే- యథాప్రవృత్తినివృత్త్యన్వయే సహసత్త్వవాపకః, తథాపునుర్థా త్వంచేతి- ప్రత్యక్షేషుతథా భావశాస్త్రైపునుర్థ పర్యవసాయిత్వం మానత్వవ్యాపకమిత్యాశ్చాన్యాయంతమతేత్యప్రయోజనస్య స ప్రవృత్తినివృత్త్యన్వయవ్యాప్యో మిత్యాహ॥ సచేతి॥ ప్రవృత్తి నివృత్త్యన్వయవిరహిణఇతి॥ వాక్య స్వేత్యర్థః॥ చశబ్దో వ్యాప్యనిషేధదన్వయ సముచ్చయే- కౌతు మాహ॥ పునుర్థేతి॥ ఇదంపక్షవిషయమ్- బ్రహ్మణస్తథాన్వయ ప్రతీతిరత్యర్థః॥ యథామానత్వంసప్రవృత్తినివృత్త్యన్వయవ్యాప్యం తథాపునుర్థత్వం చేతి చార్యః॥ తాత్పర్యసిద్ధ పరవాక్యేషేపునుర్థాన్వయందశాయేతి॥ తథేతి॥ ఇదంస పక్షవిషయమ్- ఏవమక్షరయోజనాయాంసంక్షేపేణార్థ ఉక్తః॥

3. అథతాత్పర్యవస్తుంపూర్వపక్షంవిత్తరణప్రసాదః॥ అతాహ్వానః॥ అత్ర రావత్పర్య-నెత్వాది ప్రతిజ్ఞాతార్థ ముపపాదయన్తి॥ ప్రవృత్తిః॥ ప్రాగుక్తమానానాంశ్చవిషయ బోధపర్యవసానం మానవిశేషవ్యవస్థాపయన్తి॥ యద్యపితి॥

తా దీని వస్తుయాథాత్మ్యవబోధే పర్యవస్యన్తి; తథాపి శాస్త్రంప) యోజన పర్యవసాయ్యేవ నహి లోకోవేదయోః ప్రియోజనరహితస్య కస్యచిదపి వాక్యస్య ప్రియోగ ఉపలబ్ధచరః- నచ కించిత్ ప్రయోజన మనుద్దిశ్య వాక్యప్రయోగః, శ్రవణం వా, సుభవతి- తచ్చ ప్రయోజనం ప్రవృత్తినివృత్తిసాధ్యేష్వానిష్ఠ ప్రాప్తిపరిహత్యకముపలబ్ధమ్- అథార్థి రాజకులం గచ్ఛేత్, మన్వాగ్ని ర్నామ్ను పివేత్, స్వగ్నకామో యజేత్, నకళజ్జం శక్షయే, ది త్యేవమాదిషు- యత్నున స్సిద్ధవస్తుపరేవ్యపి ఘాత్రస్తైజాతః, నాయం సర్వో రజ్జురేషేత్యాదిషు, హర్ష భయవిష్కంబి రూప పురుషార్థాన్వయో దృష్టత్యుక్తం; తత్రకిం పుత్రజన్మాన్యర్థాత్ పురుషార్థావాప్తిః, ఉత తద్వాజ్ఞానాదిలి వివేచనీ యమ్-సతోవ్యజ్ఞాతస్యాథా స్యాపురుషాగ్నేవ తద్వాజ్ఞానా దిలి వేత్- తథాన్వయేవ్యర్థేజ్ఞానాదేవ పురుషార్థ సిద్ధిర్భవతి త్యర్థపరత్వాభావేన ప్రయోజనపర్యవసాయినోపి శాస్త్రస్య నార్థసద్భావే ప్రామాణ్యమ్-తస్మాత్సర్వత్రప్రవృత్తినివృత్తి పరత్వేన జ్ఞానపంత్వ నవా ప్రయోజన పర్యవసానమితి కస్యాపి వాక్యస్య పరినిష్పన్నే వస్తుని తాత్పర్యాసంభవాన్న వేదాంతాః పరినిష్పన్నం బ్రహ్మ పతిపాదయన్తి.

౪. అత్ర కశ్చిదాహ- వేరాస్తవాక్యాన్యపి కార్యపరతయైవ బ్రహ్మతే ప్రమాణభావ మనుభవన్తి- కథమ్ నిష్ప్రపజ్ఞా మద్విత్తీయం జ్ఞానైకరసం బ్రహ్మేనాద్యవిద్యయా సప్రపజ్ఞాతయా ప్రతీయమానం నిష్ప్రజ్ఞాం కుర్యాదితి, బ్రహ్మణః ప్రపజ్ఞాప్రవిలయద్వారేణ

నపరమనులబ్ధిః, అనుపపత్తిశ్చేత్కాహ॥ నతేతి॥ యత్నసాధ్యత్వాదిభావః- సిద్ధశ్చేతి పురుషపర్యవసాయిత్యం సంభవేతిత్యత్రాహ॥ తచ్ఛేతి॥ సిద్ధపరస్యాపితత్వగ్రహణం దృష్టమిత్యాశ్చిహ్మమయితమనువదతి॥ యత్నునతి॥ సప్రజ్ఞమ్- తస్మాదిత్యవసంహరః.

౪. అథజనస్సాయావాదినారన్య తర్వాక్త నిష్ప్రపజ్ఞీకరణ నియమవాదం ప్రస్తాతి॥ అత్రకశ్చిదితి॥ కథమ్- కార్యాథాపరస్య సిద్ధిమానత్వం కథమిత్యథా- విధినాబ్రహ్మణః శాస్త్రయిత్యత్రాహ॥ బ్రహ్మణశ్చితి॥ విషయతయాన్యవిషయత్యథా- ప్రపజ్ఞాప్రవిలయితి॥ సిద్ధస్యసాధ్యస్య మాకారశేవాదిభావః-

విధివిషయశ్చమితి- కోసా ద్రష్టుదృశ్యరూప ప్రపంచ ప్రవీణ్యే
ద్వారేణసాధ్యజ్ఞానైకరస బ్రహ్మః పయోపిధిః- నదృష్టే ద్రష్టా
రం వశేః, సమతే గ్లున్నారం వస్వీథా ఇత్యాదిః-ద్రష్టుదృశ్యరూ
పభేదసూన్యం దృశి మాత్రం బ్రహ్మకుర్యాదిత్యథః-స్వతస్సిద్ధ
స్యాపి బ్రహ్మణో నిష్ప్రపంచతా రూపేణ కార్యత్వ మవిరు
ద్ధమితి-

౫. తదయుక్తమ్- నియోగవాక్యాగ్ల వాదినాహి నియోగో, ని
యోజ్యవిశేషణం, విషయః, కరణ, మితీకర్తవ్యతా, ప్రయోక్తావ
వత్త్వాః- తత్రహి నియోజ్య విశేషణ మనుపాదేయమ్. తచ్చ
నిమిత్తం ఫలమితి ద్విధా. అగ్ర కిం నియోజ్యవిశేషణమ్- తచ్చ కిం ని
మిత్తం ఫలంవేతి వివేచనీయమ్- బ్రహ్మస్వరూప యాథాత్మ్యానుభ
వశ్చే నియోజ్యవిశేషణం, తర్హి న తన్నిమిత్తమ్-జీవనాదివ శ్చ
స్యాసిద్ధత్వాత్-నిమిత్తత్వేన తస్య నిత్యత్వే నాపవ ర్తోత్తరకాల
మపి జీవననిమి త్నాగ్నిహూత్రాదివత్ నిత్యతద్విష యానుష్ఠాన
ప్రసజ్ఞః- నాపీఫలమ్- నైయోగిక ఫలత్వేన స్వర్గాదివ దనిత్యత్వ
ప్రసజ్ఞాత్- కశ్చాత్ర నియోగవిషయః- బ్రహ్మ వేతిచేత్. స- త
స్య నిత్యత్వేనాభవ్యరూపత్వాత్, అథావార్థతావ్య. నిష్ప్రపంచం

కోసావిర్యాకాక్షాయం ప్రళహపాత్తస్య వాక్యస్యాథమాహ|| ద్రష్టిరి||
శ్రుత్యస్తరసిద్ధదృశ్యభేద నిషేధఉపజీవితః- ప్రపంచప్రవీణ్యైక్యత్వం వివృణో
తి|| స్వతత్త్వం||

౫. అధికరణ పూర్వపక్షీమిమాం సకష్టహ్మ మయితి|| తదయుక్తమితి|| కా
ర్యజ్ఞాత్వారిషయేయాగాదిః- తదర్థతైకారణం వస్తుం సకక్యమితిభావః- త
త్రేతేయ-అనుపాదీయమ్-ఉపాదేయం విధేయమ్- తస్మాదన్యత్-స్వచ్ఛం నిమిత్త
త్వేతేత్యాది|| అపవర్తోత్తరకాలభావినా నిమిత్తత్వాజ్ఞేకారాత్ కరణకశేప
రనిరపేక్షం విషయ-నుష్ఠాన యోగ్యత్వసుప్యజ్ఞేకృతం స్వావిరితదానీమపితద
నుష్ఠానప్రసజ్ఞ ఇతిభావః- అభవ్యరూపత్వాత్ అసాధ్యరూపత్వాత్- అథావా
థాత్వాత్- భావాథాః కర్షణబ్ధాః- క్రియాపత్వా భావాదిత్యథః- సా
ధ్యత్వం ఫలప్రసక్తి తద్వ్యావర్తకం భావాత్కత్వమ్- నిష్ప్రపంచత్వాకారణ
సాధ్యత్వ ముచ్యమామయితి|| నిష్ప్రపంచత్యాదినా|| అనిత్యత్వప్రసక్తైశ్చ

బ్రహ్మ సాధ్యమితిచేత్. సాధ్యత్వేపి ఫలత్వమేవ. అథావా
 రత్నాన్న విధివిషయత్వమ్. సాధ్యత్వంచ కస్యః కింబ్రహ్మణః, ఉ
 త ప్రపజ్ఞానివృత్తిః- సతావ ద్బ్రహ్మణః సిద్ధత్వాత్, అనిత్యత్వ
 ప్రసక్తేష్వ. అథప్రపజ్ఞానివృత్తిః, సతహా బ్రహ్మణః సాధ్యత్వమ్- ప్ర
 పజ్ఞానివృత్తిరేవ విధివిషయభవితేత్, స-తస్యాః ఫలత్వేన విధివిషయ
 త్వాదుగాత్. ప్రపజ్ఞానివృత్తిరేవహి మోక్షః- సచఫలమ్- అస్య
 చ నియోగవిషయత్వే నియోగా త్రప్రపజ్ఞా నివృత్తిః, ప్రపజ్ఞాని
 వృత్త్యా నియోగభవిత రేతరాశ్రియత్వమ్- అపిచ, కిం నివర్తనీయః
 ప్రపజ్ఞానిమిథ్యా రూపః, సత్యోవా-మిథ్యా రూపత్వే జ్ఞాననివర్తనత్వా
 దేవ నియోగేన న కించిత్ ప్రయోజనమ్- నియోగస్తు నివర్తకజ్ఞా
 న ముత్పాద్యుద్ధృత్యా రేప్రపజ్ఞాననివర్తకభవితేత్- తత్త్వవాక్యా
 దేవ జాతమితి నియోగేన న ప్రయోజనమ్- వాక్యార్థజ్ఞానాదేవ బ్ర
 హ్మవ్యతిరిక్తస్య కృత్స్నిస్య మిథ్యాభూతస్య ప్రపజ్ఞాన బాధిత
 త్వాత్ సుపరికరస్య నియోగ స్యాసిద్ధిశ్చ- ప్రపజ్ఞానస్య నివర్తన
 త్వే ప్రపజ్ఞానివర్తకో నియోగః, కిం బ్రహ్మస్వరూపమేవ, ఉత తద్వ్య
 తిరిక్తః- యది బ్రహ్మస్వరూపమేవ, నివర్తకస్య నిత్యతయా నివ
 ర్తన ప్రపజ్ఞా సర్వాప వన ససంభవతి- నిత్యత్వేన నియోగస్య బీ
 షయానుష్ఠాన సాధ్యత్వంచ సమబుతే- అథ బ్రహ్మస్వరూప వ్యతిరిక్తః,
 తస్య కృత్స్నిప్రపజ్ఞా నివృత్తిరూప విషయానుష్ఠాన సాధ్యత్వేన ప్ర
 యోక్తాచనన్త ఇ త్యాశ్రయాథావా దసిద్ధిః- ప్రపజ్ఞానివృత్తిరూప
 విషయానుష్ఠానేనైవ బ్రహ్మస్వరూప వ్యతిరిక్తస్య కృత్స్నిస్య నివృత్త

తి॥ సాధ్యత్వే సతీత్యర్థః॥ సతతేతి॥ సాధ్యత్వాథావా న్నవిషయత్వమిత్య
 థః॥ అస్యచేతి॥ అన్యేతి నిర్దేశః ఫలవివక్షయా- ఫలత్వవిషయత్వరూపాకార
 ద్వయాభ్యుపగమ ప్రపజ్ఞానివృత్తిః ఫలత్వాన్నియుగ సాధ్యా, విషయత్వాన్న సా
 ధనమ్- అతోన్యాన్యాశ్రయభిత్వర్థః॥ అపిచేత్వాదిహ నియోగదూషణమ్-
 స్యవాక్యాన్విగ్నిభ్యా- త్వప్రతిపాదకవేదాన్తవాక్యాత్- దూషణాన్తరమాహ॥ వా
 క్యాథేతి॥ పూర్వవికల్పేద్వితీయం కిరీదూ షయితి॥ ప్రపజ్ఞాన్యేతి॥ నివర్తన
 త్వే సత్యత్వేన నియోగనివర్తనత్వభిత్వర్థః॥ తస్యత్వాదిహ ప్రయోక్తు దూష
 ణం చకృతంభవతి॥ ప్రపజ్ఞేత్వాది॥ ఫలాథాపైక్తి ముఖేన నియోగోదూషితః॥

త్వాత్ స నియుగనిష్పాద్య మ్మోక్షాత్మం ఘమ్-కించ, ప్రపజ్ఞానీ
 వృత్తై ర్నియోగకరణస్య ఇతకర్తవ్య తాఽభావాత్, అనుకర్తక
 స్యవ కరణ త్వాయోగార్, నకరణత్వమ్- కథ మితికర్తవ్య తాఽభా
 వ ఇతిచేత్. ఇత్థమ్-ఆస్యేతికర్తవ్యతా, భావరూపా, అభావరూపావా.
 భావరూపావకరణశరీరనిష్పత్తితదనుగ్రహకార్యభేదభి న్నా-ఉభయ
 విభావసగుంభవతి- సమాముద్గరాభిఘాతాదివర్కృతస్మిగ్యవప్తస్య
 నివర్తకః కోపిద్యుత్యతఇతి దృష్ట్వాత్థానసంభవతి- నాపినిష్పన్నస్య
 కరణస్య కార్యోపేతావనుగ్రహ స్సంభవతః-అన గ్రాహకాంశ స
 ద్భావేన కృతస్మి ప్రపజ్ఞానివృత్తిరూప కరణ స్వరూపాసిద్ధ్యేఽ
 బ్రహ్మణో ఒద్వితీయత్వ జ్ఞానం ప్రపజ్ఞానివృత్తిరూప కరణశరీరం
 సమ్పాదయతీతిచేత్, తేనైవ ప్రపజ్ఞానివృత్తిరూపా మోక్ష సిద్ధ్య
 తి కరణాని నిష్పాద్య మవశిష్యతఇతి పూర్వమే వోక్తమ్- అభా
 వరూపత్వే చాఽభావాదేవ న కరణశరీరం నిష్పాదయతి, నాస్య
 ముగ్రాహకః- అతో నిప్రపజ్ఞాని బ్రహ్మవిషయే విధి ర్నసంభవతి-

౬. అన్యో ప్యాహ- యద్యపి వేదాన్తవాక్యానాం నపరినిష్ప
 న్న బ్రహ్మస్వరూపవరతయా ప్రామాణ్యం, తథాపి బ్రహ్మస్వరూ
 పం సిద్ధ్యత్యేవ. కుతః- ధ్యానవిధి సామర్థ్యాత్-ఏవమేవహి సమా
 మన్న- ఆత్మావా ఆరే ద్రవ్యవ్యః, నిదిధ్యానితవ్యః-
 యతత్సా అప హతహిప్యాసోవేవృత్తవ్య ససిద్ధిజ్ఞానితవ్యః, ఆత్మే

కణితకర్తవ్యతే దూషయతి॥ కించేత్వాదిహ॥ అవహతప్రాక్షణవర్జ్యప్రకృ
 దృష్టృభౌతిచవికల్పిభిరైతః- కృష్టృభౌధావరూపకరణ శరీరనిష్పాదితాం
 దూషయతి॥ సహితి॥ అదృష్టృభౌత్వే నివర్తకసత్వత్వ దుశ్చిత్రతమ్॥ సాహితి॥
 పుష్టమ్- కరణాదీత్యాదికల్పాన్నియోగః॥ అకార్యకరత్వాన్న కరణమిత్య
 భః॥ అభావాత్ అప్రామాణికత్వాత్- ఏవకారాదృష్టృభౌధావరూపేతి క
 ర్తవ్యతాయాఅవ్యమానత్వం పూర్వం గతమితిగమ్యతే- శమాదిస్తుద్ధియేసి
 ప్పాదకః సప్రపజ్ఞానివృత్తేరితి సిద్ధమిత్యనుక్తిః- ఉపసంహరతి॥ అత్యితి॥ విధి
 సేయోగః॥

౭. అథ ధ్యాననియుగవాదం ప్రస్తోతి॥ అస్మ్యాప్యాకీతి॥ కో విధిః కింవా
 సామన్యమిత్యత్రాహ॥ ఏవమితి॥ ధీవిశేషవాచినా నిదిధ్యానన దళనశబ్దా-

త్యే వోపాసీత, ఆత్మానమేవ లోకముపాసీతేతి- ఆత్ర ధ్యానవిషయము నియోగస్వవిషయభూత ధ్యానం ధ్యేయైకనిరూపణీయమితిధ్యేయ మాక్షిపతి- సువధ్యేయస్వస్వాక్య నిర్దిష్ట ఆత్మా- స కింరూప ఇ త్యపేక్షాయాం తత్సర్వరూపవిశేష సమర్పణద్వారేణ సత్యం జ్ఞాన మనంతం బ్రహ్మ, సదేవసో మేదమగ్ర ఆసీ, దిత్యేవభూదనాం వాక్యానాం ధ్యానవిధి శేషతయా ప్రామాణ్యమితి విధివిషయ భూత ధ్యానశరీ రానుప్రవిష్ట బ్రహ్మస్వరూపేపి తాత్పర్య మస్త్యేవ. అతః ఏకమే వాద్వితీయం, తత్సత్యం స ఆత్మా తత్త్వమసి శ్వేతకేతో, నేనా నానాస్తి కించ నేత్యాదిభి బ్రహ్మస్వరూప మేకమేవ సత్యం, తద్వ్యతిక్తం సర్వం మిథ్యే త్యవగమ్యతే- ప్రత్యక్షా దిభి ర్భేదావలంబినావ తర్క శాస్త్రేణ భేదః ప్రణీయతే- భేదాభేదయోః పరస్పరవిరోధేన త్యనాద్యవిర్యామూలత్వేనాపి భేదప్రతీత్యుపపత్తే రభేదపవ పరమార్థత్యతినిశ్చీయతే- తత్ర బ్రహ్మధ్యానవియోగేన తత్సత్త్వా ఛారభతేన నిరస్త సమస్తా విద్యాకృత వివిధభేదాద్వితీయజ్ఞానైరంగ బ్రహ్మభావరూపమోక్షః ప్రాప్యతే. నచ వాక్యాద్వాన్యార్థజ్ఞానమాత్రేణ బ్రహ్మభావ నిర్దిష్ఠః- అనుపలబ్ధిః, వివిధభేదదర్శనానువుత్పత్తిశ్చ- తథాచ సతి శ్రవణాది విధాన మనగ్నకం స్యాత్.

౭. ఆఘోచ్యేత- రజ్జురేషా నసర్ప ఇ త్యుపదేశేన సర్పభయనివృత్తిదర్శనాత్ రజ్జు సర్పవత్- నిర్గుణమిథ్యరూపత్వేన జ్ఞాన

ఆత్మేతి త్యాత్మానమేవ త్యాధ్యాన స్వరూపః పరమార్థతాదాత్మ్య ప్రతిపాదన వాక్యబద్ధయోపాదానమ్- సామ్యం మాహ|| ఆత్మేతి|| ధ్యేయ మాక్షిప్య తత్త్వం బ్రహ్మత్య త్రాహ|| సధ్యయితి|| సన్నీధ రిత్యం|| తారణ వాక్యాపి నానుపి విధ్యపేక్షిత మానర్థ మాహ|| సకిమితి|| భేదగ్రాహి మానవిరోధ మాశక్త్యాహ|| అతః|| విషయ తారణాది వక్తవ్య మిత్యత్రాహ|| తత్రేతి|| ఉపాసకః ప్రయోక్తా, శమాది రితికథః వ్యతేతి స్ఫుటమ్- ధిత్యేయస్యం పరిహృతిం తత్సత్త్వాత్కారతి- వాక్యాభిధిమాత్రోపాయవాదం ప్రత్యక్షభేది విరోధాధ్యం మాక్షిపతి|| సచేత్యాదినా||

౭. అధికార్థరమాశేష- శ్చ|| ఆఘోచ్యేతేతి|| రజ్జు నిర్వాది|| స్ఫుటమ్- విపరీత

బాధ్యతయాతశ్య వాక్యజన్యజ్ఞానైవైవ నివృత్తి ర్యుక్తాన నియోగ
 ౧- నియోగసాధ్యత్వే మోక్ష స్యానిత్యత్వం స్యాత్-స్వర్గా దివత్-
 మోక్షస్య నిత్యత్వంహి సర్వవాది సంపత్తిపన్నమ్- కించ- ధర్మాధర్మ
 యేః ఫలహేతుత్వం స్వఫలానుభవానుగుణ శరీరోత్పాదనర్హారే
 జేతి బ్రహ్మది స్థావరాన్త చతుర్విధ శరీరసంబంధరూప సంసారఫల
 త్వ మవర్జనీయమ్- తస్మా న్నధర్మసాధ్యో మోక్షః తథాచశుతిః
 నహవైవశరీరస్య సతః ప్రియాప్రియయో రపహతి రస్తి ఆశరీరం
 వాచ సంతం నప్రియాప్రియే స్పృశతెతి. ఆశరీరత్వరూపే మో
 క్షే ధర్మాధర్మసాధ్య ప్రియాప్రియ విరహ శ్రవణాత్ సధర్మసాధ్య
 మశరీరత్వమితి విజ్ఞాయతే- నచ నియోగవిశేషసాధ్య ఫలవిశేషవ
 త్ ధ్యాననియోగసాధ్యమశరీరత్వమ్. ఆశరీరత్వస్య స్వరూపత్వే నా
 సాధ్యత్వాత్-యథాహుశ్చుతయః- ఆశరీరంశరీరేష్వనవధేష్వచ్యవస్థి
 తమ్మమహాన్మంవిభుమాత్లానంమత్వా ధీరోనశోచతి, అప్రాణోహ్య
 మనాశ్చుభః అనజ్ఞోహ్యాయంపురుషత్వాద్యాః- అతోశరీరత్వరూ
 పోమోక్షో నిత్యైతిసధర్మసాధ్యః. తథాచశుతిః- అన్యత్రధర్మా దన్య
 త్రాధర్మా దన్యత్రాస్మా త్కృ తాత్మతాత్. అన్యత్ర భూతా ద్భ
 వ్యాచ్చ యతత్పశ్యసి తద్వదేతి- అపిచ, ఉచ్ఛత్తి ప్రాప్తి వికృతి సం
 నశ్చుతిరూపేణ చతుర్విధంహి సాధ్యత్వం మోక్షస్య సంసంభవతి.
 సతావ దుత్పాద్యః మోక్షస్య బ్రహ్మ స్వరూపత్వేన నిత్యత్వాత్-
 నాపిప్రాప్యః- ఆత్మస్వరూపత్వేనబ్రహ్మణోనిత్యప్రాప్తత్వాత్- నా
 పి వికార్యః- దధ్యాదవ దనిత్యత్వ ప్రసజ్జాదేవ- నాపి సంస్థార్యః
 సంసారోహి దోషాపనయనేనవా గుణాధానేన వాసాధయతి- న
 తావ ద్దోషాపనయనేన- నిత్యశుద్ధత్వా ద్బ్రహ్మణః- నా ప్యతీత

ఫలదత్త్వి మహా॥ కించేతి॥ యథా నియోగసాధ్యత్వాభావః ఫలతి, తథావిధ
 క్షుతి మహా॥ తథాచేతి॥ నచేతి॥ నియోగవిశేష సాధ్య ఫలవిశేషవ త్పాప్తియశ్చ
 త్తసాధ్య సాపక్షిమవ దిత్వభావః- ధర్మాధర్మ ఫలానన్వయ శ్రవణా దశరీర
 త్వస్య స్వరూపత్వాచ్చ ధర్మాధర్మ సాధ్యత్వాభావ ఉక్తః- తత్తత్తత్తత్తత్త
 దశాయతి॥ తథాచేతి॥ కృతాకృతం ప్రారబ్ధాపరిసమాప్తమ్- వర్తమానమిత్య
 భావః- ముఖాన్తరేణ దూషయతి॥ అపిచేత్వాదిना॥ నిఘోషేణా పాణా వాదశ్చ

బ్రహ్మ సాధ్యమితిచేత్. సాధ్యత్వేపి ఫలత్వమేవ. అథా వా
 ర్థత్వాన్ని విధివిషయత్వమ్. సాధ్యత్వంచ కస్య. కింబ్రహ్మణః, ఉ
 త ప్రపజ్ఞునివృత్తిః. సతావ ద్బ్రహ్మణః. సిద్ధత్వాత్, అనిత్యత్వ
 ప్రసక్తేష్వ. అకప్రపజ్ఞునివృత్తిః, సతహా బ్రహ్మణః సాధ్యత్వమ్. ప్ర
 పజ్ఞునివృత్తిరేవ విధివిషయభిచేత్, స-తస్యాః ఫలత్వేన విధివిషయ
 త్వాయేగాత్. ప్రపజ్ఞునివృత్తిరేవహి మోక్షః. సచఫలమ్. అస్య
 చ నియోగవిషయత్వే నియోగా త్రప్రపజ్ఞు నివృత్తిః, ప్రపజ్ఞుని
 వృత్త్యా నియోగభిచేత రేతరాశ్రియత్వమ్. అపిచ, కిం నివర్తనీయః
 ప్రపజ్ఞుమిథ్యాదూషః, సత్యోవా-మిథ్యాకూపత్వే జ్ఞాననివర్త్యత్వా
 దేవ నియోగేన న కిలచిత్ ప్రయోజనమ్. నియోగస్తు నివర్తకజ్ఞా
 న ముత్పాద్యుద్ధావారోప్రపజ్ఞుస్యనివర్తకభిచేత్. తత్త్వవాక్యా
 దేవ జాతమితి నియోగేన న ప్రయోజనమ్. వాక్యార్థజ్ఞానాదేవ బ్ర
 హ్మవ్యతిరిక్తస్య కృతస్మిన్స్య మిథ్యాభూతస్య ప్రపజ్ఞుస్య బాధిత
 త్వాత్ సపరికరస్య నియోగ స్యాసిద్ధి శ్చ. ప్రపజ్ఞుస్య నివర్త్య
 త్వే ప్రపజ్ఞునివర్తకో నియోగః, కింబ్రహ్మస్యరూపమేవ, ఉత తద్వ్య
 తిరిక్తః. యది బ్రహ్మస్యరూపమేవ, నివర్తకస్య నిత్యతయా నివ
 ర్త్య ప్రపజ్ఞు సర్వావ పీవ నసంభవతి. నిత్యత్వేన నియోగస్య బి
 షయానుష్ఠానసాధ్యత్వంచ నఘటతే. అథబ్రహ్మస్యరూప వ్యతిరిక్తః,
 తస్య కృతస్మిన్ప్రపజ్ఞు నివృత్తిరూప విషయానుష్ఠానసాధ్యత్వేన ప్ర
 యోక్తావనన్వ ఇ త్యాశ్రయాథావా దసిద్ధిః. ప్రపజ్ఞునివృత్తిరూప
 విషయానుష్ఠానేనైవ బ్రహ్మస్యరూప వ్యతిరిక్తస్య కృతస్మిన్స్య నివృత్త

తి॥ సాధ్యత్వేనతీత్యర్థః॥ సతహేతి॥ సాధ్యత్వాథావా స్మవిషయత్వమిత్య
 థః॥ అస్యచేతి॥ అస్యేతి నిర్దేశకఫలవివక్షయా. ఫలత్వవిషయత్వరూపాకార
 ద్వయాభ్యుపగమ ప్రపజ్ఞునివృత్తిః ఫలత్వాన్నియోగసాధ్య, విషయత్వాన్నిసా
 ధనమ్. అతోన్యాయాశ్రయిత్వార్థః॥ అపిచేత్యాదినా నియోగదూషణమ్.
 స్వవాక్యాన్వగన్విథ్యా త్యప్రతిపాదకవేదాన్తవాక్యాన్-దూషణాన్తరమాహ॥వా
 క్యాథేతి॥ పూర్వవికల్పేద్వితీయం శిరోదూ షయితి॥ ప్రపజ్ఞుస్యేతి॥ నివర్తక
 త్వే సత్యత్వేననియోగనివర్తకత్వార్థః॥ తస్యేత్యాదినా ప్రయోక్తౌ దూష
 ణం చక్కరంభవతి॥ ప్రపజ్ఞుత్వాది॥ ఫలాథావాక్తి ముఖేననియోగోదూషితః॥ శ్చ

త్వాత్ స నియుగనిష్పద్య మ్మోక్షాత్మోక్తిం ఘమ్-కించ, ప్రపజ్ఞానీ
 వృత్తే ర్నియోగకరణస్య ఇతికర్తవ్యతాఽభావాత్, అనువక్తుత
 స్యవ కరణ త్వాయోగాత్, నకరణత్వమ్-కథ మితికర్తవ్యతాఽభా
 వ ఇతిచేత్. ఇత్థమ్-ఆస్యేతికర్తవ్యతా, భావయాపా, అభావయాపావా.
 భావయాపాచకరణశరీరవివృత్తితదనుగ్రహకార్యభేదభి న్నా-ఉభయ
 విభావనసంభవతి- సహముద్గరాభిభూతాదివర్కృతస్మిన్సప్తపశ్చస్య
 నివర్తకః కోపిదృశ్యతఇతి దృష్టాత్మానసంభవతి- వాసివివృత్తస్య
 కరణస్య కార్యోత్పత్తావనుగ్రహ ససంభవతి-అనుగ్రహకాంత స
 ద్భావేన కృతస్మిన్ ప్రపజ్ఞానివృత్తిరూప కరణ స్వరూపానిద్యేః
 బ్రహ్మణో ఒద్వితీయత్వ జ్ఞానం ప్రపజ్ఞానివృత్తిరూప కరణశరీరం
 నిష్పాదయతీతిచేత్, తేనైవ ప్రపజ్ఞానివృత్తిరూపా మోక్ష సిద్ధి
 తి కరణాది నిష్పాద్య మవశిష్యతఇతి పూర్వమే వోక్తమ్- అభా
 వయాపత్వే చాఽభావాదేవ న కరణశరీరం నిష్పాదయతి, నాప్య
 మగ్రాహకః- అతో నిద్రుపజ్ఞా బ్రహ్మవిషయే విధి ర్నసంభవతి-

౬. అన్యో ప్యాహ- యద్యపి వేదాన్తవాక్యానాం నపరినివృ
 త్త బ్రహ్మస్వరూపవరతయా ప్రామాణ్యం, తథాపి బ్రహ్మస్వరూ
 పం సిద్ధ్యత్యేవ. కుతః- ధ్యానవిధి సామర్థ్యాత్-ఏవమేవహి- సమా
 మనన్తి- ఆత్మానా ఆరే ద్రవ్యవ్యతి, నిదిధ్యానితవ్యః-
 యతత్సా అవ హతేషాప్యాసో నేవృత్తవ్య సువిజిజ్ఞానితవ్యః, ఆత్మే

గణితకర్తవ్యతే దూషయతి॥ కించెత్వాదినా॥ అవహతప్రాక్షణవర్జ్యప్రజ్ఞా
 దృష్టా భావచవికల్పాభివ్రతః- దృష్టా భావయాపకరణ శరీరనిష్పాదితాం
 దూషయతి॥ సహీతి॥ అదృష్టాభావే నివర్తకస్థిత్యే దుశ్చిత్రత్వమ్॥ సాక్షితి॥
 స్పృశ్యమ్- కరణాదీర్వాదికల్పాన్నియోగః- అకార్యకరత్వాన్న కరణమిత్య
 భావః- అభావాత్ ఆప్రామాణికత్వాత్- ఏవకారాదృష్టాభావయాపేరి క
 ర్తవ్యతాయ అప్యమానత్వం పూర్వం గతమితిగమ్యతే- శమదిస్తురీయేసి
 స్పృశకః సప్రపజ్ఞానివృత్తేరితి సిద్ధమిత్యనుక్తిః- ఉపసంహరతి॥ అతేభితి॥ విధి
 సీయోగః॥

౭. అథ ధ్యాననియోగవాదం ప్రశ్నాతి॥ అస్యోప్యాసేతి॥ కో విధిః కింవా
 సామన్యమిత్యత్రాహ॥ ఏవమితి॥ ధీవిశేషవాచినా నిదిధ్యానన దశానశబ్దాః

త్యో వోహసీత, ఆత్మానమేవ లోకముహసీతేతి- ఆత్ర ధ్యానవిష
యే నియోగస్సవిషయభూత ధ్యానం ధ్యేయైకనిరూపణీయమితిధ్యే
య మాక్షిపతి- సవధ్యేయస్సవ్యాకృతిర్నిష్కలత్వాత్- స కింరూ
ప ఇ త్యపేక్షాయాం తత్త్వరూపవిశేష సమర్పణద్వారేణ సత్యం
జ్ఞాన మనంతం బ్రహ్మ, సదేవసో మ్యేదమగ్ర ఆసీ, దిత్యేవమాదీ
నాం వాక్యానాం ధ్యానవిధి శేషతయా ప్రామాణ్యమితి విధివిషయ
భూత ధ్యానకరీ రానుప్రవిష్ట బ్రహ్మస్వరూపేపి తాత్పర్య మప్యే
వ- అతః ఏకమే వాద్వితీయం,తత్సత్యంసతత్వా తత్త్వమసి శ్వే
తకేతో,నేహ నానాస్తి కించ నేత్యాదిభి బ్రహ్మస్వరూప మేకమే
వ సత్యం, తద్వ్యతిక్తం సర్వంమిథ్యే త్యవగమ్యతే- ప్రత్యక్షాదిభి
ర్భేదావలంబినావ తర్క శాస్త్రేణ భేదః ప్రణీయతే- భేదభేద
యోః ఫరస్పరవిరోధేన త్యనాద్యవిర్యామూలత్వేనాపి భేదప్రతి
త్యుపపత్తే రభేదవేవ పరమార్థతత్వనిశ్చయతే- తత్ర బ్రహ్మధ్యానవి
యోగేన తత్సత్త్వాఘోరఫలసనిరస్త సమస్తావిద్యాకృతవివిధభేదా
ద్వితీయజ్ఞానైఃరస బ్రహ్మభావరూపమోక్షః ప్రాప్యతే-నచవాక్యాద్వా
క్యార్థజ్ఞానమాత్రేణబ్రహ్మభావ సిద్ధిః- అనుపలబ్ధిః,వివిధభేదదర్శ
నానువృత్తిశ్చ- తథావసతి శ్రవణాది విధాన మనర్హకం
స్యాత్.

౭. అఘోచ్యేత- రజ్జురేషా నసర్పత్య త్యుపదేశేన సర్పభయం
వృద్ధిదర్శనాత్ రజ్జుసర్పవత్ నిర్గుణమిహ్యరూపత్వేన జ్ఞాన

ఆత్మేతిత్యాత్మానమేవేత్యాధ్యానవిధిఃగతః పరమాత్మతాదాత్మ్యప్రతిపాదన
వాక్యోద్వయేపాదానమ్- సామన్యో మాహ॥ ఆత్రేతి॥ ధ్యేయ మాక్షిప్య త్తత్క
థం బ్రహ్మత్య త్రాహ॥ సధ్యేయఇతి॥ సన్నీధ రిత్యథా॥ కారణ వాక్యాదీ
నానుపి విధ్యపేక్షిత మాసర్వ మాహ॥ సకీమితి॥ భేదగ్రాహి మానవిరోధ మాశ
క్యోహ॥ అతఇతి॥ విషయకారణాది వక్తవ్యమిత్యత్రాహ॥ తత్రేతి॥ ఉపాస
కఃప్రయోక్తా, శమాది రితికతవ్యతేతి స్ఫుటమ్- ధ్యేయైశ్యం పరిహృతిం
తత్సత్త్వాత్కారేతి- వాక్యార్థాభిమాత్రోపాయపాదం ప్రత్యక్షపీ విరోధాధ్యాం
మామయతి॥ సచేత్యాదినా॥

౮. అశకాద్గురమాశఙ్కా తే॥ అఘోచ్యేతేతి॥ రజ్జురీత్యాదిస్ఫుటమ్- విపరీత

బాధ్యతయాతశ్య వాశ్యజన్యజ్ఞానైవైవ నివృత్తి ర్యుక్తాన నియోగ
 న- నియోగసాధ్యశ్యే మోక్ష స్యానిత్యత్వం స్యాత్-స్వత్వాదివత్-
 మోక్షస్య నిత్యత్వంహి సర్వవాది సంపత్తిపన్నమ్- కించ- ధర్మాధర్మ
 యేః ఫలహేతుత్వం స్వఫలానుభవానుగుణ శరీరోత్పాదనద్వారే
 జేతి బ్రహ్మది స్థావరాస్త చతుర్విధ శరీరసంబంధరూప సంసారఫల
 త్వ- మవర్జనీయమ్- తస్మా న్నధర్మసాధ్యో మోక్షః తథాచశ్రుతిః
 నహవైనశరీరస్య సతః ప్రియాప్రియయో రపహతి రస్తి ఆశరీరం
 వాచ సంతం నప్రియాప్రియే స్పృశతిఇతి. ఆశరీరత్వరూపే మో
 క్షే ధర్మాధర్మసాధ్య ప్రియాప్రియ విరహ శ్రవణాత్ నధర్మసాధ్య
 మశరీరత్వమితి విజ్ఞాయతే- నచ నియోగవిశేషసాధ్య ఫలవిశేషవ
 త్ ధ్యాననియోగసాధ్యమశరీరత్వమ్. ఆశరీరత్వస్య స్వరూపత్వేనా
 సాధ్యత్వాత్-యథాహుశ్శ్రుతియః- ఆశరీరంశరీరేవనవధేవస్వప్నవస్థి
 తమ్మమహాన్ద-విభుమాత్మానంమత్వా ధీరోనశోచతి, అప్రాణోహ్య
 మనాశ్శుభ్రః అనజ్ఞోహ్యాయంభురుపశ్చత్యాద్యాః- అతోశరీరత్వరూ
 పోమోక్షో నిత్యత్వనధర్మసాధ్యః. తథాచశ్రుతిః- అన్యత్రకర్మా దన్య
 త్రాకర్మా దన్యత్రాస్మాత్కృత తాకృతాత్. అన్యత్ర భూతా ద్భ
 వ్యాచ్చయతత్పశ్యపి తద్వదేతి- అపిచ, ఉన్నత్తిప్రాప్తివికృతి సం
 న్యూతిరూపేణ చతుర్విధంహి సాధ్యత్వం మోక్షస్య సంబంధవతి.
 సతావ దుత్పాద్యః- మోక్షస్య బ్రహ్మ స్వరూపత్వేన నిత్యత్వాత్-
 నాపిప్రాప్త్యః- ఆత్మస్వరూపత్వేనబ్రహ్మణోనిత్యప్రాప్తత్వాత్- నా
 పి వికార్యః- దధ్యాదివ దనిత్యత్వ ప్రసజ్జాదేవ. నాపి సంప్తార్యః-
 సంసారోహి దోషావనయనేనవాగుణాధానేన వాసాధయతి. న
 తావ ద్దోషావనయనేన- నిత్యశుద్ధత్వా ద్భవిహ్మణః- నా వ్యతిశ

ఫలదత్త్వ ముహా॥ కించేతి॥ యథా నియోగసాధ్యత్వాభావః ఫలతి, తథావిక
 ర్మణి ముహా॥ తథాచేతి॥ నచేతి॥ నియోగవిశేష సాధ్య ఫలవిశేషవ త్ప్రియశ్చి
 త్తసాధ్య పాపక్షయప దిత్యభావః- ధర్మాధర్మ ఫలానన్యయ శ్రవణా దశరీర
 త్వస్య స్వరూపత్వాచ్చ ధర్మాధర్మ సాధ్యత్వాభావ ఉక్తః- తత్ప్రాణాక్తిం
 దశయతి॥ తథాచేతి॥ కృతాకృతం ప్రాకర్త్యాపరిసమాప్తమ్- వతామానుభవ్య
 భావః- ముఖాన్తరేణ దూషయతి॥ అపిచేత్యాదిహ॥ నిఘ్నోపాదానాదశా

యాథా వేన. అనాధేయాతిశయ స్వరూపత్వాత్ - నిత్యనిర్వికారత్వే
న స్వాశ్రయాయాః పరాశ్రయాయాశ్చక్రియాయాఅవిషయతయాన
నిర్దుష్టతే నాదభాదివదపిసంసార-కృత్వమ్. నచదేహస్థయాస్మానా
దిక్రియయా అత్యా సంస్కరియతే. కిం త్యవిద్యాగృహీత స్తత్స
జ్ఞ తోఽహంకర్తా - తత్ఫలానుభవోపి తస్యైవ - న చాహం క
త్తేన వాత్సా - తత్సాక్షి త్వాత్ - తథాచ మన్త్రవిద్యః - తయేరన్యః
విప్రులం స్వాద్వత్తి అనశ్చ న్ననోఽభిచాకశీతీత - ఆత్మేంద్రియ
మనోయుక్తం భోక్తేత్వాహు ర్మనీషిణః, ఏకో దేవ స్సర్వభూ
తేషు సూత్రస్సర్వవ్యాపీ సర్వభూతాస్తరాత్సా. కర్మాశ్శుక్షగ్సర్వ
భూతాధివాస సాక్షి చేతాకేవలం నిర్గుణశ్చ, స పర్యగా మృచ్ఛ
మతాయ మద్రణ మస్మావిరగ్ శుద్ధ మపాపవిద్యమితచ, అవిద్యా

స్వాకర్తా పాపశ్చ విమర్శణమ్ - స్వపరాశ్రయ క్రియాస్వాశ్రయక్రియావిష
యత్వం తత్ఫలభాక్త్యా కృత్వమ్ - క్రియావిషయత్వాభావే సంస్కారకృత్వం
తృప్త మిత్యత్రాహ॥ నచేతి॥ అవిద్యాగృహీతః కల్పితః - తత్సంగతః దేహ
సంగతః - అత్సైవ తత్ఫలభాక్త్యాత్సంస్కరియత ఇత్యత్రాహ॥ తత్ఫలేతి॥ అ
హమర్థఏవాత్సా త్యత్రాహ॥ నచేతి॥ యే యస్య సాక్షి నమి స సభిత్వ
భాః - యేః అహంకార జ్ఞ స్వాత్మ నాః॥ అత్సైంద్రియేతి॥ అత్సా శరీరమ్.
దేహాదిమా నశ్చ న్నహమభో రహది రహితౌనశ్చ న్నాత్సైత్వభాః - కురిత్ర

విషయవాక్యదీపికా

తత్తు సమన్వయాత్ - సమన్వయాత్ మృచ్ఛ మతాయ మద్రణ మస్మావి
రగ్ కుద్ధ మపాపవిద్యమ్॥ కలి ర్మనీషి పరిభా స్వయింభూ ర్వాతాతభ్యతో
ఽథాన్ వ్యతథా చాశ్వరీభ్యస్సమాభ్యః॥ - పర్యగాత్ పరితోహ్యప్రవాన్.
ఉక్తమిత్యాదౌ లిజ్జన్యత్వయి కాన్త సః. ఉక్తః కేలిష్ఠః. కాయాధావాదేవ ప్ర
దరహితః. అతఏవ స్మాయుజాన్యః. ఉద్ధః అవిద్యారాగాదిదోషకూన్యః.
అపాపవిద్యశ్చ. కలిః క్రాన్తదర్శి. మనీషి. మనీషి స్రవ్యవ్యాలోచనరూప
జ్ఞానమ్ పరిభాస్సర్వదేశ వ్యాపనశీలః. స్వయింభూః ఉత్పాదకకూన్యః. ఏ
వంభూతః పరమాత్మా. యాథాతభ్యతః యథాతభమ్. యథాచూర్యమ్, స
కృత్వేనేమిదాభాః. కాశ్వరీభ్య స్సమాభ్యః. చిరకాలస్థాయితయా స్వాష్ట
పదాభావిసదృశాన్ పదాభాన్, వ్యవధాత్. అకాక్షిదిత్యభాః. ఇదంచ
వాక్య మిశావా స్యగతమ్.

ప్రహితా దహజరత్న రాత్నస్వరూపమనాధేయతీత్యం నిత్యశు
 క్తం నిర్వికారం నిమగ్నవృత్తే- తస్మాదాత్మస్వరూపత్వేన సపాధ్యో
 మోక్షః- యద్యేవం, కింవాక్యార్థజ్ఞానేన క్రియత ఇతిచేత్- మో
 కప్రతిబంధనివృత్తిమాత్రమితి బ్రూమః- తథాచ శ్రుతయః- త్వంహి
 నః పతా యేస్మాక మవిద్యాయాః పరం పారంతారయసీతి, శ్రుతం
 హ్యేవ మేవ భగవద్వృత్తేభ్య స్తరతి శోక మాత్మవిదితి, సోహం
 భగవ శ్శోచామితమ్మా భగవాన్ శోకస్యపారం తారయతు, త
 న్నైస్య మృదితకషాయాయ తమనః పారం దశాయతి భగవాన్ స
 నతుమాత ఇత్యాద్యః- తస్మాన్నిత్యవైవ మోక్షస్య ప్రతిబంధని
 వృత్తి ర్వాక్యార్థజ్ఞానేన క్రియతే నివృత్తిస్తుపాధ్యాపి ప్రధ్వం
 సాభావరూపా నవినశ్యతి, బ్రహ్మవేద బ్రహ్మైవ భవతి, తమేవం
 విదిత్యాతి మృత్యు మేతీత్యాది వచనం మోక్షస్య వేదవాన్తర
 భావితాం ప్రతిపాదయన్నియుగవ్యవధానం ప్రతిరుణ్ధే- నచ విది
 క్రియాకర్మత్వేన వా ధ్యానక్రియాకర్మత్వేన వా కార్యానుప్రవేశః-
 ఉభయకర్మత్వ ప్రతిషేధాత్- అన్యదేవ తద్విదితా దధోఽపిదితా,
 దపి,యేనేదం సర్వం విజానాతితం కేనవిజానీయాదితి,తదేవ బ్రహ్మ

తపన్నాకారమనువదన్ భిన్నాసాధ్యత్వం సగమయతి, అవిద్యతి, అవిద్యా
 ది, స్ఫుటిమ్|| నివృత్తిస్త్రీ|| నియోగేన నివృత్తై సానిధ్యవై నివర్తకసత్వత్వ.
 మితిభావః|| బ్రహ్మతి|| శ్రుతిసాక్షరస్యం విరిమృతసహ ఉత్పత్తః|| స, తద్వృత్తి
 రోధ విధిశేషతయాహి బ్రహ్మణ స్సిద్ధి రిత్యత్రాహ|| సజతి|| విధిశబ్ద ని
 మృతవిభజ్యకరణే జ్ఞానవిశేషేవిద్రావ్యుతి, విదితార్ శ్చేయార్, అవిదితార్
 జ్ఞాతుః- అర్థాద్యమేవశ్రుతిద్యయిమ్- యేనెదమితి శ్రుతి భిదాత్స నూభా
 వ్రత ప్రకాశకతయా స్యప్రకాశే దీపాదివ త్సజాతీయాసవేత్వం దశాయ

అన్యదేవ త ద్విదితా దధో అవిదితాదపి ఇతి శుక్రమ పూర్వేపం
 యేన ప్రద్యావరచక్షితే యే అస్మాకంపూర్వే గురవః ఉవాచశన్, తద్వృత్తి
 సర్వాత్సనా విదితాదపి విచక్షణమ్, సర్వాత్సనాఅవిదితాదపి విచక్షణమితి త
 మం వాచం వయం శ్రుతవన్త ఇత్యర్థః-
 య వ్యాచారసభ్యుదితం యేన వాగభ్యుద్యతే| తతేవ బ్రహ్మ స్వం
 విద్మి నేదం యదిద ముపాసతే- వాగాదిభి ర్యదప్రకాశ్యం శ్వయం వాగ్వి

త్వం విద్ధి నేదం యదిద ముపాసత ఇతిచ-నచైతావతా శాస్త్ర) శ్చ నిర్విషయత్వమ్- అపిద్యాకల్పిత భేదనివృత్తి సరత్వా చ్చాస్త్ర) శ్చ. న హీదన్తయా బ్రహ్మ విషయాకరోతి శాస్త్రమ్- అపితు ఆ విషయం ప్రత్యగాత్మస్వరూపం ప్రతిపాదయ దపిద్యాకల్పిత జ్ఞాన జ్ఞాతృజ్ఞేయవిభాగం నివృత్తయతి- తథాద శాస్త్రమ్- నద్యప్యేర్ద) ప్పారం పశ్యే రిత్యేవమాది- నచ జ్ఞానాదేవబన్ధనివృత్తిరిత్యవశా ద్విధ్యావరథకృమ్-స్వభావప్రవృత్త సక తేతరవికల్పవిముఖక రణద్వా రేణ వాక్యార్థావగతహేతుత్వా త్తేషామ్- నచ జ్ఞానమాత్రా త్ బన్ధనివృత్తి ర్నద్యప్యేతి వాద్యమ్- బన్ధస్య మిథ్యాభావత్వేన జ్ఞానోత్తరకాలం సి త్యనుపపత్తేః- అతఏవ నారీరపాతా ద్బాధ్య మేన బన్ధనివృత్తిరిత వక్తుం యుక్తమ్. నహి మిథ్యాభావ సన్నిభ యనివృద్ధిః రజ్జుయాథాస్యజ్ఞానాతిరేకేణ కర్మవివాశ మపేక్షతే- యదిశరీరసంబంధః పారవాధికతః-తదాహి తద్వివాశోపేక్షా. కతు బ్రహ్మవ్యతిరీకతయా నిపారమాన్యకః యస్యతుబ మ్హే న నివృత్తిః, తస్య జ్ఞానమేవ నజాతమి త్యవగమ్యతే- జ్ఞానకా ర్యాదగ్గనా త్- తస్మాత్ శరీరస్థితిర్భవతువా మావా వాక్యార్థజ్ఞాన సమన న్తరం ముఖ ప వాచా. ఇతో న చ్చానాయేగవాధ్యో మోక్షిణితి నధ్యాసవిధిశేషతయా బ్రహ్మణ స్థితిః, అపి న స్య జ్ఞాన మన న్న బ్రహ్మ, త త్వమసి, ఆయ మాత్మా బ్రహ్మ, తస్మి రేదైవ

౧- తహి శాస్త్ర) నిర్విషయత్వ మిత్వత్రాహ- నహి బ్రహ్మచర్యహే వద్యత్వం ప్రతియత ఇత్యత్రాహ- నహి స్ఫుట శాస్త్ర)వి యం పరిహర తి- నచేతి- స్వభావ ప్రవృత్తిః అనాది ప్రవృత్తత్వత్- బ్రత్యక్షేణం ప రిహరతి- నచేతి- తహికథంబన్ధానువృత్తిరిత్యత్రాహ- యద్యపి తస్మాది తి- శరీరస్థితి ప్రధాన ఇత్యత్రాహ- దగ్ధపటః పటత యవభాసేహి నివృత్తి పవ, బన్ధశ్చరద్యదికథావ- అత ఇత్యవసంహర- తస్మి నేన సద్భూతావృత్తి

౨- ప్రకాశకంచయ, స్తతేవ బ్రహ్మతి జానహి- యస్య స్త్వికం తంకాక గూ చరతయా హస్తాచురవ త్పువిచిత్రయేపాపకేహి, తస్మి చ్చ సభవ తి- ప్రాకృతజనోపాస్య జగద్విక్షణం బ్రహ్మత్యకః ఇదంచవ్యా- రణ కాశాపనిపర్వతమ్-

పదసముదాయేన సిద్ధతీతి

తదయుక్తమ్. వాక్యార్థజ్ఞానమత్రాత్ బన్ధనిర్భృత్యసే
వవత్తే. యద్యపి మిథ్యాహాపో బన్ధో జ్ఞానబాధ్యః, తథాపి బన్ధ
స్యావరోక్షత్వాత్ నవరోక్షరూపేణ వాక్యార్థజ్ఞానేన స బాధ్యతే.
రజ్జ్వదా వవరోక్ష సర్వప్రతీతావగ్తమానాయాంనాయం సర్వో
రజ్జ్వరేషే త్యాప్తోపదేశజనితవరోక్ష సర్వవివరీత జ్ఞానమత్రేణ
భయానివృత్తి దర్శనాత్ - ఆప్తోపదేశస్య భయానివృత్తిహేతు
త్వం వస్తుయాథా త్యైవరోక్షనిమిత్తప్రవృత్తిహేతుత్వేన - తథా
హి - రజ్జ్వ సర్వదర్శనభయాత్ పరా వృత్తః పురుషో వాయం స
ర్వో రజ్జ్వరేషే త్యాప్తోపదేశే నతద్వస్తుయాథాత్యైవదర్శనే
ప్రవృత్తస్తదేవప్రత్యక్షేణ దృష్ట్వాభయాన్నివగ్తతే - నవభంధవవప్ర
త్యక్షజ్ఞానం జనయతీతి వక్తుం యుక్తమ్ - తస్మాన్నిర్ణయత్వాత్.
జ్ఞానసామగ్రి ప్రిన్థియాణ్యేవ హ్యవరోక్ష సాధనాని - న చా
స్యానభిసం హితఫలకర్మానుష్ఠానమృదితకషాయస్య శ్రవణమననది
ధ్యాననవిముఖీకృతబాహ్యవిషయస్య పురుషస్య వాక్యమే వావరోక్ష
జ్ఞానం జనయతి - నివృత్తప్రతిబన్ధే తత్పరేపి పురుషే జ్ఞానసామగ్రి
విశేషాణా మిర్దియాదీనాంస్వవిషయ నియమాతిక్రమాదర్శనేన తద
యోగార్థ - నచ ధ్యానస్యవాక్యార్థజ్ఞానోపాయతా - ఇతిరేకరా
శ్రయత్వాత్ - వాక్యార్థజ్ఞానే జాతే తద్విషయధ్యానం, ధ్యానే ని

యత్రాహ్నపరేణ -

౧ అథ ధ్యాననియోగవాదీ దూషయతి॥ తదయుక్తమితి॥ మిథ్యాహి ధీరా
ధ్య ఇత్యత్రాహ్॥ యద్యపీతి॥ సహవివరీతజ్ఞానం రజ్జ్వజ్ఞానమ్ - తహ్యోగ
పదత్రైయిభ్యో మిత్త్యత్రాహ్॥ ఆపైతి॥ అవరోక్షత్యైవ నివృత్తిరస్తు, సా
చ శబ్దజన్యత్యత్రాహ్॥ నచైతి॥ వివరీత పురుష విశేషస్య సాకారీత్యత్రా
హ్॥ నచైతి॥ స్వవిషయకత్వేన స్వజన్య జ్ఞాన ముచ్యతే - శబ్దోపరోక్షజ్ఞాన
మేవ జనయతి, త స్మాన్నిత్రామ తీత్యర్థః - దశమ స్వస్థమితి వచనం గృహ్యతా
దశమోపాయమితి ని భర్హిణోపాయమితి వర్తమానః స్యాత్ - సుఖ్యమా మితివ
దావరోక్ష్యేపి ఖటోయమితి వాక్యవ దవరోక్షధి సామగ్రి జనకత్వేనావరో
క్ష్య సామగ్త్య మితి భావః - ధ్యానస్య వాక్యార్థాధి సామగ్త్యాం జూషయతి॥
నచైతి॥ విషయ భేదేన పరీహర మాశక్యోహి॥ నచైతి॥ ధ్యానస్య వాక్యార్థ

ర్వ్యతైవాక్యాథగజ్ఞానమితి. సత ర్వాసవాక్యాథగజ్ఞానయోధిగజ్ఞాన
విషయత్వమ్. తథాసతిధ్యానస్య వాక్యార్థజ్ఞానోపాయతా సప్యాయో-
న హ్యన్యధ్యాన మన్యాన్యుభ్య ముత్పాదయతి. జ్ఞాతార్థ స్మృతిసంత
తిహాపస్య ధ్యానస్య వాక్యార్థజ్ఞాన పూర్వకత్వ మవర్జనీయమ్
ధ్యేయప్రవృత్తివిషయ జ్ఞానస్య హేత్వప్ర రాసంభవత్. సత ధ్యాన
మూలం జ్ఞానం వాక్యాన్తరజన్యం, నివర్తకజ్ఞానం తత్త్వమప్యాదివా
క్యజన్య మితియుక్తమ్. ధ్యానమూల మిదం వాక్యాన్తరజన్యం జ్ఞానం
తత్త్వమప్యాదివాక్యజన్య జ్ఞానే నైకవిషయం, భిన్నవిషయంవా-
చకవిషయత్వ తదే వేతరేతరాశ్చయత్వమ్. భిన్నవిషయత్వే ధ్యానేన
తదాన్యు భ్యాపాద వాసంభవః. కించ ధ్యానస్య ధ్యేయధ్యాతౌ
ద్యనేకవ)వ భ్యాపేక్షత్వా నిష్పన్నపిష్ణు విహ్యతైస్సకత్వ విషయ వా-
క్యార్థజ్ఞానోత్పత్తౌ దృష్టద్వారేణ వోపయోగ్యతీ వాక్యార్థజ్ఞాన
సమాత్మా దవిద్యానివృత్తిం వదితః ప్రవణమనసనిధిధ్యానసాధిభా-
మావగత్యమేవ. యతోవాక్యాదాంరో క్ష్యంతాసంభవా ద్వాక్య
ర్థజ్ఞానే వాచిద్యావనివర్తతే, తరిషవజీవన్ముత్తరః దూరోత్సారి
తా. కాతేయం జీవన్ముక్తిః సత రీరస్యైవ మోక్ష ఇతిచేత్. మా
తామే వన్యేతివ దనజ్జలాగ్ధం వదిః యత స్సశరీరత్వం నిష్కరి,
అశరీరత్వ మేవ మోక్షఇతి త్వయైవ శ్రుతిభి రుపాదితమ్. అథన
శరీరత్వప్రతిభాసే వర్తమానే యప్యాయం ప్రతిభాసో మిశ్యేతిప్ర
త్యయః, తస్య సశరీరత్వ నివృత్తిం. స- మిశ్యేతి ప్రత్యయేన స
శరీరత్వం నివృత్తంచేత్, కథం సశరీరస్యమక్తిః. అచేవతోపి ముక్తి
స్సశరీరత్వ మిశ్యాప్రతిభాస నివృత్తిరేవేతి కోయం జీవన్ముక్తి రితి

ఈ కథ పెద్ద కథ మిక్కలాసా జ్ఞాతార్థః ధ్యాన వాక్యార్థాధియో
సానుచక్రితవా తస్మాన్వాక్రయ పరిహర మాత్మ్యాహ ధ్యాయేతి వాక్యార్థ
తన సానుచక్రిత మాత్మ్యాహ సవతి సుబ్బ ముఖ్యుద్ధ వ్యాసః॥ అద్భుత్త
వాక్యరాచ నివర్తక సత్యత్వ మితిభావః సుబ్బమ్. కానీయమ్. జుగ్గిరూపా-
వాక్యహరి పరిహరాయ మాత్మంతరజ్ఞాతే. అథతిః కిం సశరీరత్వ ప్రతిభాస ని
వృత్తి రీకవత్సక్తి, తేన తస్మిన్ సత్యత్వ ప్రతిభాస నివృత్తిరి విశ్వం
మత్వా ప్రథమం తావయతి॥ మిశ్యేతి నివృత్తియం అర్థః॥ అథతిః తావయ

(౧౭౮)

శమన్వయాధికరణమ్.

విశేషః అథ సశరీరత్వ ప్రతిభాసో బాధితాపి యస్య ద్విచన్ద్రా
 జ్ఞానక దనువరతే, స జీవన్ముక్తత్వతిశేత్ - న. బ్రహ్మవ్యతిరేక
 సకలవస్తు విషయత్వా ద్బాధకత్వానస్య- కారణభూతావిద్యాకర్మా
 దిదోష స్సశరీరత్వ ప్రతిభాసేన సహ లైవైవ బాధితత్వతి బాధ
 తానువృత్తి ర్నశశ్యతే వత్తుమ్. ద్విచన్ద్రాదౌతు తత్ప్రతిభాస హే
 తుభూత దోషస్య బాధకత్వానభూత చన్ద్రైకత్వజ్ఞా నావిషయత్వే
 నాబాధితత్వాత్ ద్విచన్ద్రప్రతిభా సానువృత్తి ర్యుక్తా- కించ, తస్య
 తావదేవ చిరం యావ న్నువిమోక్ష్యే అథ సంపత్స్య త్తి సద్వి
 ద్యానిష్కస్య శరీరపాతమాత్ర మపేక్షితే మోక్షత్వతి వదనీయం
 శ్రుతిః జీవన్ముక్తిం వారయతి- నైషా జీవన్ముక్తి రాపస్తమ్యేనాపి
 నిరస్తా- వేదా నిమం లోకమముంచ పరిత్య జ్ఞాత్వానమన్విచ్ఛేత్
 బుద్ధేక్షేమప్రాపణం తచ్చాప్నో ర్విప్రతిపిద్ధమ్. బుద్ధేచేత్ తైమ
 ప్రాపణ మిహోవ నదుఃఖ ముపలభేత్, ఏతేన పరం వ్యాఖ్యాత వి
 తి. అనేన జ్ఞానమత్రా న్లోక్ష్యే నిరస్తః. అత స్సకలభేదనివృత్తి
 యాపా ముక్తి జీవాతో నసంభవతి- తస్మా ద్ద్యాననియోగేనైవస్య
 పరోక్షజ్ఞానభవేనైవ బన్ధనివృత్తిః నచ నియోగసాధ్యత్వే మొక్ష
 ప్యానిత్యత్వ ప్రసక్తిః- ప్రతిబన్ధనివృత్తి మాప్రియోవ సాధ్యత్వాత్-
 కించ న నియోగేన సాక్షాత్ బన్ధనివృత్తిః క్రియతే- కింతుఃస్వప
 జ్ఞానైకరస బ్రహ్మపరోక్ష్యజ్ఞానేన- నియోగస్తు తదాపరో
 క్ష్యజ్ఞానంజనయతి. కథం నియోగస్య జ్ఞానోపపత్తి హేతుత్వ మితి
 చేత్ - కథంవా ధవ లోఽనభిసంహితఫలానాం కర్మణాం వేదమో

౧|| సతి|| ద్విచన్ద్రాదౌ బాధితానువృత్తి ద్వ్యర్థక త్యక్తత్రామా|| ద్విచన్ద్రా
 ౨|| తాదృశధర్మే బాధకత్వ మతాశ్రయస్య విరుద్ధధర్మ విషయకయా సా
 త, తదభావో వైకమ్య మిత్యర్థః- శ్రుతి స్సృతి విరోధమాహ|| కించత్వాది
 నా విప్రతిపిద్ధం విశేషవిప్రతిపిద్ధ మి-బహుశాం బలవత్త్వార్ - పరం వ్యా
 క్యాతమ- పరలోకధం విత్యర్థః- ఉదాహృత వచన ఫలిత మాహ|| అనైవతి||
 జీవన్ముక్తి త్యదాస ముపసంహరతి|| అతత్త్వతి స్వమతం నిగమయతి|| తస్మాది
 ౩|| పరాక్త శ్లోకస్య పరిహరః స్వస్యాపితుల్యత్వాహ|| నచితి|| నివర్త్యత్వే
 బన్ధస్య సత్యత్వం స్యా దిల్యోజ్యాహ|| కించితి|| జ్ఞానసద్వార
 క త్యార్థ పరిహరః- స్వమతే శ్రుతిస్వారస్యం దళయతుం కథ మిల్యో

త్వస్తి హేతుత్వమ్ మమోనైర్కల్య ద్వా రేణేతి చేత్. మమాపిత
 తైవ. మమకు నిర్మలమనసి శాస్త్రేణ జ్ఞాన ముత్పాద్యతే, తవ
 తు నియోగేన మనసి నిర్మల జ్ఞానసామగ్గీ వత్తవ్యేతిచేత్, ధ్యా
 ననియోగనిర్మలం తనవ సాధనమితి బ్రూమః. కే నావగమ్యత ఇ
 తిచేత్. భవతోవా కర్మభి ర్మమోనిర్మలం భవతి, నిర్మలే మనసి
 శ్రవణమనననిదిధ్యానై స్సక తేతర విషయ విముఖ్యైవ శాస్త్రం
 నివర్తకజ్ఞాన ముత్పాదయతీతి కేనావగమ్యతే. చివిదివన్తి యజ్ఞే
 నదా నేనతపసానాశ కేన శ్రోతవ్యోమస్తవ్యో నిదిధ్యాసితవ్యః, బ్రహ్మ
 వేద బ్రహ్మైవ భవతిత్యాదిభి శ్చాస్త్రై రితిచేత్. మమాపి శ్రోత
 వ్యో మస్తవ్యో నిదిధ్యాసితవ్యః, బ్రహ్మని దాపోతి పరమ్,
 న చతుషా గృహ్యతేనాపిచాచా, మనసాతు విశుద్ధేన, హృదామసి
 మా మన సాభిక్త్యై తత్త్యాదిభిశ్చాస్త్రై ర్ధ్యాననియోగేన మనోని
 ర్మలం భవతి, నిర్మలంచ మనో బ్రహ్మపరోక్షజ్ఞానం జనయతీ త్య
 వగమ్యతఇతి నిరవద్యమ్. నేదం యదివ ముపాసత ఇత్యుపాస్యత్వం
 ప్రతిషిద్ధ మితిచేత్. నైవమ్. వాత్ర బ్రహ్మణ ఉపాస్యత్వం ప్రతి
 షిష్యతే. అపిశుబ్రహ్మణో జగద్వైరూప్యం ప్రతిపాద్యతే. యదిదం
 జగ దుపాసతే ప్రాణినః, నేదం బ్రహ్మ, తదేవ బ్రహ్మత్వం విద్ధి, య
 ద్వాచా నభ్యుదితం యేన వాగభ్యుద్యతఇతి వాక్యార్థః. అన్యథా త
 దేవ బ్రహ్మ త్వంవిద్ధి ని విరుద్యతే, ధ్యానవిధివైయధ్యం చ స్యాత్,
 అతో బ్రహ్మసాక్షాత్కారభ వేన ధ్యాననియోగేనై వాపరమార్థభూ
 తస్య కృత్స్నస్య ద్రష్టుమశ్యాదిప్రపంచాపూజ బంధస్య నివృ
 త్తిః.

నా ప్రతిబింబ ముత్పాదక పరివ్రాయతే. సప్తత్వమ్. బ్రహ్మైవైత్యాదౌ వాక్యజన్య
 త్వం న స్యాదనికమ్. నచక్షుషిత్వానా విజ్ఞానమూజన్యత్వం స్వరసమ్. నై
 కవిత్వాది యదివ విత్యత ఇదమంత తాత్పర్య విత్యతః. ఇదంతా మగ్ర
 ఇత్వాది ప్రియం కథా జగద్వారిత్వేన ప్రసిద్ధి ఇతి భావః. అనభ్యుదిత మప
 తిబ్ధిస్తమ్. అనన అన్యతావత్వాది వాక్య మపి జగద్వైరూప్య పరమితి నిశ్చ
 ణమ్. అన్యథేతి స్వవాక్యనిరూప ఉక్తిః. వాక్యాంతర విరోధ మాహ. ధ్యా
 నవిధిః నిగమయతి. అత ఇతి॥

౯. యదపితైశ్చిదుత్తమ్- భేదాశేదయోర్విరోధోనవిద్యత ఇతి-
 తదయుక్తమ్- సహి శీతోష్ణ తమః ప్రకాశాదివ ద్భేదాభేదా వేద
 స్సన్యస్తస్య సంగచ్ఛేత- అభోచ్ఛేత- సర్వంహి వస్తుజాతం ప్ర
 తీతివ్యవస్థాప్యమ్- సర్వంచ భిన్నాభిన్నం ప్రతీయతే- కారణా
 త్వేనా జాత్యాత్వేనా చాభిన్నమ్- కార్యాత్వేనా వ్యక్త్యాత్వేనాచ
 భిన్నమ్- భాయాతపాదీషు విరోధస్సహనవస్థానలక్షణో భిన్నాభా
 రత్వరూపశ్చ- కార్యకారణయే ర్వాతీవ్యక్త్యైశ్చ తదుభయమపిసో
 వలభ్యతే- ప్రత్యుత పకమేవ వస్తు ద్విరూపం ప్రతీయతే- యథా
 మృదయం ఘటః శిశూగౌః ముగ్ధా గౌరిః- నచైకరూపం కింవి
 దపి వస్తు లోకే దృష్టచరమ్- నచతృణాదేజ్యులనాదివదళేదో
 భేదోపమర్థీ దృశ్యత ఇతి సతస్తుచిరోధః- మృ తస్యవర్ణ గ వాక్యా
 ద్యాత్వ వావస్థితవైవ ఘట మటటఖిన్ద విడవా ద్యాత్వేనా చా
 వస్థానాత్- న చాభిన్నస్య భిన్నస్యచ వస్తునో2భేదో భేదశ్చప
 కప వాకార ఇ తీశ్వరాజ్ఞా- ప్రతీతత్వా దైకరూప్యంచేత్ ప్రతీత
 త్వాదేక భిన్నాభిన్నత్వమితి ద్వైరూప్యమ పృథ్వీవగమ్యరామ్- స
 హివిచ్ఛరితాక్షః పురుషోఘటశరావఖిన్దముగ్ధాదీషు వస్తుభూవ
 లభ్యమానేషు ఇయంమృ దయంఘటః ఇదం గోశ్వ మియం వ్య
 క్తిరితి వికేతుం శక్నోతి. అపితు మృదయం ఘటః శిశూ గౌరిశ్చ
 వ ప్రత్యేతి- అనువృత్తి బుద్ధి బోధ్యం కారణ మాకృతిశ్చ, వ్యాప్య
 త్తి బుద్ధి బోధ్యం కార్యం వ్యక్తిశ్చేతి వివిసక్తిచేత్, నైవమా వివి

౧౦ భాగ్యసంయోగవాదీ భాగ్యరచకం మానయతు మనువదతి॥ యదపితైశ్చ
 తిసా॥ ప్రథమం శంకేతేన మానయతి॥ తదయుక్తమిత్యాదీనా॥ తిలోష్ణదావ
 తి విరోధః ప్రతీత్యధీక ఇతిభావః- తరః॥ మిశ్రత్రాహి సర్వంచేతి॥ త్వీవిక
 తోభస్యం నైరూప్య మవిరోధోపప్యం చాహి॥ భాయోత్పాదీనా॥ అద్వైతా
 పానుపలబ్ధి మాహి॥ శబ్దేతి॥ త్వరీయ విరోధాభావ మాహి॥ శబ్దేతి॥ వర్తిగతా
 భేదః కారికర క్త్యాభేద ఇతి నైకస్య ద్వాన్వితకర్తృ మిశ్రత్రాహి॥ కలాభిన్న
 స్వేతి॥ ప్రతీతకర్తృమి వాపపాదయతి॥ సహితి॥ త్వరీయం ఘట ఇ త్వరీయ మిశ్ర
 త్రా॥ యావత్తేజ సామానాభికరణ్యం చోక్తమ్- అనువృత్తి వ్యాప్యతీత్యాం వి
 వేకం శబ్దేతి॥ అనువృత్తిరి॥ పరిహరతి॥ నైవమితి॥ అనువృత్తిం వివృణోతి॥

క్తానా రానుపలభ్యైః సహినుసూక్ష్మమపి నిరీక్షమానై రిద మనువ
ర్రమాన మిదంచ వ్యావర్తమానమితి పురోవస్థితే వస్తున్యాకా
రభేద ఉపలభ్యతే- యథాసంప్రతిపన్నైక్యే కార్యే విశేషేచైకత్వబుద్ధి
రుపజాయతే, తత్తైవ సకారణే సహమానేయే చైకత్వబుద్ధి రవిశేషో
పజాయతే. ఏవమేవ దేశతః కాలతశ్చ కారతశ్చ త్వన్తలలక్షణేష్యపి
వస్తుమితి వేదమితి ప్రత్యభిజ్ఞా జాయతే. అతో ద్వాత్మకమేవ
వస్తు ప్రతీతిరుత్పత్తి కార్యకారణయో ర్ద్వైవిధ్యక్తో శ్చాత్మన్తభేదో
పపాదనం ప్రతీతిపరావృతమ్. — అథోచ్చేతఃమృదయంఘటఃఖణో
గౌరితివ క్షేవోహంసునుష్యోహమితి సామానాధికరణ్యే నైక్కప్రతీతే
రాత్మశరీర యోగపి భిన్నాభిన్నత్వం స్ఫోటే- అత ఇదం భేదాభేదోప
పాదనం నిజసదనవిహిత హుతపహజ్వాలాయత ఇతి — తదిదమనాక
లితభేదాభేదసాధన సామానాధికరణ్యతదర్థయాభాత్యానబోధంబ
సితమ్. తథాపి. అధాధితఏవ ప్రత్యయః సర్వత్రార్థంవ్యవస్థాపయ
తి- దేవా ద్యాత్మాభిమానస్తు ఆత్మయాభాత్యగోచరై స్సతైః
ప్రమాణైర్బాధ్యమానో రజ్జునర్పావిబుద్ధివ న్నాత్మశరీరయో ర
భేదం సాదయతి- ఖణోగౌరిఖణోగౌరితి సామానాధికరణ్యస్యన
కేనవిత్కావి ద్భాభో దృశ్యతే. తస్మా న్నానిప్రసజ్జః ఆత్మేవ
జీవౌపి ప్రహ్లాహో నాత్మన్తభిన్నః. అపితప్రహ్లాహోలేనభిన్నా
భిన్నః-త త్రాభేదఏవ స్వాభావికః- భేద స్త్రోపాధికః- కథ మవగ
మ్యత ఇతచేత్- తత్త్వమసి, నాన్యోతోస్తి ద్రవ్యః, ఆయ మా

సహితి॥ అకారభేదాంతభేదః- తహితి కథ మసామ్య ఇత్యత్రాహుః-యథేతి॥
ఎకత్వబుద్ధి రిక్తతై చైకత్వానువిధ్యప్రత్యయ ఏకత్వ- సహాధీనియమా, ప్రత
మిజ్జే అభేదభిక్య, విచ్ఛి-విచిత్రానా రానుపలభ్యతైః- ఏవం తావి వ్యక్త్య
భేదాభేదా భూ- అభి విజ్ఞానం తావ దుచ్యతే॥ ఏవమేవతి॥ అత్యన్తభేదః
అభేదాసహభేదః అభేదితి తపత్వా ద్యాకార జాగ్రమాదపి- నైక్య ప్ర
సజ్జ ఇతి చోద్యమ- పరిహరః స్ఫుటః- ఏవం తాకారభేదం భేదాభేదము
క్తాన్వై చైకత్వబుద్ధి ర మహా॥ అపివేతి॥ అంతఃకై న అంతోనానెతి సూ
త్రం స్ఫూరితమ్॥ కథమితి॥ భేదాభేద అభేదస్య స్వరీప్రేక్షకం మూల విత్వ
భేదః- స్వాభావికత్వేన ప్రాధాన్యా దభేదపర-తాత్పర్యాన్యమితి తత్త్వమితి॥

(౧౨౯)

శమన్వయాధికరణమ్.

త్వా బ్రహ్మత్వాదిభిః శ్రుతిభిః, బ్రహ్మమే ద్యావా పృథివీ ఇతి ప్ర
 త్యక్ష బ్రహ్మ దాశా బ్రహ్మ దాసా బ్రహ్మమే కీతవా ఉత । స్త్రీ
 పుంసా బ్రహ్మణో జాతౌ స్త్రీయో బ్రహ్మజాతవా పుమానిత్యా
 ధర్మణికావాం సంహితోపనిషది బ్రహ్మసూక్తే అభేద శ్రవణా
 చ్చ-నిత్యో విత్యానాం చేతన శ్చేతనానామేకో బహూనాం యో
 విదధాతి కామాః, న్నాజ్ఞో ద్వా వజా వీశనీశౌ, క్రియాగుణై
 రాస్మగుణైశ్చ తేహం సంయోగహేతు గపరోపిత్వస్యః, ప్రధాన
 త్మేత్రజ్జ్వలతి ర్మణేశః, గంసారమోక్ష సిద్ధిబన్ధ హేతుః, స కా
 రణం కరణాధిపాధిపః, రయో రస్యః పిల్లం ప్వాద్వక్త్రస్సశ్చ ర్ష
 వ్యో అభిచాకశీతి, య ఆగ్నేరితిష్ఠా, పాశ్చేక్షావాత్సనాగంపరిష్ప
 క్తోనబాహ్యం కించనవేద, ప్రాజ్ఞే నాస్సనా న్వాకూఢః, ఉన్మ
 గ్జ వ్యాసి, తమేవం విది త్యాది మృత్యు మేఘత్వాదిభి
 ర్భేదత్రవిణా చ్చ జీవపరయో ర్భేదాభేదా వచశ్యాశ్రయణీయా-
 త్త బ్రహ్మ వేద బ్రహ్మేవభవ తిత్వాదిభి ర్లోక్షదళాయాం జీవ
 గ్య బ్రహ్మగ్యకూపాపల్లి వ్యవదేశాత్, యత్ర త్వగ్య గర్వ మా
 త్రై వాధూ త్తతేన కం పశ్యదితి తదానీం కదే నేశ్వరదర్శన
 నిషేధా, చ్చభేదస్సాన్విభావిత ఇత్యవగమ్యతే- ననుచ సోశ్నుతే
 సర్వాః క మాః సహ । బ్రహ్మణా విపశ్చితేతి సహశ్రోత్యాత
 రానీమపి భేదః ప్రతీయతే- వక్యతివ జగ ద్వాప్యపారవశ్చ । తరణా
 విసన్నిహితత్వాచ్చ, భోగమాత్ర సామ్య లిక్తాచ్చేతి- వైతచేవమ్-
 నాన్యోఽతోస్తి ద్రష్టే త్యాదిశ్రుతతతై రాత్మభేద ప్రతిషేధాత్, సో
 శ్నుతే సర్వాః కామాః సహ । బ్రహ్మణా విపశ్చితేతి, గత్వైః కా
 మై గనిహ బ్రహ్మశ్నుతేన గ్యగుణాన్వితం బ్రహ్మశ్నుత ఇత్యక్తం
 భవతి- అన్యథా బ్రహ్మణానహే త్యప్రాధాన్యం బ్రహ్మణః ప్రసజ్యే
 త- జగ ద్వాప్యపారవశ్చ మిత్యక్త ముక్త్యభేదే వచస్మానే గత్వైః

జాతత్వాది మాత్ర విషయ మాహ । బ్రహ్మమేషతి ॥ నానావ్యవకళం దశా
 యుతి- నిత్యత్వాదినా ॥ భేద స్వాపాధికత్వం కథ మిత్యత్రాహ ॥ తత్రాహ
 త్వకూపాపల్లితై భేదనిషేధా శ్చైత్యకః ॥ శమచేతి ఏత చ్చాద్యం భా
 క్తు సాహిత్యపరతయా భోగసాహిత్య పరతయా పరిహరతి ॥ ౧౨౯ ॥

శ్వర్యమృతా ప్రసజ్ఞా వక్తృతః- అన్యథా గంప ద్యావీర్భావశ్చ
స్సేన శబ్దాత్ ఇత్యాదిభి ర్విరోధాత్- తస్మా దభేదఏవ స్వాభా
వికః, భేదస్తు జీవానాం పరస్పాత్ బ్రహ్మణః, పరస్పరం చబు
ద్ధీర్నియ దేహపాపాధిక్యతః- యద్యపి బ్రహ్మసిరవయవం గర్వగ
తం చ, తథా ప్యాకాశఇవ ఘటాదినా బుద్ధ్యామ్యపాధినా బ్రహ్మ
ణ్యపి భేదస్సంభవత్యేవ. నచ భిన్నే బ్రహ్మణి బుద్ధ్యామ్యపాధిసం
యోగా ద్భిప్రాణి భేద ఇతరేతరాత్రయత్వమ్- ఉపాధేర్న స్సయో
గస్యచ కర్మకృతత్వాత్, తత్ప్రేవాహస్య చానాదిత్వాత్- పతదు
క్తంభవతి- పూర్వకర్మగంభత్వా జ్జీవాత్ స్వగంభద్ధప వోపాధి
రుత్పద్యతే- తద్యుక్తా తర్హ- ఏవం వీక్షా ఖైరన్యాయేనకర్మోపా
ధిసంబద్ధ ప్యానాదిత్వా న్నదోషఇతి- అతోజీవాం పరస్పరం బ్ర
హ్మణా భాభేదఏవ స్వాభావికః- భేదస్త్యేపాధికః- ఉపాధీనాం
పునః పరస్పరం బ్రహ్మణా చాభేదవత్ భేదోఽప స్వాభావికః- ఉ
పాధీనా ముపాధ్యన్త గాభావాత్- తదభ్యుపగమే ౭నవస్థానాచ్చ-
అతోజీవకర్తానుదూషంబ్రహ్మణో భిన్నాభిన్నస్వభావాప వోపాధయ
ఉన్నస్యన్త ఇతి-

౧౦ ఆ తోష్యతే- అప్రియే సచ్చిదానంద బ్రహ్మ ధ్యానవి
షయ విధివగం వేదాన్త వాక్యజాతమిత వేదాన్తవాక్యై ర్భేదః ప్ర
తీయతే- భేదావలంబిభిః కర్మశాస్త్రే ప్రవృత్త్యాదిభిష్చ భేదః ప
తీయతే- భేదాభేదయోః పరస్పరవిరోధాత్ ఆవాద్యుద్వాములతయాప
భేద ప్రతీత్యుపపత్తేరభేదఏవపర మాగ్ధ ఇత్యుక్తిమ్- తత్రయమిక్తమ్- శ
వాభేదయో రుభయోరపి ప్రతీతసిద్ధత్వా న్నపరోధఇతి- తదయోక్తిమ్-

శమన్వయమునకు బ్రహ్మణి ఉపాధి సంబంధ జీవశ్వరవిభాగాభావ మాకట్టా
హా యద్యపితి సజెతి॥ స్ఫుటమ్- ఉపాధి తస్మయోగ కర్మణాం ప్రకాశ
నాదిర్వం ఎవ్వరతి॥ పతదకర్తయితి॥ ఫలితార్థ మాహ॥ అత ఇతి॥ దివసం
హరతి॥ అతోజీవకర్మతి॥

౧౦ భేదాభేదంత ద్యావనీయోగవాచీ దూషయతి॥ అత్రోష్యతి॥ పూ
ర్వం భేదాభేదప్రసానైవ సంకతి శ్చావనానుచిత అప్రియేతి॥ తస్మిన్చ
ప్రదీక మాహ॥ తత్రయితి॥ భేదాభేదం దూషయిష్యతి॥ పరోధం దేశయతి॥

(౧౦౪)

సమన్వయాధికరణమ్.

కస్తాచ్చిత్ కస్యచి ద్విలక్షణత్వం హితస్తాత్ స్యభేదః తద్వికీర్తిత్వం
 చాభేదః. తయో గుణాభా వాతభాభావరూపయో రేకత్వం ఖంభ
 వ మనుస్మత్తః కో బ్రహ్మిణః కారణాత్త నాచాత్మాత్మనాచాభేదః, కా
 ర్యాత్మనావ్యక్త్యాత్మనాద భేదః, ఇత్యాకారభేదాదర్థోభ ఇతిచేత్.
 స-వికల్పసహత్వాత్. ఆకారభేదాదవిరోధం వదతః కిమేకస్త్వేవా
 కా రభేదః, ఆకారాత్త రే చాభేద ఇత్యభిసా, యః, ఉతాకారత్వయయో
 గి వస్తు తా వుభావపీఠి-పూర్వస్యో కల్పే వక్తి తతో కేదః, హేత
 త వ్యాభేద ఇతి వైకస్య ద్వాన్వితకతా. జాతి గ్యక్తి రితి వైక మేవవ
 స్త్వితీచేత్-తద్వ్యాకారభేదాదవిరోధః పరిగ్యక్త సాన్విత. ఏకస్మిన్ కల్పే
 విలక్షణ్య తద్విపర్యయా విరుద్ధా విత్యక్తమ్-ద్వితీయేతు కల్పే న్యో
 స్యవిలక్షణ మాకారద్వయ మపితివస్తుం వ తదాశ్రయభూతం వ
 స్త్వితీ త్వతీయాభ్యుపగమ పితీయాణా మన్యోన్యవైలక్షణ్య మే
 వోపపాదితం స్యాత్. నపున రభేదః. ఆకారద్వయ నిరూప్యా
 మాణా విరోధం తదాశ్రయభూత వస్తుని భిన్నాభిన్నత్వ మితి
 చేత్-స్వప్తా ద్విలక్షణం స్యాశ్రయ మాకారద్వయం స్వస్తి స్తి
 రుద్ధిద్ధద్వయ సమావేశ నిర్వాహకం కథం భవేత్. అవిలక్షణం
 తు కథంతరామ్-ఆకారద్వయ తద్వతోశ్చ ద్వాన్విత త్యాభ్యుపగ
 మే నిర్వాహకాన్త రాపేక్ష యాననసాధి స్యాత్-నప సంపత్తిప
 న్నైక్య వ్యక్తిప్రతీక వ త్పసామాన్యేపి వస్తు న్యేకరూపావగ్రీతి
 రుపజాయతే-యత ఇద మిగ్ధమితి గర్వత్రప కారపకారితయైవ
 సర్వ పరీక్షః-తతః ప్రకారాం శో జాతిః- ప్రకార్యం శో

కస్తాచితి. ఆకారభేదా దవిరోధ మనువదతి. కాగనేతి. వికల్పా దూపయ
 తి. నేతి. ప్రథమ జాగ్రహ్యోః కింభేదః, ఉతాభేదః, ఉత భేదాభేద ఇతి వి
 కల్ప ముక్తీత్య ప్రథమం దూషయతి. వ్యక్తితి. ద్వితీయ మాకల్పాన్ దూష
 యతి. కాచితి. త్వతీయం దూషయతి. ఏకస్మిన్ కల్పే. ద్వితీయైర్కలి. అత్ర
 వికల్పత్రయ మభిప్రేతమ్-త్వతీయవస్తునా ప్రతిపన్నత్వ దూషణం వైలక్ష
 ణ్య మేవేతి-అస్యభా త్రత్యాభావా దితివాచి. ఆకారద్వయేతి. స హ్యగ్నా
 వైకల్ప్యా క్షన్త్యేకీలోక్త్యావిరోధ నిర్వాహక ఇత్యభావః. ద్వితీయం దూషయ
 తి. అవిలక్షణమితి. త్వతీయం దూషయతి. ఆకారేతి. సహి దృష్ట్య నుపప
 న్నం నామ త్యక్తాహ. నవేతి. స్పష్టమ్ అనెన ప్రథమస్థితే అభేదధీశు స్థి

వ్యతిరికి నైకాకాతా పరితిః- అతపవ జీవస్యాపి విహ్వలా
 భిన్నాభిన్నత్వం న సభ్యవతి. తస్మా దభేద ప్యానన్యకాసిద్ధ
 కాస్త్రములత్వాదవాద్యవిద్యామూలపవభేదవిత్యయః న క్వేవంఽపి
 హ్యణపవాజ్ఞశ్చ, తిమ్మలాశ్చజన్మజరామరణాదయోదోహః,
 సామన్యైః తత్త్వ యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిత్, ఏష ఆత్మాపమాతపా
 ప్లేత్యాదిని కాస్త్రాని బాధ్యరకా- నైవమ్-అజ్ఞానాది దోషాణా
 మపరమార్థత్వత్. భవత స్మాపాధి విహ్వల వ్యతిరిక్తం వస్త్ర
 స్తర మనభ్యుపగచ్ఛతో బ్రహ్మణ్యో వోపాధినం సర్వస్తత్ కృ
 తాశ్చ జీవత్వాజ్ఞత్వాదయో దోహః, పరమార్థతపవ భవేయుః
 నహివిహ్వల నిరవయవే అచ్ఛేద్య సమృద్ధమానా ఉపాధయ
 స్తచ్ఛిత్వా భిత్వా వా సమృద్ధస్తే. అపితు బ్రహ్మస్వరూపే స
 యుజ్యతస్సేవ స్వకార్యాణి తుర్యగ్ని- యది మన్వీతి, ఉపా
 ధ్యవహితం బ్రహ్మజీవః, స చాణుపరిమాణః, అణుత్వం చాకచ్ఛే
 దకస్య మన సోఽణుత్వాత్, స చావచ్ఛేదోఽనాఽఽ, ఏవ ముపా
 ధ్యవహితేంతే సమృద్ధమానా దోషాలనుపహితే పరేబ్రహ్మ
 ని నసమృద్ధస్త ఇతి- ఆయం ప్రక్షుప్తః కి ముపాధినా చ్ఛిన్నో
 బ్రహ్మణిన్నోఽణురూపో జీవః, ఉ తాచ్ఛిన్నవ వాణురూపో పా
 ధినం యుక్తో బ్రహ్మప్రదేశవిశేషః, ఉ వోపాధినం యుక్తం బ్ర
 హ్మన్యరూపమ్, ఆ ధోపాధినం యుక్తం తేతనాస్తరమ్, ఆ ధోపా
 ధిరేవేతి అచ్ఛేద్యత్వా భృహ్మణః ప్రథమః కల్ప నకల్పతే- ఆ
 దిమత్త్వం చ జీవస్య ప్యాత్- ఏకస్యనతో ద్వైధీకరణంహి శ్చే
 దనమ్- ద్విధీయేతు కల్పే బ్రహ్మణపవప్రదేశవిశేషే ఉపాధినంఽపి
 దోపాధికా స్సర్వే దోషా స్తస్యైవ స్యుః. ఉపా ధోఽచ్ఛ త్య
 పాధినా స్వనం యుక్త బ్రహ్మప్రదేశ కా కర్షణాయో గా దనుక్ష
 ణ ముపాధి నం యుక్త బ్రహ్మప్రదేశ భేదాత్ తునేక్షనే విన్మమో

గస్తా- కాత్యస్తర నిరాశః ప్రాగుక్త సుసంభయః- ఉక్త ముపకే వ్యాఖ్యా
 అతపవతి॥ సమన్వయ- నిరవయవత్వా దచ్ఛేద్యమ-భిత్వా భిత్వా
 ప్రదేశభేదన- యతిత్వాది శ్చుప్తమ్- జీవకర్షణా రుపాధి జీవభావయో కృ
 మ్యాన్యాక్రయ పరిహారా యానాదికం ॥ అయ మిత్వాది చతుర్థాఽశ్చాప

తాద స్యాత్తామ్- ఆ కర్తవ్యే చాభిన్నత్వాత్ కృతస్మిన్ స్య బ్రహ్మణ
ఆకర్షణం స్యాత్. నిరం శస్య వ్యాపిన ఆర్జుణం న సమృద్ధతీ తజ్ఞ
త్- తద్వి ఉపాధిరేవ గచ్ఛతీతి పూర్వోక్తపవ దోష స్యాత్. ఆ
భిన్న బ్రహ్మప్రదేశేషు సర్వోపాధి సం సర్వే సర్వేషాం చ జీవా
నాం బ్రహ్మణ ప్రదేశత్వవైకలేన ప్రతిగన్ధానం స్యాత్. ప్రదేశ
శభేదాదప్రతిగన్ధానై తైకస్యాపి సర్వోపాధౌ గచ్ఛతి ప్రతిగన్ధానం న
స్యాత్- తృతీయేతు కల్పే బ్రహ్మస్వరూపవ్యై పౌపాధిగమ్యదేనజీ
వత్వాపాతాత్ తదతిరిక్తానుపహిత బ్రహ్మసిద్ధి స్స్యాత్; సర్వేషు
చ దేహా ష్వేకపవ జీవస్స్యాత్- తురీయేతు కల్పే బ్రహ్మణోఽ
న్యపవజీవత్తిజీవభేద స్వాపాధికత్వం పరిత్యక్తం స్యాత్- చరమే
చార్యాకపక్షపవరి గృహీత స్స్యాత్- తస్మా దక్షేదశాస్త్రబలేన
కృతస్మిన్ స్యభేద స్వావిద్యామూలత్వమే వాఖ్యపక్షస్తవ్యమ్. అతః
ప్రశ్నత్తినివృత్తిప్రయోజనపరతయైవ శాస్త్రస్య ప్రామాణ్యేపి ధ్యా
నవిధిశేషతయావేదాన్తవాక్యానాం బ్రహ్మగ్వరూపే ప్రామా
ణ్య ముపపన్నమితి-

౧౧ తదప్రయుక్తమ్. ధ్యానవిధిశేషత్వేపి కేదాన్తవాక్యానా
మర్థసత్యత్వై ప్రామాణ్యా యుగాత్- ఏత దుక్తంభవతి- బ్రహ్మ
స్వరూపగోపరాజే వాక్యాని కిం ధ్యానవిధి వైకవాక్యాతా మాప
నానీ బ్రహ్మస్వరూప ప్రామాణ్యం ప్రణిపద్యంతే, ఉత స్వత
న్త్రాణ్యేన- ఏకవాక్యత్వై ధ్యానవిధిపరత్వేన బ్రహ్మస్వరూపే తా
త్పర్యం న సమృద్ధతీ- భిన్నవాక్యత్వై ప్రశ్నత్తినివృత్తిప్రయోజనవిరహా
దనవబోధకత్వమేవ- నచ వాచ్యం, ధ్యానం నామ సృష్టికన్తరూపం,

రస్య గత్యభావా చ్ఛక్లితా- సుష్టుమ్- || తృతీయైత్తితి || జీవేశ్వరభేదో జీవా
నాం మిథో భేదశ్చ సస్యారా మిత్యర్థః- సుష్టుమ్- భేదాభేదదూషణ
ముపసంహరతి || తస్మాదితి || స్వపతం నిగమయతి || అత ఇతి ||

౧౧ ధ్యానవిధియుగపక్షం మిహుంశకో ధికరణపూర్వపక్షే దూషయతి || తద
ప్రయుక్త మిత్యాదితా || సవరం నివృత్తిపక్షే ధికరణవాద ఏవేశ్వరిశక్త్యా భేదః-
విధిశేషత్వై కళం ప్రామాణ్యాయోగః- సార్వత్రస్త్రియానా ప్రామాణ్యం న్యైత్య
త్రాహ || ఏతదుక్తమితి || సచేత్వాది || ఏకవాక్యతాం మహావాక్యైకత్వేన- ధ్యాన్తి-

తచ్చ స్మృక్త్యైకనిరూపణీయమితి ధ్యానవిధేః స్మృతావ్యపిశేషాకా
క్షాయామృతం సర్వం యదయ మాత్యాబ్రహ్మ సర్వానుభూః
సత్యం జ్ఞాన మనంతం బ్రహ్మాత్మాదీనీ స్వరూప తద్వి శేషాదీనిన
మర్చయన్తి, తేనైకవాక్యతామాసన్నాన్యర్థసద్భావే ప్రమాణ మితి
ధ్యానవిధే ప్రసక్తవ్యవిశేషాపేక్ష త్వేపివామ బ్రహ్మాత్మాది దృష్టి
విధివదన త్యేనావ్యర్థ విశేషేణ ధ్యానసంస్పృత్యుపపత్తేః ధ్యేయగత్యుత్వా
నపేక్షణాత్.

౧౨. అతో వేదాంతవాక్యానాంపువృత్తినివృత్తిప్రయోజనవిధుక
త్వా, ధ్యానవిధిశేష త్వేపిధ్యేయవిశేషస్వరూపసమర్పణమాత్రపర్యవ
నాత్, స్వాతంత్ర్యేపిబాలాతురామ్యపద్ధద్దనవాక్యవత్ జ్ఞానమాత్రే
శేవపురుషార్థపర్యవ్రతా సిద్ధే, శ్చ పరినిష్పన్నవస్తుగత్యుత్తాగో
ర త్యాభావాత్ బ్రహ్మణ శాస్త్రప్రమాణకత్వం ససమ్మతతీ
తిప్రాప్తమ్.

౧౩. తత్రప్రతిపద్యతే (తత్తుగమనస్వయాదితి.) గమనస్వయః స
మ్యగస్వయః- పురుషార్థగత యాన్తన్వయభివ్యర్థః- పరమపురుషార్థ
భూత స్వానవచికాతిశ యానద్గవ్యరూపస్య బ్రహ్మణోభిధేయత
యాన్వయాత్- తత్ శాస్త్రప్రమాణత్వం సిద్ధ్యత్యేవేత్యర్థః-

౧౪- నిరస్త విభిలనోప విరతిశయాన్దే స్వరూపలయా పర

గవిశేషశ్చ విషయతాసిద్ధి ర్యోదస్తా, నశలతయేతి, న ప్రశమనమాత్ర విశ
దః- అన్యత్ స్ఫుటమ్.

౧౨ సాధనసంగ్రహం పూర్వపక్ష ముపసంహరతి॥ అత ఇతి॥

౧౩ తత్రేతి॥ ప్రతిపద్యతే ప్రాప్నోతి- గమనస్వయోబ్ధం విత్తరేణ వ్యాపి
త్యై॥ సమనస్వయోభివ్యర్థః అన్య ససమ్మతత్వ మన్వయి సమ్మోచ్యో- వాన్వయో
యోజయతి॥ పరమేతి॥ వ్యాఖ్యాత మేతత్.

౧౪ నానుం పరమ ఇత్యాదివత్ ప్రయోజన పర్యవసానం పరతా మృద
వాపిసా మతే ధ్యానవి ధ్యానభూత్యం మిహాంశకపక్షే బ్రహ్మణాసిద్ధిశ్చ
స్వరూపాదేషపరివృత్తి ప్రకారం ప్రామాన్య ముపసాద్యతే- అతః ప్రవృత్తి
వృత్తిపరత్య నిరవా పురుషార్థస్వ యాభావా దప్రామాన్యయితీశక్త్యాను
శ్చత స్పర్శేషం సర్వవా సర్వత్ర సర్వప్రకారభోగ్యత్వేన మహిమంకిన్న
త్వేనన బ్రహ్మణ పురుషార్థల్యాపక్యం ప్రవృత్తినివృత్తి రూపభావైకత్వేన
పురుషార్థత్వేనైకత్వం చాభిప్రాయం॥ నిరస్తం రామలవాసీ రామలవప్ర

(౧౮౮)

శమన్వయాధికరణమ్.

మహాప్రస్థం బ్రహ్మబోధయన్వేదాన్తవాక్యగః॥ పరివృత్తినివృత్తిపర
తాదీప్యమాన్వప్రయోజన పర్యవసాయాతి బుద్ధివాణో రాజకులవాసినః
పురుషస్య కాలేయకకులాననుప్రవేశేవ ప్రయోజనకూన్యతాం బ్రూతే.

౧౫. ఏత దుక్తం భవతి- అనాదిగర్భయా పాఞ్చద్యోవేష్యనతి
రోహిత పరావరతత్వై యథాత్మ్యై స్వస్వరూపావబోధానాం దే
వాసుర గన్ధర్వ సిద్ధ విద్యాధర కిన్నర కిమ్బరుష యక్ష రాక్షస
పిశాచ మనుజ వతు శకుని గతిస్థప వృక్ష గుల్మలతా దూర్వాదీనాం
సీపున్నపుంసకభేద భిన్నానాం క్షేత్రజ్ఞానాం వ్యవస్థిత ధారక
పోషక భోగ్యవిశేషాణాం ముక్తాజాం స్వస్య చాదిశేషే జానుభవన
మృగేనృకపక్షపాద గుణవిధవశుష్పిలై రనవధికారిశయాన్దజనంస
రంబహుస్థితి బోధయదేవ వాక్యం ప్రయోజన పర్యవసాయి- ప్రవృ
త్తినివృత్తినివృత్తంతు యావత్పురుషార్థాన్వయబోధం కప్రయోజనపర్య
వసాయి-

౧౬ ఏవంభూతం అహ్మకథా ప్రాప్యతత్త త్యపేక్షాయాం ఆ
హ్మని దాహ్మితిపరమ్, అత్తానమేవ లోక ముపాసితేతి వేదవాది
శబ్దై రుపాసనంబ్రహ్మప్రాప్త్యపాయతయాదిధీయతే- యథా స్వ
వేగ్మని నిధిరస్తితి వాక్యేన నిధిపర్యావం జ్ఞాత్వా తృప్తస్సౌ

సూత స్తదస్తరక్షోకా- కాలేయకాః క్వాన క్విప్వపకవిసా మ్నైర్వాతా-

౧౫ బ్రహ్మణః ప్రభమంపురుషేభాత్వాధిక్యం కథం, కథ మానన్తరూపరత్వం, క
థంప్రవృత్తినివృత్త్యోః ప్రయోజన మాన్యం, స్వరూపపరతాత్వస్యేతుభావం ప
ర్యవసానం తుక్తి ర్బుద్ధ్యం, తదాకథం ధ్యానాదివిధి సాధ్య మిర్యతానాం॥
ఏతదక్షమితి॥ అనాదితి॥ పరినిష్ఠవకా త్తస్యేతుభావోన్యాసం, కతు ర
త్వైకత్వా దితిభావః- దివాగగనం వ్యవస్థిత భోగ్యత్వజ్ఞానసాధకమ-స్వరూ
పైతి స్వప్రకారైస్సర్వమేకతృప్తి స్వనివయజ్ఞానస్య నిరతిశయానుకూల
తా పాదకర్యం బ్రహ్మ జానుకూలత్వ మిర్వానన్తర్వ మిర్యతానాం॥౨॥ పృత్తితి॥
సుఖలపసాధనమంత్రత్వా ద్భూః భార్యకత్వాచ్చ తుభుభావ్యైకైక్య మిర్య
తానాం-

౧౬ ధ్యానవిధ్యానభాగ్యంవరిహరతి॥ ఏవంభూతేతి॥ స్వరూపపరాజాం సుఖ
రూప సోపక్షా నాతురతయా తుభుభావ్యయి, అపరోక్ష్యేకతయా ధ్యానా
దిసాధ్య మిర్యతానాం- నిదశాయతి॥ యథేతి॥ నిధి రాజకుమార కృష్ణాస్తదన్వ
యం విదతి ద్విధాగా మదయగత భోగ్యత్వం బ్రహ్మ నిర్వీరికాపనాయ-

పశ్చాద్ధదుపావానేప ప్రయతతే యథావ శబ్ది బ్రాజకుమారో
 చాలక్రీడానక్తో నరేంద్రభవనాన్నిష్ఠాన్త మాత్సా ద్భిష్ఠ్య నస్య
 ఇతి రాజ్యా విజ్ఞాత స్స్వయం చాజ్ఞాతపితృకః కేనచి ద్విజవ
 శ్యేణ వ్యా తోఽధికతవేదశాస్త్ర) జ్ఞేదశవర్ష సుర్యకల్యాణగుణాకర
 ప్రివృణ, పితా తే సర్వలోకాధిపతిః గామ్భి ర్యోవార్య వాస్సుల్య
 సౌఖ్య శౌర్యవీర్య పరాక్రమాచగుణసంపన్న ప్రైవేవ నమం
 పుత్రం దిద్యతుః పురవరే తిచ్ఛతీతి కేనచి దభియుక్తతమేన ప్ర
 యుక్తం వాక్యం శృణోతి చేత్, తదానీమే వాహం తావత్ జీవతః
 పుత్రో మత్పితౄచ సర్వసమ్మత్సమ్మత్తఇతి నిరతిశయ హర్షసమన్వి
 తో భవతి. రాజాచ స్వపుత్రం జీవన్త మరోగ మతిమనోహరద
 ర్శనం వివితశకులవేద్యుః శ్వాఽవాప్త సమస్తపురుషారో భవతి,
 పశ్చాద్ధదుపావానేప ప్రయతతే, పశ్చాత్తా తథా శబ్ది శబ్దే
 తే చేతి.

౧౭ యత్పునః పరినీష్ఠిన్నవస్తుగోచరసృవాక్యస్య తజ్జాన్తన
 మాత్రేణాపిపురుషాశ్చ సర్వపానాత్ బాలాతురాద్యుపచ్ఛన్ద సవాక్య
 వన్నార్థసద్భావే ప్రామాణ్య మితి. త దసత్. ఆగ్న సద్భావాభావే

శ్చస్తస్సన్నితి వాక్యస్య భేదభాగస్వయే దశాతః. తద్యథా హిరణ్యనిధిమ్,
 అవిజ్ఞాతాః కుమార కాః, భగవ తోహం పుత్రః పెన్ద్యః, మాతా పితా భారా,
 య ఏక ఇన్ద్రియా కాచర ఇత్యధిప్రాయేణ సర్వవిధ భోగ్యత్వ జ్ఞాపనాయ
 బ్రహ్మాణి రాజశ్యం చెతనేషు పుత్రత్వం చోక్తం కులవ సమాధిసావిషయ
 పాపిష్యం, భగవత్సకాశ బహుత్వం, కర్మజ్ఞానా ద్యుపాయానన్వయః,
 అసమ్మేషత్వా క్షత్త హనిః, ఈశ్వరీహ మిత్యాద్యక్త సౌత్తన్త్రాభిమానా
 శ్చ వివక్షితా చాలక్రీడత్యాది పక్షః. కేనచి దిత్యాచా ర్యాజ్ఞేకారః, జువ
 శవజగతి భోక్తృత్వం భోగ్యత్వంచ, సర్వత్వానా నిర్వాహమయ యే
 వాయ మత్సేత్వాది గుణజాతం, పితృభ్రాతృదీనా భగవత్కులాశ్చ ములితాః
 గామ్భిర్యాదయః స్ఫుటాః. దిద్యతుః సమమాత్సానుకులభావితానన్. రా
 జాచేతి రాజస్థానై వ్యపాపకః. భగవతి సర్వవిధభోగ్యత్వ సద్భావార్. ఆ
 భాగ్యరమ ప్యవిరుద్ధమ్. ప్రాగభా ససమీచినః క్రుత్వై క్షుత్తైః దృష్టైస్త
 ద్యయిపి ద్యావచి క్యతైయత్యంబ సూచితం ప్రయతతే సంగచ్ఛేతచేతి॥

౧౭ యదిత్యాది స్ఫుటమ్. దూషయతి॥ తదిత్యం॥ పయః పిబ తిథా వధివ్య

నిశ్చితే జ్ఞాతౌ ప్యర్థః పురుషార్థాయ నభవతి. చాలాతురాదీనా
మ ప్యర్థసద్భావభ్రాంత్యా హర్షాదుత్పత్తిః. తేషామేవ తస్మిన్నేవ
జ్ఞానే విద్యమానే య ద్యర్థాభావనిష్ఠయే జాయేత, తత స్తదా
నీమేవ హర్షాదయే నివర్తేర. ఔపనిషదేష్వపి వాక్యేషుబ్రహ్మ
స్తిత్వ తాత్పర్యాభావనిష్ఠయే బ్రహ్మజ్ఞానే సత్యపి పురుషార్థ
పర్యవసానం సన్యాయం.

౧౮ అతః, యతోవా ఇమానిభూతాని జాయంత్యత్యాదివాక్యం
నిఖః జగ దేశకారణం నిరస్తనిఖలదోషగన్తం సార్వజ్ఞ్య సత్యస
జుల్పత్వాద్వనన్త కల్యాణగుణాకరమనవధికాశయానన్తం బ్రహ్మ
స్తితి బోధయతీతిసిద్ధమ్.

త ఇతి విప్రవిప్నయాల ప్రవర్తకవాక్యవ ద్విధివాక్యమపి ప్రామాణ్యసూన్యం
న్యాయ-అపాయపేయత్వాత్ నేతిచేదత్రాపి తుల్యమితి భావః.

౧౯ ప్రకరణార్థం నిగమయతి||అత ఇతి|| తారణ వాక్యార్థమాహ|| జగది
తి||లక్షణవాక్యస్య శోధకార్థం నిర్భరత్వ మధిప్రాయస్మాహ|| నిరస్తేతి|| తదాచి
దనవాత్వం గన్తశబ్దక్రమ్-ప్రత్యేక మిత్యర్థః ||

విషయవాక్యద్వీకా

ఈక్షతేనాశబ్దమ్ (౧||౧౧||౫), ప్రకృతిశ్చ ప్రతిజ్ఞా భృష్టేనామపరో
ధాత్ (౧||౧౧||౬), తదనన్యత్వమగమ్యుణశ్చాదిభ్యః (౨||౧౧||౧౫), సజ్జా
మూర్తిశ్చైవస్మిన్ప్రప్నోతుర్హతఉపదేశాత్ (౨||౧౧||౧౬), అనారబ్ధికార్యవి
వత పూర్వైరదవధః (౧||౧౧||౧౭), వాక్సనసేదకానాచ్యుత్వాచ్చ (౧||౨||౧౦),
ఇత్యాదివిషయ వాక్యార్థావగత్యర్థం సోప్నిత్యావ్యాఖ్యానం.

౧ — శ్వేతకేతు హేరుణేయ ఆన — హే ప్రసిద్ధ్యర్థః. అరుణపుత్ర స్వో
ద్బాలకస్య పుత్రః శ్వేతకేతునామా బభావేత్యర్థః.

౨ — తంహా హేవాచ, శ్వేతుకేతో నన బ్రహ్మచర్యం, ననైసో జ్యోత్స
మ్నూరీ మాలినసూచ్య బ్రహ్మ బద్ధురివ భవతీతి — ఉద్బాలకః హే ద్వాదశ
వర్ష మనుషసీత మనధీతనం పుత్రం శ్వేతకేతుం ప్రతి హేనామ్య సోమాహా శ్వే
తకేతో క్యదిద్ధురా వధర్మయనార్థం బ్రహ్మచర్యం హే అశ్నత్కూలక్రమా
త్తేకో ప్యనధీత్య బ్రహ్మ బద్ధురివ నభవతీ త్యువాచైత్యర్థః. యః శ్వేయ మ
బ్రాహ్మణ్యవసనన్ బ్రాహ్మణాన్ బద్ధుర్యేన వ్యవతీతి స బ్రహ్మబద్ధురి
మ్యుచ్చతే.

భవం తాత్కాలిక భవప్రవాహవాక్ సాధారణమౌ కావ్యభవంతు
 ౭ — సమా ద్వాదశవర్షం ఉపేత్య, చతుర్వింశతివర్షః సర్వా భవ
 నభిర్యమహమనా అనూచానమానీ స్తద్ధి పయాయ—స శ్వరకేతు ద్వాదశ
 వర్షస్సర్వ గురు ముఖేత్య గురుమలే ద్వాదశవర్షం ద్వాదశైవా సర్వాన్యైవా
 నభిర్య ప్రాథమతి రాత్నానం సాత్తివేవాధ్యాయినం మన్యమానః పరిపూర్ణా
 వ త్పదీకృతజాత్రయః చతుర్విం శతివర్షః ప్రత్యాగతః.

౮ — తంచా పితౌవాచ, శ్వరకేతౌ యత్సుసో మ్యవం మహమనా అనూ
 చానమానీ స్తద్ధిసి— మహమనా అనూచానమానీ స్తద్ధిసీ తీదం య ర్వి
 సాద్ధిలో సృ కృత్యభాః.

౯ — ఉత తమాశేత మప్రాప్యో, యేనాశ్రుతం శ్రుతం భవ, త్యమతం మత,
 మవిభాతం విభాతమితి—అత్ర వ్యాసార్యాః— ఉపేత్యతావ దుత త మాశేత
 మప్రాప్యేతిత్య త్రాదేశకత్వేన ప్రకాశితాభిధీయతే— అత్ర శ్లోకా వాచా
 ర్యవాదై రుక్త- ధాన్యో గ్యేతేదివాహు దిశతి రుత తమాదేశ మప్రాప్య ఇ
 త్య త్యాగోపూర్య స్థూపదే,ం పరిటయతి సతాన ప్రకాశింఘనప్రః| మో
 తిర్మ ర్యప్రీ-కర్మగ్యాది భుజివా సర్వత్రౌ కాస్తా నామ, స్యా తాన్య
 త్పమోపదేశ తపద ముతర మాదేశవా చోపదేశ్యమృ||అత్ర బ్రాహ్మః ప్ర
 కాశిం వదతి ౭౭ రసా వాక్సుఖోమోపదేశం, కాస్తా సోతిప్రసిద్ధో నహి ప
 ర ష్వివా చాపేక్షితార్థావసర్గః| యుక్తో సాధారణోక్త్యా ముఖ్యగణి కరణే
 ప్యత్ర ప్రవక్షికశ్యం, కావ్యోక్తం కారకాణాం నమ కరణయో కర్తరిస్యా
 ద్యపక్షః||౭౮-

అదేశకత్వే నూపదేశ్య ముచ్యతే- ప్రకృత్యర్థ ఉపదేశః- ప్రత్యయా
 భాః కర్తృత్వమ- అకరణీయ కారకే సంత్యామితి కర్మవ్యతిక్తకార
 కే భుజోవిహితత్వార్. ఉపదేశక ల్పిన్నాని కమః త్యాగపక్షైశ్చ- ప్రకాశన
 తు బ్రహ్మ నకర్మ- అపిచుకర్మ- కర్మవ్యతిక్తకారకేషా భుజోప్రత్యయ
 స్య విధానమ- నచ ఇగుపథలక్షణ కప్రత్యయ ఉపపద్యతే- స్థితిపేతి గుణప్ర
 తిపథా వాదేశగి దూపాసిర్ధి- నాపి పదాద్యద్రుప్రత్యయ ఉపపద్యతే- తి
 ధాతో రిగుపద్యైన ఇగుపథాత్తే ఇ క్యవదాద్యుదా ౭ ప్రత్యయప్రాప్తే
 గుణాధావాత్- అతో భుజోప్రత్యయోన్మప వాచు మాదేశకృ- ఇత ప్రత్య
 యుః కర్తృత్వం తత్పరి కర్తృభావకర్మ స్యైవ యుక్తత్వా ఉపదేశ్యమే వాదేశ
 కృవాచ్యుతి.

అత్రోచ్యతే- ప్రకృత్యర్థా వ్యాసత- ప్రసిద్ధి ప్రాదుర్యాత్- అన్యథా
 స్యానస్యాసంభవార్- అతోపూర్వో విశేషః సంత్యక్తప్రయోగవచనో, ఉ
 పపూర్యస్త- నియ్యోప్రయోగవచనపరిహితా న్యావకారః- నియ్యక్తరి ప్రయో
 జనం యస్య తస్యాభావ్య వాచక ష్యోభాః- ఏవ మన్యత్రాః- కంచ ఉపదేశ్య

అర్హత సాధారణము- అర్హత ప్రతిష్ఠా క్షామమునానామ పరస్పరా అర్హత
 ప్రకాశన గానీత్యాది నిరుపాధిక ప్రకాశనస్య బ్రహ్మసాధారణత్వ
 ప్రకారం- నిరుపాధిక తోపదేశ్యత్వం బ్రహ్మది క్షామసాధారణ్య మితిచేస్తు- ఇ
 త్యుక్తా ప్రస్తుతినివారణ తత్సాధారణ్యం- యత్య త్యుచిత ను
 బ్రహ్మనివృత్త్యాది సాక్షాత్తుడేకత్వం సార్వత్రిక, తథాపి సంసారనివృత్తి బ్ర
 హ్మ తదుపాసనానా ముపదేశ్యత్వం సాధారణ్యం- ప్రస్తుత్యోక్తి క్షామతేకత్వ
 త్వ మభావికత్వం- అత ఉపదేశ్యత్వకథన క్షయోక్త్యాం- సను యోనామ్రతమి
 త్యాది ప్రకాశకత్వార్థ స్వచ్ఛాన నాన్యత్వానామతాతావికేషిత ముపదేశ్యత్వ
 మసాధారణ మితిచేర్, తథాపి తాదృశ ముపదేశ్యత్వం ప్రతిష్ఠావాక్యేన ప్ర
 క్త్యవ్యక్త్యాచాభావికత్వ త్వనవేషి తోపదేశ్యత్వ కథనాద ప్యవేక్షితం
 ప్రకాశిత్యవ్యక్తివ వాచ్యమితి యుక్తమ్- యోనామ్రతమి త్యుపాదానవ్యవస్థా
 ప్రకాశిత్యవ్యక్తిని నిమిత్తత్వం నిర్దేశ్య- నిమిత్తాత్మరసతి త్యాకవిజ్ఞానా త్స
 త్వవిజ్ఞానం సూపపద్యతే- అతః ప్రతిపాదయిపితవస్తు సూచకేతాసాధా
 రణాకారవిస్తరయైవ ప్రతిపాదన ముచితమ్- ఘట్టప్రత్యయస్య కరణ త్య
 త్సన్నత్వాత్- విపక్షతః కారకాణాం ప్రవృత్తిరితి కావాక్త్యాన్యాయకరత్వ
 వకారణాత్తరైరపేక్ష్యం సాధకమత్యవివక్షయా తథా ప్రయోగ ఉపపద్య
 తే- అకరణియూత్రస్య ప్రయోజనం కరణత్వవివక్షయోవిని కరణత్వసాధు
 త్వేన ప్రయోగనివృత్తి- ఉపదేశకపక్షే ప్రకృత్యర్థాసాన్విరసం ప్రత్యయాసాన్వి
 రస్య మథావాచిత్వం- ప్రకాశనపక్షే ప్రత్యయాసాన్విరసతి ప్రధానభా
 వప్రకృత్యర్థాసాన్విరస్య మథావాచ్యం చేరి నైవద్యమ్- అతః ప్రకాశనమే
 కాదేశకర్తా భిద్యయితి స్వీకరణం యుక్తయితి-

యోనామ్రతం- క్రుతంభవతి త్యక్త కస్మిన్ను భగవా విజ్ఞాతే సర్వమి
 తం విజ్ఞాతం భవతి, అన్యనిఖ్యురే క్షుద్ధ క్రుత మతే విజ్ఞాతే ఇదం సర్వమి
 విదితం భవతి ముద్ధ క బ్రహ్మదాగన్య- వాక్యాయసారం యేన క్రుతేన మ
 తేన విజ్ఞాతే నామ్రత ముత మవిజ్ఞాతం- క్రుతం మతం విజ్ఞాతం భవతి
 యోనామ్రతవిజ్ఞాత్య పర్యవసితాభావ- బ్రహ్మస్వరూప సత్త్వాత్ సార్వత్రి
 క క్రుతత్వాది తాతుత్వాభావాది ద్రవ్యవ్యయ- అనస్సానివిజ్ఞతరయా అక్ర
 రం స్వరూపేతి క్రుతం భవతిత్యర్థం- అత్ర విజ్ఞాతకల్ప నిదిధ్యానేన వ
 రః- క్రోతవ్య మస్త్రాన్య నిదిధ్యాపితవ్యమితి క్రమప్రత్యభిజ్ఞానాది ద్రవ్యవ్య
 య- అత్ర యోనామ్రతం క్రుతమిత్యనేన విజ్ఞానాదానవితి పృథ్వంభవతి- ప్రకాశ
 త్యుత్వాభావే నాతేకత్వేన చాత్మస్వరూపం పృథ్వం భవతి- తత్కృత అత్మ
 భావ ముపాదానం విజ్ఞాత ప్రక్షిప్తసలితాభావ- అతపన క్రివిజ్ఞతరాయ
 యన్యయిత 28 క్షుద్ధ స్వరత్వైర త్వరాదరమితి క్షోతే యన్యయితి
 త్యాత్మస్వరూపం యత్రైవతత్వరాదరమి త్యుపాదానం పృథ్వమ్- అతప
 29 పక్షానా సాన్వి మ్యయ- స్వరూప ప్రకాశితవాక్యే సమాంతరసాధితి

ఈశ్వరార్చనము ౨॥

యతోవా ఇమాసీ త్యాది జగత్కారణవాది. వాక్యప్రతిపా
ద్యం సర్వజ్ఞం సర్వశక్తి సమస్త హేయ ప్రత్యగీక కల్యాణైకతా
నం బ్రహ్మ జిజ్ఞాస్యమి త్యుక్తమ్- ఇదానీం జగత్కారణవాది వా
క్యానా మానుమానిక ప్రధానాది ప్రతిపాదనానస్తతోవ్యతే. ఈశ్వ

ఈశ్వరార్చనము- సంగతి మాహి యత ఇతి॥ ప్రథమ ద్వితీయయో
రుద్దేశలక్షణాక్తి ముఖేన కాన్తి చాఖ్యైః పరిపూర్తా- బ్రహ్మణః పరీ
త్యక్త్యా య త్పతీయ చతుర్థయా బుద్ధుత్వానీదిత్యర్థం ప్రమాణాన్త రా
జ్ఞాతవ్య పునుర్థత్యై దక్షిణ- ఏవం వేదాన్తవాక్యానాం బ్రహ్మణి ప్రామా
ణ్యరూప పరీత్యరా పరికరస్థాపనం కృతమ్, అథ తత్పరీక్షా, ఇతి తేటికా సం
గతిః- పునుర్థతయా సమన్వయేనుపపన్నః, అపునుర్థ ప్రధానాది ప్రతిపా
దనాదితి సమన్వయోద్దేశే గోత్రానా దవాన్తరచంగతి రిత్యర్థః- కారణత్వా
నువాది లక్షణవాక్యలక్షితకళ్యాణిదిది ద్వైలక్షణ్యప్రసిద్ధ్యర్థం తత్ప్రతిపకవా
క్యాని నిరూప్యన్తస్మి త్యభిప్రాయేణ యతోవాయ త్యుపాతమ్- అగ్రీకర్తా
త్ప్రతిపకవాక్య మభిప్రేతమ్॥ జిజ్ఞాస్యమి త్యుక్తమితి॥ పరీత్యరా హేతోః ప్రా
మాణ్యసస్య సమర్థితత్వాదితి భావః- ఇత్యాది నా అధ్యాయేన త్యర్థః-

మణి సునవణపిష్ట విశేషః-

౧౦ —యథా సో యోగైన నఖనికృన్తనైన సర్వం కార్జుణ్యసం విజ్ఞా
తం స్యా ద్వాచారము ఇతి వికారో నామధేయం కార్జుణ్యసమిశ్రితం గత్యమ్
— నఖనికృన్తనశబ్దేన కృష్ణాయనకీర్త్యై లక్ష్మణ- కృష్ణం పూర్వకరీ-

౧౧ —ఏవం సామ్య స ఆదేశో భవతీతి—మయోక్త ఆదేశో ముద్భిక్తాదితు
్యై ధిత్యర్థః-

౧౨ ఏవ ముక్తః పుత్ర ఆహ—నతై మానం భగవన్త స్త ఏత దతే గ
మః, యజ్ఞేతదవేదిత్యన్తకథం మహావక్త్యైతి, భగవాం స్తేవవమితద్భ్రులీర్తి
తి—భగవన్తః పూజావన్తః మమ గురవః ఏతత్సమీకృతం నజ్ఞాతవన్తః- యజ్ఞేత
ద్యస్తతా తానీయః-తహి-భక్తాయ గుణవతే మహ్య ముపగీతీయః-తనాహం
మన్య నవిది తవన్త ఇతి-ఏవ మహాద్యమపి గురౌ న్యోగ్యం పున ర్దురుకులం ప్రతి
క్రేమధ్యయా ముక్త్యా భగవానైవ త మపరిత త్పతి పితరం ప్రాథమ్యామానై
త్యర్థః-

౧౩. —తథా సో మేధి మహావాచ—పితాఽపితృభివ వదానీ త్యుక్తా నిత్య

భావః
౧౪. ప్రతిజ్ఞానస్య ఏకవిజ్ఞానైన సర్వవిజ్ఞానస్య సమర్థానా యజగతో
బ్రహ్మకారకతాం ప్రతిపాదియతుం ప్రవృత్తి రిచ్ఛా లభి, యథాలోక ఆ

తే రాక్షశబ్ద మిత్యాదిగాః

ఇద మామూయతే చాచ్యోద్ధృత్యః సదేవ సో మ్యేద మగ్ర ఆ
సీ తేకమే వాద్విత్రియం తదైత్యత బహుస్యాం పిజాయేయేతి తత్రై
జోస్థుజతెత్యాదితత్ర సన్దేహః- కిం సచ్చబ్ధి వాచ్యం జగతారణం
వరోక్త మానుమానికం ప్రధానమ్, ఉత్తోక్తలక్షణం బ్రహ్మ్యతి-

విషయ మాహ॥ ఇదమితి॥ ౧౯౫యి మాహ॥ తత్రేతి॥ అనుమానికశబ్దే
స పూర్వపక్షచీజ ముచసమ్-

పరాహ్ని ప్రసారితానాం ఘటశరావృదభృ నాదీనాం మృదకోపావాసరాం
ప్రతిపాదయిషుః పూర్వాహ్నివృత్తద్వితీకరావాదికం మృద్విదేపి వాగీది ప్రతిపా
దియతి, తథా ప్రతిపాదయతి- సదేవ సో మ్యేద మగ్ర ఆసీదేకమే వాద్వి
త్రియమ్- ఇదం విభక్తనామరూపం బహుత్వావస్థం జగత్ అగ్రే స్థుప్తేః
ప్రాక్ ఏకమేవ అవిభక్తనామరూపతయా ఏకత్వావస్థావస్థురీపాద్యత్రియం
అభిహ్ని త్రస్తరకూన్య చ సకేవాసీదిత్యర్థః- అగ్ర సచ్చబ్ధి మానసంబద్ధయే
గ్యత్వేపక్షగత సత్త్వం ప్రవృత్తినిమిత్తీకృత్య పరమాత్మని వతః-అయం సచ్చ
బ్ధి విశిష్టభూత పరమాత్మతాచారవి కారణవిషయత్వసామర్థ్యా త్కార
ణ త్వేపయిక గుణవిశిష్ట ప్రకృతి పురుషకాలశరీరకం పరమాత్మాన ముప
స్థాపయతి- కేవానా మాజ్యసానా మిత్యాదౌ విశేషవాచ్యాభ్యోద్ధృత్య వికృతి
పుష్పదవాజ్యవాదిత్యన్య వాశమికన్యాయ సిద్ధిత్వార్థ- అగ్ర సదేవ త్వేవ
కారణ నైయాయికాభిమత ముచ్చగ్నేః ప్రాగ్జగ తోసత్త్వం వ్యావృత్తదే-స
గదే త్వేవకారస్య నైయాయికాభిమత తోకృత్తి ప్రాకాగ్రీన కార్యాన
త్వవ్యాపరణత్వం, తద్దైక ఆచారసకేవేదమగ్ర ఆసీత్ ఇతి అసత్కార్య
వాదికణాన ప్రతితేపప తాత్తరవాక్యసందర్భా దవసీయతే- ఏకమేవత్వవకా
రణ బహుస్యామితి ప్రత్యేకమగ్రార్య బహుత్వావస్థా వ్యుదస్యతే- త
దైకతతత్త్రాస్థుతే త్యుత్తరవాక్య సందర్భే సచ్చబ్ధి తత్త్వేన నిమిత్తత్వక
థనార్ అప్యత్రియదిత్యనేన నిమిత్తాస్తరం నిమిత్తతే- తతత్త్వేక మ్వత్రియ
వితివదాభ్యా మున్ననిమి త్ పాదనత్వోగ్ధం భవతి- తతత్త్వంబుధః- ఇ
దం బహుత్వావస్థం విభక్తనామరూపం ప్రత్యేకతయా దృక్యమానం జగతో
స్థుప్తేః ప్రాక్షిపితాస్త్రరకూన్య మవిభక్తనామరూపతయా ఏకంసచ్చబ్ధితం
బ్రహ్మ వాసీదిత్యర్థః- యద్యపి దాసీమపి జగ త్పుదేవ, తథా వ్యవిభక్తనామ
రూప సప్రదాపావర్తిః స్థుప్తేః ప్రాగవతి అగ్రేత్వస్య నానుపపత్తి- సచసచ్చ
బ్ధిస్య నూత్న ప్రకృతి కాల తేవ శరీరక బ్రహ్మపరత్వేనచ్చుత్తస్య కార్యభూ
త జగతి స్థుప్తేః ప్రాక్ తాదృక్ బ్రహ్మత్వరోధకత్వేనసత్త్వంబుధ్దరోధక
త్వాభావేనా సత్కార్యత్వదానకత్వం కథమితివార్యమ- స్థుప్తేః ప్రాక్ సచ్చ
బ్ధిత బ్రహ్మ, కేదే బోధతే నైయాయికాభిమతాసత్త్వత్వే వాసస్యావ్యర్థః సిద్ధ

శ్వాత్- ఏతేనకమే వాద్విర్యమిత్యత క్రమశ్చమిత్యాత్మ్యే ప్రమాణయ
 క్తః పదప్రత్యయైః- తస్య బ్రహ్మ వ్యతిరక్త మిత్యాత్మ్యే పరత్వేనైవ
 సామ్యదమగ్ర ఆసీదితికాలప్రాపణే చూడ్యమాగ్రపదేన తైత్తిక త, నామ
 రూపాత్మాకరవాణీతికుక్షణ నామరూపాత్మకప్రపంచ ప్రాపణీకాత్మరూపం ఏ
 రోధప్రసక్తార్- కించ ఇదంతభూ నితం సర్వంజగత్, సృష్టే ప్రాపణీకమే
 వాద్విర్యమియం సదేవాసీదితివై ర్వాత్మాత్మ్యతత్వేనసృష్టి ప్రాక్కాలేంద్రిరీయాపద
 న ద్వైతియాసత్త్వబాధనే సృష్ట్యర్థరకాలం తస్య అసత్త్వ ప్రతిపాదనేన
 జగతో మిత్యాత్మాన్విదితే-నుటకరావాదకం సన్యం సృష్టే ప్రాగ్వ్యతియై క
 మృత్పిబ్బవ తాన్విత్వక్యా నుటకరావాదీనాం మిత్యాత్మ్యప్రతి పాదనాదకా
 నాత్-ప్రాగసత్త్వప్రతిపాదనైఃవ్యానిత్యత్వమాత్రం నిర్ద్యోగమతు మిత్యాత్మ్యమే
 నద తేనా నానాస్థితి వాక్యాత్సమృద్ధ్యర్థర కాంబుద్యసత్త్వ తేదనా నిర్వాక్య
 త్వ నిర్దిరితివాన్విమేనస్థానతాట పరవ్య త్యధికరణే తస్య వాక్యత్వ బ్రహ్మగ
 తనానాత్వంక్షేపసరయూ వైరైవ వ్యాఖ్యాతశ్వాత్- స న్యనిత్యత్వమేవ మి
 త్యాత్మ్యమే, అనిత్యస్య ధర్మితే అనిత్యత్వ మసత్త్వమితి తావన్నుతిప్రొక్తైః,
 విద్యాతగణయితిసావీ త-తత్త్వాత్శ్వాత్, అనానిపరమాభావ్య ప్రాప్తై రభ్య
 పగమ్యతే,యత్తు కాలాంతరేణావీ నాన్యసం జ్ఞా ముతైతివై, పరిణేమాగ, సంభా
 తాం తద్యమృత్యువతచ్చ కిమి వేరాశిరన్సరజాత్, అనిత్యత్వమేవ మిత్యాత్మ్యమి
 తిదే, తీదృశస్యప్రామాణికస్య ప్రత్యక్షేవిరుద్ధస్య ప్రపంచమిత్యాత్మ్యే స్యా
 స్సానిర స్యప్రత్యక్షేవ్యత్వాదిత్యాసాంతావత్-

౧౧. సదేవాసీదితి సృష్టిప్రాక్కాలే బ్రహ్మేదే ప్రతిపాదనముఖేన సత్కా
 ర్యవాదముక్తాన్వి తద్విరోధ్యసత్కార్యవాది నైయాయకాభిమతం తాచార
 మ్భుగమిత్యాత్మానా ప్రతిపేక్షమసి కర్మకః ప్రతిపేక్షం తస్యర ముపన్యస్యతి-త
 ద్వికలమ రసదే వేదమగ్ర ఆసీ దేకమవాద్విర్యమియమ్- ఇతి-ఇదం జగదగ్ర
 సృష్టిప్రా గసదేవాసీ దిత్వభావః నామరూపవిధా గాభావంక్షేపశ్చతుషత్య
 స్య సద్భావేపి సమకత్వా దాచా॥ ఏకమే వాద్విర్యమితి॥ ప్రాగభావవ్య
 తిరేకేణ అవస్థాయా అవస్థాత్రయస్యవా కస్యాపి శత్రవం నాస్తిత్వభావః-
 యద్వా అసదేవిత్యర్థర విత్త్యర్థర సర్వదే నానమస్తంభం శబదవిప్రమ్యభద
 మప్రతి దేకమేవాద్విర్యమితి వాక్యాభావ్య ప్రతిపేక్షకమ-

౧౨- తస్మా దసత స్సజ్జయిత- సదితి భావప్రధాన నిరీకాశః, ఇదై
 త్యభావః- యస్మాద్భావో రుక్మతైఃప్రా గవస్థాత్రయస్యా ద్యభావః, తస్మాద్ధ
 తో గసతః సత్త్వభావా ఉక్మత్తి రకాయిత, అభవదిత్యభావః పర్యవసన్నః-
 సజ్జయితఇత్య త్రాదధావ క్షాన్తభావః-

౧౩- తస్యం ప్రతిపేపతి- తుతస్తుభుసో మ్యేవంస్యాదితి మూలాదక
 త మసత స్సజ్జయితే- తేన ప్రమాదేన అసత ఉక్మత్తి ప్రతియితే- తద
 తదమితి ప్రత్యభిక్త విరోధన ప్రమాణ సా, నవతారాత్- అది కథ మసతో

ద్రవ్యస్య సత్తా భవత్. అతః అనత స్సత్త్వ ముత్పత్తి ర్మతః. అతః సతపద ద్రవ్యస్య ద్రవ్యమేవ నావచ్చి న్నావస్థానైత సంచల్యమేవ ఉత్పత్తి రిద్యతా.

౧౦ పరవత్. ప్రతిపిద్య స్వమత ముపసంహరి— సతపదా త్యుదమగ్ర అనీ తేకమే వాచ్యతీయం తదేవత బహుస్యాం ప్రకాయయేతి త త్తేవా స్మర— తదత త్పిద్య బావ్యం పరం బ్రహ్మ విచిత్రానైవదిగ్నిత్ర వ్య ప్తిజగత్రాపే దాహం బహుస్యామ్, తదభాం తెజోబహుది సమస్తీయాదేన ప్రకటేనా వామియేతి సంకల్ప్య తేజ స్సజగ-

౧౧— సత్త్వ విమతర బహుస్యాం ప్రకాయయేతి త దహస్మర— అ త్రాదేతనస్య తేజలదే రీతిర్మత్యాసంభవార్, తేజలదేకాద్య స్తచ్చరీరక పర మార్సపరా ద్రవ్యవ్యాః భావ్యకృతా (౧౧౧౭) దౌగత్వే న్నార్సకృతా దితిసూత్రే తేజః ప్రభృతయేతికర్తాః పరమాన్యసవ వాచకాః- త త్తేజ వి మతర తా అపవిత్తరీ ముఖ్యమేవేగవ్యపదకేతిభావితమ-తథా(౧౧౭౧౦౪) తదభిధ్యానాదేవతత్వత్వా త్పిద్యతి సూత్రే తతేజ విమతర తాలప విత్తేతి త్రాయమాణ మిహగది తచ్చరీరకస్య పరమ్యైవ బ్రహ్మణ ఉపపద్యతేతి భాషితమ- (౧౧౭౧౫౭) సంఖ్యామూర్తికైర్వ్యధికరణే తతేజ విమతర తే జ్యరీరకం పరబ్రహ్మ వాధిధియతేతి భాషితమ- నచ తతేజ విమతేస్య త్ర తేజ్యస్యస్య తేజ్యరీరకబ్రహ్మపరమ్యై తతేజాస్మరతేతి వాక్యేన తేజ్య బ్ధిస్యబ్రహ్మపరమ్యై స్యాత్. నతేజ్యపరి- బ్రహ్మణః స్మర్యత్వాభావా దితి వాచ్యమ- తేజ్యరీరకబ్రహ్మణః కార్యత్వేన స్మర్యత్వేన వోచితాత్.

౧౨ తేజసో బహుత్వే ఉపపత్తిం దర్శయతి— తస్మా ద్యత్రక్వచ న తేజతి స్వేదతేజా త్మయః తేజసవ తద భ్యాదా వాయస్తే— యత్రక్వ చన దేతవా కాలేవా త్మయః స్మితప్యతే ద్రవ్యేద్యతే త త్తదా తేజసవ వా పాధికాయస్త ఇత్యభాః-

౧౩— తా అప విత్తస్త బహ్వై స్సామ్యమ ప్రకాయమహీతి తా అన్న మస్మ రస్త— అ త్రాన్నకర్తేన మహాభూతాధికారాత్ పృథి వ్యత్యతే- సూత్రితం చ(౧౩౩౧౩)పృథివీ, (౧౪)అధికారయోప కర్తా నైరభ్యతి- అధికారోమహా భూతాధికారి-యపం యత్కర్తృత్వం తదన్నస్యేతి తైత్తిరీయతే అద్యైః పృథి వీతి కర్తా నైరమ- ఏతర్యసూత్ర మన్యత్ర వ్యాకృతమ-

౧౪ అపా మన్నకేత్యై యోగీ మహా— తస్మా ద్యత్రక్వచన వభారి రజేవ భూయిక్త మన్నం భవతి— తేజేవ తత్రైవ త్యభాః-

౧౫— అద్యైవ తద వ్యన్నాద్యం వాయతే— త త్తేస్మా త్మృతిత్వేకేతే స్య త్రిహీయవాదిలక్షణ స్యాన్నస్య మృత్ప్రభవత్యదకాకాకత త తోః : న్నాద్య మన్నద్రవ్యతి పృథివీత్వాద్యైశ్చ మద్యైవ వాః వాయతత్యభాః-

౧౬— తేజాం తేజోబాం భూతానాం త్రిణ్యేవ వీజాని భవన్తి- అద్వైతం :

వతి ముద్దుకైమిరి— అద్విజ జీవ తోద్భిక్ష్వశ్చ నిర్లస్య నా మేరేమం ధా
తానాం తేజోబన్ధాని త్రిశ్యవ వీణా నీత్యభాః-
౨౫ తద వాపదయిరి— నెయండవ తైక్షర హస్తాహ మిమా స్తిస్రో
దవతా అననజీవనాత్ నానుప్రవిశ్య నామయాపే వ్యాకరవాజీ తాసాం త్రివృతం
త్రివృతమేత్రాంకరవాజీరి— అత్ర (౨॥౮॥౮౮) సంజ్ఞా మూర్తిః ప్రవృత్తికరణ
భగవతా భావ్యకృతా, నేయం దేవతేత్యాదివాక్య స్యాయమభాః, ఏవం సచ్చ
బ్ధి తా పరదవతా, ఇమా తైజోబన్ధరూపా స్తిస్రో దేవతా అనేన జీవన జీ
వసమప్తి విశిష్టే నాత్ నానుప్రవిశ్య నామయాపే వ్యాకరవాజీ దేవతా విచిత్ర
స్పృష్టిం తన్నామధేయానిత కరవాజీ, తత చ్చామూర్త్యసంసగ్గా మప్రా
ప్తా నామేమంతేజోబన్ధానాం చిశేషస్పృచ్ఛసమర్థానాం తత్సామర్థ్యాఽయో
త్రాం త్రివృతంకరవాజీరిభాషితమ్- (౨॥౧॥౫) అభిమానివ్యవజేకస్సు విశేషానుగ
తిభ్యా మిరిసూత్రే హస్తాహ మిమా స్తిస్రో దేవతా ఇతి తేజోబన్ధాని దేవతాశ
జ్ఞేన విశేషస్తైదితి భాషితత్వా దత్ర దేవతా ఇతి కృణిమాని దేవతాపరత్వం వ
త్తప్యమ్- తతశ్చేమస్తిస్రో దేవతా ఇతి స్యాయ మభాః- స్వస్వాధిమాని దే
వతాధిష్ఠితాని తేజోబన్ధాని నీత్యభాః- తేజోబన్ధానిమాని దేవతానాం పరమా
త్మవ్యతిరిక్తత్వే ప్రమాణభావార్ పరమాత్మనశ్చ సర్వాభిమాని దేవతాత్వసంభ
వాచ్య పరమాత్మరూప దేవతా ఇత్యభాః- పరమాత్మవ్యతిరిక్త దేవతాత్వస
గమేషి దేవతాశ్చ స్య తదధిష్ఠితత్వమే వాభాః- నచ త తైజోబన్ధత తత్త
జ విశేషత్యాహ తేజోబధి శక్త్యానాం పరమాత్మపరత్వా తైజోబన్ధానస్య ప
రమాత్మనాం తదవహితత్వావస్థాభీన బహుత్వాశ్రయణాం ఇమా స్తిస్రో దే
వతా ఇతి దేవతాశ్చై న పరామర్శోస్తు నతు దేవతాశ్చ స్య తదధిష్ఠిత పరా
మర్శిత్యమితి వాచ్యమ్- తత్తదవస్థ పరమాత్మమే జీవస్య ప్రవేశాసముజ్జేన
ప్రవేశాయోగ్య తేజోబన్ధానామేవ అభేదోపచారేణ లింగయావా దేవతాశ్చై
న నిర్దేహ్యవ్యత్వాత్- మహాసిద్ధాంతే త దైక్షతేరి సర్వజ్ఞత్వమ్ అస్పృశత
తినిమిత్తత్వం బహుస్యామిత్వపాదానత్వం తదభయానుగుణం సర్వశక్తి
త్వం సర్వసంకల్పత్వంచ అనేనజీవ నాత్ నానుప్రవిశ్యతి సర్వాస్తరత్వం
వాక్తం భవతి, జీవనాత్ నైతి జీవశరీరకేద మయిత్యభాః, సింహాన ధా
త్వా బహవో మయాతా ఇతివత్, సాగ్యజ్ఞాన్యదిగుణకస్య తద్విపరీతాకా
ర జీవేత్యాసంభవార్ యస్యాత్వా శరీరమిత్వాని వచనా త్తదనుప్రవిశ్య
త్యజేతన ఇవ జీవే వ్యనుప్రవేశశ్రవణాత్తచ్చ రీరవాదిశ్చ స్య శరీరపరత్వవ్యవస్థ
ముఖ్యరీయా ఉపపన్నత్వా చ్చాయమే వాభా ఇతి వ్యాసాన్యై రుక్తమ్- నను
జీవశరీరకేదమయాప్రవిశ్య వ్యాకరవాజీత్యభాః స సంభవతి వ్యాకరవాజీరి తి
జా కర్తు రభిహితత్వే నానహితాధికారవిహిత స్పృహాయుపపత్తే- నచ
వ్యాకరగణ్ఠియాకర్తు స్తిజాభిహితత్వే ప్రవేశక్రియాకర్తు రభిహితత్వా
త్ స్పృహాయా భవిష్యతితి వాచ్యమ్- తహి మయా భక్త్యా ప్రణామిత్య

ప్రయోగ స్థానము స్థానము. ప్రతియొకరు రథిధానము భుజియొకరు ర
 సభిహితత్వార్. స్వామియగుముది సూత్ర తెలుపెన కావ్యప్రశస్తియస్థా
 తాభావార్. ప కావ్యదనం భుజియెవదత్త ప కావ్యదనం భుజియె వద
 తై నెత్తరామ కావ్యప్రశస్తియ పాకరియ కర్మకర్మణ రసభిధానార్
 త్పరియ ద్విరియ కున సప్రాప్త్యరథిధాన జ్ఞానభావపదకావ్యా క్రియా
 విశేష్య త్వార్ ప్రధాన విశేషాదు విశేషాదుప్రధానమ, తత్త్రియసా
 భనయెరపి శక్త్య స్వద్వారకో గుణప్రధానభావ, తత్రప్రధాన క్రియాశ
 క్త్యభిధాన గుణక్రియాశ్చ రథిహితవత్ ప్రకాశత, ప్రధానానుభూతార్, గు
 ణానాం పుక క్త్యవిరుద్ధ స్వకా గ్నానభూయోగాచ్చ త్యక్తత్వాదితే త్న
 త్యమ్. మమేత్యస్య స్వనాపెతే త్యభావ. ఆత్మశబ్దః స్వరూపపరః. యద్య
 పి జీవశరీరకం స్వరూపం వ్యాకరణకర్మ నాభిద్యతే తథాపి స్వపదేవ ద
 కన్సిన్, బుద్ధ్యా నానాత్వకల్పనైతి న్యామన కల్పితభేద మాదాయ అసభి
 హితాధికానవిహిత త్పరియోపపత్తేః. ముది స్వేన రూపేణ ఇతర వ్యాప్త
 త్తిం కరీరీత్యాది ప్రయోగదశానాం. కరీరీతి తిజా కర్మ రథిహితత్వార్.
 నను తత్ర కరణాథా త్పరియ, కరణస్వంప నరితాధిహిత మితి, తహి
 ప్రకృతం తేజాః. తేనోకస్త్వేవ స్వకరణతయానుప్రవేశతి కర్మోత్పత్తిక
 రణ సారావయ్యకేత్యామ మేవాభావం వ్యాకరణమృతాధికరణే(౨౧౧౬౭) అ
 నైన జీవ నాత్మనా మదాత్మకజీవ నాత్మతయానుప్రవిశ్య. ఏత ద్విరితనా
 మయా పథా క్కరవాణీతి భాషితత్వేన జీవశబ్దస్య పరమాత్మపర్యవ్రాజావ
 స్థాపి దశావత్యా తదనుసారం జీవనెత్తస్యజీవపథాభావ. ఆత్మశబ్దస్య
 శరీరమర్థః. శరీరభూతే నానజీవనాను ప్రవిశ్యనామరూపే వ్యాకరణా
 త్యభావ. ఆత్మశబ్దస్య శరీరవాదిత్వ మభిప్రే త్యైవ మదాత్మకజీవనైతి భా
 షితమ్. ఆత్మత యానుప్రవిశ్యతి భావ్య స్థానమర్థః. ఆత్మతయైతి హేత
 త్పరియ. హేతుత్వంచ ప్రయోజనత్వేన వివక్షితమ్. ఆత్మత్వాభావ మనుప్రవి
 శ్య త్యభావ. ప్రతిశ్య నియంతృత్వాభావ ఆత్మత్వాసంభవా చ్చావరణానుప్రవి
 శ్య సంకలయానీతివగితి. యవ్యాఽనైనజీవనాత్మ నానుప్రభావః. పేషీయ
 మానూమాదమాన స్త్రివ్యుత్పత్తికైవావేన జీవనాత్మ నానుప్రవి శ్యేత్యత్రాపి జీ
 వాత్మనా ఇత్యే వాభావ. అన్సిన్ పతే అనైనైతి శబ్దస్య ప్రమాణప్రతిపన్న తు
 రోపవర్తితాదినః మచ్చరీరభూతేన త్యభావ. అనయేః పతయే త్పావ రణానుప్ర
 విశ్య పర్యవేష్యం కలయానీ, దెవదత్తేన ప్త్యా భుజిత ఇత్యత్రేవ ప్రవిశి
 క్రియా ప్రయోజకకర్తా పరమాత్మనా వ్యాక్రియమానస్య జీవాత్మనః కరణ
 తయా త్పరియాసంభవార్ త్పరియానాం నానుప్రపత్తిః. ఇయాంస్తు విశే
 షః. నామరూపవ్యాకరణస్య త్రిమృత్కరణ సమానకర్మకర్మావగమా న్నామ
 రూపవ్యాకరణాంక సాక్షా త్కర్మకర్మమ వ్యస్తి. ప్రవేశతు సర్వవ్యాపకస్య
 పరమాత్మనః సాక్షా త్కర్మకర్మావగమాంక ర్మయోజక కర్మకర్మమ్. ఏవం

ప్రతి నామరూపవ్యాకరణము సమీక్షకర్తృత్వ స్వభావ తత్వప్రకటన
యస్మాత్ నామపవర్తిత త్రవ్యవ్యవస్థ ఏతే నామ కరణవిద్య స్యామమకా
ర్యం సదస్య పర ప్రవృత్త్యాః- విమలస్యమి, విమలా విమల ఇతి సంకల్ప
సమయే తస్మాద్భావాది తస్మాత్ తావత్-

౨౬ — సేయం వివరణ తస్మాత్ ప్రస్తావనా అనన్తరే తే నామ నామ ప్రతి
త్య నామరూప వ్యాకరణ తాస్మాత్ త్రివృత్తం త్రివృత్త మైతేతా మకరణ-
అత్ర త్రివృత్తతవాభీనత్యానామరూపవ్యాకరణ స్యాధానుక్రమానురాధనవా
తక్రమా భార్యత-తక్రతేజోపన్న దేవ తాసు ఏతేతాం త్రివృత్తం కృత్యానామ
రూపవ్యాకరణ మకరణిర్యథా- అత్ర వ్యాపకస్య పరమాత్మనః స్వరూపేణ
సావివృత్తీకృత సర్వపస్తుప్రవేశస్య సర్వవా పత్త్యై స్వీకరణభారతేన నా
మప్రవేశస్య పూర్వ మధావార తేన నామప్రవిష్ట నామరూప వ్యాకరణిర్య
స్య నామపవర్తి- చరస్య రాజకరీరత్యాభావా న్న చార తామప్రవిష్టతీ వా
త్యసామ్యంచ-

౨౭ — యథాతు ఖలు సామ్యమాప్తిస్తా దేవతా త్రివృత్త త్రివృత్తైతా
ధవతి తస్మ వివాసీతి- దేవతాధిష్ట తానాం తేజోవిష్టానాం త్రివృత్తర
వివరణం మే నిగదతః కృత్వీర్యథా-

౨౮ వ్యాసార్థరాశ్చ మయాధికరణ (౧౧౧౬౭) అనుప్రతికృతనామరూప
వ్యాకరణాదీత్యత్ర నామరూపవ్యాకరణ స్యానుప్రవేశపూర్వకర్యమవగమ్యతే-త
త్సంప్రదిష్టతదేవానుప్రవిశదిత్య త్రానుప్రవేశస్యసృష్టి పూర్వకత్వ మకామ్యతే-
తస్మా త్సమీక్షకర్తృత్వ మేవ వివక్షితం శశార్యాపర్యమి- అతఏవమీ తస్య
త్యహ్ని విదధ ద్రుప మేతి సృష్ట్యుగప్రవేశయే సుహనకారీనర్యమి ప్ర
తీయతే- అథవా తత్సంప్రదిష్ట సుప్రవిశదిత సృష్ట్యుగప్రవేశన క్రాయమానా
నుప్రవేశః స్థిత్యభివృద్ధిపతే త్యక్తమై- అత్ర వ్యాపకస్యానీ పరమాత్మ మో
స్త్రాధ్యాపిక్రమద్వారా మప్రవేశ ఉపపద్యతఇతి తేచిత్- తేవద్వాత్ర వా
మప్రవేశో శస్యతఇతి తేచిత్- ప్రతిపస్తు తత్త్వస్తు ముత్రపూర్ణ పరమాత్మ
కార్యకారిత్యార్ తత్ర ప్రవిష్ట ఇ త్యుక్తిరీతి తేచిత్-

౨౯ — యదగ్నే రోహితం రూపంతేజస స్త ద్రూపమై- అగ్నేయో బ్రా
హ్మణం స్వకూపం రోహితోభాగో ద్యుకతే తత్త్రివృత్తపరస్య తేజసః స్వ
రూపమై-

౩౦ — యద్యుక్లం తదపాం యర్పుష్ణం తదన్నస్య- అగ్నేయో యు
క్లం రూపం తదపామై- ఏవం యదగ్నేః కృష్ణం తర్పుణివ్యా ఇత్యథా-

౩౧ అగ్నే నైజోజన్మనముదాయరూపత్వే యావత్తేజోఅగ్ని పస్మాదను
గ్నితాతే జోసంయుః ప్రాప్నోతి తక్రతానా- అపాగా దగ్నే రగ్నికృష్ణమ
— తేజోఅగ్నే ద్యుగావ్యుకృష్ణస్థానాక పామగ్రీసన్నిధాతి అగ్నిత్యావక స్థా
నాక తదే- అవస్థాత్తరం ప్రావర్ణవతి-

౨ కిం ప్రాప్తమ్- ప్రధానయతి- కరు- సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆ
సీ దేకమేవేతి, ఇదంశబ్దవాచ్యస్య తేతనభోగ్యభూతస్య సత్త్వర
జస్తిమోమయస్య వియదాదినానాహువవికారావత్కస్య వస్తున్య
కారణావస్థాం వదతి- కారణభూతద్రవ్య స్థావస్థాన్తరాపత్తి
రేవహి కార్యతా- అతో యద్భవ్యం యత్స్వ భావంచ కార్యా
వస్థం, తిత్స్వ భావం తదేవ ద్రవ్యం కారణావస్థమ్- సత్త్వవి
మయంచ కార్యమితి గుణసామ్యవస్థం ప్రధానమేవ కారణమ్-
తదే వోపసంహృతసకలవిశేషం సన్యాత్రమితి, సదేవసోమ్యేదమ
గ్ర ఆసీ దేకమే వాద్వితీయమి త్యభిధీయతే- తత ఏవచ కార్యకా
రణయే రసన్యత్వమ్- తథా సత్యే చైకవిజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞాన
ప్రతి జ్ఞోపపత్తిః- అన్యథా యథాసో మ్యైకేన మృత్పిణ్డే నేత్యాది
మృత్పిణ్డ తత్కార్య దృష్టాన్తదాప్తాన్తికయో త్యైకాప్యంచేతి
వికారా-రసివాదీ వాక్యేన, మహాషిణా కపిలేనోక్తం ప్రధానమే
వ ప్రతిపాద్యతే- ప్రతిజ్ఞా దృష్టాన్తరూపే కానుమానవేష రుచ
చేదం వాక్యమితి సుచచ్ఛబ్దవాచ్య మానుమానికమేవ-

౨ శుభమాహ॥ సదేవేతి॥ తేతనభోగ్యభూతస్యేతి॥ తేతనస్య కారణత్వా
యేగా ॥ స్నేడం వాచ్యత్వేతి భావః- ప్రధానత్వవిధ్యత్కా మాహ॥ సత్త్వేతి॥
సుఖదుఃఖ మోహన్యయా త్సత్త్వాదిమయత్వ వితిభావః- ద్రవ్యైక్య కార్యత్వ
కారణత్వ రూః భోగేద విత్యత్రాహ॥ వియదాదీతి॥ ఏకత్వవిమయత్వ తైకమ్యమి
త్యభిధీయతే- అన్యైవ కారణావస్థత్వం కథమిత్య త్రాహ॥ కారణభూతేతి॥ ఏకః
కిం ప్రధానత్వవిధ్యయ ఇత్యత్రాహ॥ అత ఇతి॥ గుణసామ్యవస్థంచే త్కారణ
మేకత్వాది కథ మిత్యత్రాహ॥ తదేవేతి॥ కదాచి దశత్వం నామయావలమయత్వ
గుణ తైకమ్య వృద్ధాన ఇత్యభిధీయతే- తత ఏవ- త్రిగుణాత్కన్యైవ సచ్ఛబ్ద వాచ్య
త్వార్- సహివికారీయయే రసన్యత్వమితి భావః- అసన్యత్వం మా భూదిత్యత్రా
హ॥ తథేతి॥ తథాసతి- అసన్యత్వేన- యద్వా ప్రధానకారణత్వేన- యుక్త్య
న్తరమాహ॥ అన్యత్వేతి॥ అన్యథా- తేతనకారణత్వ- యద్వా విరుప కారణే దా
ప్త్యాన్తికే సమానకార్యకారణదృష్టా మ్న సమవేశిత్యభిధీయతే- పూర్వవత్కము
పసంహరతి॥ ఇతి॥ మహాషిణేతి యుషిం ప్రమాణం కలిమితి త్రితి సాన్సిరి
తా॥ అనుమానవేష మేవేతి॥ ప్రతిజ్ఞా దృష్టాన్తరూపే త్సత్త్వాదేవకత్వాదిభిభావః-

3 తత్త్వం ప్రాప్తే భవతి. ఈశ్వరే శాశ్వతమితి. యస్మిన్ శబ్దపద ప్రమాణం న భవతి తదశబ్దమ్. అనుమానకమ్. ప్రధానమి త్యర్థః. న తే జ్ఞగతా రణబాధి వాక్య ప్రతిపాద్యమ్. తుతః. ఈశ్వరే. సుబృహద్వాచ్యసంబద్ధి వ్యాపారవిశేషాభిధాయి న ఈశ్వరే ధాతో శ్చికణాత్, తదైతరం బహు స్యాం ప్రకారే యేతి. ఈశ్వరాత్రియాత్మకా శ్చాచేతనే వ, ధానే న సంభవతి. అత ఈ దృశేణుశ్చ తేజో న విశేష సుర్వజ్ఞ సుర్వశక్తిః పురుషోత్తమ సుబృహద్భిధేయః. తథాచ సర్వేష్యేవ సృష్టిప్రకరణే పీతౌ పూర్వితేవ సృష్టిః పరిత్యజే, న ఈశ్వర లోకాన్ము సృజాత్మి నభిమాన లోకా నసృజత, న త్తాంవతే) స ప్రియ మసృజతే త్యాదిను.

3 అస్మిన్ పూర్వపక్షే ప్రాప్తే సూత్ర మవతారయతి॥ ఏవమితి॥ ఈశ్వర రితి॥ అశబ్దస్య కథం శబ్దేన ప్రతిపాదన మిత్యత్రాహ॥ యస్మిన్ సేతి॥ అబ్ధిశ్చ తవ దవధారణం గర్భితమితి భావః॥ శబ్దే కవద్యం నతేత త త్త్వం మనాన రమిత్యత్రాహ॥ అనుమానకమితి॥ పరమాణువ్యావృత్త్యర్థమాహ॥ ప్రధానమితి॥ సూత్రే నభిధానం వదన్ తాత్పర్యమాహ॥ నతేతి॥ ధాతోరితి॥ సహితేతి త్యు క్తమితి భావః॥ ఏవముక్తి శ్చబ్ద సావరస్య సూచనార్థే॥ త్యుక్తిప్రాయవతోక్తమ్. కస్మిన్వాక్యే ఈశ్వర రిత్యత్రాహ॥ తదైతరతి॥ ధాత్యర్థోపాక్రియా, తద్యోగ శ్చవితత్త్యత్రాహ॥ ఈశ్వరేతి॥ ఈశ్వరప్రియాదిశబ్ద సూచితత్త్యర్థః. త త్త్వో కవద్యత్యత్రాహ॥ ఈశ్వరేతి॥ తదైతర, బహుస్యాని త్యనయే రథమా హ॥ సర్వజ్ఞ సుర్వశక్తిరితి॥ సతే తేవతా విశేషత్యమాహ॥ పురుషోత్తమ ఇతి॥ తథాచేతి॥ ఈశ్వరస్య గోగత్యే అనేక ప్రతిస్వారస్య భక్తిశ్చితి భావః॥

32— వాచారంభం వికారోనామధేయం ప్రీతిరూపాదీ త్వవసర్యమ్— అ తస్మైశ్చోపన్వై రవాగ్ని త్యాద్యవసాం లక్షణావికారా ల్ గాత్యుద్దిహామ థేయం చవాహ్ను న్యకవ్యవహరసిద్ధయై స్పృశ్యతే. అతస్మైశ్చోపన్వై సవరూపాద్యవా గ్నిరితి సత్యమిత్యర్థః.

33— యదావిత్యస్య రోహితం రూపం తేజసస్త్ర సూర్యం యద్యుక్లంతద పాం యత్కృత్తం తేజస్సస్యాపాగా దాదిత్యాదాది త్వవసం వాచారంభం వి కారోనామధేయం ప్రీతిరూపాదీత్వవసర్యం యత్పం ద్రమసో రోహితం రూపం తేజసస్త్ర సూర్యం యద్యుక్లంతదపాం యత్కృత్తం తదస్మస్యా పాగాద్యం తాత్పర్యం త్వవసం వాచారంభం వికారోనామధేయం ప్రీతి రూపాదీత్వవసర్యం

౪ ననుచ కాత్యాయనుశ్లోనైవ కారణేన భవితవ్యమ్- సత్యమ్-
గర్వకాత్యాయనుగూపవ సర్వజ్ఞ సస్వర్వశక్తి సస్వస్వసంకల్పః పురు
షోత్తమ సుస్సక్ష్మవిదవిద్యస్తు శరీరకః- యథావా. పరాస్య శక్తిర్వి
విదైవ శ్రూయతే స్యాథావీకీ జ్ఞానవిలక్తియాద, య సస్వర్వజ్ఞ
సస్వర్వవిద్యస్య జ్ఞానమయం తపః, య స్యావ్యక్తం శరీరం య
స్యాకరం శరీరం యస్య మృత్యు శరీరమ్ పప సర్వభూతాన్
రాస్థేతి- తదేతత్ (౨॥౧॥౪॥) నవిలక్షణత్వా విత్యాదిను పతి
పాదయిష్యతే. ఆత్ర) కృష్ణివాక్యాని న ప్రధానప్రతిపాదన యే
గ్యానీ త్యుచ్యతే- వస్తువిరోధస్తు తత్రైవ పరిహరిష్యతే-

౫ యత్పూర్వం, పరిజ్ఞా దృష్టాన్తయుగా దనుమానరూప
మే వేదంవాక్యమితి- తదసత్- హేత్వనుపాదానాత్- యేనాశ్చ
తంత్రైవ త్రేకజ్ఞానేన గర్వవిచ్ఛేదే ప్రకీపపాదయిషితే, ప
రాస్యనా తదసంభవం మన్వానస్య తత్సమ్మతమాత్ర ప్రదశా
నాయహిదృష్టా న్తపాదానమ్- ఈక్షత్యాది శ్రవణాదేవ హ్యను
మానగన్తాభా వోఽవగతః-

౪ సత్యతః కాత్యాయనుశ్లోకమ్- నతు ప్రధానశ్చమ్- నిమిత్త
శ్చ ముపాదానశ్చం విచారాదీనాం సవ్యవకర్తవ్యం చాభిప్రేత్యాహ॥సర్వ
జ్ఞ ఇత్యాది శరీరవ్యవహారములవ్యాప్తనా పరిణామకమకులవ్యాప్తవర్తకం
సర్వశక్తిశ్చమ్- ఆత్ర శ్రుతిం దర్శయతి॥యథాహేతి॥ కిం శరీరశ్చమ్, శరీర
త్వే శరీరత్వాదీనహేతుకం నస్తు రిశ్యత్రాహ॥తదేతది॥ అధికరణద్యయ
పానగుత్య మాత్రాత్మానా॥ఆత్రతి॥ఆత్రవాక్యశక్తే తార్థవిచ్ఛేద ౩, తత్రతు
వాక్యతర్కవిరోధ పరిహార ఇత్యర్థః ౩-

౫ యద్విశ్వయూతం పూర్వపక్షకాతుం పరిహరణీతదసపది॥ ఘటప
టాదీనా మత్వతః శివా దాకారైశ్చనాది ప్రతిజ్ఞానుదపత్తి మభిప్రేత్య సర్వా
త్సనేత్యుక్తమ్- దృష్టాన్తస్య సంభవాత్కార్య నాస్యథావీకీత్వా న్మతాత్వా
తేవకర్తవ్యం త్యక్తః ౩- అనుమానరూపశ్చ సంభవాత్కార్యయే నన్వహరణ్యే
నోనిగాయక ఇత్యత్రాహ॥ఈక్షత్యాది॥ శక్తిత సాధారణ్యాప్యాది నిరస్త
త్వా దనుమానగన్తాభావ ఇత్యుక్తమ్- హేత్వన్తరాదీ విచ్ఛేద్య కారణతయా
దత్తేత్తరాదీ-

యద్విశ్వకారాదీతం దూరతః సప్రమాణం యుక్తం, తదపాం యత్కృష్ణం
తదస్మిన్సాధాగా ద్విశ్వకారా ద్విశ్వక్రమ్- తాచారాశ్చం విచారా సామ

అథ స్యాత్ - సచేతన గతం ముఖ్య మిదం మిథ్యాచ్యుతం - అపితు పృథానగతం గౌణ మిదం - త త్రైవిక్రత, తా అప విక్రవేతి గౌణేన సామాన్యత - భవతి నాచేత నేవ్యపి కేత సభర్తృపదాః - యథా వృష్టి పృథీత్యా కృపయః, వ పేదాని వీజం పృథి సంజమాపేతి - అతో గౌణ మిదం మి తమామాశదా - మ మధాప్య పరిహరతి -

గౌణశ్చే న్నాత్మ శబ్దాత్ 11

యదత్తం గౌణేన సామాన్యత తస్మిన్ పీతృవ్యపదేశ సనిర్వని యతపూర్వావస్థాభిప్రాయే గౌణితి - తన్న - వితదాస్యమిదం సర్వం త తస్య స ఆత్మేతి సచ్ఛబ్దప్రతిపాదితస్య ఆత్మశబ్దేన వ్యపదేశాత్ -

ఏత దుత్తం భవతి - వితదాస్యమిదం సర్వం, స ఆత్మేతి తే తనాచేతనప్రజ్ఞోద్బేదేన సత ఆత్మత్వోపదేశోఽయం నాచేత నే పృథానే సంగచ్ఛత్యితి - ఆత స్తేజోబిన్నానామపి పరమాత్మై వాత్మేతి తేజఃప్రభృతయోఽపి శబ్దాః పరమాత్మవసేవ వాచకాః - త థాహి వానాహమిమా స్తిస్మాదేవతా అనేననేవే నాత్మనానుపి

ఉత్తరమాత్రం ముఖ్యమిదం మిత్తేర్దాగత్యం శబ్దైః॥ అథ స్యాదితి॥ రత్త జిఇ త్యగ్ర్యప్రాయస్యామే దర్శితః - లోకే కాస్త్రేచ గౌణాద్దర్శితా య థేతి - శబ్దాయా అనుకూలత్యా దనుభావ్య త్యుక్తమ్ -

గౌణశ్చే న్నాత్మ శబ్దాత్ - గౌణత్వ నిర్వాచకం గుణం వచన్ మాత్రం యోజయతి॥ యదత్తమితి॥

ఆత్మశబ్దోపి మృదాత్మక ఇతివ త్సాన్వి వికృతాహ॥ ఏతదత్తమితి॥ సర్వ శబ్ద సంకతోభిప్రేతః - గౌణసామాన్యం హేతు ముపగ మ్యత్తం, స ఏవనే త్యాహ॥ అత ఇతి॥ అతః - విదధితో రాత్మత్వాత్ - శబ్దం వాచకత్వ మిత్తత్రా హా॥ తథాహితి॥ వస్తుత్వం, తేజస్తస్య మత్తం పృథివీత్వం - సామాన్యత్వ

యం త్రివిధాపాదీత్యవసర్గ - పూర్వవక్తాః॥

దేవ - ఏవం సర్వస్యా విప్రవంశస్య త్రివృత్తైరతేజానిష్ఠ రూపైశ్చ సరదభే దేత్రసాధ్యాధ్యాత్మ సంబంధాహితమత్వా స్థిలమణస్యతేజాన్య త్రివృత్తైరతేజోబిన్నా భదంబం ద్రియమసాప్రదానాం చ త్రివృత్తైరతేజానిష్ఠా త్యయి త్యుక్తం ప్రదేశకయితం ప్రసంగి - యథాబుభుషామ్యే మాస్తిప్రదేశకః॥ ఛ

విశ్వ నామరూపే వ్యాకరణాశీతి పరమాత్మానుభవేవాదేన తజః
ప్రళయతీతాం వస్తుత్వం తత్త్వానుభావక్త్యుంచేతి- త లైజ విమత,
తా ఆప విక్షన్తత్వపి ముఖ్యప వేక్షణవ్యవదేశః- అథ స్థానావ
ర్యాదపి తదైక్షిత్యత్రా గాఢత్వావదేశా- మూలత్వాశీతితి సూ
తాభిప్రాయః-

ఇతశ్చ న ప్రధానం న చ్ఛబ్ద ప్రతిపాద్యమ్-

తన్నిష్ఠస్య మోక్షోపదేశాత్ ॥ 2 ॥

ముముక్షో శ్చేత్తతః తత్త్వమసీతి నదాత్మక త్వానుసన్ధాన
ముపదిత్య, తన్నిష్ఠస్య, తస్య తావదేవ విరంయావ న్నవిమోక్ష్యే
అథ సంపత్స్యైతి శరీరపాతమాతాన్తరాదేయ విహ్వలంపత్తిల
క్షణో మోక్షఇ త్యుపదిశతి- యదిచ ప్రధాన మచేతనం కారణ
ముపదిత్యేత, తదా తదాత్మక త్వానుసన్ధానవ్య మోక్షసాధన త్వో
పదేశో నోపేషద్యతే- యథాకృతు రస్మిల్లా కే పురుషో భవతి తథే
తః ప్రేత్య భవతీతి తన్నిష్ఠ స్వాచేతనసంపత్తిరేవ స్వాత్- నచ
మాతాపితృ సహస్రేభ్యోపి వత్సలతరం శాస్త్ర మేవంవిధ తావ
త్ప్రియాభిమాతిహేతుధూతా మచిత్సంపత్తి ముపదిశతి- ప్రధానకార
ణ వాదినోఽపిహి ప్రధాననిష్ఠస్య మోక్షం నాభ్యవగచ్ఛన్తి-

స్వార్థ శక్త్యా జితాస్మరితా- సావాచర్యాభావాద్భూ రోత్సారితా-

అనన్తరమాత్ర మవతారయతి॥ ఇతశ్చేతి॥ సర్వశక్త్యా సంకోచ అనుమా
నమేతు శ్చాస్తీతి భావః-

తన్నిష్ఠస్య మోక్షోపదేశాత్ — తచ్చర్మా భావమా॥ రదితి॥ శరీరపా
తేతివిమోక్ష్యైత్యత్ర కస్మాది త్యాకాక్షియా మస్మాచ్చసీరాది త్యైకాభ్యా
వ్యతిరేదిత్యుచితీ భావః- తతః మిత్వత్రాహ॥ యదీతేతి॥ కథమనుపపత్తిరిత్య
త్రాహ॥ యథేతి॥ అచేతనసంపత్తి స్సం సారికమ్- తతః మిత్వత్రాహ॥ నతే
తి॥ అముత్ర తత్త్వకృత్వం తరచర్యః-

రుదంప్రా ప్యరివృత్తిస్య తైత్రాధవతి తన్నిభాసీతి — తేజాలన్నాని
పురు షగుణజ్య మాసానిపురుషంప్రాప్యయిత్రాత్రిధాత్రిధావరిణమం తెతంపరితా
మద్రకారం కృణ్యేత్తథః-

తేజ — అన్నమీతరం త్రేధావిధీయతే — పురు షగుణక్తంకాకర్మాభావవ్య
మానమన్నం స్థానిక మర్థమాణీక మా కేనత్రేధావిధక్తంభవతి

ఇతశ్చ నప్రధానమ్.

హేతుత్వావచనాచ్చ॥౮॥

యది ప్రధానమేవ కారణం నచ్చబద్ధవిహితం భవేత్, తదా ము
ముక్షో శ్చేత్వతశ్చేత్ స్తదాత్మకత్వం మోక్షరోధిత్యా జ్ఞేయత్వే
నైవోపదేశ్యం స్యాత్. నవతత్త్వేనైవ ప్రత్యుత్పాదేయత్వే
నైవ తత్త్వమసి, తస్యకావచేవ ఐరమి త్యుపదిశ్యతే.

ఇతశ్చ నప్రధానమ్.

ప్రతిజ్ఞా విరోధాత్॥౯॥

ప్రధానకారణత్వే ప్రతిజ్ఞా విరోధశ్చ భవతి. వాక్యోపక్రమే హ్యే
కవిజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞానం ప్రతిజ్ఞాతమ్. తచ్చ కార్యకారణయో

॥ఇతశ్చేతి॥ సదుక్తి ర్మతాదాత్మ్యము సస్సానాయా కింతు సేయిత
యేతి కచ్చియా సంకతిః.

హేయత్వావచనాచ్చ— సూత్రాభాగభరిత మాహ॥ ప్రత్యుత్తేతి॥ సహ
స్థూలోపమితిధేవ నిష్పిష్యతేతి భావః॥ ఇతర హేతుసమస్తా శాస్త్ర శ్చ
శబ్దః॥

ఉపక్రమ ప్రాబల్యా దుక్త హేతు దౌర్బల్య కల్పం పరిహరితి— ప్రతి
జ్ఞా విరోధాత్— త్యుపక్రమే వాస్తవమనుమితి భావః॥ శబ్దాభామాహ॥
పథానేతి॥ కథమిత్య రాహువాక్యేతి॥ తతః॥ మిత్య రాహుతచ్ఛేతి॥ తతోపి

౩౭—తస్యైశ్చ విష్టాధాతుస్త త్పురీక్షంశవతి, యేమధ్యమస్త త్సాంసం
యేదివిష్ట స్తస్సనః— స్థూలాంశః పురీక్షరామాపద్యతే, మధ్యమాంశస్తుమాం
సరాం, అణిష్టాంశస్తు మనసప్రపాద్యయకరామాపద్యతే, మనసప్రపాం కారికత్వే
నాస్త్వవికారత్వాభావాదిభావః॥

౩౮— ఆపవీతాస్తై ధావిధీయంతి, తాసాంయ స్థవిధాధాతుస్త స్థూ
త్రం భవతి, యేమధ్యమస్తల్లాపితం, యేదివిష్ట స్సప్రాణః॥ తతోపి
త్రేధావిధీయతే, తస్యైశ్చ విష్టాధాతుస్త దస్తి భవతి, యేమధ్యమస్తస్థూ
యేది విష్ట స్సానాత్— తైస్థూరాపకం తేజశ్చైవ మూర్ధతే-మజ్జాతస్థ్యంరగో
తశ్చ మూధాతువిధేజః॥ తైస్థూరాపకం తేజస్యనూజ్జ్లోమాగాపాద్యయక
త్యభావః॥ ఉచ్చంపూర్వవర్త.

౩౯— అన్నమయంహిసోమ్యమన ఆహారమయః ప్రాణస్తే జామయాతాగి—
చీకరీత్యాదుకః స్థా దవాచామస్త్యులతేజస్సు జ్జ్లోమాగాపాద్యయకత్వాత్సజీర్ణ
మయం ప్రాణోజమయస్తే జామయాతాగిర్వ్యభాగః॥

రనన్యత్వేన కారణభూత సర్విజ్ఞానా తత్కార్యభూత చేతనాచేత
నప్రపంచస్య జ్ఞాతతయై వోపపాదనీయమ్- తత్తు ప్రధానకార
ణత్వే చేతనవర్గస్య ప్రధానకార్యత్వాభావాత్ ప్రధానజ్ఞానేన
చేతనవర్గవిజ్ఞానాపిదేర్శ్యరుధ్యతే-

ఇతశ్చ సప్రధానమ్-

స్వాప్యాయాత్ ॥౧౦॥

తదేవ సచ్చబ్ధివాచ్యం ప్రకృత్యాహ- స్వప్నాంతం మే సోమ్య
విజానీహి యత్రైతత్పురుష సస్యపితినామ సతా సోమ్య తదా సం
పన్నో భవతి స్వ మపీతోభవతి తస్మా దేనం స్వపితీ త్యాచక్షతే
స్యం హ్యపీతో భవతితి సుషుప్తం జీవం సతాగంపన్నం స్వ మ
పీతః స్వస్థిన్ ప్రతీనఇతి వ్యవదిశతి- పశ్యత్స్వ స్వకారణే లయః-

॥ మిత్యత్రాహ ॥ రత్తితి ॥

సుషుప్తలయస్య కార్యకారణత్వనిలస్థనఇతి సోఽనన్తరం సంగతః—
స్వాప్యాయాత్— అథాన్తరత్వ వ్యావృత్త్యర్థ మహాత్మదేవేతి- యత్రయ
దా- స్వమపీతకల్ప వివరణం స్వస్థిన్ప్రతీనఇతి- తతః ॥ మిత్యత్రాహ ॥ ప్రశ

౭౯— ఏకవిజ్ఞానసనన్య విజ్ఞానసిద్ధ్యర్థం బ్రహ్మవ్యతిరిక్త స్వరూపాద
యత్యంవతుంప్రవృత్తవైతాలన్నాత్మకసకలా చేతనవర్గస్య రూపాదేయత్వ
ముక్త్యాచేతనవర్గ స్వాపీతరూపాదేయతాం ప్రతిపాదయతు- ప్రస్తాతి— అ
వ్యా లో హరుణిత్వైతకతుంపు త్రమువాచస్య స్వప్నంమేవ మ్యవిజానీహి
తి— స్వప్నాంతంసు షుప్తింప్రతిపాదయతో మమవాక్యోన్య జానీహితిపితాపు
త్రీమాహస్సైత్యథః ॥

౮౦— ఏవంఃప్రవృత్తానాథాం ప్రతిక్షాయాహ—యత్రైతత్పురుషస్సపితి
నామ—యత్రయదా- నామకల్పః ప్రసిద్ధా- ఏతత్పురుషః- ఏవపురుషఇత్యర్థః ॥

౮౧— సతాసోమ్యకదా సంపన్నోభవతి—తదా తస్మిన్స్వా కరాలే,
సదేవసోమ్యతి ప్రకృతేనసతాసంగతోభవతి

౮౨— తస్మాదేవసత్సంపత్తి స్ఫురింయమాచక్యం స్వపితినామనిర్వచనాను
గృణంవిచ్ఛాతి— స్వమపీతోభవతితి— అత్రస్వకల్ప స్తావన్నతేవమాత్ర ప
రః- సతాసోమ్యకదా సంపన్నోభవతిస్వమపీతో భవతితి స్థానప్రసాదేనసచ్చ
క్లిప్తకల్ప ర్మారోపజయత్వాచక్యం భావార్సస్య స్వవాస్మిన్ ప్రకరణే పర
మాత్మనియంతావత్స్యకదా ॥ తత్పరపిత- ననుజీవధిన్నత్వా త్పరమాత్మనస్త

ఇహాచేతనం ప్రధానం చేతనస్య జీవస్య కారణం భవతు మహా-
 తి-స్య మపీతో భవతి-అత్సానమేవ జీవోఽపీతో భవతిత్యధా-
 చిద్వస్తు శరీరకం తదా త్స్మాదృశం బ్రహ్మైవ జీవశబ్దే నాభిధేయ
 తత్తతి నామరూపవ్యాకరణశు) త్యోక్తమ్- త జ్జీవశబ్దాభిధేయం
 బ్రహ్మ సుషుప్తి కాలేపి ప్రళయ కాలాత్తత నామరూపపరివృత్తాభా-
 వాత్ కేవలసచ్చబ్దాభిధేయమితి, సతా సోమ్యతదా సంపన్నో
 భవతి స్వ మపీతో భవతీ త్యుచ్యతే- తథా సమానప్రకరణే నామరూ-
 పపరివృత్తాభావేన ప్రాజ్ఞేనైవ పరివృత్తాత్, ప్రాజ్ఞేనాత్మవాసం
 పరివృత్తో న కావ్యం కిచ్చినవేద నాన్తరమి త్యుచ్యతే- అమో-
 యా జీవస్య నామరూపపరివృత్తా దేవహి స్వవ్యతిరిక్త విషయజ్ఞా-
 నోదయః సుషుప్తికాలేహి నామరూపే విహాయ సతా సంపరివృత్తః
 పునరపి జాగరదశాయాం నామరూపే పరివృత్త్య తస్మాద్నామరూపా
 భవతితి శ్రుత్యన్తరే స్పష్ట మభిధేయతే- యదా సుప్త స్స్వప్నం
 నకథం వన- పశ్యతి అథహస్త్విహ ప్రాణపై వైకథాభవతి, తస్మాద్వా-
 తిత్సానః ప్రాణా యథాయతనం విప్రతిష్ఠన్తై, తథా, తత్తహ వ్యా-
 ఘో)వా సింహువా వా వృకోవా పరాహువా దంశోవా మశకో-
 వా యద్యద్భవన్తి తథా భవన్తితి- తథా సుషుప్తం జీవం, ప్రా-
 జ్ఞేనాత్మనా సంపరివృత్తత్తతి చవదతి-

యశ్చేతి॥ సూక్ష్మదశాఽర్థి ర్లయః- తాగ్రజ్జీవవిత్త్వః పర సుషుప్తజీవవి-
 త్త్వస్యస్థిత్వో లీనః తదవస్థోభూది త్యధా- స్వకృత్ స్వాత్మీయాదిపరత్వ-
 భ్యదాసాఢా మచేతనపరత్వభ్యదాసాఢాం చేతనపరత్వే వైకథ్యాఢాం
 స్వకృత్ వైకథ్యకృత్భ్యదాసాఢాం చాచాశక్తిః॥

స్వ కథం జీవం ప్రతిస్వత్వమితి చేదుచ్యతే- ఇతమనుష్టుది నామరూపాభిహాస-
 రాగలా భాద్యమగుణవిహిత క్రిత్వాన ప్రళయవత్సాగరితావస్థజీవ విత్త్వః ప-
 రమాత్మా దేవమనుష్టుది నామరూపరాగ ద్వైకలోభ మహత్సాపాధికరావ్యభ్యం
 తరాకారాభిమాన కాయవ్యవహితజీవశరీరకస్పన్నార్సస్యం తథాశక్తివైకథ్య-
 వితిస్వావ్యయా(౧౨౧౧౧౦)దితిసూత్రత్వాసాత్స్వత్వత్వాత్వాత్వానువచన్తిః
 అగ్రత్వం త్వత్వస్య ఏతలయాభావస్య సకర్మకర్తృత్వమితీతివిత్త్వవిత్త్వ-
 రతి- తస్మాదేతం స్వకీర్త్యాచక్షతే స్వంహ్యకీర్త్యాచక్షతే- హియస్మా-

తస్మాత్ సత్తవభూతివాచ్యః పరం బ్రహ్మ సర్వభూతః పరమేశ్వరః పురుషోత్తమపతః తదాహ వృత్తికారః- సతా సోమ్య తదా సంపన్నో భవతి సమృద్ధ్యసంపత్తిభ్యా మేత దధ్యవసీయతే, ప్రాజ్ఞే నాగ్నవా సంపరివ్యక్తృతి చాహతి-

ఇతశ్చ న ప్రధానమ్-

గతి సామాన్యార్థః॥౧౧॥

అత్సావా ఇద మేకపవాగ్రుచి న్నాన్యతి-ఇచ్చన మిషత్ స శుభ్రత లోకాన్న పృథా ఇతి స ఇమా లోకా నస్పృతే, తస్మాద్వా ఏతస్మా దాగ్నస ఆకాశ స్సంఘాతః, ఆకాశాద్వాయుః, వాయో రగ్నిః, అగ్నేరాపః, అద్భ్యుః పృథివీ, తస్యహవా ఏతస్య మహతో భూతస్య నిశ్చ్యసిత మేత ద్యద్భ్యుశ్చేదో యజుర్వేద ఇత్యాది స్పష్టవాక్యానాం యా గతిః, ప్రవృత్తిః, తత్సామాన్యార్థ, తత్సామా నాథాత్వా దస్య- తేషుచ సర్వేషు సర్వేశ్వరః కారణ మవగమ్య తే తస్మా దత్రాపి సర్వేశ్వరపత కారణమితి నిశ్చయితే-

ఇతశ్చ న ప్రధానమ్-

శుభ్రత్యాదృచ్ఛః॥౧౨॥

దేవత్యావృత్తిశ్చరానుత్తరార్థ దేవతావిశేషవిద్యభాగా స్సర్వత్కాదిక త్వా- త్యావృత్తర త్యావృత్త్యభావా-రదాతాతి, అసంపత్తి స్సరతగమ్య త్యావృత్తి నిర్మలః- అస్య త్రాసంపత్తిత్వా- ఏతత్ బ్రహ్మకారణత్వమ్-

గతిసామాన్యార్థ- ఆత్మకర్మాది త్యుక్తత్వా ర్థవ్యప్తి త్యాన్యాయా ఆత్మతి, తస్యహవా ఇత్యత్రచ ఆత్మావా అతే ద్రవ్యవ్యతిక్రాయతే- సా మాన్య ముభాద్యైక విత్వాహ-రదితి, తరః, విత్వత్రాహ-తేషుచితి॥

సపర ముపనిషదస్తరేషు, ఇహాపి త్యాహ- క్రుతత్వాదృచ్ఛ- సార్వ

త్వస్సర్వోద్గమభవతి, తస్మాత్ స్వతితి తాతాఅపక్షతేష్యభాగా-యద్యదిభివ్య భావే ఇతిధాతానికాన్యస్మ స్స్వపితిశబ్దః, సమస్తకర్మా పవదా దతితే, త త్యావృత్తినాయాదినిర్వచన పదభావాదయాచ ముపపద్యతేఇతిద్రవ్యవ్యం- తత్ర దేవస్యపరమార్థని లయిత్రతిపాదనాత్రేణ బహ్మవిపక్షవస్యాపి తమపాదయ త్యావృత్త్యావృత్త్యుత్తరత్వముపపాదితం భవతి- అత్రచక్షత్వముపనిషత్ప్ర కా శాయాముక్తమ్

శ్రుతమేవ హ్యస్యా ముపనిషది ఆస్య సచ్చిద్వాద్యస్య ఆస్మత్వేన
సామూహయేత్వా ర్వాకర్తృత్వం, సర్వజ్ఞత్వం, సర్వశక్తిత్వం,
సర్వాధారత్వం, మపహతపాపస్యత్వాదికం, సత్యకామత్వం, సత్య
సంకల్పత్వంచ- అనేన జీవేనాత్మనానుప్రవిశ్య నామయాపే వ్యాకర
వాణి, సన్మూలా సోస్మిమ్యమాస్మి ర్వాః ప్రజా సుదాయితనా సు
త్పరిష్ఠాః, వితదాత్మ్య మిదం సర్వం తత్సత్యం స ఆత్మా, య
ద్వాప్యేహాస్తి యద్వ సాస్తి సర్వంత దస్మిన్ నైమాహితం, త
స్మిన్ కామా సన్మాహితాః, ఏక ఆత్మపహతపాపా విజితో

జ్ఞస్య సర్వశక్తిత్వ విషయవాక్యే తదైక్షతలకుస్యామితి పూర్వమే జోపాత్త-
పదాయితనా ఇ త్యాధారత్వమ్- ఉక్తగుణక స్యాత్కర్తృత్వం దర్శయతి వితదా
త్మ్యమితి- సత్యకామత్వం యచ్చైతి- అపహతపాపస్యత్వాదిక ముక్తమేవ ఆత్మ

రర- అన్నైవ సోమ్యగుణేనాహిమూలమ నిచ్చాద్ధి సోమ్యగుణేన త
జోమూల మన్విచ్ఛతేజసాసోమ్య గుణేనసన్మూలమన్విచ్ఛ- గుణేన-కార్యణ-
కారణం విజానహీత్యర్థః.

రః- సన్మూలాసోస్మిమ్యమాస్మి ర్వాః ప్రజా సుదాయితనా సు త్పరిష్ఠాః
- అత్ర ప్రకాశజ్ఞేన సజీవంజగన్నిధిశక్యతే- సన్మూలాసోస్మి త్పరిష్ఠా ఇతి పద
ద్వయంసచ్చిద్వాద్యబ్రహ్మధీమాత్పత్తిలయపరం- ప్రతిష్ఠానిష్ఠ- పర్యవసానం-
లయఇతి యావత్ - సదాయితనా ఇతి సదాధారత్వముచ్యతే- అనేనజగత్కరీ
రత్వంఛలితం- తత్కథమితిచెదిత్థం- ఉత్పత్తిలయకేతుత్వవాదిపదద్వయమత్య
గతసన్నిధి- కేతుత్వవాదినా సదాయితనా ఇతిపదసన్నిధి- కేతుధారకత్వం
ద్వయ-ఏకస్యవాఅక్షరస్యప్రకాశసగతిగిద్వావాపుతివ్యావిచ్ఛతే త్పరితఇతిష్ఠ-
తి ధాతుకృత్సీతే- ప్రకాశసేనధారణార్థసత్త్వావగమాత్స్వప్రకాశసస్య అంతః
ప్రవిష్టత్వాస్మాజ్జనానామిత్యంతఃప్రవేశపూర్వకత్వావగమాత్సర్వ కథాప్రకృ
యన్యాయేనాంతఃప్రవేశకాశసధారణా నామస్యతమత్వాచీతరయోఃఛలిత
త్వార్థ- సదాయితనా ఇత్యనేన ధారకత్వోక్తావ్యంతః ప్రవేశకాశససధార
కత్వలక్షణాత్సర్వస్యఛలితత్వాజ్జగచ్చరీరకత్వఃఛలితం- సన్మూలాసోస్మిమ్యమాస్మి
ర్వాః ప్రకాశ సు త్పరిష్ఠా ఇతిద్వాగ్యాం సదపాదానకత్వమ్- సదాయితనా ఇత్య
నేనసదంతర్యామికత్వమ్- యేపాదానాపాదేయ భావస్యాస్మిన్సత్యత్వాత్పరి కాశ
త్వేనాచిత్తంస్పృష్ట జీవమూర్తిపరామర్శకస్య సదపాదానక త్వసంభవాత్పరి
కాశత్వేనాపి ప్రకాశరీరకంబ్రహ్మబాచ్యతే- సదాయితనా ఇత్యత్రసదంతర్యా
మికత్వస్య శరీర భూతదిదత్సాత్మనిష్ఠత్వేనదిదచ్చ రీరకబ్రహ్మనిష్ఠత్వాభా

విమృత్య ర్విశోకో విజిఘ్నోపిపా స స్సత్యకామ స్సత్యసంకో
ల్యథి- తథావ శుభ్రవస్తరాణ- నతస్య కశ్చిత్సతిరస్తి లోకే నచే
శితా నైవచ తస్య లింగమ్, సకారణం కరణాధిపాధిపా నచాస్య
కశ్చి జ్జితా నచాధిపః, సర్వాణియాపాణి విచిత్ర ధీరః। నామాని
కృత్వా భివదన్ యదాస్తే, అన్తఃప్రవిష్ట శ్శాస్తా జనానాం స
ర్వాత్సా, విశ్వాత్సానం పరాయణమ్, పరిం విశ్వ స్వాగ్నేశ్వర
మ్, యవ్ప కింది జ్జగత్సస్థిన్ దృశ్యతే శ్రూయతేపివా। అన్తర్భు
హిశ్చ త త్సర్వం వ్యాప్య నారాయణ స్స్థితిః, ఏష సర్వభూ
తాన్తరాత్మాసహత పాస్యా దివ్యో దేవ ఏకో నారాయణ ఇ
త్యాదీని-

౧- ఉపాత్తవాక్యానా ముక్తాక్షరార్థవ్యం ద్రవ్యయతుం శ్రోతృత్వై స్సంవాద
యతిఃకథాచేతి॥ ఉక్తగుణైశ్చద్యమయక్త గుణాత్కాపనంచ కృతం భవతి- నతు
సూత్రవిషయతయా శ్రోతృత్వలోపాదానమ్-

వాక్సవాయతనాద్ధితి వాక్యామయక్త గ్రహితద్వై న కిరభూతచేతనాచేతన మా
త్రేణివాభిధీయతే- తథాసహ్న లాసనిస్పృహప్రాప్తిత్యపాదానత్య ప్రతిపాదక
వాక్యవిశిష్ట నైవోపాదానత్వాత్స చ్చైవసహ్నో విదచిత్వి కిష్ట మేవాచ్యతే-
సవాయతనాద్ధితి త్రివిధ్యత్యసహ స్తర్వామత్వా సంభవార్థవ్య శ్చైవసా
వ్యమత్రేవివా భిధీయతే-

ర౨ ఏవం సుఖప్రాసస్థం పరింతవస్య ప్రదర్శనప్రయోగాకాలేపి స
త్సంపత్తిందర్శయతి- అస్మిసోమ్య పురుషస్యప్ర యతోవాప్సినసి సంపద్యతే
మనఃప్రాణైప్రాణస్త్వేచసి తేజఃపరస్యా జేనతాయామ్- ప్రియతః మ్రియమా
ణస్యోన్మేషః- అత్రవాచామనః ప్రకృతకర్మాసంభ వావ్యాపారోదరమకే
తుభూతసంశ్లేషవిశేషవివ తాయా మనసీలయి, మనఃప్రాణైరయేషి తాదృశప
ః- మనసికరగ్రామంప్రాణై మనఃపురుషేచతంయుతీయబియన్ భూతేష్యేనం
పరితరమాత్సనిత్తుక్త కీర్త్యప్రాణాజీవేనంప న్మోక్షవేనసహ తేజశ్శక్తి పరి
క్షితేషుభూతేషునంపశ్చ భవతి- తతోపరంసుఖమభూతభూతాయాప విశ్రమా
యసఃవానాం భూతసూక్ష్మాణాం పరమాత్సః సంపత్తిరవతీత్యర్థః-

ర౩- సంపద్యతేమా- తావ్యకస్సన్మర్త్య తపిమాణమా అనువద్య ద్విజ్ఞేయః
మానాంతరాగోచరభక్త్యర్థః-

ర౪- వితదాత్సన్మృతం సర్వం- ఎవతత్సాయస్య వితదాత్సన్మృత స్వా
ర్థావ్యక్తః-

తస్మా జ్జగత్కారణవాది వాక్యం న ప్రధానాదిప్రతిపాదన
యోగ్యమ్. అత స్సర్వజ్ఞ స్సర్వశక్తి స్సర్వేశ్వరేశ్వరో నిరస్త
నిఖిలదోషగ నోఽనవధికారికయాసంఖ్యేయ కల్యాణగుణగణాఘ
మహానావః పురుషోత్తమో నారాయణఏవ నిఖిలజడకారణం
జిహ్వాస్యం బ్రహ్మతి స్థితమ్.

అతఏవ నిర్విశేషజన్మాత బ్రహ్మవాదోపి సూక్తికారణ
అభి శ్చ్యుతిభి ర్విరస్తా వేదితవ్యః. పారమార్థికము భేదానాది
గుణయుగ జిహ్వాస్యం బ్రహ్మతి స్థాపనాత్. నిర్విశేషవాదేహి

అశబ్ద స్వాప్రతిపాద్యత్వం నిగమయతి తస్మాదిని బ్రహ్మణః ప్రతి
పాద్యత్వం నిగమయతి అత ఇతి నిమిత్త పాదానభూత శ్చేత్సరస్వ మాహ,
సర్వజ్ఞ ఇత్యాదిః. శోధకాభామాహ, నిరస్తేః గుణేశ్చ స్వాక్రయగుహ
త్వాద్యై మహానావకల్పః. పురుషోత్తమనారాయణత్వా దిదర్శిత్యైవమగ్న
తస్మిన్ నిరస్తపరా వసువాకద్యయస్సారకా గగనా ద్యుహిష్కారాయ నిభి
అశబ్దః సర్వవిభకారణత్వా యుక్తకల్పః.

సూత్రాణాం పరపక్షననుగుణత్వం ప్రా క్సంక్షిప్తం విస్తరే జాహ అ
తపతతి వేదితవ్యః నిరాసః భరితద్వి త్యభాసః. పారమార్థికేతి అన్యథా కు
త్తిత్వాపారమార్థ్యే రజితవర. ప్రధానమేవ బ్రహ్మ స్వాదితి భావః. నాచి
త్త్యుతా, సాక్షిత్వాదిత్యత్రాహ నిర్విశేషేతి వ్యాపరకాపారమార్థ్యే వ్యా

౪౯— తస్మిన్— సజీవస్యజగత్స చాత్మకత్వమేవసత్త్వం ప్రామాణికం

౫౦— సలతా— ప్రమాణప్రతిపన్నత్వాత్సచ్చ్యుతస్స ఏతస్మాత్సత్త్వభా

౫౧— తత్త్వజ్ఞి శ్చేతకేతో ఇతి— అత్రత్వం శక్తే నాభిముఖ్యేతకేతవాది

నాపర్యవసానవృత్తాన్యకంతర్యామి పరమాత్మార్థీయతే. తరీతవాదికత్వా

నాంతరీవర్యంతర్యస్యా కృత్యధికరణన్యాయబద్ధత్వాత్సంసారితి శ్చేతకేతో

ర్పిత్యుత్తేన తచ్చత్వా భేద సచ్చ్యుతబ్రహ్మతా అభేదానంభూత. అత్రచ

పక్షవ్యముపనిషత్ప్రకాశకాయాముక్తమ్. తత్త్వేవకర్తృత్వమ్.

౫౨ ఏవముక్తశ్చేతకేతు నునిషత్తి కథాయాం పరమాత్మనిసంపక్షేస్వా

పానంతరం తరతీత్యా యాగతశ్చైత్రావతక్యూహాత్థాయాగతస్యైవ తాత్త్వి

న్నిగృహదాగతాస్సీతి ప్రతిసంధానవత్సరీ సంపన్నాస్సీ సతతగతాస్సీతి ప్రతి

సంధాన ప్రసంగాత్తై రద్విప్రసంగణీయమితి మన్యమాన అతా— భూయఏవ భగ

వాన్విత్వా పయిర్విరి— సమ్యక్సా మనుకాధీత్యభాసః.

౫౩— ఏవం, పార్థివరూపితా— తత్త్వాసామగ్రిరూపా వాద—

సాక్షిత్వము పృథాకమాధికమ్. వేదాంతభేద్యం. బ్రహ్మజ్ఞానస్వరూపా ప్రతిజ్ఞాతమ్, తద్వృత్తేనమితి, ఈశ్వరేచ్ఛాశబ్దమిత్యాదిభి సూన్యత్రైః ప్రతిపాద్యతే- చేతనత్వంనామ చైతన్యగుణయోగ-ఆత ఈశ్వరగుణవిరహిణః ప్రధానతుల్యత్వమేవ.

పృథ్విరవశేతి భావః- సాక్షిత్వం చాపాకమాధికత్వేనహి క్రూర్యత ఇత్యత్రాహ|| వేదాంతే|| ఆత్మేతాత్మా న తత్త్వవేదకమానవిషయ ఇతి భావః|| చేతనత్వ మస్తు, తతః || మిత్యత్రాహ|| చేతనత్వమితి|| న తుల్యత్వం, ప్రకాశ

౫౪-ఇహసాన్విమ్యనద్యః పురస్తాత్ప్రాచ్యస్యస్థంతే పశ్యాత్ప్రీతివ్యస్తాస్సముద్రాన్ముద్రాన్విమళాయంతి సముద్రపవభవంతి తాయథా తత్రనవిమళాయమహుస్సీయమహుస్సీతి, ఏవమేవ ఖలుసా మ్యేమాన్విర్యాః పరీకా స్ఫురతగమ్యనవిమళస్ఫురతగచ్ఛామహాఇతి తథామాత్యా మోహానించావాప్యహావాపరాహిత్యాబాహవతంగోహ దంభోహామశకోహంబద్ధవృంతి తదాభవంతి- నయపి జులెగి మైతరవార్జ్యవిదం సరస్వంతకస్థం సలత్సా తత్త్వమిత్వేతకతో ఇతి భాగంపవమభగవాన్విజ్ఞానయతితి తథాసామ్యేతి హావావ-యథాగంగా ద్యానద్యః పూర్వదిక్ప్రస్థితాః ప్రాజ్ఞుభిరయాసముద్రంయాంతి పశ్యాన్తే తప్రీత్యత్సాన్విధ్యాద్యానద్యః ప్రత్యజ్ఞుభిరయాసముద్రంయాంతి పునశ్చసముద్రాత్సముద్రంగచ్ఛంతి- సముద్రపర్యంతకాత్సముద్రమధ్యంగత్వాసముద్రైశ్చేకేభాతాస్సద్యః ఇయంగంగామమస్సీ త్వవం ప్రత్యభిజ్ఞాతుమసమర్థాభవంతి, తథాసుప్రాప్తి తా అపిసతఉర్ధ్వాలగతాఇతిసప్రత్యభిజ్ఞాతుంసమర్థాః. అపికుపానీనవ్యాప్రాదిమాత్రభావమయ సందధతే- యద్యదృశ్యవంతి, ప్రకాశాగ్రద్భావాంబద్ధద్యావ్యాప్రాదిత్వంప్రాప్నువంతి, తత్ వ్యాప్రాదిత్వం, ఆభవంతి ఆగత్యభవంతి- సుప్తిస్థానా త్పరమాత్మనలగత్యయథాపూర్వం వ్యాప్రాదిభావమయ సన్త కతత్వత్వత్వః.

౫౫ అనంతరం మరణదకాయాం జీవస్యనాకాభావః-అప్యసామ్యమహతో పృథ్వీస్యమాలెభ్యాహన్యాత్మేవన్ ప్రవర్జితావతం వావలెదంబ్రుయితనజహ్మయిత-ఇతిఖండెనవర్ణితః.

౫౬-యథాసామ్యమృదువంగంధార బోధినద్వాక్తమనీయతంతోలితవిస్మయ త్నయితాతత్రప్రాప్తోదకాన్వితరాజ్యాప్రధానాతాభినద్వాక్తతనీతో లభినద్వాక్తవిస్మయః- ఈసామ్యయథాలాతగంధారబోధనపదభ్యః నిలద్భవమువంగంవిత్తు రుదంబోరాగృహీత్వావిజనెవిస్మయేత్- సదిక్ష్యమావేశః ప్రాజ్ఞుభావాదేదజ్ఞుభావాఅభాముభా వా-గినద్వాక్తవీవతత్క- వైచానీతోలెదినద్వాక్తవీవవిస్మయ ఇతివిగ్రాశేత్-

కింఛ నిర్విశేషా) కాశమాత) బ్రహ్మవాదే తస్య ప్రకాశ త్వమపి దురుపపాదమ్- ప్రకాశోహినాను స్వస్య పరస్యచ వ్యవ హరయ్యుగ్ధా మాపాదయగ్ వస్తువిశేషః- నిర్విశేషస్య వస్తు న స్తదుభయదూషత్వాధావాత్ సుహృదీవ దవిత్వమేవ- తదభ యదూషత్వాధావేఽపి తత్త మత్వమస్తీతిచేత్, తన్న- తత్త మ త్వంహి తత్సామత్వమేవ- సామత్వం సుసయోగేహి నిర్విశేషవా దః పరిత్యక్త సాన్యత్- అథ శుభిప్రామాణ్యా దయమేకో విశే షోఽభ్యుపగమ్యతఇతిచేత్, వాస్తవహి తతపత, సర్వజ్ఞతా, స ర్వశక్తిత్వం, సర్వేశ్వరేశ్వరత్వం, సర్వకల్యాణసూతా కరత్వమ్, సకల హేయపితృనీకతేత్యాదయ, స సర్వభ్యుపగస్తవ్యాః- శక్తి మత్త్వంచ కార్యవిశేషానుగుణత్వమ్- తద్వ కార్యవిశేషైకనితా పణియమ్- కార్యవిశేషస్య నిష్ప్రమాణక త్వే తదేకనితాపణియం శక్తిమత్త్వమపి నిష్ప్రమాణకంపాత్- కింఛ నిర్విశేషవస్తు వా దినో వస్తుత్వమపి నిష్ప్రమాణమ్- ప్రిత్యత్రానుమానాగమ స్వానుభ వా సన్నివేశగోచరాఇతి పూర్వమేవోక్తమ్.

నకుల్యత్వమ్, ప్రకాశ రూపత్వా దిత్వత్రాహ॥ కిచ్చేతి॥ తర్మమత్వ మప గమ్య దూషయతి॥ తన్నేతి॥ తత్త మత్వంచ నే త్యాహ॥ శక్తిమత్త్వంచేతి॥ దూ షతాస్తగమహ॥ కిచ్చేతి॥ వస్తుత్వం తద్వ వ్యావృత్తిః.

౫౩- తస్యంబధాభినవానం ప్రముచ్య ప్రత్రాయాదేతాం వికలగన్ధారా ఏ తాంధిశం ప్రజేతిశ గ్రామద్గామం పృథ్వీపద్మీతోమధావీగన్ధారానేత్రావనంచ జ్యేత- యథాకల్పితార్కరుణికీతస్య చంభనంముక్తా ఉత్త రతొగంధారాప తాంధి శం ప్రజేత్యగ్ గ్రామద్గామం తరంపృథ్వీన్ త్రైరుపదిప్త ముగోక, మె ధావీడే త్వాథాకవిస్సరణిలీ, పండితీదోషాహాహా మధీయుక్తీ యథాగం ధారానైవపునరభినంజజ్యత ఇత్యంశః.

౫౪- ఏవమేవేవచార్యవాన్ పురుషవేద తస్యతావదేవది రంయావత్సవి మోక్ష్యే అభనంపర్య ఇతి- ఏవమచార్యం బ్రహ్మత్వ కస్త్యమితి అతస్తదా త్మకరయాస్వాత్మ నకుసుంధత్వై హ్యుపదిప్త సై వచార్యకస్త్యమనుభంభత్- ఏతాద్యకానుసంధాన నిష్క స్యతావా నేవదిలంబి యావత్పారలృక్తమూర్ఖా రీరాన్న ఏమోక్ష్యే- తదనంతరంకుశత్రూపం బ్రహ్మనంపర్యుతే- నవిమోక్ష్యే ఓభనంపర్యం ఇతిత్రైరుపన్య త్వంశ్చా- తస్మాదేతి త్త రస్య తావదేవదిరమిత్వం

త్వయి వ్యాపృతకోటిద్యౌః విలక్షణాస్సరిత్య స్వరూపస్యగుణానిత్యావ్యా
 పృతాః- విశేషణానాంవ్యాపృతాః కత్యాదితి భాషితమ్- నన్విత్రత్వాన పదస్య
 విషయావగాహిత్యానత్యం ప్రవృత్తినిమిత్తంచేత్, స్వరూపస్యాతాదృశ్యా
 జ్ఞానమిత్యస్య జ్ఞానగుణకమిర్విభావరహస్యే స్మతు స్వరూపస్యజ్ఞానత్వమ్-
 స్వప్రకాశతా రూపజ్ఞానత్యం ప్రవృత్తినిమిత్తంచేత్, స్వరూపస్య జ్ఞానత్వ
 మాత్రం నీద్యోన్నతు జ్ఞానగుణకత్యం- నచేష్టాపత్తిః- తద్గుణసారత్యాత్మక
 ద్వ్యస్తవభావః పాఞ్జవదితి (౨||౩||౨౯ః) సూత్రయథానత్యం జ్ఞానదితి బ్ర
 హ్మణః జ్ఞానగుణసారత్యాత్మకమితి వ్యవధికభితిభావ్యం విరుద్ధ్యేతిచేత్-
 ఉచ్యతే- స్వప్రకాశత్యమప్రవృత్తినిమిత్తం- తత్రజ్ఞానత్యాశ్రయత్వమనం
 కౌచాత్స్య రూపగుణకత్వనీధ్యతి- బ్రహ్మశక్త్యాత్మరీతియమానం బృహత్త్వం
 యథాస్వయాపతో గుణతత్వనీధ్యతి తద్వదితి వ్యాసాన్త్యైకత్వం- వస్తుతస్తు
 జ్ఞానమిత్యస్యాతో చాత్తత్వాదభేద ఆద్యజంతత్వే నజ్ఞానగుణకత్వమివార్యః-
 ప్రజ్ఞానమనపవానందమయితి నిత్యం విజ్ఞానమితి శ్చిత్త్యన్తరాదృప్తిహీనా
 జ్ఞానస్వరూపత్వ మప్యస్తీతి ద్రష్టవ్యమ్- ఇహేదం నాన్యత్రేతిపరిచ్ఛేదముక
 త్యన్త్యంజే తాపరిచ్ఛేదః- ఇదమిదానం నాన్యత్రేతిపరిచ్ఛేదాద్ద్యోగ్యం తాలా
 పరిచ్ఛేదః- ఇదమిదం నేతిపరిచ్ఛేదానమాత్మలక్షణం సర్వవస్తు సామానాధి
 కరజ్ఞానాత్వం వస్తువిపరిచ్ఛేదః- యద్వావస్తుస్వభావతః పరిచ్ఛేదావస్తు
 పరిచ్ఛేదః- యథాతుల్యతావత్వేతి తుల్యపరిమాదైవేదిదకవగా సువగా- ౩౬
 యాకలభాతాదెరపకవగా- తద్రూపిత్వం వస్తువిపరిచ్ఛేదః- సమాధ్యధిక
 రాహిత్యనిదానభాతో గుణైనిరతిశయ ప్రకరణవస్తువిపరిచ్ఛేదభిక్యత్వం
 భవతితి వ్యాసాన్త్యైకత్వాత్- నాంతంగుణానాంగచ్ఛం తితేనానన్తాయము
 చ్యతఇతి స్మరణాదుజ్ఞానంత్యమనంతశబ్దాభావః- అత్రరూఢివశాద్భవతా విశే
 షనిరణయః- నచానంతపదస్య సారాయణబాధినః- పుల్లింగత్వం స్వాదితివా
 చ్యమ్- ఇష్టాపత్తిః- తస్యద్విరీయాంతత్వేన పుల్లింగత్వే న్యేష్టత్వాన్వీరీ
 యాంతత్వాభావేన యేవేదనిహితంగుణాయామిర్విత్ర తచచ్ఛబ్దాధ్యావారప్ర
 సక్తోర్- అనధ్యాహరణాపవశ్చావధ్యాహరస్యాన్యత్యాయోర్- యదిచా
 నంతపదయోగిభావస్య త్రివిధపరిచ్ఛేదరహితత్వస్య సారాయణాదన్యత్రా
 ప్రసక్త్యాన్తీపత్యాదికన్యేషీవనరూఢిః కల్పనీయేత్యన్త్యేత, తదాః నసఃకః-
 అత్రసత్యం జ్ఞానమనంతం బ్రహ్మత్వసేనబ్రహ్మశక్త్యాభావ విమృశః- త్వాద
 యగుహనిహితత్వే ప్రకారకజ్ఞానప్రతిపాదకనయే వేదనిహితం గుణాయామి
 త్యసేనపచ్ఛబ్దాభావః- పరమేవోయమాసోక్తతత్వత్వంకేన ఆహ్నితి శక్త్యా
 భావ్యః- సర్వాన్మామాంశ్చేనా బ్రహ్మశావిష్యే తిత్యసేన ప్రాప్త్యముక్తమ్
 త్వాన్యత్రేతి తామాకల్యాణగుణాః- ముక్తస్యసర్వవిషయ విరక్తస్యతత్వో
 ర్విరామ్యతరానంభవార్- అభయభిమానానమరుదిత్య- వాన్త్యేతి-

౧౫— అక్షరబద్ధ స్వ నిర్వచనమాన— అక్షరతైరభూతాని। దిస్సాద
న్నం తమర్థరచిత— తవనదకాయాం స్వయమర్థతేనాశదకాయామర్థభూత
తయావా విపరీతపరిణామకాతురయావా, అన్నం మృత్యుంతమనకాతు మానా
రీతి శ్రుత్యుత్తరీత్యా, అర్థుత్వలక్షణం సంపూర్ణుత్వం దృఢ్యవ్యవస్థ-

౧౬— ఏవమాకాకాదెరన్న మయశ్చి తస్మాత్ తతీరపర్యంతశ్చ బ్రహ్మ
వాత్సాదిపాదానం తేత్యుక్త్యాసత్యాశ్చ ఇత్య దేవయామానందమయఏవ స
తత్త్వీతి దేశాయితం స్థూలారుంధతీన్యామేన స్థూలదేశాంతర్యస్థీనం ప్రాణ
మయపూర్వశ్చైవదేశాయితం- స్థూల్యేరుంధతీం దర్శయితం ప్రవృత్తిః ప్రథమ
తపీవ స్థూలీయా అనుంధత్యాః ప్రదేశానానన్యవం పర్యాలోచ్యతత్సమీప
పరీస్థూలతారకాయామయమే వాసుంధతీతి ప్రదేశాయితం- తస్మాత్ స్థూలతా
రాయాం శ్రోతురారుంధతీర్వబుద్ధాభ్యుదాయాం తత్సంపాదనవిధానం వస్తుతోఽ
రున్ధతీం స్థూల్యేరుంధతీవాసుంధతీతి ప్రదర్శయితం- సాయం స్థూలారుంధతీ
న్యామి- తస్మాద్వాపితస్సాదన్నర సమయాత్ | అస్మాన్తరత్యాప్రాణ
మయి- దేశాంతర్యస్థో దేశాదస్యామి-ప్రాణమయి- సపితాత్సనత్యాశ్చస్మిం
భూతభిత్వాకాదీ-సంపాదానశ్చైవ తదంతర్యామిత్యేన నిర్దిష్టతత్త్వ
భావః- భగవతో భావ్యకృతా అన్యయాదితి తత్సాన్యదవధారణా(తే॥ ౩౩॥ ౧౬)దితి
స్థూలైః అన్నమయాదంతరే ప్రాణమయే ప్రథమం పరమాత్మ బుద్ధిరవతీణా, త
దనంతరం ప్రాణమయాదంతరే మమోమయే, తతోఽపి బ్లానమయే, తతః తనందమ
యభితిభాషితం- అత్రపంచవృత్తిః ప్రాణస్యప్రాణనవృత్తి ప్రచురత్వాత్రాపిమ
యత్యవస్థ-

౧౭— తై నైవ పూర్ణః— తేన ప్రాణమయే నాత్మనామయమన్న రసమయ
తత్సాపూర్ణాభిర్యర్థః- త్యాప్తభితియావత్- సర్వస్యాపి దేశాస్యప్రాణవ్యాప్త
త్వాదితిభావః-

౧౮— సవావిజువుమవిధవివ- ప్రాణమయేపిపురుషాకృతిరవత్యర్థః-

౧౯— మాన్తపాదాదిమన్వేన పురుషవిభక్త్యభ్రాంతింపుష్కస్యతి— తస్యభి
రుమవిభతాం | అన్యయంపురుషవిభక్తి- తస్మాన్నమయస్య పురుషవిభక్త్య మయ
కృత్యప్రాణమయేపి పురుషవిభక్త్యర్థః- తత్కృత్యవ్యవహారః- పక్షుచ్చాదిమ
త్తయాపురుషవిభక్త్యర్థః-

౨౦— తస్యప్రాణవిభక్తిః | వ్యాపాదక్షిణః పక్షః | అపానతిత్తరః పక్షః—
స్పష్టార్థః-

౨౧— అకాశతత్సా— యథాకాశస్థితోనిత్యం వాయుస్సవ్యత్రగోమహాన్
ఇతిస్పష్ట్యుత్తరీత్యా వాయువికారభూతప్రాణా పానాదిధారకత్వా వాకాశ
స్యాత్సర్వత్వమ్-

౨౨— పృథివీపుష్పం త్రతిష్ఠ— పృథివ్యామకాశస్య త్రతిష్ఠితత్వాత్తస్మా
త్తత్సర్వత్వమ్-

౨౩— రక్షణకర్తృత్వము. ప్రాణమును అనుప్రాణము. మృత్యువును
ప్రాణమును ప్రాణము. ప్రాణాధీనతను ఇత్యర్థం.

౨౪— ప్రాణాధీనతానామాయు. తస్మాత్సర్వాయామమచ్యతే— య
స్మాత్సర్వమేతాదృశాం యవద్యస్మిన్లోకే ప్రాణావశతి తావదాయురితి
ప్రాణస్థావ్యసననిశ్చయనాదిలక్షణ సర్వభూతాయురీత్యర్థం. అతవప్రా
ణవశస్యమాయురిత్యుచ్యత్యర్థం.

౨౫— సర్వభూతవశాయుర్థం. యే ప్రాణంబిహ్యపాసకే— ఎవంలక్ష
ణపాత్రైబ్రహ్మబుద్ధియర్థంతః సర్వమాయుః పాత్రైవంతీత్యర్థం.

౨౬— ఎవం ప్రాణమయి అకాశాద్యన్నమయంత రాత్సర్వబుద్ధిమవతాన్య
తాంబుద్ధినివశంతి— తస్యైవవశాదీత్యర్థం. యిహ సర్వస్య— పూ
ర్వస్యాన్నమయస్యైతత్సా ఎవంవశస్య ప్రాణమయస్యాపాత్రై త్యర్థం.
కారీరశ్చరీర ప్రతిఫలంభ్యాత్యర్థం. అనైతత్సర్వస్య యావత్సర్వ
భాగింతి త్యుదకస్థాభవతి. తత్సర్వమయ ప్రాణమయావత్సర్వం. సర్వస్వమ
యస్యపాత్రమయి అత్యర్థం.

౨౭— తహి అన్నమయి పాత్రమయి యేకత్యై త్యాకాంక్షయామా
హ— తస్మాద్వా ఎతస్మాత్పరిగమయాత్. అస్మాన్తరతత్సమో మయి
— అత్రమోమయిత్యర్థం ప్రాచుర్యాత్సమయిత్. మనూబుద్ధ్యహంకార
చిత్తాభ్యాంతఃకరణ వృత్తిషు మనూవృత్తిః ప్రచురత్వాత్.

౨౮— తెజఃపూర్ణః. సవా ఎవచరుషవిధం. తస్యపురుషవిధతామ్. అ
న్యయింపురుషవిధః— పూర్వవదర్థం.

౨౯— తస్యయతా రవశః— తస్మాంతఃకరణస్య యజాత్వదిదమయి జ్ఞా
నజనకమనూబ్యాపారశ్చరత్యర్థం. ముఖ్యార్థస్యయతార్థేదస్య మనస్సంబ
ధాభావేన మనస్చరస్త్వరూపజ్ఞానంభవాదితి ద్రష్టవ్యం. ఏవముత్తరత్రాతి.

౩౦— ఋగ్దక్షిణిపక్షః. సామోత్తరః పక్షః. అదేకత్యా— ఇదంతురు
దంమాతాక్షిణి విధినిషేధరూపం రమస్మానుకాసనమదేశిత్యర్థం. అత్ర
జ్ఞానకానకేతూభూతాంతఃకరణస్య వృత్తిరాదేశకత్వే నూచ్యతే.

౩౧— అధర్వాంగిరశః పుచ్చంపరిమిత్— అధర్వాంగిర శిర్భూమిమ
త్రాః ప్రతిమిత్తేతూభూతంపుచ్చ బుద్ధ్యర్థం. అత్రావ్యధర్వాంగిరస్య స్తజ్జ
న్యజ్ఞానకేతూభూతమనూబ్యాపారశః.

౩౨— రక్షణకర్తృత్వము. యిహ వాచినివశంతే. అప్రాప్యమనసా
హం. అనన్తం బ్రహ్మణావివాన్తం. నభిశ్చేదికదాచనతి— యస్మాద్బ్రహ్మనంబా
భ్యాత్కనసే ఇయతాలక్షణంపారమప్రాప్యనివశంతే, తాద్భక్తంబ్రహ్మనంబం
భ్యత్యత్యక్త్యయమిద్యో, మనసాతువిత్తద్భిన్నత్వగ్రీత్యాతుత్వమనసాత్వా
త్వాత్కదాపిభిత్తీత్యర్థం. అత్ర బ్రహ్మనందస్య విశిష్టమనూబ్యాపారత్యప్ర
పాదకత్వాదస్య లోకస్థమనూవిషయత్వమస్మిన్ ద్రష్టవ్యమ్.

కెకె—తస్యైవపరిపూరితతా|| యః పూర్వస్య—పూర్వస్య ప్రాణమయ
స్య యతత్సాసవిపకమాయా స్యాప్యాత్మైత్యథాః|| ఏవంచాన్మమయప్రాణమ
యమసామాయానామక ఆత్మైత్యుక్తంభవతి-

కెర—సకళత్వపెత్తయమాహ—తస్మాద్వా ఏతస్మాన్మసామయార్||
అన్యాయతర ఆత్మావిజ్ఞానమయః—అత్రవిజ్ఞానమయేతేవ|| సబద్ధిమాత్రమ్
మయబ్ధిత్వయేన వ్యతిరకప్రతికె||

కెక—తేనైవపూర్ణః|| సవావిజురుపవిధవప, తస్యైరుపవిధరామ్|| అ
న్యయింపుయజవిధః—పూర్వవరథాః||

కెకె—తస్యక్రచ్చేపకరః|| మురంబక్షిణఃపక్షః|| సర్వముత్తరఃపక్షః—
అత్రక్రచ్చాముతసర్వకర్మాః|| జ్ఞానవిశేషవరాః||

కెకె—యేగఆత్మా—బ్రహ్మజేత్వామహస ఓమిత్యాత్మానం యుంతితేతి
విహితజ్ఞానవిశేషా యేగకత్వే సూచ్యతే-

కెకె—మహాపుచ్ఛంప్రతిష్ఠ—యేగవిరోధినిరసనసామర్థ్యంబగంమహా
పుచ్ఛవిత్త్యథాః|| ఎతేమంక్రచ్చాదీనాం ఆత్మగుణత్వేన ప్రసిద్ధ త్యాత్మత్వదవ
ర్ధిష్టమాత్మైస్యకూడంకరః|| పక్షపుచ్ఛాధికయా ప్రతిపాద్యతఇతిద్రవ్యవ్యమ్-
అతస్సన్విస్సాదనతిరిక్తై స్సావయవైక్యరః|| పక్షపుచ్ఛాధిరూపణ పరత్వాప్ర
కరణస్యేతిభావ్యస్యసవిరోధః||

కెకె—రదవ్యజ్ఞానాధవతి|| విజ్ఞానంయజ్ఞంతమతే|| కర్మాణితనుతేపిత
—అత్రవిజ్ఞానమయశబ్ద నిర్దిష్టాజేవ|| విజ్ఞానకత్వే సూచ్యతే|| ఆత్మస్వరూ
పస్యస్వప్రకాశతయా|| జ్ఞానేకనిరూపణీయత్వేనచ విజ్ఞానకత్వే నాభిధానసంభ
వారః|| కృత్యబ్ధ్యుత్పాదకమితివాకానా తీర్త్యభ్యుక్త్యా దాశ్రీయతే|| సంధ్యాది
త్వంత్యాత్మనందిగ్రహీత్యాదినా కర్తరిబ్ధ్యుదాశ్రీయతే|| తేనతేవల విజ్ఞానమా
త్రపరామర్శయజ్ఞంతమ తకర్మాణితనుతేపితప్రతిపాదితవైదికలక్తికకర్మ
కర్మత్వాసంభవార్, అంతర్యామి బ్రహ్మజేయ ఆత్మనితిష్ఠన్నితి మాన్యంది
సపాతకతార్తశబ్ద స్థానే యేవిజ్ఞానైతిష్ఠన్నితి కార్యపాతదక్షణా, ద్విజ్ఞానక
త్వాజేవార్తవరః||

కెకె—విజ్ఞానంబహుస్సర్వ|| బ్రహ్మజ్యేష్ఠముపాసతే—సర్వజేవా విజ్ఞానం
జేవస్యకూపమేవ, ప్రధానకర్తాభిలప్యాదచేతనాద్భిహ్వానాజ్యేష్ఠం, ప్రకాప
తివిద్యాకర్తరిత్యా ఉపాసతఇత్యథాః||

కె—విజ్ఞానంబ్రహ్మజ్యేష్ఠద, తస్మాచ్ఛేష్ఠప్రమాద్యతి|| శరీరపాప మూహి
త్వా|| సర్వాన్కామంతస్సమక్కుళఇతి—యస్తుజేవరూపం బ్రహ్మచేదతస్మాత్తే
వాదంతిమప్రత్యయవర్యంతంప్రమాద్యతిచేత్, శరీరపాప మూహిత్యా, దేహ
వరకమాన ఏవనిసప్తాగ్నిష్ట పూర్వోక్తరామ, స్సర్వాన్కామన్సమక్కుతే-

గ. ఏవం జిజ్ఞాసితస్య బ్రహ్మణ శ్చేతనభోగ్యభూత జడభూత
 సత్త్వరజస్తమోమాయ ప్రధానా ద్వావృత్తి రుక్తా- ఇదానం కర్మ
 పశ్యాత్త్రిగుణాశ్శుక ప్రకృతిసంసర్గ నిమిత్త నానావిధానస్త దః
 ఖపాగరనిమజ్జనే నాశుద్ధా చుచ్ఛిద్ధావృప్రత్యగాత్మ సోఽన్య ని
 ఖలహేయ ప్రత్యగీక నిరతిశయానన్తం బ్రహ్మణి ప్రతిపాద్యతే-

అనన్తమయేఽధ్యాసాత్ ||౧౩||

తైత్తిరీయా ఆధీయతే- సవాపహ పురుషోన్మరసమయ ఇతిప్రకృత్యః
 తస్మాద్వా పరస్మా ద్విజ్ఞానమయాత్ | అన్యోన్తర ఆత్మానన్తమ
 యఇతి-

౧. అవాన్తరసంగతి మాహ||ఏవమితి|

అనన్తమయేధ్యాసాత్ — తస్మాద్వా పరస్మా దాత్మనభిత్వాజే రుత్తర
 త్రోవాహరిజ్ఞమాత్రావా దాత్మశబ్ద వ్యాఖ్యా మోపక్రమవాక్యం భవాపజ
 త్యాదిక ముపార్తమ్-

ర. ౨—తస్యేవంపశావీర ఆత్మా యః పూర్వస్య తస్మాద్వా పరస్మా ద్వి
 జ్ఞానమయాత్ | అన్యోన్తర ఆత్మా నందమయః | తైత్తిరీయాః | సవాపహ
 రుషవిభవ | తస్య పురుషవిభవమ్ | అన్వయం పురుషవిభః | తస్యప్రియమేవతిః
 మోదోదాక్షిణిపక్షః | ప్రమోద ఉత్తరః పక్షః | ఆనంద ఆత్మా | బ్రహ్మ పుచ్ఛం ప్ర
 తిష్ఠా — ఇష్ట వస్తు దశానజన్యం సుఖం ప్రియం- తల్లాభజన్యం ముఖం మోదః- అ
 బ్ధస్యాపయోజనన్యం సుఖం ప్రమోదః- సుఖాతిశయ ఆనందః- సదమభ్యతాయ
 త్వేన మాపితస్మా నందస్య పుచ్ఛత్వేన రూపిత బ్రహ్మణశ్చేదాభావన త స్యైవా
 త్మత్వేన పుచ్ఛత్వేన రూపణం కథమితివాద్యమ్- ఏక స్త్యైవ బ్రహ్మణః | బ్రహ్మణ్య
 వేషణపుచ్ఛత్వం, ఆనందత్వేనైతాత్మ శబ్ది రమస్యమాయత్వ మిత్యవపక్షః-
 సవానం దమాప బ్రహ్మ స్వరూపస్య కథమానంద ప్రచురత్వ లక్షణమానంద
 మయత్వం, ఆనందస్య చానంద ప్రచురత్వా భావాదితివాద్యమ్- ఆనందస్వరూప
 త్వైవ బ్రహ్మణః ప్రియమోద ప్రమోదశబ్ద వాద్యతిః | పక్షతామాపితభూతా
 తానందమయత్వస్యా త్వివపక్షః- ఆత్ర పూర్వజన్యమయోదిభుచతుర్భువ
 త్యామేవనిరూపితస్య బ్రహ్మణోపయవత్వ స్థావరస్థావరకమయవత్వామే
 నిరూపణం బ్రహ్మవిదాప్నోతి పరమిత్వప్రకారస్య బ్రహ్మణశ్చేకస్యానం
 దమయవత్వామే సమాపనమితిహాపనాభామితి ద్రవ్యత్వం- అతోత్రానందమ
 యఏవ ప్రకారం బ్రహ్మ-

తత్సంజేహ:- కిమయ మానన్దమయే చిన్మమోక్షధాగనః
ప్రత్యగాత్మనో జీవశబ్దాభివసీయా దన్యః సరమాత్మా- ఉత స
పవేతి-

3. కింయుక్తమ్- ప్రత్యగాత్మేతి- కుతః- తస్యైషపవ శారీర
అస్మేత్యానన్దమయస్య శారీరత్వశ్చివణాత్- శారీరోహి శరీరశం
బన్ధి జీవాత్మా- ననుద జగత్కారణతయా ప్రతిపాదితస్య బ్రహ్మ
ణ సునిఖప్రతిపత్త్యర్థ- మన్నమయాచీ ననుక్రమ్య తదేవ జగత్కా
రణ మానన్దమయత్వత్వపరిశతి- జగత్కారణంచ తదైక్షతే తక్ష
ణశ్చివణా త్సర్వజ్ఞ సర్వేశ్వరత్వ త్యుక్తమ్- శశ్య ముక్తమ్-
సతు జీవా న్నాతిరివ్యతే. అనేన జీవే నాత్మనానుప్రవేశ్య, త త్వ
మసి శ్వేతకేతో ఇతి కారణతయా నిర్దిష్టస్య జీవసామానాధికర
ణ్యనిర్దేశాత్- సామానాధికరణ్యం స్యాకత్వప్రతిపాదనపరమ్-

౨. తత్రోద్ధి స్పష్టమ్-

3. శారీరత్వమస్తు, తతః : మిక్యత్రాహ||శారీరోహి|| అధికరణారమృ
మాక్షివతి||నయతే|| ప్రకరణాద్విధిమాహ||అనుక్రమ్యేతి|| ఈక్షావిశేషః క

౪౩-తద్యుక్తకోభవతి, అసన్నేవసభవతి, అసద్భిహ్నతి వేదచేత !
అన్తిబ్రహ్మరిచేద్యదః, సంకమీనంతతోపమితి- పూర్వపుపత్తుపర్యామే
పూదామృతానాం శ్లోకానాం పుచ్చవద్విషయత్వే దర్శనాదయమపి శ్లోకః
పుచ్చవదానందమయ విషయకవచ- నతు బ్రహ్మపుచ్చమితి నిర్దిష్టతదేకదేశవి
షయః- తతశ్చ బ్రహ్మకవై నానందమయపవోచ్యతే- ఆనందమయ సదసత్త్వ
జ్ఞానానుక్తసంసారా భవతత్వత్వభావః-

౪౪ అనందమయరూపస్య బ్రహ్మణ ఆకాశాదివిజ్ఞానమయాంత పదా
ధాంతర్యామితయా నిర్దిష్టస్యాస్యాత్మాంతరమస్తి కిమి శంకాం వ్యదస్య
3-తస్యైషపవశారీరఅత్మా- యఃపూర్వస్య-పూర్వస్య విజ్ఞానమయాం
తపదార్థస్యాత్మభూతపవ అనందమయ అత్మాతస్యానన్దమయస్యాత్మైత్యభావః
తత్కాశస్యాత్మత్వముక్తంభవతి- నవిపూర్వపుపర్యామేషుతస్యైషపవశారీర
అత్మాత్మస్యానన్దస్యాత్మత్వే ప్రతిపాదకత్వాదర్శనాదస్మిన్ పర్యామేతదాక్ర
యేన అర్థత్రయస్యం స్వామిశంక్యమ్- పూర్వపుపర్యామేషు అనుక్తస్య బ్ర
హ్మణయవత్వవ్యాపార నిరూపణార్ తస్మాద్వా ఏతస్మాదానందమయా ద
మాయంతర అస్మితి నిర్దేశనాభావాచ్చ, ఏతత్పర్యామిశతస్య తస్యైషపవశారీ
తత్త్వైత్యస్యానన్దస్యాత్మత్వ మేవాభావః-

అథా సోఽయం జేవదత్త ఇత్యాదా- ఈతాపూర్వీకాన కృష్ణి
 త్వేతనస్య జీవ స్వోపపద్యత ఏవ- అతః బ్రహ్మవిదాప్నోతిపరమితి
 జీవ స్వాదితస్సంసర్గవియుక్తం స్వరూపం ప్రాప్యతయేవదిశ్యతే-
 అవిద్వియుక్త స్వరూపస్య లక్షణమిద ముచ్యతే, సత్యం జ్ఞాన
 మనన్తం బ్రహ్మేతి- తద్రూపప్రాప్తి రేవహి మోక్షః- వహానై న
 శరీరస్య సతః ప్రియాప్రియయే రషమాతి రస్తి అశరీరంవావ స
 న్తం న ప్రియాపియై స్పృశతఇతి- అతో జీవ స్వావిద్యావియుక్తం
 స్వరూపం ప్రాప్యతయా ప్రకాశన్త మానన్దమయైశ్చ త్యుపదిశ్యతే-

భ మిత్వత్రాహ-ఈతేతి॥ ఏవకాలోస్వారస్యసూచకః- సాక్షిత్వమే వేక్షిత్వ
 త్వమితి భావః- సను జ్ఞాతస్య సలక్షణావేక్షా, నిత్యప్రాప్తస్య జ్ఞాతస్య సరి
 చ్చిన్నజ్ఞానస్య తనస్య ప్రాప్యత్వం లక్షణాత్ స్తద్విశేషయా పానస్త్వంచ న
 యుజ్యస్తఇతి సరమూర్తత్వే సిద్ధి రిత్వత్రాహ-అతఇతి॥ సామానాధికరణ్యులా
 ల్లక్షణాత్తిరితి కల్పిమే, ప్రాప్యత్వాది చావిద్వియుక్తే యుక్త్యక ఇత్యర్థః-
 వియుక్తస్య ప్రాప్యత్వంకణ్ఠోక్తంచేత్యాహ-తద్రూపేతి॥

౪౫ ఆనందమయ బ్రహ్మప్రతిపాదనాంతరం బ్రహ్మవిదాప్నోతి పరమిత్వ
 పత్రమాభిహిత ప్రాప్తివిశదీకరణార్థం ప్రక్షానుతీక్షేఽతి- అథానా నుప్ర
 క్షాః॥ ఉతావిద్యానముంఠోకం ప్రెత్య కర్షేనగచ్ఛతి॥ ఆహావిద్యానముం
 ఠోకంప్రెత్య కర్షేనమక్నుతావేఉ- పూర్వప్రతిపాదనస్య ముఖ్యానాతు
 త్వమతత్కృతే సూచ్యతే- ఉతాఇతినిపాతస్య ఛాందసో దీక్షః- అథానపత్నా
 నితివర్- అవిద్యానితిపదసరి మ్మద్యుదాత్తం స్వోత్- తత్పురుషేతుల్యార్థేతి
 స్మరతాత్- అంతోదాత్తం తేదంపదమ్- ఉత విద్యానితిశ్చేదః- అవిప్రకృప్త
 మ్మదయాదిస్థానస్థం ఆనవచ్చిన్నంచ బ్రహ్మఉపాసీసూవిద్యానోఽమితః ప్రె
 త్యాముంఠోకం పరమేవో మన్నిత్యక్తం గచ్ఛతీత్యేకః ప్రశ్నః- ఉతగత్యన
 వెక్షమిత్రావ బ్రహ్మప్రాప్నోతిత్వభాసిద్ధిః ప్రశ్నః- ఆహావిద్యానమక్ను
 తే ఇతిభోక్తృత్వం వివక్షితమ్- అయమర్థః- కర్షదహం గ్రహానో పాసీవామి
 విద్యానముం ఠోకం గత్వాకింసమక్నుతే భోగ్యభూతం బ్రహ్మనుగచ్ఛతీత్యేకః
 ప్రశ్నః- ఉతబ్రహ్మస్వరూపేదైశ్చవతీత్యభాసిద్ధిః ప్రశ్నః- ఏవం కాస్త్రీతై
 విత్యమూలాః గతివిశేషస్వరూపభేదసదసద్భావ విషయాః ప్రక్షానితావచన
 వివక్షితాః-ఏతత్సర్వం త్యాసాన్త్యైరుపాసాన్తై విధ్యాతితి (౧౧౧౩౨)
 సూత్రేస్సద్భముక్తం-

తథాహ- తథాదన్ద్యానై నాత్మస్వరూపం దర్శయితుమ్ ఆనందమయః పురుషత్వతి శరీరం ప్రథమం నిర్దేశ్య, తదన్తరభూతం తస్య ధారకం పశ్చిచ్ఛత్తిచాగ్రం, తస్యా ప్యన్తరభూతం మన, స్తదన్తరభూతాంబ బుద్ధిం, చాగ్రమయే మనోమయే విజ్ఞానమయే ఇతి తత్త తత్ బుద్ధ్యవతరణశ్రీమేణ నిర్దేశ్య, సత్త్వాన్తరభూతం జీవాత్కానమ్ ఆన్యోన్తర ఆత్మానన్దమయే త్వపదిత్య, అన్తరాత్మపరమృతాం సమాపయతి- అతో జీవాత్కస్వరూపమేవ బ్రహ్మని చాబోత్తితి ప్రకాశంతం బ్రహ్మ, తదే వానన్దమయే త్వపదిత్యమితి నిశ్చయతే-

ర. స వియక్తవిషయత్వమ్, అన్తరసమయా ద్యన్తరత్వ విజ్ఞానమయా స్య త్యావరేచ్ఛిన్నానన్దైః పరత్వపిద్ధి రిత్యత్రాహ-తథాహితి శరీర ముపతేజమ్- అన్దమయా ద్యుక్తి రుచ్యవతరణాయ- ప్రాగమయాది సాహచర్యా ద్యిజ్ఞానం యజ్ఞం తనురబ్జిత్యేకాభ్యాశ్చ మయతో స్యాభిళిః- విజ్ఞానసారథిః, యద్భింతు సారథిమితి ప్రయోగార్ తరణే త్వత్పత్త్యా అన్తరగణం విజ్ఞానమితి సజీవా దన్యత్వమ్- అమితానన్దస్తు నిష్కృజ్ఞస్యే త్యభిళిః- అత ఇ త్వవసంహారః-

ర౩. ఏకాస్పృశివత్తుం జగత్కారణత్వ పయిశగుణవిజ్ఞప్త్యైవ బ్రహ్మణః ప్రాప్యత్యాదిజ్ఞాననాయాహ- సోకామయతి- బహుస్యాం ప్రకాయైతి- సతనందమయ ఆత్మాదేవమయమ్యేదిరూపేణ బహుస్యాం, తదభిళిమా కాదిరూపేణ ప్రకాయైతి, ద్యప్తి సమప్తి రూపచేతనాచేతనవిషయ సంకల్పకుతేత్యభిళిః-

ర౪- సతతాతన్యక- సపరమాత్మా స్రిజ్ఞ త్యాలోచన దావం రసఃకృతా నిర్వభా- తపలోచన ఇతిహిధాతుః-

ర౫- సతస్వప్త్యా, ఇదగ్ం సర్వమృతే- యదిదంకించ- రత్నప్త్యా, తదానుప్రావిశత- ననుసర్వదాసర్వత్వాప్తస్యబ్రహ్మణః సోసాస్పృష్టికానుప్రవిశతమయత- గౌరవరగతవత్సవత్సర్వత్వాప్తస్య బ్రహ్మణః ప్రత్యేకం సర్వమస్తును పుజ్యలవ్రీత్యహాస్థితి విశేషమిహాను పరితేజ- అనెన సర్వంజ్ఞానమనన్తం బ్రహ్మ, యేవేదనిహితం గుణాయామితి మన్త్రైక్తమనంతరత్య బ్రహ్మజాన్మనయగుణనిహితత్వ ముపపాదితం భవః-

ర౬- తదనుప్రవిశ్య, సర్వత్వచ్ఛాభిజాత- సర్వత్వేన నిర్వికారతయా సతతేకరూపత్వేన ఉచ్యతే- త్వత్వేన సర్వత్వచ్ఛాభిజాత్యాగ వికారా

౫ నమః బ్రహ్మ తుష్టం ప్రతిష్ఠే త్యానన్ద మయా దన్యన్ద్య
 హ్యేతి పీఠీయతే- వైవమ్- బ్రహ్మోవన్ద్యన్ద్య భావంతేషాః పురు
 షవిధన్ద్యరూపితం శిరః పశుపుష్పరూపేణ వ్యపదిశ్యతే- యథా-
 న్ద్య మయే జేతూహితీవయదీ క్వస్యా దనతిరిక్తైః స్వావయ
 వైదేవ- తస్యేద మేవశిర ఇత్యాదివా శిరఃపశుపుష్పవత్తయా
 విదర్శితః, తథా ఆనన్ద మయం బ్రహ్మోపి నవస్యా దనతిరిక్తైః పి
 యాదిభి ర్విదర్శితమ్- త తావయవత్స్విన రూపతానాం పీఠీయనా
 దప్రమోదానందానా మాశ్రయత యా-భిన్నహృద రూపన్ద మ
 యం బ్రహ్మ పుష్పం ప్రతిష్ఠే త్యుద్యతే- యది దానన్ద మయా
 దన్యన్ద్యోవ్యభివ్యత్, తస్మాద్వా ఏతస్యా దానన్ద మయాత్ ।
 తస్యోస్తర ఆత్మా బ్రహ్మోవ్యపి నిరదేక్ష్యత- నచైదం నిదిశ్యతే-

౫. ఆనన్ద మయస్య నిష్కృష్ట కేవలకర్మభావనం సాక్ష్యం బ్రహ్మకృత
 తోదయోజనమచేతి అవయవిమోక్షయవభూత కన్యశిరి భావః- ఇతి
 రతి-కైవలతి- ఆనన్ద మయస్య బ్రహ్మ క్ష్యో శీర్షిస్తరమౌచయితి-

స్మరకుచేతనముద్యతే- బ్రహ్మోవ చతనాచేతనమాయాపభాగ్య పరిత్యక్తః-

౫౦ ననుబ్రహ్మం ఏవసర్వో పాదానరయో సర్వభావ వికారాస్పదత్వం
 స్వాధికార్యానంత్యాన-నిరుక్తంచానిరుక్తం- నిలయశంచానిలయశంచ-తా
 నుజ్జేయవత్తయా తాదిగుణభిదాయ క్షమాన్యకు చేతనం నిరుక్తం- తా
 నుజ్జేయశ్యం చేతనకారకు నిరుక్తం- ఎల-భూతమాత్రాః ప్రజ్ఞామాత్రాన్ద్య
 వికారాభిక్యక్తర్యా అచేతనవగాధారభూతం చేతనకారం నిలయశం- అ
 త్రితం అచేతనవానంత్యనిలయశం.

౫౧-విజ్ఞానంచావిజ్ఞానంచ-అచదన్ద్యరూపం- అచదన్ద్యరూపంచ.

౫౨-సర్వంచాసృతంచ సర్వమథవర్-నిర్వికారతయా-భక్త్యన్ద్యం చేత
 నన్ద్య-ఇతరభక్త్యర్థభావ్యం- రతశ్చ నిరుక్తత్వానిరుక్తత్వ నిలయశత్వా ని
 యనన్ద్యవిజ్ఞానత్వానిజ్ఞానత్వ యుక్త సర్వాసృతకర్మ చేతనాచేతన సమయ
 పభాగ్యవదతి బ్రహ్మసర్వమథవర్- అచదన్ద్యోవ్యకారత్వ లక్షణ భక్త్యన్ద్యభావ
 మథాభవదిత్యర్థః-

౫౩-యదిదంతిచ-రతస్యమిత్యాదీ-యన్ద్యోవ్యకారతనానన్ద
 కవగాధుపరివిజ్ఞతయా-భక్త్యన్ద్య రన్ద్యబ్రహ్మం అర్చ్యత్వం, అచేతనభక్త్యు
 చేతనాచేతనాన్ద్యకం అగర్-బ్రహ్మోవ్యధి-పురుషః-తతా-రూపిణి, వా
 తత్వమివిద్యతీతి-మత్తి, మత్తి-విజ్ఞానసానిజ్ఞాన, విజ్ఞానకర్మభక్త్యర్థః-

౧. ఏక ముక్తం భవతి- బ్రహ్మవి దాహ్నితి పరమితి ప్రకాశం
బ్రహ్మ సత్యం బ్రహ్మే చ ననన్తం బ్రహ్మితి అమృతం సుతేతరవ్యా
మృత్తా కారం ప్రతిపాద్య, తదేవ తస్మాద్వా ఏకస్యా దాత్మనభి
త్యాత్మకభేదన నిర్దేశ్య తస్య సర్వాన్తరత్వ నాత్మత్వం త్యజ్య
య ద్యాత్మత్వం, అనన్తమయ్యాదిషు త్తదన్తరతయా ఆత్మత్వేనవి
దిహ్యేత్ ప్రాణమయ్యాదీ నతిక్రమ్య ఆహ్వాన్తర ఆత్మానన్తమయ
ఇ త్యాత్మకభేదన నిర్దేశ మానన్తమయే సమాపయతి-అథ ఆత్మ
కభేదన ప్రకాశం బ్రహ్మనన్తమయఇతి నిశ్చయితఇతి-

౨. సహస్రయోగ వచనవ్యక్త్యా వాచ్య మస్యత్వే నిత్యత్రాహ-ఏకమక్త
మితి ప్రకరణవశాత్తతేవ భవితవ్యమి త్యభా- సోక్తస్య స్వేనైవ వ్యాఖ్యా
నసంభవ త్వాపనాయ బ్రహ్మవిచిత్ర్యా మృపార్తమ- మస్మైహి తద్వివరణ
మ- ఆహ్వాన్తర సన్త మయే సమాప్యతాం, తస్య కథం బ్రహ్మత్వమితి క్తా
నిరస్యతే-తదంతరి తదేతరభూతా ప్రకృతబ్రహ్మ పరావతి భావః-

౫౪- తదవ్యక్త్యాభావతి-స్పష్టభావః-

౫౫- అనన్త్యాదికమగ్రతీతః తతో వైసదశాయిత-ఇదం స్థూలచేత
నాచేతన కరీరకం బ్రహ్మ అనభివ్యక్తనామరూపం బ్రహ్మ, స్పష్ట ప్రాగాపీత-
తస్మాదిదం జగదభివ్యక్తనామరూపమభవదిత్యర్థః-

౫౬ సవ్యసర్వగ్ని తస్య బ్రహ్మణ ఉపాదానత్వే కర్తృం తరమకీరం నిమి
తౌపాదానయే ర్పదావక్యం భావాదిత్యాకం త్యాహ-తదాత్మానగ్ స్వయ
మమరుత-అత్సానమహి పాదానత్వేన స్వీకృత్యవ్యయమేవామరుత-

౫౭- తస్మాత్తత్సృకమమర్యతఇతి-యస్మాత్సవ్యయమేవ సవ్యసర్వగ్ని
అతఏవ బ్రహ్మ, సమ్యక్తార్యం యన్యతత్సృకరం- తార్యగ్ని సౌత్వంచానతి త్త
కరూపత్వం సృభిష్టస్య తార్యగ్ని నిమాణేహిల్లక ప్రసక్తి- తరకృత్స్వకా
ర్యం బ్రహ్మనిస్వీకృత మెతస్మాదా భావతస్య త్యాది కృతయేవదంతీత్యభావః-

౫౮ భవతురత్సృకతం తస్మాపాస్యత్వ ప్రాప్త్యవ్యయే- కిమాయాతమిత్వ
త్రాహ-య ద్వికత్సృకం, రహితైసః-సుకృతమితి నిర్దేశం బ్రహ్మ, ర
సః అనన్తః-

౫౯- తస్మాత్ త్యాహ మంతర్భావనందీ భవతి -తస్మాత్తదస్యానందిత్యమ-త
తస్య తస్యానందత్యాహ్నిత్యవ్యవస్థాపాస్యత్వముక్తఇతి భావః-

౬౦ తదహివాచకయతి- తా త్యాహస్యాత్మక ప్రాప్త్యాత్మ- యదవతకాక
అనంతానన్త్యాత్మక ఏక త్యాహనందయాతి-యద్యయమవతిర్నిన్నానందమయః
పరమాత్మానన్త్యాత్మక, సాంసారికమావతగీకం వాసుఖంక ప్రాప్త్యయార్- అ

౭ ననుచ లిహ్నా లుచ్చం పరిహే త్యక్త్యా ఆన న్నవ గళ
 కలి ఆన ద్భృహ్నితి వేద మ్ । అస్తిలిహ్నితిచద్వేదః గస్త మే
 నం తతో విచరితి, లిహ్నాజ్ఞా నాహ్నానాభ్యా మాత్మన స్సద్భా
 వానద్భావా దర్శయతి. సానందమయ జ్ఞానాజ్ఞానాభ్యామ్- న
 చానందమయస్య ప్రియమోదాదిరూపేణ గర్వలోకవిదితస్య స
 ద్భావానద్భావ జ్ఞానాశబ్దా యుక్త- అతో వానందమయ మధి
 తృత్యాయం శ్లోక ఉదాహృతిః- తస్మా దానందమయా దన్య

౮. ||ననుచేతి|| య ద్యానన కుయః ప్రధానః, తస్మిన్ క్వాతోక్తి చిత్రా
 వ్రిః, రదాతయే రభ్యరరకత్తే న నిదోష్టవ్య, రదభావా వ్యక్తికే లుచ్చం
 కుయః, నర వర్యాయత్వా దురోధః, ప్రసిద్ధ స్యాజ్ఞాన తత్త్వానుపపత్తేరి

తపవ హ్యేవానందయతి- అతస్తస్య సర్వవిధానంద శేతుత్వాత్తస్య ప్రాప్త
 త్వమస్తేతిభావః-

౬౧-యదాహ్యైవపరశ్చిన్న దృశ్యేనా త్స్యేనిరుక్త నిలియతేభంబుచరి
 తిష్ఠాం విందతే। అభిసాధయంగతోభవతి-అదృశ్య చక్షురాదిగ్రహణతా- అ
 త్స్యైవ త్యాప్యః- శరీరవిర్యః- అనాత్మ్య అశరీరవిర్యః- అతపనాః-దుక్త
 శానిగుణాదివాది దేహాగ్రహణాచ్యే, అ లయతే, ఆధారభూత్యా అభయం అ
 భయాయ- నావ్యయాభావాదితి చక్షుర్భూతవిభావః- అతాభావేయదవ్యయ
 మిత్యవ్య యాభావసమాసః- అభయసాధనభూతాం ప్రతిష్ఠాం నిరంతర స్ఫురి
 లక్షణం నిష్ఠాం యేంద్రే, అభతే, నః, అభయం ప్రాప్నోతి- అగ్రత్యాసా
 వ్యై రదృశ్య త్విత్యచిద్వాన్వృత్తిః, అనాత్మ్యవిరిలక్త త్యాన్వృత్తిః, సహవరమా
 త్సనాత్యాప్యః, యద్యావత్స్యైవ త్యాప్యః, కమలకృతశరీరం, తద్రూపితానా
 త్స్యై, అరుక్తవిరిముక్త త్యాన్వృత్తిః, సహజవాచస్పాయం దేహావికల్పైరు
 క్తః, అనిలయనవిరి నిత్యముక్తత్యాన్వృత్తిః, తేమహిదగతానాధారః, విత్త్యక్తం-

౬౨ ఏవం విహితాయాః ప్రతిష్ఠానుబిచ్ఛేదే అనభాం దర్శయతి-
 యదాహ్యైవపరశ్చిన్న దరకులరంజురుతే। అథ తస్యకయం భవతి-
 ఏవమపాసక ఏతస్మిన్నరమూత్సనిధ్యాన స్యాంతరం విచ్ఛేదకులకుల్పకులియ
 కురుతే, తిస్యభయం భవతీత్యై- చూర్యవాక్యే ప్రతిష్ఠాకల్పేన నిరంతర
 భ్యానవాదినాధ్యానగత తైరంతర్యస్యాభివారత్వార- అత్రాంతరకల్పే నాతి
 తత్యైవభ్యానగత తైరంతర్యస్య విరోధసుభ్యాసనిచ్ఛేదస్య గ్రహణముచితమ్-
 తమ పరోక్షరీత్యా బ్రహ్మణి అంతరం భేదం యుక్తురుతే తానాతిత్వరథాతిర
 త్తిరీత్యవ్యవస్థ- వస్తుతన్మ బ్రహ్మైకత్యాదినామ స్యాకల్యహిహ్ని నానార్య
 నిచ్ఛేదో శప్రతిహేతి- అస్సానినానాబ్రహ్మవాదస్యానభ్యవగమార్- తథా

ద్భృహ... నైవమ్- ఇదం పుచ్చం పరిష్కా, పృథివీ పుచ్చం ప్ర
తిష్కా, అథర్వాజ్ఞీరసః పుచ్చం పరిష్కా, మహాః పుచ్చం ప్రతిష్కే
త్యుక్తా, తతః త తోదాహృతాః అన్నాద్వై వ్రజాః ప్రజాయ
న్త ఇత్యాది శ్లోకా, యథా న పుచ్చమాత్రప్రతిపాదనపరతా, అపి
త్వన్నమయాది పురుష పరిపాదనపరతా, ఏవ మతా ప్యానన్తమ
య స్యాయం అసన్నేవేతి శ్లోకః- నానన్తమయవ్యతిరక్తస్య పు
చ్చస్య- అనన్తమయవ్యైవ బ్రహ్మత్వేపి పీయమోదాదిహూపేణ
హపిత స్యాపరిచ్ఛన్నానన్తస్య సద్భావానద్భావజ్ఞాసాకాబ్ధాయ
క్తైవ- పుచ్చబ్రహ్మణో వ్యపరిచ్ఛన్నానన్తతయైవ హ్యపిసిద్ధ
తా- శిరఃపిఠ్యత్యవయవిత్వాభావా ద్భృహ్మణో నానన్తమయైవ బ్ర
హ్మణిచేత్, బిహ్మణః బ్రహ్మత్వ పరిష్కా త్వాభావాత్ పుచ్చమపి
బిహ్మ న్భవేత్- అథావిద్యాపరికల్పితస్య వస్తున స్తస్యాశ్రయభూత

త్యభావః- పరిహరతి-నైవమితి- పుచ్చవద్విషయత్వం ప్రకరణాదుక్తమ్- అన్నా
నాశక్త్యానంభవ మాహ- అనన్తమయస్యేతి- ప్రతిబింబి మభిప్రయన్నాహ- అ
చ్చేతి- అనన్తా బ్రహ్మత్వై రానన్తస్య ప్రసిద్ధత్వాది త్యర్థః- అవయ
విత్వాయేగ మాశ క్త్యావయవత్వాయేగ ప్రతిబిన్యా పరిహరతి- శిరఃపిఠి

ప్రకరణాదు గుణ్యాదుక్తవార్యుచిత ఇతిద్రష్టవ్యమ్-

౬౩ కింభయం తత్రాహ- తత్త్వైవభయం విదూషామన్వాసస్య- విదూ
షాబ్రహ్మ పాపననిష్కస్య తదతిరక్తవిషయస్పృహయానిరంతరం మనసమ
గుర్యతః తదైవామనసంభయం- నహిరదవేత్తయా న్యద్భయమస్తి- ద్విక్తంచమ
హర్షిభిః- యస్మాచ్ఛారణంక్షణం జాపివాసుదేవోనచింత్యతే- సాహనిస్తస్య
హద్విద్యం సాంధ్రాంతిస్సానవిక్రియా- పరంహతవహ జ్వాలాపంజరాంత
ర్యవస్థితిః- నశారింతావిముఖ ఉపసంవాసవైకసమితి.

౬౪-తదవ్యవహారవతి- భీమస్సాద్వాతాపవతి- భీమదేవిసూర్యః
భీమస్సాదగ్ని త్పంద్యుః- మృత్యుర్భావతి- పంచమఇతి- అగ్నిస్త్యసూర్యప్ర
ముఖాస్పర్శవిదవప్రవరా- పరమాత్మభావనావిమృత్తా కింభవ్యతితి భీత్యావ్య
వ్య కర్మసుభాగయాభావమి- అతశ్చ బ్రహ్మవ్యతిరక్తం క్షున్నమపిపదం-
మఖావకరత్వా దనర్థమపిపద- అతశ్చరాద్భుతవదకామనయమనననిచ్చే
దస్యార్యంభ ధయావహత్వాత్తతానభయం కిందికస్త్యర్థః.

(౨౩౦)

అనన్తమయోధిక కథాంశం

శ్వాత్ నిమ్నాః పున్నం బిలిష్ఠేతి రూపానూనా మిశ్మయకృత,
హస్త తస్మి తస్మాదృశ్యాద్యవృత్త స్యానన్తమయస్య బ్రహ్మణః పి
యతీతస్త్వాదిహాపణం భవిష్యతి- ఏవం త సత్యం జ్ఞాన మన
త్తం బిహ్యతి శిశురాస్పద ఒక పతిచ్చిన్న వన్త్యస్తరవ్యావృత్త
స్యానుభా ద్యావృత్తి తానన్తమయ ఇ త్యుపదిశ్యతే- తత శ్చాఖ
త్వైకర సానన్తహాపే నిమ్నా శ్యానన్తమయ ఇతి మయత పానిమ
య ఇత స్యాధి-కో ద్రోష్టవ్యః-

౮ తస్యా కవిత్వాపరిశీల్నిత వివిధ విధిత దేహాభిన్నస్య జీ
వాత్తన సాస్యభావికం రూప మఖిత్వైకరసం సుఖైకతాన మాన
న్తమయ ఇ త్యవ్యత ఇ త్యానన్తమయ పితృగాతా-

౯ ఏవం పాస్త్రే చిదత్మహ- అనన్తమయో- ధ్యాసాత్- అన
న్తమయః పరమాత్మా- కతః, అభ్యాసాత్- సైమానన్తగ్య మీ
మాంసా భవతిత్యాదభ్య, యతోవాచో నివర్తన్తే ఇత్యేవమన్తన
వాక్యేన శతగుణితోత్తరక్రమేణ నిరతిశయదశాశిర సోభ్యస్యమా

భ్యాదిభాక్త్యేన కృత్వ వ్యావృత్తిసిద్ధా ॥ మత్ర క్రియత ఇత్యతాహ॥ ఏవం
చేతి నిమ్నాః కళంబితారత్వ మిత్వత్రాహ॥ తతశ్చేతి॥ తతః అనుపపత్తి నాం
పరిహారత్వార్-

౧౦ అపరిచ్ఛిన్నానన్త రూపస్య ప్రత్యగాత్మనః కళం జుభిత్వ సుఖతార
కమ్యై ఇతికల్పాంబ పరిహరన్ పూర్వపక్ష ముపసంహరతి॥ తస్మాదితి॥ కుభ్య
స్తామిత్వకళోభ్యత్వం యథావస్థితి, త త్పరమార్హని ప్రసాదనీయత్వహ
ప మనుసన్ధేయమ్- అన్యత్ర కన్యాత్వే- తస్యద వతీకరణం తచ్చరణగతిర
శరణీ వత్కృత-

౧౧ అస్మి సుపర్వపక్షే ప్రాప్తే సూత్ర మవతారయతి॥ ఏవం ప్రాప్త ఇతి॥
ఉత్తరాధికరణసూత్ర స్థాన్యకృత్వా సుపర్వ అభ్యాసామాహ॥ పరమాత్మేతి॥ కా
తుషణం వ్యాదత్వే ॥ సైకేతి॥ యతోవాచ ఇత్యాదిభాగ్య ముచిత్రీత్యాహ॥ నిరతిశ

౬౫ ఏవం బ్రహ్మ వదనస్య జగత్కారణత్వ తతో-యక సార్వభౌమిగ
అవిచ్ఛేదికయి కర్తృమనిచ్ఛిత్వత్వంబ విధాయ ప్రాప్తసాధనంబయస్య ౧
మౌ గి అనందమయ కల్ప ప్రవృత్తి నిమిత్త మానంద ప్రాయుక్త్యందకాయతి-
తేజానందస్య విహూం సాధవతి-వత్సమానానంద విజయకవిచారాభవతిర,
భృ॥

న ఆనందోఽనన్తదుఃఖమశ్రీ పరమితసుఖమ - తాని జీవాత్మ న్య
సంభవ వినిభలహేయప్రత్యక్షకం కల్యాణైకతానత సకత్తరవి
క్షణం పరమాత్మానమేవ స్యాత్క్రయ మావేదయతి- యథాహ, త
స్మాద్వా ఏతస్మా ద్విజ్ఞానమయాత్! అనోన్తర ఆత్మానన్తమ
యతి-

S. 16536

౧౦ విజ్ఞానమయేహ జీవః- న బుద్ధి మాత్రమ్- మయత్ప్ర
త్యయేన వ్యతిరేకపరీతేః- ప్రాణమయే త్యగత్యా స్యాథక తా
ప్రియతే- ఇహాతు తద్వతో జీవస్య సంభవా న్నానభావ్యం న్యాయ్య
మ్- బద్ధో ముక్తశ్చ పత్యగాత్మా జ్ఞాతైవేత్య భృథిష్టుహి- ప్రా
ణమయాదాత మయడధానమ్మ మౌ నన్తరమేవ వత్త్యతే-

యేతి అభ్యసమానః ఆత్మాసా గుణసమ్- సమీక్ష బ్రహ్మణ ఆనన్త ఇతి గుణ్య
మాన ఇత్యోగః- అస్య వాక్యస్య కథం నచతుర్ముఖానన్త పరత్య మితీత- ఉ
చ్యతే- ముఖ్యత్వా త్వరమాత్మని ప్రకరణా త్సమ్మన్యసిద్ధేకత, స్తచ్చత్వా
త్పృక్త్యోవసంహరణతః పుండితచ్చట్ట తః! పక్షస్థా ద్గుణనాత్ ప్రభావతివ
దా తాప్రిగ్వ ద్భవమాత్వాశ్రుతే, ర్మత్వానన్త్య పరేషవాక్యనయతో బ్రాహ్మ
స్సపక్షో గుణఇతి- ముక్తే సంభవతీత్య బ్రాహ్మణిభిరతాయేతి! స్వరసాన్వితా
వార్ పృగ్గతామహతోక్తిః జగద్వ్యాపారాధావాప్య నేతిభావః- నవరం వస్తు
సామథ్యా జీవవైలక్షణ్యం, కణోక్తమ్ త్యాహయథాహతి||

౧౦ అన్తరకరణపరత్వం వ్యవస్థాపితమ్- యేయం విజ్ఞానమయః
ప్రాణేతి హృద్యన్తర్యోరి రీత్యాది వ్యోతకహీనం- ప్రకృత్యసావరస్యం చా
భివ్రతమ్- ప్రత్యయవైయ్యోగం కణోక్తమ్- సాత్ర మయడధా సంభవః
ధీమాత్రం వ్యోక్తే త్యత్రాహుబద్ధఇతి||

౨౬- యథాస్యాత్మామయ తాధ్యాయకః! ఆజ్ఞా ద్రథిష్టుబిత్కః! రస్య
యం కృథితీశ్చాదిత్తస్య పూజాసాగ్ధా! సవిమానుజఆనందః! శ్రోత్రి
యస్య చాకామహరస్య- అత్రత్వాసాత్మ్యే, సాధుయోవాధ్యాయకః- సా
ధు, యథావిధి, సమ్యక్సం ప్రదాయినీకృతయాన్వరవకాదిభ్రమరహితంజా
యతకత్వేన ప్రత్యగత్వం వివక్షితం- అవిస్సరతాన్నిత్యనవం యథాభవతిత
తాత్పర్యసామిత్యర్థః- యద్యాన్వసమవయస్సానాం సర్వసామధ్యాయకః
ఆత్మాతకతి తథాధికత్వాన ఇత్యర్థః- ఆజ్ఞా- ఆకరత్రయః- యద్యాఅత
నగమః- అరోగఇత్యర్థః- యద్యాఅతిర్యాదవివయథాతః- సర్వామీరంజ
ఇత్యర్థః- సర్వాకరణాత్మ ముక్తంబితివర- బిద్ధిః- మహాబలవాన్- కరీధిత్త

౧౧ కథం తహి విజ్ఞానమయవిషయశోకే విజ్ఞానం య
 జ్ఞం తనుతత్తి కేవలవిజ్ఞానకబ్ధిపాదాన ముపపద్యతే. జ్ఞాతు
 రేవాత్సన స్వరూపమపి స్వప్రకాశతయా విజ్ఞానమి త్యవ్యతతి
 తి న దోషః. జ్ఞానేకనిరూపణీయత్వాద్విజ్ఞాతు స్వరూపస్య-
 స్వరూపనిరూపణధర్మశబ్దాహి ధర్మముఖేన ధర్మస్వరూపమపి ప్ర
 తిపాదయన్తి. గవాదిశబ్దవత్. కృత్యల్యుటో బహుళమితివా క
 ర్తరి ల్యు డాద్రీయతే. నన్యాదీత్యం చాశ్రిత్య నన్దిగ్రహీత్యాదినా
 కర్తరి ల్యుః. అతపవచ విజ్ఞానం యజ్ఞం తనుతే। కర్మాణీతను

౧౧ శ్లోకస్థ విజ్ఞానపదం వ్యాఖ్యాతుం పృచ్ఛతి। కథమితి। సాత్ర నిర్వా
 హా దర్శయతి॥ జ్ఞాతురితి॥ కాబ్ధ ప్రక్రియయా ద్విధా నిర్వృత్తిః॥ కృత్యేతి॥ ప్ర
 భవే కర్తృభావ్యం కల్ప్యమ్. ద్విధీయేతు గుణాస్తర్వాపయ త్యాశ్రయణశబ్ద
 త్తిః. విశేషాస్య విశేష్యనిర్వృత్తిరీ సమంశకల్పితాతు ర్వ్యక్తతః జ్ఞాత్వేర
 త్యనిశ్చయతే సతి త్యావం నిర్వాహ ఇత్యత్రాహ॥ అతపవచేతి॥ ఆరః జ్ఞాత్వ

తీ శరీరబలవత్త్వస్యాకర్తవ్యార్- యద్వాదగ్రహిత్వః కృతకరః సత్యవ్యవ
 స్థితస్యభావభిర్యగ్ధః బలిత్వః శరీరమాసన సర్వవిధలబ్ధాన- విత్తస్యపూ
 జా విత్తనపూజా- పూరణగుణసుహితాభిలషమ్మృతమజ్ఞానార్- ఏవం
 గుణశముదాయం విభాసిపాక్షల్యం చాత్వాప్తపరీక్షామానుష ఆనందభిక్ర
 త్యాకర్తవ్యవాసందత్తముక్తం- సచక్షానభిన్నస్య గుణవిభాగ్యాదేః కథమానం
 దత్తమితి శంక్యమ్-అనుకూలత్వంహ్యసందత్తం- తచ్చస్వతవైష్ణవత్వమ్- తచ్చ
 గుణవిభాగ్యోరపిసంభవతి- తద్విషయజ్ఞానస్యాప్తమకూలత్వం విషయాను
 కూలత్వాప్త్యయవ్యతిరేకసిద్ధమ్- ఆశ్రమకానిస్యానస్యామితి విభాగ్యోరవాసంద
 త్యమ్- శ్రోత్రియః బ్రహ్మనిష్ఠః అకామహః సమస్తసాంసారికభాగాను
 జహతః అశోముక్తక్షేత్రక ఇత్యుక్తమ్- ఏవంచయువత్వ కృతకాశ్రత్య
 సాందత్త్య జ్ఞానబలైశ్చర్యాద యస్సంభూయయిత్రభవంతి, సమకామానుషఆ
 నందః, అకామహః శ్రోత్రియస్య ముక్తస్యాపిసతనందోస్తీ, ముక్తస్య సర్వా
 నంవానుభవశాలితయా తత్రమానుషానందస్యాంతరగా తత్వాదిభావః.

౬౨- తెయేశరంమానుషానందాః। సమకామమహ్యగంధర్వాజామానందః।
 శ్రోత్రియస్యచాకామహఃస్య। తెయేశరంమానుషమహ్యగంధర్వాజామానందాః। స
 ఏకాదేవగంధర్వాజామానందః। శ్రోత్రియస్యచాకామహఃస్య। తెయేశరం
 వగంధర్వాజామానందాః। సమకామిత్వచందీరలాకలాకానామానందః। శ్రో
 త్రియస్యచాకామహఃస్య। తెయేశరంపితృచందీరలాకలాకానామానందాః।

తేపిచేతి యజ్ఞాదికర్తృత్వం విజ్ఞానస్య శ్రూయతే- బుద్ధిమా
త్రస్యహినకర్తృత్వం గంభవతి- అచేతనేషుహి జేతనోపకరణభూ
లేషు విజ్ఞానమయా త్పాపి నే వ్యస్నమయాదిషు నచేతనదర్శభూ
తం కర్తృత్వం శ్రూయతే- అతఏవ చేతన మచేతనం చ స్వాస్యం

పరత్వార్- కర్తృత్వ మాపచారిక మిత్వత్రాహ|| అచేతనేష్వితి|| బాపచారిక
త్వమేవ దోషః, ప్రకరణస్య తథావిధిత్వే సహ్యః, తచ్చస, శ్రేయస్సాధనక
ర్తృత్వ స్సోపచారిక స్సాధర్యగా దిత్యర్థః- అన్తమయాద్యపి యజ్ఞోపక
రణమ్- అద్యతేతి స శ్రేయస్సాధనకర్తృత్వమ్- జ్ఞాతృపరత్వే వాక్యాస్తర
స్థం ప్రణేమగం దర్శయతి|| అతఏవేతి|| స త త్రాన్తీకరణపరత్వమ్, అచిత

సమకలకానకానాం దేవానామానందః|| శ్రోత్రియస్యచాకామహతస్య|| తెయ
శతమాకానకానాం దేవానామానందః|| సమకలకమదేవానాం దేవానామానం
దః|| యేకమదేవానానీయంతి|| శ్రోత్రియస్యచాకామహతస్య|| తెయేకతం
దేవానామానందః|| సమకలకంద్రస్యానందః|| శ్రోత్రియస్యచాకామహతస్య||
తెయేకతమింద్రస్యానందః|| సమకలకహస్పతెరానందః|| శ్రోత్రియస్యచా
కామహతస్య|| తెయేకతంబృహస్పతెరానందః|| సమకలకప్రకాపతెరానందః||
శ్రోత్రియస్యచాకామహతస్య— యేమనుష్యాపవసంతః కమవిశమైవవిద్యా
విశేషగతాంతరధానాదిశక్త్యుపేతయా గంభకృత్యంప్రాప్తాః, తెమనుష్య
గంభర్వాః- అంతరిక్షలాకవాసీను దేవగంభర్వాః- చిరకాలస్థాయీలాకస్థిర
లాకః- చిరలాకఃలాకాయేమంతేచిరలాకలాకాపితరః- అకాను దేవలాకః-
తప్రకాతాలకానకాః- స్సార్థకమవిశేషతోదేవస్థానేషు జాతాఇత్యర్థః-
అస్మిన్నతాత్రాదికమదేవాన్మింద్రాదిసాముజ్యంప్రాప్తాః కమదేవాః- దేవా
స్తువసురుద్రాదయః శ్రయస్త్రీంశద్ధివిభుజః- ఇంద్రబృహస్పతీప్రసిద్ధౌ- ప్ర
కాపతీశ్చతుర్ముఖః- సతుదక్షదయః- ఎకవనశశ్రవణార్.

౨౪— తెయేకతంప్రకాపతెరానందః|| సమకలకహస్పతెరానందః|| శ్రోత్రి
యస్యచాకామహతస్య— అత్రబ్రహ్మశబ్దః బ్రహ్మవిదాస్సారిపరమితిప్రకృ
తబ్రహ్మపరః- సదబ్రహ్మసందశ్య తెయేకతమితిపరిచ్ఛిన్నత్వం కథమితిగం
భ్యం- కథార్థేనబహునియోజనానిరసోగచ్ఛతి, ఇషుపద్ధచ్చలీసవితేరి ఇషు
సామ్యప్రతిపాదక వచనస్య గతిమాంశ్యనిష్కర్తృపరత్వవ, తెయేకతమితివాక్య
స్సాధికముఖానందాధిక్యమాత్రపరత్వనశితగుణిత చతుర్ముఖానందాన్యూ
నాధికపరత్వభావార్.

౨౫ ఏవంభూతతనందమయః యేవేదనహితం గుహాయామితిహృదయ
గుహనిహితత్వేనోపాధ్యయభి, కీడ్మకవిగ్రహవిశేషవిశిష్టః కొదాదేవతావిత

భారత ర్మిలయన త్యాగిలయన త్యాగి భగవద్విశేషై ర్విభజ్య
 నిర్దిశ న్వాక్యం విజ్ఞానం బాహ్యజ్ఞానంచేతి విజ్ఞానశబ్దేన తద్గు
 నం చేతనం వదతి- తథాఽన్తర్యామిద్రాప్యగే యువిజ్ఞానేతిష్ఠ
 నిత్యస్య కాన్యపాతగతస్య వేర్యాయస్య స్థానే య అస్మిన్ తిష్ఠ
 నితి పర్యాయ మథీయానా మాధ్యందినాః కాన్యపాతగతం వి
 జ్ఞానశబ్దనిర్దిష్టం జీవాత్మేతి స్ఫుటికుర్వన్తి- విజ్ఞానమితివ న
 తుంశకలిజ్ఞం వస్తుత్వాభిప్రాయమ్-

స్తస్య నిలయనత్వ సత్యత్వాయేగార్, నచ పరమాత్మపరత్వమ్, వ్యాప్యత్వా
 యేగా దితిభావః- కాళాన్తరస్థప్రయోగంవ దర్శయతి॥తథేతి॥ తత్రాపి నా
 స్త్రీకరణపరత్వమ్, అత్మశబ్ద స్థానీయత్వార్, నచపరమాత్మపరత్వమ్, అ
 స్యనియామ్యత్వాయేగా దితి భావః-

కర్మిత్యాకాంక్షయామాహ-—సయక్పాయంతురుషే॥ యక్పాసావాదిత్యైః సమీక
 —యఏవాంతరాదిత్యేహిరగ్నయః॥ తురుషదృశ్యతే హిరగ్నస్యోహిరగ్నతేక
 ఆప్రదభాతస్సర్వపవనువణః॥ తస్యయథాకప్యాసంతుండరీక మేవమక్షిణీతపో
 దితిసామెత్యాదిత్యకుండలాంతర్యర్థిః కమనీయవిగ్రహయోగ్యైః॥ తుండరీకా
 క్ష, స్పృహవహ్నయగుహవర్తి విజ్ఞానమయాదంతరీ- తతశ్చతుండరీకాక్ష
 త్యాదివిగ్రహాపేతో నారాయణపితృత్వరీ- తతశ్చరాదృశవిగ్రహవిజ్ఞత్యై
 సహృదయగుహవర్తిమా భగవతోధ్యానం తత్రవ్యతిభిలతోభః॥ అత్రశచ్చ
 త్యచ్ఛాభవదిదిదచిచ్ఛరీరకత్యై నానుసంధాన ముక్తమ్- సత్యంజ్ఞానమితిస్య
 రూపేనానుసంధానముక్తం తచ్చస్వరూపేనానుసంధానమాదిత్య కుండలాంత
 ర్యర్థిఃతుండరీకాక్షవిగ్రహవిజ్ఞతయోచోక్తమ్- జీవముఖ్యప్రాణలింగాన్నితి
 తేహ్నిపాసాత్త్రివిధ్యా (౧॥౪॥౧౭॥) దితిమాత్రభగవతాభావ్యకృతా ఇదంత్ర
 విభంత్రహ్నుసంధానం ప్రకరణాంతరీక్ష్యాత్రితం, సత్యంజ్ఞానమనీతం
 బ్రహ్మత్వాదిమ స్వరూపేనానుసంధానం, తత్సృష్ట్యై, తదేవానుప్రదితం
 తదనుప్రవిశ్య, సచ్చత్యచ్ఛాభవదిభోక్తురీరకతయోభోగ్య భావోపకరణరీ
 రకతయోనానుసంధానమితిక్తమ్-

౭౦ ఏవమన్తప్రాప్యశ్చోపయోగం రూపముక్తం- తతావిద్వానముంశో
 కలుత్యాదిహిపక్షిప్తానాం బ్రహ్మనాముత్తరమాహ-—సయఏవంచిత॥ అస్మా
 త్కాకాత్మేర్యైః ఏతమన్తమయమాత్మానముపసంక్రామతి॥ ఏతంప్రాణమయ
 మాత్మానముపసంక్రామతి॥ ఏతమహిమయమాత్మానముపసంక్రామతి॥ ఏతం
 విజ్ఞానమయమాత్మానముపసంక్రామతి॥ ఏతమాశంకమయ మాత్మానముపసం

౧౨ తదేవం విజ్ఞానమయా జ్ఞేవా దన్య త్తదన్తరః పరమా త్సా అనన్దమయః-

౧౩ యద్యపి విజ్ఞానం యజ్ఞం తమతత్త్వం శో కేన జ్ఞానమా త్రమే వోపాదీయతే, న జ్ఞాతా, తథాపి అవ్యోన్మరౌ ఆత్మా విజ్ఞా నమయ ఇతి తత్త్వా జ్ఞాతై వోపదిశ్యతే. యథా అన్నాద్వై ప్ర కాః ప్రకాయస్తత్త్వైశ్చ శో కే కేవలాన్నోపాదానేపి న పాపమ పురుషోన్నరసమయ ఇత్యత్ర నాన్నమాత్రం నిదిశ్యమ్. అపితు తస్యయః, తద్వికారః- పరస్పర్యం హృది నిధాయ సూత్రీకార స్స్వ యమేవ భేదవ్యవదేశాది త్యవన్తరమేవ వదతి-

౧౪ జ్ఞానమాత్రపరత్వ మపగమ్యాహ॥యద్యపి॥ బ్రాహ్మణేన శ్లోక వ్యక్తికాభ్యాంతు తమ తైకదేశవిజయతయాఽపి యుక్తమితి భావః- ఉక్తా భాష్య పాత్రతా మాహ॥పరదితి॥ సాధ్యపయికత్వా తస్య మభిప్రేతమి త్యర్థః-

బ్రామరీతి- అత్రనయవంవిత్, అస్సల్లాకాత్ప్రేత్యత్యనైశశశ్యమం బ్ర హ్మవిదాం అర్చిరాదిమార్గః ఉక్తాభవతి. అనందమయమాత్మాన ముపసాద్రామ తీతి ముక్తిదశాయాం జీవబ్రహ్మణారుపాఘాపాసకయేభాక్తృభౌగ్య భావప్ర రిపాదనాన్నక్తాబ్రహ్మణావికృత్యవత్ప్రేక్షదస్తాభవతి. పరమన్నమయవిత్త్యాదిపం చస్యజీవర్యామేషుపరదర్శనీపరమాత్మపరతి. అన్నమయప్రాణమయకుమీమ యవిజ్ఞానమయకత్వాస్తచ్ఛరీరకపరమాత్మపరాః. అత్రవ్యాసాన్త్యైస్సర్వోపి ద్వానసస్సల్లాకాత్ప్రేత్యాన్నమయూది సమప్తివ్యప్తివిభాతికం నిరతితయా నందం పరమాత్మానంభౌగ్యభూతం భాక్తానన్నమభవతి ప్రక్షసౌత్తరముక్త మిత్యక్తమ్-

౧౫ అభయం ప్రతిష్ఠాంబిందతే, అభసాభయంగతౌ భవతిత్యక్తాభా సాక్షిత్వనశ్లోకం పరతి- తదప్యేవశ్లోకోభవతి. యతోవాచానివరణంకై అప్రాప్యమనసాసహా అనందంబ్రహ్మణాదిద్వాన్. నదిభేదికుతశ్చనైతి- తాన్ని ననాఅనందస్య ఇయతాంతగతం పారంగతుం ప్రవృత్తైరదప్రాప్యైవ నిష్ప త్తైభవతః. తాదృశానందగుణబ్రహ్మపాపనేన సర్వశ్లోకభయోత్థంరనిష్ప త్తిర్భవతిత్యర్థః-

౧౬ తదోపపాదయతి- ఎతగ్మహావనశరతి. కిమహంసాధునాకరవం. కిమహంపాపమకరవయితి- శ్రవ్యగాణాదికీతుం సుకృతం నాకామణం నరకాది కీతుభూతం పాపమకామణం, ఇతిదృశీనింబ్రహ్మవిదంసభాధతి. శ్రవ్యగా

౧౪ య దుక్తం జగత్కారణతయా నిదిగచ్ఛన్య, అనేన జీవే నాత్మనానుపవీశ్య, తత్త్వమసీతి జీవసామానాధికరణ్యనిదేశాత్ జ్ఞాతాకారణమపి జీవస్వరూపా న్నాతిరివ్యతత్తి తృత్యా, జీవస్యైవ స్వరూపం బ్రహ్మవిదాపోతిపరమితి ప్రకాస్త మనుభావాన్వృత్త త్వే నానన్దమయై త్మ్యుపదిత్యతత్తి- త దయుక్తమ్- జీవస్య చేతనత్వే సత్యపిత దైక్షిత బహుస్యాం ప్రజాయేయేతి, తత్తతోస్మజితే, స్వసజ్జల్పపూర్వ కానన్తవిచిత్రస్పష్టియే గానుపపత్తే- తుద్భావస్థస్యాపిహ తస్య స్వర్గాది జగద్వ్యాపారా సంభవో, జగద్వ్యాపారవచ్ఛం భోగమాత్రసామ్యలిజ్ఞా దిత్య తో) పపాదయన్యత-

౧౫ కారణభూతస్య బ్రహ్మణో జీవస్వరూప త్వానభ్యుపగమే, అనేన జీవే నాత్మనా తత్త్వమసీతి సామానాధికరణ్యనిదేశాత్: కథ ముపపద్యతత్తి చేత్, కథంవా నిరస్తవిఖలదోషగన్ధస్య

౧౬ అస్యానికరణస్య సద్విశ్వాత్కేతనస్య చిద్వైలక్ష్మణ్యనిశ్చయకల్పప్రతిబన్ధక సామానాధికరణ్యానీ సూత్రానత్యాగ సామానాధికరణ్యం కారిత్యేనసహపూర్వపక్షపాతుకయా సూత్రకృతాభిప్రేతమితి, తయోః పరిహారప్రకార శ్చైతరత్ర సూత్రవిద్య ఇహాపకీవ్యత యాభిప్రేతవి త్యభిప్రేత్య తయోః పూర్వపక్షపాత్యోః ప్రకమరీశ్శత్రుణా చరణం పరిహర్తు మనువదతియిదుక్తమితి॥ స్పష్టియేగానుపపత్తరితి॥ ప్రకయే కరణకతే బరవిరహా దితి భావో-

౧౭ సమానవిధక్త్యవగతైక్యం కథమితి చోదయతి॥ కారణేతి॥ ప్రాతిపది దిలోకేష్యిచ్చాయాఅభావార్- బ్రహ్మజ్ఞానదగ్ధపాపతయా నరకాదిభయస్య ప్యభావార్-

౨౩ ఏతాదృశంబ్రహ్మవిద్యాప్రయుక్త మాహత్మ్యమపిద్యేయమిత్యాహ— సయవంపిద్యానైతలత్సానగ్ధస్పృణుతే— ఏతవీతాభ్యాం చింతాభ్యాం అత్సానం స్పృణుతైరక్షరీత్యభావో- తున్యపాపభూసుభూనాస్తీత్యుక్తంభవతి-

౨౪—ఉత్పాద్యైకవీతలత్సానగ్ధస్పృణుతే॥ యవంపేద—తునర్వచనం తున్యపాపభూనసభావసాంతర్య తాదృశ్యవ్యోరనాయ అనువాక సమాప్తి ద్యోతనాయచ-

౨౫—ఇత్యపనిదర్ — ఇత్యపరమరహస్యోరదాః॥ తాదృశోపదేశయే గాన్యయోవకవ్యతిరీకాః॥

సత్యసజ్జల్యస్య సర్వజ్ఞస్య సర్వశక్తైరనవధితాతికయాసజ్జేయ
కల్యాణగుణగణస్య సకలకారణభూతస్య బ్రహ్మణః నానావిధాన
స్తదుఃఖాకరకత్వాధీనచిన్తిత నిమిషితాది సకలప్రవృత్తి జీవస్వయా
పత్వమ్-అస్యతరస్య మిథ్యాత్వేనోపపద్యత ఇతిచేత్ - తస్యభోః- ౩౦
హేయసమృద్ధస్య, ౩౦వాహేయ ప్రత్యసీక కల్యాణైకతాన స్వ
భావస్య- హేయప్రత్యసీక కల్యాణైకతానస్య బ్రహ్మణోనాద్య
విద్యాశ్రయితేన హేయ సమృద్ధమిథ్యాప్రతి భాసామిథ్యాపాపఇతి
చేత్, విప్రతిషిద్ధమిదమభిధీయతే. బ్రహ్మణోహేయప్రత్యసీక క
ల్యాణైకతానత్వ, మనాద్యవిద్యా శ్రయితేనానస్తదుఃఖవిషయ మి
థ్యాప్రతిభాసాశ్రయత్వం చెతి- అవిద్యాశ్రయత్వం తతాగ్ర్యదుః
ఖప్రతిభాసాశ్రయత్వం చైవహిహేయసమృద్ధః- తత్సమృద్ధత్వం
తత్ప్రత్యసీకత్వం చవిరుద్ధమేవ. తథాపితస్యమిథ్యాత్వాన్నవిరోధఇ
తిమావోచః- మిథ్యాభూతమప్యపురుషార్థఃపవ - యన్నిర సనాయ స
త్వేవేదాన్తా ఆరభ్యంత ఇతిబ్రూషే. నిరసనీయాపురుషార్థయోగశ్చ
హేయప్రత్యసీక కల్యాణైకతానతయా విరుద్ధతే. కింభర్తృః-యే
నామృతంశుభం భవతిత్యేక విజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞానంప్రతిజ్ఞాయ,
సదేవస్థామ్యేదమగ్ర ఆసీదిత్యాదినా నిఖలజగదేక కారణతాంతరదై
తుతమహుస్యమితి సత్యసజ్జల్యతాం చప్రతిపాద్యతస్యైవ బ్రహ్మ
ణః తత్త్వమసీతి సామానాధికరణ్యేనానస్తదుఃఖాశ్రయజీవైక్యంప్ర
తిపాదితమ్-తదన్యథానుపపత్త్యబ్రహ్మణ పవావిద్యాశ్రయిత్యాది ప

కావగతవిశేషజాన్వయఃకథమితి ప్రతిపత్తి || కథంచేతి || శంకరే || అస్యతరస్య
తి || కస్యేత్యాదినావికల్ప్యద్రవమం దామయతి || విప్రతిషిద్ధమితి || తదుపపాద
యతి || అవిద్యేతి || తతః || మిథ్యత్రాహ || తదితి || మిథ్యాత్వాదవిరోధమాశంక్యా
హ || తథాపితి || పరిహరతి || మిథ్యేతి || తతః || కిమి త్యత్రాహ || నిరసనీయేతి || మిథ్యా
త్వమిత్త్యన్తావత్సేషా కాస్త్రైరమృతే, త్వానభార్యత్వంచేత్త్రాహి పురుష
భూతపత్వే కాస్త్రానారంభణీయతా, అపురుషభూత్యే నిరసనీయకాయయే
గాద్యప్రతిషిద్ధ ఏవత్యభాగః- తకవిరోధే కాస్త్రైరబలాన్వితార్యత్వంశక్తి
తే || కింభర్తృ ఇతి || దామయతి || గ్రహేతి || అనుపపన్నంతకకపరాపారమ్- విరు

రికల్పనీయమితిచేత్. శ్రుతోపపత్తయేష్య సుపపన్నం విరుద్ధంచనకల్పనీ
యమ్-అథహేయ సమృద్ధవేష పారమాధికః, కల్యాణైకస్వభా
వతాశుమిశ్రాకూతా. హస్తైవంతాపత్రయాభి హతచేతనోజ్జీజీ
వయివయాప్రవృత్తం శాస్త్రం, తాపత్రయాభిహితేవతస్య పార
మాధికీ, కల్యాణైక స్వభావస్తు భ్రాన్తిపరికల్పిత ఇతిబోధయ, తస్మి
న్యగుజ్జీవయతి. అత్రైతద్దోషపరిజిహ్విషయాబ్రహ్మణోనిర్విశేషవి
స్వాత్ర స్వరూపాతిరిక్షజీవత్వ దుఃఖత్వాదికం, సత్యసజ్జల్పత్వ క
ల్యాణగుణాకరత్వ జగత్కారణత్వాద్యపి మిశ్రాభూతమితికల్పనీయ
మితిచేత్. అహిమాభవతాం వాక్యాభావర్యాలోచనకుశలతా. ఏ
కవిజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞాన ప్రతిజ్ఞానం సర్వస్యమిశ్రాత్వే సర్వస్య
జ్ఞాతవ్యస్యాభావాన్న సేతస్యతి- యతైకవిజ్ఞానం పరమాథావి
షయం, తత్రైవ సర్వవిజ్ఞానమపి యదిపరమాథావిషయంతదన్తర్గ
తంచ, తదాతజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞానమితి శక్యతేవక్తుమ్- నహిపర
మాథాశుక్తికాజ్ఞానేన తదాశ్రియమ పరమాథాకరణతం జ్ఞాతం
భవతి-

౧౬. అథోచ్యేత- ఏకవిజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞాన ప్రతిజ్ఞాయాఅ
యమథాః- నిర్విశేషవస్తుమాత్రమేవ సత్యమన్యదసత్యమితి- నత
హియేనాశ్రుతంశ్రుతం భవత్యమతం మతమవిజ్ఞాతం విజ్ఞాతమితి
శ్రూయేత-యేనశ్రుతేనాశ్రుతమపి శ్రుతంభవతీతివ్యాసస్యవాక్యస్యా

ద్ధంమానవిరుద్ధమ్- పూర్వవికల్పద్విత్తీయం శిరశ్శబ్దతే॥ అథేతి॥ శాస్త్రీస్యా
పురుషార్థా పర్యవసాయిత్వేనాస్రామాన్య మాపద్యతేఇత్యర్థః- ఉభయప్రమా
ణంశబ్దతే॥ అథేతి॥ సోపాతమ్బుందూజయతి॥ అహిమాభవతాయతి॥ పదద్వయ
వాత్వై తత్ప్రకరణప్రకరణాన్తరోచనిపదన్తర మానాన్తర తర్కసామానా
ధికరణ్య పర్యాలోచనాసాధ్యీత్యర్థః- ప్రథమమతప్రకరణాప క్రమవిరోధం
దశాయతి॥ ఏకేతి॥ పరమాథావిషయం తదన్తర్గత మిత్యక్తమథాం వ్యతిరే
శేణోపపాదయతి॥ శహీతి॥

౧౭ శబ్దతే॥ అథేతి॥ పరిహరతి॥ నేతి॥ కార్యస్యేకవిజ్ఞానవిషయత
యాన్తర్భావోభిమతశ్చ నిశ్చయత్వేనేత్యధ్యాహారోద్ధిత రూప్యం, అనన్తర్భా
వే, అజ్ఞాతేజ్ఞాతత్వోక్తిలోకాదికీస్యాదితిభావః- సత్రైతదోపస్సవ్యవత్ స
న్త్యేకధర్మవిషయత్వార్- సాక్షాదథామాహ॥ యేనేతి॥ సత్యసర్వత్వాకారేణ

రథః- కారణతయేషలక్షిత నిర్విశేషవస్తుమాత్రస్యైవ సద్భావశ్చే
త్రప్తిత్యాతః, *యథాసోమ్యైకేనమృత్పిణ్డేనసర్వం మృగ్ణాయంవిజ్ఞా
తమితిదృష్టావోపినఘటతే- మృత్పిణ్డవిజ్ఞానేన హితద్వికారస్యజ్ఞా
తతానిదర్శితా-త్రతాపివికారస్య సత్యతాభిప్రేతేతిచేత్- మృద్వి
కారస్యరజ్జు సర్వాదివదసత్యత్వం శుశ్రూషోరసిద్ధమితి ప్రతిజ్ఞా
తాథా సమ్భవనాప్రదర్శనాయ* యథాసోమ్యైతి ప్రసిద్ధవదుప
న్యాసోనయుజ్యతే-నచ *తత్త్వమస్యాదివా కృజన్యజ్ఞానోత్పత్తేః ప్రా
గ్వికారకాతస్య సత్యతామాపాదయత్తరగ్రాను గృహీతమననుగృహీ
తంవా ప్రమాణముపలభామహభితి-అయమర్థః* తదనన్యత్వమార
మ్భుశబ్దాదిభ్యభ్యత్యత)వక్ష్యతే-

౧౭. తథా *సదేవసోమ్యేదమగ్రతసీదేకమేవాద్యతీయం* త
దైక్షతఃపహుస్యాం ప్రజాయేయేతి|తత్తైజోస్పదతః *హవ్రాహమిమాస్మి
సోదేవతా. అనేనజీవేనాత్మనాను ప్రవిశ్యనామరూపేవ్యాకరవాణి*
సన్మూలాసోమ్యేమాసస్యాః పరిజాస్సదా యతనాససత్ప్రతిష్ఠాః,
ఐతదాత్మ్యమిదం సర్వమిత్యాదినాఽప్యజగతస్స దాత్మకతా, సృష్టేః
పూర్వకాలేనామరూప విభాగప్రహీణం, జగదుత్పత్తౌ సచ్చబ్దవాప్య
స్య బ్రహ్మణస్స్వవ్యతిరిక్త నిమిత్తాంతరాపేక్షత్వం, గృహీకాలేఽహ
మేవానేస్తస్థిరత)సరూపేణ బహుస్యామిత్యనన్య సాధరణసజగ
త్ప్రతిశేషో, యథాగజగల్పమనన్తవిచిత్రతత్త్వానాంవీలక్షణక)మవిశేష
విశిష్టాసృష్టి, ససమస్తేద్యచేతనేషు వస్తుషుస్వాత్మక జీవానుప్రవేశే
నానన్త నామరూపవ్యాకరణం, స్వవ్యతిరిక్తస్య సమస్తస్యస్వ

జ్ఞాతత్వం, తింతుజ్ఞాతత్వసర్వత్వే ఏకాశ్రియనిష్ఠే, సోయం ప్రాగేవజ్ఞాత
ఇతివర, సహిప్రాగిదన్తయాజ్ఞాతమ్- సపరంప్రతిజ్ఞావాక్యం, దృష్టాన్తవా
క్యకుపినఘటత్యాహ|| కారణేతి|| తదపపాదయతి|| మృత్పిణ్డేతి|| సహిత్ప్రతి
యారూప్యని మృత్తి నిఁదర్శితేతిభావః- త్రతాపివిభావత్వం శంకతే|| త్రతాపీ
తి|| పరిహరతి|| మృదితి|| అనుమానానినానిద్ధుత్వభావః|| సచేతి|| అనుమగృ
హీతమితిదృష్టాన్తరయోక్తమ్-

౧౮ దాష్ట్యగ్నికవాక్యాననుగుణ్యమాహ|| తథేతి|| స్వాంతరసత్వనాథ-

మూలత్వం, స్వాంతనత్వం, స్వప్రవర్త్యత్వం, స్వేనైవజీవనం, స్వప్రతిష్ఠత్వం, మిత్యాద్యనన్త విశేషాశ్చాస్తైకికసమధిక

మ్యాః ప్రతిపాదితాః- తస్మిన్పున్దితయా ప్రకరణాన్తరేష్వప్యపమాత పాష్టత్వాది నీరస్తనిఖలదోషతా సర్వజ్ఞతా సర్వేశ్వరత్వ సత్యకామత్యసత్యకజలబుత్వ సర్వానన్తకరణనిరతిశయానన్తయోగాదయ సుకలేతర ప్రమాణావీచయా గృహస్రశః ప్రతిపాదితాః-ఏవమనన్యగోచరానన్తవిశేషవిశిష్ట ప్రకృతబ్రహ్మపరామర్శితచ్ఛబ్దకృ్య నిర్విశేషవస్తుమాత్రోపదేశపరత్వమ సజ్జతత్వనోన్మత్తప్రలిపితాయేత.

౧౮. త్వంపదంచసంసారిత్వ విశిష్టజీవనాచి- తస్యాపినిర్విశేషస్వరూపోపస్థాపనపరత్వస్వాధః పరిత్యక్తస్సాన్యత్- నిర్విశేషప్రకాశస్వరూపస్యవస్తువోహ్య ఏద్యయాతిరోధానం స్వరూపనాశప్రసజ్గాదిభిర్నసమ్భవతీపూర్వమెవోక్తమ్-

౧౯ ఏవంచసతిసమానాధికరణవృత్తయేస్తత్త్వమేదద్వయేరపిపదయేర్ముఖ్యార్థపరిత్యాగేన లక్షణాచసమాశ్రయణీయా.

౨౦ అథోచ్చేత- సమానాధికరణవృత్తానామేకార్థప్రతిపాదనపరతయా విశేషణాంశే తాత్పర్యాగమ్భవాదేవవిశేషణ నీవృ

సిద్ధం స్వప్రవర్త్యత్వాది- ప్రత్యస్తరాననుగుణత్వమాహ|| తత్సంబంధితయేతి|| అనూదితశ్చనిరాసాయినకలేతర ప్రమాణావిషయాభివ్యక్తమ్- పదద్వయాపర్యాలోచనమాహ|| ఏవమితి|| పూర్వంపదయేనివిశేషపరత్వే ప్రకరణవిరోధః- ఇహతుతయేనివిశేషవస్తవసభిధాయకత్వమ్-

౧౮ తర్కాపర్యాలోచనమాహ|| నివిశేషేతి||

౧౯ సామానాధికరణ్యానాలోచనమాహ|| ఏవంచసతితి|| విశిష్టస్యముఖ్యార్థత్వాత్తత్త్వగే నలక్షణేత్యర్థః-

౨౦ పరమతశఃకతే|| అథోచ్చేతేతి|| సమానత్వాదిగ్రంథః పక్షవిషయః- యేయేషుమవాన్ససోక్తిమనిరివత్ సామాన్యవిషయేనా|| తాత్పర్యాసంభవాదితి|| అన్యథావిశేషణబహుత్వాదైకాధ్యాన్విద్యేరిధావః- లక్షణామఖ్యపయితస్తస్యావోషత్వాభావే యేషుతుస్స ఏవలక్షణాపఖ్యపగమేపి షుతురితి సూచయిత్యవకారః- అక్షల్లంఘనంవా|| నలక్షణా ప్రసంగఇతి|| వాచ్యేప్రధానాం

తైర్వస్తుమాత్రైకత్వప్రతిపాదనాన్న లక్షణాప్రసజ్ఞః యథానీల
ముప్పలమితిపదద్వయస్యవిశేష్యైకత్వప్రతిపాదనపరత్వేననీలత్వో
త్పలత్వరూపవిశేషగద్వయం సవివక్ష్యత- తద్వివక్షాయాంహినీల
త్వవిశిష్టా కారేణోత్పలత్వ విశిష్టా కారవ్యైకత్వ ప్రతిపాదనప్రస
జ్యేత. తత్తునసంభవతి- సహినైల్యవిశిష్టా కారేణతద్వస్తుత్పలపదే
సవిశేష్యత- జాతిగుణయోగసోన్యసమవాయప్రసజ్ఞాత్ - అతోనీల
త్వోత్పలతోన్యపలక్షితవ్యైకత్వమాత్రం సామానాధికరణ్యేన పృ
తిపాద్యతే. తథాసోయందేవదత్త ఇత్యతీతకాలవిప్రకృష్ట దేశవిశిష్ట
స్యకేనైవరూపేణ సన్నిహితదేశవత్తమానకాల విశిష్టతీయాప్రతిపా
దనానుపపత్తైరుభయదేశకాలోపలక్షితస్వరూపమాత్రైక్యం సామా
నాధికరణ్యేన పృతిపాద్యతే. యద్యపినీలమిత్యాద్యైక పదశబ్దే పృతి
యమానం విశేషణం సామానాధికరణ్యవేళాయాం విరోధాన్నపృ
తిపాద్యతే తథాపినాచ్యేథేప్రధానాలశ్యపృతిపాదనాన్నలక్షణ-అ
పితువిశేషణాంశస్యాపివత్తూమాతీమ్- సర్వత్రసామానాధికరణ్యవైస్య
వపవస్వభావఇతినకశ్చిద్దోషఇతి.

౨౧ తదిదమసారమ్- సర్వేష్యేవవాక్యేషుపదానాం ఘోష
త్రిసిద్ధాధానంసర్గచిశేషమాత్రం ప్రత్యాయమ్. తతీనమానాధ
శాస్త్రీరివత్వమాణాతురభిప్రేతః- ఉపపాదయతి॥ యథేతి॥ కథమవివక్షేత్య
త్రాహ॥ తద్వివక్షాయామితి॥ ప్రసక్తస్యానిష్ఠత్వమాహ॥ తత్త్వీతి॥ యాగప
ద్యపక్షేఉద్దేశ్యోపాదేయ విభాగాభావప్రసంగం సిద్ధంకృత్వాక్రమపక్షేమ్యో
స్యసమవాయ ప్రసంగఉక్తః- విశేషణావివక్షాయాః స్ఫుటతరత్వాయేదాహర
ణాస్తరమాహ॥ తథేతి॥ తహింక్షణేత్యత్రాహ॥ యద్యపీతి॥ తథాప్యసావరస్య
మిత్యత్రాహ॥ సర్వత్రేతి॥ సామానాధికరణ్యఘోషే రిత్థంభూతత్వా న్నా
స్వారస్యమిత్యభాః-

౨౨ ఏతన్నిరస్యతి॥ తదిదమసార మిత్యాదినా॥ ప్రథమంపరమోక్తత
యాధీస్థం ఘోషుత్త్యస్తరం ఘోడస్యతి॥ సర్వేష్యీతి॥ సర్వేషు, సమానాధికరణే
షువ్యభి కరణేషుచేత్యభాః- క్తౌస్త్యుత్పత్త్యాస్వాభావోధేసంభవతీనాస్యోజ
ప్రస్థాన్యాయోర్యభాః- తహింక్షణేత్యభాః కథమితి శబ్దాపాకరణార్థసన్ని
సర్గవిశేషశబ్దః- తతః కిమిత్యత్రాహ॥ తత్రేతి॥ ఏక్యధీరేవశాద్ధీ, విశేషణా
శ్చయధీ-స్వైయింద్రియకీతి, అతింద్రియేతు ననా, తత్రైక్యధీరేవేతి శంకాఘ
దానాయప్రత్యక్షవిషయం పరోక్షవిషయం చోదాహరణద్వయం దశాయ

కరణమృతావామపి నీలాదిపదానాం నైల్యాదివిశిష్టపవాధోః పు
 త్పత్తిసిద్ధిఃపదాన్తరాథాసంస్కర్షోఽభిధీయతే. యథానీలముత్పల
 మానయేత్యుక్తేనీలిమాది విశిష్టమే వానీయతే, యథావనిశ్శ్యాట
 వ్యాం మదముదితోమాతజ్జగతిస్త్రితీ పదద్వయావగతవిశేషణవిశి
 ష్టపవాధాఃప్రతీయతే, ఏవంవేదాన్తవాక్యేభ్యపి సమానాధికరణాని
 ర్థేషుతత్పత్తిశేషణవిశిష్టమేవ బ్రహ్మప్రతిపత్తవ్యం. నవవిశేషణ
 వివక్షాయామితరవిశిష్టకారంపస్త్యశ్యేనవిశేష్టవ్యమ్-అపితుగురైస్
 ర్విశేషణైర్గుర్వాపమేవవిశేష్యమ్. తథాహి భిన్నప్రవృత్తిగమితా
 నాంశబ్దానామకస్థిన్నభేదవృత్తిస్సామానాధికరణ్యమ్. ఆన్వయేన
 నిశ్చయవాపదాన్తరప్రతిపాద్యాకారాదాకారాన్తరయుక్తతయాత
 న్యైవవస్తునోపదాన్తరప్రతిపాద్యత్వం సామానాధికరణ్యకార్యమ్.
 యథాదేవదత్తశ్శ్యా మోయువాలోహితాక్షో దీనో కృపణో నవ
 ద్యత్తి- యత్రత్యేకస్థివస్తుని సమన్వయాయోగ్యంవిశేషణ ద్వ
 యం సమానాధికరణపరనిర్దిష్టమ్, తత్రాప్యన్యతరత్పదమముఖ్యవృ
 త్తమాశ్రీయతే, నద్యయమ్, యథాగౌర్వాహికత్వం. నీలోత్పలాదిషు

లి॥ యథేతి॥ అనియతే విశేషణప్రతీతా వనీలమప్యానీయేతలి భావః. లోక
 వేదాధికరణ ముపజీవ్యాహ॥ ఏవమితి॥ విభజ్యమనాయ ప్రసంగంపరిహరతి॥న
 జేతి॥ ఉత్తరత్రవిస్తరేణవక్ష్యమాణత్వాదత్ర పరిహరస్సంక్షిప్తః॥ యథానుప
 పత్తిర్మతథావాచ్యమిత్యర్థః॥ పృథక్పాస్సరితాథానాం పదానాం యథా
 యోగ్యం పరామర్శానీయత్వార్ స్సరణపరామర్శేదశయేనతత్ప్రసంగః,
 వాక్యాథాభిధానంతు యుగపదితి సతప్రాపి ప్రసంగః, త్కారాత్కారవివేక
 స్తుపరామృష్టాసిద్ధిఇతిభావః॥ పోక్త్యనుగుణ లక్షణగ్రన్థమాహ॥ తథాహి
 తి॥ సహ విశేషణాన్తరవికేష్టపి విశేషణాన్తరాన్వయేక్తేసామానాధికరణ్యమి
 త్యుక్తమితి భావః॥ అతఏవయుగవత్పక్షే విశేషణవిశేష్యైక్యప్రసక్తిశ్చ పరిహృ
 తా- సహివిశేషణ విశేష్యయ్యైక్యభోధనం సామానాధికరణ్య మిత్యుక్తమితి
 భావః॥ విశేష్యమాత్రైక్యస్య ప్రత్యక్షసిద్ధత్వాత్తన్మూలాభ్యుత్పత్తిశ్చనవిశేష
 ణవిశేష్యైక్యవిషయేతి సాన్త్రనియామికామన్తవ్యా- లక్షణగ్రన్థం వివృణోతి॥
 ఆన్వయేనేతి॥ సాన్వయరూపాథాస్య నివృత్తిపరత్వం కల్పమిత్యర్థః॥ సర్వ
 త్ర తథాభ్యుత్పత్త్యైవాథాశ్చేర్ పృత్యంతరం పుష్కలప్రస్థాన్తరంవాక్యవిద
 పి నస్యాదిత్యత్రాహ॥ యత్రతిత్తితి॥ ముఖ్యాసంభవే పృత్యన్తరం, తదసంభ
 వే పుష్కలప్రస్థాన్తరం, పృత్యన్తరేష్యన్య తరన్యైవముఖ్యత్వం, నద్యయేతి,

తుదిశేషాన్వయాన్వయావిరోధా దేకమేవోభయవిశిష్టం ప్రతిపాద్యతే.

౨౨ అథమమపే- ఏకవిశేషాశ్రుతిసమ్మన్వి త్వేననిరూప్యమాణం విశేషణాన్తర ప్రతిసమ్మన్విత్వాద్విలక్షణమితి ఘటపటయోర్వివేకవిభక్తినిర్దేశేప్యైక్యప్రతిపాదనా సమ్మన్వాత్సమానాధికరణశబ్దగ్యనవిశిష్టప్రతిపాదనపరత్వమ్, అపితువిశేషణముభేద స్వరూపముపస్థాప్యతే తైక్యప్రతిపాదనపరత్వమివేతి. ప్యాదేతదేవం, యదివిశేషణాద్వయప్రతిసమ్మన్విత్వకూతమేవైక్యం నిరున్యాయం. నచైతదస్తి. ఏకస్మిన్ సర్వస్థానం హర్తుమయోగ్యధగ్గద్యయవిశిష్టత్వమేవ హేళక్యం నిరుణిధి. ఆయోగ్యతాద ప్రమాణాన రసిద్ధాఘటత్వ పటత్వయోః- నిలముత్పలమిత్యాదిమతుదశ్చిత్తకుణ్డలత్వ వద్రూపవత్త్వికసవత్త్విగన్ధవత్వాదివచ్చవిరోధోనోపలభ్యతే. నకేవలమవిరోధవ- ప్రవృత్తిని మిత్తభేదేనైకాథానిష్ఠత్వరూపం సామానాధికరణ్యముపపాదయత్యేవధగ్గద్యయవిశిష్టతా. అన్యథాస్వరూపమైక్యే అనేకపదప్రవృత్తానిమిత్తా భావాత్సమానాధికరణ్యమేవనస్యాత్. విశేషణానాం స్వసమ్మన్వాదారేణ వస్తుస్వరూపాలక్షణపరత్వే న త్యేకైవవస్తూపలక్షిత మితుపలక్షణాన్తర మనధాకమేవ- ఉపలక్షణాన్తరోపలక్ష్యాకారభేదాభ్యుపగమే తేవాకారేణవిశేషత్వ

ఇతరస్యచననివిశేషాథాత్వం, వృత్త్యన్తరౌపస్థానితవిశేషసమర్పకత్వాదిభావః. గౌరవాహికఇతివదత్రాపిస్యాదిత్యత్రాహ॥ నీలాత్పరతి॥

౨౨ విశేషాభేద విశేష్యభేదం శంకతే॥ అథేతి॥ విశేషణాన్తర ప్రతిసమ్మన్విత్వాద్ధేతోస్తస్మాత్ప్రతి సంబంధినూపిలక్షణమిత్యథా॥ ఏకవిశేషాశ్రుతిసంబంధిత్యేనేతి॥ ఘటత్వాన్వయస్యపటత్వాన్వయస్యచ భేదాత్ ఘటపటయోర్యథానైక్యం తదన్విత్రాపితిభావః- తహితి॥ పరత్వమిత్యత్రాహ॥ అపిత్వతి॥ పరిహారతి॥ స్యాదేతదితి॥ అత్రాప్యయోగ్యతాస్యాదిత్యత్రాహ॥ ఆయోగ్యతాకతి॥ ఉపపాదకత్వం విచ్ఛాతి॥ అన్యథేతి॥ ఉపలక్షణతయానిమిత్తమిత్యత్రాహ॥ విశేషణానామితి॥ అనాదరస్తాత్పర్యాభావః- తహిత్వత్వేనాపి జన్మాదిమ బ్రహ్మపలక్షణేష్యేతరవైయ్యభావం స్యాదిత్యత్రాహ॥ ఉపలక్షణేతి॥ తత్రజన్మాద్యగుణాన్తరకర్తృత్వపలక్ష్యాకార భేదాన్నవైయ్యభావమ్, న తథా త్వయావస్తులక్ష్యం, సవిశేషత్యావత్తరిత్యథా- సా

ప్రసజ్ఞః. సోయం దేవదత్త ఇత్యతాపిలక్షణాగన్యోనవిద్యతే- విరో
 ధాభావాత్. దేశాంతరసమ్మిథితయాఽతీతస్యసన్నిహితదేశసమ్మ
 థితయావర్తమానత్వావిరోధాత్. అతపవహిసోయమితిప్రత్యభిజ్ఞ
 యాకాలద్వయ సమ్మిథి నోవస్తునవికృతముపపాద్యతే, వస్తునస్థిర
 త్వవాదిభిః- అన్యథాప్రతీతివిరోధేనతి సర్వేషాంక్షణికత్వమేవస్యా
 త్- దేశద్వయసమ్మిథి విరోధస్తుకాలభేదేనపతీహియతే.

౨౩ యతస్సమానాధికరణపదానామనేకవిశేషణవిశిష్టైకా
 ధావాచిత్యమ్- అతపవ ఆరుణయోకహాయ్యాపిజ్ఞాత్వాసోమ్యక్తీ
 జాతీత్యాదుశ్యాదివిశిష్టైకహాయన్యాః క్రయస్సాగృతయా విధీయ
 తే-తదుక్తమ్, అక్షైకత్వే ద్రవ్యగుణయోరైకకర్మాగ్ని స్థియమ
 స్సాన్విదిత-

౨౪ తత్రైవంపూర్వపక్షీమన్యతే- యద్యప్యరుగయోతిపదమా
 యమిత్యావో విరోధం పరిహరతి॥ సోయమితి॥ దేశకాలాంతరసంబంధిసమ్మి
 తృప్తదేశకాలసంబంధిత్యమేవ విరోధితి శంకాయామేకస్య కింకాలద్వయ
 సంబంధోవిరుద్ధః, ఉతదేశద్వయసంబంధితి వికల్పం మత్వాప్రథమం శిరో
 మామయితి॥ అతపవహితి॥ అతపవ, ఏకస్యకాలద్వయసంబంధా విరోధాదేవ-
 ప్రతీతివిరోధే, కాలద్వయసంబంధప్రతీతివిరోధే- ద్వితీయంబ్రుదస్య॥ దేశద్వ
 యేతి॥

౨౫ ఏవంసామానాధికరణ్యస్య ప్రవృత్తి నిమిత్తభేదేనైకాభ్యాబోధక
 న్యం లోకసిద్ధమితి దశైతమ్- వేదసిద్ధం చేత్యాహ॥ యత్యితి॥ య
 తఃఅత ఇత్యనేనప్రాగుక్తన్యాయానామరుతాధికరణే విపక్షితత్వం సూచితమ్-
 అరుణయేత్వాది పదానాం ససామానాధికరణ్యమిత్యత్రాహ॥ తదుక్తమితి॥

౨౬ సూత్రం నత్వదుక్తార్థపరమిత్యా శంకాయామథావతరంత్య స
 మీచీనవ్యాఖ్యానోపితమ్, అస్మదుక్తావేవపూర్వపక్షరాద్ధాంతా సూత్రకృద
 భినుతావిత్యభిప్రాయేజాహ॥ తత్రైవమితి॥ అత్రతుగుణపదస్య ద్రవ్యపర్యం
 తత్వం పూర్వపక్షేరాద్ధాంతేచానుయాయ- ఆకృత్యధికరణేత్వేతైకప్రాతి
 పదికార్థస్థితితః, ఇహతులేత్తత్స్థిసమానవిభక్త్యర్థితిభిదా- కిమరుగ్యమే
 కమయ్యమాహృన్వయి, ఉతప్రాకరణికసస్యద్రవ్యావ్యయ- తదథాం కిమేకం
 వాక్యముతభిన్నవాక్యమ్- ఇదం చింతాద్వయం వ్యాఖ్యాంతరేపి తుల్యమ్- అధి
 కం చింత్యతే- కిమరుగయేత్వాదిపదానివ్యధికరణాని, ఉతన-తదగ్ధం తారకవి
 భక్త్యం నత్వంకిం సామానాధికరణ్యరీతిభి, ఉతనేతి- విరోధీతి పూర్వపక్షః-
 సైతసిద్ధాంతగో అరుణాపదస్య ద్రవ్యపర్యంతత్వే విజ్ఞకరతైకత్వేన క్ర

కృతేరివగుణస్యాపి ద్రవ్యప్రకారతేక స్వాభావత్వాద్ద్రవ్యపర్యంత
మేవారుణిమానమభిదధాతి- తథాప్యేకహాయస్యస్వయ నియమోఽ
రుచిమోఽనసమ్భవతి- ఏకహాయస్యాక్రీణాతి, తచ్చారుణ్యే, త్యక్త
ద్వయవిధానానమ్భవత్- తతశ్చారుణయేతివాక్యంభిత్వాప్రకర
ణవిహిత సర్వద్రవ్యపర్యంత మేవారుణి మానమవిశేషేణాభిదధాతి-
అరుణయేతిస్త్రీలిజ్ఞ నిదేశః ప్రకరణవిహితసర్వలిజ్ఞక ద్రవ్యాణాం
ప్రదేశకనాథః- తస్మాదేకహాయస్యస్వయనియమోఽరుచిమోఽన
స్యాదితి-

౨౪ అత్రాభిధీయతే- అత్రైకత్వేద్రవ్య గుణయోరైకక
ర్యాన్నియమస్సోత్- అరుణయైక హాయస్యేత్యరుణ్యవిశిష్టద్ర
వ్యేకహాయనీద్రవ్యవాదిపదయో స్సామానాధికరణ్యేనాత్రైకత్వేసి
ద్ధేకకృతహాయనీ ద్రవ్యరుణ్యగుణయే రరుణయేతి పదేనైవ చ

యస్య తత్సాధ్యతాదుపార్థాభేదా జేకవాక్యత్వసిద్ధిరితి వాక్యభేదాభీన
పూర్వపక్షోత్థితినాస్యాదిత్యత్రాహ|| యద్యపీతి|| సామాన్యేనద్రవ్యమాత్రివ
ర్యంతత్వేపి ద్రివ్యవిశేషపర్యంతత్వ నియమానస్యాదిత్యర్థః- కుతఇత్యత్రా
హ|| ఏకేతి|| ప్రాగుక్తవిశేషణ వివక్షాభీనానుపపత్తిః క్రియాన్వయబోధోప
క్షేణాయాః కారకవిభక్తేర్మిథోన్వయబోధకత్వాచ్చ విశేష్యైక్యం నసిర్హ్య
త్- అత్రిమిథోన్వయేహవిశేష్యైక్యమ్- తదభావాద్వైయధికరణ్యంస్యాత్- త
త్త్రైకహాయస్యాక్రీణాతిత్యనేన ఏకహాయస్యాః క్రయసంబంధఉక్తిః- తచ్చారు
ణయేతి, వాక్యేనతస్యాఅరుణిమసంబంధఉక్తస్యాత్- అరుచిమోఽద్రవ్యవిశేషం
వినాక్రయసాధనత్వాయేగాత్- తతశ్చ ఏకహాయస్యాః క్రయసంబంధారు
ణ్యసంబంధరూపార్థాద్యయవైకేకవాక్యేన ప్రతిపాదయితుమకత్యత్వాదిత్యర్థః-
తతః|| మిత్యత్రాహ|| తతశ్చేతి|| స్వవాక్యస్థత్వాభావాన్మృికరణేన ద్రవ్యవిశేష
నిశ్చయేతస్య సర్వద్రవ్యసాధారణ్యాత్ అరుణ్యం తస్మిన్సర్వద్రవ్యానన్వయా
ర్యర్థః- స్త్రీలింగత్వం కథమిత్యత్రాహ|| అరుణయేతి|| పూర్వపక్షముపసం
హరతి|| తస్మాదితి||

౨౫ నిద్ధాంతపరం సూత్రమవతారయతి|| అత్రైకత్వేతిత్యాది|| సూ
త్రస్యాత్కరూపమాహ|| అరుణయేత్యాదిహ|| అత్రైకత్వేతిత్యస్య పూరకప
దాం తరమధ్యాహృతమ్, అరుణ్యవిశిష్టద్రవ్యేతి- ద్విరీణపదం వ్యాచక్షే|| ఏ
కహాయనీద్రవ్యరుణ్యగుణయేరితి|| పదేనైవ, నకువాక్యనేత్యర్థః- వికకర్యా

శేషణవిశేషభావేనసమృద్ధితయాభిహితయేః క్రయాత్యైకకర్తా
 న్మయావిరోధాదరుణిమ్ముః క్రయసాధనభూతైక హాయనన్వయనియ
 మసాన్యత్. యద్యేకహాయన్యాః క్రయసమృద్ధవదరుణిమసమృద్ధిపి
 వాక్యావసేయసాన్యత్, తదావాక్యస్యాథాద్యయవిధానంసాన్యత్.
 నచైతదస్తి. అరుణయైతదేనైవారుణిమవిశిష్టద్రవ్యమభిహితమ్.
 ఏకహాయనిపదసామానాధికరణ్యేనతస్యైకహాయనిత్వమాత్రమవగమ్య
 త. నగుణసమృద్ధిః. విశిష్టద్రవ్యైక్యమేవహిసామానాధికరణ్యస్యా
 థాః. భిన్నప్రవృత్తినిమిత్తానాంవత్సానామకస్సన్నభేదవృత్తిస్సా
 మానాధికరణ్యమితిహి సామానాధికరణ్యుత్పత్తిః. అతఃపరిహర
 తఃపటోభవతీత్యాదిప్రేక్షాకార్యాదేకవాక్యత్వం. పటస్యభవనక్రి
 యాసమృద్ధినివాక్యవ్యాపారః. రాగసమృద్ధస్తరక్తపదేనైవా
 భిహితః. రాగసమృద్ధిద్రవ్యంపటిత్యేతావత్సాత్రం సామానాధి
 కరణ్యావసేయమ్. ఏవమేకేనగుణేనద్వాభ్యాం బహుభిర్యాతేనతేన
 పదేనసమస్తేనవ్యస్తేనవా విశిష్టముపస్థాప్య సామానాధికరణ్యే
 నసర్వవిశేషణవిశిష్టోదధాఏకత్వతి జ్ఞాపయిత్యాతస్య క్రియాసమృ

దిశ్యేతద్వాచచ్ఛే. క్రయాభ్యేతి. అవిరోధాత్, వాక్యభేదమాపవిరోధాభావా
 త. నియమ సాన్యదిత్యంశం వ్యాచచ్ఛే. అరుణిమ్ముః ఇతి. ప్రకరణ నిశ్చేతన్యా
 భావాదితి భావః. గుణాన్వయః పదేనైవావసేయేస్తు తతః కిం వాక్యభే
 దాయత్తనియమ పరిహరస్యేతి శక్త్యాం ప్రాకసంక్షిప్తం వివృణోతి. య
 దీతి. తహి సామానాధికరణ్యకృత్యం కిమిత్యత్రాహ. ఏకహాయనితి. కథం
 న గుణాన్వయ సామానాధికరణ్యావసేయ ఇత్యత్రాహ. విశిష్టద్రవ్యైక్యని
 తి. ద్రవ్యం విశేష్యమ్. విశేషణాన్తైక్యవ్యధాసాయ ద్రవ్యేబ్ది. అరుణ
 గి)స్థేన సంవాదయతి. భిన్నేతి. నహి విశేషణ విశేష్యాన్వయే వృత్తి సామా
 నాధికరణ్యమి త్యుక్తమ్. ఏవం ప్రాతిపదిక తత్సన్నిహనవిధి వాన్త్యైర్గుణా
 న్వయ మిథోన్వయ క్రయాన్వయానాం బోధ్యత్వముక్తమ్. అన్తరే శ్చోపేత
 మితి దర్శయతి. అతఏతేతి. అతఏవ, కృత్యత్రీయస్య యథోక్తప్రకారత్వా
 దేవ. ఏకహాయనిపదేన నిరాకాక్ష్యేపి ఇతరపదస్య క్రూయమాణ స్యాత్థాపి
 తాకాక్ష్యతయాన్వయేన్యాన్వయః. యథా రక్తపదస్యేతివాభిప్రాయః. ఉ
 క్తం వివృణోతి. పటస్యత్యాదిహి. అత్రతు విశేషణని, బహుని కారకవిధ
 క్త్యానిచేతి రక్తాదివాక్యవైకల్యస్యాన్వయ స్తేషామిత్యత్రాహ. ఏక

న్యాభిధానమనిరుద్ధమ్. దేవదత్తశ్చాప్య మోయువాలోహితా త్నోద
న్దీ కుణ్డలీతివృత్తి, శుకే నవానసాయవనికాం సమ్పాదయేత్, నీల
ముత్పలమానయ, నీలోత్పలమానయ, గామానయశుకాంశోభనా
క్షీమ్, అగ్నయేపథిశ్చలెపురోదాశమమ్మకపాలంనిర్వపేత్, ఇతిప
వమ్అరుణయైకహాయన్యాపిచ్ఛా త్ప్యాసోమంక్రీణాతీతి.

౨౭ ఏతదుక్తంభవతి. యథాకాంతైస్థాస్థిల్యామోదనం పఠేద
త్యనేకకారకవిశిష్టైశాక్రియాయుగ పత్రప్రతీయైః. తథాసమానాధి
కరణపదసంఘాతాభిహిత మైకైకంకారకంతత్తత్కారక పఠితప్రతివే
ధాచూచాచానేకవిశేషవిశిష్టాయుగపత్ప్రతిపన్నం క్రియాయామన్వే
తీతి నకల్పిద్విరూధః- ఖాదిరైశ్చైకైకాంతైస్థిమపరిమాణేభాణై
పాయసంశాల్యాదనం సమథాఃపాచకపఠేదిత్యాదిష్టితి.

మేకేనేతి॥ తేవదత్తఇతి॥ చిద్వాచకత్వా చిద్వాచకత్వపదిదం నైవమ్య మ
ప్రయోజక మితి భావః- దర్శితీ బాహ్యవిశేషణమ్- శుక్లేనేతి కరణకారణో
దాహరణమ్- నీలోత్పలమితి సమస్తం కర్మవిభక్త్యంతః- తత్రాప్యనేక ప
దాన్వయం దర్శయతి॥ గామితి॥ తైదికం సంప్రదానా ద్యుపాహరణమ్ అ
గ్నయైతి-పక్షేప తథేత్యాహ॥ ఏవమితి॥ కారకవిభక్తిః క్రియాన్వయబోధక
త్వేతి ప్రథమావత్ సంఖ్యాన్వయబోధకత్వస్య పశుసేత్యాహ దర్శనా
త్ పరస్పరాన్వయ బోధకత్వంచ యుక్తమ్- కారకవిభక్తి త్రైవికవచనత్వా
ద్యకారభేదవత్ సమానవిభక్త్యరూపాకారభేదాన్నిరోన్వయే యుక్తః-
పదాంతరసామర్థ్య విశిష్టస్తు విరోధాభావా దక్షిణైర్మరః- తదభావస్త్వా
భాన్వయవాదిభి రుచేతప- నకేనలమవిరోధమాత్రా దన్వయ సిద్ధిః- ప్ర
యోగస్తు నియామకః- కారకవిభక్త్యంతానాం సంఖ్యాక్రియాన్వయబోధనం
ప్రయోగసిద్ధమితిచేత్ మిరోన్వయశ్చ ప్రయోగసిద్ధ ఇతిచరమఇత్యభిప్రాయే
ప్రథమాన్త కారకవిభక్త్యంత బహువాక్యోదాహరణమ్-

౨౮ అథ విశేషణ వివక్షాధీనానుసంపత్తయః ప్రాగేవ పరిహృతా ఇతి త
త్రాన్యాన్వయమహాయివేచకం ప్రాగ్ సంక్షిప్తం విస్తరణ పదన్ కరణకార
కరూప విజయనిరూపణస్య సర్వకారకవిభక్త్యంతత్వం ఉక్తకృత్యద్య
యన్వయస్య క్రమభావిత్వావివక్షించ దర్శయతి॥ ఏతదుక్తమితి॥ యథేత్యాది॥ య
థాన్వయకరణవాక్యేష్యన్వయసమనాయాదిబోధ్యం యుపపదభిధానేన సన్వయ
కాగతైః క్రియాయాపద విశేష్యత్వాత్ పరిహృతమ్, తథా సమానాధికరణ
వాక్యే అనేకవిశేషణై రేకన్వయగపద్విశేష్యత్వా దవిరోధ ఇత్యర్థః-

(౨౪౮)

అనన్తమయాధికరణమ్-

౨౭ యత్పాతద్రవ్యకావ్యసృగుణశబ్దః కేవలగుణాభి
 థాయాత్మగుణయేతిపదేన కేవలగుణవైవాభిధానమితి తన్నొపప
 ద్యతే లోకేవేదయేద్రవ్యవాచిపద సమానాధికరణస్యగుణవాచి
 నావ్యచిదపి కేవలగుణాభిధానాదశావాత్ ఉపాత్తద్రవ్యకావ్యసృం
 గుణపదం కేవలగుణాభిధాయాత్మప్యసద్గుణమ్ పటశ్చక్ల ఇత్యది
 మాపాత్తద్రవ్యకేపిగుణవిశిష్టవైవాభిధానాత్ పటస్యశ్చక్ల ఇత్య
 త్రశ్చోక్తివిశిష్టపటావ్రతిపత్తిర సమానవిభక్తినిదేశశృతా ననునరు
 పాతద్రవ్యకావ్యతా తత్రైవపటస్యశ్చక్ల కాగ ఇత్యాదిమసమా
 నవిభక్తినిదేశశ్చోక్తివిశిష్టద్రవ్యం ప్రతీయతే-

౨౮ యత్పనఃక్రయస్యైవ హేయస్యవరుద్ధతయా రుణిమ్యఃక్ర
 యాన్వయోనసమృతతీతి తదపివిరోధిగుణరహిత ద్రవ్యవాచిపద

౨౯ అథ పరోక్ష పూర్వపక్ష రాద్ధాన్తానుగతం తయోరసాధారణం
 చాథాం వ్యుదస్యతి॥ యిత్తివ్యాధినా॥ పరోక్షం ప్రయోజక ముపగమ్య ప్ర
 యోజ్య గుణమాత్ర పర్యవ్రత్యం దూషయతి॥ తస్మేతి॥ తదపవాదకతయా
 త్వదభ్యపగత సామానాధికరణ్యాస్యాత్ర సమర్థితత్వా దిత్వభావః ప్రయోజ
 కం దూషయతి॥ ఉపాత్తద్రవ్యతి॥ అన్తేకాన్తికత్వాదిత్వర్థికిం ప్రయోజక మి
 త్యత్రాహ॥ పటస్మేతి॥ విజమవిభక్తినిదేశశ్చోక్త్యభావః ఇదమపి నప్రయోజ
 కం పటస్య శ్చక్ల కాగ ఇత్యత్రాసమానవిభక్తినిదేశశ్చోక్తి గుణిపర్యవ్రత్యాది
 త్యాశ్చక్ల ప్రతిపన్ద్యభిప్రాయే జాహ॥ తత్రైవేతి॥ ఉపాత్తద్రవ్యక వాక్యసృ
 త్వస్య సామానాధికరణ్య మపవాదకం త్వయేత్తం తదస్య ప్రయోజకమ్ సా
 మానాధికరణ్యాభావే వ్యుపాత్తద్రవ్యకవాక్యసృగుణశబ్దస్య గుణిపర్యవ్రత్యద
 ర్శనాత్, నైవమ, భాగశబ్దేన సామానాధికరణ్యాదిపక్షే, భాగశబ్దే నాస
 మాన విభక్తినిదేశశ్చోక్తి నాస్తితి వ్యభిచారాభావాత్ గుణమాత్రవాచిత్యే సపద
 ప్రయోజక ఇ త్యర్థః ఉపాత్తద్రవ్యకవాక్యసృత్వం త్వన్తేకాన్తికమేవ అ
 క్మనినయాత్ శ్వేతోధావతి శ్వేత మాలభేత్యాదా గుణశబ్దా గుణిపర్య
 వ్రతి, పటస్య శ్చక్ల ఇత్యత్ర ఉపాత్తద్రవ్యక వాక్యసృత్వాత్ సః గుణమాత్ర
 పరః, పట శ్చక్ల ఇత్యత్ర తదపవాదకం సామానాధికరణ్యమితి కొంత్ర
 యమ్ అక్మనినయేతి సమాశవిభక్తిశ్చ త్వస్సత్వే లాభుపమః

౩౦ అథ పరోక్షః పూర్వపక్షాథా స్పృశీవిద్యాన్తయత్వా పరిమృతఇ
 త్యాహ॥ యత్పనఃక్రయః అపరుద్ధతయా, నిరాకర్షితయా రాద్ధాన్తాథాం

సమానాధికరణగుణపదస్య తదాశ్రయగుణాభిధానేన క్రియాపదాన్వ
యావిరూఢాదసజ్జతమ్- రాధావైచోక్తన్యాయే నారుణిమ్మశ్శాబ్దేద్ర
వ్యాన్వయేసిద్ధౌద్రవ్యగుణయోః క్రియసాధనత్వానుపపత్త్యాఅథా
త్పరస్పరాన్వయస్సిధ్యతీత్యసజ్జతమ్-అతోయథోక్తప్రవాధః:-

౨౯ తస్మాత్ తత్త్వమస్యాదిసామానాధికరణ్యేపదద్వయాభి
హితవిశేషణపరిత్యాగేనైవైక్యప్రతిపాదనం వర్ణనీయమ్- తత్త్వనా
ద్యవిద్యోపహితానవధికదుఃఖభాగినశ్చుద్ధ్యశుద్ధ్యభయావస్థాప్యేత
నావధాన్వరభూతమశేషహేయప్రత్యసీకానవధికకల్యాణైకతా
నం పరమాత్మానమనభ్యుపగచ్ఛతో నసమ్భవతి. అభ్యుపగచ్ఛతో
పిసమానాధికరణపదానాం యథావస్థితవిశేషణవిశ్లేష్యప్రతి
పాదనపరత్వాశ్రయశేత్వమ్మదప్రతిపన్న సకలదోషభాగత్వం పర
స్యప్రసక్త్యేత్యేతే, నైతదేవమ్- త్వమ్మదేనాపిజీవాన్తర్యామిణఃప
రస్యైవాభిధానాత్-

౩౦ ఏతదుక్తంభవతి- సచ్చర్వాభిహితంనీరస్రనిఖిలదోషగ

దూషయతి॥ రాధావైచేతి॥ శార్దూన్వయే సిద్ధానప్తశ్చ దగ్ధరథనయాదా
భాత్వమనుపపన్నమి త్యథః- వాక్యభేదేన పూర్వపక్షశ్చేత్, కథముపాత్
ద్రవ్యకవాక్యస్థల్యమ్- అతోఽతిదుస్థః పూర్వపక్షః- స్త్రీలిక్ష్ణా యోగాచ్చ-
రాధాన్తశ్చుతిమస్థః- కరణద్వయాకాక్షికల్పకదశత్వాద్యభావాత్- సో
క్తాధికరణార్థముపసంహరతి॥ అత ఇతి॥

౨౯ ఏవ మస్తు తతః ౩౦ ప్రస్తుత సామానాధికరణ్య స్వేత్యత్రాహ॥ త
స్మాదితి॥ తస్మాత్, సామానాధికరణ్యస్యానేకవిశేషణ విశ్లేష్యాభావపర
త్వస్య లోకవేదపీడ్యత్వాదిత్యర్థః- తత్పరమతే నసంభవతీ త్యాహ॥ తత్త్వి
తి॥ ప్రవృత్తినిమిత్తసాధిత్యథః- తచ్చర్వావగతగుణవత్ త్వంశర్వావగత
గుణా పృథ్వికేత్యః- తదా పరస్య సహజత్వమితి శంకతే॥ అభ్యుపగచ్ఛతోపి
తి॥ పరిహరతి॥ నైతదితి॥

౩౦ కథమన్యవారిశ్చ స్యాన్యవాదిత్వమ్, ద్వావరద్వావిభావవిపర్యయశ్చ
॥ సస్యాదిత్యత్రాహ॥ ఏతదుక్తమితి॥ సచ్చర్వాది॥ శారణవాది సచ్చర్వాన్త
దనుగుణగుణవిశిష్టపరఇతి భావః- సామానాధికరణ్యనిడేశశ్రు త్యన్యథాను
పపత్త్యాఅన్తర్యామిపరత్వం కల్పమితి భరితమి త్యభిప్రాయేణ నీరస్రేత్యాద్య
క్రమ్- బహుస్యామితి సామాన్యేన నామరూపయోః పరమాత్మయత్వ మవగత

(౨౫౦)

అనన్తమయాధికరణమ్.

సం సం త్యగజుల్యమిత్రానవధికా తతయాగజ్ఞేయ కల్యాణగుణ
 సం సమస్త కారణభూతంపరం బ్రహ్మబహుస్యామితిగజుల్య, త
 జ్ఞోబస్త్వప్రముఖం కృష్ణజగత్సృష్టౌ, తస్మిన్ దేవాదిచిత్రసం
 స్థానసంస్థితేజగతిచేతనంజీవవగం గ్వశక్త్యానుగుణేమశరీరేష్య
 త్యతయాప్రవేశ్యస్వయంద స్వేచ్ఛయైవజీవాన్తరాస్థితయాను
 ప్రవిత్యైవముఖ్యతేషు స్వపర్యన్తేషు దేవాద్యాకారేషుసజ్జతేషు
 నామరూపేవ్యాకరోత్ - ఏవంరూపసజ్జతస్యేవవస్తుత్వం శబ్ద
 వాచ్యత్వంచాకరోదిత్యర్థః- అనేనజీవేనాత్మనా, జీవేనమయే
 తినిదేశోజీవస్యబ్రహ్మత్వకత్వందశ్శయతి. బ్రహ్మత్వకత్వంచజీ
 వస్యజీవాన్తరాస్థితయాబ్రహ్మణో నుప్రవేశాదిత్యవగమ్యతే-ఇదం
 సర్వమస్మజతాయదిదంకించితస్సృష్ట్యాతదేవానుప్రావిశత్ । తదను
 ప్రవిశ్య । సచ్ఛత్యచ్ఛభవత్ ఇత్యతే । దంసర్వమితిసిద్ధిః, చేతనాచే
 తననస్తుద్వయం సత్త్విచ్ఛబద్ధభ్యాం నిజ్ఞానానిజ్ఞానశబ్దభ్యాం
 చవిభజ్యనిర్దిశ్య చిద్వస్తున్యపి బ్రహ్మణో నుప్రవేశాభిధానాత్. ఆ
 తపినం నామరూపవ్యాకరణా తస్మిన్వేవాచకశబ్దా అవిజ్ఞేవ విశిష్టప
 రమాత్మవాచిన ఇత్యవగతమితి.

మ- సంనిధి సమామ్నానామివ పరమాపూర్వకేవత్వమ్- తత్ర ప్రీహ్యదిద్వా
 రా ప్రాక్షణాదేరివ తేజఃప్రభృతి నామరూపయే స్సద్వారకకత్వం నామరూప
 వ్యాకరణశ్రుత్యావగతమ్- ప్రముఖ శబ్దో వాయాదిపరః- దేవాదీరి నానుప్ర
 వేశపూర్వకశక్తిః, - కింతు వక్తృమాణ బిదబిద్విభాగార్థం జగదాకారకథన
 మ- ॥జీవపర్యమితి॥ శ్రుతిస్థవిజ్ఞానశబ్దః ప్రాప్తిపదిక విభక్త్యర్థవివరణమ్-
 న జీవపరయే రస్యతరత్వం శరీరత్వే ప్రయోజకమితి దర్శయితుం చేతన
 శక్తిః- జీవవ్యాప్తత్వార్థం స్వేచ్ఛయైవచక్రుత్- నామరూపవ్యాకరణస్య
 స్వపర్యన్తత్వం స్పష్టయితి॥ ఏవమితి॥ స్వరూపేతిపాతే స్వశబ్ద- ఈశ్వరచరః-
 రూపశబ్ద స్పృదలిత్పరః- వస్తుత్వం దేవాదిశ్యమ్- జీవేనాత్మనేత్యస్యాభ్యం
 వస్తుం తత్ర ప్రతిపన్నాంశ ముపా॥ అనేనేతి॥ మయేత్యాత్మశబ్ద వ్యాఖ్యాన
 మ్- మృదాత్మక ఇతివత్సాన్య దిత్వత్రాహ॥ బ్రహ్మితి॥ కుతఇత్యత్రాహ॥ ఇద
 మితి॥ తతః కిం ప్రకృతస్యే త్యత్రాహ॥ ఆత ఇతి॥ అతః, తత్పర్యన్తక(మాకు)
 తి సిద్ధత్యాహ-

ది- అకృతిస్యం శరీరవాచకేషు సంచారయిష్యం బిదబిత్ శ్శరీర

౩౧ కింద- *వితదాశ్శ్యమిదం సర్వమితి చేతనమిశ్రం ప్రప
జ్ఞమిదం సర్వమితి నిర్దిశ్యతస్యైష ఆత్మైవతిపాదితమ్.

౩౨ ఏవంవ సర్వం చేతనా చేతనం ప్రతిబ్రహ్మణ ఆత్మత్వే
నసర్వం స చేతనం జగత్ సృశరీరంభవతి- తథావశ్రుత్యన్తరాణి-
అన్తః ప్రవిష్టశ్చాన్తజనానాగ్ంసర్వాత్తాయః పృథివ్యాంత్యకా పృ
థివ్యాత్తన్తరోయం పృథివీవేదయస్య పృథివీరీరంయః పృథివీమన్త
రోయమయతి సతతత్తాన్తర్యామ్యమృత ఇతి ప్రారభ్య య ఆత్మనితి
ఘ్నాన్తన్తరోయమాత్సా నవేదయస్యాత్తాశరీరం య ఆత్మాన
మన్తరోయమయతి సతతత్తాన్తర్యామ్యమృత ఇత్యాదియః పృథివీ
మన్తరేన జ్ఞానకాయస్య పృథివీరీరం యోపామన్తరేన జ్ఞానన్ యస్యా
పృథివీరమిత్యాకభ్య యోక్షరమన్తరే సజ్జ్వరస్యస్యాశరీరం శరీరం
యమక్షరం నవేదపష సర్వభూతాన్తరాత్సాపహతపాప్తాద్యోదేవ
ఏకోనా రోయణ ఇత్యాదీని స చేతనంజగ త్ సృశరీరత్వేన నిదేశ్యత
స్యాన్తత్వేన పరమాత్సానముపదిశన్తి.

౩౩ అతశ్చేతనవాచినోపిశబ్దా శ్చేతనస్యాప్యత్సభూతం చే
తనశరీరకం పరమాత్సానమేవాభిదధతి- యథాచేతనదేవాదిపం
స్థానపిణ్డవాదినశ్చబ్దాన్తన్తచ్ఛరీరకజీవాన్లుః ఏవ వాచకాః, వత్సా
రః పజ్జ్వదశరాత్రా దేవత్వంగచ్ఛస్త్రీత్యాదిషు- దేవాభవస్తీత్యర్థః-

౩౪ శరీరస్యశరీరిణం ప్రతిప్రకారత్వాత్, ప్రకారవాచినాంచ

త్వాక్షిపక వాక్యం దర్శయతి॥ కించేతి॥

౩౨ తతః కి మిత్యత్రాహ॥ ఏవంచేతి॥ చేతనాచేతనమితి॥ సర్వశబ్దా
సంకార పూర్వవాక్య స్రుత్యన్తరాకాభ్యా న్యభిపేతాని- శరీరత్వకణ్ఠా
న్తిం దర్శయతి॥ తథాచేతి॥ అన్తరిత్యాది శరీరలక్షణమ్- విశేషణాగ్ం సృప
నభావ్యాపృత్తిః-

౩౩ తతః కిం సామానాధికరణ్యస్యేత్యత్రాహ॥ అతశ్చేతనేతి॥ త త్కథమి
త్యత్రాహ॥ యథేతి॥

౩౪ త ల్లాక్షణికమితి శబ్దాయా మాకృతీనయ విషయత్వ మహా॥ శ
రీరస్యేతి॥ జాతిగుణవాదపదానామివేతి హృదయమ్- శేషమపి ద్రవ్యపర్యవ
ర్త్యం శబ్దయిత్యపేక్షయా మాకృతీనయం వక్తుం ప్రకారం ప్రకారణా వివిచ్య

శబ్దానాం ప్రకారశ్చేవ పర్యవ సానాత్, శక్తిరవాచినాం శబ్దానాం
 శక్తిరిపర్యవసానం న్యాయమ్. ప్రకారోహనామ ఇద మిత్యమితి ప్రతీయ
 మానేవస్తుని ఇత్యమితి ప్రతీయమానోంశః. తస్య తద్వస్త్యపేక్షత్వేన
 తత్ప్రతితేన దపేక్షత్వాత్ తస్మిన్నేవ పర్యవసానం యుక్తమితి తస్య
 ప్రతిపాదకోపి శబ్దస్తస్మిన్నేవ పర్యవస్యతి. అతఏవ గౌరవోమనుష్య
 ఇత్యాది ప్రకారభూత్యాతివాదనశ్చబ్దాః ప్రకారిణిణ్యై పర్యవస్యంతః
 పిణ్డస్యాపి చేతనశక్తిరత్వేన తత్ప్రకారత్వాత్, పిణ్డశరీరకచేతనస్యా
 పిపరమాత్మప్రకారత్వాచ్చ, పరమాత్మనేవ పర్యవస్యంతీతి సర్వశ
 బ్దానాం పరమాత్మైవ వాచ్య ఇతి పరమాత్మవాదిశబేన సామాన్యధిక
 రణ్యం ముఖ్యమేవ.

౩౫ ననుఖణ్డగౌఃఖణ్డశ్చక్ల ఇతి జాతిగుణవాదినామేవ ప
 దానాం ద్రవ్యవాదిపదైస్సహ సామాన్యధికరణ్యం దృష్ట్వమ్. ద్రవ్యా
 నాంతు ద్రవ్యాంతర ప్రకారత్వమత్యర్థీయప్రత్యయోద్భవః. య
 థాదర్శీకుణ్డలితి. నైవమ్. జాతిర్వాగుణోవాద్యవ్యం వానైతేష్యేక
 మేవ సామాన్యధికరణ్యప్రయోజకమ్. అన్యోన్యస్సన్వయశ్చిచారాత్.
 యస్య పదార్థస్య కన్యదిత్యప్రకారతమైవ సద్భావః, తస్య తద్వపృథక్సి
 ద్ధిస్థితి ప్రతిపత్తిశ్చ ద్వాదినాం శబ్దానాం స్వాభిధేయవిశిష్టద్రవ్యవా
 చిత్యాదర్శాంతరవిశిష్టతద్ద్రవ్యవాదినాశబేదేన సామాన్యధికర
 ణ్యం యుక్తమేవ. యత్ర పునః పృథక్సిద్ధస్య స్య నిష్ఠమైవ ప్రదవ్యస్య
 కదాచిత్కాచిద్ద్రవ్యాంతర ప్రకారత్వమిష్యతే, తత్ర మత్యర్థీయ
 దర్శయతి॥ ప్రకారోహితి॥ తద్వాదితః ప్రకారి పర్యవస్యంత్య ముపపాదయ
 తి॥ తస్యైవ తద్వస్త్యపేక్షత్వేన, ప్రకారి సాపేక్షస్వరూపస్థితిత్వేన. త
 త్ప్రతితే, యథావస్థితప్రకారప్రతితే. ఏవం న్యాయశ్శిక్షితః. తత్ఫలమా
 హ॥ అశపితేతి॥

౩౫ నన్విత్వాదీనాకం చోద్యం పరిహరతి॥ నైవమితి॥ ద్రవ్యంచేతి॥
 అవిశిష్టః ప్రయోగఇతి భావః. ప్రయోజకమాహ॥ యస్యేతి॥ అసగుతం ప్ర
 యోజకీకృత్య క్వాప్యముఖ్యత్వాక్రయం మయుక్తమితి భావః॥ అనుగతమాహ॥
 యస్యేతి॥ ఉక్తవిపర్యయే ప్రయోజకమాహ॥ యత్రేతి॥ ఇతి నిరవద్యమ్. సర్వ
 ప్రయోగానుగతి తదవిషయ వ్యావృత్తిభ్యా మవ్యాప్యతిత్యాస్తే శేత్యర్థః॥

ప్రత్యయభివృద్ధిరవద్యమ్.

౩౬ తదేవంశరమాత్మనశ్శరీరతయా తత్పరీకారత్యాదవిద్విశిష్టజీవస్యాపి జీవనిదేశవిశేషరూపా అహంత్వమిత్యాదితత్వాః పరమాత్మారమేవాచక్షతభిత్తత్త్వమసీతిసామానాధికరణ్యేనోపసంహృతమ్.

౩౭ ఏవంశరతిపరమాత్మానంప్రతి జీవస్యశరీరతయాఽన్యయాజ్ఞేవగతాభిత్తాః పరమాత్మానంసంస్మృతేని- యథాస్యశరీరగతాబాలత్వయవత్వాదయోధర్మాః జీవంసంస్మృతేని.

౩౮ అతః తత్త్వమసీతిసామానాధికరణ్యే తత్త్వదండగత్యాదాభూతం సత్యసజ్జుల్పం సర్వకల్యాణగుణాకరం నిరస్తసమస్తహేయగన్ధం పరమాత్మానమాచక్షే- త్వమితవతమేవశరీరజీవశరీరకమాభ్యవృద్ధితి సామానాధికరణ్యం ముఖ్యవృత్తమ్, ప్రకరణావిరోధ, స్వీకర్తృత్వవిరోధో, బ్రహ్మజీవరవద్యేకల్యాణైకతానేతి విద్యాదిదోషగన్ధాభావశ్చ.

౩౯ అతోజీవసామానాధికరణ్యమపి విశేషణభూతాజ్ఞేవాదస్య త్వమేవాపాదయతితి విజ్ఞానమయాజ్ఞేవాదస్యపవానస్థమయః పరమాత్మా-

రం యదుక్తం తస్యైవఏవశరీర ఆత్మేత్వానన్దమయస్యశాస్త్రి

౩౬ ఉక్తం ప్రకృతేన ఘటయతి॥ తదేవమితి॥ సామాన్యేన త్రైవిధికరణ్యేనోక్తస్య సామానాధికరణ్యేన విశేష ఉపసంహార ఇత్యర్థః-

౩౭ తేన దోషస్పర్శబోధ్యస్య పరిహృతత్వమాహ॥ ఏవంచేతి॥

౩౮ పరపక్షే య దోషాస్తే స్వపక్షే ననస్తీత్యాహ॥ అత్యంతి॥ ప్రకరణేతి తదైవతత్వాద్యవిరోధః- సర్వేతి భేదక్రూరిఘటక్రూత్యవిరోధః- బ్రహ్మణీతి అర్థవిరోధాభావఉక్తిః- ప్రాగుక్తజీవగతభర్తాస్పర్శకలం దోషరూపా విద్యాద్యభావః-

౩౯ సామానాధికరణ్యస్య సద్వారకత్వార్ భేదాపాద కర్తవ్యమాహ॥ అత్యంతి॥

రం అథ పూర్వపక్షోక్తం శాస్త్రస్వరం యదుక్త మిత్యాది నాఽనుద్య

రత్నవరాణాజ్ఞీవాదవృత్తంనసమ్భవతి- తదయుక్తమ్- అస్మిన్ ప్రకరణే సర్వత్ర తస్యైషవీవశాగిరతత్వాయః పూర్వస్యేతిపరమాత్మన ఏవశాగిరతత్వత్పరిధానాత్. కథమ్- తస్మాద్వాపి తస్మాద్దాత్మనత కాశస్సమ్భుతత్వత్వాకాది సృజ్యవర్గస్యపరమకారణత్వేన ప్రజ్ఞాతజీవవ్యతిరేకస్యపరస్య బిహ్మణితత్వత్వేనవ్యపదేశాత్ సృజ్యతిక్తాకాశాదీనామన్నమయపర్యవృత్తాంతచ్ఛరీరత్వ మవగమ్యతే- యస్యపృథివీశరీరంయస్యాపశ్చరీరం యస్యలేజశ్చరీరంయస్యవాయుశ్చరీరం యస్యాకాశశ్చరీరం యస్యాక్షరంశరీరం యస్యమృత్యుశ్చరీరం ఏవసర్వభూతాస్త రాత్మాపమాత పాప్లాదివ్యోదేవపక్షోనారాయణాది మదాలక్ష్మిత్యాసర్వతత్త్వానాం పరమాత్మశరీరత్వం గృహ్యమభిధీయతే- అతః- తస్మాద్వాపి తస్మాద్దాత్మనతత్వత్వేనైవాన్నమయస్యపరమాత్మైవ శాగిరతత్వత్వవగతః. పౌణిమయంప)కృత్యాహ, తస్యైషవీవశాగిరతత్వాయః పూర్వస్యేతి- పూర్వస్యాన్నమయస్యయశ్చరీరతత్వాలక్ష్మిత్యన్తరసిద్ధః పరమకారణ భూతఃపరమాత్మా, గుప్తతస్యప్రాణమయస్యాపిశాగిరతత్వేత్యర్థః- ఏవంమనోమయవిజ్ఞానమయయోద్రుష్టవ్యమ్- అనన్తమయేతు ఏషపదేతినివేశనస్సన్యాసన్యాస్యత్వందర్శయితుమ్- తతః- కథమ్- విజ్ఞానమయస్యాపి పూర్వోక్తయానీత్యాపరమాత్మైవశాగిరతత్వేత్యవగతః- ఏ

పరిహరతి॥ తదయుక్తమితి॥ కథమ్- శాగిరతత్వత్వం పరస్యేతి కథం జ్ఞాతవి త్యర్థః- అన్నమయే శాగిరతత్వ మా శ్రుతత్వా త్పరిగమయే యోపూర్వస్యే త్యవవాహో నయుక్త ఇతి తస్యప్రాప్తిం దర్శయితి॥ తస్మాద్వాదితి॥ అతః- అర్థత క్షురీత్యన్తరాత్మే త్యర్థః- తస్యైష ఇతివాక్యే ప్రాణమయ స్యాశ్రుత త్వాత్ సృజ్యమయత్వం జ్ఞాపయితి॥ ప్రాణమయమితి॥ తద్వాప్తిచక్షే॥ పూర్వస్యేతి॥ ఉక్తం మనూమయాదా వతిదిశతి॥ ఏవమితి॥ అనన్తమయ స్యాత్మాత్మ రశ్రవణా స్త పరమాత్మత్వ మిత్యత్రాహ॥ అనన్తమయేతి॥ అత్సత్వరీరం శ రస్యేతి క ఇతిపరిధావః- తత్కథమ్- ప్రకరణమైవాప్య మస్మాదీరస్యంతేతి ధావః- పరిహరతి॥ విజ్ఞానేతి॥ అనన్తమయంప్రతి శ్రుతే యోపూర్వస్యేతివాక్యే పూర్వశబ్ద వివరణరూపా విజ్ఞానమయశబ్దః- తతః కి మిత్యత్రాహ॥ ఏవమి

అనంతవిజ్ఞానమయస్య యశ్చారోరత్యైవ పవానన్ద మయస్యాపిశారీ
అశ్శత్యుక్తే ఆనన్దమయస్యాభ్యాసావగత పరమాన్యభావస్య ప
మాత్సన స్వయమేవాశ్శత్యవగమ్యతే. ఏవంచస్వవ్యతిరిక్తంచే
నాచేతనవస్తుజాతంస్వశరీరమితి నవపనిరుపాధికశ్చారోరత్యై- ఆ
ఏవేదంపరం అప్రాధికాంతప్రవృత్తంశాస్త్రం శారీరకమిత్యభియు
క్తైరభిధీయతే

రగ అంతవిజ్ఞానమయాజ్ఞేవాదస్యఏవపరమాత్మానందమయః.

గ అహ. నాయమానన్ద మయేజీవానన్దః- వికార శబ్దస్యమ
యత్ప్రకృత్యయస్యశ్రవణాత్ - మయద్యైతేయేతి సృష్టత్యంత్యంపృథక్
రాదిభ్య ఇతివికారాథేమయత్ స్త్యతే. పృథక్ శ్చాయమానన్దశ్చ
బ్ధః- ననుప్రాచుర్యేపిమయజ్ఞసి- తత్ప్రకృతవచనే మయదితిప్రత్యే-
యథాఅన్యమయేయజ్ఞాంతి. నవపాయంభవిద్యతి. నేవమ్-అన్నమయ

తి॥ ప్రకరణా దర్శనామర్కప్రాబల్య మనిప్రయన్నామ్॥ అభ్యాసేతి॥ అభ్య
సానన్ద స్యానన్దం బ్రహ్మణ్యతి బ్రహ్మసంబంధిత్య శ్రీవణా దానన్దా బ్ర
హ్మణి బ్రహ్మణ ఆనన్ద శబ్దాచ్యుత్యా న్దయదిన్త తదహితయే నైకాభ్యే
నానన్దానన్ద మయశబ్ద యేః పర్యాయత్వార్ నిర్దేశవధావ విజ్ఞానమయాన్త
రాత్సత్వాదినా చానన్ద మయస్య పరమాత్మత్వం నిర్దేశమ్- అతి శ్చారోరాత్స
న ఆనన్ద మయస్యచ పరమాత్మత్వనిర్దేశః పరమాత్మన ఆత్మాన్తరవత్త్వ
స్యామానకత్వాచ్చ వప్తీ స్వారస్యభక్తే నానన్దాత్సత్వ పరత్వం నిర్దేమి త్య
థాః- శారోరాత్సత్వం పరవైవ మఖ్యమి త్యాహ॥ ఏవంచేతి॥ అకర్మకృత
త్వాన్నిరుపాధికత్వమ్- తదే వోపపాదయతి॥ అతపతేతి॥ అభియుక్తైః, బో
ధాయనాదిభిః- సంహిత మేత చ్చారోరకమితిహి తదప్తీః-

రగ సూత్రార్థ ముపసంహరతి॥ అత ఇతి॥

గ ద్వితీయసూత్రస్య శక్త్యాం ప్రస్తావతి॥ ఆహేతి॥ ప్రత్యయశ్చ వికా
రార్థత్వం కథ మిత్యత్రాహ॥ మయద్యైతి॥ వికారావయవపరామర్శినా ఏత
యేరితిపదేన వికారార్థత్వం జ్ఞాపితమ్-పృథక్ శరాదీనాం ప్రాప్తి వ్యరోధి త్య
ధికారసి ద్ధాప్తిత్యయం పృథక్స్వరా నిత్యం మయ ద్వితీయోదేన సూత్రేన
పృథ్యాదిత్వా దానన్ద శబ్దస్య పృథక్త్వమ్- ఆకారశ్చ పృథ్విః॥ పనిన్ద్యా
ది॥ సపతీతి॥ జీవపరత్వేన వికారార్థత్వ మయక్తమితి భావః- అన్యప్రా
య స్యామేన పరిహరతి॥ నైవమితి॥ ప్రాచుర్యాథే పృథిమతానీద్ధిమామ్॥

(౨౫౬)

అనన్తమయాధికరణమ్-

ఇత్యుపక్రమేవికారాధ్యక్షత్వం- అతదే చిత్త్యాదస్యాపివీకారా
 ధ్యక్షత్వమేవయుక్తం. కించ- ప్రాచుర్యాధ్యక్షత్వే జీవాదన్యత్వంనసి
 ధ్యతి- తథాహి- అనన్త ప్రచురత్వత్వై దుఃఖమిత్రత్వమవజగీయమ్-
 అనన్తస్యహి ప్రాచుర్యం దుఃఖస్యాల్పత్వమవగమయతి. దుఃఖమిత్రత్వ
 మేవహిజీవత్వమ్. అతదే చిత్తప్రాప్తవికారార్థ్యమేవయుక్తం
 కించ- లోకేమృత్యోయంహిరణ్మయందారుమయమిత్యాదిషు, వేదే
 చపర్ణమయీజుహూః శమీమయ్యగునిచః దర్భమయీరశనేత్యా
 దిషు, మయటోవికారార్థేప్రయోగ బాహుభ్యాశ్చస్వప్రథమతరం
 ధియమధిరోహతి. జీవస్యచానన్తవికారత్వమన్యైవ. తస్యైవతన
 న్దూపస్య సతస్స సారిత్యావస్థా తద్వికారపతేతి. అత్రవికార
 వాచినోమయత్ప్రత్యయస్య శ్రవణాదానన్దవయోజీవాదనతిరిక్త
 ఇతి- తదేతదనుభావ్యపరిహరతి.

సూ- వికారశబ్దాన్నేతిచన్తప్రాచుర్యాత్॥౧౮॥

నైతద్యుక్తం. కుతః- ప్రాచుర్యాత్- పరస్మిన్ బ్రహ్మణ్యనన్త ప్రా
 చుర్యాత్, ప్రాచుర్యాధ్యక్షత్వమయటస్సచ్ఛవాత్.

౨ ఏతదుక్తంభవతి- శతగుణితోత్తరక్రమేణాభ్యస్య మాన
 స్యానన్దస్య జీవాశ్రయత్వాసమ్భవాద్భిహ్వక్రయోయమానన్ద
 ఇతినిశ్చితేసతితస్మిన్ బ్రహ్మణీవికారాసమ్భవాత్ ప్రాచుర్యేపిమ

ప్రాచుర్యేతి॥ ప్రయోగప్రాచుర్యమాహ॥ కిన్చేతి॥ అవయవావేక్షయా వికారః
 ప్రసిద్ధఇతి తద్వాస్తవత్వార్థం ప్రథమతరమిత్యుక్తమ్- జీవస్య వికారత్వా
 సమ్భవ మాశక్యాహ॥ జీవస్యేతి॥ అనస్థానైరయోగోహి వికారఇతి భావః-
 నిగమయతి॥ అతఇతి॥ శక్త్యాః సూత్రస్థత్వా దనుభావ్యేత్వక్తమ్-

వికారశబ్దాన్నేతిచేన్నప్రాచుర్యాత్- కస్మిన్ కస్య ప్రాచుర్యమి
 త్యత్రాహ॥ పరస్మిన్నేతి॥ సంభవతు ప్రాచుర్యం, తత్ప్రసిక్తార శబ్దస్య త
 ద్వాస్తవత్వం చాపేక్షిత మిత్యత్రాహ॥ ప్రాచుర్యాధ్యక్షేతి॥

౩ వికారార్థ్యత్వేణాచాధక ఇత్యత్రాహ॥ ఏతదుక్తమితి॥ ఆర్థవిరోధో
 చాధకఇత్యర్థః- చాధక దృష్ట్యా త్యజ్యతేచేత్వాధక సదాభవా త్ప్రీతి

యద్విధి న మ్భవాత్పానన్త మయఃపరంబ్రహ్మేతి. బౌద్ధిత్వాత్ప్రేయ
గప్రాధ్యాపనమయటోవికారాధాత్వ మథావిరోధాన్న సమ్భవతి. కిం
చ. బౌద్ధిత్వం ప్రాణమయ పవపరిత్యక్తమ్- తత్రవికారాధాత్వా న
మ్భవాత్. అతస్సత్రపజ్ఞావృత్తేర్వార్యేః ప్రాణవృత్తిమత్తామా
త్రేణప్రాణమయత్వమ్. ప్రాణాపానాదిషుపజ్ఞసువృత్తిషు ప్రాణవృ
త్తేః ప్రాచుర్యాద్వా. నచ ప్రాచుర్యేమయత్ప్రత్యయస్యపా్రిధి
ర్వాస్తే. అన్నమయేయజ్ఞః శిశుటమయాయాతైత్వాదిషుదశా
నాత్-

3 యదుక్తమానన్తప్రాచుర్యమల్పదుఃఖసద్భావ మవగమయ
తీతి- తదసత్. తత్ప్రచురత్వహితత్ప్రభూతత్వమ్- తత్ప్రచురస్య
సత్తానావగమయః. అపేతుతస్యాల్పత్వం నివర్తయతి. ఇతర
సద్భావాసద్భావౌతు ప్రమాణాన్తరావసేయా. ఇహావప్రమాణా
న్తరేణతదభావోఽవగమ్యతే అపహతపాప్యేత్వాదినా. తత్రైతావ

యథా మిత్యత్రాహ॥ బౌద్ధిత్వాదితి॥ ప్రకరణం లిక్తో ద్ధర్మలమ్, అర్థవి
రోధ ప్రాధిశ్చ కుర్పురా, యథా గత్తాపదాదా వితి భావః- బౌద్ధిత్వంచ నే
త్వాహ॥ కేచ్ఛేతి॥ అథా న్నయటో వికారాగ్ధత్వం వివక్షితమితి శక్త్యాం
శమయన్ ప్రాణమయశబ్దార్థ మాహ॥ అత్యితి॥ ప్రథమయేజనాయాం ప్రాణ
వృత్తిమా నిత్యభావః- ద్విధీయ యేజనైవ సాధీయసీ- ప్రత్యయావైయభ్యం
వృత్తిమాత్రపరత్వ మాత్రితం ప్రాణశబ్దస్య- ప్రాచుర్యేపి ప్రయోగబాహుళ్య
మాహ॥ నచేతి॥ అవయవత్వాదేక్షయా ప్రసిద్ధి ప్రాచుర్యమ్-

3 యదుక్త మిత్యాదినా పూర్వపక్షయ్యుత్తర మనూద్య పరిహరతి॥
తదసదితి॥ సమానాశ్రయ వికారీయల్పత్వ మన్తరగ్గతయా ప్రతియోగీతి గ్రా
హ్యమితి పరస్య భావః- త ద్దుషయతి॥ తత్ప్రచురత్వంహీతి॥ ప్రాచుర్యం,
ప్రమాణాన్తరసిద్ధం మానావిరుద్ధమర్థం ప్రతియోగితయాఽదేక్షతే, నతు స్వ
యం ప్రతియోగివిశేషసాధక మిత్యభావః- తత్సద్భావః కేనావగమ్యత ఇత్య
త్రాహ॥ ఇతరేతి॥ పరాధికురప్రతియోగినః పక్షే భాధితత్వమాహ॥ ఇహాచేతి॥
తహి కి మత్ర ప్రతియోగీత్యత్రాహ॥ తత్రేతి॥ యథా తేజః ప్రచురో గభస్తి
మా నిత్యుక్తే న తద్గత తిమిరాల్పత్వం పరియోగి, కింతు చన్ద్రాదిగత తేజో

(౨౫౮)

ఆనందమయాధికరణమ్.

దేవపక్షవ్యమ్- బ్రహ్మనందస్య పభూతత్వ మన్యానందస్యాబ్ధత్వమపే
క్షతత్వతి- ఉచ్యతేచతత్ సపకోమానుషాననందిత్యాదినా జీవా
నన్దాపేక్షయాబ్రహ్మనందోనీరతిశయదశావన్నః ప్రభూతఇతి.

౪ యద్యచ్ఛక్తింజీవస్యానందవికారత్వం సమ్భవతీతి- తదపినోప
పద్యతే- జీవస్యజ్ఞానానందస్వరూపస్య కేనచిదాకారేణమృదత
వఘటాద్యాకారేణపరిణామస్సకలశ్రుతిస్మృతీనామైరుద్ధః- సం
సారదశాయాంతరక్షణజ్ఞానానందో సమూచితావిత్యుపపాద
యిష్యతే- అతశ్చానందమయోజీవాదన్యఃపరంబ్రహ్మ-

ఇతశ్చజీవాదన్యతనన్దమయః-

సూ. తద్ధేతువ్యపదేశాచ్చ॥౧౫॥

కోహ్యేవాన్యాతరఃప్రాణ్యాత్ యదేషఅకాశఅనందోనప్యాత్ ఏ
షహ్యేవానన్దయాతీతి, ఏషఏవజీవానానన్దయాతీతి జీవానామానన్ద
హేతురయంవ్యవధిశ్యతే- అతశ్చానన్దయితవ్యాజీవాదానన్దయితా
యమన్యతనన్దమయః పరమాత్మేతివిజ్ఞాయతే- ఆనన్దమయఏవతే
ఆనన్దశబ్దోచ్యతత్వతిచానన్తరమేవవక్ష్యతే-

ఇతశ్చజీవాదన్యతనన్దమయః-

సూ- మాన్త్రివర్ణికమేవచగీయతే॥౧౬॥

సత్యంజ్ఞానమనన్తం బ్రహ్మేతిమన్త్రివర్ణోఽదితం బ్రహ్మైవానన్ద
మయత్వగీయతే- తత్తుజీవస్వరూపాదన్యత్ పరంబ్రహ్మ- తథాహి-

మాన్ద్యమేవ, తద్వదితిభావః- జీవానన్దాబ్ధత్వం ప్రతియోగీతి సపరం న్యాయ
సిద్ధం, కన్యాక్తంచేత్యాహ॥ ఉచ్యతేచేతి॥

౪ ॥యచ్ఛక్తి॥ మయద్యాచ్యవికారః స్వరూపాన్యభావావరూపేవ, స
చాత్ర శేత్యర్థః- జ్ఞానానందస్వరూపస్య కథం దుఃఖజ్ఞానసంభవ ఇత్యత్రా
హ॥ సంసారేతి॥ సూత్రాధికం పరమపరీక్షితేన సంకమయతి॥ అతఇతి॥

తద్ధేతువ్యపదేశాచ్చ- కర్మకత్రైత్యాసంభవ ఉక్తిః- ఆనన్ద
హ్యత్రానన్దయితోక్తిః, నత్యానన్దమయ ఇత్యత్రాహ॥ ఆనన్దమయఏవేతి॥
ఉపక్రమగతం హేతుమాన- మాన్త్రివర్ణికమేవచగీయతే- మాన్ద్యమే

బ్రహ్మనిదాపోతిపకమిజీవస్య ప్రాప్యతయాబ్రహ్మనిర్దోషమ్. త
దేమాభ్యుక్తేతి, తత్ బ్రహ్మ, అభిముఖీకృత్య, ప్రతిపాద్యతయా
పరిగృహ్య, ఋగేషా, అధ్యేతృభిరుక్తా. బ్రాహ్మణోక్తస్యాథాసం
వైశద్యమనేనమస్త్రేణక్రియతఇత్యర్థః- జీవస్యోపాసకస్యప్రాప్యం
బ్రహ్మతస్మాద్విలీనమేవ. ఆనందరంచ తస్మాద్వాపితస్సదాత్మన ఆ
కాశసముద్భుతఇత్యావభోవత్తరోత్పన్నై బ్రాహ్మణైర్మునైశ్చ
తదేవవిశదీక్రియతే. అతోజీవాదస్యఆనంద మయః-

అత్రాహ- యద్యపుపాసకాత్పాప్యస్య భేదేనభవితవ్యమ్,
తథాపినవస్త్వనందరంజీవావ్తాస్త్రవర్జికబ్రహ్మ- కింతుతస్యైవోపా
సకస్యనిరస్తసమస్తా విద్యాగన్ధనిర్విశేషజన్మాత్రికరసం శుద్ధం
స్వరూపమ్- తదేవ సత్యంజ్ఞానమన న్తంబ్రహ్మేతి మన్త్రేణవిశోధ్య
తే. తదేవచ యతోవాచోనివర్తనై ఆప్రాప్యమన సాసహృదా
జ్ఞానసాగోచర తయానిర్విశేషమితిగమ్యతే. అతప్తదేవ మాస్త్రవర్ణి
కమితస్సాదనతిక్తఆనంద మయఇతి. అతఃతరంపతతి.

సూ. వేతరోనుపపత్తేః॥౧౭॥

పరమాత్మనఇతరోజీవశబ్దాభిలప్యోముక్తావస్థాపి నభవతిమాస్త్రీ
వణికః. కుతః. (అనుపపత్తేః) తథావిధస్యాత్మనోనిరుపాధికం వి

ర్ణికస్య జీవాదస్యత్వం కథమి త్యత్రాహ॥ తథాహితి॥ చిత్తః కిమి త్యేకత్వా
యాం మన్త్రీబ్రాహ్మణయే ఘటకవాక్య ముహ॥ తదేషేతి॥ అభిముఖీకర
ణస్య చేతనధర్మత్వప్రదానాయాహ॥ ప్రతిపాద్యతయేతి॥ ఉక్తేత్యుక్తే పారు
షేయత్వకల్పం భుజస్యతి॥ అధ్యేతృభిరీతి॥ క్షిప్త మిత్యత్రాహ॥ బ్రాహ్మణే
తి॥ నిత్యనిర్దోషత్వావిశేషా న్మ ప్రాప్యతౌర్వల్యోక్తిర్యుక్తేతి భావః- మన్త్రీ
వర్ణేన భేదసిద్ధిం దర్శయతి॥ జీవస్యేతి॥ మాస్త్రీవణికం జీవాదస్య దత్త, త
స్యైవానంద మయత్వం కథ మిత్యత్రాహ॥ ఆనందరంచేతి॥

ఆనందరసూత్రస్య శక్తౌ ముహ॥ అత్రాహితి॥ ఆచ్ఛాదికా విషేషికా
చ సమస్తాథాః- జ్ఞానత్వం వాద్విదననివృత్తిస్య నిర్విశేషత్వే హేతవః. అవ
స్థాభేదనా వ్యుపాసకప్రాప్యభేదాపపత్తే త్న జీవాదస్య మిత్యర్థః-

వేతరోనుపపత్తేః - ఉపాధ్య సుక్త్యా నిరుపాధికత్వం నిర్దశ్యమి- త్ర

వశ్చిత్వం నోపపద్యతే. ఇద మేవహినిరుపాధికం విపశ్చిత్వం సో
కామయతబహుస్యాం ప్రజాయేయేతి సత్యసజ్జల్పత్వ ప్రదక్షానే
నవివరిష్యతే. వివిధంపశ్యచ్ఛిత్వం హివిపశ్చిత్వం. పృషోదరాది
త్వాత్పశ్యచ్ఛబ్దవయవస్య యచ్ఛబ్దస్యలోపంకృత్వాప్యత్వాది
తోపపశ్చిచ్ఛబ్దః. యద్యపిముక్తస్య విపశ్చిత్వం సవచ్ఛవతి, తథాపి
తస్యైవాత్మన స్సంసారదశాయామవిపశ్చిత్వమప్యస్తీతి నిరుపా
ధికవిపశ్చిత్వం నోపపద్యతే. నిర్విశేషచిత్తాత్రతావన్నస్య ముక్త
స్యవివిధదక్షణాభావాత్సుతరాం విపశ్చిత్వం నగచ్ఛవతి. నకే
నాపిప్రమాణేననిర్విశేషం వస్తుప్రతిపాద్యతేఇతిచ పూర్వమేవో
కమ్- యతోవాచోనివతాన్త ఇతివాక్యం యదివాఙ్మనసయోర్బ్రహ్మ
ణోనివృత్తిమభిదధీత, నతతోనిర్విశేషతాం వస్తుమోఽవగమయితుం
శక్నుయాత్- అపితువాఙ్మనసయోస్తత్రాప్రమాణతాంవదేత్- త
థావసతితస్యతుచ్ఛత్వమాపద్యతే. బ్రహ్మవిదాపోతీశ్చారభ్య బి
హ్మణోవిపశ్చిత్వం, జగతారణత్వం, జ్ఞానానన్దైకతానతా,
మితరాన్పితౄనన్దయితృత్వం, కామాదేవదిదిదాన్లౌకస్యకృత్సిద్ధి
స్యసగిష్టత్వం, సృజ్యవర్గానుపివేశకృత తదాత్మకత్వం, భయా
భయహేతుత్వం, వాయాదిత్వాదీనాంప్రశాసితృత్వం, శతగుణి
తోత్తరకృమేణ నిరతిశయానన్దత్వ, మన్యచ్ఛానేకం, ప్రతిపాద్య,
వాఙ్మనసయోర్బ్రహ్మహ్మణిపవృత్త్యాభావేన వివప్రమాణకం బ్రహ్మ

నివిధంతే త్యాహ॥ ఇదమేవేతి॥ విపశ్చిచ్ఛబ్దార్థా మాహ॥ వివిధమితి॥ విప
శ్యచ్ఛిదితి వాచ్యమిత్యత్రాహ॥ పృషోదరేతి॥ స్వమతేన ముక్తస్య విపశ్చిత్వా
నుపపత్తి రుక్తా. పరమతేన తా మాహ॥ నిర్విశేషేతి॥ ఇతిశబ్ద స్ఫోటరజ్ఞామి
వ్యాఖ్యానమ్- నవరం విపశ్చిత్వవిరోధః, సర్వప్రమాణవిరోధశ్చ త్యాహ॥ న
కేనాపీతి॥ జ్ఞానత్వోక్తిరూపార్థగుణిషేధః ప్రాగేవ పరిహృతః- వాఙ్మనస
సేవృత్తిరూప స్వీత్ర పరిహ్రీయతే॥ యతో వాచ ఇత్యాదిహ॥ తతః కిమిత్య
త్రాహ॥ తథాచేతి॥ బ్రహ్మణ స్తుచ్ఛత్వం పూర్వాపరవిరుద్ధ మితిచేత్, నిర్వి
శేషత్వమపి తథే త్యభిప్రాయేణాహ॥ బ్రహ్మవిదితి॥ ప్రకరణవిరోధ ఉక్తిః- స్వ

త్యుచ్యత ఇతి ఛాస్తజర్మితం. యతోవాచోనివతాస్త ఇతి యచ్చబ్ధి
నిదేశ్యమానన్దం ఆనన్దం బ్రహ్మణోవిద్వానిత్యానన్దశబ్దేన ప్రతని
దేశ్యతస్య బ్రహ్మనమ్భుద్ధిశ్చంద్రహ్మణ ఇతివ్యతిరేకనిదేశశేన ప్రతి
పాద్యతదేవవాఙ్మనసాగోచరం విద్వానితితద్వేదనమభిదధవాక్యం
జరద్వవాదివాక్యవదనర్థకం వాద్యనన్దత్వతంచస్యాత్. అతశ్చ
తగుణోత్తరక)మేణ బ్రహ్మనన్దస్యాతశచయేయత్తాం వక్తుముద్య
మ్యతస్యేయత్తాయా అభావా దేవవాఙ్మనసయోస్తతోనివృత్తి
ర్యతోవాచోనివతాస్త ఇత్యుచ్యతే. ఏవమయత్తారహితం బ్రహ్మ
ణ ఆనన్దం విద్వాన్కుతశ్చననవిభేతీత్యుచ్యతే. కించ ఆస్యమాన్త
వక్షాకస్యవిపత్తితః సోకామయతేత్యారభ్యవక్త్యమాణ స్వనజు
ల్పావక్ రుజగజస్య తిజగదన్తరాత్సత్వాదేర్గుక్తాస్య స్వరూపా
దన్యత్వం సుగ్మస్థమేవ.

ఇతశ్చోభయావస్థాత్సర్వత్యగాన్మనోన్మ ఆనన్దమయః.

సూ. భేదవ్యవదేశాచ్చ॥౧౮॥

తస్మాద్వాపితస్మాత్కార్యేన ఆకాశఇత్యారభ్యమాన్త్రీవక్షాకం బ్ర
హ్మవ్యక్తయద్వాక్యమన్నప్రాణమసోభ్యఇవజీవాదపితస్య భేదం
వ్యవదిత తస్మాద్వాపితస్మాద్విజ్ఞానమయాదన్యోన్తర ఆత్మాన
న్దమయ ఇతి. అతోజీవాద్భేదస్యవ్యవదేశాచ్చాయం మాన్త్రీవక్షా
క ఆనన్దమయోఽన్యవేతిజ్ఞాయతే.

వాక్యవిరోధ మూ॥ యతోవాచయితి॥ విద్వానితి మనోనివృత్తివ్యాపారః. అన
థాకం వ్యాహతార్థమ్. వ్యాహారిః పరిజిహీషితాచేత్ సముద్రఘోషవదవా
క్యత్రైవ నస్యాత్. వాక్యత్వే వ్యాహారి రవరజనీయైత్యథాకం స్వయం తద
థామూ॥ అతి ఇతి॥ ఇతేతి॥ నిర్విశేషత్వేఽభిమతే క్రమేణ గుణావయే వా
చ్యతే, నత్వతిశయ ఇతి భావః. వాఙ్మనసనివృత్తి రస్తిచేత్, కథం వేదనవచన
మిత్యత్రాపి॥ ఏవమితి॥ అయవపత్తేరితి సౌత్రపదస్యాథాన్తరమూ॥ కిచ్ఛేరి॥

భేదవ్యవదేశార్థమ్—॥ అన్నప్రాణమసోభ్యఇవేతి॥ సహితత్రావస్థాభే
దే నాన్యత్వమితి వాద్యమ్, ఇహాపి తద్విదితి భావః. అత్ర వక్తవ్య ముద్యసూ
త్రపి వోక్తమ్.

ఇతశ్చ జీవాదస్యః.

సూ. కామాచ్చనానుమానాపేక్షా॥౧౯॥

జీవస్యావిద్యాపరవశస్య జగత్కారణత్వేహ్యవజానీయా ఆనుమానికప్రధానాదీశబ్దాభిధేయాచిదవస్తు సంసర్గాపేక్షా. తత్తేవహి చతుర్ముఖాదీనాంకారణత్వమ్. ఇహచ సో కామయతబహువ్యాం ప్రజాయేయేత్యచిత్సంసర్గరహితస్యస్వకామాదేవచిత్తచిదచిదవస్తునస్సృష్టిః ఇదంసర్వమశ్మజతయదిదం కించేత్యామ్నాయతే. అతోఽస్యానన్దమయస్యజగత్సృజతోనానుమానికాచిదవస్తు సంసర్గాపేక్షాప్రతీయతే.

తశ్చ జీవాశ్చ ఆనందమయః.

సూ. అస్మిన్నస్య తద్యోగం శాస్త్రీ॥౨౦॥

అస్మిన్ ఆనందమయే, అస్య జీవస్య, తద్యోగం ఆనందయోగం, శాస్త్రీ శాస్త్రం, రసోవైసః! రసంహ్యేవాయంలబ్ధానన్దిభవతీతి. రసశబ్దాభిధేయానన్దమయలాభాదయం జీవశబ్దాభిపసీయతీతి. అనన్దిభవతీతివ్యమానై, యల్లాభాద్యతనన్దిభవతి సగపవేత్యనున్దతఃకోబ్రవీతీత్యర్థః. ఏవమానన్దమయఃపరం బ్రహ్మాతీనిచ్ఛితీతి యదేవతికాశఆనన్దః, విజ్ఞానమానన్దం బ్రహ్మాత్వాదిష్యానన్దశబ్దే, నానన్దమయఏవపరామృతే. యథావిజ్ఞానశబ్దేనం.

కామాచ్చ నానుమానాపేక్షా — స్థూలశరీరావ స్థాచిత్సంసర్గాపేక్షేత్యర్థః. తత్కామేత్యభిధేయదపేక్షేత్యుచ్యతే. ప్రయథార్థాచ్చ సప్రధానవ్యావృత్తిః పరస్యం యుక్తమితి భావః.

అస్మిన్నస్య తద్యోగం శాస్త్రీ — ఇద ముఖేయపరమితి భిదా. శాస్త్రీన కస్య తేన యోగ ఇత్యత్రాహ॥ అస్మిన్నీతి॥ కిం శాస్త్రీమి, శాస్త్ర్యుర్థః కః, కథం మూత్రార్థస్య శాతుత్వ మిత్యత్రాహ॥ రసోవై సఖి॥ ఉచ్యమానఇతి శాస్త్ర్యుర్థోక్తిః. హేతుత్వం దర్శయతి॥ యల్లాభాదితి॥ కోబ్రవీతీతి సర్వమాన వ్యపదేశ స్ఫుటతరత్వాదితి భావః॥ నాత్రానన్దమయే ఆనన్దయోగం శాస్త్రీ శాస్త్రీమి, అపి త్యానన్ద ఇ త్యాశంక్య, ఆనన్దానన్దమయ శబ్దయోగైకార్థ్యో మహా॥ ఏవమితి॥ యథేతి॥ అపర్యవసానా దనుకూలస్య

జ్ఞానమయః. అతఏవ ఆనన్దంబ్రహ్మణోవిద్వానితి వ్యతిరేకనిర్దేశః. అతఏవ చ ఆనన్దమయమాత్మనముపసంజాగ్రమతీతి ఫలనిర్దేశశ్చ. ఉత్తరేచానువాకేపూర్వానువాకోక్తానామన్నమయాదీనాం అన్నంబ్రహ్మణివ్యజ్ఞానాత్ పాణిణోబ్రహ్మణివ్యజ్ఞానాత్ మనోబ్రహ్మణివ్యజ్ఞానాత్ విజ్ఞానంబ్రహ్మణివ్యజ్ఞానాత్ ఇతిపరిపాదనాత్ ఆనన్దోబ్రహ్మత్వప్రాప్తమయవ్యైవ పరిపాదనమితివిజ్ఞానయతే. తతఏవచతత్వాపి ఆనన్దమయమాత్మనముపసంజాగ్రమ్యేత్వపసంహృతమ్. అతఃపరిధానశబ్దాభిలష్యానర్థాన్తర్జుతస్య పరస్యబ్రహ్మణోజీవశబ్దాభిలషణీయాదపివస్తునోఽరాస్తరత్వంసిద్ధమ్.

ఆనన్దమయాధికరణంసమాప్తమ్.

౧ యద్యపిమండపుణ్యానాం జీవానాం కామాజ్జగత్సృష్టిరతిశయితానన్దయోగోభయాభయ హేతుత్వమిత్యాదిసంస్కృతతః తథాపివిలక్షణపుణ్యానామాదిత్యేన్ద్రప్రజాపతిప్రభృతీనాం సంస్కృతత్యేవేతీమామాశబ్దాంవిరాకరోతి.

సూ. అస్తస్తద్ధర్మోపదేశాత్॥౨౧॥

౨ ఇదమాహ్నయతేచ్ఛాశ్చోక్తే యఏషాస్తరాదిత్యే హిర

సిద్ధిరూపత్వాచ్చేతి భావః. వ్యతిరేకనిర్దేశం హేతుమాహ॥ అతఏవేతి॥ అతః ఆనన్దానన్దమయపరైకాభ్యాం హేతుత్వస్తరామాహ॥ అతఏవచేతి॥ సాధనప్రమాణమాహ॥ ఉత్తరేచేతి॥ అధికరణార్థముపసంహరితి॥ అతఇతి॥

౧— అస్తస్తద్ధర్మోపదేశాత్— అవాస్తరసంగతి మాహ॥ యద్యపితి॥ జీవమాత్రస్య జగత్సృష్టియద్యయోగేఽపి జీవవిశేషస్య తద్వ్యక్తమ్, ఆనన్దవల్యాం ప్రతిపాద్యస్యహి యశ్చాసావాదిత్యి త్యాదిత్యాన్తర్జుతీస్య ముక్తమ్, తస్యచ కరచరణౌచలక్షణ దేహవిశేషశ్చురీతః, సచకర్షకృతఇతి శబ్దోదయాత్ పూర్వాధికరణశేషత్వే నాస్తరధికరణమారభ్యతఇతి సంగతిరితి భావః.

౨ విషయమాహ॥ ఇదమితి॥ కేచ్ఛాగానవిశేషా అనుష్యాదిత్యస్య దేవ

విషయవాక్యదీపికా

౧— అకయవిషయస్తరాదిత్యే హిరణ్మయఃపురుషదృశ్యతే— అదిత్యమండల

(౧౬౪)

అస్తరధికరణమ్-

స్కాయః పురుషోద్భవ్యతే హిరణ్యశ్శ్రుహిరణ్యకేశ ఆప్రణభాత్స
ర్వవన సువనాస్తస్యయథాక ప్తాసం పుణ్డరికమేవమక్షిణితస్యోదిత
నామసంపదసత్వేభః శ్చాభ్యుదయతః ఉదయహవైశ్వర్యేభః పా
స్యభ్యుదయవం వేదతస్యర్చనామచగేష్టా ఇత్యుచైవతమథాధ్యా
త్మమపి అథ యవపోస్తరక్షిణిపురుషోద్భవ్యతే నైవరత్రాత్సామతదు
ర్థ్యంతదృజాస్తద్ర్భవ్యతస్యైతస్యతే దేవరూపం యదమువ్యరూపం
యావమువ్యగేష్టాతాగేష్టాయన్నామతస్మాతేతి తస్మాదస్యహ్యకే
శిమయమత్రాదిత్యమణ్డలాంతర్యరీపురుషః పుణ్యోపచయనిమిత్తై
శ్వర్యఅదిత్యాదితవాంభిలపోజీవవహ ఆహూన్యిత్తడలిరిక్తఃపర
మాత్మేతి.

తాయా ముపాసన మక్తితావమ్- దేహాదీహాసన మధ్యాత్మమ్- అదిత్యాదీ త్యా
దితజ్జేన కరచరణాదిమ ద్దేహ సంబంధపర వాక్యాస్తరాణామగీ తుల్యన్యాయ
తా ద్యోతితా- సూత్ర అస్తశ్చబ్ధోఽక్ష్యుదిత్య మణ్డల సాధారణః-

స్య మధ్యహిరణ్యయే యఃపురుషాయేగిభిద్భుశ్యతఇత్యర్థః- దృశ్యశ్చైత్యగ్ని
యాబుద్ధ్యాసూక్ష్మయాసూక్ష్మదర్శిభిరితిశ్రుత్యై కాథ్యారో- హిరణ్యయి
తి రూపసామాన్యవృంద్రముఖ వదితివాక్యకారః- తతశ్చహిరణ్యయ శబ్ద స్య
నముఖ్యాభోగ్రాహ్యఇతి వాక్యకారాభిప్రాయః- తతశ్చ హిరణ్యయిత్వము
జ్ఞేయిత్యవిత్యర్థః- అతోసీతో యదాభస్మాపి హిరణ్యయిత్యై నానుపపత్తిః-
యదాన్యకచిచ్చన్నతద్ధి మసమానవణం తస్మాననమితి శ్రీరామాయణప్రయోగా
త్వశ్యతే రుక్ష్ణవణంబుతిశ్రుతేశ్చ సీలతోయదాభస్మాపి రుక్ష్ణవణత్వం సభవ
తి- తత్రహతుశ్చ సంప్రదాయగమ్యః- ఎతస్మిన్రవ్యం వేదార్థసంగ్రహ ప్రకా
శకాయాం స్పష్టమ్- తతపవావగంభవ్యమ్- యదాపశ్యః శశ్యతేరుక్ష్ణవణంబు
తి ప్రకరణే మససాతు బిభృధేనతి రుక్ష్ణవణవిగ్రహవిష్ట స్య విషదృమమో
గాగ్నిహ్యతోక్తైరావోపితాకారస్య విషదృమమోగాగ్నిహ్యత్వాభావాదనాకోపిత
త్వం సిద్ధిమ్- ఈక్షుతికర్ష వ్యపదేశాత్స ఉత్పత్తిక్షుస్య పరమాత్మవిషయ
త్వం పక్షవ్యమితి పరైరవ్యంగికృతత్వాచ్చ- అదిత్యవణం తమసః పరస్మాద్వి
తితమః పారవర్తిత అదిత్యవణవిగ్రహవిష్ట ర్వాభిధాననకచిత్తత్వాన్రీసక్తైః
సహికర్పితస్య తమః పారవర్తిత్యం సంభవతి-

౨- హిరణ్యశ్శ్రుహిరణ్యకేశ ఆప్రణభాత్సర్వవివసువణః- రమణీయ
శ్శ్రుగ్నితేహిరమణీయ సర్వావయవఇత్యర్థః-

౩- తస్యయథాక ప్తాసం పుండరికమేవ మక్షిణీ- కంపీబలికపిరాదిత్యః

౩ కింయుక్తమ్: ఉపచితపుణ్యజీవవేది. కుతః. సత్యరత్న ప్రవణాత్. శరీరసమ్భవోహిజీవానామేవసమ్భవతి. కర్మానుగు

౩ జీవానామేవ త్యేత కుపపాదయతి॥కర్మతిప్రియాప్రియ యోగాభా

తనాస్యతేషీప్యతే వికాస్యతే ఇతికప్యాసమ్- తథాపవాక్యకారః- ఆదిత్య హిప్తం వాక్రిమత్వాదితి- యద్వాకం పిబతీతి కపిర్వాశమ్- తస్మిన్నాస్త్రఇతి కప్యాసమ్-అపరిహాదపి పంకకాన్నాశస్థశ్య పుండరీకస్యకోభాతిశయవత్త్వా త్వాద్యశమివావివక్షితమ్- యద్వాకం జలమ్- అనదిపవేశనఇతిథాతురపి పూ ర్యకః- వస్తివాగురిరల్లావమహాప్యరుచేసర్వయేరితి వరనాదకారలోపః- తేజలి అప్యాస్త్రఇతి కప్యాసమ్- సలితస్థమిత్యభాః- ఏవమస్యార్థక్రయస్యో పపన్నతయా వాక్యకారేణ నీద్ధాంతితన్వమగి త్రైత్యభగవతాభాష్యకారేణ వే దార్థసంగ్రహ గంభీరాం భస్మముద్భుతసుమృష్ట నాశరవికరవికపితపుండ రీకదళామలాయితే మ్మద్యశ్యగిహితమ్- మర్కటజఘనపద్యక పుండరీకసాదృశ్యా ద్యధాంతరంతస్య స్థింత్యాదిహిమదుష్టతయా వాక్యకృదనాదృతత్వాద్భాష్య కారేణా వ్యనాదృతమ్- యద్యప్యమరణోకే పుండరీకంసేరాం భోజమిత్యనుశి ష్టం, తథాపి శలరస్యామినా నవమాధ్యామే ముద్గంచరుం నిర్వకేచ్ఛియో శ్చికామఇతి విహితాయామిష్టా పుండరీకాణిబలింపిభవంతీతి స్తరణార్థత్వే న విహితేషు పుండరీకేషు ఆదిదేశతః ప్రాప్తస్య దర్శిస్తృణీతపారితెరితిమం త్రస్య దర్శపదస్థానే పుండరీకపదం పారితపదస్థానే రక్తపదమూహితవ్యమి త్యుక్తత్వాద్రక్తాం భోజమేవ పుండరీకమితి ద్విష్టవ్యమ్-

౪- తస్మాదితి నామ- సుష్టిర్థః॥

౫ తస్మాన్నామకత్వే శాతుమాహ- సమనశ్శాశ్యః పాష్ట భ్యుదీతితః- సర్వపాపాద్గతత్వాదున్నామకత్వవిత్యభాః- నీదాచ్చకుంతోద్ధమనవత్పావం జరాదుద్ధమనయాపమభ్యార్థస్య కుత్రాప్యభావాదుద్ధమనైన తత్సంబంధరామే త్యం లక్ష్మణే- నైనం వెతుమమూరాత్రైతరతః నజరానమృత్యుగ్నశోకానసుకృ తం నదుష్కృతమ్ ఇతి పరమార్శనస్సుకృతదుష్కృతసంబధాభావోహ స్రతి పాద్యతే- తరతః ప్రాప్తివాచిత్యాత్- పాష్టశబ్ద శ్చేత్యుగ్న పాపరూపాభయభ కర్షపరః- పరమార్శప్రకరణేషునైనం వెతుమమూరాత్రైతరతోనజరానమృ త్యుగ్నశోకానసుకృతం నదుష్కృతం సర్వపాపా మోలోనివతంతఇతి సుకృ తేషి పాష్టశబ్ద ప్రయోగాత్- పాష్టానః కాలజరామృత్యుశోకాదయన్మం భ్యా తత్వాదితి వాక్యకారవచనాత్- అతాకికన్వే సత్యనిష్టశలసాధనత్వయాప ప్రి వృత్తినిమిత్తయోగాత్పుణ్యస్యాపి పాపశర్మాభీతయత్యోపపత్తేః, ముముక్షువే మ్మయా స్వగౌరీనామప్యనిష్ఠత్వాత్- ఏతేనైనిరయాస్తాతస్థానస్య పరమా ర్శనః, కన్యనాకమృత్యుగమనం పునరావృత్తిలక్షణం, కన్యజపాహుదవేతి ము క్తిరీజమయత్రమమ్, ఇతిస్సరణాత్- సర్వపాపాదితత్వంనామకర్షవ్యతాగంభ

నాప్రియాప్రియయేగాయహిశక్తిరసమృతః. అతపవహితగ్గసమృ
త్వ ముపపాదయతి॥ అతపవతి॥ శ్చానాద్యతిశయ లోకరాక్షితత్వాది కథ

రాహిత్యమితి ఫలితార్థః. కృతానామపికర్షణం ఫలజననశక్తిప్రతి భటలక్షణం
కల్పితైశ్వరస్వభావవిశేషపహతపాష్పత్వాన్యస్సర్వ పాపాదితత్త్వార్థాదిద్ర
ష్టవ్యమ్॥

౬ ఉన్నామవిశిష్టస్య ధ్యానస్యఫలమాహ — ఉదేతి హతైసర్వభ్యః పా
ష్పభ్యోయివవంశద — సుబట్టిర్థం॥

౭ — తస్యర్కసామచగేష్టా — ఋశ్నామతద్దానరూపే- అగ్నిం ద్రాదిప్ర
తిపాదక ఋశ్నామగేయత్వోక్త్యా సర్వాత్మకత్వముక్తం భవతి॥

౮ — తస్మాద్దీధిః — యస్మాత్పరమత్సన ఉన్నామకత్వం తద్దైష్ట్యత్వం
చ ఋశ్నామయే, అతఋశ్నామత్సకద్విరీయ భక్తైర్గుర్భిత్యమ్॥

౯ — తస్మాత్త్వేనాద్దాతావతస్సహితా — ఉన్నామక పరమత్సగార్వ
త్వా దేవఋత్విశ్వేశ్వరస్య ఉద్దాత్మసంక్షేపత్వమ్॥

౧౦ — సపవయేచాముష్మాత్పరాం చోలాకాస్తేషాం చేష్టేదవకామా
నాంచ — సపవహితగ్గయేపురుష ఆదిత్వమండలాభ్యవతిలాకానాంచవ
భోగ్యభోగోపకరణ భోగస్థానానాంచ నియంతేత్వత్వత్వం॥

౧౧ — ఇత్యధిదైవతమ్ — ఉపదిష్టమితిశేషః॥

౧౨ — అథాధ్యాత్మమ్ — ఉపదిశ్యతఇతిశేషః॥

౧౩ — అభయపహితరక్షిణిపురుషాద్భక్త్యతే నైవఋక్ తత్సామతడుక్తం
తద్యతాః తద్భక్తిహ్న — సపవయ్యుగ్ధజస్మామాత్స ఉక్తాదితస్మాత్సామ్రాజ్ఞ
తేత్వత్వత్వః. ఆత్మోక్తస్యత్రయ్యపేక్షయా పృథక్పరిగణనం గొబలీవదన్యాయే
సదగ్నిష్టవ్యమ్॥

౧౪ — తస్యైతస్య తదేవయాపం యదముష్యరూపం యావముష్యగేష్టాతా
గేష్టాయన్నామతన్నామ — ఏతస్మాత్త్వం తర్వతిశాన ఆదిత్వాం తర్వతిశానాయ
ద్భిరగ్గయైత్వాదిహపముపతి నామఋశ్నామరూపగేష్టాచలాని సర్వాదిభవంతి
త్వత్వత్వం॥

౧౫ — సపవయేతైతస్మాదర్వాం చోలాకాస్తేషాం చేష్టేదవకామా
మానాంచేతి — ఏతస్మాదగ్గిస్థానాదభోవతిశానం లోకానాం మయ్యభ్యాగా
దీనాం చనియంతే త్వత్వత్వం॥

౧౬ — తదగ్నిమీశానాయం గాయంత్యశంతే గాయంతి — యస్మాదయ
మిత్వైరస్తస్మాద్దేవోవీశానాయతాస్సర్వపి ఇమమేవగాయంతిత్వత్వత్వః. త
స్యసర్వాత్మకత్వేన తేవమసుమ్యుధికమేకగానస్యాది పరమత్సవిషయత్వా
ది భావః॥

౧౭ — తస్మాత్త్వేనససయః — సనిర్లాభః. ధనానాం సనిర్లాభాయేమం త

స్థరహిత స్వమోక్షస్వ పా)వ్యత్యమశగిరత్వేనావ్యతే. నహచైన శగిరస్వనతఃప్రియాప్రియయోగపవాతిరస్తి, అశరీరంవావనన్తంన ప్రియాప్రియేస్పృశతత్తి. నమ్మవతిచపుణ్యాతిశయాజ్ఞానాధిక్యం శ క్త్యాధిక్యంచ. అతపవలోక కామేశత్వాదితప్యైవోపపద్యతే- త తపవబోపాస్వత్వమ్, ఫలవాయిత్వంచ. పాపక్షపణకరత్వేనమోక్షోపయోగిత్వంచ. మనుష్యహృప్యపవితపుణ్యాఃకేచి జ్ఞానశ క్త్యాదిభిరధికతరాదృశ్యనై- తతశ్చసిద్ధగన్ధర్వాదయః. తతశ్చదేవాః- తతశ్చేంద్రియాదయః.

౪ అతోబ్రహ్మచర్యస్వతమపవైకైకస్మిన్ కల్పేపుణ్యవిశే

మిత్యత్రాహ॥ సంభవతిచేతి॥ తత్సంభవ ముపపాదయతి॥ మనుష్యహృదీతి॥

౪ కేవలమూర్త్యా ద్వాయాతి కర్మకృతత్వార్ జ్ఞయిత్వంచే త్యత్రా

ధనసనయః-ఈశ్వరగాయకత్వా దేవవీణాగాయనానాం ధనలాభవత్త్వమ్- స హ్యంత్యరగాత్మత్వే ధనప్రసక్తి రస్తీతిభావః॥

౧౨- అభయపవం వివాహానుమత్యాత్మభాసగాయతి- అధ్యాత్మాధి యైతరభిన్నవిద్యాయుక్తస్సన్నుద్ధీభం యోగాయతి శచాత్మమహాదిత్యస్థాచ పరమార్జునం గాయతీత్యభావః- ఉద్ధీభస్యచాత్మమణి పరమార్జునా ఆది త్యాం తర్వణినాచపరమార్జునా విశ్వాధ్యాసవిశిష్టతయా రాదృశోద్ధీభగా యకన్యైవ పరమార్జునాయ కత్వాదితిభావః॥

౧౩- తస్యైవం విదః ఫలముచ్యతే- సోమునైవసపిషయే చాముష్ణాత్ప రాం చోలోకాస్తాం శ్చాప్నోతిదేవకామంశ్చ, అథానైవయేచైతస్సాద ర్యాం చోలోకాస్తాంశ్చాప్నోతి మనుష్యకామంశ్చ-సవివాహమునైవవి త్యాంతర్యరినా ఉపాసితసతకుపాసనా విశిష్ట ఏమితమూర్ధ్వలోకాన్ దేవకా మంశ్చాప్నోతి- అనైనాన్యం తర్వణినామనుష్యలోకాధస్తనలోకాన్సమన్య కామంశ్చాప్నోతి- చాత్మరాదిత్యస్థానవతిపరమార్జునాసనయానర్యలాకా తాప్తిర్భవతీత్యర్థః॥

౨౦- తస్మాజ్జనావం విషద్యాతాబ్రూయాత్కంతే కామమూగాయానీ తి- ఎరాదృశవిద్యాయుక్త ఉద్ధారాయజమానం ప్రతిహయజమానతేకం కామందేవకామం మనుష్యకామంవాగా నెనసం పాదయానీనిబూ)యాదిత్యర్థః॥

౨౧ సన్యేతాదృశోక్తాపుద్గాతుః కథం సామర్థ్యమిత్యత్రాహ- ఎవ యోవకామగానస్థేష్టయి ఎతదేవం వివాహో సామగాయతి సామగాయ తి- ఎవం ఎవమసానుగస్య కామసంపాదకగాన సామర్థ్యమస్తీత్యభావః- ద్విరుద్ధివివాహసూక్త్యభావః॥

షేత్రైవమ్భూతమైశ్వర్యం ప్రాప్తో జగత్సృష్ట్యాద్యపిక రోతీతి జగత్కారణత్వ జగదన్తరాత్మత్వాదివాక్యమస్మిన్నే వోపచితపుణ్య విశేష సర్వజ్ఞైశ్వర్యశక్తౌవర్తతే. అతోనజీవాదతిరిక్తః పరమాత్మనామ కల్పిదస్తి. ఏవంబగుతి అస్థూలమనన్వహాస్యమిత్యాదయో జీవాత్మనస్సరూపాభిప్రాయాభవన్తి. మోక్షశాస్త్రాన్యపితత్వసరూప తత్వాప్తిస్య పాయోపదేశవరాణీతి.

౫ ఏవం ప్రాప్తేభిధీయతే- అన్తస్తద్ధర్మోపదేశాత్- అన్తరా దిత్యేనన్తరక్షణీచయః పురుషఃప్రసీదయతే, సజీవాదన్యఃపరమాత్మై వ. కుతః. తద్ధర్మోపదేశాత్- జీవేష్వసమ్భవంస్తదతిరిక్తస్యైవ ప రమాత్మ మోధర్మోయమపహతపాష్ణత్వాదిః, సఏషసర్వేభ్యఃపా ప్సభ్యుదితఇత్యాదినోపదిశ్యతే. అపహతపాష్ణత్వం హ్యపహత కర్మత్వమ్- కర్మవశ్యతాగన్ధరహితత్వమిత్యర్థః. కర్మాధీనసుఖ దుఃఖభాగిత్యేన కర్మవశ్యాహిజీవాః- అతోఽపహతపాష్ణత్వమ్ జీవాదన్యస్యపరమాత్మనఏవధర్మః- తత్పూర్వకం స్యరూపోపాధి కం లోకకామేశత్వమ్, సత్యసజ్జల్పత్వాదికమ్, సర్వభూతాన్త రాత్మత్వంచతస్యైవధర్మః. యథాహ ఏవతిత్తాపహతపాష్ణా

హ॥ అత ఇతి॥ కారణశోధనాపాయే శేయపరగిరాం జీవపరత్వసూహ॥ జగ దితి॥ ఉచిత పుణ్యవిశేషఇతి॥ పాప్సభ్యుదితఇతి పాపమాలాహి నిషిద్ధమ్, సతు పుణ్యమితి భావః-

౫ రాధ్యాన్తమాహ॥ అన్తరితి॥ పరమాత్మనిషిద్ధేహి తద్ధర్మత్వమితి హే తో సృష్ట్యావిష్టత్వ వ్యవహాసాయాహ॥ జీవీతి॥ పాప్సభ్యుదిత ఇత్య క్తిమద్యాశ్యే అపహతపాష్ణత్వమిత్యక్తి రాపనిజద వాక్యాన్తరస్సారణా థాః- పాప్సభ్యం వివృణ్వో బద్ధవ్యావృత్తి మాహ॥ అపహతేతి॥ అపహతక ర్మత్వమ్- పాప్సభ్యం ముముక్షువేషయా నిష్కలద పుణ్యపాపార్శ్మక క ర్మపర ఇత్యర్థః- సమకృతం సమక్కుతమ్, సర్వే పాష్ణా మోతో నివర్తన్తే, స సాధునా కర్మణా భూయాన్నోపి వాసాదునా కనీయాన్, ఇత్యాది త్రితిప్రసిద్ధి ద్యోతకా హిశబ్దః- అపహతశబ్దం వివృణ్వో ముక్తవ్యావృత్తిమా హ॥ కర్మతి॥ జీవవ్యావృత్తిం స్ఫుటయతి॥ కర్మాధీనేతి॥- తత్పూర్వకమ్- అప హతపాష్ణత్వ పూర్వకత్వాత్ స్యాభావికమిత్యర్థః- సంకల్ప స్యాన్తరా త్మత్వస్య తత్పూర్వకత్వే వాక్యోద్యయం దర్శయతి॥ యథా హేతి॥ తత్పూ

విజయోవిమృత్యుర్విశోకోవిజయతోపిపాస సస్యకామసస్యగజు
ల్పత్తి- తథా ఏవ సర్వభూతాస్తరాత్తాపహత పాప్తాదివ్యోదేవప
క్షానారాయణత్తి- సో కామయతనహుప్యాం ప్రజాయేయేతిత్యాది
సత్వసజుల్పగ్వ పూర్వకసమస్తవిదవిద్యస్తుస్యప్తియోగో, ని
రుపాధికభయాభయహేతుత్వమ్, వాఙ్మనసపరిమితకృత పరిచ్ఛేద
రహితానవధికాతిశయానన్దయోగ, ఇత్యాదయో ౭ కర్మసమ్మ
ద్యాసాన్విధావిధాధర్మాజీవన్మనసమృతంతి.

౬ యత్తుశరీరసమ్మన్తాన్నజీవాతిరిక్త ఇత్యుక్తమ్- తదనంత
నహిశసరీరత్వం కర్మవశ్యతాంసాధయతి. సత్వగజుల్పస్యేచ్ఛ
యాపిశరీరసమ్మన్తగమ్యవాత్. అథోచ్యేత- శరీరంనామత్రగుణా
స్సోప్రకృతి పరిణామరూపభూతసజ్జుతః- తత్సమ్మన్తశ్చాపహతపా
ప్తనసస్యసజుల్పస్యపురుషస్యేచ్ఛయానగమ్యవతి. అపురుషార్థా
త్వాత్. కర్మవశ్యస్యతుస్వస్వరూపానభిజ్ఞస్య కర్మానుగుణఫ
లోపభోగాయానిచ్ఛతోపి తత్సమ్మన్తో ౭వర్జనీయత్తి. స్యాదేత
దేవం, యదిగుణత్రయమయః ప్రాకృతోస్యదేహసాన్విత- సతు
స్వాభిమతస్వానురూపో ౭పా)కృతపవేతి సర్వముపపన్నమ్-

ర్వకత్వ కశ్చోక్త్యభావే సర్వకాళావ్రత్యయనయో తత్పూర్వక సత్వసం
కల్పపూర్వకత్వా చాన్యత్రాపి తత్పూర్వకత్వ సిద్ధి మభిప్రే త్యాహ॥ సో ౭
కామయతేతి॥ వాఙ్మనసేతి॥ పరిచ్ఛేదకపరిమితకృతం పరిచ్ఛేద్యస్య పరిమిత
త్వ మి త్యర్థః-

౬ యత్త్వితి పూర్వపక్షయ్యుక్తి మనూద్య పరిహరతి॥ తదనంతి॥ తత్పూ
ర్వకత్వేన ప్రతిపాదనా దృశాస్తరాణామివ దేహస్యా ప్యకర్షకృతత్వం స్వీ
కార్యమి త్యర్థః- అన్యథాసిద్ధత్వాన్న జీవత్వసాధకఇతి యావత్- ఇచ్ఛా
యా అసంభవం శక్యతే॥ అథేతి॥ కర్మాచరణహేతుః స్వరూపానభిజ్ఞ స్వమ్-
పరిహరతి॥ స్యాదితి॥ అభిమతత్వే అననురూపత్వం అనురూపత్వే అనభిమత
త్వం చ త్యావగ్రహితి॥ స్యాభిమత స్వానురూపత్వం॥ విగ్రహదక స్వరూపాన
స్థవైకల్యసూచక ఇత్యత్రాహ॥ సన్యమితి॥

౭ ఏతదుక్తంభవతి- పరస్మైవబ్రహ్మణోనిఖిలహేయ ప్రత్యసీ
తానస్తజ్జానానన్దైకస్వరూపతయా సకలేతరవిలక్షణస్య స్వాభావి
తానవధికాతిశయాసజ్జేయకల్యాణగుణగణాశ్చసర్వ- తద్వదేవప్ర
భిమతాను రూపైకరూపాదన్యది వ్యాద్యుతనిత్యనిరవద్యనిరతిశయా
జ్వల్యసౌందర్యసౌగధ్యసౌకుమార్యలావణ్యయా వనాద్యనన్తగుణ
నిధివివరూపమపిస్వాభావికమస్తి- తదేవోపాసకానుగ్రహేతితత్త
త్సతిపత్త్యనురూపసంపాదనంకోత్య పారకారుణ్యసౌశీల్య వాత్స
ల్యోదార్యజలనిధి ర్నిరస్తనిఖిలహేయగన్ధౌఽపహత పాప్లాపర
మాత్మాపరంబ్రహ్మపురుషోత్తమోనారాయణశ్చితి.

౮ యతోవాఞ్మూనిభూతానిజాయంతే, సదేవసోమ్యేదమగ్ర
ఆసీత్, ఆత్మావాఞ్మ మేకపవాగ్రఆసీత్, ఏకోహవై నారాయణః
సీన్నబ్రహ్మనేతానభిత్వాదిమ నిఖిలజగదేకకారణతయాఽవగతస్య
పరస్యబ్రహ్మణః సత్యంజ్ఞానమనన్తంబ్రహ్మ విజ్ఞానమానన్దం
బ్రహ్మాత్మ్యాదిప్యేవముఖతః స్వరూపమిత్యవగమ్యతే. నిగుణం
సర్వజ్ఞమేవ, ఆపహతపాప్లావిజరోవిమృత్యుర్విశోకోవిజఘ్నోఽపి పాప
స్సత్యకామస్సత్యసజ్జాత్మః, సతస్యకార్యంకరణంచవిద్యతే సత

౭ కథం సర్వముపపన్న మిత్యత్రాహ- ఏతదుక్తమితి॥ స్వరూపవద్యు
ణవచ్చ మానసిద్ధత్వా ద్దేహాభ్యుపేత్య ఇ త్యభిప్రాయేణాహ॥ పరస్మైవేతి॥
హేయప్రతి భటత్వ మంగళగుణాకరత్వైకరూప్య మేకరూపత్వమ్- అనిత్య
త్వాది విషయ వ్యాప్తిమూలతరాగ్రగతత్వ ముదన్యత్వమ్- దిశ్యత్యా ద్ర
వ్యసంస్థాన తైలక్షణ్య పరా- తస్య కథం నికృష్ట దేవాది సాజాత్య మిత్య
త్రాహ- తదేవేతి॥ స్వరూపానన్ద చైకల్యమపివ, స్వసంబంధి భోగ్యతాయాః
స్వభోగ్యతాతిశయ నిబర్ధనత్వాదితి భరితమ్- నిరస్తేత్వాదేః ప్రాసౌలభ్యప
యోగి గుణాక్తిః- నిర్దోషత్వ తదవపాదక తద్వివరూపావ కర్మసంబంధ ప్ర
త్యేకత్వ నిసన్నిమాన్యధికాత్మత్వపరం నిరస్తేత్వాది పదత్రయమ్- పరబ్ర
హ్మేతి సామాన్యశబ్దః- భేదత్రయముకత్రత్యర్థగరచం విశేషసన్ధాపక మ
స్యత్పదద్యయమ్.

౮ ఆత్మాభేద మానాని దర్శయతి॥ యతోవాఞ్మ॥ కారణస్వరూపశోభ

త్వమకృత్యధికశ్చదృశ్యతే। పరాస్యశక్తిర్విచిత్రైవశ్రూయతే స్వా
భావికీజ్ఞానబలక్రియాచ। తమీశ్వరాణాంపరమంమహేశ్వరంతందై
వతానాంపరమందైవతమ్। సకారణంకరణాధిపాధిపాన చా
స్యకల్పిజ్జనితానచాధిపః। సర్వాణిరూపాణివిదిత్యధీరో నామానికృ
త్వాభివదన్యదాస్తై। వేదాహమేతంపురుషంమహాస్తమాదిత్యవగ్దం
తమసుఃపరస్తాత్ సర్వేనిమేషాజ్ఞైరేవిద్యతః పురుషాదధీత్యాది
మపరస్యబ్రహ్మణః పాకృతహేయగుణాం పాకృతహేయబేహ
సమృద్ధం తస్మాల్లకమవశ్యతాసమృద్ధంచ ప్రతిషిధ్యకల్యాణగు
ణాన్కల్యాణరూపంచవదన్తి।

౯ తదిదంస్వాభావికమెవరూప ముపాసకానుగ్రహేణతత్ప్రతి
పత్త్యనుగుణాకారం దేవమనుష్యాదిసంస్థానంకరోతస్వేచ్ఛయైవ
పరమకారుణికోభగవాన్। తదిదమహాశుభః బ్రహ్మయమానోబ
హుభావిస్తోయత ఇతి స్మృతిశ్చ అజోపినన్నవ్యయాత్కథూతానా
మీశ్వరోపినన్। ప్రకృతంస్వామధిష్ఠాయసమృద్ధవామృత్యుచూయ
యా। పరిత్రాణాయపాధూనాంవినాశాయ చదుష్కృతామితి సాధ
వోహ్యుపాసకాః తత్ప్రతిత్వామెవదైశ్వమ్-అనుషడ్జీకస్తుచదుష్కృ
తాంవినాశః- సజ్జల్పమాత్రేణాపితదుపపత్తైః ప్రకృతంస్వామిత-
సకృత్ః స్వభావః స్వమెవస్వభావమాప్థాయ ననంసారిణాం
స్వభావమిత్యర్థః। ఆస్థమాయయేతి- స్వసజ్జల్పరూపేణజ్ఞానే

కమామోక్తి దృష్ట్యా నైవాభావగుణవిభాగోక్తి స్తదర్థా వివాదశమనార్థాచ
ప్రాకృతకాయ దేహసంబంధం కల్యాణరూపంచేతి సామాన్యవిశేష గోబలీవ
దానయా వభిక్షతా-

౯ ప్రాగుక్తస్య తదిద మిత్యాది నామైవ కథనం వక్ష్యమాం వాస్యస్యై
తదర్థాత్వజ్ఞానసార్థమ్ ఉపాసకానుగ్రహార్థత్వప్రతీతిః కథ మిత్యత్రాచా॥
సాధవఇతి॥ అనుషడ్జీకస్త్వైతి॥ చకబ్ధిఽన్యాయ ఇతి భావః అనుషడ్జీకత్వ
ముపపాదయతి॥ సంకల్పేతి॥ త్రిగుణార్థకవ్యావృత్త్యర్థ ముపా॥ ప్రకృత
స్వభావవత్తే॥ అవిద్యవ్యావృత్త్యర్థమూపా॥ మాయావయునమితి॥ ఉక్తం

(౨౭౨)

అస్తరధికరణమ్-

నేత్యధః. మాయావయునంజ్ఞానమితి జ్ఞానపర్యాయమపి మా
యాశబ్దంనైఘంట్రికాబధీయతే. ఆహచ్ఛభగవాన్వరాశిరః సమ
స్తాశ్శక్తియైస్త్వై తాన్యవయతీప్రతిష్ఠితాః। తద్విశ్వరూపవైద్యవ్యం
యావమన్యద్ధరేమహత్। సమస్తశక్తిరూపాణితత్కరోతిజనేశ్వర।
దేవతిర్యజ్ఞనుష్యాభ్యాచేష్టావన్తి స్వలీలయా। జగతాముపకారా
యనసాకర్షణమిత్తజైతి. మహాభారతేచావతారయావస్యాప్యపా
కృతత్వముద్యతే, నభూతగుణసంస్థానోదేహానాశ్య పరమాగ్నిన
ఇతి.

౧౦ అతఃపరవ్యైవబ్రహ్మణ ఏవంరూపరూపవత్త్వాదయమపిత
వ్యైవధర్మః. అతఃఆదిత్యమగ్ధలాత్మ్యధికరణ ఆదిత్యాదిజీవవ్యతిరీక్తఃప
రమాత్మైవ.

సూ. భేదవ్యపదేశాచ్ఛాన్యః॥౨౭॥

ఆదిత్యాదిజీవేభ్యోభేదో వ్యపదిశ్యతేసమపరమాత్మనుః. యఆది
త్యేతిస్మన్నాదిత్యాదన్తరోయమాదిత్యోన వేదయస్యాదిత్య శ్శ్రీరం
యఆదిత్యమన్తరాయమయతి, య ఆస్మింతద్మన్నాస్మిన్సోన్తరాయ
మాత్మానవేదయస్యాత్మాశ్రీరం య ఆత్మానమన్తరాయమయతి, య
స్యాత్మరంశ్రీరంయమకరం నవేదయోమృత్యుమన్తరే సజ్జరస్య
స్యమృత్యుశ్శ్రీరం యంమృత్యుర్నవేద, ఏద సర్వభూతాన్తరాత్మా
పహతపాష్టాదివ్యోదేవఏకోనారాయణఇతి చాస్యాపహతపాష్టనః
పరమాత్మనః సర్వాన్జీవాన్శక్తిరత్వనవ్యపదిశ్య, తేషామన్తరాత్మ
త్వైవైవనంవ్యపదిశతి. అతస్సర్వేభ్యోహిరణ్యగర్భాది జీవేభ్యోఽ
న్యవపరమాత్మైవసిద్ధమ్.

అస్తరధికరణంసమాప్తమ్-

స్వటయితమహా॥ ఆహచ్ఛేరి॥ ఉద్గ్రూపత్వమపి సూత్రాభిప్రేతమిత్యాహ॥
అతఃఇతి॥

౧౦ సూత్రార్థముపసంహరతి॥అతఃఇతి॥

భేదవ్యపదేశాచ్ఛాన్యః— ఆదిశబ్దోపాత్త జీవనైలక్షణ్యా యాహ॥
యఆత్మనీరి॥ కారణదేశాయామపి భేదం దర్శయతి॥ యస్యాత్మరమితి॥ మృ
త్యుశ్చిత్తం సృష్టాచిత్తమిద్ధి॥ అధికరణార్థముపసంహరతి॥ అతఃఇతి॥

౧ యతోవాగ్విమానిభూతానిజాయంత్యితి జగత్కారణం బ్ర

౧ చిదబద్ధిలక్షణస్య వేదాశ్చ విషయశ్చ నిశ్చయశ్చ తత్కారణజానా
మనారంభజీయత్యేకత్వాం భృతస్యోసంగతిమాహ॥ యతోవాగ్వితి॥ పాదశ్చ

విషయవాక్యనీపికా

౧— త్రియేమోద్ధీతే కుశలాబధావై, శిలకాశ్చాలవత్యత్యైతేతాయమో
దాలభ్యైః ప్రవాహనాజైవతితి — శాలవత్సరశ్శిలకనామా, దాలభ్యైః దల్భ
గోత్రశ్శీతాయన సుతః, ప్రవాహనామాజైవలసుతశ్చ, త్రయవతే ఉద్ధీధవి
జ్ఞానసమైశాబధాపురిత్యర్థః. శాలవచ్ఛర్వాదవత్యాథే అణితదంతాతాన్వీర్ణ
అభిజిద్విదభ్యుచ్చానావదిత్యాదినా యజ్ఞప్రిత్యయః- దల్భశర్వాద్యంత్రాపత్యై గ
గాదిత్యాద్యజ్ఞ- చీతాయనశశ్చాదవత్యాథే, బుషిత్వాదణితైతాయనః-
జీవలశర్వాదతర్షణి జైవతిః॥

౨— తెహోమః ఉద్ధీతేనైకుశలాః స్సోహంతోద్ధీతకథాం వదామగ్ని
తి— పంజముద్ధీధవిజ్ఞానై కుశలాభవాహః- అతోవిద్యావైశద్యాయనాదక
థాం పరస్పరేం ప్రవర్తయామగ్నిత్యుచరిత్యర్థః॥

౩— తథోహసముపవిషః— ఏతేతత్రోపవిష్టవంత ఇత్యర్థః॥

౪— సహప్రవాహనో జైవతిరువాచ— ప్రవాహనః త్కత్రియః, తాత్రా
హ్నానోప్రాగ్దాలభ్యద్రువాచేత్యర్థః॥

౫— భగవన్మోహగోపదతాం త్రాహ్నానియేర్వదతాత్వాచంబ్రోహ్యమితి—
భగవంతో పూజావస్తా, త్రాహ్నానావగ్రవాదకథాం మరుతామ్- తత్ప్రకారం
బ్రోహ్యమితి॥

౬— సహశిలకాశ్చాలవత్యత్యైతేతాయన స్థాల్కీయమవాచ మాస్తత్వాప
చ్ఛానీతి పృచ్ఛేతీపహవాచ— స్పష్టేర్థః॥

౭— కాసామ్నాగతిరితి— గతిరయనం ప్రాప్యైత్యర్థః॥

౮— స్వరగ్నితి మోహవాచ— స్వరాత్సకత్వాత్సామ్యైతిభావః॥

౯— స్వరస్య కాగతిరితి, ప్రాణగ్నితి మోహవాచ — ప్రాణిర్వస్యేత్వా
తాప్రిణాశీనత్వాత్స్వరస్యేతి భావః- ఏవముత్తరత్రాప్యై చిత్తమగుసంభేయమ్॥

౧౦— ప్రాణస్య కాగతిరితి అన్నమితి మోహవాచ, అన్నస్య కాగతిరితి అప
గ్నితి మోహవాచ, అపాం కాగతిరితి, అసోలోకగ్నితి మోహవాచ— ద్యులోకాదేవ
వృష్టి ప్రభవాదితిభావః॥

౧౧— ఆముష్యలోకస్య కాగతిరితినస్వగ్గం లోకమతినయేదితి మోహవాచ—
స్వగ్గం లోకమతీత్యా సరమాశ్రయాంతరం సామననయేస్వగ్గం లోకవ్యతి
క్రమాశ్రయాంతరం సామనప్రావయేదిత్యర్థః- నవజేదితియావత్॥

హ్యేత్యవగమ్యతే- కింతజ్జగత్కారణమిత్యపేక్షాయాం, సదవ

జాఽధికరణచతుష్టయత్సకః- తత్రప్రథమే అర్థాన్తరసాధారణ కర్తే నప్ర

౧౨— స్వగోచరయం లోకం సామాభిసంస్థాపయామః స్వగోచరంస్తా
వం హిసామేతి—అతోవయమపి సామాభి, సామప్రతి, ఆశ్రయత్వేన స్వగోచ
రంకం సమ్యక్ స్థాపయామః- స్వగోచరేలోకస్సానువేద ఇతిశ్రుత్యాస్వగో
చరేన సామ్యస్తుయమానత్వాదిత్యర్థః॥

౧౩— తంహాశిలకశ్చాలావత్యత్వైతాయనం చాల్భ్యమువాచ, అప్రతిష్ఠి
తం కైలితేచాల్భ్యసామ, యస్త్యేతరహిణ్యాన్యాన్యార్థాతే విపరివ్యతీరి
మూర్ధాతే విపరేదితి— హేచాల్భ్యఅప్రతిష్ఠితం స్వగోచరం సామగతిప
రం పరావిత్రాంతి భూమిం వదతస్తవమతే సామఅప్రతిష్ఠితమేవస్యాదే తస్మి
న్నమయేయః కశ్చిదాగత్యవాదక భాయామముక్త మథాం ప్రతిజ్ఞానానస్యతే
మూర్ధావిపరివ్యతీరి యదిబ్రూయాత్తదావిపరతే దేవతే మూర్ధానసంశయః-
మయాతుసాహాదాత్తథానాక్తమతొదీవసీతిఃక ఉక్తవానిత్యర్థః॥

౧౪— హంతాహమేతద్భగవతోవేదానీతి విద్ధీతిమూవాచ— తహ్యో
జాంసామగతిపరం పరావిత్రాంతి భూమిం త్వతోజానీయామితి ప్రాథితస్తథే
త్యుక్తవానిత్యర్థః॥

౧౫— అముష్యలోకస్య కాగతిరిత్యయం లోకఇతిమూవాచ— యాగ
దానమూమాదిభిర్భాగలోకస్య స్వగోచరవ్యత్యాదితిభావః॥

౧౬— అస్యలోకస్య కాగతిరితి నప్రతిష్ఠాం లోకమనినయేదితి మూవాచ
ప్రతిష్ఠాం వయం లోకం సామాభిసంస్థాపయామః ప్రతిష్ఠాసంస్తావంహిసా
మేతి— పృథివీలోకస్య కాగతిరితి చాల్భ్యన పృష్టశ్శిలకః ప్రతిష్ఠాం పృథి
వీలోకమతిక్రమ్య సామగతిపరం పరావిత్రాంతి భూమిమన్యం సకశ్చిదపి వద
త్- అతోవయమపి తత్రైవ వదామః- ఇయం కైరథం తరమితి శ్చిర్యాసా
మ్యః ప్రతిష్ఠా లోకత్వేన స్తుయమానత్వా తస్విగోచర జ్యోతిశ్చ క్రలగ్నత
యాబంభ్రీమ్య మాగత్యేన ప్రతిష్ఠాత్వాభావపి పృథివ్యాస్తు స్థిరత్వాత్పరి
ష్ఠాత్వమిత్యుక్తవానిత్యర్థః॥

౧౭— తంహాప్రవాహణా జైవలిరువాచ, అంతవత్స్వేలితశాలావత్యసా
మ— అంతవతీం పృథివీం సామగతిపరం పరావిత్రాన్తిభూమితయా ప్రతిజ్ఞా
నానస్యతేమతే సామాంతవదవస్యాదిత్యర్థః॥

౧౮— యస్త్యేతరహిణ్యాన్యాన్యార్థాతేవిపరివ్యతీరి మూర్ధాతేవిప
రేదితి, హేన్తాహమేతద్భగవతోవేదానీతి విద్ధీతిమూవాచ— పూర్వవద
ర్థః॥

సోమ్యేదమగ్నిఃసీత్, తత్రేజోస్పజత, ఆత్మావాఇదమేకపవాగ్రాసీత్, సభిమాలోకానస్పజత, తత్తద్వాపితప్తదాత్తనఆకాశస్సమ్భూతఇతిసాధారణైశ్చబైర్జగతాగ్రణే నిర్దిష్టే, తుతుగవిశేషాననన్దిశేషరూపవిశేషాథాన్వభావాత్ప్రకాశాద్విద్యతే రిక్తం బిష్టౌత్పత్తమ్. ఇదానీమాకాశాదివిశేషశబ్దైర్నిర్దిశ్యజగతాగ్రణత్వజగదైశ్వర్యాదివాదేష్యాకాశాదిశబ్దాభిధేయతయాప్రసిద్ధిదదద్యస్తు నోభావంతరముక్తలక్షణమేవ బ్రహ్మోప్రతిపాద్యతే, ఆకాశస్తల్లిజ్ఞాదిత్యాదినాపాదశేషేణ.

సూ. ఆకాశస్తల్లిజ్ఞాత్ ॥౨౩॥

౨ ఇదమామ్నాయతేఛాన్దోగ్యే. అస్యలోకస్యకాగతిరితి ఆకాశఇతిఘోషావాచసర్వాణిహవా. ఇమానిభూతాన్యాకాశాదేవ సముత్పద్యంతే ఆకాశంప్రత్యస్తంయన్తి. ఆకాశోహ్యవేభ్యోజ్ఞాన్యానానాకాశః పరాయణమితి. తత్రనన్దేహఃకింపిసద్భాకాశపవాతా)కాశశబ్దేనాభిధీయతే. ఉత్తోక్తలక్షణమేవబ్రహ్మోతి.

రవస్థాన, మఖవిరోధేన పరిహరః. అవిరోధేనప్రత్యవస్థానం, విరోధోద్భవసేన సిద్ధాంతోద్భవీతే. విరోధిత్వాధావే నాలానుకూలత్వేనచ ప్రత్యవస్థానం తత్తయే, విరోధిత్వదగ్గునైన సిద్ధాంతః. అనుకూలత్వేనచ ప్రత్యవస్థానం చతుర్థే, తస్మిరాసేనసిద్ధాంతఇతి భిదా. సంగతిశ్చ సేనసీతా.

౨ సిద్ధాంతాపయేగా దన్యేత్యాదికముపాత్రమ్.

౧౯— అస్యలోకస్యకాగతిరితి ఆకాశఇతిఘోషావాచ— అస్యస్థితిలోకస్యకాగతిరితి కాలవత్సేన పృథ్వీ ప్రవాహా ఆకాశత్వక్తవానిత్యభావః. అత్రాకాశతే ఆకాశయితీతివా ప్యశ్చత్వా ఆకాశశబ్దా బ్రహ్మపర - ఆకాశహత్రేనామరూపముర్నిర్వహితా ఇత్యాదవాకాశశబ్దస్య బ్రహ్మణ్యోపి ప్రసిద్ధ్యాస్తత్తు భూతాకాశపరఇతి ద్రష్టవ్యమ్.

౨౦ తదేవగతిత్వం ప్రపంచయతి— సర్వాణిహవా ఇమానిభూతాన్యాకాశాదేవ సముత్పద్యంతే, ఆకాశం ప్రత్యస్తం యన్తి— విదదిదాత్సకః ప్రపంచకాకాశాదేవోత్పద్యతే, తత్రైవరీయతిఇత్యభావః.

౩ కింప్రాప్తమ్. ప్రసిద్ధాకాశభిః- కుతః- శబ్దైకసమధిగమ్యేవస్తునియమవాధోఽవ్యుత్పత్తిసిద్ధశ్శబ్దేన ప్రతీయతేనపవగ్రహితవ్యః- అతఃప్రసిద్ధాకాశ ఏవచరాచరభూతజాతస్య కృత్సంస్యకారణమ్. అతస్తస్మాదనతిరిక్తంబ్రహ్మ-

౩ పూర్వపక్షశాత్రుమాహ॥ శబ్దేతి॥ ఏకశబ్దేన యూపాదిత్యవ్యాప్తిః॥ ప్రసిద్ధాకాశపతేతి॥ రూఢిర్యోగా న్నబలతేభావః-

౧౦-ఆకాశోఽవ్యవైభోజ్యాయాన్- జ్యాయస్తస్యం నామసర్వైః కల్యాణగుణైస్సవ్యభోనిరతిశయ నిరుపాధికత్వమాః॥

౧౧-ఆకాశః పరాయణం- పరాయణత్వం పరమగతిత్వమ్-పరమప్రాప్త్యవమితియావత్॥

౧౩-సపిజపరావరీయానుద్భవః- పరాః ఉత్కృష్టాః పరీయాసామపర ఇత్యర్థః- అత్రపరశ్చిద్ధస్సకారాంతో ద్రష్టవ్యః ఏవం రూపప్రకాశఉద్భవః పరమాత్మదృష్టివిజ్ఞ ఉద్భిధఇత్యర్థః- ఉద్భిధ ఎలాద్యకాశాదృష్టిః కథావ్యతియావత్॥

౧౪-సపిమానంతః- ఉద్భిధే అధ్యస్య మానోఽయమాకాశోఽనంతః అపరిచిన్నైత్యర్థః- తతశ్చానంతస్యాకాశశబ్దితస్య పరమాత్మనపవ సామగతిపరం పరావిశ్రాంతి ఛామిత్వాన్నత్పతే అంతవదైవీలత సామెత్యంతం తవత్త్వదాజునప్రసరతీతిభావః॥

౧౫-పరోవరీయేహ్యస్యభవతిపరోవరీయసాహ లోకాన్ జయతి యపతమేవం విద్యాన్పరోవరీయం సముద్భిధముపాస్తే- యః పరోవరీయాం సమేతమాకాశశబ్దేతం పరమాత్మానం విద్యానాకాశస్యే నోద్భిధముపాస్తే తస్య పరోవరీయస్తస్యగుణకం జీవనం భవతిపరోవరీయస్తస్యగుణకసకలలోకావాప్తిశ్చభవతి॥

౧౬ ప్రవాహనిస్సోన్విక్తాగ్ధం సంవాదయతి - తంత్రోతమతిథన్వాశానక ఉదరశాండిల్యాయోక్తోవాచ - అతిభగవదామాననకసుతః ఉదరశాండిల్యా యుజయే- ఉదరశబ్దేనసంతరితత్వే- సంతరితాశీకాండిల్యఇత్యర్థః- ఏతముద్భిధముక్తావిత్యదవ్యవచేత్యర్థః-

౧౭ కింతదిత్యత్రాహ - యావంతపనం ప్రకాయాముద్భిధం వెదిష్యంతే పరోవరీయేనాభ్యస్తావదస్మిన్ లోకేజీవనంభవిష్యతి తథాఅముష్మిన్లోకేలోకభిః - లోకేలోకభిఃపాప్నోయాం ద్విర్వచనమ్- యావంతఃపురుషా

౪ నస్యితౌపూర్వకస్యష్టాదిభిరతేతనాశ్చైవాచ్యవ్యతిరక్తం బ్రహ్మేత్యుక్తమ్. సత్యముక్తమ్- ఆయుక్తంతులత్. తథాహి- య తోవాఇమానిభూతానిజాయంతే తద్బ్రహ్మేత్యుక్తే, తుత ఇమాని భూతానిజాయంత ఇత్యాది విశేషాపేక్షాయాం సర్వాణిహవా ఇ మానిభూతాన్యాకాదేవసమున్నద్యంత ఇత్యాదినా విశేషప్రతి తేజఃగజ్జన్మాదికారణమాకాశపవేతినిశ్చితేనతి సదేవసోమ్యదమగ్ని ఆసిదిత్యాదిద్యపి సదాదిశబ్రాహ్మసాధారణాకారాస్త మేవ విశే షమాకాశమభిదధతి. ఆత్మావాఇదమేక పవాగ్రఆసిదిత్యాదిష్టాత్మ శబ్దోపి తత్రైవవర్తతే- తస్యాపిహితేత- నెకాస్తుత్వం నసమ్భవ తి- యథామృదాత్మకోఘటఇతి. ఆప్నోతీత్యాగ్నేతి ఋత్వత్వైవసుతరా మాకాశేపాత్మశబ్దోవర్తతే. అతపవమాకాశపవకారణం బ్రహ్మే తినిశ్చితేసతి క్షణాదయస్తదనుగుణాగౌణావణానీయాః. యదిహి సాధారణశబ్దై రేవసదాదిభిః కారణమభ్యధాయిష్యత, ఈక్షణా ద్యర్థాదురూఢేనచేతనవిశేషపవకారణమినిరతేవ్యత- ఆకాశశబ్దేన తువిశేషపవనిశ్చితఇతి నార్థస్యాభావాన్నిత్యైతవ్యమస్తి॥

౪ అక్షణాభిరేవ చోదయతి॥ నస్తితి॥ పరిహరతి॥ సత్యమిత్యాదిना॥ ఆకాశపవేతి॥ యతోవాఇమానీతి ప్రకరణస్థానస్థ శబ్ద స్వాత్కాశసామానా ఢికరణ్యాదనిశ్చయికఇత్యేతదను గుణఇత్యభిప్రాయః- తతోవవిశేషమితి చాఘ గపమన్యాయేభిప్రేతః- ఆత్మశబ్దో విశేష సమర్పకఇత్యాశక్తిరూఢ్యాఽ- వయవశక్తివ సాధారణ్యమాహ॥ ఆత్మావాఇత్యాదిना॥ ఈక్షణాది గౌణత్వమాహ॥ అత ఇతి॥ ఈక్షణాధీన చిదబిచ్ఛేదక్షణ్యనిశ్చయాయనుగుణ మాకా శశబ్దో నేయఇత్యత్రాహ॥ యదిహితి॥ విలబ్ధిరాల్లిజ్ఞాత్ శీఘ్రప్రవృత్తా శ్రుతిరబ్ధీయనీతి భావః-

ద్విధముపాసిష్యంతి తేమమర్కృష్టమిహ-లోకేజీవనం భవిష్యతిరథా సర్వ సిన్నపి పరలోకేభవిష్యతీతి- వేదిష్యంతిఇత్యేతదన్విత్యయేనార్హనపదమ్- ఇ తీతి అతిభన్వాడివాచేతి పూర్వజాన్వయః-

౨౦ అత ఇవానింతనానామపి తద్విదాంతశ్శలమస్తీత్యాహ- సయపి తమివంవిద్యానుపాస్తే సహపరియ ఏవమాస్యాస్మిన్ లోకేజీవనంభవతి తథాము సిన్న్ లోకేలోకాంతి లోకేలోకఇతి- లోకేలోకఇతిదివిరుక్తి ర్విద్యాసమాప్త్యుపాహ-

౫ నన్వాత్సన ఆకాశస్సమ్భూతఇత్యాకాశస్యాపి కారత్వం ప్రతీయతే. సత్యమ్- సర్వేషామేవాకాశవాయాదీనాం సూక్ష్మేవ స్థాస్థూలావస్థా చేత్యవస్థాద్వయమస్తి- తత్రాకాశస్యసూక్ష్మేవ స్థాకారణమ్-సూలావస్థాతుకార్యమ్. ఆత్సనఆకాశస్సమ్భూతఇతి, స్వస్సాదేవసూక్ష్మరూపాత్స్వయం స్థూలరూపస్సమ్భూత ఇత్యథాః-సర్వాణిహేవాఇమానిభూతాన్యాకాశాదేవసముత్పద్యంతే ఇతి సర్వస్యజగతఆకాశాదేవప్రథవాప్యయాదిశ్రవణాత్తదేవ హి కారణం బ్రహ్మాతినిశ్చితమ్. యతపవంప్రసిద్ధాకాశాదనతిరిక్తంబ్రహ్మ, అత ఏవచ యదేవఆకాశఆనన్దానస్యాత్ ఆకాశోహవైనామరూపయో ర్నిర్వహితేత్యేవమాదినిర్దేశోఽవ్యుపపన్నతరః॥

౬ అతఃప్రసిద్ధాకాశాదనతిరిక్తం బ్రహ్మేతి॥

౭ పదంప్రాప్తైబ్రూమః- ఆకాశస్త్రిజ్గాత్-ఆకాశశబ్దాభిధేయః ప్రసిద్ధాకాశాదచేతనాదథానైరభూతోయథోక్తతేజఃఃపరమాత్మేవ. కుతః. తల్లిజ్గాత్-నిఖిలజగదేకకారణత్వం, సర్వస్సాజ్జ్యాయస్త్వం, పరాయణత్వమిత్యాదీని పరమాత్మలిజ్గాన్యపలభ్యతై. నిఖిలకారణత్వం హ్యవిద్యస్తునః ప్రసిద్ధాకాశశబ్దాభిధేయస్య నోపపద్యతే-చేతనవస్తునస్తతాగర్వత్వాసమ్భవాత్. పరాయణత్వంచ, చేతనానాంపరమప్రాప్యత్వమ్. తచ్చాచేతనస్య హేయస్యకలపురుషాథావిరోధినోనసమ్భవతి. సర్వస్సాజ్జ్యాయస్త్వంచనిరుపాధికం, సర్వైః కల్యాణగుణైస్సర్వభోగిరతిశయోతగోపః. తదప్యచితోనోపపద్యతే॥

౫ నన్విరిచోద్యం పరిహరితి॥ సత్యమితి॥ వాయూత్తిద్భూష్టాన్తరణా- ఆత్సజ్జ్ సస్విరూపపరణి త్యర్థః- కథమస్యారస్యేన నిర్వాహిత్యత్రామా॥ సర్వాణితి॥ అవకాశదానేనస్థి రాదిభ్యోక్తా- నిర్వహితేత్యవమాదీత్యత్ర ఖంబ్రహ్మత్వాది వివక్షితమ్-

౭ ఆకాశస్త్రిజ్గాత్- అనాదిత్వాత్రిజ్గాదిత్యుక్తిః-రిక్షేనంబస్థితయామా శాస్తరసిద్ధధర్మాహి రిక్తిమ్- నిఖిలకారణత్వాద్యుపపత్తిం వివక్షితి॥నిభిరేతి॥ అత్ర నిమిత్తత్వానుపపత్తిరవ్యభిక్రతా-

౮ యదుక్తంజగత్కారణవిశేషాకాక్షాయామాకాశశబ్దనవిశేష
దనమర్పణాదన్యత్సర్వంత దనురూపమేవవణానీయమితి, తదయు
క్తమ్-సర్వాశీహవాత్తిమానిభూతాన్యాకాశాదేవసముత్పద్యంత ఇత్రిస
సిద్ధవన్నిర్దేశాత్. ప్రసిద్ధవన్నిర్దేశోహిప్రమాణాంతరప్రాప్తిమపే
క్షతే. ప్రమాణాంతరాచివ సదేవసోమ్యుదమగ్రతసిద్ధిశ్చవమాదీన్యేవ
వాక్యాని. తానిచయథోద్దిప్తప్రకారేణైవబ్రహ్మప్రతిపాదయంతి త
త్పరిపాదితం బ్రహ్మకాశశబ్దనప్రసిద్ధవన్నిర్దిశ్యతే. సమ్భవతిచ
పరస్యబ్రహ్మణః ప్రకాశకత్వాదాకాశశబ్దాభిధేయత్వమ్ ఆకాశ
తే, ఆకాశయతి, చేతి. కింఛ, అనేనాకాశశబ్దనవిశేషదనమగ్రుత్త
మేణాపిచేతనాం శత్రుత్వసమ్భువితకారణభావమచేతన విశేషమ
భిదధానేన తదైక్షుతబహుస్యాంప్రణాయేయసోకామయతబహుస్యాం
ప్రణాయేయేత్యాదివాక్య శేషావధారితసార్వజ్ఞ్యసత్యసజ్జల్పత్వా
దివిశిష్టాపూర్వాథాప్రతిపాదన సమర్థవాక్యాభావ్యథాకరణంన
ప్రమాణపదబీమధిరోహతి. ఏవమపూర్వానన్తవిశేషణ విశిష్టాపూ
ర్వాథాప్రతిపాదనసమర్థనేకవాక్యగతి సామాన్యంచైకేనానువా
దసరూపేణాన్యథాకరణం నశక్యతే.

౯ యత్ప్రత్యక్షబద్ధిచ్చేతనేకాన్తనభవతీ, మృదాత్స్కోఘట
ఇత్యాదిదర్శనానిత్యుక్తం, తతోచ్యతే. యద్యపిచేతనాదన్యత్రాపి

౧౦ యదుక్తమిత్యాది నా పూర్వపక్షయ్యుక్తమనూద్యహువయతి॥ తదయు
క్తమితి॥ అనువాదివచః పారోవాదికవిరుద్ధం వక్తుం నాంత్యత్వణః॥ ఆకాశతేజ
సః॥ స్వస్థైశ్చత్యర్థః- ఆకాశయతి సర్వం స్వాత్మనశ్చత్యర్థః- రూఢిప్రాబ
ల్యమన్యథాభిరోధేనతీర్థావః- అన్యప్రసిద్ధవన్నిర్దేశోన్యదాక్షేయ ఇ
త్యాదివాక్య సామ్యమాశక్యాయోగ్యత్వసానివ్యం త్రైమయమాహ॥ కించేతి॥
విశేషణసమర్థుపక్షమేణావేతి॥ ఏకపదశ్రవణదశాయా మిత్యర్థః- పరామర్శద
శాయాం హ్యయోగ్యత్వం ప్రతీయతే- యోగ్యార్థత్వనిధిరూపత్వాభ్యాం సహ
భూయస్త్యంచాహ॥ ఏవమితి॥ అయోగ్యార్థత్వాత్ క్రుత్వాభాసాయం సేవ
నపదసమర్థివ్యాఖ్యాతాగ్నిపదవదితి భరితమ్-

౧౧ ఆత్మశబ్ద సాధారణ్యమనూద్య స్యతఃప్రాప్త్యావిశేషపరత్వన ప
రిహరితి॥ తత్రేతి॥ న పరమథాన్తరసాధకాభావః, స్యతఃప్రాప్తస్య సాధకం

(౨౦)

పాణాధికరణమ్-

కృషిదాతృశబ్దః ప్రయుజ్యతే- తథాపిశరీరప్రతిసమ్బంధిన్యాత్ శబ్దః
స్వప్రయోగప్రాచుర్యాత్ ఆత్మావాఇదమేకపవాగ్రాసితో అత్యంత
కాశస్సమ్మూతఇత్యాదిమశరీరప్రతిసమ్బంధిచేతనపవప్రీతియత- య
థాగోశబ్దస్యానేకార్థవాచిత్యేపి ప్రయోగప్రాచుర్యాత్సాన్నిధి
మానేవస్వతః ప్రీతియతే. అథాన్తరప్రీతిస్తుతత్తదసాధారణనిర్దే
శాపేక్షా. తథాస్వతః పాప్తంశరీరప్రతిసమ్బంధిచేతనాభిధానమేవ
సకుక్షతలోకాన్నుసృజాతితి సోకామయతబహుస్యాం శ్రావ్యేయే
త్యాదితత్తద్వాక్యవిశేషావస్థిరీకుర్వన్తి.

౧౦ ఏవంవాక్యశేషావధారితానన్యసాధారణానే కాపూర్వా
ర్థవిశిష్టం నిఖిలజడేక కారణం సదేవసోమ్యేత్యాదివాక్యసిద్ధం
బ) ప్రయోగాకాశశబ్దేనప్రసిద్ధవత్ సర్వాధిహవా ఇమానిభూతా నీ
త్యాదివాక్యేననిర్దిశ్యతాదిసిద్ధమ్.

స మాష మాకాశాధికరణమ్.

సూ. ఆతపవప్రసాదః॥౨౧॥

చాహ॥ సకుక్షతేతి॥ నిగమయతి॥ ఏవమితి॥

విషయవాక్యరీతిః

౧ — మటచీహతేషుకురుషుఆట త్యాసహకాయయా ఉపస్తీహాచాత్రాయ
ఇతిశ్యత్రామేప్రద్రాణకణివాస— చక్రస్యసతడేవతీనామాకళ్ళన ఋషిరశ్చ
వృక్షకృతేడుర్బిక్షదూషితేషుకురుదేశేషు ఆటత్యాఅనుపకాశచయోధరాదివ్యం జ
సయాభార్యయాసహఇధ్యానం గజారోహణం గామిప్రద్రాణకః అనశనైన
కుర్మిలాంగతిహాపన్నః బ్రహ్మవిద్యానిష్పత్తయే ప్రాణానామనవసాదమాకాంక్ష
న్నువాస. ద్రామతస్యాయంగతావితిధాతుః. చక్రస్యగ్రావత్యమిత్యర్థే ఆ
త్వావిత్వాత్పజ్జిచాత్రాయదితిరూపమ్॥

౨ — సహేభ్యం కుల్సామన్ ఖాదంతం విభిక్షే— సోన్నాథీపర్యటన్ కు
ర్మిలాన్నామన్ ఖాదంతమిభ్యం యాచితవాన్. కుల్సామదభినిరీదేశాత్కుర్మి
లయామధే కుల్సాపశ్చ స్యసాధుత్వమ్॥

౩ — తంహూవాదనతోన్యవిద్యంతేయ చ్చయే మఇమదీపనిహితాఇతి— ఇ
తోమయాభక్త్యహజాదుచ్చిష్టరాశిః కుల్సామలన్యనవిద్యంతే- యద్యస్మా
ద్భేతోరిమేకుల్సామః సేవయే మదీయేభక్త్యచయే ఉచ్చిష్టరాశాననిహితాః

౧ ఇదమామాయ లేఖనోగ్యే- ప్రస్తావనాదేవతాపిస్తా

౧- అతపవప్రాణః ఉక్తన్యాయాదిదేశయతి సంకరిః

ప్రతిపాఠః అతఃకరహితువస్తిమిభ్యుదానాచేత్యర్థః

౨- పతేషం మేదహీతిహావాచ- ఉచిష్టా నామపిమధ్య మహ్యమపికిం చిద్ద హీతిప్రార్థితవానిత్యర్థః

౩- తానన్తేప్రదదౌ- తానకుల్లా మేనువస్తయేదత్తవానిత్యర్థః

౪- హంతానుపానమిత్తుచిష్టం వైమేపీతం స్యాదితిహావాచ- సమి వస్థముదకం గృహీత్వాగృహణానుపానమిత్యేనాకః తదుదకపానెఉచిష్టా దకపానం మేస్యాదిత్తువాచేత్యర్థః

౫- సస్యేదతేత్తుచిష్టా ఇతి సవాతీవిష్యమిమానభాదన్నితిహావాచ- కిమేతకుల్లా మేఅమచిష్టా ఇతిభ్యేనపర్యనుయక్తః కుల్లా మేభాదన స్యస్యేదవ సహనిర్భవతితావన్నాత్రభాదనైసద్భృతప్రాణస్య స్వస్యేచిష్టా దకపానం కా మకారితం నిషిద్ధం స్యాదిత్తువాచేత్యర్థః

౬- శవాభాదిత్వాతిశేషాన్ జాయాయాజహర- ఉపస్తిస్త ద్భక్ష యిత్యాతిశిష్టాన్ జాయాయైదత్తవానిత్యర్థః

౭- సాగ్రపవసుభిక్షులభావతాన్ ప్రతిగృహ్యనిదధా- సాజాయాప్రాగ్ వలభాన్మాలభావతథాపిస్త్రీస్వభావాదనఃకన్యాయాప్నత్తుహాసాన్మృగిగృ హ్యనిక్షిప్తవరీ

౮- సహప్రాతస్సం జహనఉవాచ యద్భతాన్నస్యలభేమహిధనమాత్రా మ్- సహూవాస్తిశ్చయినంపరిత్యజన్మేవవత్సానం శృంఖంత్యాం యద్యన్న స్యస్తాకమపిభుమితేనప్రాణాన్ ధృత్వా అల్పం భనం లభేమహిత్యర్థః

౯- కథం భనమాత్రాలభ్యత్యత్యత్రాహ- రాజాసౌయత్యితే సమా సర్వైరార్తివీక్ష్యైరవృణీతేతి- రాజాసౌనాతిమారయజతే- సమాంధృష్ట్యై సర్వాశ్యాన్రీవ్యానిర్వయా తారయితవ్యానీతిప్రాథమ్యేతేత్తువాచేత్యర్థః

౧౦- తంజాయేజవాచహంతపతఇమపవ కుల్లామేఇతి- హేవతేయే మచ్ఛస్త్రనిక్షిప్తాస్త్రవ్యయకుల్లామస్తే ఇమపవతాన్ గృహణేత్తువరీత్యర్థః

౧౧- తాన్ భాదిత్వాముం యజ్ఞం విరతమేయాయ- తానైవమ్యు పితాచిష్టాన్ కుల్లామన్ భక్షయిత్యాచిస్తీర్ణం యజ వాటం గతవానిత్య ర్థః

౧౨- తత్రోద్ధాత్వానాస్తావై స్తవ్యమాణానుపాపవివేక- ఆస్తు వంత్యస్సీన్నిత్యాస్తావై స్తాత్రస్థానమ్- సదస్సీస్తాతం ప్రవృత్తానాముద్ధా తృప్తస్తాతృప్తహిస్తానాంసమిపి ఉపవిష్టవానిత్యర్థః

౧౩- సహప్రస్తాతారమువాచ, ప్రస్తాతర్యాదేవతాప్రస్తావమన్యాయ

వమన్వాయై తైత్తిరస్తుత్య, కతమాపాదేవ తేతిహ) గృథి హూవా
చ సర్వాణిహవా ఇమానిభూతాని ప్రాణమేవాభిసంవిశంతి ప్రాణమభ్య
జ్ఞానాతే సేషాదేవతా ప్రస్తావమన్వాయై తాతాం చేదవిద్వాప్రా
స్తో యోమూర్తా తేవ్యపరివృదితి॥

౨ అత్ర ప్రాణశబ్దో హ్యకాశశబ్దవత్స్పృశిద్ధప్రాణవ్యతిరిక్తే
పరస్మిన్నేవబ్రహ్మణీవర్తతే- తదపాధారణ నిఖిలజగత్ప్రవేశని
మగ్రమణాదిలిజ్ఞాస్పృశిద్ధవన్నిద్ధిస్త్వత్॥

౩ అధికాశజ్ఞాతు- శ్చత్స్పృశ్యభూతతాతస్యపాణాధీనస్మి

౪ అతిదేశఫలం దర్శయతి॥ అధికాశజ్ఞాత్వితి॥ అధికాశ్చాన్నివృత్తిలయా॥

తాతాం చేదవిద్వాన్స్పృశ్యసి మూర్ధాతేవిపరివృత్తి - తాద్రస్తోతఃపరి
స్తావధక్తా అభ్యస్యయాదేవతాఉపాస్యా, తామదిత్యా యదివిమజ్జ మమసమీ
పే ప్రస్తోవ్యసి మూర్ధాతే విపరివృత్తిత్యర్థః- యద్యపి తేనాభాతురుతోయ
తైవ్రతదేవం చేదయ్యచనేదశ్యవిమజ్జపాస్త్యైవ్యాధికాశస్తి, తిభాపివిద్యతే
న్విధావవిమజ్జ కమాధికారో నాస్తితిభావః-

౧౬- ఏవమైవాద్ధారా రమువాచాద్ధారర్యాదేవతో ద్విధమన్వాయ
తాతాంచేదవిద్వాన్స్పృశ్యసి మూర్ధాతేవిపరివృత్తి, ఏవమేవప్రతిహర్తా
రమువాచ ప్రతిహర్తార్యాదేవ తాద్రస్తోతఃపరివృత్తిత్యన్వాయతాతాంచేదవిద్వాప్రా
తిహరివ్యసిమూర్ధా తేవిపరివృత్తి - స్పృష్ట్యర్థః-

౧౭- తేహసమారతాన్ముష్టిమసాంచత్రే - తేహప్రస్తోత్రాదయ
ఉపరతాస్సంతః మూర్ధాపాతభయాత్ముష్టిమేవస్థితాభివ్యర్థః-

౧౮- అథహానం యజమానఉవార, భగవంతంవా అహంవివిదిమహీ
తి - భగవానితి భగవంతం జ్ఞాతుమచ్ఛామాత్మ్యక్షిం యజమానఉక్తవానిత్య
ర్థః-

౧౯- ఉవన్తిరస్మిచాక్రాయగృథిహూవాచ - స్పృష్ట్యర్థః-

౨౦- సహూవాదభగవంతంవా అహమేభిసన్వైరార్చ్యైశ్చైః సర్వ
షిషం, భగవతోవాఅహమవిద్యాన్యానప్రపిభగవాం స్తేవమేసన్వైరార్చ్యై
త్యైతి - భగవంతంసర్వగుణానతం శ్చైవ్యాసర్వాన్యార్చ్యైశ్చానిభగవద
ధీనానికర్తుంభగవతోవైషణం కృతవానస్మి- భగవతఃఅవిద్యా- విదిర్లాభః
నవిది అవిది ఇక్ష్వామ్యదిభ్యఇతి- అవిద్యాఅలాభే నఇమాన్ముర్తిజ్ఞావృత
వానస్మి ఇతః పరమనిభగవానైవ సన్వైరర్చ్యైశ్చానుభవభిర్వృత ఇత్యువాచే
త్యర్థః- సర్వార్చ్యైశ్చానుభవభిర్వృత ఇతియావర-

తిష్ఠవ్యత్వాదిదర్శనాత్ వసిద్ధపవహ్నితోజగత్కారణతయాని
 ర్దేశమహాతీతి- పరిహాస్తుశిలాకాష్ఠాదిమతేననస్వరూపేచతద
 భావాత్ సర్వాణిహవాభిమానిభూతాని ప్రాణమేవాభిసంవిశన్తి
 ప్రాణమభ్యుజ్జీహతైతిసోపపద్యతైతి. అతఃప్రాణయతినర్వాణభూ
 తానీతికృత్యాపరంబ్రహ్మైవప్రాణశబ్దేనాభిధీయతే॥

జగత్కారణతయేతి॥ స్థిర్యాదికేతుర్వాజ్ఞనికేతుత్వ మథా నిర్గమితిభావః॥
 శిలాకాష్ఠాదీతి॥ అదిశర్మాదాకాశాది॥

౨౧— తథేతివ్యథతప్యేతపవసమతి స్పష్టస్తువరాం యావత్తైశ్వర
 నందద్యాస్తావన్నకుదద్యాఇతి — తథేత్యభ్యుపగమానంతరంత్యయాపూర్వం
 వృథావతపవమయాసమ్యక్ప్రసన్నేన సమ్యగనుక్త్యాతాడిపదిప్యదవరాస్యం త
 స్తువరాంస్తువంతు,తేభ్యోయవద్ధనం ప్రయచ్ఛనీతావద్ధనం మకుదద్యాఇత్య
 క్తచానిత్యర్థః॥

౨౨— తథేతిహయజమానపితాచ — స్పష్టత్యర్థః॥

౨౩—అథప్రాణం ప్రస్తావోపసాద—ఉపస్తవచనం శ్రుత్వాప్రస్తాతా
 నిసయేనసమీపమాగతవానిత్యర్థః॥

౨౪—ప్రస్తాతర్యాదవతాప్రస్తావమన్వాయితారాం చేదవిద్వాన్ప్రస్తా
 వ్యసిమాధాతేవిపరివ్యతీతి మాథగవానవోచత్కరమాసాదవతేతి— భగవా
 న్నాం ప్రతిప్రస్తాతర్యాదవతేర్యాదినాయాం దవరాం పృచ్ఛవాన్ సాదవతా
 శేతిప్రశ్నేత్యర్థః॥

౨౫— ప్రాణఇతిహవాచ—అత్రప్రాణయిత్యత్వ గుణయేగాత్పరితశ
 బ్దేన పరమాత్మోక్త్యతే॥

౨౬—ప్రాణశబ్ద స్య ముఖ్యప్రాణపరత్వం వ్యావర్తయతి—సర్వాణిహ
 వాభిమానిభూతానిప్రాణమేవాభిసం విశంతిప్రాణమభ్యుజ్జీహతేనైషాదేవ తా
 ప్రస్తావమన్వాయితా—ప్రాణమితివ్యసం విశంతి-సమిత్వేకాః-విత్వేనవిశం
 తి రీయంత్యర్థత్యర్థః॥ ప్రాణమభ్యుజ్జీహతే ప్రాణాదేవాద్ధచ్చంత్యర్థః॥ సర్వ
 భూతలయేత్పత్తిస్థానత్వేనకేదాంతేషు ప్రసిద్ధాప్రాణయాపాదేవతాప్రస్తావ
 భక్త్యనుగతాప్రస్తావ భక్తావధ్యస్యాపాన్యత్యర్థః॥

౨౭— తాంచేదవిద్వాన్ ప్రస్తావ్యసిమాధాతేవ్యపరివ్యత్తనోక్తస్యమయే
 తి— తాంచేదవిద్వాన్ప్రస్తావ్యసిమాధాతేవిపరివ్యతీతి మకుక్త్యనం తరమ
 త్యక్తిమనాద్వైత్యతద్దవరామనభిక్తాయయది ప్రస్తావ్యః, తతోమాధాతే
 వ్యపరివ్యదేవ అతస్సానుకృతం త్వయామత్సహిపమాగమ్యవినయేన పృచ్ఛతేతి

(౨౫౪)

జ్యోతిరధికరణమ్.

౪ అతః ప్రసిద్ధాకాశప్రాణాదరన్యవేదనిఖిలజగదేక కారణమ
పమాతపాస్యత్వసార్వజ్ఞ్యసత్వసజల్పత్వాద్యనంతకల్యాణగుణగ
ణం పరంబ్రహ్మైవైవాకాశప్రాణాదిశబ్దాభిధేయమితిసిద్ధమ్.

సమాప్తం ప్రాణాధికరణమ్.

౧ అతః పరంజగత్కారణత్వవ్యాప్తేన యేనకేనాపినిరతిశ

౪ నిగమనై ఆకాశప్రాణసమభివ్యాహరా దధికరణద్వయ స్యాత్వాస్త్రైక
కపేటికాత్వం సూచితమ్-

౧ పేటికాస్త్రరసంగతిం పేటికాద్వయం చాహ|| అతః పరమితి|| యేనకే

భావః- ఆత్రమూర్ధాతేవ్యపరివ్యర్తభోక్తస్య మయేత్యుక్త్యావిడుషాపవముక్త
స్యావిడుషస్తదనాచరణకర్మాకరణశిరః పాతలక్షణః ప్రత్యవాయః- నతువిడు
షారుక్తస్యావ్యవిడుషఇతిభావః- వ్యాసాన్త్యేస్తుమూర్ధాతేవ్యపరివ్యర్తదిత్యస్యఆ
త్మసత్తానలభ్యేతేత్యర్థఇత్యాత్మసత్తాహనిపరన్యంతః ప్రత్యవాయాననితః||
విషయవాక్యదీపికా

౧ చతుష్పత్త్వపాద్యధ్యాభ్యాం బ్రహ్మణిగాయత్రీసాదృశ్యానుసంధా
నరూపావిద్యాప్రస్తుతయతే ఇంద్రశ్చీవతిః|వరశపీడితః|దుశ్శ్చవహివృషా|న
మిత్స్ససాసహిః, ఇతిగాయత్రీచతుష్పదా ఏత్రకస్యపాదస్యపదక్షరాత్సర
యా పదక్షరపాదవత్త్వేనపద్యధ్యాహంఏవంబ్రహ్మణిఃపూర్వభూతశ్చి తాత్పర్య
ఏకఃపాదః- కర్మాజితభాగస్థానరూపఃపుణివీలకఏకఃపాదః- భాగోపకర
ణం శరీరమేకఃపాదః- ఆత్మస్థిత్యనుగుణప్రణవితేజమరూపం హృదయమేకః
పాదః- ఇతిభూతపుణివీలకరహృదయానిచత్వారకపాదాః- తత్రసర్వభూతల
క్షణపాదస్య బ్రహ్మగ్నకవాక్యత్యౌకగానకమూర్త్యత్రాణకమూర్త్యలక్షణం వి
ధాద్యయమ్- పుణివీలక్షణస్య పాదస్యసర్వభూత ప్రతిష్ఠాత్వసర్వభూతానతి
వర్త్యత్వలక్షణం విధాద్యయమ్- శరీరహృదయలక్షణయే పాదయేః ప్రాణప్ర
తిష్ఠాత్వతదనతివర్త్యత్వలక్షణం విధాద్యయమ్- ఏవంద్వయేయవిధాద్యయ
యేభేదాభావార్- తతశ్చబ్రహ్మరూపాగాయత్రీభూతపుణివీలకరహృదయ
రూపపాదచతుష్టయవత్త్వయాచతుష్పదా- గానకగ్నత్యత్రాణకగ్నత్యసర్వ
భూతప్రతిష్ఠాత్వ సర్వభూతానతివర్త్యత్వసర్వప్రాణప్రతిష్ఠాత్వసర్వప్రాణా
నతివర్త్యత్వలక్షణవిధామట్టయుక్తతయాపద్యధ్యా- అతశ్చతుష్పత్త్వపాద్య
ధ్యాభ్యాం బ్రహ్మణిగాయత్రీసాదృశ్యానుసంధానం కర్తవ్యమితి ప్రతిపాదయ
తి- గాయత్రీమహాఇదం సర్వం భూతం యదిదంకించ- ఆత్రగాయత్రీక
బై ననప్రసీద్ధాగాయత్రస్థిధీయతే తస్మాభూతాదిపాదచతుష్టయసంబంధా

యేతస్మాన్మనుజన జన్మంజ్యోతిరినాద్విద్యతైరత్థాన్తరప్రపిద్యై ర
ప్యభిధీయమానం పరంబ్రహ్మేత్యభిధీయతే జ్యోతిష్పరణాభిధా
నాదిత్యాదినా-

నామీతి॥ అక్షపకగుణ విశేషనియమానేతి భావః- పూర్వాపేక్షితా కారణత్వా
భిధాయ వాక్యవిషయా ఇయంతు తద్వాప్యప్త రిక్తవ ద్వాక్యవిషయేతి భిదేత్య
భావః- ఉభయైరనుగతాకారం దర్శయతి॥ అథాన్తరేతి॥

భావార్థ- ఎతావానస్యమహిమేతి పుంసూక్తమంత్రప్రతిపాద్యత్వాభావాచ్చ- అ
పితుపరమాత్మా- యథానుండపాయినామయినెహుసమగ్నిహూత్రం జాహూతీ
త్యక్తిహూత్రశబ్దః- ప్రియుజ్యమానస్తత్సాదృశ్యవిశిష్టానుసంధానాభావః, త
థాగాయత్రీశబ్దోబ్రహ్మణీప్రియుజ్యమానస్తత్సాదృశ్యాను సంధానార్థః తత
త్సాగాయత్రీశబ్దేనబ్రహ్మేవాభిధీయతే- దైశబ్దోవధారణార్థః- బ్రహ్మేవ
పరిదృశ్యమానసర్వ భూతాత్మకమిత్యర్థః- తతశ్చబ్రహ్మణాభూతలక్షణపాదవ
త్త్వముక్తమ్॥

౨ గాయత్రీశబ్దప్రస్తుతినిమిత్తమపి బ్రహ్మణ్యుపపాదయన్విధాద్యయ
మాహ- వాగ్విగాయత్రీ- గాయత్రీశబ్ద ర్థం బ్రహ్మేవవాగ్రూపవిశిష్టం
భవతీత్యర్థః- శబ్దమూర్తిభరన్యైతద్రూపం విష్ణుమహత్స నభితి పరాశర
స్మృత్యనురూపేన బ్రహ్మణీవ శబ్దరూపత్యమితిభావః॥

౩ తతశ్చకమిత్యత్రాహ- వాగ్విభదం సర్వం భూతం గాయతీచత్రా
యితేచ- వాగ్రూపమేవబ్రహ్మసర్వాణిభూతాన్యభిధత్తై, హిరాకీతవిధినిమ
భముఖేనత్రాయితేచ- అతీబ్రహ్మణావాగ్రూపస్య గానత్రాణకర్తృత్వాభ్యాం
గాయత్రీశబ్ద వాచ్యత్వం, భూతాత్మకపాదవతోబ్రహ్మణా వాక్కర్తృకగాన
త్రాణకర్మత్వాభ్యాం ద్వైవిధ్యం చోక్తంభవతి॥

౪ ఉక్తాథానుపాదపూర్వకం ద్వితీయం పాదం సామానాధికరణ్యనా
హ- (హుతైసాగాయత్రీయం వావసాయేయం పృథివీ- ఉక్తరూపవిశిష్ట
ప్రకృతధర్మపర్యాయచ్చబ్ధః- యాసాసర్వభూతరూపైకపాదయుతాగాయత్రీ
గాయత్ర్యాభ్యాం బ్రహ్మతదవప్రసిద్ధాపృథివీత్యర్థః॥

౫ కథం పృథివ్యాబ్రహ్మత్వకర్తవ్యమిత్యత్రాహ- అస్యాం హీదం సర్వం
భూతం ప్రతిపీఠం- బ్రహ్మత్వకర్తవ్యమేవహిసర్వభూతప్రతిపీఠత్వం సహి
తేవలం పృథివ్యాససర్వభూతధారణశక్తిరస్తీత్యర్థః॥

౬ ప్రతిపీఠత్వం నియతమిత్యాహ- ఎతామేవనాతీయితేఇతి- పృ
థివీం భూతకాతంనాతివర్తతే కర్మవశ్యాత్సాం హిప్రతిష్ఠాత్వాదేవ పృథివీ
నియమీనాశక్యాతి క్రమణేత్యర్థః- పృథివీమయిబ్రహ్మణోదరహిభాక్త్యుప

సూ. జ్యోతిర్పరణాభిధానాత్॥౨౫॥

౨ ఇదమామ్నాయతేఛామైద్యగే- అథయదతఃపరోదివోజ్యోతిర్ద్విస్యతేవిశ్వతఃపుష్పేషుసర్వతః పుష్పేష్యమస్తమేషాన్తమేషు లోకేష్యిదం వావతద్యదిదమస్మిన్నస్తః పురుషేజ్యోతిరితి. తత్ర

౨ విజయమాహ॥ఇదమితి॥ విశ్వసర్వతా వ్యష్టిసమష్టి విజయా- పుష్పేషు ఉపరితనేషు- అదిత్యాదిత్యైః కారణమితి నవ్యాహతిః- కృతస్మిన్ కారణత్వంహి పరిత్యజ్య, నతు కారణత్వ మాత్రమ్- ఏతేక సమష్టివ్యష్టివివ

ర్తః పరివర్తతేనతతోన్యత్రైథావః- ఎవం ద్వితీయః పాదో, భూతప్రతిష్ఠత్వత్వ తదనంతర్యత్వరూపం విధాత్వయిచోక్తం॥

౩ అథ తృతీయం పాదమాహ- యాత్రేసాపృథివీ ఇయంచావసాయదిద మస్మిన్సురుషే శరీరం-పురుషశబ్ద శరీరవిశిష్టజీవపరః- పృథివీరూపపాదవిశిష్టా యాగాయత్రీశాయత్యాఖ్యం బ్రహ్మసాశరీరం- శరీరాఖ్యపాదవిశిష్టత్వ త్వర్థః- భూతపృథివ్యార్థాయత్రీసామానాధికరణ్యసనిర్విష్టతయా భూతపృథివీశబ్ద యేర్బ్రహ్మసర్వస్తత్వ సతదుపసాధపక్షమత్వై- అగ్నిప్రాణాయన్యా యాదత్రశరీరలక్షణపాదాంతరస్య నిష్కషాళశబ్దత్వేన సామానాధికరణ్యస నిర్దేశోయుక్తః॥

౪ శరీరస్యబ్రహ్మత్వకత్వం ప్రాణప్రతిష్ఠత్వతదనంతర్యత్వత్వత్వ ముపపాదయతి- అస్మిన్మీమేషప్రాణాః ప్రతిష్ఠితాః ఎతదవసాదితీయంతే- నాతివతంత్రైత్యర్థః॥

౫ చతుర్థంపాదమాహ- యదైవసత్పురుషశరీరం, ఇదంచావతద్యదిద మస్మిన్నంతఃపురుషేహృదయం- శరీరాఖ్యపాదవిశిష్టం యద్యాయత్రాఖ్యం బ్రహ్మతదవహృదయశరీరకం హృదయలక్షణపాదకమిత్యర్థః॥

౬ హృదయస్యబ్రహ్మత్వకత్వముపపాదయతి- అస్మిన్మీమేషప్రాణాః ప్రతిష్ఠితాః, ఎతదవసాదితీయంతే- ప్రాణశబ్దేనప్రాణాపాదయఇం ద్రియాణివాకఖ్యంతే- తెషాంహృదయసంబంధినాదీద్వారాహృదయ ప్రతిష్ఠ తత్వం॥

౭ ఏవంశ్రుతీయచతుర్థపాదో ప్రాణప్రతిష్ఠత్వతదనంతర్యత్వరూపం విధాత్వయిచోక్తం- ఎవముక్తం చతుర్వత్త్వం మద్విఖ్యంతనిగమయతి- నైషాచతుష్పదామద్విధాగాయత్రీ-

౮ సన్యేవంచతుర్వత్త్వేనబ్రహ్మణః పరిచ్ఛిన్నత్వం స్యాదితిశంకాయా ముక్తస్య మహిమ్నలతావత్త్వ ప్రతిషేధికామృతముదాహరతి- తదేతదృచా భ్యహాత్తం- తదేతద్దాయత్రాఖ్యం బ్రహ్మభిముఖీకృత్యముచాప్యక్తం॥

సంశయః కమయః జ్యోతిశ్చ బద్ధ సందిహ్యో నిరతిశయదీప్తి యుక్తా
రథః ప్రసిద్ధ మాదిత్యాది జ్యోతిరేవ కారణభూతం బ్రహ్మ, ఉత స
మస్త దిదదిద్యస్తుజాతవిసజాతీయః పరమకారణభూతోఽమితభా
స్సర్వజ్ఞ సర్వగుణాల్పః పురుషోత్తమ ఇతి.

ఉయా సమస్త దిదదిద్యస్తుజాతశబ్దః అమితభాః కారణత్వవ్యాప్తిజ్ఞాపక
పరవిద్యాప్రకరణాత్ విశేషణం సర్వజ్ఞ ఇతి య సర్వజ్ఞః, సతత స్థూ
ర్య ఇతిహి క్రూయతే పుంసూక్తప్రత్యభిజ్ఞానా దుక్తం పురుషోత్తమ ఇతి.

౧౩ తామేవచంపతతి — తావాసస్యమహిమా — పూర్వాత్ స నిర్వాచ్యే
తస్యమహిమానియామ్యవర్గః॥

౧౪ — తతోక్త్యా యంశ్చ పురుషః — పూర్వాత్ మహిమాతేజోయా పురుషా
క్త్యా యాన్ తతోధికమహిమకారీత్యర్థః॥

౧౫ — పాదాస్యసర్వాభూతాని — అత్ర సర్వాభూతానీతి కార్యజగదంత
గతాదిత్యం సృష్ట్యైతనాఉచ్యంతే. సర్వా, సర్వాణి. పాదః అంశమాత్ర
మిత్యర్థః. సర్వకర్తృత్వ సస్యసత్వేస్తుపాంసులుగితి లుకీకరణాపేక్షాపః॥

౧౬ — త్రిపాదస్యామృతందివి — అత్ర ద్వికర్మ స నిమగ్నవ్యష్టి తత్వబహి
ర్భూతాప్రాకృతస్థా సమశేషవరః. అప్రాకృతస్థా సమశేషైరస్య పరమాత్మ సూఽ
మృతం పాదత్రయమిత్యర్థః. త్రిపాత్త్వం చాప్రాకృతైర్భూతభాగస్థానభా
గోపకరణవిశేషైర్సర్వాభూతానాస్త్రిదియపేక్షజగదంతర్మతవస్త్వభిమానిభిర్ని
త్యైర్భూతవచనభవమాత్రపరైర్నిశ్చిన్ద్యైర్భూతైర్భూతభిర్వాసంభవతి॥

౧౭ అభవతుర్థ పాదత్వ సూక్తస్యాపాస్యరణావక్యమాత్రస్యహృదయస్య
స్తుత్యర్థం తత్థానికాశస్యరాహ్యకాశభేదసమమాత్త్వం వస్తుం చాహ్యకాశ
స్య బ్రహ్మకుల్యత్వం సామానాధికరణ్యేనాహ — యద్యైతద్భ్రష్మీదం వా
వతర యోమంబహిర్భూతపురుషదాకా యోవైసంబహిర్భూతపురుషదాకా
యం వావసయేయమస్తః పురుషతాతః — స్వకార్యవ్యాప్తత్వా మూర్తత్వా
చలత్వాదిబ్రహ్మకుల్యరాహ్యకాశభిన్నః పురుషంతర్యర్యాణా ఇత్యర్థః.
వాహ్యంతరాకాశయోర్నిధిదశత్వేన తస్మాద్భ్రష్మీప్రామేయభేదనిర్దేశః.

౧౮ — యోవైసంతః పురుషరీత్యాహ — వావసయేయమంతర్మాణద
యరీతః.

౧౯ ఏవంబ్రహ్మకుల్యరాహ్యకాశభిన్న పురుషస్తగతాకాశభేదం హృ
దయాకాశస్థితా ఏవదృశమహిమకారీమృదయాకాశ ఇతిస్తూతి — యే
వైసాంతర్మాణదయరీతః. — అంతర్మాణదయేవతరమామూయరీతః. అ

3 కింయుక్తం- ప్రసిద్ధమేవజ్యోతిరితి. కుతః. ప్రసిద్ధవన్ని
రేదేష్యాకాశప్రాణాదివత్స్వాకోపాత్త పరమాత్మవ్యాప్తిబిజ్జ
విశేషాదర్శనాత్ పరమపురుషప్రత్యభిజ్ఞానాసమ్భవాత్ కాక్షే
యజ్యోతిషైకోపదేశాచ్చ ప్రసిద్ధమేవజ్యోతిః కారణత్వవ్యాప్త
నిరతిశయదీప్తియోగాజ్జగత్కారణం బ్రహ్మేతి.

3 || ప్రసిద్ధవదితి || అవాన్తరసంగతిశ్చ సూచితా- స్వవాక్యేతి విరోధి
జ్ఞాభావోక్తిః- కాక్షేయే త్యలృపుకూలా రిహోక్తిః-

యంసః- తాదృశమహిమకాలీత్యర్థః- అనయాచహృదయాకాశస్తుత్యాచతు
ర్థపాదత్వేనాత్మం హృదయంస్తుతంభవతి-

౨౦ ఏవంచతుష్టదిః పద్విధస్యబ్రహ్మణః ప్రపంచాంతర్భావనపరిచ్ఛి
న్నత్వాన్స్థిరత్వకంతావ్యాప్తత్యర్థం పూర్ణాత్వాప్రవర్తిత్వగుణకరయేషా
సనం సూక్ష్మభవవిదధాతి — తదేతత్పూర్ణమప్రవర్తి — పూర్ణాత్వమపరి
చ్ఛిన్నత్వమప్రవర్తిత్వమచలత్వంస్థిరత్వమ్.

౨౧— పూర్ణామప్రవర్తినీంక్రియంబధతే యఏవంవేద — అనంతస్థి
రాత్రిముక్తైశ్చర్యమేవ- తదుపాసీసాముక్తింభవతీత్యర్థః-

... ..

౨౨ ఏవంగాయత్రీవిద్యాప్రకృతస్యద్యుసమ్బంధిన సుకలభలప్రదస్యబ్ర
హ్మణఃఅభిరూప్యకీర్తిమత్త్వరూపభవిశేషార్థం కాక్షేయజ్యోతిరూపత్వేనా
పాసనావిధానాయాహ — అభయదత్తఃపరొదివాజ్యోతిర్దీప్యతేవిశ్వకః పృ
ష్ఠేషుసర్వతః పృష్ఠేచ్యురుత్తమూర్తమేషులోకేషు — తథాపిరాత్నంభ
వతీహవిశ్వమిత్కత్ర జగదంతర్వర్తివ్యప్తిజాతే విశ్వశబ్దప్రయేగాద్విశ్వశ
బ్దా వ్యప్తిపరః, సర్వశబ్దఃపరిశేషా త్నమప్తితత్త్వపరఃఇతి వ్యాసాచార్యు
క్తమ్- తతశ్చదేవాప్రాకృతస్థానవిశేష స్థాపరిష్టా త్నమప్తి వ్యప్తి బహిర్భూ
తేషుస్వావధికౌత్తమరహితౌత్తమస్థానవిశేషేషు తస్యభాసాసర్వమిదం విభాగ
త్యవధానకతయా జ్యోతిశ్శబ్దతః పరమత్సాయేదీప్యతేఇత్యర్థః-

౨౩ అత్రయచ్చబ్దస్యసర్వనామత్వేన ప్రకృతపరామర్శితయాప్రకృతం
త్రిపాద్రుహ్మపరామృశ్యతే — ఇదంతావతేద్యదిదమస్మిన్నంతః పురుషేజ్యో
తిః — తత్తదిహపరస్తాద్దీప్యమానం త్రిపాద్రుహ్మ, కాక్షేయ జ్యోతిరవకా
క్షేయ జ్యోతిశ్శరీరకమేవత్యర్థః- అహంవైశ్వానరోహూత్వాప్రాణినాం దేవా
మూక్రితః! ప్రాణాపానసమాయుక్తః పచామ్య స్మంచతుర్విధమిరిష్సరకార-
తతశ్చైతదాత్మకత్వానృసంధానంతర్వ్యమిత్యర్థః-

౪ ఏవంప్రాప్తప్రవక్తృహే- జ్యోతిశ్చరణాభిధానాత్-ద్యు
సమ్మన్థితయా నిర్దేష్టం నిరతిశయదీప్తియుక్తం జ్యోతిఃపరమపురు
షఏవ- కుతః- పాదోన్యసర్వాభూతాని త్రిపాదస్యామృతచివీత్య
ప్రైవద్యుసమ్మన్థిన శ్చరణ లేవనసర్వభూతాభిధానాత్.

౫ ఏతదుక్తంభవతి- యద్యపి అభయదతః పరోదీవోజ్యోతితి
త్యస్మిన్వాక్యే పరమపురుషసాధారణబద్ధం నోపలభ్యతే. తథాపి
పూర్వవాక్యేద్యుసమ్మన్థితయా పరమపురుషస్య నిర్దేశాదిదమపి
ద్యుసమ్మన్థిజ్యోతిస్సపవేతి ప్రత్యభిజ్ఞాయత ఇతి. కాక్షేయజ్యోతి
ప్రకాశ్యపదేశశ్చ ఫలాయతదాగ్గృహత్యానుసంధానవిధిరీతి నకశ్చిదో
మః. కాక్షేయజ్యోతిషశ్చతదాగ్గృహత్యం భగవతాస్వయమేవో

౪- జ్యోతిశ్చరణాభిధానాత్- ఇహ నిరతిశయదీప్తిః కారణత్వవ్యా
ప్తధర్మః-

౫ చరణాక్తిర్ని పూర్వవాక్యే, త త్కథమన్యపరవిషయశ్చమ్, వికా
ర్థాశ్చ తత్కథ మిత్యత్రాహ॥ఏతదుక్తమితి॥ పూర్వపక్షయుక్తిం వదిహరతి॥
కాక్షేయేతి॥

౨౪- తస్యైవాద్యప్తిర్యత్రై తదస్మిన్చర్మరసగ్నస్పృశేనోష్ణిమానం వి
కానాతి - తస్యపరమాత్మశరీరభూతస్య కారరాగ్నైరమృతదృష్టి దర్శన
మిత్యర్థః- యత్రీయదా- అస్మిన్చర్మరసస్తస్పృశేనోష్ణిమానం వికానాతీతి
యత్- యదౌష్ణ్యపలంభనమిత్యర్థః- ఉపలభ్యమానోష్ణస్తస్పృశేనృకార రాగ్ని
సంబంధిత్వా తత్తస్పృశేనాత్మాత్మాత ఏవతత్సాత్మాత్మారణ్యర్థః-

౨౫- తస్యైవాక్రూరిత్య త్రైతత్కణావపిగృహ్యనినదమనదభురి వా
గ్నైరివజ్వలరఉపశృణోతి - యత్రీయదా, కర్ణావంగురీభ్యాం పిథాయనినద
మివరథఘోషమివనదభురివనదభుమి వ ఋషభమౌజరమివవిహిజ్యాలతోగ్నేశ్చ
బృమివశృణోతితియత్తదేవకారాగ్నైశ్రవణమ్- అంతరస్యతత్త్వస్యకారాగ్నై
సంబంధిత్వాత్తత్త్వబ్ధి శ్రవణమేవ తచ్చరణమిత్యర్థః-

౨౬- తదేతద్భవంచ శ్రుతంచేత్త్యపాసీత - తదేతత్పరమాత్మశరీర
భూతం కాక్షేయజ్యోతిః, ఉక్తరీత్యాద్యవృత్తిశ్రుతత్వాభ్యాముపాసీతేత్యర్థః॥

౨౭ తస్యభవమాహ- చక్షుష్యశ్చిత్రోభవతియఏవంచేదయఏవంచేద-
చక్షుష్యత్వమాభిదూష్యమ్- చక్షుషేపీత ఇత్యర్థే శరీరావయవాచ్ఛేతియత్- శ్రు
తత్వంకీర్తితుత్వమ్- ద్విరుక్తిర్విద్యాసమాప్త్యర్థా॥

(౨౦)

జ్యోతిర్ధికరణమ్.

త్వమ్, తహం, త్రాన్వానతోఽథా త్వాప్రాణినాం దేహానూశ్రితఇతి.

సూ. ఛన్దాభిధానాన్నేతిచేన్నతథాచేతో

ర్మణనిగమాత్తథాహిదర్శనమ్॥౨౧॥

పూర్వసిన్ధావ్యక్తే గాయత్రివాఇదం సర్వమితిగాయత్ర్యాఖ్యం
ఛన్దాభిధాయ తదేతద్భద్రాభ్యమాత్త మిత్యుదాహృతాయాః
తావాసస్యమహిమేత్యస్యాముచోపిచ్ఛన్దో విషయత్వాన్నాత్రపర
మపురుషాభిధానమితిచేత్. తన్న తథాచతోర్మణనిగమాత్. సగా
యత్రిశబ్దేనచ్ఛన్దమాత్రమిహాభిధీయతే. ఛన్దమాత్రస్యసర్వా
త్సకత్వానుపపత్తేః. ఆపితుబ్రహ్మణ్యేవగాయత్రిచతోర్మణమిహని
గమ్యతే. బ్రహ్మణిగాయత్రిసాదృశ్యామసన్ధానం ఫలామోపది
శ్యతఇత్యేకణః. సమ్భవతిద పావోస్యసర్వాభూతానిత్రిపాదస్యా
మృతందిప్తిచతుష్పదో బ్రహ్మణశ్చతుష్పదాగాయత్రాచసాదృ
శ్యమ్. చతుష్పదాచగాయత్రిక్వచిద్దృశ్యతే- తద్యథాః ఇంద్రశ్చ
చీపతిః! వతేనపీడితః! దుశ్శ్యవనోవృషా! సమిత్సుపాసహిరితి. త
థాహ్యన్యత్రాపిసాదృశ్యాచ్ఛన్దాభిధాయాశబ్దోఽర్థాంతరే ప్ర
యుజ్యమానోద్యశ్యతే- యథాసంవగఽవిద్యాయాం తేవాపితేప
జ్ఞాన్యేపజ్ఞాన్యే దశసమ్పద్యవైతిత్యాకరణ్య నైషావిరాడన్నాది
త్యుచ్యతే.

ఇతశ్చగాయత్రిశబ్దేనబ్రహ్మైవాభిధీయతే.

సూ. భూతాదిపాదవ్యవదేశోపపత్త్యైవమ్॥౨౨॥

భూతపృథివీశక్తిర మృదయానిరిద్దిశ్య నైషాచతుష్ప దేతివ్యవదే

ఛన్దాభిధానా న్నేతిచేన్న తథాచతోర్మణనిగమాత్తథాహిదర్శనమ్—
కోఽభిదత్తత్రాహ॥అపిరితి॥ నిగమ్యతే నిశ్చయతే. తేనాకారణ సాదృశ్యమి
త్యత్రాహ॥సంభవతిచేతి॥ త్రిపదాహి గాయత్రిత్యత్రాహ॥ చతుష్పదాచేతి॥
తథాహిత్యాది సూత్రఖండం వ్యాచక్షే॥తథాహితి॥ అన్నమత్రి త్యన్నాకర-

భూతాదిపాదవ్యవదేశోపపత్త్యైవమ్— ఉపక్రమానురోధేన సర్వా
త్సకత్వాన్వారస్యం న్యాయ్యుతి తక్షాయాం తత్రాప్యన్వారస్య మిహూ
క్తమ్- అత్రోక్తం — గాయత్రినామసేయం శ్రుతిశీరసి పరం జ్యోతి రధ్యా

శ్రీమన్న్యాయకవిగారి కృతి కేవలము సమర్థము.

సూ. ఉపదేశభేదాన్నేతత్సోఽథ యస్మిన్నన్యనిరోధాత్ ॥ ౨౮ ॥

పూర్వవాక్యే త్రిపాదస్యామృతం దివీతిహిన్-²ధికరణత్వేన నిర్దేశా, దిహాచదిహఃపరభ్రత్యవధిత్వేన నిర్దేశా, దుష్పదేశస్యభిన్నయావత్వేన పూర్వవాక్యోక్తం బ్రహ్మపరస్యైష్వర్యభిజ్ఞాయత ఇతి తత్-తన్న- ఉభయస్యైష్వర్యే ఉపదేశే అగ్రస్వభావైక్యేన పౌత్యభిజ్ఞాయాతివిరోధాత్. యథావృత్తాగ్రత్వేనోపృత్తాగ్రాత్పరతత్వేన ఇతి-తస్మాత్పరమపురుషపవనిరతశ్చైతేజో-దిహః పరోజ్యోతిర్ద్విపృతభ్రతిప్రతిపాద్యతే. ఏతావానస్యమహిమా అజోజ్యాయాంశ్చపురుషః। పాదోన్యవిశ్వాభూతాని త్రిపాదస్యామృతం దివీతిపృతిపాదితస్యచతుష్పదః పరమపురుషస్య వేదాహమేతంపురుషం మహాన్నమాదిత్యవణాంతమనస్తుపారభ్రత్యభిహితా పాకృతరూపస్య తేజోస్యపాకృతమితి తద్వస్తయానసేవజ్యోతిశ్చబ్దాభిధేయభ్రతినిరవద్యమ్

సమాప్తం జ్యోతిరధికరణమ్.

౧ నిగళిశయదీప్తియుక్తం జ్యోతిశ్చ బాధితేయం ప్రసిద్ధవ
 నిదిగిష్టం సరమపురుషపవేత్యుక్తమ్ ఇదాసీం కారణత్వ వ్యాప్త
 మృతత్వ పాప్త్యపాయతయోపాస్యత్వేన శుతశ్చ సాకాదిక
 బాధితయోపిసరమపురుషపవేత్యాహ.

యి నీ కృత్యానుష్ఠానములు భూతకీర్తనములవలన జన్మించినవి కావున
వాత్సానాశానిధానం నదమనవరయా వ్యాసే తత్రానుష్ఠాన మస్మిన్
కాత్య వక్ష్యమిరసనిగమన శ్రవ్యక్షణం తదేతది- పనం బ్రాహ్మణమస్మా
క్షే సర్వాత్మక్య చరమ్యైర్వాసునుపపత్తి ఉత్తే.

అపవిత్రుడైనా స్మృతిచే మూలంబున్నవ్యవహార — నమోత్తమమ
యాచే దీప్తిరశి, తత్సంగం జ్యోతిరేవమత ఇత్యుక్తి రిత్యుక్తావా॥పరావనీతి॥

సంగతిః॥ సంగతిః॥ కథం పరమపురుషస్య జ్యోతిశ్శక్తిః
 త్వమ్, ఇంద్రాహవేదాశ్చ త్వమ్, పునఃసంగతిః॥ సంగతిః॥

విషయవాక్యవీధి

౧— ప్రతదానోహైవైదవోదాసిరింద్రస్య ప్రియం ఛామోపకరణం, యు

సూ. పాణిస్తథానుగమాత్ ॥౨౯॥

౨ కాపీతకీ బ్రాహ్మణేపితదానవిద్యాయాం పితదానోహ
వైదై వోదాసరిన్ద్రస్యపియంథామోపజగామ యుద్ధేనచపౌరుషేణ
చిత్యారభ్య, వరంవృణోష్వేతిశక్తారమిన్ద్రంపితీ, త్వమేవమేవరం
వృణోష్వయంత్యంమనుష్యాయ హితతమంమన్యస ఇతి పితదా నేనో
క్తేన హేమ వాచపాణిణోష్విప్రిక్షాత్వా తింమామాయురమృతమి
త్యుపాస్వేతిహూయతే. తత్రసంశయః- కిమయం హితతమోపాసన
కర్మతయేన్ద్రపాణిశబ్దనిర్దిష్టోజీవపవ, ఉతతదతిరిక్తఃపరమా
త్మేతి-

౩ కింయుక్తమ్. జీవపవేతి. కుతః. ఇన్ద్రశబ్దస్యజీవవిశేష

౩ పాణిస్తథానుగమాత్ — ఉపదిష్టమస్తు, తతః కి మిత్యత్రాహ॥హి

ద్ధేనచపౌరుషేణ — దివోదానస్యోపత్యం దైవోదానః నామ్నూపతదానః-
యుద్ధసాధనలలెనశౌర్యేణచయుతః. ఇంద్రస్యప్రియం ధామస్థానం స్వర్గము
పగతఇత్యర్థః॥

౨ — తంహేన్ద్రోదేవాచ, ప్రతదానవరంతేదదానీతి — స్పష్టృర్థః॥

౩ — సహోవాచప్రతదానః త్వమేవమేవరంవృణోష్వయంత్యం మనుష్య
యహితతమం మన్యసే — సర్వజ్ఞస్త్వం యంవరం మనుష్యయమహితతమం
మన్యసేత మేవవృణోష్వఅనుమజ్ఞః హితతమంవరం సచేద్నీతి॥

౪ — తంహేన్ద్రోదేవాచ సనైవరఃపరస్మైవృణోతేత్వమేవవృణోష్వేతి — స
హ్యస్యోన్యార్థం వరంవృణోతే- అతస్తస్మిదభిలషితం వరంత్వమేవమతోవృణో
ష్వేతిత్యర్థః॥

౫ — అవరోచైతర్హిలమితి హోవాచప్రతదానః — యదిహిత్యయా
విప్రవియతే తర్హిలమహితతమస్యాపరిక్షానాద్యరాధావనివ ప్రాప్తి ఇతి ప్రత
దానఇంద్రమువాచేత్యర్థః॥

౬ — అథోఖర్వింద్రస్మయ్యాజేవనెయాయ — ఏవముక్తశ్చేవరందదానీతి
సత్యాద్యాక్యాన్నాపేతః॥

౭ తత్రహేతుమాహ — సత్యహేన్ద్ర ఇతి — ఇంద్రస్యసత్యప్రధానత్వా
దిత్యర్థః. తతశ్చవరం దదానీతిమడుక్తం వాక్యమసత్యం మాథాదిత్యమన్యతే
త్యర్థః॥

౮ — సహోవాచమమేవవిజానీత్యేనదేవాహం మనుష్యయ హితతమం

ఏవ ప్రసిద్ధః, తత్సమానాధికరణస్య ప్రాణశబ్దస్యాపి తస్యైవ వ్య-
 గ్నేః, అయమిన్ద్రాధికా సౌజీవః ప్రతర్దనేన త్వమేవమేవరం వృ-
 త్తీవ్యయం త్వం మనుష్యాయ హితతమం మన్యసత్త్వత్కః మాముపా-
 సేన్వతిస్వాత్మోపాసనం హితతమమపదిదేశః. హితతమశ్చ మృతత్వ-
 ప్రాప్త్యుపాయపవ. ఇగతా రణోపాసనవ్యైవామృతత్వ ప్రాప్తి-
 హేతుతా, తస్య తావదేవదిరం యావన్న విమోక్ష్యే అథ సమృతస్య
 ఇత్యవగతా- అతః ప్రసిద్ధజీవభావ ఇన్ద్రప్రపకారణంబ్రహ్మ.

తత మశ్చేతి॥

మన్యాయానాం వికాసియాత్ — యదితేహితతమమపదివ్యవస్థం తర్హి మడు-
 పాసనమివ హితతమం మోక్షసాధనమితి మన్యతమ్- అత ఇతరత్పరిత్యజ్యమాము-
 పాస్యేత్వత్కః. అత్ర ప్రసిద్ధజీవభావస్యోద్రస్య హితతమత్వతః గమోక్షసాధన-
 త్యాశ్రయోపాసన కర్మత్వాసంభవాన్సామితి శబ్ద సాన్విత్సభూతం పరమా-
 త్మానమభిదధాతి- యతత్సనిరిష్టం, అన్తః ప్రవిష్ట శ్చాస్తాజనానాం సర్వా-
 త్మాభిశాస్త్రేణ స్వస్వాప్యాత్సభూతః పరమాత్మానిర్దిశ్యతే- అహంబుద్ధి-
 త్వాత్స పరమాత్మపర్యం తాభిశాస్తత ఇంద్రస్య స్వాత్మభూతే పరమాత్మనిమా-
 మితి శబ్ద ప్రయోగేనానుపపత్తిః- సనుస్వాయితైశ్చ ప్రయోగేనాసంధిగ్ధం ప-
 రమాత్మవాచకమేవ పదం ప్రయుజ్యతాం కిం న్యాయాభ్యసరమాత్మ పర్యవసా-
 నైసమామితి శబ్దే శేతిచేత్, స్వాదేవం యదిపరమాత్మస్వరూపమాత్రోపాసనం
 విధిన్విశంస్యాత్- అపితు స్వకరికరయా- అహోమామితినిర్దేశశబ్దపపద్యతే॥

౯ తత్కృతున్యామేనస్వాపాసకస్యపాపాశ్లేషం వక్తుం స్యస్యపాపాశ్లే-
 షం దర్శయతి॥

— త్రిశీర్షాంత్యాప్తృమహనమ్ — త్రిశీర్షంత్యాప్తృం విశ్వరూ-
 పంకాతపానన్తి॥

౧౦ — ఆరున్ద్రభాన్యతిన్ సాలాపృత్యై ప్రాయచ్చమ్ — తారీతిరుద్య-
 దః- రుగ్ముఖైసవిద్యతేయేమితే ఆరున్ద్రభా- వేదాంరివిముఖాన్ యత్సన్-
 త్వవిశేషైభ్యః భాదనాయప్రాయచ్చమ్॥

౧౧ — బహీస్సనింధాతిక్రమ్యదివి ప్రాహ్లాదీనత్పూహమ్, అంతరిక్షేపా-
 లోమాన్ పృథివ్యాం తాలకంకాన్ — సహనిష్కామితి బహీః ప్రతిజ్ఞా అతిక్ర-
 మ్యదివివతామానాన్ ప్రహ్లాదభుత్రానత్పూహమ్ అహనమ్- త్పూహంసాయ-
 మితిభాతుః- అంతరిక్షేపాలోమాన్ భువసుతాన్- పృథివ్యాం తాలకంకాభ్యా-

౪ ఇత్యాశబ్దాయామభిధీయతే, పాణస్తథానుగమాదితి- ఆ
యమిన్ద్రప్రాణశబ్ద నిర్దిష్టా నజీవ మాత్రమ్- అపితుజీవాదర్థాన్త
రభూతంపరంబిహ్నా. సపవపాణిపవపాణ్యాత్తాతనన్దోఽజరౌఽ
మృతత్వతీనఃప్రాణబద్ధభ్యాంప్రస్తుతస్యాననా జరామృతశబ్ద సామా
నాధికరణ్యేనానుగమోహితకానత్యేవోపపద్యతే.

౪ రాద్ధాన్త మాహ|| అయమిన్ద్రప్రాణేతి|| తథా పదంబ్యాచక్షే || తథా
సరితి|| తథాత్వే నానుగమాదితి మాత్రార్థః|| అనుగమా తస్మిన్ యాఽనుష్ఠ
తి:-

సమరాంశ్య హింసితవాసస్సీ||

౧౨— తస్యమేతత్త్రసలోచనమియతే — ఎవంహింసితవతోమరొమాది స
హింస్యతే- బిహ్నవిద్యాప్రభావాదిత్యర్థః||

౧౩— సయేమం విజానీయాన్మాస్యతేనచ కర్మణాలామియతే సమా
త్వవత్తనసపిత్వవత్తన సన్తేయేన సన్ధానహత్యయానాస్యపాపం, చక్రబుముఖం
సితంవెతి— యపరాద్యశమదాత్మకం పరమాత్మాసముపాన్తై తస్యతేనాఽక
ర్మణామాత్మవత్తనసపిత్వవత్తనైయథాగ్రహత్యాదివిత్తేన పరలోకప్రాప్తిర్న విరు
ధ్యతే- ఏవం పాపం కృతవతోపిమమేద్యతేం పాపం కృతమితి నిర్వదజనితము
ఖవైవగ్యామపి నాస్తీత్యర్థః|| చక్రబుముఖం కన్యసంరాక్షస్సీ||

౧౪ ఏవం చేతనవిశేషయోపస్య విజ్ఞ పరమాత్మోపాసనముత్పాద్య అచే
తనవిశేషయోపప్రాణవిజ్ఞోపాసనమాహ— సమూహాద, ప్రాణాస్సీ ప్రజ్ఞా
త్వారం మామాయురమృతమిత్యపాశ్నన్తి— ప్రజ్ఞాయాపరాత్ప్రజ్ఞాత్వాదేవః
జీవశరీరకశ్చిత్త్యర్థః- జీవశరీరకోహం ప్రాణాస్సీ ప్రాణశరీరకోహమస్సీ- తాదృ
శం ప్రాణశరీరకం మామాయురమృతమిత్యపాశ్నన్తి||

౧౫ కథం ప్రాణశరీరకస్యాయుష్టేన్మృతత్యేతిత్యాశంభ్యాహ — ఆ
యుఃప్రాణః ప్రాణానాటియుః ప్రాణానాటిమృతం యావద్భ్యస్సీగో శరీరప్రా
ణాపశరితాపదాయుః ప్రాణేనక్యవాముస్సీలోకేఽమృతత్వమపూరి — శ
రీరప్రాణస్థితే రుద్ధ్వాసాదివిత్తేనానుసానిరసత్వాదాయుః ప్రాణః లోకాం
తరవిరస్థానిత్య రూపామృతత్వప్రాప్తేః ప్రాణాదీనూపాదూనుష్టానసాధ్య
త్వాత్పాణిస్యామృతత్వమ్- అతఃఆయుష్టేన్మృతత్యే ప్రాణస్యాపపద్యతే త
ద్వ్యాపరాపరమాత్మసంపద్యతే:- ఆయుష్టేన్మృతత్వాభ్యాం ప్రాణశరీరకబ్ర
హ్మవిష్టపాసనముపపద్యతే- యద్వాత్రవ్యాసాశ్చోక్తశరీరత్వారం మామాయురితివా
క్యమామితి జీవవిజ్ఞత్యతే- ఆయురితిప్రాణవిజ్ఞతా- ఆయుఃప్రాణవిజ్ఞత్యా

సూ. నవకురాహ్నోపదేశాదితీతేదధ్యాత్వ

సమృద్ధభూమాహ్యాస్మిన్॥౩౦॥

౧ యదుక్తమింద్రియాగ్రబద్ధినిర్దిష్టస్య ఆనందైజరోఽప్యు
తత్తత్త్యనేనైకార్థ్యాదయం పరంబ్రహ్మేతి, తన్నోపపద్యతే- మామేవవి
జానీహి ప్రాణోస్థిప్రజ్ఞా త్స్థాతం మా మాయురమృత మిత్యపాసేన్వి
తివక్తాహీంద్రిః తిశీమాకాంతావ్రహ్మమహానమిత్యేక మాదినాత్వా

నవకురాహ్నోపదేశాదితీతే దధ్యాత్వ సమృద్ధభూమాహ్యాస్మిన్ — ఆదిత

నంతరమవశ్రవణార్ - అమృతమితివైనరూపేణావస్థితిః- ఏవంచాస్మిన్నేవవా
క్యస్యైవరూపేణావదిదచిద్విఃప్య తయాచ త్రివిధోపాసనం విధీయతే- అతా సూపా
సనాత్రయవిధిక్వతవాక్యభేదఇతి ద్రష్టవ్యమ్॥

౧౭ ప్రజ్ఞాత్వకత్వవిజ్ఞాపాసనస్యశలమాహ- ద్రజ్ఞాయాసత్వసంకల్ప
మితి- తోపపద్యతేపాసనార్థ్యాదిగుణాద్వకలక్షణం బ్రహ్మంరూపమిత్యర్థః॥

... ..

౧౮ - యేనై ప్రాణసానిప్రజ్ఞాయానై ప్రజ్ఞాసప్రాణః-

౧౯ సమప్రజ్ఞాశబ్దితజీవస్య ప్రాణస్యై కథమభేదఇత్యత్రాహ - స
హచ్యుతావస్థిభృరీరవసతస్సహాత్మామతః-

౨౦ సహాత్మకమప్రతిష్ఠత్వాదైకకార్యకారిత్యాదభేదస్యపదేశోయ
జ్యోతఃత్వక్వాప్రాణవప్రజ్ఞాత్వాభిదం శరీరం- పరిగృహ్యత్థాత్థావయవీతి
ప్రజ్ఞాశబ్దితజీవసహాయకస్య ముఖ్యప్రాణస్యైవ శరీరోత్థాపకత్వమితి ము
ఖ్యప్రాణస్యాముఖ్యప్రాణాపేక్షయా- నైలక్ష్యముక్త్యాపిత్రితత్పురుషస్సు
ప్రస్పృష్టం సకథంచనవశ్యేతి అభాసిన్నాపిణివైకధాభవతీతి సుఖుద్భవా
యాదుతి ప్రాణవిజ్ఞాపరమాత్మనీతీవస్య లీనతయాసుఖుత్పాదనీ జీవప్రాణయే
సానుహరణ్యం ప్రదర్శ్యప్రాణస్యసర్వభూతోపకేవ్యవ్యముక్తావ- అభిఖలు
యథాప్రజ్ఞాయం సర్వాణిభూతాన్యోభవం తిరద్యావ్యాభ్యాస్యామః - ఇతి
ప్రజ్ఞాశబ్దితజీవస్య సర్వభూతాశ్రయత్వప్రకారః- కథ్యతఇతిప్రజ్ఞాయా
హ- వాగేవాస్యాపకమక్తముదాథం- తస్యానామపురస్తాత్పరివిహితాభూత
మాత్రా- అస్యాః ప్రజ్ఞాయాః- ప్రజ్ఞాయాజీవనెతియావర్తి- వాగింద్రియమే
తమంగముదాథమ్- పరిగృహీతమిత్యర్థః- ఉద్వాహకత్వభూతపత్నీవర్షేరిగృ
హీతమిత్యర్థః- వస్తుతస్త్వస్యాక్లిభావాత్ స్వావాదః- పురస్తాద్గాగ్రిహ్యత్వేన
ప్రతినియతరియావిహితాభూతమాత్రాసామ- ఏవముత్తరత్రాపిద్రష్టవ్యమ్-

కర్పితాః సపద పాణిపవప్రజ్ఞాత్కానన్దో జరో మృతత్వతి భూత
 మాత్రాశబ్దే నా శతసవస్తుజాతమభిధాయ, ప్రజ్ఞామాత్రాశబ్దే న
 తదాధారతయాచేతనవగ్గం చాభిధాయ, తస్యాప్యాధారతయా ప్ర
 కృతమింద్రప్రస్థాధికరణం నిర్దిశ్యతమేవానన్దో జరో మృత
 త్వత్యపదశతీ- తదేతచ్ఛేతనాశతనాత్కకృతస్త్వపాధారత్వం జీ
 వాదర్థాన్తరభూతే ప్రిన్ పరమాన్యైవోపపద్యతేత్యధః.

పసంహరే, పూర్వమవ్యక్తిరీక్షాపనాయసపద ప్రాణ ఇత్యాద్యపాత్రమ్
 పూర్వవాక్య స్యాథమాహ॥ భూతేతి॥ అవయవి ప్రాబల్యం ఫలితమ్.

ప్రజ్ఞాపెతఉపస్థ ఆనందంరతిం ప్రజాతీకాంచన ప్రజ్ఞాపయేత్, అన్యత్రమే
 మనూభాదిత్యాహ, నాహమేతమానందంరతిం ప్రజాతీప్రాజ్ఞానీషమితి, సహి
 ప్రజ్ఞాపెతేపాదావిత్యాం కాంచనప్రజ్ఞాపయేతాం, అన్యత్రమేమనూభాది
 త్యాహ, నాహమేతామిత్యాం ప్రాజ్ఞానీషమితి, సహిప్రజ్ఞాపెతాధీకాంచన
 నీధ్యేత్—

౨౯ ఏవంప్రజ్ఞాశబ్దితస్యజీవస్యభూతమాత్రావ్యాప్తిప్రకారకథనముఖేన
 ఆత్మనాత్సవివేకంప్రదశ్యత్ ఆన్యావాచోవిముంచథేత్కృతీత్యా భూతమా
 త్రాశబ్దితానాత్సవిజ్ఞానం పరిహరణవ్యమిత్యాహ — సప్రజ్ఞాతవ్యంప్రజ్ఞా
 యేత — జ్ఞాత్రాత్సవ్యతిరిక్తానాత్సభూతో విషయేనజ్ఞాతవ్యఇత్యర్థః.

౩౦ తదేవప్రపంచయతి — సహచంవిజిజ్ఞాసీత, వక్తారంవిద్యార్ —
 అత్రవాక్చబ్దః ప్రకరణానుగుణ్యాన్నామపరః - వక్తారముక్తరీత్యామనూధిప్తి
 తవాగ్నిద్రియజన్యాభిలపన క్రియయానామవక్తారమాత్మానమేవవిద్యార్. వ
 క్తృజీవశరీరకపరమాత్మానం విద్యావీతియావరం ఏవముత్తరత్రాపద్రవ్య
 వ్యమ్.

౩౧ సగంధంవిజిజ్ఞాసీతస్మూతారంవిద్యార్, సరూపంవిజిజ్ఞాసీతరూ
 పవిదంవిద్యార్ — రూపంపశ్యంతంవిద్యాదిత్యర్థః.

౩౨ — సశబ్దంవిజిజ్ఞాసీతశ్రూతారం విద్యార్, నాన్నరసంవిజిజ్ఞాసీత
 అన్నరసవిజ్ఞాతారంవిద్యార్, సకర్మవిజిజ్ఞాసీతకర్మాతారంవిద్యార్, సమ
 భుక్తిఫేలిజిజ్ఞాసీత సుఖదుఃఖయ్యేర్విజ్ఞాతారంవిద్యార్, నానందంరతింప్ర
 జాతీంవిజిజ్ఞాసీత ఆనందస్యరతేః ప్రజాతీర్విజ్ఞాతారంవిద్యార్, సేత్యా
 విజిజ్ఞాసీత ఏతారంవిద్యార్, సమనూవిజిజ్ఞాసీతమంతారంవిద్యార్, త
 వావితాదృశైవభూతమాత్రా అధిప్రజ్ఞం దశప్రజ్ఞామాత్రాలధిభూతం యదిభూ
 తమాత్రాసమ్యుక్తప్రజ్ఞామాత్రాసమ్యుక్త యదివాప్రజ్ఞామాత్రాసమ్యుక్త సభూత
 మాత్రాసమ్యుక్త సమ్యాన్యతరాయాపం కించననీధ్యేత్ — నామగంధరూపశబ్ద
 సకర్మసుఖదుఃఖానందరతిజ్ఞాతవ్యలక్షణాదశభూతమాత్రాశ్చ తద్దాగ్నిహివాగ్నా

3 అథవా- అధ్యాత్మసమృద్ధిసూమాహ్యస్థిన్- పరమాత్మా సాధారణధర్మసమృద్ధి ధ్యాత్మసమస్తః, తస్యభూమా, బహు

3 భరితత్వాదపి కణ్ఠాత్తత్వం పరమితి స్వాభిమతయేజనా మాహ॥ అథ వేతి॥ ఇదానీ మధ్యాత్మశబ్ద ఆత్మనివర్తమానపరః- ధర్మభూయస్త్వం

౧ చక్షుశ్శ్రోత్రజిహ్వహస్తశరీరౌపస్థపాదమమాలక్షణాదశప్రజ్ఞామూత్రాశ్చ స్యాన్యన్యధారాః వాగాదీంద్రియాణామభావేనామాదినిర్దేశభావేన వాగాదిలక్షణప్రజ్ఞామూత్రాక్షీనసిద్ధికత్వా న్నామాదిభూతమూత్రాణాం తెమంచాభావేతద్వ్యవహరభేదకప్రజ్ఞామూత్రశబ్దితేంద్రియాద్యనిబ్బలైః- అతోగ్రాహ్యగ్రాహకభయోక్తీనత్వాత్- సర్వలోకయాత్రాయాగ్రాహ్యనవినాకృతం గ్రాహకం గ్రాహకేతివినాకృతం గ్రాహ్యంవాకార్యకమం నభవతి॥

33- మోచితైరన్నానా- నానాశబ్దో వినాథకః- ఏతద్భాగ్యుగ్రాహకకారతం పరసమరావిసాధాతమిత్యర్థః- తస్మాత్ప్రజ్ఞామూత్రాశబ్దితమపి ఇందిరియజాతం భూతమూత్రాం తర్గతమిత్యర్థః॥

3౪- తద్యథారథస్యోరథునైమిరపితానాభావరూపితావపమేతాభూతమూత్రాఃప్రజ్ఞామూత్రాస్యపితాః ప్రజ్ఞామూత్రాః ప్రాణేతిర్హితాః- యథారథస్యనాభోరథచక్రమధ్యవహిసరంధ్రకావ్యవికేషితశబ్దితాః కావ్యవిశేషాఃపరిలోపితాః- తత్రచనైమిశబ్దితం వలయాకారం కావ్యం యథాలపితమ్- ఏవంప్రాణశబ్దితవరమాత్మనిప్రజ్ఞామూత్రాశబ్ద నిర్దిష్టకౌటినాలపితాస్తేషుచభూతమూత్రాశబ్దితగ్రాహ్యగ్రాహకకారతం సర్వస్వసమపితమిత్యర్థః- నన్వత్రప్రజ్ఞామూత్రాశబ్దేనయదిభూతమూత్రాసమ్యక్- నప్రజ్ఞామూత్రాస్యః- యదిప్రజ్ఞామూత్రాసమ్యక్- భూతమూత్రాసున్యరితిపూర్వవాక్యేప్రజ్ఞామూత్రాశబ్ద నిర్దిష్టమనాం వాగాదీనాం గ్రాహకాణాం దశానామేవగ్రహణముచితం, నతుయేతేప్రాణసాన్వితజ్ఞేతవ్యవహితకేవలప్రజ్ఞాశబ్ద నిర్దిష్టజీవవరత్వమితిచేన్న- పూర్వవాక్యే- స్యాన్యన్యధారాధేయభావప్రతిపాదనాత్ తత్రప్రజ్ఞామూత్రాశబ్దస్య వాగాదిపరత్వేపివా ప్రజ్ఞామూత్రాశబ్ద నిర్దిష్టస్య భూతమూత్రాశ్రేతత్వా ప్రతిపాదనారూపిణశబ్దితవరమాత్మాశ్రేతీతివైవ్యవప్రతిపాదనాత్ప్రజ్ఞామూత్రాశబ్దజీవవరవ- పూర్వవాక్యభావకలూత్ప్రజ్ఞాశబ్దస్య ముఖ్యాధ్యత్మగోపీతరత్వగోకారణభావాత్- జడరూపస్యవాగాదీప్రజ్ఞాశబ్దముఖ్యాధ్యత్వసంభవార- యథాస్థిన్ప్రకరణేయావద్యస్థిశరీరచాగ్రహవసరితావదాయుః అథాస్థిన్ప్రాణవైకధాభవతి ఏతస్మాదాత్మనః ప్రాణాయథాయతనం ఏత్రతిష్ఠంతేతితి త్రివ్యపివాక్యేషుముఖ్యప్రాణవరమాత్మజీవవరత్వేననిన్నార్థకత్వేన్- ఏవం యథాప్రజ్ఞాయాం సర్వాణి భూతాని, నహిప్రజ్ఞావేతావాజ్ఞాముచింత్యప్రజ్ఞానయేత్, దత్తేవభూతమూత్రా అప్రజ్ఞమితి వాక్యభుజీవమసూత్రాహ్యంద్రియరూపార్థత్రయవిషయే దృష్ట

త్వంహితిస్త్వి పరికరణేవిద్యతే. తథాహి- ప్రథమంత్యమేవమేవ
 రం వృణీష్యయంత్యంమనుష్యాయహితతమమన్యనశ్చతి మాముపా
 న్నీప్తిచపరమాత్మాసాధారణ మోక్షసాధనాపాననకర్మత్వంప్రా
 ణశబ్ద నిర్దిష్టస్యేంద్రియప్రపటీయతే. తథా- ఏషపవసాధుకర్మకార
 యతీతంయమేభ్యోలోకేభ్య ఉన్నిసీషతీషపవసాధుకర్మకారయతి
 తంయమధోనిసీషతీతసర్వస్యకర్మణః కారయిత్వత్వంచపరమాత్మ
 ధన్యః. తథా, తద్యథా రథస్యారేషునేమిరర్పితానాభావరాత్పితాః
 ఏవమేవైతాభూతమాత్రాఃప్రజ్ఞామాత్రాస్త్వర్పితాఃప్రజ్ఞామాత్రాః
 ప్రాణేర్నితాత్మతీనర్వాధారత్వంచతస్యైవధర్మః. తథా, సపష
 ప్రాణపవప్రజ్ఞాత్మానన్దో జరోమృతశ్చత్యే తేపిపరమాత్మనపవధ
 ర్మాః- ఏషలోకాధిపతి రేచసర్వేశ్చతిచపరమాత్మస్యేవసమ్భవతి-
 తదేవమధ్యాత్మ సమ్భవధూమ్నో త్రవిద్యమానత్వా త్పరమాత్మై
 వాత్రైంద్రపాణిశబ్ద నిర్దిష్టః-

దశయతి॥తథాహి॥ ఉపక్రమాపేక్షయా దౌర్భ్య మవయవ భూ తోపసం
 హరస్య, సత్వవయవిస్వారస్యస్య, తత్తు ప్రబలమి త్యర్థః॥

ప్రయోగస్య ప్రజ్ఞాశబ్ద స్వాభావిత్వానుసారే జ్ఞాపకస్య వర్ణనీయత్వా
 త్- సచైకవచనాన్త ప్రజ్ఞాశబ్ద నిర్దిష్టస్య జీవస్య బహువచనాంతప్రజ్ఞా
 మాత్రాశబ్దే సవరామర్శో నయుక్త ఇతివాచ్యమ్- సద్విద్యానాం స్వపీతో
 భవతీత్యేకవచనాంశబ్ద నిర్దిష్టస్య జీవస్య సతిసంపద్యనవిదురితి బహువచ
 నాంతశబ్దే స నిర్దేశవదుపపత్తేః- ఏతత్సర్వం శ్రితప్రకాశికాయామింద్రప్రా
 శాధికరణైస్సమ్మమ్॥

౩౫ — సపషప్రాణపవ ప్రజ్ఞాత్మానందోఽజరోఽమృతః — ప్రజ్ఞ పవ
 ప్రాజ్ఞః నిరుపాధికసారవృత్తాశ్రయః- నిరుపాధికానందత్వ విచరత్వవిమృత్య
 త్వాశ్రయః॥

౩౬ — ససాధునాకర్మణాభూయామ్నోపసాధునా కనీయాన్ — పుణ్యపా
 పకృతోత్కర్షాపకర్మణాన్యత్వత్వర్థః॥

౩౭ — ఎషశ్యావైసం సాధుకర్మకారయతితం యమేభ్యోలోకేభ్యఉన్ని
 సీషతి — యంపురుషం ఏభ్యఃఅంతాంతగతైభ్యః లోకేభ్యః ఉభ్యోం భగవ
 ల్లోకం నైతుమిచ్ఛతి, తంపురుషం భగవల్లోకప్రాప్తయే సాధుకర్మకార
 యతి- కర్మణాం భగవల్లోకప్రాప్త్యుపయోగిత్వంచ తద్ధేతుభూతవిద్యావిరో

౧ కథంతహిప్రజ్ఞా తజీవ భావస్యేద్యోగ్య స్వాత్మనడపాగ్య త్వోపదేశస్సజ్ఞంస్యతేతత్రాహ-

సూ. శాస్త్రదృష్ట్యా రూపదేశోవామదేవవత్ || 30 ||

ప్రజ్ఞా తజీవ భావేనేనైది మామేవః జానీహి మాముపాసేస్య త్యుపాస్యస్యబ్రహ్మణస్వాత్మత్వేనోపదేశోయం నప్రమాణాన్తర ప్రాప్తస్వాత్మావలొకనకృతః అపితుశాస్త్రేణ స్వాత్మదృష్టికృతః పతమక్తంభవతి- అనేనజీవేనాత్మనానుప్రవేశనామరూపే వ్యాకర

౧ ఉత్తరసూత్ర శక్త్యా మాహ|| కథంతహిప్రజ్ఞా త్వద్భ్రమభాదిప్రమా దవయవశత్వా నిర్వాహా నమటత ఇతి భాషి-

శాస్త్రదృష్ట్యా రూపదేశో వామదేవవత్ — నహి మానవిశేషణ మేయ మస్య దృఢవతి- కింతి చాచ్చస్య విత్యత్రాహ|| పతమక్తవతి || తేన స్యనుప్రవేశ

ధిపాపనిర్వసనద్యారా||

30 — తిషఠివైవమసాధుకర్మకారయతితం యమభోగీనీవతి, యమ భ్యోలోకభ్యాసుసత్సతే — ఇతి పాఠిద్వయమ్- యంతరుమమభ్యాలోకభ్యాః ధః పాతయితుమిద్భుతి తమసాధుకర్మకారయతి- యథాసాధుకర్మణాం బ్ర హ్మోపాసననిష్ఠాదనద్యారా ఉన్నయనహేతుత్వమ్, ఏవమసాధుకర్మణామప్య పాసనప్రతిబంధద్యారా అధోనయనహేతుత్వమ్- ఉక్తంచ భగవతా భాష్యకృ తా- పాపస్యజ్ఞా సైదయవిరోధిత్వమ్, ఏవచ్యువాసాధుకర్మకారయతితంయ తా- పాపస్యజ్ఞా సైదయవిరోధిత్వమ్, ఏవచ్యువాసాధుకర్మకారయతితంయ మభోగీనీవతీతి శ్రుత్యావగమ్యత ఇతి- విష్మయంచ వ్యాసాస్త్రోకమణామున్న యన హేతుత్వముపాసననిష్ఠాదనరూపవతి, తద్విపరీతమభోగీనముపాసనప్ర తిబంధరూపవతి స్ఫుటతరమవగమ్యత ఇతి ||

31 — ఏవలోకపాలపవలో కాధిపతిరెవసర్వేశః — లోకపాలలోక రక్షకః- అప్రవ్యాసార్యాః లోకాధిపతిః లోకస్వామి సర్వేశస్సర్వనియంతా- ననుపారక్షణిభావోః పరిశబ్దః తత్కథమత్రేషితావాచిత్యమ్- ఉద్యతే- నహిసర్వత్రావయవశక్తిరేవ నయితేకైరిత్యస్థినియమః- అన్యథాగమేదోఽఇ తి త్వస్మత్కాగోశబ్ద స్య జంగమవాచిత్య ప్రసంగాత్- స్థితాయాగోరవాచక త్వ ప్రసంగాచ్చ- అతశ్శేషిణి పరిశబ్ద రూఢః- అన్యథా వృద్ధౌచ మూఢాః త న్నాధీభార్యామతస్థిః || అన్యకార్యతం కృత్యావధర్మవ్యామనర బ్రహ్మితి న్యాయేనపతుస్సంరక్షకే తుత్రైపతిశబ్ద వ్యవహరప్రసంగాదిత్యాయః ||

౪౦ — సమజత్సేవిద్యార్ — పూర్వోక్తః కిష్టసాన్వింతర్యామితి ప్ర తిపత్తవ్యః- యద్వాఅస్మిన్నైవమాక్య పూర్వోక్తత్వాద్భ్రమభాదికృతలెవమా

వాణి, విత దాత్వమిదం సర్వమ్, అన్తఃప్రవిష్ట శ్శాస్త్రజ్ఞానాం సర్వాత్మా, యతస్సనిత్యత్వాత్సర్వోన్మాయమాత్మాన వేదయన్యత్తా శరీరం యతస్సానమన్తరోయమయతి ఏకసర్వభూతాన్తరాత్మా అపహతపాప్తాదివ్యోదేవ ఏకోనారాయణ ఇత్యేవమాదినా శాస్త్రేణ జీవాత్మశరీరకం పరమాత్మానమవగమ్య, జీవాత్మవాదినా మహాంత్యమాదిశబ్దానామపి పరమాత్మనేవ పర్యవసానం జ్ఞాత్వా, మామేవ నిజానీహి మాముపాస్మేతి స్వాస్మి శరీరకం పరమాత్మానమేవోపాస్మ్యత్యేనోపదిదేశేతి-

౨ వామదేవత్- యథా వామదేవః పరస్య బ్రహ్మణ స్సర్వాన్తరాత్మత్వం, సర్వస్య దత్తచ్ఛరీరత్వం, శరీరవాదినాం చ శబ్దానాం శరీరణి పర్యవసానం, పశ్యన్నహమితి స్వాత్మశరీరకం పరం బ్రహ్మ నిదాశ్యతత్సామానాధికరణ్యై నమనుసూర్యాదికవ్యపదిశ్శతితైర్నితత్వశ్చన్నప్తిర్వామదేవః ప్రతిపేదేహం మనురభవం సూర్యశ్చాహంశ్చీవాన్తపిరస్మిన్ ప్రతిత్వాదిహ. యథా చ ప్రహ్లాదః, సర్వగత్వాదనన్తస్య సపివాహమవస్థితః మత్తస్సర్వమహంసర్వం మయి సర్వం సనాతనేతి త్యాదివదతి.

౩ అస్తికాపీకరణే జీవవాదిభిశ్చ బైర్బద్ధి శేషాభిధాయిభిశ్చోపాస్యభూతస్య పరస్య బ్రహ్మణో భిధానేకారణం బోధ్య పూర్వ

స్య సామ్యాయాహ|| యతస్సనీతి||

౨ సూత్రఖండిం వ్యాచక్షే|| యథేతి|| పశ్యన్నన్త్యజై న తత్కైత త్పశ్యన్నన్త్యై దావ్యభ్యాతమ్- ఉక్తం విశదయతి|| యథాచేతి||

౩ అనన్తరసూత్ర మవతారయతి|| అస్మిన్నీతి|| త్యాప్త్యైవ భాష్యకై చ కారణమిత్యనిప్రేతమ్- ఉపరితన గ్రన్థానుగుణ్యాత్ ప్రయోజనతయా కారణం ని

స్యత్వేవక్తృస్య హ్రూత్పత్వాదిగుణకజీవవిశిష్టతయః ఆయుష్ట్యేన్ద్రియనిశ్రయ సహజత్వశరీరాత్మావకత్వాదిగుణవిశిష్టప్రాణవిశిష్టతయా అనందత్వామృతత్వాది స్వరూపేణ చ విశిష్టస్య సాన్త్యత్వే సూపాసనం విధియతే- ఏవం సత్యసాపాసనవిధానకృతవాక్యశేషశక్త్యా నావరాశిరిద్రష్టవ్యమ్- ఇతి ప్రథమాధ్యాయే ప్రథమపాదః||

కమాహ.

సూ. జీవముఖ్యప్రాణలిక్ష్ణా నేతిచేన్నోపాసా

త్రైవిధ్యాదాశ్రితత్వాదిహతవ్యోగాత్ || 30 ||

నవానంవిజిజ్ఞాసీత వక్తారంవిద్యాత్ త్రిశేర్షాణంత్యాష్ట్రమహా
నమ్ అరుజ్ఞానానానా సాలాపృథేభ్యః పాత్రయచ్చమిత్యాది జీవలి
క్ష్ణాత్, యావదస్మిన్ శరీరేప్రాణోపసృతితావదాయుః ఆధఖలు
ప్రాణిపవ ప్రజ్ఞా త్సేదంశరీరం పరిగృహ్యత్యాసయతీతి ముఖ్య
ప్రాణలిక్ష్ణా పృథాధ్యాత్మసమ్మన్థ భూమేతిచేన్న- ఉపాసాత్రై
విధ్యాత్ హేతోః. ఉపాసనాత్రై విధ్యముపదేష్టుంత స్తచ్చబై
నాభిధానం నిఖిలకారణభూతస్య బ్రహ్మణస్త్విహాపేణాను సన్ధా
నం, భోక్తృవర్గశరీరకత్వానుసన్ధానం, భోగ్యభోగోపకరణశరీర
కత్వానుసన్ధానం చేతి త్రివిధము సన్ధానముపదేష్టుమిత్యర్థః-

౨ తదిదంత్రీవిధంబ్రహ్మనుసన్ధానం ప్రకరణాన్త రేష్వప్యా
శ్రితమ్ సత్యంజ్ఞానమనంతంబ్రహ్మ ఆనందో బ్రహ్మత్వాదిషు స్వ
రూపానురధానమ్ తత్సృష్ట్వా తదేవానుపావిత్రీ తదనుప్రవిశ్య
సచ్చత్యచ్ఛాభవత్ నిరుక్తంచానిరుక్తంచ నిలయనంచానిలయనంచ
విజ్ఞానంచావిజ్ఞానంచ సత్యంచాన్యతంచ సత్యమధవదిత్యాదిషుభో
క్తృశరీరతయా, భోగ్యభోగోపకరణశరీరతయా, చానుసన్ధానమ్-
ఇహాపవకరణేతత్త్రివిధ మనుసన్ధానమయ్యత ఏవేత్యర్థః.

వక్షతమ్ ఉపదేష్టుమితి వక్ష్యమాణత్వాత్ || బోధ్యపూర్వకమితి || సతూక్తప్రతి
క్షేపానాంబోధ్యం, కింతు ప్రయోజన ప్రశ్నశ్చేద్యముఖేన కృత్యైత్యర్థః-

జీవముఖ్యప్రాణలిక్ష్ణా నేతిచేన్నోపాసా త్రైవిధ్యాదాశ్రితత్వాదిహ
తవ్యోగాత్ — || సవారమితి || సవరం ముక్తార్థం, మాంచ విజానహిత్యర్థః-
ముఖ్యత్వా దిన్ద్రియగృహణః. త్రివిధ్యం విస్తృతమితి నిఖిలేతి || స్వరూపేతి ||
అవ్యాకరణగుణవిష్టానుసన్ధాన మిత్యర్థః-

౩ త్రైవిధ్యమానసిద్ధసతి హ్యయం నిర్వాహణం శక్త్యా మాశ్రిత
త్వాదిత్యేన ద్వావిపక్షే || తదిదమితి || బ్రహ్మవిపతి ప్రత్రమా త్రైవిధ్యోక్తి
శ్చేద్యతయేతి భావః- ఇహత్వాదికం ద్వావిపక్షే || ఇహతి || ఆనందోపకరణ, మా
ముపాసన్వీ, ప్రాణాన్నేత్యుత్పాతపపద్యతైత్యర్థః-

(308)

ఇంద్రప్రాణాధికరణమ్-

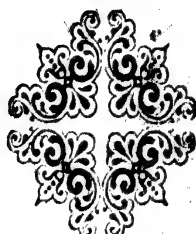
3 ఏతదుక్తంభవతి- యతిహిరణ్య గర్భాదిజీవ విశేషణాం
ప్రకృత్యాద్యచేతన విశేషణాంవపరమాత్మా సాధారణధర్మయో
గః, తదభిధాయనాంశబ్దానాం పరమాత్మవాచిశేబ్దే స్వామీనాధిక
రణ్యంవా, దృశ్యతే, తత్రపరమాత్మనస్తత్త్వద్విదచిద్విశేషస్తరాగ్న
త్వానుసంధానం ప్రతిపిపాదయిషితమితి. అతోఽత్రైంద్రప్రాణశబ్దవి
ర్దిష్టోజీవాదర్థా న్తరభూతః పరమాత్మైవేతస్మాద్ధమ్-

సమాప్త మింద్రప్రాణాధికరణమ్-

ఇతిశ్రీమద్భగవద్రామానుజవిరచితే శారీరకమిమాంసాభాష్యే
ప్రథమస్యాధ్యాయస్య ప్రథమఃపాదః-

3 సామాన్యేనదిదదిద్విశిష్టధీహ్యన్యత్రక్రూరా, నతుదిద్విశేషవిశిష్ట విష
యేత్యత్రాహ|| ఏతదుక్తమితి|| యత్రేతి|| నాంతుంనయః శబలం ప్రతీక్షానవిద్యా
మాత్రఇతిభావః- విశిష్టధీవిషయాత్మా సకద్వయమహ|| పరమాత్మా సాధారణేతి||
మానసిద్ధత్వావిశేషాద్విదదిద్విశిష్టవిషయధీః కాశ్యత్కర్మః- అధికరణార్థం
నిగమయతి|| అత ఇతి||

ఇతిహరితకులలితకాగ్నిజయినునునా, శ్రీరంగరాజవిద్యాకృత్తవద్ధ
వ్యాసాపరనామధేయేన శ్రీమద్వరదరాజాచార్యపాదసేవాసమధికత భగవద్రా
మానుజవిరచితశారీరక మిమాంసాభాష్యహృదయనశ్రీసుదర్శన సూరిశావిరిభూ
యాం శ్రుతప్రదీపికాయాం ప్రథమస్యాధ్యాయస్యప్రథమఃపాదః||

శ్రీకామ్యే-

ప్రథమాధ్యాయే ద్వితీయపాదః-

సర్వతఃప్రసిద్ధ్యధికరణమ్.

౧ పృథమేపాదేంద్రితవేదఃపురుషాకర్మమీమాంసాశ్రవణాధి

క్షతప్రదీపికా-

౧ ప్రత్యధికరణమనుగతస్య ప్రథమపాదార్థస్య త్రిపాదీసంగత్యర్థంబు
ద్విస్థిత్యా య త్రిపాదీసూత్రవిషయభూతతాత్పర్యానాం ప్రాగుక్తన్యాయవిషయ
తయా తస్యా ఆరంభణీయత్వసిద్ధయే చ ప్రథమపాదార్థికరణార్థానుక్రమః-
శాస్త్రాగ్రమంబునీద్యధాత్వా శ్చతుస్సుత్రా అర్థాత్పృథమపాదేసంగతిః-జ
న్మాదీ త్రిసూత్రాః ప్రథమీనా రంభుత్వా త్ ప్రథమి తాత్పర్యానుక్రమేనా
స్త్రాగ్రమంబునీద్యయిత్యుక్తమ్- జన్మాదీ త్రిసూత్రాః ప్రథమపాదేవిశేషసంగ
తిశ్చ- చిదచిద్విలక్షణవస్తులక్షణజన్మాదీపరత్వాత్- చిదచిద్విలక్షణవస్తు స
ద్యాహ్ పాప్రథమపాదార్థః- శాస్త్రాగ్రమేతి పదముత్తరత్రానువత్సేద చ
తుస్సుత్ర్యర్థంబా ప్రథమధికరణార్థమాహ||అధీతే|| జన్మాద్యధికరణార్థ

విషయవాక్యదీపికా-

౧ కాటీల్యవిద్యా ప్రమూయతే — సర్వంఖర్విదం బ్రహ్మతజ్జలానితి
కాన్తఉపాసీత — కాయత ఇతిజమ్- రీయత ఇతిలమ్- జలశబ్దా దిప్రత్యయాం
తా- అనితీత్యన్- అనితీతవీర్యర్థః- క్విబంతోవిజంతోవాయంతమ్- తస్య
జలా, తజ్జలాన్- ఇతికాత్వర్థః- సర్వశబ్ద సర్వశరీరకవరః- ఇదమి
త్యేత ద్రవహ్నససర్వస్య వాచితేషణమ్- అతశ్చతజ్జత్వాత్తల్లత్వాత్తదనోత్వా
త్సర్వాత్సకం బ్రహ్మేతికాంతసమస్తపాసీతేత్యర్థః- అతతజ్జత్వతల్లత్వేస్థూ
లచిదచిద్భూతక బ్రహ్మగతే- ఉపాదానూపాదేయభావస్యాభిన్ననిష్కత్వాత్- త
దకాత్వరూపం తన్నియమ్యత్వంతుస బ్రహ్మగతమ్- బ్రహ్మణస్తదసంభవత్-
అపితుచిదచిన్మాత్రగమితి ద్రష్టవ్యమ్- భగవతా భావ్యకృతాసర్వం ఖర్వి
దంబ్రహ్మతజ్జలానితి కాంతఉపాసీతేతి సర్వోత్పత్తిస్థితీప్రళయకారణత్వేన
సర్వస్యాత్సతయా అనుప్రవేశకృతజీవయిత్యత్వేనచ సర్వాత్సకం బ్ర
హ్మపాసీతేత్యుపాశనం విధాయేతిభాషితమ్- వ్యాసాన్యైశ్చబ్రహ్మత్సక
త్వం సర్వస్యశాస్త్రాగ్రవగమ్య, సర్వభూతాత్సక తాతజగన్నాథ జగన్స
యే, పరమాత్మని గోవిందమిత్రామిత్రకథా మతభిక్తుకరీత్యా రాగజ్యేషాదిర
హితస్సనో వక్ష్యమాణగుణకం బ్రహ్మపాసీతేత్యర్థఃఇత్యుక్తమ్- వక్ష్యమాణ
గుణకం బ్రహ్మేతి పదతాంవ్యాసార్యాణామయమాశ్చయః- సర్వంఖర్వీతి వా
ఖ్యోక్తసార్యాత్సర్వంతునూపాస్యగుణతయా విహితమ్- ఉత్పత్తిశబ్ద సార్యాత్సర్వ

గతకర్మయాథాత్మ్యవిజ్ఞానః కేవలకర్మణామల్పస్థిరఫలత్వమవ
 గమ్య, వేదాంతవాక్యేషుచాపాతప్రతితానన్తస్థిరఫలబ్రహ్మస్వరూః
 తదుపాసనసముపజాత పరమపురుషార్థాలక్షణమోక్షాపేక్షో, ప
 ధారితపరిష్కృన్నవస్తుబోధనశబ్దశక్తిర్యేదాంతవాక్యేనాం పరస్మిన్
 బ్రహ్మణినిష్పితప్రమాణభావస్తదితి కర్తవ్యాతాయాపశాగ్రిరక మీ
 మాంసాశ్రవణమారభేతేత్యుక్తం శాస్త్రైరమృసిద్ధయే. అనన్తవిచ
 త్రస్థిత్రస్థురూపభోక్తృభోగ్యభోగోపకరణభోగస్థాన లక్షణనిఖిల
 జగదుదయవిభవలయమహానన్దైకకారణం పరంబ్రహ్మ యతోవాఇ

మాహ॥ అనన్తైరి॥ మహానందైకకారణమితి తద్విజ్ఞానస్వేతి భరితాన్తః

గుణావరుద్ధ మనూమయత్వాదివక్ష్యమాణగుణవిధానానుపవర్తి ప్రసంగాత్-
 ననాపాసనూత్పత్తివాక్యశ్రుతస్య సార్యాత్సస్యాదివక్ష్యకథమధ్యపగతవ్య
 తివాచ్యమ్- సర్వంఖలిదం బ్రహ్మతజ్జలనిత్యస్య వాక్యస్యఖిలశబ్దకృతన
 ప్రసిద్ధవన్నిదాశనశాంత ఉపాసితత్యైకైకవాక్యత్వస్య నివారితత్వాత్-
 నన్యూపాసితఖిలుఇతి వదనవ్యక్తిఘటకే- అతస్సార్యాత్సస్యాపాసనూత్ప
 త్తివాక్యశ్రుతత్వాభావాచ్చాంత ఉపాసితేతివాక్య ఉపాస్యాకాంతాయాం శ్రా
 ర్యవాక్యప్రతిపన్నస్య బ్రహ్మరూపసమీక్షామత్రస్యేవాపాస్యతయాఅన్వయః-
 నతుసార్యాత్సవిశిష్టస్య- తతశ్చోత్పత్తిశిష్టసార్యాత్సాన్త శబ్దోధాన్తవక్ష్య
 మాణ మనూమయత్వాద్యనన్వయశాంత- సర్వాత్సకం బ్రహ్మోపాసితేతి త
 దధానిదేశకభాష్యపి సర్వాత్సకత్వం నూపాస్యగుణతయానిదిద్దమ్- అపి
 తూపాస్యబ్రహ్మణః స్వరూపకథనమాత్రపరమితి- ఏతద్దృశ్యం తైకంక
 తవప వణితమ్- ననుబ్రహ్మత్సకత్వం సర్వస్యశాస్త్రాదైవావగమ్య రాగద్య
 ముదిరహితస్సోపవక్ష్యమాణగుణకం బ్రహ్మోపాసితత్యైకైకైవ వ్యాసాన్త్యైర
 వాక్తవ్యాత్తదైక వాక్యత్వశుభం తజ్జలనిత్యంతస్య పుతగాన్త్యైకత్వకల్ప నా
 యుగాత్సాన్త్యైకస్యాత్పత్తి వాక్యవిహితత్వేపి మనూమయత్వాదీనామూత్పత్తి
 శిష్టగుణాదిరూపనన్వయో దోషభావాచ్చ వాక్యభేదకల్పనంవా కాండియవి
 ద్యాయాం సార్యాత్స స్యానూపాస్యత్వకల్పనం వావ్యర్థమితిశ్చ- ఉపాసీ
 తేత్యనేనవాక్యైకవాక్యత్వాధ్యుపగమిపి పదైక వాక్యత్వని రాకరణదోషభావా
 చ్చాన్ని హేతురయాన్వితస్య సార్యాత్సస్యాపాస్యగుణత్వ ప్రమాణభావాదితి
 వ్యాసార్యాభిప్రాయాత్- ననుబ్రహ్మణస్సర్వాత్సకత్వాద్యత్రక్వదితిప్రయమా

మానీభూతానీత్యాది వాక్యం బోధయతీతిచప్రతిపాది. జగదేకకారణం పరంబ్రహ్మసకలేతరప్రమాణావిషయతయాశాస్త్రైకప్రమాణకమిత్యభ్యధామ. శాస్త్రప్రమాణకత్వంచ బ్రహ్మణః ప్రవృత్తిని వృత్త్యన్వయవిరహేపిస్వరూపేతైవపరమపురుషార్థభూతేపరప్రకృత్యహి వేదాంతవాక్యనాం సమన్వయాన్నిరుహ్యతత్త్వబ్రూమ. నిఖిలజగదేకకారణతయావేదాంతవేద్యం బ్రహ్మచేక్షణాద్యన్వయాదానుమానికప్రధానాదథాన్తరభూతశ్చేతన విశేషపవేత్తుపాపీపదామ. సచస్వాభావికానవధికాతిశయానన్దవిపశ్చిత్తనిఖిలతనభయాభయహేతుత్వ సత్యసజ్జల్యత్వ సమస్తచేతనాచేతనాన్తరాత్తత్వాదిభి ర్భద్రముక్తోభయా వస్థాజ్ఞేవ శబ్దాభిలషనీయాచ్ఛాథాన్తరభూతత్వతేన సమాతికథామహి. సచాప్రాకృతాకర్మనిమిత్తస్వాసాధారణదీప్యమాపత్తిత్యుదైతిరామ. ఆకాశప్రాణాద్యచేతనవిశేషాభిధాయిభిజగత్కారణతయా ప్రసిద్ధవన్నిదేశ్యమానసస్కతేతరచేతనాచేతన నిత్యుణస్సపవేతనసమగరిష్కహి. పరతత్త్వాసాధారణవిరతిశయ దీప్తియుక్తజ్యోతిశ్శబ్దాభిధేయోద్యుగమృన్ధితయాప్రత్యభిజ్ఞానా తస్యవేత్త్యాతిష్ఠామహి. పరమకారణాసాధారణమృతత్వప్రాప్తిహేతుభూతః పరమపురుషపవశాస్మి దృష్ట్వీన్ద్రియశబ్దైరభిధీయతత్త్వబ్రూమహి.

కృతి- అబ్రూమసీత్యంతం ఘటాభం తత్తత్పదానాం ప్రముఖపత్త్వమ్.

అస్యాది ద్వైపాదేరాత్మద్వయపర్యవసన్నశ్చై నాయుక్తత్వార్తశాస్త్రస్సమ్మపాసీతేత్యుక్త బ్రహ్మపాసీతేతి కథమవగమ్యతే, సర్వభిర్విదం బ్రహ్మేత్యస్యశకుమవిభక్త్యర్థవాదభూతస్యాపాస్య సమర్థకత్వాభావాంతే, తస్మాత్- శకుమవిభక్త్యర్థతయానిర్దిష్టస్యాపి బ్రహ్మణఃపాస్యా కాక్షాపూరకత్వస్యాపి సమ్మవార్త. అన్యార్థతయావిస్మయాకన్యనిర్దిష్టం బ్రహ్మవిహాయేపాస్యాన్తరకల్పనస్యాశుచితత్వార్త. మూలతత్త్వాణాం పరివాస్యావచనం కరోతీత్యత్రమూలతత్త్వస్యకథాపరివాససే అపాదానరయాన్విరస్యా ప్యాకాక్షావశేనూపచేషం కరోతీత్యనేనాప్యన్వయాభ్యవగమాదితి ద్రష్టవ్యమ్.

౨ తదేవమతిపతితసకలేతర ప్రమాణ సమ్భవ నాభూమిస్స

౨ పూర్వాయురోధేనానుసంధేయం పాదార్థమాహ॥ తదేవమతి॥ అతిసరి

౨ వికలముపాసనం శాస్త్రీ — అథభుక్తమయఃపురుషః, యథా క్రతుస్సీనోకపురుషాభవతి తథాఃక్రత్యభవతి — తంయథాయథోపాస తే తత్తేవ భవతీతిక్రత్యస్తరార ఇహలోకపురుషయథాక్రతుర్యథోపాసనః తత్తేవేతఃప్రత్యాముష్మిన్మూలేభవతి. తతోహలోపురుషః క్రతుమయః క్రతు ప్రధానః. ఉపాసనాప్రధానశత్యర్థః. తతశ్చోపాసనస్యైవమితరమత్వాత్ సర్వధానుష్ఠయమిత్యర్థః.

౩ ఏవంవిహితం బ్రహ్మోపాసనం మమోమయత్వాదికాస్తరవిధానా యానువదతి — సక్రతుంకుర్వీత — సపురుషఃక్రతుం బ్రహ్మోపాసనంకుర్వీ తత్యర్థః.

ర — మమోమయః ప్రాణశరీరాభారూపస్సర్వసజ్జీవిఆకాశత్వా సర్వ కర్మాసర్వ కామస్సర్వ గన్ధస్సర్వ రసస్సర్వయిత మధ్యాత్మైవాక్యనాద రః — మమోమయః పరిశుద్ధమమోమాత్రగ్రాహ్యః. వివేకాదిసాధనసస్త కానుగృహీతపరమాత్మోపాసన నిర్మలీకృత మమోమాత్రగ్రాహ్య త్యత్యర్థః. ప్రాణశరీరః జగతిసర్వమం ప్రాజానాంధారకః. ప్రాణాయామ్యశరీరం ఆ థేయం విధేయం తేవభూతశ్చ సప్రాణశరీరః. ఆధేయత్వవిధేయత్వ తేవ త్యానామేవ శరీరశబ్ద ప్రస్ఫుటినిమిత్తత్వాత్. భారూపః భాస్వరరూపః. ఆ దిత్యవణం తమసంపరస్పాత్, పశ్యతేరుక్తవణమిత్వాదివాక్యప్రతిపన్నాప్రా కృత స్వాసాధారణనిరతిశయకల్యాణగుణగణ నిరతిశయదీప్తియుక్త విద్రుహ కాలీన్యర్థః. సత్యసజ్జీవుః. అప్రతిహతసజ్జీవుః. ఆకాశత్వా ఆకాశ వర్ణుచ్ఛిస్సర్వస్వరూపః. సకలేతరకారణభూతస్యా వ్యాకృతాకాశస్యాత్ భూతఇతివా ఆకాశత్వా. స్వయంభూ ప్రకాశతేఅన్యాయే ప్రకాశయతీతి ఆకాశత్వా. సర్వకర్తా. క్రియితఇతికర్మాసర్వం జగద్యన్యకర్మాసాసర్వ కర్మా. సర్వావా క్రియాయస్యాసాసక్యకర్తా. సర్వకామః. కామ్యస్తఇతి కామాః. భోగ్యభోగోపకరణాదయః. తేపరిశుద్ధాస్తస్యసనీత్యర్థః. సర్వగన్ధ స్సర్వరసః. అశబ్దమస్పర్శమిత్వాదీనా ప్రాకృతగన్ధ రసాదిని మధాదప్రా కృతాస్వాసా ధారణానిరవద్యా. నిరతిశయాః కల్యాణస్వస్య భోగ్యభూతా స్సర్వవిధాకర్తరసాస్తస్యసనీత్యర్థః. సర్వయితమధ్యాత్మః. ఉక్తంసర్వయితం గుణజాతంఅధ్యాత్మస్వీకృతవా. ఇత్యా బ్రహ్మజాతితి వర్ణకర్తరిక్తప్రత్య యః. అర్కఅద్యజనైవా. అవాః. వాకఉక్తిః. సౌస్యనాస్తిత్యవాః. కితఇత్య

తీరభినిర్దిశ్యతాభిప్రీతీయతే.

౨ తత్రసంశయః కిం మమోమయత్వాదిగుణకః తేత'జ్ఞః, ఉతపరమాత్మై-

౩ కింయత్త్వమ్. తేత్రజ్ఞః ఇతి. కుతః. మనఃప్రాణయేః తేత' జో పకరణత్వాత్, పరమాత్మనస్తు అప్రాణోహ్యమనాఇతి తత్ప్రతిష్ఠేకావృ. నవ సర్వంభిల్పిదంబ్రహ్మభిపూర్వనిర్దిష్టం బిహ్యోతోపాస్యతయా సమృద్ధం శక్యతే- శాస్త్రఉపాసితేత్యుపాసనోపకరణశాస్త్రనిర్వృత్త్యుపాయభూతబిహ్యోత్కతోప దేశాయోపాస్త్ర

S. 16536

త్యాదద్విశేషం సూత్రవిషయత్వార్థామాపద్యస్తమపాత్రమ్. భాష్యస్తరానుబాధన ప్రథమయేనాసర్వం భిల్పిత్యాదేః పరవిషయత్వంపుష్కమితి అభిభిల్పిత్యాది విషయబంధం సూత్రమన్యథాభ్యుత్తమ్. పూర్వవాక్యశ్చపరవిషయత్వా దుత్తరవాక్యస్య పితరేతి తేవపరత్వశాంత్యప్రాధికరణమనారమ్భణీయ మిత్యత్రాహ॥ అత్రతి॥ విభిన్నరోపాస్య పరతయాన పూర్వేనైకవిషయతేతి తేవపరత్వశాంత్యప్రాధికరణం॥ ప్రతిపాదితస్యా పాసనస్యేతి॥ క్రతుశ్చ ఉపాసనపరః, నకుప్రాగ్విహితబ్రహ్మపాసనాంగ భూతకర్మపరః, యథాక్రతుర్విశేషఫలసంబంధదేశానాత్, తత్రతక్రతురుపాస్త్రీ, తంయతాయభోపాసత ఇత్యేతదాభ్యుత్తమ్, పాశ్చర్యాపాసనైవిహితే పితవశ్యక్రతుప్రచురత్వాదుపాస్త్ర్యంతర విధిభోపవన్నభిభావః.

౨ తత్రత్యాదిస్ఫుటమ్- ఉపకరణోపకరణీయ తత్వసంబంధ విశేషస్యాస్ఫుటత్వాదస్ఫుట్యంతరం

౩ ప్రాప్తప్రకృతం బ్రహ్మవక్రతుంకుర్వీతేత్యరోపాస్యతయాసంబంధ్యమమోమయత్వాది విశేష్యాస్యాదిశక్త్యాఽయం, కింబ్రహ్మపదస్య విధిపదాకాశ్చయ ఉతక్రతుంకుర్వీతేత్యర్థాపాస్యాకాం మయాబ్రహ్మశబ్దస్యాత్తరత్రాన్యాయ ఇతివికల్ప మభిప్రేత్యప్రథమం శిరః ప్రతిపత్తి॥ నవసర్వమితి॥ అ

౫- ఎకమపత్వాన్తత్కూడయేన జీయాన్ప్రహరాయుతాద్యా సమాపాద్యాకూడాకాద్యా క్యమకరణులాద్యా - మదీయమృతయేనాన్యోన్యపేక్షయానుత్యనాత్మత్వేన పరమాత్మాఉపాసనార్థమవస్థిత ఇత్యంతః తథానుసంకరవ్యవహారావః.

ప్రతి. నచ సక్రతుం కుర్వీతే తుపాసనసోపాసనసాక్షాత్త్వా
వ్యాసైరసమపిబ్రహ్మసమృద్ధ్యతత్త్వము క్తం వక్తవ్యం-స్వవాక్యో
తైనమమోమయ త్వాదిగుణకేననిరాకాక్షత్వాత్. మనోమయః
కాణశరీరభృత్యనన్యథాతయా నిదిష్ట్యుపభక్తి విపరిణామమాత్రే
భయాకాక్షానిష్ఠ త్విద్యే:- పవం నిర్భయేజీవత్వే పరిద్భ్యైష్వా
ప్రసంహారస్థి)త్వాపదమపిజీవపవనానాథం ప్రయుక్తమిత్య
ప్రసీయతత్త్వతి-

౪ పవంప్రాప్తేబుధుః- సర్వత్రప్రసిద్ధోపదేశాత్-మనామ
తత్త్వాదిగుణకః పరమాత్మ- కుతః- సర్వత్ర) వెరావైషుపరత్తిన్నే
బ్రహ్మణిప్రసిద్ధస్యమనామయత్వాదేరుపదేశాత్. ప్రసిద్ధిహిమనా
యత్వాదిబ్రహ్మణః- యథా మనోమయః ప్రాణశరీరనేతా, సపక్షా
స్మృతయతికాశః| తస్మిన్నయంపురుషోమనోమయః| బ్రహ్మతోహిర
ణ్యయః, హృదామనీషామస సాభిక్ష్వాప్తయ పనంఃదురమృతా సై
వస్తి, నచిత్తుషాగృహ్యతేనాపివాచా, మనసాతువిశుద్ధేన- తథా,

శ్చర్యతయానిరాకాం కుర్వాదిత్యుక్తిః- ద్వితీయంప్రతిపక్షి సచ సక్రతుం
|| అనన్యార్థేనస్యవాక్యజ్ఞేన నిరాకాంకుర్వాదిత్యుక్తిః || విభక్తిః|| ప్రథమా
స్యేవ ద్వితీ యాస్తస్యాస్యసన్యయః, అజన్యస్తత్వావిశేషాత్, విపరిణా
మస్తుస్సన్నిహితానన్యథాపదన్యై వోచితత్వభ్యుక్తః- ఉభయాకాక్షా- విభవద
మనామయాదిపదాంతై-

౪. రాధ్యాత మాక|| పవమతి|| సర్వత్రప్రసిద్ధోపదేశాత్- సర్వత్ర-
సమాన్యవిశేష శబ్ద వర్తిస్తేతివాచః- మనామాయైః సంబంధమాప్తం దక్షతం
మనామయ ఇతివాక్య- హృదేత్యత్ర సంబంధవిశేషః- నచక్షుషేత్యత్ర మమవి
షేణ సంబంధవిశేషః- ప్రాణశరీరత్వం దక్షతయతి| తథేతి ప్రాణః- ధార

౬ అన్తర్హృదయేఽవస్థితసోపాసనసాక్షాత్త్వా ప్రాప్త్యాకారమనుసన్నే
యం నిదిశతి - ఏకమతిత్వాన్తర్హృదయేక్వాయాన్ పృథివ్యాక్వాయాన్
ప్రతిజ్ఞాక్వాయాన్ చిత్రాక్వాయాన్ శక్త్యైత్యేత్య సురవ్యకర్మాసర్వకామస్స
ప్రకన్యసర్వరసస్సర్వ విదమధ్యాత్మైకాకృతాదరః - ఉక్తిర్భుః-

క్షాదిభావశ్చ పుత్యగాక్షానాః నాద్యవిద్యామూలకం విశేషోపా-
ధికోవిద్యుతపద- పరస్యతుబ్రహ్మణ సస్సర్వస్య సర్వ శక్తైరపహర-
పాక్షకానిరస్తతమస్మా త్విద్యావికోపగచ్ఛస్యసమస్తహేయాకరస-
ర్వభావోపపద్యతే. పితృగాత్రన్యపిత్వచిత్వాచిద్భిప్తాశబ్దః ప్ర-
యుజ్యతే. ఆతపవపరమాత్మాపరం విహ్వితిపరమేశ్వర స్యక్వచిద్భివి-
శేషనాదిత్యైః. పితృగాత్ర నశ్చనిర్దుక్తపాధేర్భూహత్వం చ విద్య-
తే. సదాస్త్వయిత్కం త ఇతిశ్రుతిః- అవిదుమస్తస్యైవకన్యనిమి-
త్వాన్యజ్జన్తస్స త్తిరయాగాం శబ్దబాలితిహేతు నిర్దేశోప్రపద్యతే-
తదయమకః- అయంజీవాత్మాస్యతో పరిచ్ఛిన్నస్వరూపత్వేనవి-
చ్ఛిన్నూతసస్సనాద్యవిద్యయా దేవతీర్యద్భుమవ్య స్థాతరాస్సనా-
వలకతత్వతి.

అత్రప్రతిపద్యతే- సర్వత్రప్రసిద్ధౌపదేశాత్- సర్వత్ర-
సర్వంభూత్విదమతి నిర్దిష్టే సర్వస్థానాగతి బ్రహ్మశబ్దనతదాత్మత-
యావిధియమానం పరంబ్రహ్మణ- సత్రత్యగాత్సా- కుతఃప్రసిద్ధౌప

రసయారః పరస్యతదనుపపత్తిమాహ॥ పరస్యత్వితిబ్రహ్మశబ్దః కథమిత్యత్రా-
హ॥ ప్రత్యగితి॥ దేవపాదయతి॥ ఆతపతేతి॥ ప్రవృత్తినిరుత్యేయగండశః॥
ప్రత్యగితి॥ కాతానర్వంధిర్వచాతి॥ అవిదుమతితి॥ బ్రహ్మత్వంశుద్ధి-కానగత్వం
బద్ధ-రతత్వంబ్రహ్మత్వసగ్యత్వసామానాధికరణ్యమిత్యత్రాహ॥ తదయమతి॥

రావాన్తమాహ॥ ఆత్రేతి॥ సర్వత్ర-సర్వశబ్దో నవాదకపరః, కింతువాచ్య-
తత్వతిభావః ప్రసిద్ధస్యహేతుత్వమ్, హేతుతయేక్వాన్యస్మాదీనాంప్రసిద్ధి-

యతోపాశనమిత్త్యం పరమాత్మానమస్మా చ్చరీరాప్రముత్థాయప-
రంబ్యోతిమనంపద్య నేననూచేజాధినిష్పద్యత ఇత్యుక్తరీత్యా జేవిశేషవి-
స్మంప్రాప్తాన్తితి నిత్యయమాచ మనునన్దానం కర్తవ్యమిత్యాహ- ఏతమి-
త్యత్రత్యానిరస్తువిశాక్షితి- అత్రభక్తిత్యస్య ప్రకటం కుర్వీతేత్యనాన్య-
యః మమోమయః ప్రాకరేర ఇత్యారభ్య ఏతమితి॥ బ్రహ్మభిసమృపితానీ,
త్యతర్చర్యనూమనన్దానప్రకారః- అత్రేతిశబ నిదిఃప్రస్తు మనోమయత్వాదిగుణ-
గతః క్రమవిశేష ఏకవచనధీయతే- మమోమయత్వాప్యపాస్యగుణానాన్త ఆ

దేశాత్ - నజ్జలానితి హేతుతస్సర్వంభివ్యధం బ్రహ్మప్రసిద్ధవదు
 పదేశాత్ - బ్రహ్మణోజాతత్వాద్భూహ్మణీ లీనత్వాద్భూహ్మణీవజీవన
 త్వచ్చహేతోర్భూహ్మత్యగం గర్వంభివ్యధంజగత్త్వై యహ్మ
 జగత్స్సస్థితీయూ వేదానైషుపసద్ధా శ్రుదేవా బ్రహ్మతీత్రతి
 యతే - తస్మిన్మమేవభిహ్మ - తథాహి - యతోవాక్యమానుభూతాని
 జాయంతేయేనజాతాని. జీవన్యత్యయన్యభిసంపత్తిశిక్షిణజ్ఞా
 సస్వతద్భూహ్మణ్య పత్రమృతనహ్మబ్రహ్మతీవ్యజానాత్ అసన్ద్
 ధ్యైవ భివ్యమానుభూతానిజాయంత ఇత్యాదినామూర్త్యానువాక ప్రతి
 పాదితానపదికాతీతీయానన్దయోగినో విపశ్చితః పరహ్మద్భూహ్మణ
 ఏవజగదుత్పత్తిస్థితీయూనిర్దిశ్యంతే - తథా - గతారణంకరణాధివా
 ధిహానచాస్యశ్చిద్ధానితానచాధిపత్తి తరణాధిపస్యజీవస్యాధిపః పరం
 బ్రహ్మేవ కారణంవ్యపదిశ్యతే - ఏవంసర్వత్రప్రసక్త్యైవబ్రహ్మణఃకా
 రణత్వం పసిద్ధమ్ - అతః పరబ్రహ్మణోజాతత్వాద్బ్రహ్మప్రసీనత్వాదై
 గ్రహణసామర్థ్యాత్రయాతాద్యాముపపన్నమ్ - అతస్సర్వత్ర కాలం

తయేపదేశః, బునాతావాక్సన్య ప్రసిద్ధతయేత్తిరిత్యేకా - ఉక్తంస్పష్టయ
 తి బ్రహ్మణ్యతి ప్రసిద్ధింబర్హయతి॥ తథాహి॥ యతోవాక్యతాదేశవపర
 త్వవ్యాన్వర్త్యోపదేశః॥ అనన్ద ఇతి॥ అనన్దశ్చ సాత్వజ్ఞవయ పరత్వంస్ప
 ష్టయతి॥ పూర్వానువాకేతి॥ వాక్యన్తర మాహ॥ సకారణమితి॥ కారణత్వ
 కృతతావాక్సయవ్యథావికృతిత్యభి ప్రత్యాహ॥ అతిఇతి॥ శ్రుత్యన్తరమకార
 ణతయా తావాక్సోపదేశాదిహాక్తం తాదాత్మ్యముపపన్నమితి॥ చిద
 విద్విత్తదస్య కథంలాదాత్మ్యవిత్వప్రత్యాహ॥ అతిఇతి॥ శ్రుతిరేవ - తదగ్రన్వ

మేవతోని నాశం పృథ్విగతసన్యతావిధానాదికృష్టసామ్ - తతశ్చ ప్రాప్తాను
 వాదనమహిమయత్వా ద్యనేకగుణవిధాన వాక్యోదగ్రతీత్యాద్రత్యక్తాయ
 ద్యా - విధేయానాం బహుత్వేపిత్రమూపవిధేయతావత్తదప్రత్యాక్ష వాక్యభే
 దః - యదగ్నయేద - పృథావతమే చెతివాక్యవివేచనాద్విధానంభయతావత్తద
 ప్రత్యాక్ష వాక్యభేదస్య తాంత్రికైఃపరిహృతత్యోర - తేదిత్తుప్రాప్తానాశనా
 నువాదిన అభ్యుదయేషి వాక్యవర్తియే - విధి - సమ్మవాన్వవాక్యభేదభవ
 దని -

సర్వశక్తిరం సర్వాస్థానానాం సర్వభూతంపరం బ్రహ్మసాన్తా మూర్త్యా హపితేతి
శ్రుతిరేవమనన్య బ్రహ్మణస్సర్వాస్థానానాం ముపపాద్యతస్యాపానన
ముపపాద్యతః పరంబ్రహ్మహితారణావస్థం కార్యావస్థం సూక్ష్మస్థూ
లవిద్యుత్త శక్తిరతయాసర్వదాసర్వాత్మభూతమ్. ఏవమూర్తి
తాదాస్యైవ ప్రతిపాదనేపరశ్యబ్రహ్మోగస్థితే హ్యైత్యనీకక
ల్యాణగుణాకరత్వం నవిరుద్ధ్యతే. ప్రకారభూతశక్తిరగతానాం దోషా
ణాం ప్రకారిణ్యాత్మస్యప్రసక్త్యాత్. ప్రత్యుత్తనిరతి శత్రుశ్వత్వా
పాదనేనగుణా యైవభవతీతిపూర్వమివోక్తమ్.

౭ యదుక్తం జీవస్యసర్వతాదా తస్యముపపద్యత ఇతి. రచన
త్. జీవానాం ప్రతిశక్తిరంభిన్నానా మవ్యవస్థతాదాత్మ్యైగమృవా
త్. ముక్తస్యాపాననవిచ్ఛిన్న సర్వభూతస్యాపిదగతాదాత్మ్యం జగ
జ్జన్మస్థితేవోక్తయకారణత్వ నిమిత్తంసమృద్ధతీతి జగదావ్యపారవ
త్తమిత్యుక్తవ్యతే. జీవశర్కరిపత్తత్వా జగజ్జన్మస్థితీయానాం
సపవకారణమిత్యపి ససాధీయః. తత్కర్మనిమిత్తత్వే పీత్యగవైవ
వజగత్కర్మణత్వాత్.

౮ అతిః పరమాత్మవాదప్రవృత్తా కర్మాభిధేయః ఇమమే

త్వైవాత్మస్యైవ రిత్వభావః స్థితాపిదహత్వభావః, శతుకారణదశాయాం, ర
దానిరూప్యైరిత్యత్రాహ|| పరంబ్రహ్మహిత|| ఎస్తుసామర్థ్యాత్ కణా
న్యైతిభావః- ఇతిఃపిమిత్యత్రాహ|| ఏవంభూతేతి||

౯ యదుక్తమిత్యాని సమస్తమ్|| జనకర్మ|| కర్మత్వోపాదా సకేబ్రహ్మ
ణా, కర్మత్వప్రపంచ్యమాత్రేణాతు రిత్వభావః.

౧౦ || అత ఇతి || నికమనమ్- పోషకైర్కార్య సాంప్రదాయకత్వమహ|| ఇ

౧౧ ఏవంబ్రహ్మప్రాప్తినిశ్చయేనేతస్యాపానకస్య ప్రాప్తావసరమే
స్తీత్యుపసంహరతి — యస్య స్వాకర్మానవిచిత్యానీతి — అత్రేతకర్మాధ్యా
హరన్యః- అభినవ్యుచితాస్తీ తీతికర్మస్యక్రమవాచకస్యైవ కాకాక్షిన్యాయే
సహస్వయః- ఉక్తప్రకారం యస్యాపానకస్యావానిశ్చయేస్తీ రస్యప్రా
ప్తావిచిత్యానసంభూతానీతి.

నమాత్రార్థమభియుక్తా భవమవ్యతే- యథావృత్తికారః- స
ర్వభివృత్తినిర్వాణ్య బ్రహ్మేశ్వరి.

9 మా. వివశ్రితగునోబవలైశ్శులి

నక్షత్రమూలాశ్చ కుడాః పరమూర్త్యేనోపపత్త్యై మనామయః ప్రా
ణశరీరోభాయావనసత్వనజుల్యు ఆకాశాత్సగర్వకర్మానరస్వకామ
స్సర్వగన్ధర్వస్వకర్మగన్ధర్వమిథమధ్యాత్మోవాక్యనాకరత్తితి. మనా
మయః. పరిశుద్ధేనమనస్సైకేనగ్రాహ్యః. వివేకవిమోక్షాదిపాధనన
ప్రకామగృహీతపరమాత్మోపాననవిర్భూతేన హిమవపాగృహ్యతే.
ఆపేన హేయపితృగీతకల్యాణైకలానతయాగక తేకరవిమృశా న్య
యాపతోత్యతే. మలిశమనోభిర్నినానాభివగ్రాహ్యత్యాత్ ప్రాణ
శరీరః. జగతిసర్వేషాం ప్రాణానాంధారకః. ప్రాణోయన్యశరీరమ్. ఆ
ధేయంవిధేయంశేషభూతంవనప్రాణశరీరః. ఆధేయస్యవిధేయత్వ
శేషత్వానిశరీరశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తమిత్యుపపాదయన్యతే. భాయాపః
భాస్వరభూపః. ఆప్రాకృతస్వాపాకారణనిరంతరయ కల్యాణదివ్య
భూషత్వేన నిరతిశయదీప్తియుక్త ఇత్యర్థః. సత్యనజుల్యుః. ఆ
ప్రతిహతనజుల్యుః. ఆకాశాత్స ఆకాశవిత్సృజ్యస్వచ్ఛవ్యూహ

మమవతిః సర్వంభవతి కాశ్యే సర్వాత్మనామైకంబ్రహ్మ, ఈశః, పరమాత్మ
త్యక్తః—

— విషమీతగుణావ పత్రక్య — మృదుచ్ఛా విషయత్వం నిషమీతస్యై.
తదనన్తరభావి వచన విషయత్వమితి వక్యమాత ఇత్యక్త్యం. మనూమయ్యే
సామాన్యం విశేష వాక్యగుణం వ్యాపత్తి. పరిశిత్త్యనేతి॥ ఏతేనేతి॥ అన్యై
వ కవధారణ గణాత్వ మభిప్రేతమ్॥ తద్విషయతాః॥ వివరణ॥ నిరతమా॥ అ
నేనేతి॥ మరభిప్రేతమా॥ మరనేతి॥ వ్యాపకని మృత్వావ్యాపకని మృత్తి॥ అభ
యత్వాదపిద్ధి॥ కథయత్వత్రామా॥ అభయత్వతి॥ భాషి॥ తద్ధర॥ భాషా॥
తద్ధరకత్వం॥ ఏగ్రహవ్యాపకత్వామా॥ భాష్యతే॥ అతావ ఏవతదారంభ తా

విం. ఉత్తరగోళపు క్రొత్తయర్ధగోళపు వర్షరాతిండ్రయతి — ఇతి-
స్థానాంతరీయకృందీయః—

ప:- సకలేశర కారణభూతస్యాకాశస్యాప్యాప్యభూతఇతివా ఆ
కాశాత్సా. స్వయంచ ప్రకాశతే అన్యానపిప్రకాశయతీతివా ఆకా
శాత్సా. సర్వకర్తా. క్రియతఇతికర్త. సర్వం జగద్యసృకర్తృసా
సర్వకర్తా. సర్వావాక్రియాయస్యాసా సర్వకర్తా. సర్వకామ:-
కామ్యవ్రతఇతికామ:- భోగ్యభోగోపకరణాదయ:- తేపరిశుద్ధాః
సర్వవిధానైస్యసత్త్వైర్వర్త:- సర్వగన్త:- సర్వరస:- ఆశామగ్న
ర్మమిత్యాదిప్రాకృతగన్ధరసాదినిషేధాద వాక్యతాసాన్విసాసా
రణా నిరవద్యానిరతీతయాఃకల్యాణాస్వైభోగ్య భూతాస్సర్వవిధా
గన్ధర సాస్తస్యసత్త్వైర్వర్త:- సర్వమిదమభ్యాస:- ఉక్తచరపర్య
వ్రంసర్వమిదంకల్యాణగుణజాతం స్వీకృతవాన్. అభ్యాత్రఇతి భు
క్తాబ్రాహ్మణ ఇతివతః క్రిక్తిః ప్రతిపత్తవ్య:- అవాక్- వాక:- ఉ
క్తి:- సోస్యనాస్తీత్యవాక్- కుతఇత్యాహ-అనాదరఇతి- అవాస్తస
మస్తకామత్వేనాదర్శవ్యా భావారాదరరహిత:- అతపవ-వాక్
అజిల్మక:- పరిపూర్ణైశ్వర్యత్వాచ్చిహ్లాది స్తమృపర్యవ్రంసిఖ
లంజగన్మణీకృత్యజోషమాసిన ఇత్యర్థ:- తపతేవివక్షితాగుణాః పర
మాత్మ స్వేవోపపద్యంతే-

3 || సూ. అనుపపత్తేస్తు నశాగ్రిరః||

తమిమం గుణసాగరం పర్యాలోచయతాంభద్యోత కల్పస్య శరీరగు
మృన్ధనిబన్దనాపరిమితయఃఖ సమృచ్ఛయోగ్యస్య బద్ధముక్తావస్థస్య
జీవస్య ప్రస్తుతగుణశేషమృచ్ఛగన్ధాసీనోపపద్యతఇతినాస్తిక్ ప్రక
రణేశాగ్రిరపరి ప్రహళజాణాయతఇత్యర్థ:-

తంచక్రుక్ ప్రత్యభిజ్ఞాభి సాయేణాహ|| సకలేశరీతి|| ప్రకాశయతి- స్వ
స్నాఇత్యర్థః|| సర్వావేతి|| సర్వకర్తారాస్య ఇత్యర్థః- నిషేధస్యవిహ
తవ్యతిక్తి విషయత్వమభిప్రేత్యాహ|| కుతఇతి|| కుతఇత్యత్రాహేత్యర్థః- అ
తపవ- సమవౌసామభ్యాః భావాదితి భావ:- తద్వివృణోతి|| పరిపూర్ణైతి|| ని
గమయతి|| తపతఇతి||

ముక్తేవ్యవంధవం వ్యతిరేకముభేనాహ|| — అనుపపత్తేస్తు నశా
గ్రిరః— ముక్తేస్తుపపత్త్యర్థం యోగ్యకల్పః బద్ధోక్త్యుక్తాస్తతరయా-

౪॥ సూ. కర్మకర్తవ్యపదేశాచ్చ॥

ఏతమితః ప్రాప్త్యాభిసంభవితాస్మిత ప్రాప్త్యతయాపరం బ్రహ్మవ్యప
దిశ్యతే- పాప్రప్త్యతయాచిజీవః. అతిః ప్రాప్త్యాచిజీవపాసకః- ప్రాప్త్యం
పరం బ్రహ్మపాస్యమితిపాప్రప్త్యతనృదేవేదమితివిజ్ఞాయతే.

౫॥ సూ. శబ్దవిశేషాత్ ॥

ఏవమతిత్తాన్తర్హృదయ ఇతి శాక్రిష్టపాస్యనిర్దిష్టః. ఉపాస్యస్తుప్రథ
మయా. ఏవంసమానప, కరణే వాజినాంచశు, తాశబ్ద విశేషశ్చ
యతేజీవపరయేః- యథా- వీహిర్వాయవోవాశ్యామాకోవాశ్యా
మాకశణ్డులోవాపవ మయమన్తరాన్తన్పురుషోహిరణ్మయే యథా
జ్యోతిర ధూమమితి. అత్ర అన్తరాన్తనితిన ప్రమ్యన్తేనశాక్రిరోనిర్ది
శ్యతే-పురుషోహిరణ్మయఇతిప, ధమయేపాస్యః. అతిఃపరపాపాస్యః.

౬॥ సూ. స్మృతేశ్చ॥

ఇతశ్చశాక్రిరాదన్యః సర్వస్యచాహం హృదిసన్నివిష్టోనుత్రస్మృతి
ద్వైదనమహాహనంద, యేమామేవమసమ్మూఢోహనాతి పురుషోత్త
మమ్, ఈశ్వరస్సర్వభూతానాంప్రదే శేన్దనతివర్తితామయకా
సర్వభూతాని యన్త్రాదూధాని మాయయా; తమేవశరణం గచ్ఛే
తిశాక్రిరమపాసకం పరమాశ్శానంచోపాస్యంప్రతిర్దశ్యయతి.

౭॥ సూ. అర్చకాకస్మాన్తర్హృదయపదేశాచ్చశేతిచెన్న నిచా
య్యత్వా దేవంవ్యమవచ్చ॥

అర్చకాకస్మాన్తర్హృదయపదేశః- తర్హృదయపదేశః- అర్చకాకస్మాన్తర్హృదయపదేశః- ఏ
వమతిత్తాన్తర్హృదయ ఇత్యణీయసిహృదయా యత నేస్థితత్వాత్,

— కర్మకర్తవ్యపదేశాచ్చ — స్మృతికాపాదనపరమిదం ప్రాప్తప్రా
ప్త్యేద సూత్రమ్- తతఃకిం సర్వంభివ్యక్తం హృదాస్యస్య కేవాదేదస్యేత్య
త్రాహః అత ఇతి॥

పరమసాధ్యస్య శ్రుతుమాహ — శబ్దవిశేషాత్ — అసమానభక్తి ని
జే- శాన్తిశ్రుతిః- సమానప్రకరణే శాన్తిల్యవిద్యాయామ్.

— స్మృతేశ్చ — హృదిస్థితా పుష్కాస్యాపాసకభేదే సన్నిధిదర్శితా.

— అర్చకాకస్మాన్తర్హృదయపదేశాచ్చ శేతిచెన్న నిచాయ్యత్వాదేవం వ్య

అజీయాకప్రహేయవాద్యేత్యాదివాణియస్సస్యస్వరూపేణ
 వ్యపదేశాచ్చ, నాయంపరమాత్మః అపితజీవపరః సర్వగతః సుసూ
 క్ష్యంయద్యాతయంపరిపశ్య నిధీరాత్తిత్యాదిభిః పరమాత్మనోఽప
 రిచ్ఛన్నత్యావగమాత్, జీవస్యచారాద్రవాత్రత్వవ్యపదేశా, దితి
 చేత. సైతదేవమ్. పరమాత్మైవహ్యణీయానిత్యేననివాద్యైవ
 సత్యపదశ్యతే. ఏవంభిచాయ్యైవన. ఏవంద్రక్ష్యవ్యైవన. ఏవముపా
 స్యత్యైవనేయావత్. నపునరణీయస్వమేవాస్యస్వరూపమితి. వ్యో
 మచచ్చాయంవ్యపదిత్యైవ. స్వాభావకమచత్తచాత్మైవ్యపదిత్యై
 తే, జ్యాయాకపుథివ్యాజ్యాయాన న్తరిత్రాజ్యాయాక దివోజ్యాయ
 యా నేభ్యోల్లాకేభ్యశ్చితి. అతఃపాసనార్థమేవాలిత్యవ్యపదేశః.

౨ తథాపి-

సర్వంభిర్విదంబ్రహ్మతజ్జలానితి శాన్తపాసీత
 తిసర్వోత్పత్తిప్రళయకారణ త్వేనసర్వవ్యాప్తతయాఽనుప్రవేశకృ
 తజీవయిశ్య త్వేనపనర్వాన్మకం బ్రహ్మపాసీతేత్యుపాసనంవిధా
 య, అథౌలక్రతుమయః పురుషోయథా తురస్సిల్లాకే పురుషోభ
 వతితథేతః ప్రత్యేథవతీతి యథోపాసనం పాప్యసిద్ధమభిధాయ, స
 క్రతుంకుర్వీతేతిసంవిధానాన్మముపాసన మనూద్య, మనోమయః
 ప్రాణశరీరోభారూపగన్ధర్వజ్వల్యతకాశాత్తా సర్వకమాక సర్వ
 కామగ్నర్వగ్నస్సర్వరసస్సర్వమిద మభ్యాత్మో వాక్యనాదరత్తితి
 జగత్త్యైవ్యర్వగ్నస్సర్వరూపగు శాంతోపాదేయాక ప్రతిపా
 ద్య. ఏషమతత్తానర్హదయేణీయాన్ ప్రహేర్వాయవాద్వా సర్వపా
 ద్యాశ్యామాకాద్వాశ్యామాతణ్డలాద్యేత్యుపాసకస్య హృదయే
 ణీయస్త్యైవనతరాత్సత యేపాస్యస్యపరమపురుషస్యోపాసనార్థమ
 వస్మానముక్త్యై, ఏషమతత్తానర్హదయేజ్యాయాన్ పుథివ్యా
 జ్యాయానన్తరిత్రాజ్యాయాక దివోజ్యాయా నేభ్యోల్లాకేభ్యసస్సర్వ
 కమాక సర్వకామగ్నర్వగ్నస్సర్వరసస్సర్వమిద మభ్యాత్మో వాక్య

మవర్చ — అల్పవాన్మేవకాక్తే శ్చల్లీల్లాకేశ్చ్యోర్భావః. పరస్య త్వేవప
 థ్యోమాహ॥ అభివీతి॥ వివరీతం కస్మాన్మేర్విలాహ॥ తథాపితి॥ సకరతా
 విచ్ఛేదా యాభివీత్యాద్యక్తమ్. స్వరూపగుణాన్ అవ్యరకగుణాన్. పూర్వ

నాదరత్నత్య న్నర్హదయే వస్థితస్యాపాస్యమానస్య ప్రాప్త్యాకా
రంబిద్ధిశ్య. ఏవమతత్సాన్తర్హదయే పతద్భగ్వాన్ త్యేవమ్భూతం ప
రంబ్రహ్మ పరమకారుణ్యేవాన్సదుజ్జీజీవయిషయాన్తర్హదయేసన్ని
హితమితీదమనుసన్ధానంవిధాయ, పతమితః ప్రేత్యాభిసమ్భవితాస్తే
తియిథోపాననంప్రాప్తినిష్పయాయునన్ధానంవిధాయ, ఇతియస్యస్యా
దధాన వివికితాస్తిత్యేవంవిధప్రాప్య ప్రాప్తినిష్పయేపేత స్తో
పాసకస్య ప్రాప్తీనసంశయే స్తీతుప్రసంహృతమ్. అతఃపాసనా
థమర్భకౌక స్త్యమణీయస్త్యంచ.

స॥ సూ. సమ్మోగప్రాప్తిరితిచేన్నవైశేష్యాత్॥

జీవస్యేవపరస్యాపిబ్రహ్మణశ్చరీరాన్తర్హదయేభ్యుపగతంచేత్ త
ద్వదేవశరీరసమ్భవప్రయుక్తసు ఖదుభోవిభోగ ప్రాప్తిరితిచేత్.
తన్న హేతువైశేష్యాత్. నహిశరీరాన్తర్హ ర్నిత్యమేవసు ఖదుః
భోపభోగహేతుః. అపితుపుణ్య పాపయాప కర్మపరవశత్యమ్. త
త్ప్రహతపాపనః పరమాత్మనోనగచ్ఛవతి. తథాచశ్చుతిః తయే
రన్యపిప్లబంసాద్వస్త్యనశ్చన్నవో అభిచాకశీతీతి.

సర్వత్రప్రసిద్ధ్యధికరణంసమాప్తమ్.

ప్రాతరత్రవ విభక్త్యైర్నర్హద్యైర్బుద్ధ్య ముక్తమూపాధిక మిత్యర్థః.

— సంభాగ ప్రాప్తిరిత్యేన్న వైశేష్యాత్ — శరీరాన్తర్హదయే శ్చుతి
పితత్వమ్ వైశేష్యవిశేషః.

విషయవాక్యదీపికాయాం కథవర్ణి

సూ॥ అతాచరాచరగ్రహణార్ (॥ ౨౧౯ ॥) ప్రకరణాచ్చ గు
హం ప్రవిష్టావాత్సానాపరద్ధ ర్భనార్. విశేషణాచ్చ శబ్ద దేవప్రమితః। క
చ్చనార్. బోధిర్ద్ధ ర్భనార్. ఆయమనికమప్యేకేమాకరితన్నరీర యాపకవిద్య
స్పృహీతగ్ధ ర్భయిచ। వదంతి చేన్నప్రాజ్ఞహీ ప్రకరణార్. త్రయాణా
మవచైవమువన్యాసః ప్రక్షేపః। ఏవమూహసాప్రవిషయవాక్యానాప్రకరణా
యికవర్ణిప్రాదుణ వ్యాఖ్యాయతే.

౧— ఉత్తరైవాజితవసస్సర్వతేదసందదా— ఉత్తరామయమానః
వశకాన్తావిత్వస్సాచ్చుతరిగ్రహీత్యేత్యాదిసా సమ్ప్రసారణమ్. వాతైవైవృత్తా
ర్హస్సరకార్థా నిపాతః. ఫలమితి శేషః. వాదప్రసంగః. వాజేనాన్తనదానది

సాక్షాత్ కృతః క్రిత్యన్యథా తావత్కాలః తస్మాదత్యంతావధానసామాన్యమున క్రవణమున నిరసమున వికృతతాపర్యవృత్తికావయమున, తస్మిన్ కాలే, సర్వకదనం కద్యవ్యం, దహ వర్తమానకృత్త్యః క్రిత్యన్యతన క దామ్యత్యాద మ్మనాద్యుమావర్తకయితి ముచ్యతే-

౨- తస్యహ సచిత్రానామ పుత్రతప- బహువ- శన్తస్యభయభరితి బసాస్సర్వభాతుః తాత్పర్యవృత్తయే తాత్పర్యత్యాది వదనైర్బహుభావావాః-

౩- తంహుమతారగం సన్తం దక్షిణానునియమానాసు క్రద్ధావివేక- మూరంశంతం బాలకువనస్తం ముర్ఖిగౌర్వదక్షిణాసు నియమానాసుగోమ సే యమానాసు క్రద్ధా ఆస్తిగృహితిః పితృతకామప్రయుక్తా ఆవివేక ఆవిష్ట వతి-

౪ క్రద్ధా ప్రకారమవద్యయితి- పితృదకాగర్భత్యాదగర్భదాహనిరి స్థియీ- పితముతకం యాభిసా- పితృదకా- జగ్ధం భక్షితంశృణం యాభిసా- జగ్ధత్యా- దగ్ధదాహ- క్షిర్యాన్యయాభిసా- దగ్ధదాహ- ని రస్థియీ- అజ్ఞానసమర్థా- క్షిర్యా- నిష్కలాభతియావత్-

౫- అసన్తా నామయోజానానా సగచ్ఛేతాదదర- యావివంభా తాగావ, సా క్షిగౌర్వదక్షిణాద్వాదదర- ప్రియచ్ఛా- అసన్తా అసు భాయోజానా- ప్రసీద్ధా లోకాసస్సినామఖలు, తా- సయిజమానోగచ్ఛే- ఏవమనుస్థితకర్మః-

౬- సహజాతాపితరమ్, తతకన్తై ముందాస్యనీతి, ద్వితీయం తృతీ యమ్- తీయమాపదక్షిణావెనుక్యం మన్యమానోసచిత్రాతాస్యదానెనాది పి తుః క్రతుసాద్యునిచ్చా ఆస్తికాగ్రాసరః పితరముపగమ్యవాచ- తతకన్తై ముర్ఖిజేదక్షిణార్థం ముందాస్యనీతి- ఏవమన్తేనాది పిత్రాణివేద్యమాణాది ద్వితీ యం తృతీయమది పర్యాయం రన్తే ముందాస్యనీత్వభావ-

౭- తంహూవాచ, మృత్యవేత్వాదదామితి-ఎవనిర్భవమానాపితా మపితః తంపుత్రం మృత్యవేత్వాదదామిత్వక్తవా-

౮ ఏవమూక్తి పుత్రావిగత సార్వభౌకః పితరమువాచ-బహునామ మిద్రతావిగతానామమిత్యు-భవ్యమే- మృత్యునదనగర్హాణంపురలౌ మర్త్యాకాచ్ఛాది, తమమర్తరః పశ్యత్- మృత్యునదనమన సకాపిమమవిచారభి తిభావః

౯ కిం కర్మకృతా-కింవేద్యమన్య కర్తవ్యం యస్సయాద్యకవివృత్తి - తత్తాద్యకంయమన్య కర్తవ్యం కింవా-పూర్వకామస్య పృథ్వీర్నాదృశ స కారితస కింవైరమునం స్వార్-యేన ముర్ఖిగృహివతన్తై మదక్షిణం సఖలం స్వార్- అతపితకామకామితి భావః-

౧౦ సాక్షాత్సహజపితృమూర్ఖ్యం పుత్రవాక్యం క్రత్యా క్రాధావేశాన్త యామృత్య వదదామిత్వక్తమ్, తత్పకం పుత్రం మృత్యవేదామనుర్సహేతి

పశ్చాత్తప్తకృదయం పితరమాలాకృతావత—అనుపశ్య యథాపూర్వ ప్రతిప
శ్యయథావర—పూర్వ వితామహదయా యథామృతవాదం వినైవస్థితాః
యథావాపరసాధనాద్యాపి తిష్ఠంతి—తాన్వీక్ష్యతథా వర్తితవ్యమితిభావః.

౧౧— సస్యమివ మర్త్యః పచ్చతే సస్యమివాకాయతే పునః—మర్త్యశ్చ
సస్యమివాలై నాపితాలెనదీర్యతః—చిగ్గళ్యమృత్యావసస్యమివపునర్జాయతే—ఎవమనిత్యే
జీవలాక కింమృతేకరజేన—పాలయ సత్యం వైషయ మాంమృత్యవధితి భావః.

౧౨ ఎవముత్వాప్యేషిరహి పౌషిరస్య మృత్యోద్వాఃరి తిస్సా రాత్రీరన
శ్చన్మువాస- తతఃపౌష్యగతం యమం ద్వ్యాష్టావృదా డోడుః—వైశ్వాన
రః ప్రవిశ్యత్యతిథిర్భాగ్నిజాగృహన్ తస్యైతాగ్ంశాన్తిం కురన్తిహర వైవ
స్వతొదకమ్—సాక్షాదగ్ని రహతిథిర్భాగ్నిహగృహస్పృశితః తస్యాగ్ని
రతాం పాద్యాసన దానాదిలక్షణం శాన్తిం కురన్తి సంతః తదపచారణ ద
గ్ధామాభామెతి-అతః శావైవస్వత సచితేతసేపాద్యార్థముదకంహరఅహర.

౧౩ అకదజా ప్రత్యవాయంచ దర్శయంతిస్—అకాప్రతిక్షేపక్తతగంసూ
న్మతాంచ ఇష్టా పూర్తపుత్రపక్షాగ్ శ్వసర్వాన్. ఏతదవృత్తే పురుషస్యార్చ
మేధసోయస్యానశ్చస్వసతి బ్రాహ్మణాగృహ—యస్యార్చమేధసః అప్ర
జ్ఞస్యగృహే అనశ్చన్మథఃకానః అతిథిర్యసతి, తస్యాకాప్రతిక్షే- అనుత్పన్నప
స్తు విషయేచ్ఛా అకా- ఉత్పన్నవస్తు పాక్షీర్వాప్రతిక్షే- సక్తతం తత్సక్తమమ్-
సూన్మతామ్ సత్యప్రియవాచం- ఇష్టా పూర్త- ఇష్టం యాగాది- పూర్తంభా
తాది- పుత్రాన్మతాంశ్చ- ఎతదనశనరూపం పాపం వృత్తేవర్తయంతి-నాశయంతి
త్యర్థః. పృథీ వర్తనఇత్యస్సాద్ధాతొరదాదిత్వాచ్ఛపాటక్.

౧౪ ఎవం వృద్ధైరుక్తా మృత్యుర్నచి కెతసమువాచ — తిస్సా రాత్రీర్యద
వాన్సిగృ-శామేనశ్చ బ్రహ్మన్నతిథిర్నమస్యః — మే గృహే యద్యస్సా
ద్ధేతొరూ- బ్రహ్మన్నమస్మారాచూఃతథిస్త్యం తిస్సారాత్రీరభుంకాసపివా
వాన్సిర్యర్థః.

౧౫— నమస్తైస్త్వ బ్రహ్మగ్ స్వప్తిమెస్తు — శుభ్యర్థః.

౧౬— తస్మాత్పురితీర్యరాస్వతిజీవ్య— త స్సాద్ధేతొరూహ్యంస్వర్తి
యథాస్మాది త్యేనమర్థం త్రీస్వరాస్పృశి ఉజ్జి శ్యవృత్తిజీవ్యప్రాథమ్యస్వ-తవతి
పృథావేతి మదన్దుగ్రహార్థ- మనశనరాత్రిసమసజ్ఞాకాన్ త్రీస్వరాకవృత్తి
వ్యతిభావః.

౧౭ ఎవం పార్థితోనదికతాస్త్వాహ — శాస్త్రసక్తిచ్చిస్తుమనాయథా
స్యాద్వీరమన్యూర్తతమోమాభిమృత్యో — శామృత్యో మత్పుత్రాయమంపాస్య
కిం కరిష్యతీతి మద్విషయతినార్తరహితః ప్రసన్నమహామాభి, మామభి, మాంప్రతి,
మమపితాగౌతమోవిగతరూపశ్చ యథాస్మాదిత్యర్థః.

౧౮— శివః ... తదయాగ్యహారయ

ప్రేషితంకూభి మాంప్రతిప్రీతిః యథాపూర్వంప్రీతస్సన్వయః- యద్వాఅభి
వదదాశిషంపియుక్తామ్- అభివదతిసాభివాదయత ఇతిస్మృతిషుఅభివదనస్యా
శీర్వాడీప్రయోగాత్-

౧౯— ఏతత్ప్రియాశాంప్రథమంవరంవృణే— సుప్త్యర్థః-

౨౦— ఏవముక్తమృత్యుః ప్రత్యువాచ— యథాపురస్తాద్భవితాప్రతీతిః—
యథాపూర్వంత్వయిహృత్ప్రభవతా-

౨౧— ఔద్ధాంకిరారుణిమౌత్సృప్త్యుక్తః— ఉద్ధాలకఏవబౌద్ధా లక్ష్మిః-
అరుణస్యాపత్యమారుణిః- ద్వాన్యముమ్యయశావా- ఉద్ధాలకస్యాపత్యం అరుణ
స్యగౌత్రాపత్యమితివాఖ్యా- మత్సృప్త్యుక్తమదనుక్తా తః- మదనుగృహీతస్సన్-
మదనుగ్రహణిత్వర్థః-

౨౨— సుఖంరాత్రీశ్చయితావతమన్యః— త్వయిగతమన్యస్సన్ ఉ
త్తరాఅపిరాత్రీస్తుఖంశయితా-బుట్- సుఖంసిద్రాం ప్రాప్యతీరియావత్-

౨౩— త్వాంద్యశివాన్ మృత్యుముఖాత్ప్రీముక్తమ్— దృశివాన్దృష్ట
వాస్సన్నిత్యర్థః- క్వసంహాయంశబ్దః- దృశేత్సేవితవక్తవ్యమితి క్వసోరీతి-
ఖాండసాద్విశ్వవనాభావః- మత్సృప్త్యుక్తమితిద్వితీయాంతం వామద్రైషితంతస్వా
మిరియేజనా-

౨౪— నచితేవావరం ద్వితీయం ప్రాథమ్యేన, స్వర్గలోకవిత్వాదినా
మంత్రద్యయేన— స్వర్గలోకేనభయం కించనాస్తి— ఆత్రస్వర్గశబ్దా మో
క్షస్థానపరః-

౨౫— సతత్రత్వం నజరయాచితే— మేముఖ్యోత్వం సతత్రప్రభవసి-
జరయాయుక్తస్సన్నిచితే- జరాతోనచితే-తత్రవతేమానః పురుషప్రతిశేషః-

౨౬— ఉభేతిర్వాచితవాయాపిపానగోతానిగౌమదతెన్నగలోకే— అ
శనాయామఖిమ- ఆత్రాపిస్వర్గశబ్దా మోక్షస్థానపరః- ప్రసిద్ధస్వర్గస్వ
క్షయిభలస్య విరక్తనచితేతః ప్రాప్యమానత్వానుపపత్తేరితద్రద్ధవ్యమ్- ఆత్ర
వక్తవ్యముపనిషద్బాష్య ఉక్తమ్-తత్రద్రద్ధవ్యమ్-

౨౭— సత్యమగ్నిం స్వర్గమథ్యేషిమృత్యుః— పురాణాదిప్రసిద్ధసార్వ
జ్యోత్యం స్వర్గప్రయేజనకమగ్నిం కానాసి- స్వర్గాదిభ్యోయద్యక్తవ్యఇతి
ప్రయేజనమిత్వర్థాయత్- స్థండిలయాపాగ్నిస్సర్వగప్రయేజనకత్వంబో పా
సనద్వారెత్యుత్తరత్రీస్తుటమ్-

౨౮— ప్రబ్రాహ్మతం శ్రద్ధధానాయమహ్యమ్— శ్రద్ధధానాయమోక్ష
శ్రీద్ధావతః-

౨౯— స్వర్గలోకేనతవకింపిత్యతీత్యత్రాహ— స్వర్గలోకా అమృత
త్వం భజంతే ఏతద్ద్వితీయేనవృణేవరేణ— స్వర్గలోకానియమంతే- పరమప
దం ప్రాప్తాశ్చత్యర్థః- పరంభ్యతిరుపసంపద్య స్వేనరూపేణానిపపద్యతఇతి

దేశవిశేషవిశిష్ట బ్రహ్మసాక్షి పూర్వకత్వాత్స్వయాపావిర్భావలక్షణ మేక
శబ్ద తామృతత్వస్యేతిభావః-

30 ఏకముక్తిమృత్యురానా— ప్రతేబ్రహ్మరక్షమనిబోధ—తేప్రబ్రహ్మ-
వ్యవహితాశ్చేతి వ్యవహితప్రయోగః- మేకవేదకాక్షానీహీత్యర్థః-

31 జ్ఞానస్వభలండతఃయతి— స్వగ్యోమగ్నింసచితేతః ప్రజానన్ | అ
నంతరాలాపిమథాప్రతిష్ఠాం విద్ధిత్వమేతన్ని హితంగుహయామ్— అనంత
స్వవిష్టాలోకస్తత్ప్రాప్తిమేతద్విష్టాః పరమంపదమిత్యత్త రత్రవక్ష్యమాదిత్వా
త్- అభోతత్ప్రాప్త్యనంతరం ప్రతిష్ఠామలన రావృత్తిం- లభతేతిభావః-
తజ్ఞానస్వేద్యసామర్థ్యం కథంసం భవతీతిమన్యమానం ప్రత్యాహ-విద్ధిత్వ
మేతన్నిహితంగుహయామ్ బ్రహ్మాపాసనాక్షరయా త్యారత్ జ్ఞానస్వమా
క్షమాతుత్వలక్షణమితస్త్వయాపం గుహయాంసహిత మన్యేనానంత- త్వంబా
నీహీతిభావః- యద్యాజ్ఞా నాభాస్వవిదేబాభాభా కత్యసంభవాదగ్నింప్రజా
నం స్వమనంత లాకాప్తిం ప్రతిష్ఠాంలభన్యేత్త్యత్త హేతుహేతు మద్భావస్య
ద్ధౌభవతి- ప్రజానన్- లక్షణ హేతువీరితి శక్తృవ్రత్యయః-

32 అనంతరం మృతివాక్యమ్— లాకాది మగ్నింరముఖాచర్తస్య—లో
కస్యాదిం హేతుం స్వగ్యోమితి యావత్- తమగ్నిముఖా చ-

33— యాఇష్ట కాయావతీ ర్వాణ్యథానా— యల్లక్షణ ఇష్ట కాశ్చ
రవ్యాణ్యత్సంఖ్యా కాయేన ప్రకారేణ చెతవ్యాః తత్సర్వముక్త వానిత్యర్థః-
యావతీరితి పూర్వ సమాధానాండసః-

34— సచాపి తత్సర్వపదద్య భాక్తమ్— తచ్చురీతవాన్ సర్వం తత్త
వలనూదిత వానిత్యర్థః-

35— అథాస్య మృత్యుః పునర వాహతుష్టః— విద్యస్యగ్రహణ సామ
ర్థ్యాదర్శనైస సంతుష్టః పునరభ్యుత్థావ-

36— తమబ్రహ్మీయమాణామహర్మా— సత్తుష్టమహ మనానదిత
సమబ్రహ్మ-

37— పరంత వెమాద్యదదాసిభావయః— పునశ్చతు భాంవరం ప్రయ
చ్ఛాసి-

38 కింత్రానా— తతైవ నామ్న భవితాయమగ్నిః— మయేవగ్యమా
నోగ్నిస్తైవనామ్న నాదితేత ఇతిప్రసేద్ధౌ భవతా-

39 కించ— స్మృతాంతే మామనేక రూపాంగ్యమా— స్మృతాంకల్ప
వరీంతనేక రత్నమయాం రత్నమూలాం స్వీమర్విర్యభావః-

40 పునరపి కర్మాశ్చాతి— త్రిజాదిత స్త్రిధిరత్యసంధిం త్రికర్మ
కృత్తరతి జన్మమృత్యు— త్రిజాదితేతః- అయంబావయః పవతేతిత్యాద్యమహా
క.త్రయాధ్యాయా- త్రికర్మాకస్మిన్ యజనాధ్యయన దానకృత్- పాకయజ మ-

విర్యక్త సామ్యము కృత్వా- త్రిభిరగ్నిభి స్త్రిభిరనుష్ఠితై రగ్నిభిస్సంధింప
రమాత్సాపానవన సంబంధ మెత్యపాప్యజ్ఞస్స మృత్యుతర తీత్యర్థః- కరో
తితద్య నపునర్మజాయత ఇత్యనై నైకారథ్యార్- ఏవమేవహ్యాయం పుస్త్ర స్త్ర
యాశామేవ చైవమితిసూత్రై వ్యాసాశ్చైర్వివృతః-

౪౦- త్రిభిరత్యసంధిమితినిర్దిష్టమంగిళాతంపరమాత్సాపానసమాహ-
బ్రహ్మజ్జం దేవమిద్యం విదిత్వా- అయంమంత్రో విశేషణాచ్చేతి సూత్రై
భాష్యే బ్రహ్మజ్జ్ఞోజీవః, బ్రహ్మణాకారత్వాత్ జ్ఞేత్వాచ్చ, తం దేవమిద్యం
విదిత్వాశివార్హస్సము పాసకం బ్రహ్మత్సకత్వేనా వగమ్యేత్యర్థః ఇతి, వివృ
తః- దేవశబ్దస్యపరమాత్మ వాచితయాజీవపరయ్యై క్యాసంభవాద త్రత్య
దేవశబ్ద స్యపరమాత్మ త్సకత్వపర్యస్తార్థ ఇతిభాష్యేభిప్రాయః-

౪౧-నిచామ్యేమాంశాంతి మత్యంతమితి-నిచాయ్యైబ్రహ్మత్సకం స్యా
త్సానం సాక్షాత్సృత్యేమాం త్రికర్మకృత్తరతీతి పూర్వమంత్రేనిది- ష్టం
సంసారయాపనర్థశాంతి మతీత్యర్థః-

౪౩- త్రిణాం కేతస్త్రియమిద్విదిత్వా - త్రిణాచితేతడక్తార్థః- త్ర
యమీతద్విదిత్వా బ్రహ్మజ్జ్ఞం దేవమిద్యమితి మంత్రేనిది- ష్టం బ్రహ్మశ్రీయా
పం తదాత్మకస్వాత్మ స్వరూపం త్రిభిరత్యసంధిమితి నిర్దిష్టగ్నిస్వరూపంచ
విదిత్వాగురూపదేశేన కాస్త్రీతీవాజ్ఞాత్వా-

౪౪- యవపం విద్యాగ్భిను తనాచితేతమ్- ఏతాదృశాభో త్రయా
నుసంధానపూర్వకం నాచితేతమ్నియ్యేనుతే||

౪౫-సమృత్యపాశానురతః ప్రణాద్య- మృత్యుపాశా వ్రాగద్యేమిలిత
ణాన్ పురతశ్చిర పాతాత్పూర్వమేవ ప్రణాద్యతిరస్కృత్య జీవద్ధికాయా
మేవరాగాది రహితస్సన్నిత్యర్థః-

౪౬- శౌకాతి గౌమాదతెస్వగలోకే- పూర్వమేవవ్యాఖ్యాతమ్-

౪౭- యేవావ్యేతాం బ్రహ్మజ్జ్ఞత్సభూతాంచితంవిదిత్వాచిను తేనాచి
కేతం| సవపభూత్వా బ్రహ్మజ్జ్ఞత్సభూతః కరోతి తద్యేన పునర్మజాయతే
- యవతాంచితం బ్రహ్మజ్జ్ఞత్స భూతాంచిత్యా బ్రహ్మత్సక స్వస్వ
రూపతయాను సంధాయనాచి కేతమ్నించినతే, సవపబ్రహ్మత్స కస్వాత్సా
నుసంధానశీలస్సగ్ అపునర్భవతాతు| యద్భగవదుపాసనం తదమతివ్యతి-
తతశ్చగ్నోభగవదా త్సకస్వాత్సత్వానుసంధాన పూర్వమేవవయనంత్రిభిర
త్యసంధింత్రికర్మకృత్తరతిజన్మమృత్యు ఇతిపూర్వమత్రైభగవదు పాసనద్యా
రామాక్షసాధనతయానిది- ష్టం నాన్యదితిభావః-

౪౮- ఏవతేగ్నిర్మచికే తస్సన్విగ్ధః- ఉపదిష్ట ఇతితేజః-

౪౯- యమప్యతీభాద్విరీయేనవరణ- స్వప్తిత్యర్థః-

౫౦- కించ-ఏతమ్నింతతేవ ప్రవక్ష్యన్తి జనాసస్త్రుతీ యంచరంభచితే

కాభవతీత్యపక్షత్య స్వగోలోకేనభయంకించ నాస్తీత్యాదినామంత్రద్యయేన
మోక్షసాధన భూతాగ్నిమప్రాక్షమ్- అథనాతు వాదివిప్రతిపత్త్యాతద్విషయ
సందేహాశ్చాయతే- అయంస్వగోలోకేనభయంకించ నాస్తీత్యాదినామయేవ
స్వస్తాపహరపాష్పత్యాది విజ్ఞయూపతాస్స, అస్తీత్యేక, నాస్తీత్యవర- త్య
యేపదిష్ట ఏతజ్ఞానీయామితి- అతఏవప్రతివరసే ఏతచ్చుత్వాసంపరిగృహ్యమ
త్యః- ప్రపృహ్యభిమ్యుమణుమేతమాప్య సమాదతేమోదనీయం హిలభ్యేతి ఏ
తత్ప్రేక్షానుగుణ్యమేవద్యత్యతే- అహోయథోక్తవివార్యః-

౫౨- ఏవంముక్తస్వరూపం పృష్టమృత్యురుపదిత్యమానార్యస్యాతిగహనత
యాపారం ప్రాప్తమప్రభవతేనుభ్యేతతయావేమోపత్త్యవ్యమితిమత్వాహ--
ఇతరత్రాపి విచికిత్సితంపురా- బహుదర్శిభిరపిచేతరస్సిన్సుత్వాత్స్వరూ
పేవిచికిత్సితంసంశయితమ్-

౫౩- సమీసుజ్ఞేయమణురేవభవః- ఆత్మతత్త్వం ననుజ్ఞానమితి సూ
క్ష్మోధమః- సామాన్యతాధమఃఏవదుజ్ఞానః- తత్రాప్యయం దుజ్ఞానభి
ధావః-

౫౪- అన్యం వరం నచికేతోవృణీష్య- సుష్ట్యర్థః-

౫౫- మామోపరోత్సరతిమాస్మజ్ఞేనమ్- మోమాఇతినిషేధవీప్సాయాం
ద్విర్యవచనమ్- ఉపరోధం మాతాపిః- ఏనంమామతిస్ఫుజముంచ-

౫౬- ఏవముక్తానచికేతాఆహ- ఇతరత్రాపివిచికిత్సితంకిల- స్ప
ష్టార్థః-

౫౭- త్వంచమృత్యోయస్మసుజ్ఞేయమాత్మ- ససుజ్ఞేయమితి చక్షుదా
త్స్వరూపముక్తవాన్-

౫౮- వక్తాచాస్యత్వాద్భగన్యోనలభ్యః-త్వాద్భగత్వాద్భగత్వత్యర్థః-

౫౯- నాన్యోవరస్తుల్యఏతస్య కశ్చిత్- స్పష్టమ్-

౬౦- ఏవంనచికేతసోక్తమృత్యుర్లయస్యదురవగమతయానుభ్యేనత్యత్వ
తీతి నిశ్చిత్యసతిగ్రహణసామర్థ్యనిషయాంతరాసక్తచేతసవితాదృశముక్తాత్స
తత్త్వం సూపదేశాహామితిమత్యాముముక్షైన్యైర్వానువృత్త్యర్థం ప్రలాభయ
న్నవాచ- శతాయుషః పుత్రపౌత్రాన్వృణీష్య బహుకావహూకాహస్సిహి
రణ్యుశ్చావౌ- స్పష్టార్థః-

౬౧- భూమేర్మహదాయితనం వృణీష్య- పృథివ్యాః విస్తీర్ణమాయిత
సం మండలం రాజ్యం వృణీష్య- అథవాభూమస్సంబంధిమహదాయితనం విచి
త్రతాలాప్రాసాదాదియుక్తం గృహం వృణీష్య-

౬౨- స్వయంచటివశరదోయావదిద్ధని- యావద్వర్షాణిజీవితమిష్ట
ని తావజ్జీవేత్యర్థః-

౬౩- ఎతత్తుల్యంయదిమన్య నెవగంవృణీష్యచిత్తంచితీవికాచ- ఉ

తై నవరణపద్మ శ మన్యమపివరం మన్యనైతైర్ద్రుతి పృణీప్య ప్రభాతంహిరణ్య రత్నాదికంచితరణీవనంచేత్యర్థః-

౬౮— మహాభూతాననికేతస్త్యమేధి— ఏధిభవ-రాజెతిశబ్దః- అనైలో- ల్సర్వమశ్చరు ప్రేకవచనమ్-

౬౯— కామానాం త్యాగామభాజంకరోమి— కామానాం కామ్యమానా నామస్మరః ప్రభృతివిషయాణాం, కామభాజం, కామః కామనా, తాంవిషయ తయాభజితీకామభాజ- తంకామ్యమానాస్మరః ప్రభృతీనామపికామ నావిష యంకరోమిత్యర్థః-

౭౦— యయోకామధుల భావత్యలూ కసర్వా కామా భండరః ప్రాథమ్యస్య— ఘంజెతః యథేష్టమిత్యర్థః-

౭౧— ఇమాగ్రామాస్మ రభాస్మతూర్యాన పీద్యకాలమ్మనీయామనఃప్రైః — రథవాదిత్రసహితామయాదీయమానా స్త్రియో మనుష్యాశాండులభా ఇ త్యర్థః-

౭౨— ఆభిర్ముచ్చితైః పరిచారయస్య— మయాదత్తాభిః పరిచారికా ః పాదసంవాహనాది శుశ్రూషాంకాశయైత్యర్థః-

౭౩— నచికెతోమగ్రణంమానుప్రాక్షీః— మిగ్రణమను- మరణాన్ముక్తేః ప శ్చార్- కైర్న స్వయాపమితయావర- మరణశబ్ద స్వ దహవియోగ సామాన్య వాచినాపి ప్రకరణవశేన విశేషవాచిత్వంన దోషయితిద్రవ్యవ్యమ్-

౭౪— ఏవంప్రలోభ్యమానోపి నచికేతా అశుభితహృదయతః— శ్లో౭ భావామర్త్య స్వయదంతకైత త్సర్వేంద్రియాణాం జరయంతితైః — కాతం తకత్వకుపస్యస్తాయే మర్త్యస్వకామా నైశ్చోభావాః- శ్లోః అభావాయేషాం తత ఖాక్తాదిపద్యయస్థాయిమానభవంతీత్యర్థః- సర్వేంద్రియాణాంయదెతతైః త త్త వయంతి- అస్మరః పృథ్విభాగాహి సర్వేంద్రియపంబ ల్యావహిత్యర్థః-

౭౫— అపిసర్వం జీవితమల్పమేవ — బ్రహ్మలోపితీవితం స్వల్పం కిము తాస్సదాదిజీవితమ్- అతస్మిరజీవితాపిసరణౌర్థాతభావః-

౭౬— తతైవవాహస్తవస్మత్తగీతే — వాహరభాదయః- లిప్తంత్వితకే షః-

౭౭— నచితై నరపణియేమనుష్యః — నహిచితై నలభ్యేనకస్య చిత్త ప్రేర్ష్యేష్టచర- నజాతుకామఃకామానామిపభోగేన కామ్యతీతన్యాయాదితి భా వః-

౭౮— కించ—లపస్యమకాచిత్తమ దాగ్నిశేత్వామ్—త్వాంవయంధృష్ట సంతశ్చేద్విత్తలాభేకాభారఇతిభావః-

౭౯— తస్మాదీరణీవితాప్రాభానీయైత్యత్రాహ — జీవిష్యమామౌచవీ ి ష్యసీత్వమ్ — యావత్కాలం యామ్యేవదత్వమిశ్వరతయావరణే- వ్యత్య

యేనపరస్మై పదమ్- తావన్నర్యంత మహాకమపి తేవసంపిద్యమహ- సమాశ్చదా
క్ష్మానిత్యమేనాస్స క్షేపితాంతరః కల్పిదన్తి- వరలాభాభార్యేరపి తావదేవ
తేవసంపిద్యమహః-

౩౬- మరస్తు మవరణీయస్సపివ- యేయం ప్రత ఇతి ప్రాక్రస్తు తావ
రపివవరణీయఇతిభావః-

౩౭- అశీర్యతామన్యుతానామకేర్య- జరామరణమాన్యానాం మత్తా
నాంశ్చరూపంక్షాతాన్-

౩౮- జీర్యన్నర్యః క్వచదాస్థః ప్రజానన్- ప్రజానన్వివేకీ జరామర
ణాపల్లతోయింజనః తదాస్థః జరామరణాన్యు పశ్యతాస్పరః ప్రకృతి విష
యతాస్థానాన్ కన్యకథంభకెదిత్యర్థః- కన్యకస్థితి మిత్రాధోదక భూతభూ
మిన్య ఇత్యర్థః-

౩౯- అభిధ్యాయన్ వణారతిప్రమాదాన్- తత్రత్యాన్వర్ణ రతిప్ర
మాదా- వణాఅభిర్వణా రక్షాదిరూపవిశేషః- రతిప్రమాదాః సంభాగ
విజనితానందవిశేషః- తాన్వర్వానభిధ్యాయన్ నిలైతరయానిరూపయన్

౪౦- అన్యధీర్బలతేచేదరతుర- అత్యైవవిశేష చిరజీవితకః పీరి
మాన్స్యాదిత్యర్థః-

౪౧- యస్మిన్నైకం వివికేకస్సంభిక్తుగ్న్యో యత్యాంపరాయే మహతిబ్రూహీ
నస్తత్- మహతిపారతాళికేయస్మిన్సక్తస్స స్వరూపే సంకరతే తదవశే
బ్రూహీ-

౪౨- యేయంచరీనూతమనః ప్రవిష్టవాన్యం తస్మాన్నచిత్రతావ్యతేత
- నూతమాత్మరత్నత్వం అనుప్రవిష్టః యేయంచరః తస్మాద్దన్యంసచితే తా
నవ్యతేతస్స ఇతిశ్రుతిరవచనమ్- ప్రభమావల్లీ-

౪౩- ఎవంకన్యం పరిత్యక్తస్యము ముఖైర్నైర్మల్యం నిర్భిత్తకస్యాపదేశయే
గ్యతాంచవ్యాసః ముముక్షుంశ్రుతి- అన్యచ్ఛ్రేయోస్యతుతైవవైయః- అ
తిపీకస్తంమోక్షవత్సా- వ్యస్యత్- వైయత్వాస్సదంభోగవత్సా-వ్యస్యత్-

౪౪- తేజోభే నానార్థపురుషగో విసేకః- తేజ్రయః వైయసీపరస్ప
రవిలక్షణ ప్రయోజకే సతీపురుషంసేవితే అర్హితః- పురుషం స్వవశతామాపాద
యితఇత్యర్థః-

౪౫- తయోః క్రియితదానస్యసాధు- తయోర్నభ్యక్రియ జితమాన
స్యమోక్షేయ ప్రియతమానస్యసాధుక శ్రంభవతి-

౪౬- హీయతేభావ్య ఉప్రాయేవ్యతేత- యస్తుప్రేయేవ్యతేత స
పురుషభావ్యద్భిద్భుభవతి- ఉత్తిత్యవధారణ-

౪౭- క్రేయశ్చప్రేయశ్చ మనుజ్యమణః- మనుజ్యం ప్రాప్నురః-

౪౮- తానంచరీత్య వివికీక్షరః- తాక్రేయః వైయసీపదార్థాశ్చవ్యా

గాలోవ్యసీరక్షి రహంసభవపుకక్రరారి||

౮౯— శ్రయేహిధీరారివైంసోవృణితే — ధియాకమకభిధీరః, ప్రజ్ఞాకారివైయేపెక్షయా అధిఅభ్యహికారం శ్రీయసవవృణితే||

౯౦— వైయేమంజారయేగ షైమాద్వృణితే — మంజురిః రయేగషైమాద్ధేవః వైయేవృణితే. శరీరస్యాపచయేయేగః. షైమః పరిపాలనః||

౯౧— సత్యంప్రియాస్త్రియదాపాం శ్చకామాక — తాదృశస్త్వంస్వవోరుపరశ్చక్రియాన్ కామ్యమాసాక స్త్యాదీనిత్యర్థః||

౯౨— అభిధ్యాయస్మచి కెతాత్యనాః — జుఃఖాదకకాత్య జుఃఖమిత్రత్యాదిదామయక్తర యానిరూపయన్ త్యక్తవానసీత్యర్థః||

౯౩— నైతాంశ్చుతాంవిత్త మయామవాపః — విత్తమయాంధనప్రాయాం శ్చుతాంకుశ్చుతగతిం మూఢజననైవితాం ఎతాంనాప్తవాన్||

౯౪— యస్యాం మజ్జంతిలహవోమసుమ్మ్యః — శ్చుమ్మ్యర్థః||

౯౫— మారమేవిపరీతవిషూచి అవిద్యాయాచవిద్యోజ్ఞాతా — యఅవిద్యోజ్ఞాతాకామకర్తాస్సితా, యారవిద్యోజ్ఞాతావైరాగ్యరత్నవృక్షానమయా. ఏత మారమత్యంతం విషూచివిషూవ్యా భిన్నగతిపరశ్చరభిన్నచరః||

౯౬— విద్యాభీష్ఠినం సచితేతసంమన్యే — విద్యాభీష్ఠినం విద్యార్థినం విద్యాభీష్ఠిరమితపాత అహితాగాప్యదిత్వాస్మిష్టాత్తస్య పరనిపాతః. చాన్ద సత్యాద్యాః||

౯౭— సత్యాకామలహవోలాలిపన్త — కామలహవోలాలిత్వాం నాలాలుపన్తశ్రయేషూర్నాద్విచ్ఛేదం సకృతవన్తః. విషయవశగోనభవసీత్యర్థః. లుపన్తవతి యఃస్తాల్లజిచ్చాన్త సోయలోపః. యజ్జుగస్తాద్వాఛాన్త సమార్సనైపదమ్. అదభావశ్చ||

౯౮ అవిద్యాయాచవిద్యో జ్ఞాతేత్యపార్తమార్కద్వయే అవిద్యామాగం నిన్దతి — అవిద్యాయామన్తరేవర్తమానః — కామకర్తాదింక్షితాయామవిద్యామాం మధ్యమనీభారభవ తమనీవర్తమానః||

౯౯— స్వయం ధీరాః పట్టిరం మన్యమానః — స్వయమేవ విజ్ఞాకారినత్వాస్త్రిమకలాశ్చేరి మన్యమానః||

౧౦౦— దండగ్మ్యమానః పరియన్తి మూఢాః — జరాధాగాదికఃఖండితా అవివేకః పరిభ్రమన్తి -

౧౦౧— అన్యైవైవ నీయమానాయథాన్యాః — శ్చుమ్మ్యర్థః||

౧౦౨— ససాంపరాయః ప్రతిధారిలాలమ్ — పరలోకసాధనవ్యాపారః అవివేకీనం ప్రతినప్రకాశతే||

౧౦౩— ప్రమాద్యన్తం విత్తమోపేనమాధం — అనవహితమనశ్చన్తం నిజయాకావశకృతమసౌగధమ్||

౧౦౪ అయిం లోకానాస్తీపరభిమానీ — అయమేవలోకోస్తీ, పరలోకానాస్తీతి మన్యమానః-

౧౦౫ — పునఃపునర్వశమాపద్యతేమి — మత్కార్యమాణయాతనావిషయేభవతీత్యర్థః-

వ్యాసాన్యైస్సన్యమనేత్వసు ఛాయేతిసూత్రే అయింలోకానాస్తీ పరలోకమానీతిపాతానుసారేణ అయంచలోకః పరశ్చలోకోనాస్తీత్యభోవణిః- తత్రపక్షితస్యతిశేషః పూరణీయః- చక్షుశ్చాధ్యాహర్యః మానీత్యవ్యదుర్మానీత్యర్థః- తస్మాయింపరలోకశ్చ నాస్తీత్యర్థః- శిష్టపరిగ్రహభావాదయంచ లోకానాస్తీత్యన్యోపపత్తిర్రూప్యవ్యాదుర్మానీపునః పునర్వశమాపద్యతే ఇత్యుత్తరత్రసంబధ్యతే-

౧౦౬ — శ్రవణాయాంబుజబుద్ధిర్వినలభ్యః — యఃప్రసీద్ధః పరమాత్మానాన్తేనైకః పునుమైక్యోమితుమపి నుభ్యజిత్యర్థః- శ్రవణలాభాపి మహాసుకృతఫలమితి భావః-

౧౦౭ — శృంగ్యంతోఽపిచువాయం నవిద్యుః — శ్రవణేపి నసర్వేషాం పరమార్గప్రతిపత్తిసునిలభేతిభావః-

౧౦౮ — ఆశ్చర్యోవక్తామతలోస్థలత్థా — అస్యకుశలావక్తామతలః ప్రాప్తాచమర్తభవిత్వర్థః-

౧౦౯ — ఆశ్చర్యోక్తాతామకలానుశిష్టః — మతలెనాచార్యజానేశిష్టాశ్చాతాప్యాశ్చర్యః- మనుష్యజాం సమానైశుకశ్చిద్యరతిసిద్ధయే- యితరామపిదానాం కశ్చిన్నాం వెతీతత్త్వత్యిత్వత్వైరితి భావః-

౧౧౦ — ననరణావరణప్రాక్తఏవమవిశ్లేషేబుజుచాచింత్యమానః — అవరణఅత్రైవ్యేనప్రాకృతేన పాండిత్యపూత్రప్రణయేజన వెవాంతశ్రవణేన నరణావరణాభిమానినా ఏవఆత్మానువిశ్లేషేయేనభవతి- కుతాహేలోః- బుజుచాచింత్యమానః వాదిభిరితిశేషః-

౧౧౧ — అనన్యప్రాక్తగతిరత్రనాస్తీ — అనన్యోచ్యమానాదాత్మసానన్యేన తదేవాంతినా బ్రహ్మత్వసాక్షాత్కారిణాప్రాక్తితత్త్వనియాద్యశీలవగతిసాన్వితత్వావగతిరత్రవరణ ప్రాక్తనాస్తీత్యర్థః- యవ్యాసంసారకశిశ్నంక్రమణం నాస్తీత్యర్థః- యవ్యాసానన్యప్రాక్తస్యయమనగతి గతిరాత్మావగతిర్నాస్తీత్యర్థః- అత్రఅన్యప్రాక్తభిరిపాతేఅవరణరప్రాక్తసత్వాత్వావగతిర్నాస్తీత్యర్థః-

౧౧౨ నతమనశేన చిదుపదిన్య పూహహహానినస్సాన్యదే వేత్యరతిహ — అణీయానపరితక్యామణుప్రమాణాత్ — యలోగారప్యటియానాత్సాతతస్తత్స్వమాపంతరాగ్నూచరమ్-

౧౧౩ తదేవాహ — నైమరతకాణమతిరాపనెయా — అత్సవిషయిణీమ

ధ్యాత్వయోగాధిగమనదేవమర్త్యాత్మోపదేశావహతి— శ్రవణాయాపిబహు
భిర్యనలభ్యభివ్యక్తరీత్యాద్రమ్మమకక్య-శూభంబిరోధాయకకమయాపారిద్యా
తిరోహితం చర్యభూతానుప్రవిష్టమ్-గుహాతప్తమ్మరయగుహవతిగమ- గహ్య
రహ్మమ్-ఆత్మాంతర్యామిమ్-పురాణం అనాదిమ్. ఆధ్యాత్మయోగాధిగమన-
విజయభ్యః ప్రతిసం హృత్యతేతస ఆత్మనిసమాధాన మధ్యాత్మయోగః- య
శ్చద్వాజ్జన నీపాక్షః, యదాపంచా వరిష్కం తత్త్వానాని మనసాసహ, ఇ
త్యాదినా యేవత్య మానస్తేనయే యమధిగ మోజీవాత్సత్వానంతేనకీడునా,
దేవం పరమాత్మానం మత్వేత్యర్థః- జీవాత్సత్వానస్య పరమాత్సత్వానకీడు
త్యాదితి భావః- మాజ్ఞానో విజయ లాభాలభ ప్రయత్నపావనోజ్ఞా జహతి
త్యర్థః-

౧౨౧— ఏతద్భూత్యా సంపరి గృహ్యమర్త్యః— ఏతదాత్మ తత్వం
శ్రుత్యాసంపరి గృహ్యమన నాదికం కృత్యేత్యర్థః-

౧౨౨— ప్రవృత్త్యా భర్త్య మ్— కర్మసార్థ్యం శరీరాది ప్రవృత్త్యా
పృథక్కృత్య పరిత్యజ్యేత్యర్థః-

౧౨౩— అణ మశమాప్య— ఎతంస్వాత్మ భూతంసూక్ష్మత యాచతు
రాద్యగోచరం అణీయాహ్యప్రతర్కమితినిర్దిష్టం పరమాత్మానం దేశవి
శేషప్రాప్య-

౧౨౪— సమోదతే మోదనీయం హిలభ్యా—సవిద్యామ్నో దనీయం
ప్రీతివిజయం అపహత పాపస్థానాది గుణాన్వ కవిశిష్టం స్వస్వరూపంలభ్యా
మోదతే- ఆనందీ భవతీత్యర్థః- ఏవసంప్రసాదోస్సా చ్చరీరాత్స ముత్థాయ
పరంజ్యోతి రుసంపద్య స్వేనరూపేణాభి నిష్పద్యతే, సతత్రపర్యతి జక్తుక్తి
దౌరమమాణితి శ్రుత్యోక్తాను సంధయః- ఏవంప్రశ్న స్యాత్తరము
త్వానచిత్త సంమాఖ్యాహాన్వనస్తేతి-

౧౨౫ —విపృతర సద్ననచిత్త సంమత్య— నచిత్తత సంప్రతి సద్బ్ర
హ్మస్వరూపంధామవిపృతద్వా రంప్రవేశాహామన్యేతిత్యర్థః- తస్యేవఆత్మా
విశతి బ్రహ్మధామేతిశ్రుతేః- ననుబ్రహ్మ జిజ్ఞంజేవమోద్యంబిదిత్యేతి శ్రుత్యై
కాధ్యాయ ఆధ్యాత్మయోగాధిగమన దేవమర్త్యేత్యత్రాపి పరమాత్మాత్మ
కజీవః ప్రతిపాద్యతామ్- తతశ్చ తండుకోర్కమితి పూర్వమంత్ర ఖండోపి జీవ
పరవీవాస్తు-తతశ్చ శ్రవణాయాపి బహుభిర్యనలభ్యభితి పూర్వ సందర్భాపి ప
రిశుద్ధ జీవస్వరూప పరవీవాస్తు- తతఃతత్పర్య వత్పర్యతి కత్తిరేన మాత్మర్య
వద్యదతి తత్రేవ చాన్యః! ఆత్మర్య వచ్చేనమ స్వశ్శృణోతిమృత్యాప్యేనం వెద
నచైవకళిదితి పరిశుద్ధాత్మవిజయగీతావననైకార్థ్యమువదద్యత ఇతిచెన్న-
బ్రహ్మ జిజ్ఞమితిమంత్ర బ్రహ్మజిజ్ఞత్వరూపప్రక్రమశ్రుతజీవలింగబతేనచగమశ్రు
తచైవశ్చ స్వదేవాత్మకత్వరూపాహాశ్రయజేపి తండుడ శాఖలిమంతేరాద్య

కడవలింగాధావనదమిత్యస్యదేవార్షకవిత్వభాశ్రయశాస్త్రేగార్. తదేవా
 త్తైత్వగదవరాధావ్యక్తరాసుశం. ప్రవిష్టుమితిశూత్రే పరమార్ష సన్తాపతం
 జగర్మం నూదమనుప్రవిష్టుమితిగుహప్రవేశాద్భక్త్యరభివ్యక్తమ్. తదైవా
 మన్తః పరమార్ష విజయతయా వ్యాసాత్త్యరపివ్యక్తః. గవ్యైరేష్యమితి
 దేవతా పరమార్షసః గవ్యైరభివ్యక్తః జగర్మిత్వైవపరిశుద్ధాన్ స్యరూపకరీరక
 త్యమత్వైక్యమ్ ఇయాంస్తువిశేషః. బ్రహ్మ జగ్మమితి మన్తైః పరమార్షార్షక
 పశుద్యదేవస్యరూపం ప్రతిపాద్యతే, తంజగర్మకామితిమన్తైః కుడివశరీరకం ప
 రమార్ష స్యరూపం ప్రతిపాద్యతేఇతి సతయేవైతార్షకసానిః-

౧౩౩ సభ్యులు) వై: ప్రాప్యతేహి శ్రువంతర, ఏతచ్చుత్వా సమర్థిగ్మ్యూ
 మర్త్యైః పృష్ఠహ్యధర్మమణుమేతమాప్య, సమాదతే మేదసీయంహిలభ్యాన్,
 అభ్యాత్మ యేగాధిగమనదేవం మత్వాధీరాహమగోకావహరి, ఇతిప్రదేశేమథ
 ర్మశంబిలమగతయాత్మానసాధ్యతయాప్రాప్యతయా నిర్దిష్టస్య ప్రాప్యస్యస్య
 రూపమ్, ఉక్తప్రదేశేవ్యవధర్మలింగమగతయామత్వేతి ప్రతిపమ్నూపాయస్య స్య
 మాపం, ధీరాహమగోకా వహరిత్యత్రాధీరభరి ప్రతిపన్నస్య ప్రాప్తిస్యమాపం
 చ, శోధయతుం పృచ్ఛతి— అన్యత్రధర్మాదిత్యాదిహ— (అన్యత్రధర్మాదన్య
 త్రానర్మాదన్యత్రాస్సార్థకృతాకృతాత్, అన్యత్రభూతాచ్యుభ్యావృన్యత్తద్వి
 త్యేతి తద్వద) — ననుభావ్యదేవం మత్వేక్యపాస్యతయా నిర్దిష్టస్య ప్రాప్య
 భూతస్య తేవస్యాభ్యాత్మయేగాధిగమనేతి వేదితవ్యతయా నిర్దిష్టస్య ప్రాప్తి
 త్రై: ప్రత్యగాత్మనశ్చమత్వాధీరాహమగోకా వహరితి నిర్దిష్టస్య బ్రహ్మ
 పాసనస్య స్వరూపశోధనాయత్రై: వప్రచ్ఛ, అన్యత్ర ధర్మాదిత్యక్తమే- తథం
 తద్విరుద్ధతయా ధీరభరితి నిర్దిష్టస్య ప్రాప్తిరిత్యుచ్యతేభిరేతత్- మేవం వాచా-
 అభ్యాత్మయేగాధిగమనేతి వేదితవ్యతయా నిర్దిష్టమూర్త్యుభ్యావద్యం ప్రకా
 శతి విద్యాప్రతిపన్నముపాస్యం ప్రాప్యభూతం పరిశుద్ధస్వరూపమేవ- అత
 స్సాగ్ని ప్రాప్యనిర్దేశకత్యమేవ- వస్తుగత్యాతస్యప్రాప్తిరభిన్నత్వాత్పృ
 త్తైః పృత్యగాత్మనశ్చితి భావ్యం సవిరోక్త్యై- అతఏవ ప్రథమం తావత్పృ
 త్తైః ప్రత్యగాత్మనస్వరూపమాహ, నకాయతే- బ్రుయితేతావివక్షిదిత్యుక్తర
 భావ్యమితి సవిరోక్త్యై- నకానకాయతే బ్రుయితేతావివక్షిదితిమన్త్రప్రతిపాద్య
 స్య వివక్షిర్భుద్ధి తపరిశుద్ధస్వరూపస్య ప్రాప్త్యరూపతాపవత్తి- అతస్త్వన్నియ
 మసుయుక్తం భౌతైత్యాహమగనీషిగి! విత్కానసాతధీర్యనుమనఃప్రగ్రహతా
 స్మర! సాధ్యనః పారమాత్మీతి తద్విభిఃపరమం పదమితి మన్తప్రతిపాద్య
 వైవ ప్రాప్త్యరూపత్వార్- తత్తేవ వితేజశాత్మేరిసుత్రభావ్యప్రతిపాదిత
 త్యాత్తరవివప్రాప్యప్రాప్తికాధికరణ్యుదేశ పరగుమామన్త్రేభాగూతవా
 విత్యైత్యైవాచినాభాయా శబ్ద సన్నిభోద్యవ్యై- నకువివక్షిర్భుద్ధేన- అతా
 యభోక్తపారధ్యై- అయం వ్యాసావైష్ణవీయావాదితి సూత్రవివృతః- రర్మ
 ఉపాయః- ధర్మాదన్యత్ర- ప్రతిష్ఠాపాయవిలక్షణధర్మర్యై- అధర్మధర్మ- రతతి

పెయి. అర్చనాద్యత్ర. ప్రసిద్ధసాధ్య విలక్షణభక్త్యర్థః - అష్టాదివిధిస్థస్త
తానగా వివక్షితః - సమవృత్తా-సహిప్రసిద్ధి పెర్వవిలక్షణః - సాధికావ
స్థానామితరఫలవిరక్త త్యాగ్యులం కాయామాపహారగుణా మృకవిశిష్టస్య
దూపత్వాచ్చ. కృతాకృతాదిభి ధర్మాదీనాం వివక్షణమ్ - కృతాకృతాద్ధర్మా
దెర్విలక్షణం, భూతాకృతాద్ధర్మాద్ధర్మాదెర్విలక్షణం, యదిత్యర్థః - యద్యా
ధర్మాదధర్మాచ్చాస్యత్రైత్యపాసనప్రశ్నః - పుణ్యపాపరూపసాధన విలక్షణత్వా
దుపాసనస్య కృతాకృతాత్మానా తాద్భవాచ్చాస్యత్ర యదితీకాలాపరిచ్ఛిన్నము
పెయింపుచున్నామి - ఉత్తరమితీతన స్యనిత్యత్వాత్పాప్యంతరభావాచ్చతత ఏ
వతస్యాపితం త్రైత్యప్రశ్నః - తదంతర్గతంచ ప్రాప్తస్వరూపమితి హివక్ష్య
తే - అత్రయత్తచ్చత్వా తృతీయతీరావితిభావః -

౧౨౮ ఇతిపది కేతసాపృచ్ఛతమ - సర్వవేదా యత్పదమామనం
— పద్యతఃపిపదం సాధ్యసః పారమాత్మితీతద్విష్టః పరమంపదవిశ్లేశైర
త్రవక్ష్యమాణం బ్రహ్మస్వరూపం సర్వవేదాః సాక్షాత్పరం పరయానా ప్రతి
పాదయంతీత్యర్థః -

౧౨౯ — తపాంసి సర్వాణిదయద్యదంతి — తపాంసితపః ప్రధానాదిపరి
తనగాగాదివాసాన్యైర్వాన్యభావతమ్ -

౧౩౦ — యదిచ్ఛంతో బ్రహ్మచర్యంచరంతి — బ్రహ్మచర్యంగురుకుల వాస
స్త్రీసంగరాహిత్యాది లక్షణంయదిచ్ఛంతోనుతిష్ఠంతి -

౧౩౧ — తత్తైవదం సంగ్రహేణబ్రవీమి — తత్తైవదంసంగ్రహేణ త
త్తైవవక్ష్యమితిత్యర్థః - ప్రాప్తవత్తవ్యత్వ ప్రతిక్షాపరతస్సేనాం తేజధా
త్ప్రసవప్రశంసాయా అపిలాభాత్ప్రసవం ప్రశస్యే, తిథ్యాన్యస్యసర్వవేదా ఇ
త్యాదిపాదత్ర యేకబ్రహ్మప్రతిపాదకతయా ప్రశస్యేత్యర్థఃఇతి శ్రుతప్ర
కాశికావచనస్యర, నానుపపత్తిరితి ద్విష్టవ్యమ్ -

౧౩౨ సంతేపేతత్ప్రతి పాదకంతి మిత్యతతమ - ఓమిత్యతదితి —
ఓంతత్పదినిర్మల బ్రహ్మగిస్త్రీ వికస్మితఇతిప్రగవస్య బ్రహ్మవాద కత్వా
త్ప్రగివావ యవయేరకారమకారయేః పరతీవవాదితయాపె యేత్రోర
పుష్టిష్టత్వ మస్తీతీద్రష్టవ్యమ్ - అతవీహపాయ స్వరూపమస్య త్రాగ్ధరితి
మంతివ్యమ్ ||

౧౩౩ ఎవంవారకం ప్రణవంద్యాభ్యాంతుం ప్రాభ్యాంస్తాతి — ఎతర్థ్య
వాక్యరంబ్రహ్మ — ఓమిత్యసేనైవాత్ రణపరమపురుష మధిభ్యాయితేతిప్ర
హ్మప్రాప్తిసాధనధ్యా నాంతంబసత్వా దిదమవాక్యరం బ్రహ్మప్రాప్తిసాధన త్యా
ద్యప్రసాదః -

౧౩౪ — ఎతర్థ్యవాక్యరంపరమ్ — జగ్యమధ్యమేషుర త్రిష్ట మిత్యర్థః -

౧౩౫ — ఎతర్థ్యవాక్యరం క్షాత్వా యేయదిచ్ఛ తిరస్యత - ఎతదక్ష

రముపాస్య అనెను పాసనైన ఇదంధలంమే భూయదితియత్కా మయితేతస్య
తద్వపతీత్యర్థః॥

౧౩౬ — ఎరదాలంబనంశ్రేష్ఠమ్ — ఎరదాంశారయాప ముంపునంశ్రే
ష్ఠమ్ ధ్యానాదెరితిశ్మః॥

౧౩౭ అతఏవ — ఎరదాలమ్బనంపరమ్ — ఎరదాలమ్బనంధ్యానాదిన
వ్యోత్పన్నస్యమిత్యర్థః॥

౧౩౮ — ఎరదాలమ్బనంశ్రేష్ఠ్యా బ్రహ్మలాకమహీయతే — స్పష్టార్థః॥

౧౩౯ ప్రథమంతావత్పు త్యగాత్సస్వరూపమాహ సకాయితే బ్రుయితేవ
త్వాదినామన్త్రద్వయేన- ఇదంద ప్రస్తుత్యవ్యాసా శ్చైరిత్యంబుక్తమ్- ఇదంమం
త్రద్వయంతావదేకవిషయం సహస్యతేహస్యమానశరీర ఇత్యేతద్వివరణరూప
శ్వాద్విత్వీయమంత్రస్య- హంతాచెదితి మంత్రశ్చజీవవిషయఏవ- లాకస్యశర
మార్శనిహంతృహంతవ్య భావప్రితీత్యర్థావాత్ - పరమార్శాహి ప్రత్యక్షాగౌ
చరః- కథంతస్మిన్వ్యభిరాదితీతిపత్తిః - అహమేనంహన్ని , అయంహంహంతు
మాగచ్ఛతీతి వధ్యహంతకభావాభిమానై హిదేహినాం జీవవిషయఏవ- సనునాస్య
జరమైతజ్జీర్యతేఇతివత్పరమార్శ సూచిహసనప్రతిషేధ ఉచితద్యతే- సత్యమ్-
దహరాకాశస్య దేహంతర్గత్యాశంకితవికారని షేధఉపపద్యతే- ఇహతులూక
సిద్ధాంతాంతరసూద్ధనిరస్యతే- సహిపరమార్శనివధ్య హంతకభావద్రాంతిః క
స్యాప్యస్మి- అహంనువాదని షేధావనుపపన్నా- సకాయితేఇతిమంత్రశ్చతేనైకా
ర్థః- అహిమంత్రీద్వయముపి జీవవిషయకమేవేతి- అక్షరార్థస్సు- సకాయ
తే బ్రుయితేవాచిపత్తిత్ — విజ్ఞేత్వా సకాయమిదానీమపి జననమరణహ
న్మృత్యుత్థార్థః॥

౧౪౦ — నాయంతుతత్త్వత్ — ఉత్పాదకశూన్యః-

౧౪౧ — సబభావకత్త్వత్ — పూర్వమపిమనుష్యదిదూపేన జననశూన్యః-

౧౪౨ — (అజ్ఞానీత్యశ్శాశ్వతోయం పురాణః) — సకాయతత్త్వత్రహే
తుమాహ- అజ్ఞానీ- సమ్రయతత్త్వత్రహేతుమాహ- నిత్యజ్ఞానీ- సమతత్త్వత్ర
హేతుమాహ- శాశ్వతజ్ఞానీ- పూర్వం సబభావతత్త్వత్రహేతుమాహ- పురాణజ్ఞానీ-

౧౪౩ — ననుకథమస్యనిత్యత్వం శరీరాం తత్త్వతీనశ్శరీరనినాకాను వినాశ
త్వావశ్యం భావాదిత్యతలహ — సహస్యతేహస్యమానశరీర — స్పష్టార్థః-

౧౪౪ తదేవాపదయతి — హంతాచెన్సస్యతేహంతుమ్ — అహమేనం
హనిష్యమితి దేహత్సర్వహృద్వ్యయస్యతే శేదిత్యర్థః-

౧౪౫ — హంతశ్చస్సస్యతేహంతుమ్ — ఛిన్న దేహవలయః దేహత్సర్వహృద్వ్యయస్స
సం హంతాహమితి మన్యతేశేదిత్యర్థః-

౧౪౬ — ఉభౌతానవికాసితే- ఆత్మస్వరూపమితిశ్మః-

౧౪౭ — నాయంహంతి- ఆత్మానమితిశ్మః-

౧౮౦ — సహస్యతే — ఆత్మస్వరూపమితిశేషః - సచవేదాంతవేద్య పరిమ
ద్ధాత్మస్వరూపే కథంహననాది ప్రసక్తితత్పూర్వకనిషేధావితవాచ్యమ్ - త
స్యైవక్షేత్రీభూతతయోతత్ప్రియుక్తతత్సం భవాదితి ద్రష్టవ్యమ్ -

౧౮౧ — ఏవం మంత్రద్యయేన ప్రత్యగార్థస్వరూపం విశోధ్యతద్ధాత్మభూ
త పరమార్థస్వరూపమాహ — అణారణీయాన్ — అణోస్సర్వాచరణాపేక్ష
యామాత్మే చేతనాదణుతరః తతోపిమాత్మః తదంతః ప్రచేశయ్యేగ్యః -

౧౮౨ — మహతోమహీయాన్ — మహతఆకాశాదేరపి మహత్తరః - స్వా
వ్యాప్తవస్తురహితధిత్యర్థః -

౧౮౩ — ఆత్మస్వజంతోర్నిహితోగుహాయామ్ — ఆస్వజంతోర్న బాంధ
త ఇతిమంత్రద్యయప్రతిపాద్యస్య చేతనస్యాత్మాంతఃప్రవిశ్యనియంతా - సచా
స్వజంతోరిత్యస్య హృదయకుహరవాదిగుహాశబ్దే నైవాన్వయేనాస్మకశబ్దే నైతి
శంక్యమ్ - ఆత్మశబ్దాన్నితతస్యైవతాత్మాన్యాయేనుభయలోన్వయే దోషాభా
వాత్ - మూలతత్త్వాభం పరివాన్వయవేషం కరోతీత్యత్రమూలతత్త్వాభం పరివా
న్వయమూలతత్త్వవేషం కరోతీత్యన్వయవత్సాంక్షాభ్యామత్మగుహాశబ్దాభ్యామ
న్వయసంభవాలి - అతశ్చజంతుశబ్దితత్పూర్వమంత్రద్యయ నిర్దిష్టజీవస్వరూ
పాపేక్షయా ఏతస్సంత్రప్రతిపాద్యస్యభేద ప్రతీతేః పూర్వమంత్రప్రతిపాద్యప
స అణారణీయానితిమంత్రప్రతిపాద్యోన్వీతిశంకానిరస్తా - సమనకాయత
ఇత్యుపస్యస్తస్యాత్మమీజాయమానవాచిజంతుశబ్దేన పరామర్శస్యానుపపన్న
తయాస్య జంతోరిత్యస్య ప్రత్యక్షేదిసన్నిధాపితదేహ పరతాయాపివ వక్తవ్య
త్వేన తద్గుహాపితఆత్మాప్రాగుపస్యస్తజీవపవాస్తు - సచకత్వత్వభాక్తౌత్వ
విశిష్టతయా సదాహమితి భాసమానేజీవేకస్తం మదామదందేవం మదస్యైశ్చ
తుమహతి, కఇత్యావేదయత్రసఇత్యుత్తరసందర్భప్రతిపాద్యం దుర్విజ్ఞాన
త్వం కథమన్వేతీతివాచ్యమ్ - జీవస్యకర్మత్వాదివిశిష్టతయా సర్వలోకవిదిత
త్వేపి ముక్తప్రాప్యబ్రహ్మస్వరూపవిశిష్టతయా దుష్కానత్యసంభవాదితిచేన్న -
ప్రాణీతుచేతనూజస్సజంతుజన్యుశరీణిగైరి జంతుశబ్దస్య చేతనపర్యాయతయా
పాతాత్పరీకృతజీవవాచిత్యసంభవా దన్యేతిశబ్దస్యపూర్వమంత్రనిర్దిష్టజీవ
విషయత్యసంభవే ప్రత్యక్షేపస్థాపితదేహ పరత్వాత్రయణాయేగార్ - ఏవమ
ఆత్మాంతహృదయేణీయాన్ ఏవమఆత్మాంతహృదయేణీయానిత్యణుత్వమ
హత్త్వయేషః పరమార్థధర్మత్వేనప్రసిద్ధతయా అణారణీయానితిమంత్రస్య
తద్విషయత్యస్యైవముక్తతయా పూర్వమంత్రనిర్దిష్టపరిశుద్ధార్థస్వరూప
పరత్వాసంభవాదణారణీయా నితిమంత్రః పరమార్థస్వరూపపరపివ -

౧౮౪ — తమక్రతుః పశ్యతిపితౌతాతాతాః ప్రసాదాన్మహిమానమాత్మ
నః — తంతాద్యం పరమార్థానం ఆక్రతుః కామ్యకర్మాదిరహితస్సన్ ధా
తోఽధారకస్య పరమార్థనః ప్రసాదాదాత్మమోమహిమానం మహత్త్వసం

పాదకం స్వసార్యజ్ఞానగుణావిభావకృతు భూతచరమాత్మానం యదాప
శ్యతితదావీతశోభవతీత్యర్థః- దుష్ట్యాద్యధికరణజాప్తం యదాపశ్యత్యస్యమి
శమితమంత్రం ప్రస్తుత్యయదాస్వస్నాదన్యం సర్వస్యేతం ప్రియమాణమ్, అన్య
త్వరస్యసహమానంచ నిఖిలజగన్నియమనదూపం, పశ్యతి, తదావీతశోభవతీ
తభగవతోభావ్యకృతావ్యాఖ్యాతత్వా త్తదనుసారణహాపియః పశ్యతిసవీతశోభా
భవతీత్యర్థః- ఛాతొః ప్రసాదాద్వితశోభవతీతివాన్వయః- ప్రసీదత్యమృత
ప్రసీదో ప్రసన్నోక్తేశసంక్షయఇతి స్మృతేతితద్రుప్తవ్యమ్- ఛాతుః ప్రసాదా
దితిపాతేపిసపవార్థః- తమక్రతుతిపాతేలక్రతుం కర్మకృతాపకర్మాత్మహా
సూన్యమితి పరమార్థవిశేషణమ్-

౧౫౩- ఛాతుప్రసాదసూన్యస్య పరమార్థతత్త్వంకురధిగమితి దశా
యత- ఆసీమేమారం ప్రజతిశయామాయాతిసర్వతః- పరమార్థసస్పర్శా
ల్లకత్వా దితరతరీవిరుద్ధతయాభాషమానాఅప్యాసినత్య మారగత్పదిసర్వా
జీవద్వానాత్రసంతతిభావః-

౧౫౪- కస్తంమదామదండేవం మదస్యైక్యాతుమహతి - హహాహ
హహాపదిరుద్ధధర్మాశ్రయంతం పరమార్థప్రసాదాను గృహీతమాదృశజన
వ్యతిరక్తః ణవాజ్ఞాతుమహతీత్యర్థః||

౧౫౫- అశరీరంశరీర వ్యవస్థావ్యవస్థితమ్ - అశరీరం కర్మకృత
శరీరరహితమ్. అనవస్థానుఅస్థిరము నిత్యత్వేన తత్రస్థితమ్-

౧౫౬- మహంతంవిభుమ్- మహానైవవశాతినమ్||

౧౫౭- ఆత్మానంమత్వాకీరణశోచతి- సప్రజ్ఞార్థః||

౧౫౮- ఈదృశాన్మప్రాప్త్యపాయమాహ - నాయమాత్మాప్రవచనైస్థల
భ్యానమేథయానబహునాశ్రుతేన - ఆత్రప్రవచనశబ్దేన ప్రవచనసాధనం మ
నసలక్ష్యతే - ఉత్తరత్ర నమేథయాన బహునాశ్రుతేనతి శ్రవణనిధిధ్యానన
యేర్వత్ప్రమాణ త్వార్తత్సమభివ్యాహారాదధ్యాపన రూపప్రవచనస్య హేతు
త్వాద్రసక్త స్తత్ప్రవచనసాన్త్య ర్వివృతత్వార్ప||

౧౫౯- యమేనైవణుతేతే నలభ్యః- ఏవపరమాత్మాయం సాధకం
ప్రాథమ్యతేతేనలభ్యః- ప్రాథమీయమైస్థలభ్యధిరగ్ధః- రతాప్రీతినియత్వం
తప్రీయతమవ్యైవ మౌనః- తప్రీయతమత్వంచ తప్రీతిమరవచ - తతశ్చ భ
గవద్విషయిణీపానకస్య ప్రీతిర్భగవత ఉపానక ప్రీతిముతాద్యతత్పరిపి
హేతుభావతీత్యర్థః||

౧౬౦- తన్వైవ ఆత్మావిష్ణు తేరమాగ్నాన్- తస్యాపానకస్య ఏ
వఆత్మాపరమాత్మా స్వరూపప్రకాశయతి- స్వాదుభవంప్రియచ్ఛతీత్యర్థః||
వృణుతఇతిపాతేపిసపవార్థః||

౧౬౧- పరమాత్మోపాసనాంక తయైకాంశ్చిత్తర్థార్థానుబంధిత - సా

౧ యదిపరమాత్మ సభోక్తా - ఏవంతస్మిన్ రవ్యప్రళోకతయో
కృతీయ మానోజీవపవన్య దిత్వా శబ్దాత్మా.

౯॥సూ. అత్తచరాచరగ్రహణాత్

౨ కళవర్తిష్వాత్మా యతే, యస్యబ్రహ్మచక్షు త్రివిధభేదవ
తదీదనః॥ మృత్యుర్యస్యో పసేచనంక ఇత్థా వేదయతీస ఇతి. అత్తా
దనోపసేచనసూదితోఽ త్తాకింజీవపవ - ఉతపరమాత్మేతి సన్ని
హ్యతే. కింయుక్తం. జీవఇతి. కుతః. భోక్తృత్వస్యకర్మసమిత్తత్వా,
జీవస్యైవతత్సమ్భవాత్.

౧ అవాన్తర సంకతి మాహ॥ యదీతి॥—

౨ అత్తచరాచర గ్రహణాత్ — అత్త శబ్ద శ్రుతేస్తుచితఇత్తుక్తమ్॥

శిరతోడుశ్చరితార్ — అకృత్యకరణాద్యానివృత్తిః॥

౧౬౨— నాశాంతోనాసమాహితః— అశాంతబాహ్యోద్భియః. నానావి
ధవ్యాపారాక్షిప్త చిత్తతయా అనవహితమనః.

౧౬౩— నాశాంతమాససోవాపి — అనిగృహీతమాసశ్చ॥

౧౬౪— ప్రజ్ఞానైవనమాత్మయార్ — అత్రపురుషార్థస్యాపిదుశ్చిరత
దిరత్వాద రూపాసనాంగతయా విధానంపురుషార్థా స్మృతవదనని పెనస్యద
శః పూర్ణ మానప్రకరణే నాన్మతంవదేదితి క్రత్యంగతయా విధానవదుప
ద్యతే- యస్తుపురుషార్థమపి దుశ్చిరతని పెధమతిలంఘ్యపరమాత్మో పాసన
మవిగుణంబిక్షీర్తి, తస్య దుశ్చిరతని పెధరూపాంగ నైగుణ్యాదుపాసనసాద్యుం
నసిధ్యతీతిభావః॥

౧౬౫ యస్యబ్రహ్మచక్షుత్రంచ ఉత్తేధవతదీదనః॥ మృత్యుర్యస్యోపసేచ
నంకఇత్థా వేద యత్రసః — బ్రహ్మక్షత్రాఖ్యవర్ణాద్వయేపలక్షితకృత్స్మిచ
రాచరాత్ కమిదంజగద్యస్యోదనూభవతి. విద్యాశ్యం భవతీత్యర్థః. యస్యమృ
త్యుస్సన్ధియమద్యమానత్వ సత్యస్యస్యాదనహేతుర్భవతి, సః, నిఖలచరాచర
సంచారావరమాత్మా యస్మిన్ప్రకారేస్థితః యస్మిన్ప్రకారవిశిష్టస్తత్ప్రకారమి
త్యుతితోవేదేత్యర్థః. నమబ్రహ్మక్షత్రశ్చైవ కృత్స్మిచరాచరగ్రహణ కిం
జుతిచేదుత్యతే- బ్రహ్మచక్షుత్రంచ ఓదనఇత్తుక్తే బ్రాహ్మణ్యత్రయివణ్యయే
కంబిస్తుతి ఓదనశబ్ద ముఖ్యాథాత్వాసంభవావదనకత్వై సభోగ్యత్వంవా విద్యా
శ్యత్వంవా లక్షణీయమ్. నమబ్రహ్మక్షత్రమాత్రభోక్తాతస్మాత్రసంచారా

3 అత్తోవ్యతే- అత్తచరాచరగ)హణాత్. అత్తచరమాత్తై
చ. కుతః. చరాచరగిహణాత్-చరాచరస్యకృత్సన్నిపాత్యత్వంహి
తస్యైవసమ్భవతి. నచేదంకర్తృనిమిత్తంభోక్తృత్వమ్- అపేతుజగజ్జన్మ
స్థితిలయహేతుభూత స్యవర స్యబ్రహ్మణోవిష్ణోస్సంహర్తృత్వం -
సోధ్యనః పారమాహ్నితితద్విష్ణోః పరమంపదమిత్య త్రైవదర్శనాత్.
తథాచ, మృత్యుర్యస్యేవసేచనమితివచనాత్, బ్రహ్మచక్షత్రం చేతి
కృత్సన్నిచరాచరంజగ దిహాదనీయాదనత్వేన గృహ్యతే. ఉపశేవ
నంహినామస్వయమద్యమానం సదస్య స్యాదనహేతుః- అతఃఉపసే
చనత్వేనమృత్యోర ప్యద్యమానత్వా త్తదుపసిష్యమానస్యకృత్సన్ని
స్యబ్రహ్మచక్షత్రీపూర్వకస్య జగత్సృరాచరస్యాదనమత్ర వివక్షితమి
తిగమ్యతే. ఈదృశంచాదన ముపసంహరిపవ- తస్మాదీదృశంజగదు
పసంహరిత్వదూషంభోక్తృత్వంపరమాత్మనపవ.

3 రాధ్యాంతే చరాచర సంహర యాపతాయాం శాతుద్వయ మాహ॥
సోధ్యన ఇత్యాపనా॥ బ్రహ్మచక్ష తత్కృత్సన్ని చరాచర ప్రదేశా నాథా
వితిభావః మృత్యువసే చనత్వేకథం చరాచరాద్యదనీయత్వ మిత్యత్రాహ॥ ఉ
పసేవనంహితి॥

భాగ్యజ్ఞహేతూపరమాత్మవాన్తి- నన్యంతరాదికృనిద్యాయాం యేచాముషా
త్పరాంచాలాకాపైషాంచేష్ట ఇతిసర్వలోకత్వరే పరమాత్మస్యపాదనాథం
లోకవికేషశిర్మత్వ శ్రవణవత్సర్వసంహర్తృత్వే పరమాత్మని బ్రహ్మచక్షత్రసం
హరణము పాసనార్థము పదిత్యలమితిచెన్న- తద్వదస్యోపాసనాప్రకరణత్వా
భావార్- అతోబ్రహ్మచక్షగ్రహణస్యచరాచరమాత్రోపలక్షణత్వం యుక్తమ్-
ఉక్తంచమాత్రకృతా- అత్త చరాచర గ్రహణాదితి- నన్యేవమ ప్యాదన శ
త్వేనమితి వినాశ్యత్వం వివక్షణీయం- గాణత్య మశిశ్చ స్య సాధారణగుణ
మపహయా సాధారణగుణైవ నిర్వాహ్యమ్- సహ్యగ్నిర్వాణ వకభిర్యత్రాన్ని
క జ్ఞేన కైంకర్యాదివిద్రవ్యత్వా దిదుపక్షిరచి- అనవ పూర్వార్థ శ
త్వే సర్వర్థిర్వాసాధారణంగుణం విహయేద్దార్మ్యగ ముత్రలక్షణా పూర్వతం
త్రైనిర్దేశా- తద్వివి హాపిబ్రహ్మచక్షయే రోదన శబ్ద ముభ్యాథకత్వాసంక
పేతి భిద్యత్వ భిగ్యత్వహాపంతరం గాకార లక్షకర్తృత్వం యుక్తమ్- నన్య
త్వస్త బహిరంగస్య వినాశ్యత్వా కారస్య- యేననిశ్చల చరాచర సంహరా

౧౦॥ సూ. ప్రకరణాద్భ్య॥

ప్రకరణం చేడంపక వైష్ణవ బ్రహ్మణః - మహానాంవిభు మా
త్సాకంమత్సాధిరో నకోచతా నాయమాత్సాపికచవేనలభ్యేన మే
ధయానలహునాశ్రుతేన । యమే వైషవ్యుతేతేనలభ్య స్తస్యేషల
త్సావిష్యుతేతమాంస్వామితి హి ప్రకృతిమ్. కథత్థావేడయత్రనత
త్యపహితత్వసాదాద్యతే తస్య దురవబోధత్వమేవ పూర్వప్రస్తుతం
ప్రత్యభిజ్ఞాయతే.

ప్రకరణము— ప్రకరణము కథామృతము॥ కవిశ్రీ॥

పరమాత్మార్థ బాహ్యప్రతియే తరితేచద్యతే. యద్యపి వినాశ్యత్వం సాధారణాకారకం, తథాపి మృత్యుర్యస్థాప నెదనమితి వాక్యకమనురొధా త్సాధారణాపి గోణ్యావృత్త్యా లక్షయితు ముచితం. ససూచనెదన శబ్దాపేక్షయా ఓదన శబ్ద స్థ ముఖ్యత్వా దాదన శబ్ద స్థానం, స్థానరొధే నాసాధారణాకారయా సభాగ్యత్వలక్షితే జఘన్యముచ నెదనపదమ లాభకత్వాభి ప్రాయేణ కథంబిన్న యితామ్. అతశ్చయేబుహ్నతరీ భాక్తాయస్యత మృత్యు రలాభకస్థాన్తి స్సంతే ప్రతిపాద్యతే. భాక్తుత్వంచ జీవన్మైతె సమవాన్తిస్సంతే ప్రతిపాద్యతామితి తేచద్యతే. జీవనెదనత్వేన రూపితస్య మృత్యు రొదనత్వరూపితేన బుహ్నక్షత్ర శబ్ది తేన దధ్యన్న పర్వగ్రీత సస్యసంబంధస్య సర్వాత్సనా లాభప్రసంగార్. సహాయస్య బుహ్నక్షత్రంచ భాగ్యం యస్యదమృత్యురలాభకత్వత్వ మృత్యుర్యర్థబుహ్నక్షతరీస్యచ సంబంధః ప్రతియతే. అతదిచనెదన శబ్ద స్థాపితనశబ్దాపేక్షయా జఘన్యత్వేప్య లాభకత్వరూప సాధారణం గుణం విచార్య స్యయమద్య మనత్వే సత్యస్వాదన శేతుత్వరూప సాధారణా కార ఎవ త్సాహాయ్యం. తతశ్చ ఏకభాక్త్యాం తత్యత వరమశ్రుతాప నెదన పదాను సారణాదన శబ్దా నాపి వినాశ్యత్వ మేవ లక్షణీయమ్. స్వమిద్యుప స్థాపనీయవిత మేకారరూప గుణగ్రహణ తత్వక వాక్యతాపన్నపదాంతరస్థాపిత గుణగ్రహణస్యేవ బద్ధిలామ తేనైక వాక్యతా సామభ్యాను లాభన చన్యాయత్వా దిత్యస్థానం స్థానాచరావ తత్యుపకరణ నిరీకరత్వార్. ఇతిద్వితీయ మ్.

నిజము. పరమార్థ నశ్వరమనానత్యంత ద్వాభ్యాం మంత్రాభ్యాం కరణయ
తి— ఋతంతిమంతా సుకృతస్య లాభేన మంపి విష్ణు పరమ పరాభ్యైః భా
యూతహి బ్రహ్మవిదాపదంతి పంచాగ్నయేయైర త్రిణాదితా— సత్యవద
సత్యం భావికమా ఫలమనుభవంతా, సుకృత సాక్షాత్కారవివా. హృదయగు

అథ పాత్యం - నాయం బ్రహ్మకృతౌ దనసూచకః పురుషోత్తమః
 మానసాత్మాపరమాత్మా అనంతరం, ఋతంపిబంతే మృతస్య లోకే గు
 హంప్రవిష్టు వరమేవ సార్థ్యే । ధాయాతపా బిక్షావీచోవాదవి స
 జ్ఞాగ్నయే యేవ తీర్థాదికే తాత్పర్య కర్మఫలభోక్తు లేవ భవ్యతీయ
 స్యాభిధానాత్. ద్వితీయశ్చ సాణోబుద్ధి ర్వాపాత్యం. ఋతచానం
 హికర్మఫలభోగవ- సవపరమాత్మమోననమృతతి. బుద్ధిసాణయే
 స్తుభూతుర్దీవస్యో పకరణభూతయే ర్యథాకథంబిత్యా నేన న్యయగ్న
 మ్భవతి తయేరన్యత రేణ స ద్వి తీయే జీవవప్రతిపాద్యత. తదేకేన
 కరణత్వాత్పూర్వప్రస్తుతోఽ తాపి నవవభవతుమగ్న తితి॥

౧-ఉత్తరస్య శబ్దాదుః॥ అథ పాత్యం॥ అనంతరమేవ పాత్యవ్యహితస్య చ
 శ్చేద్యభిధానః. అత్ర కరణాదృతపానలింగబలీయస్త్వముక్తమే- కథంభోక్తుడో
 వత్సంకథంబా ద్వితీయస్యబుద్ధి ప్రాణయేరన్యకర్మ మిక్యత్రాహ॥ ఋతచా
 నంహితి॥ పూర్వాత్పూర్వత్వవచోబగన్మంబుత్వోత్తమవత్సంకథంబిధానః॥
 యథేతి॥ కరణకర్మోత్సవ చారిత్ర్యరణః - తతి॥ మిత్తుడో వత్సస్యేత్య
 త్రాహ॥ తదేకేతి॥

హంప్రవిష్టు, పరార్థ్య ఉర్భుష్టు వరమాతా కవరమానా, అజ్ఞ సర్వజ్ఞ
 దాపరమా ధాయాతప శబ్ద నిర్దాస్త, చంచాగ్ని కుక్రమిషరి ఉద్భాంతః క
 రణాః త్రిణాచితౌ బ్రహ్మ విదోవదంతీత్యర్థః॥ అజ్ఞ మతి ధాయాతప సజీవం
 నిర్దేశతీయ మభిప్రాయః- ఉపాస్యాపాసక యేరక గుహవరిత్యేతి యేరక
 ప్రిప్యప్రిప్త్యరయా ప్రిప్యస్య చతత్పూర్తి సాధన రథత్వేనబుద్ధితే కరీర
 వస్థానమయక్తమే- సహికర్మక ప్రిప్త్యవ్యాఖ్యానక స్థానవతితి కంభాన కా
 ర్యా- ప్రిప్యస్య పరమార్థ స ప్రావస్థితత్వేతి, జీవస్య పరాభిధానాత్తు
 తిరోహితమిత్త్యుక్తీత్యా పరమార్థ సంకల్పమూలకమూ దూపాదిద్యా తస్మి క
 తయారణమ భవతితేన తత్పూర్తిర భావన ప్రిప్త్యప్రిప్యయేతే వవరయే
 రథత్వగాపిత కరీరాం తర్వత్వోకగు హవరిత్య కరణ నానువదతి॥

౧౬౦- యస్మై కురేతానానాం- యజ్ఞనామధారభూతః- కమగ్నం
 ప్రదత్తస్యర్థః- ఈతానానామితి కావలంకరణం॥

౧౬౧- అక్షరం బ్రహ్మ యస్మై రమే- యస్మిన్ పరమార్థంబిధానం బ్రహ్మ॥

౧౬౨- అథ యంతి తిక్షణాంపాదమ్- సంహార సాగరంతితిక్షణాం
 సర్వయం దృశంతీరమ-

౧౬౩- సాచిత్యోకతేమితి- సాచిత్యా సాచిత్యపాద మితి॥

తత్రోచ్యతే.

౧౦౧॥శూ. గుహంప్రవిష్టవాత్సానాహిఅద్ధిర్మనాత్॥

సహాగిజీవాబుద్ధిజీవావాగుహంప్రవిష్టవృతంపిబన్తాచిత్త్య
త్యేతే. అపితుజీవపర చూత్సానాహితకావ్యపదిత్యేతే. కుతః. తద్ద
ర్మనాత్. అప్తిప్రకరణజీవపరణం రేవగుహప్రవేశోద్భవ్యతే. పర
మాత్మనస్తావత్, తందుర్ధర్మంగూ భమనుప్రవిష్టంగుహహితఁగ
హ్యరేవంపురాణం, అధ్యాత్మయేగాధికమేనదేవంమత్వాధిరోహ
ర్వశోకాజహతితి. జీవస్యాపి, యాప్రాణేనసమృపత్యదితిర్దేవతామ
యీ. గుహంప్రవిశ్యతివృత్తియాభూతేభిర్వ్యజాయతేతి. కర్మఫ
లాన్యత్తీత్యదితిర్విపర్యయతే. ప్రాణేనసమృపతి- ప్రాణేనసహవర్తతే.
దేవతామయీ- ఇద్రియాధీనభోగా. గుహంప్రవిశ్యతివృత్తి- మృద
యపుణ్డరికోదరవర్తినీ. భూతేభిర్వ్యజాయత- పృథివ్యాదిభిర్భూతై
ససహితాదేవాదిరూపేణవివిధానాయతే. ఏవంచనతి, ఋతంపిబ
న్తాచిత్త్యపదేశశ్చతిరోగచ్ఛన్తితివత్సరితపత్తయః. యద్య- ప్రయే
జ్యప్రయేజకరూపేణ పానేకర్తృత్వంజీవపరయే రుపపద్యతే.

౨- గుహంప్రవిష్టవాత్సానాహితకర్తృకానాత్- జీవస్యాపీతి॥ గుహం
ప్రవేశోద్భవ్యత్యేత్యవ్యయః ప్రకరణవిచ్ఛేదక లింగాసిద్ధిమాహ॥ ఏవం
చేతి॥ ముఖ్యకల్పం నిర్వాహంతరమాహ॥ యద్యేతి॥ ప్రయేజకకర్తృకానీ క
ర్మకర్తృకన్తి॥

సృష్టికర్తృకః- శరీరవ్యవస్థయినశబ్ద బిహంతౌచున్తి. నానికరంశశేమనీకవ్యవస్థయం
ప్రఖండవ్యవస్థయే కావ్యకృతావ్యాఖ్యాతకర్తృక- అతాదురుపాసత్వవిధ్యాన
శరీరవ్యవస్థయే॥

౧౦౧- అత్సానంరథినంవిద్ధిత్వాదిసానోత్వః పారమాత్మనీత్యంతేనసం
సారాత్వపార భూతవైష్ణవ పరమవత్ప్రాప్తాపరికరమువదిత్య ప్రాప్త్యుత్ప
రూపమువదితీ- అత్సానం రథినంవిద్ధి- శరీరాధిష్ఠాతారంరథినంవిద్ధి॥

౧౦౨- శరీరం రథమువచ- స్పృహృథా॥

౧౦౩- యద్వింశతసారథింవిద్ధి- యద్వింశతవ్యవస్థాసాధనోత్వేనా
ప్రపృతైర్మనోసానంరథిత్వమితి॥

౧౦౪- చనతి ప్రక్రమమేవచ- ప్రక్రమారకమా-

పూర్వవరద్యయవరణానుపపత్తే. తథాహి పితృసన్నిర్వపేదగదక్షి
ణక్రతుసమాప్తవేళాయాం దీయమానదక్షిణా వైశుణ్యేన క్రతువై
గుణ్యం కున్యమానేన కుమారేణనచితేతసాఅస్తితాగ్రేన రేణస్వా
త్సదా నేనాపిపితృః కృతుసాద్గుణ్యమిచ్ఛతా, కన్యైమాండాన్యసిన్య
సకృష్టితరంప్యన్యవతా స్వనిర్బన్ధరున్యపితృవచనా న్యైత్యునదనం
ప్రవిష్టేనస్వసదనా త్సోమమేయమేతదదర్శనాత్తత్ర తస్మాదా
త్రీమహామహా స్వప్నవాసభీతతత్ప్రీతివిధానప్రవృత్తమృతుర్నిద్రతైవర
త్రయే అస్తిక్యాత రేణాత్ప్రీతిమేనవరేణ స్వాత్కారం ప్రదేపితుః
ప్రసాదోవృతః పతచ్ఛ సగ్వంబేహతిరిక్తమాత్సానమజానతోనా
పపద్యతే. ద్వితీయేనచవరేణో త్రిణాదేహత్సాను భావ్యసలపాధన
భూతాఽగ్నివిధ్యావృతా. తదపిచేహతిరిక్తాత్సానభిజ్ఞస్వనసమ్భ
వతి. అతస్తృతీయేనవరేణ యదిదంప్రియతే, యేయంప్రేతేవిచిత
త్సామనుష్యే అస్తిత్యేకేనాయమస్తితిచేకే. పతద్విద్యామను శివ
స్త్వయాహంవరాణా మేవవరస్తూతీయగతి, అత్రవతసుపురుషాన్

త్రాహా తథాహితి అత్రేతి మోక్షజ్ఞానాయతదను బంధిజ్ఞానయా ప్రశ్న

ర్యస్యాత్తైచ్ఛాయత్రత్వాదా తైవమహానితీచవిశేష్యతే. తస్మాదపిగభయాతికం
శరీరమపరం. తదాయత్రత్వాదీదన్య. సకలపురుషార్థసాధన ప్రవృత్తీనాం. త
ప్తాదపి పరః సర్వానైర్వాత్తభూతోన్తర్యామి అర్చనా పారభాతః ప
రమపురుషః. యథోక్తస్యాత్త పర్యవస్య తత్సంకల్పయత్రప్రవృత్తిత్వార్
సఖ్యస్త ర్యామితయేపాసనన్యాసినిర్వర్తకః. పరాత్మతత్త్వ తేరితహి కేవా
త్ససోకర్మత్వంపరమపురుషాయతమిరివత్కృతే. పశితార్థపాశననిర్వృత్త్యపా
య కామ్యభాతః పరమప్రాప్యశ్చసమ. తదిదముద్యతే తురుషన్నపరం
కీర్ణితానాకామ్యసాపరాగతిరితి. తథాచాన్తర్యామి బ్రాహ్మణ, యత్రనితి
మన్విత్వాదిభిస్సర్వం సాక్షాత్కర్తవ్యం సర్వంనియమయిత్యుక్త్యానాన్యాయో
స్తిద్రష్టృత నియన్త్రీస్తరంపిభ్యతే భగవద్గీతానుద, అభిమన్య తథాకర్తా
కరణం పృథగ్విధమ్. వివిధాచపృథక్తేష్టాదైవం బ్రహ్మక్రమజ్ఞమితి
వమత్రపురుషత్వమివసర్వస్యచాహంకారసన్నివిష్టమత్రస్మృతిర్బ్రాహ్మణమహా
మానంచేత వచనార్. తస్యద వశీకరణం తచ్చరణాగతిరయథామా. తస్యక
స్సర్వభూతానాం హృద్భవతేజానతిమృత. బ్రాహ్మయన్ సర్వభూతాని యత్ప్ర
రూధానిమాయయా. తమవశకరణంగచ్ఛతి. తదివమాత్సానంరథినందిత్యాదిసా

రూపబిహ్వప్రాప్తిలక్షణమోక్ష యాథాత్మ్యవిజ్ఞానాయ తమపాయ భూత పరమాత్మోపాసనపరావరాత్మ్య తత్త్వజిజ్ఞాసయా యం ప్రిశ్నః క్రియతే. ఎవరుచ, యేయంప్రేరణ ఇతి సత్యిరవియోగమాత్రా భిచాగ్రణమ్. అపితు సర్వబద్ధ వినిర్మూలభిచాగ్రణం. యథా, సప్రే త్యసంజ్ఞాస్తీతి. అయమర్థః - మోక్షాధిక్యలేమనుష్యే, ప్రేతేన ర్వబద్ధపీనిర్ముక్తే, తస్మిన్ రూపవిషయా వాదివిప్రతిపత్తినిమిత్తా స్తినా సాత్త్వికా యేయంవిదిశిత్వా, తదపనాద నాయతస్వరూ పయాథాత్మ్యంత్యరూ నుశిబ్బోహం, విద్యాం, జానీయామితి. త థాహిబహుధావిప్రభిషద్యంతే. కేచిద్విత్తిమాత్రస్యాస్ససన్న్వరూపో చ్చిత్తిలక్షణం-మోక్షమాచక్షతే. అన్యేచిత్తిమాత్రస్యైవసతో వి ద్యాస్తమయమ్. అపరేచామణికల్పస్యాత్మ్య నాజ్ఞానాద్యశేషవైశేషి కగుణోచ్చేద్యలక్షణంక్షైవల్యరూపం. అపరేత్వపమాతపాప్కానంప రమాత్మానమభ్యుపగచ్ఛత్తస్యైవోపాధిసంసర్గనిమిత్తజీవభావ ప్యోపాధ్యపగమేన తద్భావలక్షణం మోక్షమాతిష్ఠంతే. త్రయస్తని

విశ్వరూపః తదపాయేతి || ప్రతిపదసప్రకారాదు పాయాదీనాంపుష్పత్వావగ

రభ్యాదిరూపకవిషయైశ్చిన్ద్రియాదయైశ్చిన్ద్రియేభ్యః పరావ్యర్థాభివ్యక్త స్వోత్పత్తిరేవ ప్రత్యభిజ్ఞాయంతే - రథయాపిం శరీరమితి పరిశేషాత్, దవ్య క్తశ్చైవాచ్యుతః ఇతిభాషితమ్ ||

౧౦-౨- ఎవరుచ్యుతభూతేషుగుణాల్లానప్రకాశతే - సర్వేషు భూతే షు ఆత్మతయావర్తమానుసౌగుణత్రయమాయాతిరాహిత్యే నాజితవాచ్యభ్య స్తరకరణానాం సయథావర్పురాశతే ||

౧౦-౩- దృశ్యతేజస్వగ్నియాబుద్ధ్యాసూక్ష్మణూసూక్ష్మదర్శిభిః - అగ్ని యాదికాగ్నియుక్తయా బాహ్యభ్యంతరవ్యాపారరహితయా సూక్ష్మగర్భివ చనశక్తయః సూక్ష్మదర్శనశీలైర్దృశ్యతేవిశ్వరూపః -

౧౦-౪ బాహ్యభ్యంతరకరణవ్యాపారరాహిత్య ప్రకారమధ్యాత్మయే గా దికమనైతి నిర్దిష్టజీవస్వరూప జ్ఞానప్రకారంచ దర్శయతి యచ్చేద్వాఙ్మ సీత్యాదినా - (యచ్చేద్వాఙ్మనసే ప్రాజ్ఞప్రద్యచ్ఛేజ్ఞానఆత్మని | జ్ఞాన మస్మినిమమాతి నియచ్చేత్ప్రద్యచ్ఛేచ్ఛానతత్త్వనితి) - ఇమంమన్త్రం ప్రస్తు త్యభిక్తం సీతావ్యక్తతా - మాయాదిరూపితా సామిన్ద్రియాణాం వశికరణ ప్రకా రాయముచ్యతే - యచ్చేద్వాఙ్మనసీ వాదం మనసీ నియచ్చేత్ - వాహుర్యకా

వ్యక్తమున ఆత్మనితీ వ్యధికరణ సప్తమ్య. ఆత్మనివర్తమా నేజ్జా నెనియచ్చే
 తత్త్వముననుసరించును. అవ్యక్తమున కర్మాదాత్మని వర్తమాన ఇతివిశేషణస్య
 ఆత్మనివర్తమాన సర్వభూతానాం సమర్థత్యేజ్జా నభివ్యక్తతాత్మకై ఆ
 త్మనివర్తమాన సర్వభూత తాత్మాన ఆత్మనివర్తమాన సమం కర్తవ్యమ-
 తానాది తత్త్వమున భూతస్థానా మనాధికరణ్య యేజనయాద్యధికరణ ప్రసం-
 గాత్ సమర్థత్యే నీర్వచన ఆత్మభూతివ్యవస్థితే సచాత్మని వర్తమానభితిభా-
 వ్యస్థాత్మని విజయవీరయ భావలక్షణ సంబంధన వర్తమాన భిత్వరథి, ఆత్మ
 విజయకా శబ్దం యావత్, అతఃపావర్తకతయా నవైయర్థ్యదోషభితివా-
 య్యమే తథానాది జ్ఞానమార్గని మహతి నియత్యేదిత్యస్య వైయర్థ్యాప్తపాతా-
 దధర్మస్థానై శివవీరే రితి చేదవ్యతే. అయిమని ప్రాయోభావ్యకారస్య తద్య
 ద్విజ్ఞాన ఆత్మనిర్వృత ఆత్మనితీవిజయసప్తమి - తచ్ఛాత్మనివిజయకం జ్ఞా-
 నమ్, అత్యాదిపాదయ, తదతిరిక్తా అత్యాదీయా ఇత్యవం రూపమ్. తచ్ఛాత్మ-
 మ తాయోభావ్యవస్థాయీపాదయ రితిమీర ప్రకాశికాయాం వ్యక్తమ్. తస్య
 చాత్మానాత్మనివిజయ తాతాయతాయ తాత్మవస్థాయ రూపస్య జ్ఞానస్య మ
 మాత్మాత్మనినియమనం నామన ఏవోపాదయ ర్ యానాత్మాత్మర్య ఇత్యేతద
 ర్థవిజయత్వా పాదనయితి తత్రైవక్రత ప్రకాశికాయా ముక్తత్వా ద్వాక్య
 ద్వయస్థానీ సప్రయోజన రయాత్మకత్వ వైయర్థ్య కేజ్జానవకాశభితి-

గీతా— ఏవం పరీకరణ ప్రకారము పదిత్యాది కారిపురుషునని ముఖీక
 రితి — ఉత్తిష్టత జాగ్రత — ఆత్మజ్ఞానాని ముఖాభవత- అజ్ఞానని ద్రా-
 యాః క్షయంబుదిత-

గీతా— ప్రాప్యవరాన్నిజాధత— వరాన్ శ్రేష్ఠా నాచార్యానుపగమ్యా
 త్సతత్త్వంనిబోధత- యద్వాదిపానీతాద్భగవతోబాబ్రహ్మవిద్యోవా. దేవతా
 పారమార్థ్యంచయథావద్యేత్సకే భవానిత్యేవంబూపాన్వరాణా ప్రాప్యజ్ఞేయ
 మాత్సతత్త్వంనిబోధత- సూదానీతవ్యమితిభావః-

గీతా— త్మరస్యధారా నిశితాడురత్యయాడుర్గంపథస్తత్త్వవేయవదం
 తి— జ్ఞానిసత్త్వదాత్సతత్త్వండుర్గమంపంధానంవణాయని. తత్త్వస్యతే-
 తాః యదతత్త్వరత్యంతురస్థాయుడవిశేషస్య, ధారాఅగ్రమ్. నిశితాత్మ-
 డురత్యయాఅవనిక్రమవేయా- తిష్ఠేతురాగ్రసంబరతఃపుంసో యథాకియత్య
 ప్తనవధానైఆత్మనాశోభవతి, ఏవమితత్త్వస్యరూపావగతిదకాయాం సర్వై
 వ్యనవధానాపరాధైతత్మనాశోభవతీతిభావః-

గీతా ఉపసంహరతి— అశ్చ మన్మకామరూపమవ్యయంకథార సన్ని
 త్యమగంధవర్చయత్ — ఆత్మనిత్యమిత్యేతదశబ్ద మిత్యావో ప్రత్యేకమభిసంబ-
 ద్యతే. అశ్చ త్యాదివకాశేవకాలపదవ్యయం అవ్యయవాచనయూన్యమిత్య

[illegible]

౧౯౦ ఉత్తిష్టతవాగ్రతేతిస్తానానుత పాన్త్యన్యూహవనితానానా
 త్యకాళోచరి— పరాంబిఖానివ్యర్కగర్వయంభూత్తస్సాన్యూహాత్ పశ్యతిహం
 తరాత్తక— పరాశంచంతిపశ్యన్తిపరాంచి ఖానింబ్రియాజీవతప్రకాశకా
 న్యైవ నాత్ప్రకాశకాని- మతప్రకాశకా- వ్యర్కగర్వయంభూత్తస్సాన్యూహాత్
 భూత్ పరమాత్మా ఇమానింబ్రియాజీహంసితకాన్- ఉత్తిష్టతవానింబ్రియాజీహా
 త్మూ- తస్సాన్యూహాత్ పశ్యతినాంతరాన్యూ- తస్సాన్యూహాత్ పశ్యతినాంతరాన్యూ
 హ్మం అభిమర్శాని సంపిపరాత్ పరాహ్ పదార్థాన్యూహాత్ పశ్యతినాంతరాన్యూ

[illegible]

౧౯౨ — పరాక: కాళ నమయసి రాజ: కెయ్యోర్వర్వ: విశవక్సా
 తమ: అశ్వాశ్చక్ష్మ వర్తికైతా వివిజయ:శివమగవస్త:శంసారశం
 బస్త్రుకం బ్రహ్మబ్రహ్మర్షి

౧౯౩— యాపాదినసమ్యవశ్యదితిచా వతామయా గుహం ప్రవేశ్య
 ప్త స్త్రీ యాథాతే భీర్యకాయత— కమానభావ్యర్థ్య దితిహవశ్యతే— ప్రా
 జ్ఞసమ్యవతి ప్రాజ్ఞసమవర్తత- దవతామయా- ఇద్రియాగ్గ్రహా- గుహం
 ప్రవిశ్యద్వస్త్రీ- త్వావయ పుర్తి రీకమహరవర్తిన- యాతే- మృత్యాదిభాతే
 గుహానానరీప్యకాయత- దవాదియాహా వివిధాలకాయత క్యర్త-

౧౬౪— ఏకశ్రవకర — ఏకశ్రవకరీతి పాఠ్యమున నుత్తర
 తదాత్మకమైతియైత్యుకమిత్తరకర - అశ్రవకరకరకరకరకరకరకరకర
 విశ్రవకరకరకరకరకరకరకరకరకరకరకరకరకరకరకరకరకరకరకర
 ర - శ్రవకరకరకరకరకరకరకరకరకరకరకరకరకరకరకరకరకరకరకర
 మిత్తరకరకరకరకరకరకరకరకరకరకరకరకరకరకరకరకరకరకరకర

౧౯౫: సమనశర్యమం బ్రహ్మర్షి కర్తవ్యం సంభవతి - అమరశర్యమం బ్రహ్మ
 ఋషియో-అమరపంధీయమామోహ్యత్యాగ్య - సమామమి బ్రహ్మర్షి కర్తవ్యం సంభవతి
 త్తరమమనుసంధీయత - అమో బ్రహ్మర్షి కర్తవ్యం సంభవతి - అమరశర్యమం బ్రహ్మ
 ఋషి కర్తవ్యమితి త్యాగ్యమ - యదైవమత రము కర్తవ్యమితి త్యాగ్యమ -

యదేవపరమార్థతత్త్వమిత్రలోకే - కామిత్యనుసంధింబ్రమానతత్త్వమార్థభూతం,
తదేవలాభాంసర స్థానామపార్థభూతమిత్యర్థః - తతశ్చార్థభేదోనాస్తీత్య
ర్థః - అయమభిప్రాయః, కింపరమార్థతత్త్వవిదామహమిత్రాచేతి ప్రతీతిస్సర్వ
దేశకాలవర్తి - పదార్థార్థతత్త్వభావకతథేతి వర్ణ్యతే, ఉతత ద్రవీతానామ్ -
నాద్యః - తేషామహమిత్రాత్వాది ప్రతీతేనాభావాత్ - ప్రత్యుత అహంనురభ
వంసూర్యశ్చైవ ప్రతీతేస్తుత్తావత్. నద్యతీయః - అతత్త్వవిదామహం ప్రతీతే
తోవమాత్రవిషయత్వేనతత్రపరిచ్ఛిన్నత్యప్రతీతేః పరమార్థవిభుత్యభావకత్వా
భావాదితి॥

౧౯౬— శ్చుశ్చోస్సమృత్యమాప్నోతి య ఇహనానేవపశ్యతి— ఇహపరమా
ర్థస్థిభేదమివయః పశ్యతీనసంసారాత్సంసారం ప్రాప్నోతి త్యర్థః॥

౧౯౭ నవ్యస్థానకం పర్యాస్థానభూత పరమార్థతత్త్వంకు తోనూపలిభ్య
త ఇత్యత్రాహ— మననైవేదమాప్తవ్యమ్— ఇదంపరమార్థస్వరూపంవిశుద్ధ
కునూగ్రాహ్యమిత్యర్థః॥

౧౯౮ ఉక్తమేవాభాగం దృశీకరణాయ పునరభ్యస్యతి— నెహనానాస్తికిం
చన! శ్చుశ్చోస్సమృత్యమాప్నోతి య ఇహనానేవపశ్యతి— ఉక్తిర్థః॥

౧౯౯— అంగుష్ఠమూత్రః పురుషామభ్యుపర్శ్యసీతిష్ఠతి తోనూభూతభ
వ్యస్వతత తోవిజాగుప్సతి — కాలత్రయవర్తి నిఖిలచేతనాశేతనైశ్వరః పురు
షః ఉపాసకశరీరమభ్యంగుష్ఠ పరిమాణస్సన్నాప్తైః తతఃతస్మాదేవ నిఖిల
శిశ్చత్యతేతారవ - వాత్సల్యాతికయాత్కష్ట భూతదేహంతరవసా నాన్నజాగు
ప్సతి- వాత్సల్యవశేనభాగ్యమేవపశ్యతీత్యర్థః॥

౨౦౦— ఏతద్యైతం — ఏతస్సంత్రప్రతిపాద్యమసి పూర్వాక్తపరమా
ర్థస్వరూపమేత్యర్థః॥

౨౦౧— అంగుష్ఠమూత్రః పురుషోత్పతిరివాధామకః— కుష్మేంధనానలి
వత్సృజాశమానఇత్యర్థః॥

౨౦౨— తోనూభూత భవ్యస్వసపిపాద్యసంశ్యః— అద్యతపపదార్థ
జాతంశ్యస్తనపదార్థజాతం కాలత్రయవర్తి పదార్థజాతంభవపేత్యర్థః

౨౦౩— యశోదకంబుగో నృప్తంపర్యతేమవిధావతి — యథాపర్యత
మూర్ధ్నివృప్తంపర్యంత పర్యతేమనానాభూతతయావతిత్వా పరిత్వాధావతి

౨౦౪— ఏవం భర్తాస్పృశకవశ్యకానైవాను నిధావతి— ఏవం పర
మార్థగత దేవమనుష్ఠాన్తర్యా మిత్వాది భర్తాస్పృశగదికరణిస్మై త వశ్యక్
పర్యతనిర్ణయ పాతమయకృత్య సంసారమహ రవతీత్యర్థః

౨౦౫ సర్వత్రైకార్థ్య జ్ఞానస్వలమాహ— యథాదకం కుశ్లేకుద్య
మాసిక్తం తాదృగేవ భవతి । ఏవంము నర్విజానత ఆత్మాభవతి గౌరమ—య
థాకుశ్లేకుద్యజలం ప్రక్షిప్తంతర్నదృశే మేవభవతి. నకుకించది త్రేసాదృ
శ్యం, ఏవంమనసి విధ్యానన కిస్యాత్సాది పరమాత్మ సదృశ ఏత్యర్థః॥

కాశమే సహజం సంబోధనమ్ - ఇతిచతుర్థావర్ణమ్

అం॥— యపిషుసుపైషు జాగర్తి కామం కామం పురుషనిర్నిమాణః—
సర్వేషు జీవేషునిద్రాంగతేషు- కామం కామ మితి ములంఠమ్- సంకల్పసంక
ల్పైత్యర్థః- స్వచ్ఛన్దా సురార్థన పురుషనిమాణాయోన్తి-

అం॥— తదేవశక్తిం తద్భగిన్మత దేవామృతముచ్యతే। తస్మిన్మూలాభి
రాసనిర్వృతడు సాత్వేతి కశ్యప-—శక్తం ప్రకాశకమ్- తదేవ నిరుపాధిక మమృ
తమిత్యర్థః- నిత్యముత్తానామ మృతాంతరాజాం సత్త్వేపి నిరుపాధికా మృత
త్వాభావాత్ దేవా మృతమిత్యే వధారణస్య నానుపపత్తిరితి ధ్యాయమ్- ఏతేనా
మృతాంతరని మృతాన్తుక్త పరమాత్మ మారభేదఇతి శబ్దాప్రత్యుక్తా-

అం॥— ఏకావశి సర్వభూతాంతరాత్సా ఏకం బీజం బహుధాయః కరో
తి। తమాత్మస్థం యేనుపశ్యన్తి ధీరాస్తేషాం సుఖం కాశ్యతం నెతరేషామ్—త
మిపరదేవమకీ భవతితి స్వాత్మస్య విభక్తతమస్త్వా వస్థాపన్న మవ్యక్తాభ్య
బీజమిత్యర్థః- ఆత్మస్థమ్- స్వాత్మస్యంతర్యా మితయానీతమిత్యర్థః- శిష్టం
శుష్టమ్-

అం॥— నిత్యానిత్యానాం చేతనశ్చేత సానామకా బహునాం యేవి
దధారికామా-— నిత్యశ్చేతన ఏకేవ సప్తమానాం నిత్యానాం చేతనా
నాం కామాన్విదధారి- అపేక్షితార్థాన నాయాపేన ప్రయచ్ఛతీత్యర్థః- నిత్యా
నాం మధ్యనిత్యకీ చేతనానాం మధ్యచేతనఇతి రాజరాజాది శబ్దవదత్యస్త ని
త్యత్య చేతనత్య ప్రతిపాదనేపి నానుపపత్తిః

అం॥— (తమాత్మస్థం యేనుపశ్యన్తి ధీరాస్తేషాం శాన్తిశ్శాశ్వతీ నే
తరేషామ్) తమాత్మస్థమిత్యాది శుష్టమ్-

అం॥— సతత్రసూర్యభాతిన చంద్రగ్రహారకం నెమవిద్యుతోభాన్తి కుతొ
యమన్తి-— సర్వతేజసాం ఛాదకమిత్యర్థః-

అం॥— తమేవ భాన్తమనుభాతి సర్వమ్— అనుభాసం పశ్చాద్భాసం-
తేనకార్యకారణ భావేన్విద్యః పార్వాపర్యుపాయమేహి కార్య కారణభావః-
అతస్సర్వతేజసాం కారణమిత్యక్తం భవతి

అం॥— తస్యభాసా సర్వబుదం విధాతి— చాక్షుషరశ్శ్రోత్ర గ్రాహ
కచన్ద్రాగ్ర పాదివదుత్పన్నస్యాపి తేజసస్త్వే సంబంధన స్వకార్యకరత సా
మర్పాధాయ కత్వలక్షణానుగ్రాహకత్వ శాతీత్యర్థః- అత్రవక్తవ్యం కళ
వర్ణప్రకాశి కాయాముక్తమ్- తతోవగస్తవ్యమ్ ఇతివశ్యమవర్ణమ్

అం॥— యదిదంకించ జగత్సర్వం పాణిపజితి నిస్సృతం। మహద్బ
యం వజ్రముద్యతం యవతద్యికుర మృతాన్తేభవన్తి— అస్మిన్మన్దవ్యమూత్రే
పురుషే పాణిశబ్ద నిర్దిష్టస్థితానాం సర్వేషాం తతోనిస్సృతానాం తస్మా
న్సంజారమహ భయనిమిత్త మేజనం కమ్పనం శూన్యత- తచ్ఛాసనారి వృ
త్తేతి భవిష్యతి మహతి భూద్యుతాదివాద్య తాత్పర్యనిష్పంజరకమ

తత్వత్యర్థః- భూద స్సాన్నిపత త్యాదినైకార్థాత్- మహద్భయం వజ్ర
ముద్యతయతి పంచమ్యథే ప్రకమతి భాషితమ్- తచ్చవ్యా సార్యైవ్యే వృతమ్-
పాగివృతి సప్తమ్యస్త పదసామర్థ్యాత్ స్థితానామిత్య భాషారః- కుతాని
స్థితానామిత్య పేక్షా-యం ప్రకృత్యై వాపాదానత్యమానః॥ తతఃపితి ॥ ఏ-
నం కమ్యనమ్- ఏకమ్యకమ్యన ఇతిధాతుః- ప్రత్యవాయాభ యాత్స్వికార్య ప్రవృ
త్తిః కమ్యనమ్- ఉద్యతవక్రాదివ సరమపురుషాత్సంజాతేన భయేన కృతస్త్రిం జగ
త్కమ్యత ఇత్యర్థఃఇతి- ఆత్రమహద్భయం వజ్రముద్యతయతి చత్వారి పదాని
పంచమ్యర్థ పృథుమాంతాని- ఆద్యంపంచమ్యర్థ ప్రథమాంత పదద్వయం భయ
వాది- ఉత్తరం తుపదద్వయముద్యతవజ్రసదృశబిహ్వపరమితి ద్విష్ట వ్యమ్-

౨౦౫- వశికార్య పరంపరా విశ్రాంతిభూమితయా- పాగి జ్ఞేడి-ప్య
మేపవరమాత్సానం స్సాగ్గరియతి-ఇందియేభ్యః పరంమమోమనసేసప్తవీ ము
త్తయమ్-ఇందియేభ్యోఽథేభ్యశ్చమనః పరమిత్యర్థః- ఇందియేభ్యః పరా
హ్యర్థా అధ్యేభ్యశ్చపరం మనఇత్యనైకార్థాభ్యాం- సత్త్వశబ్ద శ్చ తత్కార్య
బుద్ధిలాక్షణికః- మనసస్తు పరాబుద్ధిరిత్యనైకార్థాభ్యాం-

౨౦౬- సత్త్వాద ధిమహానాత్సా మహతోఽవ్యక్త ముత్తయమ్! అవ్య
క్తాత్మపరః పురుషావ్యాపకోఽలింగవివచ - అలింగః లింగాగమ్యః పురుష
వశికార్యమపరః- తస్యచవశికరణం తచ్చరణాగ తిరిత్యయమర్థః పూర్వముక్త
ఏవనైసస్సారితో భవతి-

౨౦౭- నసందృశేతివృతి రూపమస్య నచక్షుషావశ్యతికల్పనైనమ్-
అస్యస్వరూపం విగ్రహివావావ్యా పకత్వాదేవ సందేశాన విషయే మూల-
త్వేనానిముఖతయా నతివృత్తత్యర్థః- అనఏవ చక్షుషాపి ద్విష్టంనెక్కే-

౨౦౮- హృదామనీషామన సాఽభిక్ ఇప్తః- అయంమంత్రి భుంధోవ్యా
సార్యైస్సర్వత్ర ప్రసిద్ధోఽదేశాదిత్యత్ర, “హృదితి భక్తి సచ్యత-మనీషెతిధృతిః-
నసందృశేతివృతిగావమస్యనచక్షుషావశ్యతి కల్పనైనయతి పూర్వాథా మేకయా
పంపతిత్వాభక్త్యాన భృత్యానసమాహితాన్యాజ్ఞానస్వరూపం పరిపశ్యతీహే
తిమహాభారతొక్తిః- అభిక్ ఇప్తః గ్రాహ్యైత్యర్థః, ఇతివివృతః-భృత్యాసమాహితా
త్వాభక్త్యా పురుషాత్మమం పశ్యతి- సాక్షాత్కారాది- సాహ్చ్య తీత్యర్థః- భ
క్త్యాత్వసత్యయా శక్యైత్యనైకార్థ్యాదితివేదార్థ సక్తిః ప్రతిపాదితమ్॥

౨౦౯- యఏనం విమరమృతాస్తేభవన్తి- స్పష్టత్యర్థః-

౨౧౦- యదా పశ్చాదతిష్ఠన్తేజ్ఞానానిమనసాసహ- జ్ఞాయతే సే
నతివృత్త్యైత్యేజ్ఞానానింద్రియాణీత్యర్థఃఇతి సప్త గతేత్యధికరణేవ్యాసార్య
ర్వివృతమ్-

౨౧౧- బుద్ధిశ్చనవిచేష్టత- అధ్యవసాయేపెతం మనఏవ బుద్ధిశ్చై
సూచ్యతే- అతఏవతత్రభాష్యమ్- అధ్యవసాయానిమానవింతావృత్తిభేదాన్యవ
ఏవబుద్ధ్యుపాక్షారచిత్త శబ్దైర్వ్యపదిత్యత్యితి॥

౨౨౨— తామఃశుభః పరమాంగతిమ్ — శరీరాంతశ్చంకరణం విహయ
మాత్కర్ణమనం పరమాంగతిరత్రైవస్పష్టమ్॥

౨౨౩— తాంయేగతి మన్యన్తేస్థిరామిన్ద్రియధారణామ్ — తాం
పూర్వమన్త్రనిధిమ్ తాం బాహ్యభ్యంతరకరణ ధారణాంపరమాం గతింయేగతి
తి మన్యన్తే - ఉత్తంచవ్యాసాన్యైః - పరమాంగతిర్యోగభ్యర్థిభిః॥

౨౨౪— యాసన్వప్రముచ్యన్తే తామాయోగ్యహృదైః తాః । అథమ
యోగ్యమౌభవత్యత్రైవిక్లాపమస్మిన్ — తామశ్చర్మా దివిమయమసూరభాః
హృద్యతా యదా శామ్యన్తి తదత్తరమణి ఏవాయముపాసకః పురుషః విక్లి
ష్టాస్థిష్ట పూర్వోత్తర కురితౌభవతి - ఉపాసన కళాయామేవ బ్రహ్మక్షుతి-
బ్రహ్మఅవిక్షిప్తైన మనసా అనుభవతీత్యర్థః - ఇదంచసమానా చాస్మత్కృపక్ర
మాద మృతత్వం చానుపాక్షుతి భాష్యేషుష్టమ్-

౨౨౫— ఉత్తమేవార్థమాదరే జాభ్యస్యన్తు పదేష్టవ్యాంశ ఏతావానైవే
త్యపసంహరతి— యదాసన్వప్రభిద్యన్తే హృదయన్యైవ గ్రహ్ణయః । అథ
మన్యోమౌభవతి ఏతావదను శాసనమ్— గ్రహివత్పూర్వ చారాగజ్యేషుద
యేయదైవ ప్రముచ్యన్త ఇత్యర్థః - ఏతావదను శాసనమ్- అనుశాసనియము
పాసకస్య కర్తవ్యత్వేనూప దేష్టవ్యమేతావదేవేత్యర్థః

౨౨౬— విముక్తశ్చ విముచ్యత ఇతిపూర్వముక్తాం ద్విరీయాం పరమము
క్తిమాహ— శతం చైతావ హృదయస్య నాద్యస్తానాం మూర్ధాన మభినిస్సృ
తైశా— హృదయస్య ప్రధాన నాద్యశ్చతంచైతా వసంతి- తానాం మధ్యప
శామశుమ్నాభ్యా బ్రహ్మనాదీమూర్ధానమభినిస్సృతా-

౨౨౭— తయోర్ధ్వమాయ స్పృశురత్వమేతి విష్యజ్జన్యా ఉత్క్రిమణే
భవన్తి — తయోర్ధ్వనాద్యా ఉర్ధ్వం బ్రహ్మలోకం గచ్ఛన్ దివవిజ్ఞాన వి
ష్ణు బ్రహ్మప్రాప్తి పూర్వకస్య స్వరూపవిచ్ఛావలక్షణం ముక్తిం ప్రాప్నోతి-
అన్యస్థు నాద్యోవిష్యనిత్రమణే నానావిధ సంసార ముగోత్సరిమణాయే
పయుజ్యన్తే- విష్యన్తిత తానాద్యోఽన్యోత్క్రిమణే ఉపయుజ్యన్త ఇతివ్యాసా
న్యైర్యావ్యత్యాతమ్

౨౨౮— అంగుష్ఠ మాత్రఃపురుషం తరాత్కానదా జనానాం హృదయే
సన్నివిష్టః— స్పృశ్యత్యర్థః

౨౨౯— తగ్ంస్వాచ్ఛరీ రాత్పరి మహాగ్గంజాది వేషికాం ధార్యణ—
సకలచేత నాన్తర్యామిరయా సంరమాత్కానం తద్భూత భూతాజ్ఞాన శబ్దితా
చ్చేతనాత్ ప్రవృత్తాత్- పుకమక్రూర్- పుకగాత్కాన మిత్త్యక్తగ్రీవాధార
కస్యనియం తృత్యవేషిత్య ధర్మోర్వి లక్షణం ధర్మ్యం ప్రజ్ఞాకళనన కాన
యాత్-

౨౩౦— రంవిద్యాదుర్భ క్రమమృతమ్— రంకుక్రం తేజస్యం స్వేప్ర
కాశ్చాననాపం బ్రహ్మకానీ యాదిత్వర్మః- దేవదత్త స్వాచ్ఛరీరాద్విలక్షణం

౧౩ సూ. ఆర డిపపత్తైః॥

౧ ఇదమామనైచ్చన్దోగాః, యపిషోక్షిణి పురుషోద్భవ్యతే ఏషచ త్స్థైతి హూవాచ పతిదమృత మేతద ధయమే తద్భువ్నాతి. తత్రసందేహః- కిమయమత్యూహారతయా నిర్దిశ్యమానః పురుషః ప్రతిబిమ్బత్వా, ఉతవత్సు రిన్ద్రియాధిష్ఠాతా తేజతావిశేషః, ఉత జీవాత్వా, అథపరమాత్మైతి. కింయుక్తమ్. ప్రతిబిమ్బత్వైతి. కుతః. ప్రసిద్ధి వన్నిర్దేశాత్, దృశ్యత ఇత్యవరోత్తాభి ధానాచ్చ. జీవాత్వాచా- తస్యాపి హిచక్షుషి విశేషేణ సన్నిధానాత్ప్రసిద్ధిరుపపద్యతే. ఉన్ద్రియతం హిచక్షురుద్విత్వ జీవాత్సనశ్చరీరే స్థితగతిశ్చివ్వన్తి. రశ్మిభిరేషోస్సన్ద్రితిష్ఠిత ఇతిశ్రుతిప్రసిద్ధ్యాచక్షుః ప్రతిష్ఠోదేవతా విశేషోవా. ఏష్యేవప్రసిద్ధవన్నిర్దేశోపపత్తై రేషామన్యతమః.

అనంతరాధికరణమ్॥ పరస్యతండుడకళం- కఇత్థావెదెతిడుడకళంతోవై కైః యపిషదృశ్యత ఇత్యుక్తోనపరఇతి తద్భూయాసంగతిరథాసిద్ధాతిన కణాత్తా॥ యపిషఇతిప్రసిద్ధవడుక్తిః- దృశ్యతఇతి అపరాక్షతోక్తిః- ప్రతి బింబాదీనాంక్రమాదపరాక్షకాలపనికశ్రుతి ప్రసిద్ధయః॥

ఇత్యత్ర స్వశబ్దస్య దేవదత్త సంబంధి పరత్వవదిహాపి స్వాచ్ఛరీరాదితి స్వశబ్దః పరమాత్మ సంబంధి శరీర పరామర్శి- సత్య వేదిత్వజన సమ్మన్ది శరీర పరామర్శి- ఏతేష దహత్పితకర్తరణస్య దేహాకభ్యమ విషయే జీవపవ సమ్మవాత్తస్యైవ తం విద్యాచ్ఛక్రమ మృతమితి బ్రహ్మత్వోదేవతాదిం ప్రకరణం జీవబ్రహ్మతేద పరమితి శంకాయా అనవకాళి- ఇతితమ్య వర్ణి

విషయవాక్యదీపికాయామ్

అనంతరాధికరణవిద్యా

౧- ఉపకోసలాహుతై కామలాయినస్సత్యకామై కాబారెబ్రహ్మచర్యమువాస- కమలసుత ఉపకోసరినా మాకారాతి సత్యకామై విద్యార్థం బ్రహ్మచర్యం అపాత్నీర॥

౨- తస్యహద్వాదశవహా ణ్యగ్నిస్మరితచార- తదగ్నిశ్రుత్రామాద్యా దశవహాం కృతవాన్॥

౩- సహస్సాన్య సంకేహానీనస్సమావర్తయం స్తంహత్తైవనసమావర్తయతి- సోఽభ్యాయార్థినఇతరాన్ బ్రహ్మచారిణసోస్త్విద్యాయం గ్రాహయిత్వాసమావర్తయన్తం బ్రహ్మవిద్యార్థినం త్థాత్వాచిరసేవా మంతరణ బ్రహ్మవిద్యా మోక్షదేవ్యైతి మత్వాతమేవ ససమావర్తయతిస్స॥

౨ ఇతిప్రాప్తైరవక్ష్యహే. (అస్తరణపవర్తే) అత్యున్నరఃపరమాత్మా. కుతః. ఏష ఆత్మేతి ఘోషావాచైరిదమృత మేతదభయమే తద్భవస్య ఏతం సంయద్యామ ఇత్యావత్తే ఏతం హి కర్వాణి వామాన్యభి సంయన్తి ఏష ఉపవ వామనిః ఏష హి సర్వాణి వామాని నయతి ఏష ఉపవ భామనిః ఏష హి సర్వేషు లోకేషు భాతీత్యేషాం గుణా నాం పరమాత్మ న్యేవోపపత్తే.

రాధ్యాంతేపితృమిత్ర, నిరుపాకాధినామితిభావః-

౪- తంకార్యేణావ తప్రాప్తబ్రహ్మచారి కుశలమగ్నీశ్వ ర్యచారిర మత్వాగ్నయఃపరిప్రావోచన్ ప్ర బ్రాహ్మన్యాధిర- తపసాతప్రాప్తబ్రహ్మచారి కుశలం సమ్యగగ్నీశ్వ శ్రామాం కృతవాన్- ఏతస్య విద్యానుపదేశేత ద్విరచరణ ప్రీతా అగ్నయఃప తపగర్హంకురుః. తస్మాదస్మా ఉపకాశలాయ విద్యాముపదిశ తి తస్య భార్యా ఉక్తవతీత్యర్థః॥

౫- తస్మై హ ప్రాప్తౌ ప్రవ ప్రవాసాంతరే- ఏవంకార్యేణోప్యాచార్యః తస్య విద్యానుపదిశ్యేవ దశాంతరం ప్రాప్తితః॥

౬- సమాప్త్యాధినా అనశతుం దత్త- స మానసేన మఃభాన వీడితస్య స్మశానాయుతంతరే- భృక్షే అవస్థానధితి హి భావః॥

౭- తమచార్యకార్యేణావ, బ్రహ్మచారిస్స కానకింసునాశ్చాపీతి - స్మప్త్యర్థః॥

౮- సమూహావ బహవ ఇమే అస్మిన్పురుష కామానానాత్మయా వ్యాధిః ప్రతిఘోషాన్ సి నాఃప్రయోమితి - అస్మిన్ జీవే బ్రహ్మచారిత్వ వ్యతిరిక్తాః కొమ్యమానావిషయా నానావిధగర్భంస్స జరామరణాది లక్షణఫలజనకామనసి విచరివర్త మానాస్సన్తి- అతస్తద్విషయ భయరూపవ్యాధిః పరిఘోషాన్సి- అతోనభంజయతి॥

౯- అభవగ్నయస్స మూదిర- ఏతద్వాక్యం శ్రుత్వాపరిచరణ ప్రీతాగాహాపత్యాదయోగ్నయః దయమానమానసాస్సమ్భ యుక్తవత్సః-

౧౦- తప్రాప్తబ్రహ్మచారిమఃలం సః పర్యచారిర మా స్తాస్మై ప్రబ్రవామితి - స్మప్త్యర్థః॥

౧౧- తస్మై హమామః- తస్మై ఉపకాశలాయ అగ్నేయోపమ్య మాణ మూదిరిత్యర్థః॥

౧౨- ప్రాణా బ్రహ్మకం బ్రహ్మఖం బ్రహ్మేతి, సమూహాదవికానాప్యహం యత్ప్రాణా బ్రహ్మకం దత్తఖం త నవిజానామితి - అస్యా యమధిప్రాయః- సతావత్ప్రాణాది ప్రతిఘోషాన మగ్నీధి రభిధియతే- జన్మ జరామ

౧౪॥ సూ. స్థానాదివ్య పదేశాచ్చ॥

చతుషస్థితి నియమనాదయః పరమాత్మనవీవ, యశ్చతుషి తిష్ఠ
న్నిత్యేవ మాదావ్య పదిశ్యతై- అతశ్చ, యవషోక్షిణి పురుషతతి
నవీవప్రతీయతే. అతఃప్రసిద్ధ వన్నిదైశ్చ పరమాత్మన్యపపద్యతే.
తతవీవ, ద్యశ్యతతి సాక్షాత్కారవ్యపదేశోపి త్విభిర్దృశ్య మా
నత్యాదుపపద్యతే.

౧౫॥ సూ. సుఖవీశిష్టాభి ఛానాదేవచ॥

౧ ఇతశ్చాత్మధారః పురుషోత్తమః- కంబ్రహ్మ ఖంబ్రహ్మ
తి ప్రకృతస్య సుఖవిశిష్టస్య బ్రహ్మణఃపానన స్థానవిధానార్థం
సంయద్వామత్వాది గుణవిధానార్థంచ, యవషోక్షిణి పురుషతతిభి
ఛానాత్. ఏవకారోచైర పేక్ష్యంహే తోర్ద్యోతయత-

స్థానాదివ్యపదేశాచ్చ॥ అదిశద్ధాద్ధారకత్వానెద్యత్వాది- సాధక-
త్వాన్తీవరితాం పూర్వపక్షయ్యక్త్యైరన్యధాసిద్ధిం చాహ॥ అత ఇతి॥
సుఖవిశిష్టాభి ఛానాదేవచ॥

రణాదిభవభయభీతస్య ముముక్షోహోపదేశాయ ప్రవృత్తత్వార్- ఉత్పాద
ప్రసాదాపాస్యముపదిష్టమ్- తత్రప్రాణాదిభిస్సమానాధికరణం బ్రహ్మసిద్ధి
ష్టమ్- తత్ర సకలజగత్ప్రణయితృత్వ త్ముగన ప్రాణశబ్దితత్వస్యబ్రహ్మ
ఉపపన్నత్వార్ యత్ప్రణా బ్రహ్మత్వక్తం తజ్జానామి- కంబ్రహ్మఖంబ్ర
హ్మత్వక్తంతు నవిజానామి- యద్యపి కంశబ్దస్య సుఖమర్థః- ఖమిత్య
స్యతు ఆకాశార్థః- తతశ్చైవయికసుఖ శరీరక మాకాశశరీరకంచబ్ర
హ్మత్వభిప్రాయః- ఉరకమిత్యనన సుఖమభిధీయతే ఖమిత్యనన ఆకాశ
వాదినా ఆపరిచ్ఛిన్నత్వమభిధీయతే- తయేరన్యాయ విశేషణ విశేష్యభావఅప
రిచ్ఛిన్నసుఖం బ్రహ్మత్వభోగభ్యతే- తతశ్చానయేర్నాభ్య కావ్యభా తాశ్చ
ర్యమితి నజానామిత్యర్థః॥

౧౩- తెహాయః యద్వాచకం తదవఖం యదవఖం తదవకమి
తి - తయేరన్యాయ విశేషణ విశేష్యభావప వాభిమతత్యర్థః- నను
ద్వాచకం తదవ ఖమిత్యననన విశేషణ విశేష్యభావ ప్రతిపాదనన ఆపరిచ్ఛి
న్నసుఖం బ్రహ్మత్వస్యాధ్యరథా భ్యదవఖంతదవకమితిపునరుక్తిర్యథా
తితేన్న- తద్దాధ్యర్థంతాఆపరిచ్ఛిన్నసుఖత్వనసుఖయాపాప రిచ్ఛిన్నత్వనన
పాననసిద్ధ్యర్థంవా పరస్పరవిశేషణవి శేష్యభావపదేశసార్థత్వార్

౧౪- ప్రాణం చక్షుతద్ధాకాశంహృదుః- అతఃజగత్ప్రణయితృ

౨ నన్వగ్నివిద్యావ్యవభానాత్, కంబ్రహ్మేతి ప్రకృతంబ్రహ్మ సేవానన్విధత్తే. తథాపి. అగ్నయః, ప్రాణోబ్రహ్మకం బ్రహ్మణం బ్రహ్మేతి బ్రహ్మవిద్యాముపదిశ్య, అథ హేనం గార్హ పత్యోను శశాసేత్యా రభ్యాగ్ని సాముపాసనముపదిదిశుః. న చాగ్నివిద్యా బ్రహ్మవిద్యాజ్ఞ మితి శక్యం వత్తమ్. బ్రహ్మవిద్యా ఫలానన్తర్గతతద్విరోధిసర్వాయుః ప్రాప్తి సన్తత్యవిశ్చేదాదిఫల శ్రవణాత్. ఉచ్యతే-ప్రాణోబ్రహ్మ, ఏతదమృత మేతదభయమే తద్భ్రహ్మత్య భయత్ర బ్రహ్మసంశబ్ద నాత్, ఆచార్యస్తు తే గతిం వక్తత్యగ్ని వచనావృగత్యుపదే శాత్పూర్వం బ్రహ్మవిద్యాయా అసమాపై, స్తస్యధ్యగత్యాగ్నివిద్యా బ్రహ్మవిద్యాజ్ఞ మితి నిశ్చీయతే. అథ హేనం గార్హ పత్యోను శశాసేతి బ్రహ్మవిద్యాధి కృతస్యేవాగ్ని విద్యోపదేశా, చ్చ.

౩ కిం ద. వ్యాధిభిః పరిపూర్ణోస్థితి బ్రహ్మపాప్తివ్య తిరిక్తనానాదిధకామోపచాతి పూర్వకగర్భ జన్మజరామరణాది భవభయోపతపాయేష కోసలాయ, ఏషాసామ్యతే స్సద్విద్యాత్మ విద్యాతేతి సముచ్చిత్యోపదేశా, స్సాత్మైక ఫలాత్మ విద్యాజ్ఞత్వ మగ్నివిద్యా

౨ అజ్ఞత్వాదవిరోధ ఇత్యత్రాహ॥ నచేతి॥ అగ్నిఫలావిరోధశంకాత్వదాసాయితద్విరోధిత్వక్తమ్॥ ఉచ్యతఇత్యాది॥ ఉభయక్రొడపక్రమాప సంహారయోః హతుచతుష్టయేనాంగంగీర్త్యముక్తం ప్రాణోబ్రహ్మత్వాదినా॥

త్యేన పాణిత్వవిశిష్టం యద్భ్రహ్మతదవాపరిచ్ఛిన్న సుఖం చేత్యగ్నయశ్చ వంతిత్వరథః.

౧౧— అథ హేనం గార్హ పత్యోను శశాస— జగత్ప్రణయిత్వ అచరిచ్ఛిన్న సుఖదావంద బ్రహ్మేత్యుపదిశ్య ఏవముపదిష్ట బ్రహ్మవిద్యజ్ఞ ముపాసనం గార్హ పత్యోగ్ని సన్వవిద్యాం వక్ష్యమాణాముపదిది తేత్యర్థః॥ అథ బ్రహ్మ కృత్రకృతవిషయత్వద్యోతనార్థః॥ అత్రచాభవనమితి శర్థాభ్యం వక్ష్యమాణాగ్నివిద్యాయాః ప్రకృత బ్రహ్మవిద్యాంగత్వముద్యత.

౧౨— అనుశాసన ప్రకార మేవాహ— పృథివ్యగ్నిరన్న ముదిత్యభి— గాహపత్యాగ్నౌ య ఏతాశ్చైత సప్త సవ ఇత్యర్థః॥

౧౩— య ఏవ అదిత్యత్వమిదం దృశ్యతే సాహమగ్ని సవిదాహ మగ్నిరి— పృథివ్యగ్నిగ్నాదిత్యలక్షణానాం జతుర్థాం య ఏవాం మధ్య అగ్నౌ దిత్వయాపయే॥ వక్తృత్వ ప్రకాశకత్వ యావత్సర్వసప్తసాధికత్వమ్ అగ్నిరాదిత్యేన యాదృశ

యాఃప్రతీయతే. ఏవం చాన్యత్వేన వగ తేఫతి భలానుకీర్తన మర్థ
చాదృశిగమ్యతే. సచాన్యమోక్ష విరోధి ఫలంకించిచ్ఛాప్యతే- అప
పాతేపాప కృత్యాలోకిభవతి సత్వమాయు రేతిజ్యోగీవతి నాస్యా
పరపురుషాక్షీయనై ఉపవయంతంభుజ్జా మోస్సింశ్చలోకే ముష్ణిం
శ్వేత్య మీమాంభలా నాం మోక్షాధిక్యత స్యానుగుణత్వాత్. అపహతే
పాపకృత్యాం- బ్రహ్మప్రాప్తివిరోధి పాపంకర్మాపహన్తి. లోకీభవ
తి- తద్విరోధిని పాపేనిరస్తై బ్రహ్మలోకం ప్రాప్నోతి. సర్వమాయు
రేతి- బ్రహ్మహ్మపాసన సమాప్తై ర్యావదాయుర పేక్షితంతస్సర్వమే
తి. జ్యోగీవతి- వ్యాధ్యాదిభిరను పహతోయావద్బ్రహ్మప్రాప్తి జీవతి.
నాస్యాపర పురుషాక్షీయనై- అశ్శిశిష్య ప్రశిష్యాదయః పుత్రపౌత్రా
దయోపి బ్రహ్మ విదపవ భవన్తి- నాస్యాబ్రహ్మవితు- తే భవతీతి వ
త్తుత్యనైరే బ్రహ్మవిద్యాసతిత్వేన త్రూయతే. ఉపవయంతంభు
జ్జా మోస్సింశ్చలోకేముష్ణింశ్చ- వయం- అగ్నయస్త మేనముప భు
జ్జామః- యావద్బ్రహ్మప్రాప్తి విఘ్నేభ్యః పరిపాలయామత్తితి. అ
తోఽగ్నివిద్యాయా బ్రహ్మవిద్యాద్యత్వేన తస్యేన్నిధానావిరోధాత్సు
భివిశిష్టంప్రకృతమేవ బ్రహ్మహ్మపాసనసాధనవిధానార్థంగుణవిధా
నార్థంబోచ్యతే.

3 ఫలవిరోధిత్వముపగమ్యమా॥ ఏవంచేతి॥ సచనైత్యాహ॥ నచేతి॥ పరిపా
లయామత్తితి॥ భుజేపరస్సైపదిత్వాదితిభావః॥

మొక్కం నరాదృశం పృథివ్యన్నాభ్యామ్- రస్సాదాదిత్య ఏహామస్మత్సృష్టిరు
వాచిత్యర్థః-

౧౮- సయవితమేవర వీద్యానుపానై అపహతేపాపకృత్యామ్- ఏత
దుపాసకః బ్రహ్మప్రాప్తివిరోధిపాప కర్మాపహన్తి-

౧౯- లోకీభవతి- తద్విరోధినిపాపే నిరస్తై బ్రహ్మలోకం ప్రాప్నోతిత్వ
ర్థః- యద్యపి బ్రహ్మప్రాప్తివిరోధి పాపనివృత్తైః బ్రహ్మప్రాప్తేశ్వప్రధాన
భూత బ్రహ్మవిద్యాసతిత్వమేవ, తథావ్యక్తితఫలనాక్తింస్తు యతిఇతిద్రవ్య
వ్యమ్- యద్వాపాపశబ్దా బ్రహ్మవిద్యాత్వ నిద్రతిబంధక పాపపరః- లోకక
ర్మశ్చ బ్రహ్మలోకప్రాప్తి మార్గభూతాగ్నిలోకపరో ద్రవ్యవ్యః-

౨౦- సర్వమాయురేతి- బ్రహ్మహ్మపాసనసమాప్తై ర్యావదాయుర పేక్షి
తంతస్సర్వమేతి-

౪ నను, ఆచార్యస్తుతగతింశక్తైత్యమాత్ర పరిశేషణాదాచార్యేణగతిరేవోపదేశ్యేతిగమ్యతే-తతః-భంహానగువిధ్యర్థవోచ్యతే. తదభిధీయతే - ఆచార్యస్తుతగతింశక్తైత్యస్యా యమభిప్రాయః - బ్రహ్మసిద్ధ్యామనుషదిశ్యప్రోమపిగురౌ తదలాభాదనాశ్వాసముపకోసలముజ్జీవయితం స్వపరివరణ పీతాగాన్వపత్యాదయోగురోరగ్నయస్తస్మైబ్రహ్మగ్నయావ మాత్రంతదబ్ధభూతాం చాగ్నివిద్యాముపదిశ్య, ఆచార్యాదైవవిద్యావిది తాసాధిశంప్రాపదితిశ్రుత్యర్థమాలోచ్య సాధతమత్యప్రాప్త్యర్థ మాచార్యపవాన్యసంయద్యామత్వాదిగుణకంబ్రహ్మగ్నయ పాసనస్థానమర్చిరాది కాంక్షగతిముపది శక్తిపీమత్వా, ఆచార్యస్తుతగతింశక్తైత్యవోచా. గతిగ్రహణముపదేశ్యవిద్యాశ్రేయప్రదర్శనార్థమ్. ఆతపవాచార్యోపి, అహంతుతే తద్వత్ప్రాయముయథా పురుషరవలాశ ఆహంశ్చివ్యస్తే, పతమేవంవిదిపాపంకర్షనశ్చివ్యత ఇవ్యపక్రమ్య సంయద్యా మత్వాదికల్యాణగుణశిష్టం బ్రహ్మగ్నిస్థానోపాన్యమర్చిరాది కాంక్షగతిముపదిదేశః

౫ అతః, కంబ్రహ్మఖంబ్రహ్మశి సుఖవిశిష్టస్య ప్రకృతవైవబ్రహ్మణోఽత్రాభిధానాదయ మత్యూధారఃపరమాత్మా

౪ నన్వీతి॥ స్థానగుణయేవవ్యమాణత్వా తథనాత్మయేర్నవిభేదయత్యమితనతద్విధానా యాత్రపరమాత్మోచ్యత ఇత్యన్యపరమిత్యర్థః. పరిహరణి॥ తదవీతి॥ స్పష్టమ్-

౨౦— జ్యోతివతి— జ్యాధ్యాధిరనుపమాతో యావద్భ్రహ్మప్రాప్తి ఉజ్జ్వలాజీవతి-

౨౧— నాస్యావరపురుషః క్షియం?— అస్యఃవ్యప్రశ్నాదయః పుత్రపాత్రాదయేషిబ్రహ్మవిదవపథవంతి- సంతతోబ్రహ్మవిద్యానువృత్తిః నాస్యాలహ్మవిక్కులభవంతిత్వంత్యంబ్రహ్మవిద్యానంత్యన శ్రవణాత్-

౨౨— ఉపవయంతంభంజామస్మింశ్చలాతే ముష్కింశ్చ యపరమేవంవిద్యానుపాస్తే— యపరమపాస్తే తమస్మిన్లోకేముష్కింశ్చలాతే వయమగ్నయః ఉపభంజామః యావద్భ్రహ్మప్రాప్తి విఘ్నభ్యః పరిపాలయామధిశ్యర్థః॥ ఎవముత్తరత్రాపి క్రవ్యవ్యమ్. ఇత్యేకాదశఖిన్ది-

౨౩— అథత్రానమన్వాహర్యపదమోనుకళాస — అన్వాహర్యపదనః కక్షిగాగ్నిః-

౧ ననుచ, శంభ్రహ్మఖంబ్రహ్మేతిపరంబ్రహ్మభిహిత మితరథమ
వగమ్యతే- యస్యేహాత్మ్యాధారతయాఽభిధానంబ్రూహే.యావతా,
శంభ్రహ్మఖంబ్రహ్మేతి ప్రసిద్ధాకాశ లోకకసుఖయేవబ్రహ్మదృ
ష్టిస్త్వీనీయత ఇతిప్రతిభాతి- నామబ్రహ్మ, మనోబ్రహ్మత్యాదివచన
సామూహ్యాత్. తత్రాహ

౧ అనన్తరసూత్రశంకామహా||ననుచేతి|| యావతా- ప్రత్యుతేత్యర్థః||
వచనసారూప్యాదితి|| బ్రహ్మశబ్దస్యసత్త్వదుపాదానా, ద్రుష్ట్యా, దృష్టివిశేష
ణమిత్యర్థః- బ్రహ్మశబ్దేననిగమనాభావాచ్చేతిభావః-

౨౧- ఆవాదిసాక్షీత్రాణిచంద్రసూదితి- మేరూపాణితిశబ్దః-

౨౩- ఎవచంద్రమసిపురుషదృశ్యతే సోహమస్మిసమవాహ మస్మీతి, స
యవతమనం విద్వాసుపాస్తే అపహతేపాపకృత్యాంలొకీభవతి, సర్వహయు
రేతి, జ్యోత్జీవతి నాన్యోనరపురుషః క్షీయంతేఽప వయంతంభుజా మస్మిం
శ్చలూకముష్ణింశ్చయవతమనంవిద్వాసుపాస్తే-చంద్రమసా గ్నైశ్చప్రకాశ
కర్తృసామ్యుపితిభావః-

౨౪- అనన్తరసూత్రశంకామనోయేరుశశాస ప్రాణతాశాద్వ్యాద్యదృశ్యుదితి యవ
మవిద్యుతిపురుష దృశ్యతేసోహమస్మిసమవాహ మస్మీతి సయవతమనంవిద్వాసు
పాస్తేఽపహతేపాపకృత్యాంలొకీభవతి సర్వహయురేతి జ్యోత్జీవతినాన్యోనర
పురుషః క్షీయంతేఽప వయంతంభుజా మస్మింశ్చలూకముష్ణింశ్చయ వతమనం
విద్వాసుపాస్తే- విద్యుత్పురుషస్యాపి ప్రకాశకత్వావాహనైశ్చక్యం ద్ర
ష్టవ్యమ్-

౨౫- తెహాచరుషకాసత్రైషాసా మ్యుష్ణద్విద్యావాక్సృద్విద్యాచ-
ప్రత్యేకచురుశాసనానన్తరం మితిత్వతేత్రావన్ అస్మద్విద్యాఅగ్నివిద్యాః
శ్లవిద్యాపరమాత్మవిద్యేత్యర్థః- చశబ్దాత్కాగ్నిభూతవిద్యయిరుపదేశ క్రియా
యాంసముచ్చయద్యాదీనార్థః- నతు సమసముచ్చయార్థః- అగ్నివిద్యావాక్సృవి
ద్యాచౌపదిష్టత్యర్థః-

౨౬- ఆచార్యస్తు తెగతిం వక్త్రేత-ఎవంవదతామస్మినామయమభిసా
యః- హేమకౌసల బ్రహ్మవిద్యామనుషభిశ్చ ప్రాప్సుషి గురౌ తదలాభాదనా
త్వాసంత్వాముష్టివయతుం బ్రహ్మస్వరూపమాత్రం తదగ్ధభూతా మగ్నివిద్యా
చౌపదిష్టమ - ఆచార్యాదేవ విదితాయావిద్యానాసాధిష్టత్వాదాచార్య
ఎవసంయద్యా మత్వాదిగుణకం బ్రహ్మక్షిరూపం తదపాసనస్థానమర్చి నా
దితాంధ గతిముపదిశ్యతి - తతశ్చగతిం వక్త్రేత్యన్యవశిష్టం వక్త్రేత్యర్థః -
నతు గతిమాత్రమితి ద్రష్టవ్యమ్||

౨౭- ఆజగమహస్యాచార్యస్తమాచార్యోభ్యువాదాపరాసల్లా రే ఇతిసగవ

౧౬॥సూ. ఆరంభవచన, బహు॥

౨ యతస్తతః) యదేవగంతదేవ ఇమితసుఖవిశిష్టస్యాకాశస్య
భిదానమ్, అతపవభవద్ధాభిధేయస్యః ఆకాశః పరంబ్రహ్మ.

అ తపవచనప్రకృతి - నిగమనవాక్యానుసారాన్నిబట్టితలంబంగతా - య
 జేవకమిత్యర్థోపాదానంగతువాక్యోపాదానమ్ - యద్వాచకమితవాక్యమ్ -
 ఇతితానంతిత్రావ ప్రకృతిబిభృష సామ్యతేముఖం భాతికొనువ్యాను శతానతి
 — స్పష్టార్థః॥

30 ఎవముక్తలను— కొనుదాను నివ్వద్దని— కాళకావ్య
య ప్రాపితె ఇహమాంకునివ్వద్దని॥

39— చాచనిప్పుతే— పాతి ఖేద-తపనిప్పు తగ్గవేత్తరు. - నాచని
ప్పుతే నయనానన్నుభిరు శ్రుతిత్యక్తి బ్రహ్మచర్యం.

33 కంచిక్కాలపు పన్ను త్యాగినిష్ఠి కృతులను నూనముచేర్చి పన్ను
 త్యక్తవానిత్యాహ— ఇమీనూనబాధగా అన్యార్థకావెతిహాగ్ని పహ్యం— ఇ
 దానీమిదృశ్యజ్వలనాకారతయా పరిదృశ్యమానా ఏవాగ్నియః పూర్వచన్యా
 కారాస్సనూచుమా పచిప్తవంతిత్వక్తవానిత్యర్థః॥

38 ఆచార్యులు — కిష్కీనామకలతెనాచన్నితి—

రెగి ఇతరరకము— ఇదమరి న ప్రతిదేశము— ఏకావస్థ వదిల్యమిది ప్రతి
జాతియందు

32 ఇతరతమ— లోకాన్వయము సామ్యమై వాచ్యమందుకై తద్య
త్యుక్తి, యథావత్పూర పరాకలపా నస్తివ్యుక్తై ఏవ శుభంవిదిపాపం కమ
నస్తివ్యుత్తతి— తాసామ్యమై ఆగ్నయః పృథివ్యాదీ లోకానైవ తవోక్తవం
తః- సత్యజ్ఞానవ్యం బ్రహ్మకాశ్చేష్టానా ఆహంతుతేవగ్న పరజలాశ్చేష్టతల్య
సర్వపాపాశ్చ సాపాదకవిద్యావిషయభూతం బ్రహ్మవ్యక్తివి యదిశుభాశివసది
త్యర్థః- పాపాశ్చ సానామపాపశాతుతా తకన్యానగజేపాపాశ్చైత్ర ప్రతిబంధక
శక్తిమత్త్వం- ఇదంచ ప్రామాదిక పాపవిషయమ- పాపశల్క శ్చేష్టకృతమహ్మ
తసాచారః- ఏవమత్రతతత్రోక్తమ్- తత్రైవానుసంధాయమ్-

38 ఇతరతనము— బ్రహ్మసూత్రమునుబట్టి తత్వేచ్ఛావాదము— తద్వేషము
వస్తువన్నయుపశాంతియొక్కయుచున్నది— ఇతితత్వము కలిగి

35— నామమీదేవుడు దృశ్యం ఏమో స్మృతిగా వాచ్యత దమ్యతమతం
మేతద్యోగం— యోగిని దృశ్యం తద్యోగం చదువు దృశ్యతేతయమేతా
నియత్యోగం అమృతత్వం నిరతిశయభావ్యత్వం. అభయత్వం యోగిని
స్వత్వం. అమృతత్వం నిరతిశయభావ్యత్వం.

3 ఏతదుక్తంభవతి-అగ్నిభిఃప్రాణోబ్రహ్మకంబ్రహ్మఖం బ్రహ్మ త్యుక్తేఉపకోసలఉవాచ, విజానామ్యహంయత్ప్రాణో బ్రహ్మకంచ తుఖంచనవిజానామీతి. అస్యాయమభిపాః- నతావత్ప్రాణాదిప్ర తీకోపాసనమగ్నిభిరభిహితం. జన్మజరామరణాది భవభయభీతస్య ముముక్షూర్హమోపదేశాయప్రవృత్తిత్వాత్. అతోబ్రహ్మోవోపాస్య ముపదిష్టమ్- తత్రప్రసిద్ధిఃప్రాణాది భిన్నమానాధికరణంబ్రహ్మనిర్ది ష్టమ్- తేషుచప్రాణవిశేషత్వంజగద్విధరణయోగేనవాప్రాణశరీరత యాప్రాణస్యనియన్త్ర్యేనవాబ్రహ్మణఉపపద్యతేఇతి, విజానామ్య హంయత్ప్రాణో బ్రహ్మత్యుక్తవాః. తథాసుఖకాశయేరపిబ్రహ్మ ణశరీరతయా తన్నియామ్యత్వేన విశేషణత్వమ్, ఉతామ్యోన్యవ్య వచ్ఛేకతయా నిరతిశయానన్దరూప బ్రహ్మస్వరూపసమర్పణపర త్వేనవా. తేత్రపృథగ్భూతయే శరీరతయా విశేషణత్వేనైవయిశసు ఖభూతాకాశయేర్నియామకత్వం బ్రహ్మణస్సాన్వదితి స్వరూపావగ తిర్నస్యాత్ - అన్యోన్యవ్యవచ్ఛేదకత్వేనపరిచ్ఛిన్నాననైదేక స్వ రూపత్వం బ్రహ్మణస్సాన్వది త్యన్యతరప్రకార నిర్దిధారయిషయా, కంచతుఖంచనవిజానామీత్యుక్తవాః. ఉపకోసలస్యేమమాశయం జానంత్యుయే, యద్వాచకం తదేవఖంయదేవఖంతదేవకమిత్యూ చిరే- బ్రహ్మణస్సుఖరూపత్వమేవాపరిచ్ఛిన్నమిత్యర్థః - అతఃపా

3 అత్రాస్యమ్యోన్యదృష్టివిధిస్యాత్ కథంచఖశబ్దోక్తస్య బ్రహ్మత్వ మిత్యత్రా- ఏతదుక్తమితి॥ జ్ఞాతత్వో జ్ఞాతత్వమితివైషమ్యంచకథం, క థంచ ఖస్యసుఖవిశేషత్వమితిశంకాయాం తద్వివేచనమాహ॥ అస్యాయమితి॥ దృష్టివిధిపరత్వేజ్ఞాతత్వోజ్ఞాతత్వ విభాగాయేగాన్యుముత్యం ప్రత్యుపదేశా దభావంత రాజ్ఞానంప్రతిదృష్టివిధ్యంతరస్యాత్తైరత్యాయేగావ్య విభోవ్యవ చ్ఛేదకత్వేస్థితసతివాక్యస్యాన్వరథమాహ॥ బ్రహ్మణఇతి॥ అతః- దృష్టివిధిత్వా

34- తద్యద్యద్యస్థిః సర్వీర్వోదకంవాకించతి వత్సనీశ్యవగృహ్యతి- తత్తస్మాన్నితే సన్ధానప్రథావా దక్షణేద్యద్యసర్వీర్వోదకంవాకశ్చిన్నించ తద్యద్యద్యనీ తత్వాన్ద్యయంగృహ్యతి సతత్రతివ్యత-

రం- ఏతంసంయద్యామ ఇత్యాచక్షతే, ఏతంహిసర్వాణివామన్యభిసం యంతి సర్వాణ్యేసం వామాన్యభిసంయంతి యపివంచెద- సంయంతి సంగతా

అశక్తిరతయా ప్రాణవిశిష్టయద్భుత్వా తదేవాపరిచ్ఛిన్నసుఖరూపం జేతినిగమితం, ప్రాణంచహస్తైరిదాకాశంచోచురితి. అతిః, కంబ

హ్నానిబహ్యస్థత్రాపరిచ్ఛిన్నసుఖం బ్రహ్మప్రతిపాదితమితి పరం బ్రహ్మేన తత్రప్రకృతమ్ - తదేవ చాత్రాయ్యాధారతయాభిధీయ తత్తత్ప్రాయ్యాధారః పరమాత్మా.

యేనేనానంతసుఖరూప బ్రహ్మపరోపక్రమవాక్యానుగుణ్యా దుపసంహరవాక్య స్వేత్యథాః - యయాశంకయాసూత్రోత్థానంతస్యాపరిహృతత్వమాహ॥ అతిః కమితి॥ సూత్రాథాంపరమప్రకృతేనసంగమయతి॥ తదేవచేతి॥

నివామనీవననియాచి ప్రార్థనీయానిచస్మిన్ననిసంయద్వామః - సర్వకల్యాణగుణాశ్రియత్వం సత్యసంకల్పత్వం వాసంయద్వామత్వం - తద్భవాసకస్యాపిత త్కర్మన్యాదాత్తద్భవతీత్యర్థః.

౪౧ - ఏషఉచేవవామనిరవహి సర్వాణివామనీనయతిసర్వాణి వామనీనయతి యచివంచేద - వామనీత్వంస్వాత్రైతేషు బాధనప్రాసకస్యమ్ - తత్కర్మన్యామేనతద్గుణాపాసకస్యాపితద్భవతీత్యర్థః.

౪౨ - ఏషఉచేవభామనిరవహిసర్వేషుబాధేషుభాని సర్వేషులోకేషుభాని యచివంచేద - భామనీత్వంసర్వలూక వ్యాప్తదీప్తిమద్విగ్రహముక్తత్వమ్ - ఉపాసకస్యాపితద్భవత్యేవైతాయాం సర్వామిత్యర్థః - అత్రసంయద్వామత్వ వామనీత్వనివామనీత్వేషుకలకథనం కలహపతాత్పర్య రింగపన్యాసేనతేషు గుణేషు తాత్పర్య ప్రదర్శనార్థమ్ - సతుసర్విర్వ్యాపింవాసింవతీ త్యేత్రతార్థవాదమాత్ర తయాస్తుతిరూప త్వమితప్రదర్శనార్థమ్ - సర్వీర్వతివాక్యసృష్టిత్వం వ్యాసాత్కేయకమ్.

౪౩ - అథయదుచైవాస్మిన్నాప్యకుర్వన్తి యమచసార్విమమే వాధిసంభవన్తి - అథశబ్దః ప్రకృతవిమయోవిద్యాతినాథాః - అస్మిన్ బ్రహ్మవిదిషామాన్యాధిప్రాయల్య దేకవచనస్యోత్తర గ్రాధిసంభవంతీ బహువచనేనవిరాధాః - యతీయది, శవ్యంశవదహనాదికర్మా పుత్రాదయః కుర్వన్తి, యదివాసకుర్వన్తి, సర్వభూపితేంద్రియమసీసంభవన్తి - ఆర్పిరావతీత్యా త్వ ఆదివాహికాస్తల్లంకారిన్యామేనతద్భూమిరేవ తాపరాగిత్యసృష్టిశమ్ - అత్రశేరిత్. ఉచేతాశలంద్యాంగభూతాస్మివిద్యాతైభవేన శవదహనాదిత్రైగుణ్యేభ్యోసల విద్యానిష్క స్యనతుతీ. విద్యాంతరనిష్క స్యదహనాదిత్రైగుణ్యే కించిత్స్యగుణ్యమస్తీతివదన్తి - తస్మాన్ సకర్మాణానిష్కతత్వత్రైగుణ్యాధానమ వాచిత్యారస్యవాక్యస్య పతాదృకాథాప్రత్యాయకత్వాభావత్ - అతిః, అథయదుచైవాస్మిన్ త్యేత్రాన్యో బ్రహ్మవిద్యానిధానమేవ.

౧౭॥ సూ. శ్రుతోపనిషత్కాగత్యభిధానాచ్చ॥

శ్రుతోపనిషత్కాగత్య- అధికతపరమ పురుషయ్యాభాత్సన్యాసు సన్న్యాయతయా శ్రుత్యంతర ప్రతిపాద్యమానా అత్పిరాదికాగతిర్యా, తామ పునరావృత్తి లక్షణవరమపురుష ప్రాప్తికర్తృ ముషకోసలాయాక్షిపురుషం శ్రుతవతే, తద్వివక్షవాభిసమ్భవన్తర్విషోహరహ్న ఆపూర్యమాణపక్షమిత్యారభ్య, చన్ద్రముసోవిద్యుతం తత్పురుషోమావనస్సపనాస్త్రిప్తాగమయ త్యేవ దేవపథోబ్రహ్మసథ ఏతేన ప్రతిపద్యమానా ఇమం మానవమావర్తనావర్తన్త ఇత్యవైవోపదిశతి - అతోస్యయమక్షిపురుషఃపరమాత్మా.

౧౮॥ సూ. ఆనవసి తే రసమృవాచ్చనేతరః॥

ప్రతివిమ్బాదీనా మక్షిణి నియమేనానవస్థానా, దమృతత్వాదీనాం చ నిరుపాధికౌనాం తే స్వసమృవా, న్నపరమాత్మనభితరః ఛాయాదిః అక్షిపురుషోభవతుమర్హత. ప్రతివిమ్బస్య తావత్పురుషాంతరసన్నిధానాయత్తత్వాన్ననియమే నావస్థానసంభవః- జీవస్యాపి సర్వేన్ద్రియ వ్యాపారానుగుణత్వాయ సర్వేన్ద్రియకన్దభూతే స్థాన విశేషేవృత్తిరితిచక్షుషీనావస్థానం - దేవతాయాశ్చ, రశ్మిభి

శ్రుతోపనిషత్కాగత్యభిధానాచ్చ॥ శ్రుతోపనిషత్కాగత్యభిధానాచ్చ॥

అనవృత్తరసంభవార్పనేతరః- పదద్వయేనాదిమసూత్రద్వయాభావ్యతిరేకోపేక్షకమేవ దశాశః॥ కన్దిరితి॥ విద్యానిష్ఠభివ ద్యోతారమాప్రాభి

రర- అర్చిభూమి, అహ్న ఆపూర్యమాణపక్షమ, ఆపూర్యమాణపక్షాద్వాన్ముదజ్జేతిమాసాంస్తా, మానేభ్యస్సంవత్సరం, సంవత్సరాదాదిత్యమ, ఆదిత్యాన్తంద్రమసమ్, చంద్రమసావిద్యుతమ్, తత్పురుషమానవః, సపనానోబ్రహ్మగమయతి, ఏవ దేవపథోబ్రహ్మపథః, ఏతేన ప్రతిపద్యమానా ఇమం మానవమావర్తనావర్తన్తే నావర్తన్తే- యోగవత్సాసానుదజ్జేదిత్యపేక్ష- ఉదజ్జే ఉత్తరదిశాయాంతాన్యాసానిత్యగ్ధః- దేవపథః- దైవైరాతివాహితైర్మయమానోపంథాదేవపథః- బ్రహ్మప్రావక్షాపంథాః బ్రహ్మపథః- ఏతేనమాగాణప్రతిపద్యమానా ఇమం మోరం ఘటియంత్రవజ్జననమరణావ్యాపరణకం మహుష్యాదిశరీరావలక్షితం సంసారం నావర్తన్తే పునర్నప్రతిపద్యంతే॥ ఇతి పంచదశః పంచః-

రెహస్సి ప్రతిష్ఠిత ఇతిరస్మద్వా రెణావహ్నానవదవా, శ్దేశాన్తరావ
స్థితస్యాపీన్ద్రియాధిష్ఠానోపపత్తి, ర్స్వచక్షుస్యకస్యానం. సర్వేహ
మైనైహం నిరుపాధికామృతత్వాదాయ ససమ్భవవైశ్యవ- తస్మాద
క్షిపురుషఃపరమాత్మా.

అన్తర్యామ్యధికరణం సమాప్తమ్.

౧ స్థానాదివ్యవదేశాజ్ఞేయత) యశ్చక్షుషితిచ. నిత్యాది
నాపృతిపాద్యమానం చక్షుషిస్థితినియమనాదికం పరమాత్మనః
వేతి సిద్ధంకృత్వాఽక్షిపురుషస్యపరమాత్మత్వంసాధితమ్. ఇదానీం
తదేవసమర్థాయతే.

ప్రాయఃప్రతిష్ఠితశ్చ : . ఖట్వాదిద్వారక ప్రాహదఃయనన. స్పద్వాదికత
యచక్షుస్సం బంధోపపత్తిరిత్యర్థః. అధికరణార్థ ముపసంహరతి॥ తస్మా
దితి-

౧ అవాంతరసంగతిమాహ॥ స్థానేతి॥

విష॥ అన్తర్యామ్యరూపానితమ్.

౧— అథహైవముద్ధారక ఆరుషః పత్రచ్చ— నామ్నాదిద్వారకః అరు
ణస్యాపత్యమారుణః.

౨— యాజ్ఞవల్క్యేనాహవాచ, మదేవ్యససామవతంజలస్య కావ్య
స్యకృహేషు యజ్ఞమధీయానాః— మయంమదేవాదితశ్చ సూత్రతాపత్య
స్యనామ్నాపతంజలస్య కృహేషు. కృహేషుంపిచభామ్యైవవైశ్యకస్మిన్ బ
హువచనమ్. యజ్ఞంకల్పసూత్రమధీయానాడిపిరివ. తః.

౩— తస్మానీచ్ఛార్వాగన్ధర్వగృహీతాతమపూర్వామహానీతి, సోబ్రవీత్,
కలంధఆగర్వణశైలి— నామ్నాకలంధః. ఆగర్వపున్రశ్చ- ఇతిరక స్పష్టమ్.

౪— సోబ్రవీత్పతంజలంకావ్యం యాజ్ఞేకం— సగంధర్వః యాజ్ఞ
కాన్ యజ్ఞాధ్యత్వాన్ అస్మిన్కృత్వాపకం కావ్యంచాబ్రవీదిత్యర్థః.

౫— తదేవాహ— వేత్తనుశ్యం కావ్యకర్తృత్వం యేనాయంచలోకః స
రశ్మలాకః సర్వాశిఖాతానిసందృశ్యానీతి — సూత్రగ్రంథమధీవగ్రథనేన
విద్యర్హానీత్యర్థః. ఏతాదృశంసూత్రంత్వం వేత్తమితిప్రశ్నః.

౬— సోబ్రవీత్పతంజలంకావ్యం, నాహంతదృశవన్యేదేతి—

౭ ఏవంసూత్రం పృథ్విఅంతర్యామిణం పత్రచ్చత్వాహ — సోబ్రవీ
త్పతంజలంకావ్యం యాజ్ఞేకంశ్చ, వేత్తనుశ్యం కావ్యకర్తృత్వం, అంతర్యామిణం,
యథేవంచలోకం పరంచలోకం సర్వాశిఖాతానియంతరాయమయితి, సో

సూ. ఆత్మర్యామ్యుపకరణాధిలో కాదమతద్ధమవ్యపదేశాత్ ॥ ౧౧ ॥

౨ కాణ్యామాధ్యన్తి నాశ్చవాజస సేయినస్సమామనన్తి - యః

ఆత్మర్యామ్యుపకరణాధిలో కాదమ తద్ధమవ్యపదేశాత్.

౩ ఏమయం శోధయతి॥ కాణ్యాఇత్యాదినా॥ పదయన్ శ్రద్ధా పథిమానిదప

బ్రవీత్పతంజలిః కాన్యానాహంతంభగవన్వేదేతి, నాబ్రవీత్పతంజలం కాన్యం
యాజ్ఞా కాన్శ్యయేతైత్యాన్యమాత్రం ఏద్యాత్తంచాంతర్యామిణమితి— ఇ
తిశబ్దః ప్రకారపదః. కాన్యాతత్త్వస్థిత్రంతంచాంతర్యామిణ మస్మదవగ
తప్రకారేణ యోచివ్యాపిత్యగ్గః. శబ్దంపుష్టమ్.

౪— సబ్రహ్మవిత్, సబ్రాహ్మవిత్, సదీపవిత్, సవేదవిత్, సభూతవి
త్, సఆత్మవిత్, ససర్వవిదితితేభ్యోబ్రవీత్ — సవివరబ్రహ్మవిత్. సవివరస్మి
యామ్యులోకేదవభూతవిత్. సవరమాత్మవిత్. ససర్వవిదితి. ఏవంతేభ్యః కా
న్యాన్తే తేభ్యగంధర్వోబ్రవీదిత్యర్థః.

౫— తదహంచేద — తత్సర్వమహంజానఇత్యగ్గః.

౬— 'తత్త్వేదవంయాన్యవల్క్య సూత్రమవిద్యాత్ తంచాంతర్యామిణం
బ్రహ్మగమీరుదజనై— బ్రహ్మగమీ బ్రహ్మవిద్యాపరాధభూతాః. గౌరత
ద్ధితలుకీతిటచసమాసాంతేబద్ధాణిర్యాదినాశ్చ. ఉదజనైశ్చేత్కాలయసిచేత్తే
మూర్ధాపతిష్యతీతి శోధయతి.

౭— పదపాఠహంగౌరతమతత్త్వత్వం తంచాంతర్యామిణమ్—ఇతియా
న్యవల్క్యస్య ప్రతిపదపఠః. కాగౌరతమలియస్థిత్రం తంచాంతర్యామిణమహం
చదన్తి. పేదైవేత్యర్థః.

౮— ఏవముక్త ఉద్వాలక ఉనాచ— యేవాషాదం కక్కిర్బుద్ధ్యాద్యేదపదే
తి— యోకక్కిర్బుద్ధ్యే సర్వః కంఠః ఇదంచేదపదంచేదేతి వాచాబ్రూయాదిత్య
ర్థః.

౯— యథావేత్తతథాబ్రూహీతి — యేనప్రకారేనవేత్తతేన ప్రకా
రాబ్రూహీకించనైవేత్యర్థః.

౧౦— సహవాచ, వాయునైగౌరతమతత్త్వత్వం వాయునానైగౌర
తమనూత్రేణాయంరలోకః పరశ్చలోకస్సన్వాసేన భూతానిసంస్కృత్యానిభవంతి,
తస్మాద్బ్రహ్మగౌరతమపురుషం దైతమాహుః, వ్యప్రసేవితాస్యానానీతి, వాయు
నానాగౌరతమనూత్రేణ సందృత్యానిభవంతి — యస్మాద్బ్రహ్మగౌరతా వాయునా
గ్రథితానితస్మాదేవ హతారుతాస్త్రప్రాణస్య పురుషస్యాంశాన్యస్మాదేవ
ల్యానీవ ఏదస్మాద్భవన్తి. అతోవాయునానాదృత్యాని వ్యప్రసేవిత. అహి.

౧౧ ఉద్వాలకంఠకరోతి— ఏవచానైవ వ్యాఖ్యవత్త్వే— భవత్వేత
దేవం ఇతిరహ్మగౌరతాహుః.

పృథివ్యాం తస్మై పృథివ్యాత్తనరో యంపృథివీనచేదయన్యపృథివీ
శక్తిరంయఃసృజితోమయత్యైవత ఆత్మాస్తర్వామ్యమృతభిః ప
వమహ్నుగ్నిప్రతిక్ష వాయాదిత్యదికృష్ణాంతరకా కాశతమన్నజసు
న్నైవేషుచన ర్వేషుభూతేషు పాణి వా శ్చ క్షు శ్చోలి మన స్స్వ
ద్విజ్ఞానకేత స్యాత్తాత్మేషుచ త్త్వత్తం తత్తదనరభూనిం,
తత్తదవేద్యం, తత్తచ్ఛ్రీరకం, తత్తద్యమయన్తం కంచిన్నిది
త్య ఏవత ఆత్మాస్తర్వామ్యమృతభిః త్యుపవిశ్యతే. మాధ్యస్థినపా
తతు యస్స ర్వేషులోకేషుచక్షా యస్స ర్వేషువేదేషు యస్స
ర్వేషుయజ్ఞేష్టితచపరాధూః, యోవిజ్ఞానేతన్యన్నిత్యన్య ప
ర్యాయస్యన్మానే యతత్సనిత్యన్నిత్యపర్యాయః, నత ఆత్మాస్తర్వా
మ్యమృతభిః, విశేషః.

తా. ౨౪.

౧౩— అస్త్రర్యామిం బ్రూహితి, యోగ్యుభివ్యాంఠిష్ఠన్ పృథివ్యాంత
 రోయం పృథివీనవేదయస్య పృథివీశరం యోగ్యుభిమంతరోయమయశ్చ
 త ఆత్మాస్త్రర్యామ్యమృతః — పృథివ్యాం స్థితః తదంతగతః తదవేద్యస్త్ర
 పృథీరకశ్చ నా యోగ్యైః ప్రవిశ్య ప్రవృత్తినివృత్తి లక్షణనియమం కరోతి
 విజుస్త్రర్యామి- త ఆమృతఆత్మా- నిరుపాధికామృతత్వకారీ ఆత్మత్వరక్షా-
 త ఆమృతఆత్మేతి వ్యవరేకనిష్ఠ శాస్త్రర్యామిగా తవవ్యవరేకస్థితిః అమృ
 తత్వవిశేషకావృత్తి నిర్ధృతిః తస్యేషణుంజీవన్యావృత్త్యర్థం అస్త్రర్యామితే
 త్స్వత్వై ఆత్మత్వేన స్య స్యూపవచనశ్చయోజనన్యావృత్తిర్మహాహితీ
 తేన ఆమృతవిత్వక్తృం తేనస్యామృతత్వవిత్వః పరమశ్శ్రీప్రసాదాభీనత్యాపన్న
 లస్త్రస్య నిరుపాధికమితి నిరుపాధికామృతత్వ కారీఆత్మాపరమాత్మనా- ఆత్ర
 ప్రశ్నానుమానేనా ఇమంచలోకం పరబ్రహ్మలోకం సర్వాణిభూతాని యోగ్య
 రోయమయశ్చమత ఆత్మాస్త్రర్యామితి ఎత్తేననిదేశేనసర్వాంత ర్యామిగా
 దిద్బాలకంప్రతి తేఆత్మేత్వాత్మగోష్ఠి ప్రతిపాదనసమృద్ధికార యోగ్యుభివ్యాంఠి
 వా యోగ్యుభిష్ఠా ఇత్యాదిపర్యాయపదేశకావ్యాఖ్యం కిమగ్రమితేనస్త్ర-
 పృథివ్యావ్యవేకవస్తుషు ప్రత్యేకంపరిపూర్ణత్వేన నియంతృలియా స్థితి
 కాపనార్థత్వేన సాంధ్యత్వం- పరిపూర్ణత్వేనామప్రతి స్థితస్య సర్వ
 పాధికపాద్యుభివేషణ తేనా స్వప్రతిపత్తి యోగ్యత్వమితి వ్యాసాన్తర్యామి
 స్వయాధికరణే వర్ణితం- సహస్వర్యాణిభూతాని యోగంతరోయమంతరం మే
 బ్రూహితి సస్యభూతస్యావ్యవర్యామి నిరోధిసవత్వవ్యతిరేకమంతం పృ

3 తత్రసంశయ్యతే- కిమయమస్త్ర్యామిప్రత్యగాత్మా- ఉత
పరమాశ్లేషి- కింయుక్తమ్- ప్రత్యగాశ్లేషి- కుతః- వాక్యశేషే
ద్రష్టుతోతేతికరణాయత్తజ్ఞానతామ్రుతేః- ఏవంద్రష్టురేవాస్త్ర్యా
మిత్యపదేశాత్, నాన్యోతోస్తిద్రష్టేతిద్రష్టానరనిషేధా చేతి-

3 కథం విశ్వచిదచిన్నియస్తరిజీవత్వశక్లేతి శక్తాయాం పూర్వపక్ష
యుక్తిమాహ॥ వాక్యశేషఇతి॥ తతః కిమస్త్ర్యామిణో జీవత్వస్యేత్యత్రాహ॥
ఏవంద్రష్టురితి॥ తతఃకిం, రూపాదిసాక్షాత్కర్తృత్వ ముఖ్యఇత్యత్రాహ॥ నా
న్యఇతి॥ తన్నాన్యత్రనిషేధ్యమ్, జీవేషుతత్వసంభవార్, కరణాన్వయం తద
స్మత్రని షేధ్యమ్, పరస్మిన్ స్తదయ్యుగాదిత్యభావః- యర్భూత్వా వృత్త్యావబహు
త్వమ్, సఇతి జాతౌ, ఉపక్రమేయఇతిచ, ఆత్మనిస్థిత్యాదయ్యేనాన్యరన్యేన
సేయాఇతిభావః.

ధివ్యంతర్యామ్యవతే అస్త్ర్యామి జ్ఞాంతర్యామ్యవతే అంతర్యామితి స్ఫు
వ్యాద్యంతర్యామిణ ఉద్దాలకాస్త్ర్యామిణ్యా భేదబోధనమసన్దేహమ్- అస్త్ర్యా
మ్యైక్యస్య ప్రాశస నిచ్చితత్వాత్- అతస్సతతశ్చేత్యత్రాత్మశబ్దో నాస్త్ర్యా
మివచనః- అపితు స్వరూపవచనఇత్యేవ యుక్తమితిచెన్న- ఆత్మశబ్ద స్వశేష
భ్యాపారత్యాద్యర్థకరయా వ్యుపపత్తిః- పరివివేచ్యన్యేత్యాదివాక్యైర్వ్యత్యేషేష
ః కస్యచిదవగతత్వాత్తేన వాక్యేన ప్రతిపన్నమైతత్సా, తేశేషే, స్ఫులివ్యాదీనా
మస్త్ర్యామితి ప్రఫుట్టి భావః-

౧౭ ఏవమపు అగ్నాంతరితే వాయాదివిచిత్తే విభవంద్రతారకే
ఆకాశేతమనీతేజసి చాంతర్యామిణముక్త్యాహ- ఇత్యధిదైవతమితి- ఉపది
ద్భుమంతర్యామి స్వరూపమితిశేషః-

౧౮- అథాధిభూతమితి- అంతర్యామిస్వరూప ముపదిశ్యతేఇతిశేషః-

౧౯ సర్వేభూభూతేషుచాస్త్ర్యామిణముక్త్యాహ- ఇత్యధిభూతమితి-

అస్త్ర్యామిస్వరూపముక్తమితిశేషః-

౨౦- అథాధ్యాత్మమితి- అస్త్ర్యామిస్వరూపముచ్యత ఇతిశేషః-

౨౧ ఏవంప్రాణేవాచచతుషి త్రోత్రైమనీత్యవిచిత్రాహ- యేవి
జ్ఞానేతిత్వనిత్యాది- ఆత్రవిజ్ఞానశబ్దో జీవాత్సవరః- సమానప్రకరణేమా
ధ్యందినశాఖాయాం ఆత్రత్వవిజ్ఞానశబ్దస్థానై ఆత్మనిత్యత్వనిత్యాత్మ శ
బ్దేననిరదేశదశానాత్ జ్ఞానస్వరూపస్యతస్య తస్మిన్ వాచ్యత్వయేగాచ్చేతి
ద్విజ్ఞప్త్యమ్-

౪ ఏవంప్రాప్తైభిర్యతే- అస్తర్యామ్యధికైవాధిలోకాది మతద్ధర్మవ్యవదేశాత్- అధిదైవాధిలోకాదిపదవిహితేషు వాక్యే మత్రాయమాణోస్తర్యా మ్యవహరపాప్సా పరమాత్మనారాయణః. కాణ్వపాఠపద్ధేభ్యోఽధిదైవాదిమవ్యో వాక్యే భ్యోధికా న్యధిలోకాదిమన్తివాక్యానిమాధ్యన్తి సపాతెనస్తీతిజ్ఞాపనాథామశిదై వాధిలోకాదిష్విత్యుభయేరుపాదానమ్. తదేవముఖయేఽప్యపివాక్యే వస్తస్తర్యామిపరమాత్మైత్యర్థః. కుతః. తద్ధర్మవ్యవదేశాత్. ప రమాత్మగర్హ్యాయం- యదెకఏవసంత్స ర్యలోకసర్వభూతస ర్వదైవాదీన్నియమయతీతి- తథాప్యద్దాలకప్రశ్నః- యథిమంబ లోకంఽపరం చలోకం సర్వాణిచభూతానియేస్తరోయమయతీత్యప క్రమ్య తమస్తర్యామిణం బ్రూహీతి- తస్యతోత్తరం యఃపృథివ్యాం తివన్తిత్యారభ్యోక్తమ్-

౪ రాధాస్తే॥ ఉదఃస్మితేష్వితి॥ అథశబ్ద సప్తమిశునరుక్తి ప్రసక్తాన్ నాథాపరత్వమితిభావః- పదద్వయైక్తిప్రయోజనమాహ॥ కాశ్యపి॥ తస్మాక్త త్వమస్తు, తతః॥ మిత్యత్రాహ॥ తదేవమితి॥ అన్యస్మిన్నసంభవే శ్రుత్వంకరా న్యదాహరతి॥ తథాహీతి॥

౨౨- ఏవంరెతస్యంతర్యామిణ ముక్త్యాహ- అదృష్టద్రష్టుక్తిర శ్చోతామతోమంతా అవిజ్ఞాతోవిజ్ఞాతేతి- అత్రద్రష్టుత్వం దూషసా యత్కారవత్త్వం నకుచతుజాన్యజ్ఞానవత్త్వం- తస్యపరమాత్మస్వసంభవా త్- శ్రోతృత్వం శబ్దసాక్షాత్కారవత్త్వం మన్తృత్వం మంతవ్యవిషయసా యత్కర్తృత్వం- విజ్ఞాతృత్వం విజ్ఞానశబ్దతనిదిధ్యాసన విషయసాక్షాత్క ర్తృత్వం- ద్రష్టుత్వాదికం జీవస్వాప్యస్తీతిఅదృష్టత్వాదినా ద్రష్టుత్వాది కంవిశిషితం- తాదృశంచ తన్నజీవస్వాస్తీతిభావః- అత్రద్రష్టుత్వాదా ఉ పాధ్యనుక్తేర్నిరుపాధిక ద్రష్టుత్వమర్థవిద్యం.

౨౩- నాన్యూతోస్తీద్రష్టనాన్యూతోస్తీ శ్రోతానాన్యూతోస్తీ మన్తా నాన్యూతోస్తీవిజ్ఞాతా ఏవతతత్సాస్తర్యామ్యమృతః అతోన్యదాథాంతతో హూద్దాలకఆమరీమపరరామ-అన్యశబ్దా దెస్సర్వనామ్నః పూర్వనిర్దిష్ట సదృశాన్యవగర్వస్య సమాశేమపూర్వత్వాది సాప్రమేయాధికరణే వ్యవస్థిత తత్వాద్రాప్యన్యశబ్దేన పూర్వనిర్దిష్టా దృష్టత్వాదివిశిషితనిరుపాధికదూ

౫ తదేతస్సర్వాల్లోకాం తస్మాద్వివక్షానాం సర్వాన్ దే
వాం స్మర్వాన్వేదాంతస్మర్వాంశ్చ యజ్ఞానంతః ప్రవిశ్యసర్వప్రకా
రసియమనం, సర్వశరీరతయాసర్వస్యాస్మత్వంచ, సర్వజ్ఞాత్వే
త్యనజు-ల్పాత్పురుషోత్తమాదన్యస్యననమ్భవతి- తథాహి- అంతః
ప్రవిష్ట శ్చాస్తాజనానాం సర్వాత్మా, తత్సృష్ట్యాతదేవానుప్రావి
శత్, తదనుప్రవిశ్య! సచ్ఛత్యచ్ఛాభవదిత్యాదీ న్యాపనిషదానివా
క్యానిపరమాత్మనవస సర్వస్య ప్రకాశితృత్వం సర్వస్యాత్మత్వ
మిత్యాదీనివదంతి- తథాసుబాలోపనిషది నైవేహకింఞ్చనాగ్రి ఆసి
దమూలమనాధార మిమాఃప్రజాజాయంతే దివ్యోదేవఏకోనారా
యణః చతుష్పద్రవ్యవ్యం చ నారాయణః శ్రోత్రంచ శ్రోతవ్యంచ
నారాయణశ్చత్యారభ్య అంతశ్శరీరేనిహితోగుహయామజ ఏకోని
త్యః యస్యపృథివీశరీరం యఃపృథివీమంతరే సఞ్చరన్యంపృథివీనవే
దయస్యాపశ్శరీరమిత్యాది యస్యమృత్యుశ్శరీరం యోమృత్యుమ
ంతరే సఞ్చరన్యంమృత్యుర్మనేద ఏవసర్వభూతాంతరాత్మాపహత
వాచ్ఛాదివ్యోదేవ ఏకోనారాయణశ్చి పరమైవ బ్రహ్మణస్స
ర్వాత్మత్వం సర్వశరీరత్వం సర్వస్వాయంతృత్వంచ ప్రతిపాద్య
తే. స్వాభావికంచామృతత్వం పరమాత్మనవసధర్మః-

నచ పరస్యాస్థానః కరణాయత్తం ద్రవ్యత్వాదిమ్. అ
పితుగ్వభావతమ- సర్వజ్ఞత్వాత్సత్యసజ్జల్పత్వాచ్చగ్వతపవ.
తథాచశ్రుతిః- పశ్యత్యచక్షుస్సశృణోత్త్యకణః, అపాణిపాదోఽప
నోగ్రహితేతి. నచదర్శనశ్రవణాదితద్బాధౌ శృణురాదికరణజన్యనా
జ్ఞానస్యవాచకః. అపితుకూపాదిసామ్యతాగ్రస్య- నచకూపాది

౫ సమానప్రకరణవాక్యమాహ॥తథేతి-

పశ్యత్యవత్సరితి వ్యాస-రమిత్యత్రాపా॥ నవదశాపేతి॥ అనుగతసిమి

పాదిసాక్షాత్కారాదియతో నిశ్చయమైనద్యుతే. అప్పుడుకరణాంతరమునానా
ర. ఆత్యంతసమర్థుడైనద్యుతే ద్రవ్యసాక్షాత్కరము. చిత్తుకరత్రాణద్రవ్య
య్యుతే-కర్మం సమర్థుడే.

సాక్షాత్కారః కర్మతరోహితస్వాభావికజ్ఞానస్యజీవస్య చక్షు
రాదికరణజన్యా పరస్యతుస్వతపః.

2 నాన్యోతోస్తద్రష్టేత్యేతదపి పూర్వవాక్యోదితాన్నియ
స్తుప్రక్షురన్యో ద్రష్టానాస్తీతివదతి- యంపృథివీనవేద యమా
త్సానవేదేత్యేవమాదిభిర్వాక్యైః పృథివ్యాత్సాదినియామ్యైరనుప
లభ్యమానపవనియమయతీతి యత్పూర్వముక్తం, తదేవ అదృష్టా
ద్రష్టా అశ్రుతశ్చోక్తేతినిగమయ్య నాన్యోతోస్తద్రష్టేత్యాదివాత
స్యనియన్తుర్నియన్త్రీన్తరంనిషిధ్యతే-

౩ ఏవతలత్సా సతతస్థేతిచ తత్తతివ్యతిరేకవిభక్తిఃస్థిత్వస్య
జీవస్యాస్థితయేషదిత్యమానాన్తర్యామీ నప్రత్యగాత్సాభివీతు మ
హతి.

సూ- నచస్సార్థమతద్ధర్మాభిలాషాచ్ఛరీరభ్యు॥౨౦॥

స్సార్థం ప్రధానమ్. శారీరః జీవః- స్సార్థంవిశారదశ్చనాన్తర్యా
మీ. అతద్ధర్మాభిలాషాత్ తయేరసమ్భవితధర్మాభిలాషాత్-
స్వభావతపఃసర్వస్య ద్రష్టుత్వమ్, సర్వస్యసీయన్తుత్వమ్, స
ర్వస్యాస్థిత్వమ్, స్వతపవామృతత్వంచ తయేర్నసమ్భవనాగ
న్ధమహతి. ఏతదుక్తంభవతి- యథాస్సార్థమచేతనం సర్వజ్ఞా
త్వనియన్తుత్వ సర్వాస్సత్వాదికంనామాహతి- తథాజీవోప్యతద్ధ

త్రమాహ॥ అపిత్వేతి॥ అశాబ్ద క్షేపివ్యాప్తి బలాత్కరణాయత్తత్వవిర్యత్రాహ॥
పంచేతి॥ సాపాధికమిత్యర్థః-

2 పరోక్షయుక్తింప్రతిపత్తి॥ నాన్యోతరణి॥ ఉక్తంవిషృణోతి॥ యంపృథి
వీతి॥ నియన్త్రస్తరమితి॥ అతఃశబ్ద సావీరస్యేన ఉక్తంఉగ్రద్రష్టస్తరం ని
షిధ్యతేతినియన్తురూపద్రష్టస్తర నిషిధ్యత్యర్థః-

౩ వ్యతిరేకవిభక్తినిర్దేశితత్వం విశేషదితిపూర్వోక్తా భద్రవాతతయా
త్రాభిప్రేతత్యాహ॥ ఏవతరణి॥

నచస్సార్థమతద్ధర్మాభిలాషాచ్ఛరీరభ్యు- అప్రస్తుతస్సార్థనిలాసః
కిమర్థాద్యత్యత్రాహ॥ ఏతదుక్తమితి॥

త్తదదైశ్య మగ్రాహ్య మగోత్ర మవణమచక్షుశ్శ్రోత్రం తదపాణి
పాదమ్ నిత్యం విభుం సర్వగతం సుసూక్ష్మం తదవ్యయం యద్భూ
తయోనిం పరిసశ్యన్తి నీరాశితి- తథోత్తరత్ర అక్షరాత్పరతః పరశ్చ
తి- తత్ర సన్నిహ్యతే- కమి హదృశ్యత్వాదిగుణకమతుర, మక్షరాత్ప
రతః పరశ్చ ప్రకృతిపురుషా, అథోభయ ప్రపరమాత్మైవేతి.

పీఠశ్యం పులిజ్జసూచితమ్-

మారం వివేకావృద్ధిభాక్షానం తథోచ్యతే శబ్ద బ్రహ్మగమయం పరం
బ్రహ్మ వివేకజమియద్వేదస్తి, తక్షణ నైసర్వం విక్షారం భవతీత్యర్థః- పర
శ్చ సర్వమభిప్రేత్యభగవతా భావ్యకృతా, ద్వేవిద్యేవేదితవ్యేతిహిహస్యద్భిహ్న
విహనదస్తి పరాచైవాపరాచేతి, బ్రహ్మవైపునా ద్వేవిద్యే వేదితవ్యే బ్రహ్మ
విషయే పరోక్షాపరోక్షరూపే ద్వైక్షానేతిపాదేయే ఇత్యర్థః ఇతిభాషితమ్- ఏ
తేన పరవిద్యాయా బ్రహ్మవైపునాపాదేయత్వేన అపరవిద్యాయాస్తథాత్వా
ప్రతీతే- ప్రత్యుత, అభవరాయయారదక్షరమధిగమ్యత ఇతి బాక్యసర్వలోచ
నాయామపరవిద్యాయా బ్రహ్మవైపునాపాదేయత్వాభావస్యేవప్రతీతే- బ్ర
హ్మవైపునా ద్వేవిద్యేపాదేయే ఇతిభావ్యం కథమితి శక్త్యానిరస్తా- ప్రాప్త
మితిపదాధ్యాహరిణాస్యార్థస్యప్రతీతే- ఇతరభాయత్పదవైయభ్యాం- కి
ఇచ్చ కస్మిన్నభగవతి సర్వపాదానై పృష్టవిద్యాద్యయితకథనమామ్రాస్మ
ద్భిః కోవిదారానాచప్త ఇతి న్యాయమనుసరత్- అత్యంతోక్తపీఠార్థః- ఏ
దినపాకం పరతీతవత్ ద్వేవిద్యేవేదితవ్యేతినిర్దేశః-

౪ కేతేవిద్యే ఇత్యత్రాహ- పరాచైవాపరాచేతి- పరమపరమితిక్షా
నం ద్వీవిధమిత్యర్థః-

౫ తత్ర సూచికటాకాన్యాయే నాపరక్షానస్యరూపమాహ- తత్రాపరా
ముగ్యతా యత్యైదస్సానుమతేభాధర్మ వేదిత్యుక్తలోపివ్యాకరణం నిరుక్తం
వౌద్ద్యేతిమమితిహాసన్యాయ పురాణ మీమాంసాభిరూపాన్త్రాణీతి- తదభో
వేతసశరస్రసావబృంహణ వేదశ్రవణజన్యం పరోక్షక్షానమిత్యర్థః-

౬ అపరవిద్యామూక్తాపరవిద్యామాహ- అభవరాయయారదక్షరమధి
గమ్యతే- అత్రతచ్ఛబ్దః ఇతిహాస్యద్భిహ్నవిదగతి యచ్ఛబ్ద ప్రతినిర్దేశ
కః- యేనక్షానేన ఇతిహాస్యద్భిహ్నవిదగతి వాక్యేప్రాప్యతయోనిదిహ్నం
చదక్షరమధిగమ్యతే, అధిశ్యేనగమ్యతే, అపరోక్షీక్రియత ఇత్యర్థః- వివేకాది
సాధనసప్తకజన్యం శ్రవణజన్యక్షానానంతర భావిదేశన సమానాకారం పర
క్షానమిత్యర్థః- ఏతేనాధిగమ్యత ఇత్యస్య క్షాయత ఇతివాప్రాప్యత ఇతి వార్థ

౨ కీంతావత్ప్రాప్తమ్. ప్రకృతిపురుషావీతి. కుతః. అస్యాక్షర
స్య అదృష్టేద్రష్టేత్వాదావీవ నద్రష్టత్వాది త్వేతనధర్మవిశే

౨ అదృష్టేద్రష్టేత్వాదావీతి సంగతిస్సుచితా-నన్యత్రాదృశ్యత్వం

స్యాశ్రయణీయతయా పరవిద్యాయాపవ బ్రహ్మవిషయత్వ బ్రహ్మప్రాప్తి
హేతుత్వయోగిన్విద్యా అపరవిద్యాయా బ్రహ్మవిషయత్వ తత్ప్రాప్తిహే
తుత్వయో రథావేనాపరవిద్యాయా అపి బ్రహ్మవిషయత్వతత్ప్రాప్తి హేతుత్వ
ప్రతిపాదక భావ్యసంగతిః, కింపరవిద్యాయా అపరోక్షజ్ఞానరూపత్వే ప్ర
మాణానుపలబ్ధు దపరోక్షత్వ ప్రతిపాదకభావ్యస్యా ప్యసంగతిరితి దూష
ణం పరాస్తమ్- అధికమ్యత ఇత్యస్యాపరోక్షీక్రియత ఇత్యర్థకత్వాత్- నక్వేతదు
పబ్బంహణే శ్రీవిష్ణుపురాణ, ద్వేవిద్యేవేదితవ్యవైదితిచాధర్వణీశ్చుతిః! పరయా
త్వక్షరపాప్తిః ఋగ్వేదాదిమయాపరతి, అధికమ్యత ఇత్యస్యప్రాప్త్యర్థతయా
ఉపబ్బంహితత్వాత్కథమిదముచ్యత ఇతిచేత్, యద్యపబ్బంహణానుసారేణ ప్రా
ప్త్యర్థకతయావ్యాఖ్యాతవ్యయి నిర్బన్ధః, తహి, ఇతిహస్యేయద్భ్రష్మవి
దోపదన్తితిపూర్వావ్యాఖ్యే పరాపరవిద్యయోర్ద్వయోరపి బ్రహ్మప్రాప్తిహేతు
త్వస్యకథితత్వేన యయాతదక్షతమధికమ్యత ఇత్య స్యాపరవిద్యావ్యాపరోక
త్వాభావప్రసక్తేన తద్వ్యావరోకత్యాభావం సాక్షాదితపదమధ్యావృత్త్యం
యాసాక్షాదక్షతమధికమ్యతే ప్రాప్యతే సాపరవిద్యేశ్యమ్- అపరోక్షత్వంత్వ
భావల్లభ్యతే- శ్రుత్యస్తరనిచాయితం మృత్యుముఖాత్ప్రీముచ్యతే, తస్మిన్దృ
ష్టపరాపరఇత్యాదిదశానాదితద్రష్టవ్యమ్- ననుస్వాధ్యాయస్యతథాత్వేహీతి
సూత్ర తేమిదమైతాం బ్రహ్మవిద్యాం వదేత ఇత్యప్రసంగత బ్రహ్మవిద్యా
శబ్దస్య బ్రహ్మవిద్యాం వేదవిద్యామిత్యపనివర్తరతయాభావ్యకృతావ్యాఖ్యా
తత్వాత్ యేనాక్షరం పురుషం వేదసత్యం ప్రావాచతాంతత్వేతా బ్రహ్మవి
ద్యామితివీరీయభిజ్ఞగత బ్రహ్మవిద్యాశబ్ద స్యాపేతత్పురత్యోచిత్యాత్ ఉపక్ర
మచబ్రహ్మవిద్యాం సరవిద్యాప్రతిష్ఠామధర్వానిశ్చేష్టపుత్రాయ ప్రాహ
మృతీకమతయాశ్రూయమాణాయా బ్రహ్మవిద్యాయాఉపనిషద్దగ్ధరూపత్వే
ప్రైవోచితత్వాత్తత్రాపరాముగ్వేదోయజుర్వేదస్సానవేద ఇత్యత్ర ఋగ్వే
దాదితత్వా నాంతర్జన్యజ్ఞానలక్షణాయా అయుక్తత్వేన విద్యాశబ్ద ప్రైవగ్ర
న్ధపరత్వాశ్రయణస్యయుక్తత్వాత్పురవిద్యాశబ్దే నాపి సాక్షాద్భ్రష్మప్రాపణో
పనిషద్భాగవదాభిధానుమతిః, తత్పురతాపరోక్షరూపజ్ఞానపరత్వే న
ముక్తిం పశ్యామి ఇతిచేదప్రోచ్యతే- యదిపరవిద్యాశబ్దే నోపనిషద్దగ్ధస్య సం
కథావిశేషః ప్రతిపాద్యః, ఋగ్వేదాదితత్వే నముఖ్యయావృత్త్యాఋగ్వేదాద
యపవ ప్రతిపాద్యాః, తహి బ్రహ్మప్రతిపాదవోపనిషదామృగ్వేదాది బహి

పథహాశ్రూయతే. అక్షరాత్పరతః పరత్యతిత సర్వస్వాద్వికారాత్స
రభూతాదక్షరాదస్సాత్పరః తేత్రజ్ఞస్సమష్టిపురుషః ప్రతిపా
ద్యతే. ఏతదుక్తంభవతి. నూపాదిమత్స్థులనూపాచేతన పృథి
వ్యాదిభూతాశ్రయందృశ్యత్వాదికం ప్రతిషిధ్యమానం పృథివ్యాది
సజాతీయసూక్ష్మరూపాచేతనమేవోపస్థాపయతి. తచ్చప్రధానమే
వ. తస్మాత్పరత్వంచ సమష్టిపురుషస్యైవ వసినీదృష్టమ్. తదధిష్ఠి
తంచప్రధానంచమాదాదివిశేషపర్యంతం వీకారకారణం ప్రసూతత్యతి
తత్ప్రదృష్టాన్తాడపన్యక్యనై, యథోగానాభిస్సృజతేగృహ్లాతేవ య
థా పృథివ్యామోషధ యస్సమృద్ధివన్తి. యథానతః పురుషాతేశ్వర
మానితకాక్షరాత్సమృద్ధివతీ మావిశ్వమితి. అతోస్మిన్ ప్రకరణే ప్రధాన
పురుషావేవ ప్రతిపాద్యేత్యతి.

ద్రవ్యైశ్వర్యవన్నియన్త్యైశ్వర్యసహచారీ ప్రధానపరత్వశక్తియాశ్రయః. పర
తాక్షరాది విభక్తిసామ్యేనసామానాధికరణ్యం శ్వరతఃప్రాప్తమితి భావః.
అదృశ్యత్వం సాధారణం, దృష్టాన్త శ్చచేతనపరత్వాదు గుణైశ్వర్యాహంప
రమక్తమితి. అన్తరక్షేపరీచికార్థం సగ్రాహ్యమితిభావః. దృష్టాన్తానుగుణ్య
మాహం. తదధిష్ఠితమితి.

భావప్రసక్తేన యాచేదభావ్యాస్సృతయజ్ఞిత్వక్రీత్యా అసదభావ్యమేవస్యా
త్. ఋగ్వేదాదిశర్వాణాం ముఖ్యార్థత్వమాశ్రిత వచ్చిరపి పరైరుపనిషదాం
చేదభావ్యాత్వ ప్రసక్తాత్పరవిద్యాశబ్దాక్షానవాచితీ వ్యాఖ్యాతమం ఇయాం
స్త్వికేచః. పరమతేద్యవిద్యవేదిత్య ఇత్యత్రసకృత్ప్రీయక్తవీచ విద్యాశ
బ్దానసర్వసాధారణే ప్రవృత్తినిమిత్తే ఋగ్వేదాదిగ్రన్థసంధర్శితామ
పరవిద్యాం బ్రహ్మజ్ఞానలక్షణం పరవిద్యాంచవక్తీతహావన్తి. అస్యస్యతేన
నాన్తి. తిచ్చ పరవ్యాఖ్యానమృగ్వేదాచేద్యవిలక్షణత్వాచ్చిప్యగః. వెదైశ్చ
సన్త్యైరహమేవ వేద్యత్యతి స్మృతిః వీద్యత. అతోఋగ్వేదాదిపర్యజ్ఞానం బ్ర
హ్మవిషయకమేత్యేవయుక్తమ్. అతఃపరాపరజ్ఞానాద్విరాపరాక్ష పరాక్ష
జ్ఞానవిషయత్వం బ్రహ్మణవచేతి భావ్యకారీయాంతరీత సాధ్యంవీ.

యత్రద్రక్ష్యమగ్రాహ్య మగోత్రమనగామచక్షుశ్శ్రోత్రం తదపాణి
పాదమ్. నిత్యంవిభంసర్యగతం సుసూక్ష్మం తదవ్యయం యద్భూతయేనం ప
రిపశ్యన్తిధీరాః— అద్రక్ష్యమదృశ్యం జ్ఞానేన్ద్రియావిషయమ్. అగ్రాహ్యం
పాశ్యాదికార్యమనూపాదానాద్యవిషయః. అగోత్రంకులరహితమ్. అనగాం

3 ఏకంప్రాప్తబ్రూమః అదృశ్యత్వాదిగుణోద్ధర్మోక్తేః- అదృశ్యత్వాదిగుణో-అక్షరాత్పరతః పరశ్చిపరమ పురుషవత్. కుతః. తద్ధర్మోక్తేః యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిదిత్యాదితా సర్వజ్ఞత్వాదికా స్తస్యైవతద్వత్కవ్యస్తే- తథాహి- యయాతదక్షరమసగమ్యత ఇత్యాదినా అదృశ్యత్వాదిగుణకమక్షరమభిధాయ అక్షరాత్సమ్భవతీహవిశ్వమితి తస్మాద్విశ్వసమ్భవంచాభిధాయ యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిద్యగ్య జ్ఞానమయంతపః తస్మాదేతద్భిహ్వనామహాపమన్నంచ జాయత ఇతిభూతయేనేరక్షరస్యసర్వజ్ఞత్వాదిః పృతిహాద్యతే- పశ్యాత్ అక్షరాత్పరతః పరఇతిచప్రసక్తమదృశ్యత్వాదిగుణ

3 రాద్యాస్తేషదం వాక్యముక్తవిషయస్యాదిత్యత్రాహ- తథాహితి॥ అక్షరం నపరమాత్మ, పరత్వత్రవణాదిత్యత్రాహ- పశ్యాదితి॥ పశ్యమ్యపేక్షా

అపరబ్రహ్మకాదాదిమ్ అపక్ష్యోత్తరం జ్ఞానేన్ద్రియరహితమ్- తత్ప్రసిద్ధమ్- అపాదపాదం కక్ష్యన్ద్రియ రహితమ్- నిత్యం కాలాపరిచ్ఛిన్నమ్- విభుం తేకాపరిచ్ఛిన్నమ్- సర్వగతమ్సర్వత్రాంతః ప్రవిశ్యవస్థితమ్- తత్రహతుమాహ- సుసూక్ష్మమితి॥ ఉక్తవిశేషణవిశ్టం యతః, తదవ్యయమ్, అశషరామయాతదక్షరమిత్యత్రాక్షరశబ్ద నిర్దిష్టమిత్యర్థః- అదృశ్యతయేనం పరిపశ్యన్తిధీరాః- ధీరాఃప్రజ్ఞాశాలినః, యత్సర్వభూతాపాదానతయా పశ్యన్తిత్వేర్థః- యేనిత్యస్యాపాదానపరసత్వం యతోనాభిన్నం తేగృహ్యతేచేతవాక్యశేషాదవగమ్యత ఇతి ప్రకృత్యధికరణధాషిరమ్-

4 సమభూతయేనిత్య నిర్దిష్టం సర్వాపాదానత్యం బ్రహ్మోనసంభవతి, ఘటాదిమమృదాతేజోపాదానత్య దశానేనబ్రహ్మణ ఉపాదానత్వాసంభవాదిత్యాశ్చక్యమృదాదివ్యతి బ్రహ్మణపవాత్సరయావ్యాప్తవ్యాప్తపాదానపత్యబ్రహ్మణఉపాదానత్యనానుపపత్తిరిత్యన్త్రయన్నాహ- యస్మాద్విరం నాపరమత్తకక్ష్యత్- అత్రపరశబ్ద ఉత్కృష్టపరతః, అపరశబ్దః సర్వపరతః, యస్మాదసర్వమత్కృష్టం నాస్తీత్యర్థః- నాప్రపరాపరయేద్యయోరగినిత్యధః- తథాసతినాసనికృచ్చితస్యాప్రప్తిప్రసక్త్యో-

5- యస్మాద్నాణీయేనక్యాయేన్తికక్ష్యత్- అహోరదీయాశ్చహతామహీయానిరథాహ- అదీయస్త్యం సూక్ష్మత్వమ్- వ్యాపిత్యవిరిణావత- క్యాయస్త్యం సర్వత్వరశ్యమ్- సర్వవ్యాపిత్యసర్వోత్పత్తిక త్వద్వైతైతద్వైతరికృష్టకస్యాప్యణీయస్త్యం క్యాయస్త్యంచనాస్తీతి వేదాహ- సుప్రసక్తీ వ్యా

కంఠాంతయోగ్యక్షరం సర్వజ్ఞమేవపరత్వేన వ్యవదిశ్యతే. అంతః
క్షరాత్పరతః పరతిత్వక్షరశబ్దః పశ్యమ్యంతః ప్రకృతమదృశ్యత్వాది
గుణకమక్షరం నాభిధత్తే. తస్యసర్వజ్ఞస్య విశ్వయోగేనసర్వస్య
త్పరత్వేనతస్మాదన్యస్య పరత్వాసమ్భవత్. అతోత్రాక్షరశబ్దో
భూతసూక్ష్మమచేతనం బ్రూతే.

సావరసాదన్యయ సావరసాచ్చైవైయధికరణ్యమితిభావః. అర్థవిరోధం హ
తుమాహ॥ తస్యేతి॥ యస్యపరధర్మాన్యయః శ్రుతః, సహిపరః, అతఏతద్భృగిక
రణశబ్దబ్రహ్మశబ్దయోరివశబ్దవిషయత్వం యుక్తమితిభావః.

భ్యాతమ్. కస్మిదితివిశ్వవ్యవస్థాన్తః.

౧౦— పృథగ్వివస్థత్వాదివిషయ త్యక్తః — నస్తవ్యవస్థావాద్యృథగ్వివా
ద్రూపస్వభావస్సక యః ప్రధానభూతిః పరమవద అస్తేతిత్యర్థః.

౧౧— తేనెదంపూర్ణం పురుషేణసర్వమ్ — నియుమనార్థమంతః ప్రతి
ష్ఠేనసర్వమిదం వాప్తమిత్యర్థః. తత్తత్తమృదాదితరీరకస్యబ్రహ్మణః కుటా
దావప్రసాదానత్య సంభవామ్భుతయేనీత్యం నానుపపన్నమితిభావః. అయం
మన్తః కేమచిత్కేశేమనదృష్టః. తైశ్చిదవ్యాకృతః. తథాపి వ్యాసాన్యైరక్ష
రపురుషస్యయస్సావరం సాపరమస్తీతి సమాభ్యధికనిషేధత్వే దేవక్రమావగత
దిత్వభిహితత్వాన్నప్రతిపక్షత్వాదోచితద్రష్టవ్యమ్.

౧౨ సమత్వాదాదానస్య స్వభిన్ననిమిత్తకారణసాపేక్షత్య దళనా
దేవజ్ఞానస సర్వవిజ్ఞానమరుపపన్నమ్, కిచ్చుపకస్యబ్రహ్మణః పరస్పరవిల
క్షణానన్తప్రవర్ణాచాదానత్యమపిససమ్మనతి, కిచ్చుకుటాడుత్పత్తానాచాదాన
భూతమృత్పృథ్విదిమపూర్వావస్థోపమదోదృశ్యతే, ప్రాకారోపాదానభూతా
స్త్విష్ట కాసువితురత్రత్యాదివికణ పూర్వాకారతిరోధానందృశ్యతే, అపిరశబ్ది
తస్యనిర్వికారస్యబ్రహ్మణః పూర్వాకారోపమదో తిరోధానయేరసమ్మవేనూ
సాదానత్యం ససంభవతీత్యాకృత్యాహ — యథోదానాభిస్సృజితేకృత్యతే
త — యథోదానాభివ్యూదయామాజ్ఞాం సంతత్యవక్త్రితః. తయావిష్ణు
ర్విభావయంతాన్త్రసత్వేవంనాదానఇత్యుక్తరీత్యా యథాయాతాభ్యుదయితేవ
స్వస్వావస్థానితతత్తు నిసాసరణతత్పరివేశనయేన్నిరవేక్షితత్వత్వమ్.

౧౩— యథాపృథివ్యామౌషధయస్సభవన్తి — యథాపకస్యావసృగి
వ్యాః పూర్వావస్థోపమదో తిరోధానాభావేన విలక్షణావస్థావధృతాదాన
త్వమ్.

౧౪— యథాసతః పురుషైశ్చైతరోమాని — యథాజీవతః పురుషస్యతే

సూ. విశేషణభేదవ్యవదేశాభ్యాంచనేతరా॥౨౩॥

తత్త్వేనప్రధానపురుషా. విశేషస్మిహిప్రకరణమ్. ప్రధానాద్యపురుషా
ద్యభూతయ్యేన్యతురం వ్యావరణ్యత్యభా. ఏకవిశ్వానేనసర్వవి
శ్వానప్రతిజ్ఞోపపాదనాదిభిః. తకాతాభ్యామతురస్యభేదత్వవ్య
వదిశ్యతే- అతురాత్పరతః పరత్యత్వాదినా-

విశేషణభేదవ్యవదేశాభ్యాంచనేతరా — తస్మాద్వింతైర్నైవికాన
స్త్వత్రామ॥ ప్రధానాది॥ భేదవ్యవదేశం విష్వజాతి॥ తథే॥

సస్యాచేతనకళలామాద్యపాదానత్వమ్.

౧౧— తథాత్మరాప్సంభవతీహవిశ్వమ్— ఏవమేవనిమిత్తాస్తరసరపేక్ష
మపాదేయవిలక్షణాన్నిర్వికారాత్పరమాత్మనః పరస్పరవిలక్షణం చేతనాచేతనా
త్వకం నిఖిలం జగత్సంభవతీత్యర్థః-

౧౨— బ్రహ్మజావిశ్వోత్పత్తిప్రకారఉచ్యతే— తపసాచీయతేబ్రహ్మ—
తపసాజ్ఞానేన యస్యజ్ఞానమయంతపఇతి వక్ష్యమాణత్వాత్- చీయతే ఉపచీ
యతే- బహుస్యామితి స్కల్పరూపేణ జ్ఞానేన బ్రహ్మస్పృహ్యమస్థఖంభవతీ
త్యర్థః॥

౧౩— తతోన్నమభికాయతే— అద్యతేత్తిచభూతానీతిభాగ్యభోక్తృరూప
చేతనాచేతనసంఘాతవిలక్షణ మవ్యాకృతం తరస్మాద్భి హ్మజాకాయతేఇత్య
ర్థః॥

౧౪— అన్నాత్పిణోమనస్స త్యంలాకాః కర్మసుచామృతమ్— తస్మా
త్సమష్టిరూపచిదచిత్సంఘాతస్యకాదన్న శబ్ది తాదవ్యాకృతానుస్థితీపాదీ, అంతఃకరణం సత్యశబ్దితా భోక్తృవర్గః, స్వర్గాదయే లోకాః, క
ర్మసు అయిత్తమమృతంచ- అమృతత్వసాధనం కర్మేతియావత్- యద్వా
కర్మాన్వీతి నిఘాతరజేనప్రమీ- కర్మమధ్యమితాథాం కర్మేత్యర్థః- ఏ
తత్సర్వమభికాయత ఇతిపూర్వకాన్వయ- ఎతత్సర్వంభావ్యమి తపిణోక
యేస్సప్తమ్-

౧౫- పూర్వమన్త్రో క్తతపశ్యత్తం విష్ణునో భూతయేనిభూతస్య బి
హ్మణసస్పృహ్యపకరణ సార్వజ్ఞ్యం దశాయతి— యసనిర్వజ్ఞ సనిర్వవి
ద్యస్యజ్ఞానమయస్తపః— సర్వజ్ఞః సర్వవిషయజ్ఞానవాన్- సర్వవిం, స
ద్యమృగతసర్వ ప్రకారజ్ఞానవాన్- స్వమీపతః ప్రకారతత్వ సర్వవిషయ
జ్ఞానతత్వ మస్మిన్నన్త్రేభూతయేనివివృథయి- అప్రాప్తత్వార్- యస్యజ్ఞా
నమయం తపఇత్యనేనాంతేన పూర్వమన్త్రోక తపశ్శబ్ద వివరం- యస్య

౨ తథాహ- సజ్జీహ్యవిద్యాం సర్వవిద్యాప్రతిష్ఠా మథ త్వా
యః జ్యేష్ఠపుత్రాయప్రాప్తాహతి సర్వవిద్యాప్రతిష్ఠా భూతా బ్రహ్మవి
ద్యాప్రతానా- పరవిద్యైవతన సర్వవిద్యాప్రతిష్ఠా- తామిమం

౨ ఉభయముపపాదయితుమాహ॥ తథాహితి॥ విశేషణతాచకశబ్దేనాపిప
రవిషయత్వసిద్ధిమాహ॥ పరవిద్యైవతేతి॥ జ్యేష్ఠ బ్రహ్మణోక్తస్సైశ్చయస్త

బ్రహ్మణస్సంక్తిబరూపత్వా నవ్యతిరేకణగర్భస్య య్యోపయుక్తకర్మాస్తరం నా
స్తిత్వేన॥

౨౦- తతోన్నమభికాయతే ఇత్యాదికమనువదతి- తస్మాదేతద్బ్రహ్మనా
మ రూపమన్నంచ జాయతే- తస్మాత్- సజ్జీహ్యేనసమస్తైశ్చబ్రహ్మణా ద్బ్రహ్మ
ణః- తతోన్నమభికాయతే ఇత్యత్యాన్న శబ్ద నిర్దిష్ట మేతదవ్యాకృతాఖ్యంబి
హ్మసాక్షాత్జ్ఞాయతే- తద్వ్యారానామరూపవత్ అద్యతేత్యభూతానీత్యన్నశబ్ద
నిర్దిష్టభోగ్యోక్త రూపంచ జాయతేఇత్యర్థః- యద్యప్యస్మిన్సన్త్రేసర్వజ్ఞ
త్వాద్యమవాదన బ్రహ్మగర్భితావ్యక్తాదీశుత్వం విధీయతేఇతిభిధారి, త
థాదీతస్యపూర్వమస్త్ర ప్రాప్తత్వసవిధయత్వాసంభవా దప్రాప్తస్యసర్వజ్ఞ
త్వేనైవ విధయత్వమితి ద్రష్టవ్యమ్- ననుసర్వజ్ఞసర్వవిద్యుల్యయేరహ
నమత్యాయ సర్వజ్ఞశబ్దస్యరూఢి రభ్యుపగన్తవ్యా శ్చకాసురతాసపర్వజ్ఞ
ఇతి నిఘంటుపాతేన సర్వజ్ఞశబ్దస్యామాపతో రూఢత్వాత్ సాగ్నీర్వ వివాదవ
తాస్తరాన్నిమిత్తభూతాత్తవసాచీయతే బ్రహ్మణి పూర్వమస్త్రనిర్దిష్టము
పాదానం బ్రహ్మస్యదేవదత్తు మహాతి- తస్మాదేతద్బ్రహ్మనామరూపమన్నం
చ జాయతే ఇతిచోపాదానభూతా ద్బ్రహ్మణానిమిత్తభూతస్యోక్త్యరస్యశేదవచ
ప్రతీయిత ఇతిచేన్న- యాస్సర్వజ్ఞ స్సర్వవిద్యస్యజ్ఞానమయంతవఇతి తవసా
పరీయమానతయా పూర్వమస్త్రనిర్దిష్టస్యాత్మకబ్రహ్మణివ సర్వజ్ఞత్వ
సర్వవిద్యైవయే- ప్రతీత్యాతియేర్భదాసమృతాన్నిమిత్తపాదానభేద వివ
క్షయ్యాం ఏకవిజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞానాసమృతేన కస్మిన్నుభగవాన్విజ్ఞాతే సర్వ
మిదం విజ్ఞానంధవతితి ప్రశ్నప్రతిపదనత్వా సమృతేనప్రతిపిపాదయిత్ ప్రధా
నార్థావిరోధప్రసక్తాదిత్యలమతిప్రసజ్జేన- ఇతిప్రథమబుద్ధిదీపికా-

౨౧- తదేతత్సర్వమ్- నిత్యమ్- ఉత్పత్తివిహితాదిభద్భావవికారభూ
స్యయిత్యర్థః-

౨౨- మస్త్రేషుకర్మాణికవయేయాన్యవశ్యం - కవయః అతీంద్రి
యార్థసాక్షాత్కారసమర్థాః, తదేషుయాన్యగ్నిహూత్రాదికర్మాణిర్వహ్య
వన్॥

౨౩- తానిత్రతాయాం బహుధాసంతతాని - గామావత్యాది

సర్వవిద్యాప్రతిష్ఠాంబిద్యాం చతుర్ముఖాథర్వాదిగురుపరమరయా
 తీర్థరసాప్రావాంజిజ్ఞాసుః శౌనకోహవై మహాశాలోజ్ఞీరసం
 విధివదుపసన్నఃపరశ్చ కస్మిన్నుభగవోవిజ్ఞాతే సర్వమిదంవిజ్ఞా
 తంభవతితి- బ్రహ్మవిద్యాయాసస్సర్వవిద్యాశ్రయత్వాద్భివ్యవిజ్ఞా
 నేనసర్వం విజ్ఞా తంభవతితికృత్వాబ్రహ్మస్వరూపమనేనప్యప్నోమ్.
 తస్మైసహజావాచ ద్వేవిద్యేవేదితవ్యే ఇతిహస్యబ్రహ్మవిద్యో
 వదన్తి పరాచైవాపరాచేతి- బ్రహ్మప్రెప్సూనాద్వేవిద్యేవేదితవ్యే-

భావార్ తద్వేదనకృత్సవదనాస్తభావార్ సర్వవిద్యాప్రతిష్ఠే త్యుక్తమ్-
 విద్యయాభిన్నవిషయశ్చప్యదాసాయవ్యాచప్తే || బ్రహ్మప్రేప్సూనేతి || విద్యేవ

తానితాగ్నిషుక్తివత్పరకరవ్యతయా అధికారిమన్త్రీఫలభేదేన బహుధావి
 హితాని.

౨౪— తాన్యాచరతనియతం సత్యకామాః — స్వతస్సత్యంపరం బ్ర
 హ్మవకామయమానాః సలాభిసంధిరహితా సస్తత్తత్సత్యకః- తానితాగ్ని
 భ్యాచరతఅనుతిష్ఠత- కర్మణాం బ్రహ్మప్రాప్తిహేతుత్వం జ్ఞానద్వారేతి ద్ర
 వ్యమ్.

౨౫ ముముక్షుస్త్రిత్యాహ — ఏవమపన్యాసునకృతస్యలోకే — పుణ్య
 ఫలభావేలోకే- వక్ష్యమామర్థిత్యర్థః-

౨౬— యదాలాలయతే హ్యర్చిస్సవిద్యహవ్యవాహనై — యదాయ
 స్సీన్మూల- ఇన్ద్రనాదిభిరీపితేగ్నాజ్వాలాచరితి-

౨౭— తదాచ్యుతాగావస్తరజామితిః ప్రతిపాదయేచ్చిర్ధయామతమ్
 — తస్మిన్మూలై ఆచ్యుతాగయేర్మూల్యే ఆమితిః ప్రక్షిప్తేచ్ఛర్ధయాతత్సమయం
 భవతిత్యర్థః-

౨౮— యస్యాస్మి హూ త్రమదిశోపూర్ణమాసమనాగ్రయణ మతిథివదిశా
 రంతామూతమత్రైక్యేదేవ మశ్రీధ్యాయావిధినామతమాసప్రమాణ తస్యలాకాన్
 హినన్తి- దశాభ్యుపూజామా సాఖ్యేచ్ఛ్యననుష్ఠానే అన్ననీకారార్థం తర
 త్కాలకరకాన్యాగ్రయణాఖ్యేష్టివిశేషననుష్ఠానే అతిథిసత్కారాపాసన హూ
 మత్రైక్యేదేవాసనుష్ఠానే క్రిద్ధాత్రైభుర్య యథాకాస్త్రమననుష్ఠానే చానుష్ఠిత
 మవస్థి హూత్రాది కర్మరస్య సుకృతఫలం సర్వం సప్తమత్తురుపవర్యంతం
 నాకాయంత్యర్థః- యద్యవస్థి హూత్రస్యనదిశోపూర్ణమాసాదిక మక్షంలే
 ముంపుకకృలవత్సాగ్ర, రథాదినీత్యనేమిత్తికంసకలం కర్మానుష్ఠేయమిత్య

యోచనము- యమేవైషవృణుతే తేనలభ్యభక్త్యైవేకవశేష్యమా
 బుత్వో- తమచూర్ణశృంగమజన్యత వివేకాదిసాధనసప్తకానుస్మ
 తీకలక్ష్యానమ్- తమేతంవేదానువచనేనత్రాప్యాణావిదిక్షున్తి య
 త్తేనదానేనతపసాసాకకేనేతీశురైః. ఆహవధగవాన్సరాశరః త

మేనేత్యత్రాహః॥ తక్షపాయశ్చరి॥ సాధనసప్తకాను గృహీతం సాధనసప్తకస
 హితమ్- ఉక్తం స్మృతయితుమాహః॥ ఆహచేరి॥ ఆగమార్థపరంత్రైత్యాదిహ

ను తదధికారసంపాదకశ్వనాపరమయాచ్యుతంభవతి, తాన్యసిక్తాతాని యక్ష్మా
 త్స్థానీకమాహతి తామాన్యుభిరణే సాధనాని నధవత్త్యర్థః-

౩౪- ఏతచ్ఛ్రేయేయేషి నన్దన్తిమూఢాః జరామృత్యుంతపునరేవాపి
 యన్తి - ఏతత్కర్మశ్రేయసానిధనం మత్వాహృష్యన్తియే తేజరామృ
 త్యునభూయేథాయోగచ్ఛన్తి-

౩౫- అవిద్యాయామన్తరే వత్కమానాన్స్వయింధీరావన్తితం మన్య
 మానాః - అవివేకప్రధానాః స్వయిమివన్తిమన్తః జిహ్వాపాతమధీకారిసం
 తిమన్యమానాః-

౩౬- జన్మన్యమానాః పరియన్తిమూఢాః - జరామృత్యునైకానర్థా
 త్రాతైర్మూలకంహన్యమానామూఢాఃపరిత్రమన్తి-

౩౭- అశ్లేషేవనేయమానాయథాన్తాః - స్పృహార్థః-

౩౮- ఏతదేవ చోదయన్తి-అవిద్యాయాం బహుధావత్కమానాః-ప్ర
 కృతిమన్తి తేజవచనుమృతి బహువిధాభిమానిరాయా వత్కమానాః-

౩౯- వయంకృతాథా ఇత్యభిమన్యన్తిలోతాః-- బాలాః అజ్ఞానినః-
 కంఠమివ కృతాథా ఇత్యభిమానం కుర్వన్తి-

౪౦- యత్కమిహానప్రవేదయన్తి రాగాద - కమభలస్వగాపి
 రాగాత్కమశాస్త్రర్త్యంయతానజానన్తి-

౪౧- తేనాతురాః క్షీణతాకాశ్చవన్తి - తత్త్వజ్ఞా నాభావాదవశే
 నాక్షీణతాశ్చవర్త్యలాకంబిశన్తిత్యర్థః-

౪౨- ఇన్దుపూర్తమన్యమానా వరీష్యమ్- ఇన్దుంయాగాది- పూ
 ర్ణంభూతాది- ఏతదేవాభిలషిరుమాకాసాధనం మన్యమానాః-

౪౩- నాన్యత్ప్రేమావేదయన్తి ప్రమాఢాః - శ్రేయేస్తరంసజాన
 న్తిత్యర్థః-

౪౪- కాకస్యపృష్ఠే నుకృతే తేజసుభార్యా ఇమంతాకంహీనతరం
 బాంబిశన్తి- తేనుకృతసాధ్య క్ష్యగతాభ్యాంలాకకమభలమనుభూయ ఇ

త్వాప్తి హేతుర్జ్ఞానంచ కర్మబోధం మహామునే! అగమోన్మతి
తేకాపృథ్విధాత్మానం తథోచ్యత ఇతి. తత్రాపరామిగ్వేదో యజ్ఞ
శ్వేదభిత్వాదీనాథమకాశాస్త్రోన్మత్యవైన అగమోత్థం బ్రహ్మసామ్రా
తాకార హేతుభూతం పరోక్షజ్ఞానముక్తమ్ పాణ్యస్య పేరిహానపు
రాగస్యసంధర్మకాస్త్రస్య నమీమాంసస్య వేదస్య బ్రహ్మజ్ఞా
నోత్పత్తి హేతుత్వాత్. అథపరాయయాతదక్షరమధిగమ్యతే ఇ
త్యుపాసనాశ్చింత్యం బ్రహ్మసామ్రాతాకారలక్షణం భక్తిరూపాపన్నం
జ్ఞానమ్.

కృషిత్వాహ|| తత్రతి|| కంఠమకాశాస్త్రాదిహ, నచాత్రాగమోత్థత్వం ప్రతిర
విర్యత్రాహ|| సాక్షాత్సేతి|| అత్రతి|| ఉక్తమిర్యన్వయః.

మంలాకం మనుష్యలాకం తతోహీనతరంవాసర కాదిలక్షణంవిశ్వసే.

ర౪— తపశ్శ్రద్ధయోమన్యవపసన్త్యర జ్యేష్ఠానావిద్యాంసోత్తమచర్యాం
చరన్తః। సూర్యద్వారణ తేవిరజాఃప్రయాన్తి యత్రామృతస్సమృదుజాన్యవస్య
యాత్సా— యోసంన్యాసి నఃకృతశ్రవణమననాః వసేన్ధిత్వా ఉనరకకరణగా
మాః తపశ్శ్రద్ధితం బ్రహ్మచరదాదరాతిశయరూపశ్రద్ధాంచయైవైవై తేభూత
పాపామృసర్వమర్జ్యంభిత్వా సహస్రస్థూలేవిమితవృక్షగ్రేయత్ర తవానా
మధిదేవతస్థితి పర్యక్తవిద్యామృతాహేయప్రత్యేకస్సత్తరూపరూపాదు
తి ప్రమాణప్రతిపక్షనిర్వవిగ్రహయ్యైత్రాస్తేతత్రయాన్తిత్వం— యే
తేమిరజ్యేష్ఠశ్రద్ధాతపఇత్యుపాసతే ఇత్యుత్తరపశ్చిన్తన బ్రహ్మచర్యతః శ్చమా
దారణ్యశ్రద్ధాం సత్యమిత్యుపాసతఇతి తపశ్శ్రద్ధాస్థాన సత్యశ్చ ప్రయే
గాత్సత్యశ్చ స్య బ్రహ్మపరత్వాదివిద్యాపాత్యైరుక్తత్వాత్తపశ్చత్వ బ్రహ్మచ
రః.

ర౫ విరక్తస్య బ్రహ్మప్రాప్తిసాధకత్వా నెత్తోగురూపపదనం విధియ
తే — పరీక్ష్యోకోన్ కర్మచిరాన్ బ్రాహ్మణాశిష్యక మయాన్నాన్యకృతః
కృతేన। తద్విత్వా నాత్థం సమదుఃఖాభిగచ్ఛేత్సమిత్వాశిష్యోన్మిత్యం బ్రహ్మసి
జ్ఞమ్। తస్మైసవిద్యాదుపపత్నాయసమ్యక్ప్రకాన్తవిత్తాయ కమన్వితాయ।
యోనాక్షరంపురుషం తదభిర్యంప్రవాదతాంరక్త్యో బ్రహ్మవిద్యామ్ — అ
గ్నిన్యాశ్చ న్యాయసిద్ధార్థామితేన గురూపశ్చిర్యధీయతే కర్మచిరాన్
కర్మసమృత్త్యా రోకాన్ పరీక్ష్యమామాంసాన్యామై ర్నిహాన్త్యబ్రాహ్మణం
అభీరసాన్తసేరస్కవదః యదభిర్యధ్యానార్యమే సఇత్యుక్తతత్రేవచారే.

3 యత్తదదైశ్యమగ్రాహ్యమిత్యాదినా పరోక్షాపరోక్షదూ
 షణ్ణానద్యయినిషయస్యపరస్య బ్రహ్మణస్యరూపముచ్యతే. య
 ఛోణానాభిసృజతే గృహ్లాతేచేత్యాదినాయథోక్త స్వరూపాత్పర
 స్సాదృశ్యసాదృశ్యరూపాత్సృజతేతనాచేతనాత్సృజతేప్రపంచ
 సృజతేతరుక్తాః. విశ్వమితివచనాన్నాచేతనమాత్రస్య. తపసాచీ
 యతే బ్రహ్మతతోన్నమభిజాయతే. అన్నాత్ప్రాణోమనస్సత్యం లో
 కాః కమః సుదామృతమితి బ్రహ్మణోవిశ్వోత్పత్తి ప్రకారఉచ్యతే-
 తపసా. జ్ఞానేన. యస్యజ్ఞానమయంతపశ్చితివత్త్వమాణత్వాత్-
 చీయతే ఉపచీయతే- బహుస్యామితిసజ్జల్యరూపేణజ్ఞానేన బి
 హ్మస్సృష్టుస్సృజింభవతీత్యథః. తతోన్నమభిజాయతే- అదృ
 తత్వత్వన్నమ్. విశ్వస్యభోక్తృవర్గాస్య భోగ్యభూతంభూతసూక్ష్మ

3 తపసేత్యాదివాక్యం వ్యాకృచ్ఛే || బ్రహ్మణఇతి || భోక్తృవర్గాస్యేతి స

అకృతః నిత్యః. అత్రపురుషవిశేష్యః. లిక్తవచాత్. అక్షరంపురుషమిత్యనన్త
 రోక్తృత్వం. కృతేనకమఃకానానీనసీధ్యతి సంధ్యతఇతీతీతకరణంద్రవ్యవ్యమ్-
 ఇతియేనిర్వచనాయాత్సతద్విజ్ఞానార్థం గురుమేవాభిగచ్ఛేత్. ఏవకారేణ ని
 యనువిధిత్వ మవగమ్యతే. సమిత్యాదిః. సరిక్తపాడిః. రిక్తపాడిస్తు మోపేయా
 ద్రాకానందైవతంగుణుతిస్సర్వతః శ్రోత్రియమ్ శ్రుతవేదాన్తమ్. బ్రహ్మ
 నిక్తమ్ బ్రహ్మసాక్షాత్కారవన్తమ్. శ్రుతవేదాన్మోపిరుచితేదాదబ్రహ్మ ని
 త్యమోపగతవ్య ఇతిభావః. అభిగచ్ఛేదిత్యన్వయః. తమోపగత్యేన్ద్రియనియ
 మనూషః. ప్రకాన్తచిత్రాయేత్యన్తీకరణనియమసోక్తతయా పారిశేష్యా
 త. ఏతేనప్రవక్షాపయుక్తమవధానం వివక్షితం. సతూపాసమోపయుక్తాత్వ
 త్తేన్ద్రియనియమి. తన్నైసవిద్యామృతివాచేత్యన్వయః. యేనతనిర్దేశోవి
 జ్ఞానాభిప్రాయః. తద్విజ్ఞానార్థమితిసామాన్యతః. కారణాభిప్రాయేవాభిక్త
 వ్యక్త్యయేనా. అక్షరమ్ స్వరూపేణవికారరహితమ్. సత్యమగుణతోపవృత్తకా
 రమ్. అత్యుచితీతవ్యావృత్తిః. తం బ్రహ్మవిద్యామ్, గ్రాహనప్రయాయా
 దిత్యర్థఇతివేదాన్తసార వ్యాఖ్యాతమ్. ఇతిద్వితీయఖండీకరణం.

రథః — యథాసుదీప్తాత్పవ కాద్విష్ణులిక్తాససాప్రళోప్రభవన్తై సమా
 పాః — అత్యుచితీకారాధికరాన్తస్యమానాద్వాచేగ్నాదిమసుదీప్తాద్వాపాపకాదనే
 కళిగ్నమాపాదిష్ణులిక్తాయభోక్తృద్యతే.

మవ్యాకృతం పరస్పాద్యుచ్ఛ్వాసోజాయత ఇత్యథాః. ప్రాణమనః
ప్రభృతిచన్ద్రగణపవగణాప సలసాననమూతకమవర్యన్తం న
ర్యంవికారజాతం తస్మాదేవజాయతే. యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిదిత్యా
దినాస్పృష్టుపకరణమూతం సార్వజ్ఞ్యసత్యసజుల్పత్వాదికముక్తమ్.
సర్వజ్ఞత్వసత్య సజుల్పత్వరస్సాద్యుచ్ఛ్వాసోఽక్షరాదేవత్ కా
ర్యాకారం తస్మానామయాపదిభత్తం శోక్తుభోగ్యయాపదిజాయతే.

త్యక్తా ర్థక్షేపః పానమక్త్యక్తాత్యదాసాయాహ॥ యస్సర్వజ్ఞ ఇతి॥ ద
ద్ధాతాహూతివదితిభావాః శోగ్యభోక్తిరి॥ అదృశ్యతే తేచిన్ద్రాన్మనిరుత్తిరిభా
వాః.

ర౯— తథాక్షరాద్వివిధాసామ్యభావాః ప్రకాయస్తేరభ్యంతరావంతి య
న్తి— ఏవమేవసూక్తచిదలచచ్చరీరాదక్షరా ద్యుచ్ఛ్వాసత్తత్సహజనానాపద
స్థూంచిదచిహ్నసాఅప్తి భవన్తితిభావాః కార్యవగాః, ఉత్పత్త్యై, రత్రైవరి
యన్తేచ-

ర౯— దివ్యావ్యాహర్తః పురుషస్స కావ్యభ్యంతరావంతిః । అప్రాణా
హ్యమనాశ్చభ్రోహ్యక్షరాత్పరతఃపరః— పూర్వభ్రోహ్యక్ష ఇవస్తత్థా వివిదిజ్ఞ
త్యేకఇతి ద్విసంబన్ధి త్వేనతకపాణిపాదమితివానిత్యంవిభవితవా అమాత్తత్వే
న తైనదం పూణం పురుషేనసర్వమితి రావ్యాభ్యంతరసర్వవస్థాత్సర్వయా
అనక్షుశ్చోక్త్రేమిత్యనిన్ద్రియత్వేన ప్రాణమనఃకూస్యతయా యోనాక్షరంపు
రుషంవేదసత్యమితి వికారయాపదావకూస్యతయా దివ్యాదిభ్రోహర్తస్త్వేక్షర
శ్చైయః, సః అవ్యాకృతాక్షరాద్యఃపరతేనమన్తిపురుషఃసాన్యః కారణత్వేనచ
రభ్యత్యథాః. పరీధానపురుషయోస్తత్త్వే స్యత్వాదితిభావాః. అక్షరాత్పరతః పర
ఇత్యత్రాక్షర శబ్దఃఅత్తు తదతివాసక్షరతీవా త్యక్తత్వాత్సర్వవికారవ్యాపకే
నామాత్తరాధిలాపయాగ్యక్షరజాభావవతి అవ్యాకృతవత్తత్త్వేనతథావిద్యేన్య
క్షర- భావయేన్యక్షరస్యసభావ్యాభ్యంతరభ్యంతరచ్చవిదిత్యాభ్యంతరాదీనా దివప
రత్వాసమృతాత్- సమీతస్త్వేనతతః పరతః పరత్వంసంభవతి- విరోధాత్- స
వాక్షరాత్పరతఇతి సచ్చిన్ద్రాసామనాధికరణ్యమేవాదు- తతశ్చ సర్వదికారా
వేక్షయాపరభూతావవ్యాకృతాక్షరాత్పర ఇత్యవాదునత్యవ్యాకృతాక్షరాత్ప
రభూతాత్పరమన్తిపురుషత్పరఇతితివాచ్యమ్- ఇగళిస్య ప్రతియోగోపేక్షత్వేన
అక్షరశబ్దభ్యంతరత్వావధిసమర్థ్య తత్త్వేన్యవయాక్త్యాది- సమీతవత్తత్త్వే

౪ తదేతత్త్వత్యుచితపరస్య బ్రహ్మసోనిరుపాధికసత్యత్వ ము
చ్యతే. ముద్్రేషుకమాణిక వయేయాన్యవక్యంస్తాన్త్రేతాయాం
విహుధానస్తతాని తాన్యవరతనియతం సత్యకామాత్మత- పార్వ
జ్ఞానత్యసదబ్రహ్మత్వాదికల్యాణగుణాకరమక్షరంపురుషం స్వతస్స
త్యం కామయమానాస్తత్ప్రప్తియేఫలానైరెభ్యోవిరక్తాముగ్ధజా
స్సామాదర్శసు కవిభిర్ద్వష్టానివణాశిత్రమోచితాని త్రేతాగ్ని
మ విహుధానస్తతాని కర్మాణ్యవరతేతి. పదవఃపద్మాత్మత్యర
థ్య పదవఃపుణ్యస్సకృతోబ్రహ్మలోక ఇత్యన్తేనకర్మానుష్ఠానప్ర
కారం, శ్రుతిస్మృతిబోధితేషు కర్మస్వేకతరకర్మవైధుర్యేపీతరే
షామనుషి తానామపి నిష్ఫలత్వ, మయథానుష్ఠితస్యచాననుష్ఠిత

౪ ముద్్రేషుకత్వాది. చతుర్సుఖలోకకామసరత్వవ్యావృత్త్యర్థమహా॥

న్నాభ్యయతిత్యక్తపశ్యమ్యాస్సామానాధికరణ్యప్రతీతిరస్తి. అత్యోక్తపవా
ర్థః.

౫౦. విశ్వసృష్టిమేవవిపశ్యంతి—ఏతస్మాక్చా యతేపాణి మనసస
న్వస్త్రియాదిత—స్మృత్యర్థః.

౫౧. ఖండాముఖ్యారిరాచిపృథివికృత్యస్యధానితీ—ఖమాకాళః. జ్యా
తితేజః. విశ్వసృష్టికృత్స్యధారిణీ. ఏతత్పృథివివేశేవణమ్.

౫౨. అగ్నిర్హుర్ధాచక్షుషీ చన్ద్రసూర్యా విశ్శోత్రైవావృతాశ్చ
వహాః. వాయుఃప్రాణాహృదయం విశ్వమస్యవద్భ్యాంపృథివీశ్యమసర్వభూ
తాస్తరాత్నా—అమంబుద్రాన్త్రస్తుత్య స్మర్యమాదమరుమాసంస్యాదిత్యక్త,
అగ్నిరిహుర్ధ్వలోకః, అశాన్తలోకాగ్నిరితిత్రుతే, స్మరన్తేచమునయః, ద్భ్యాం
మాధానం యశ్యవిప్రావదన్తి ఖన్తైవాఖింశన్ద్రసూర్యాచన్తేత్రే. విశ్శోత్ర
త్రైవిధిపాతాపీంశపాచిద్వ్యాత్సానర్వభూతప్రణతేతిభాషితమ్-వావృతాః
వాగ్నియవ్యాపారాః. తవివతేదాః. వాయుఃప్రాణమహావాయురేవదేహధా
రకః. హృదయంవిశ్వమస్య. జగత్సర్వమస్యదేహస్తర్వత్ హృదయాఖ్య
మాంబుదిశేవ. వద్భ్యాంపృథివి. పాదావేపృథివీత్యర్థః. ప్రకృత్యాదిభ్యోప
సంభూతమితిత్వతీయా. సర్వభూతానాం తచ్చరీరత్వాత్సర్వమమయమాత్మే
త్యర్థః.

౫౩. తస్మాదగ్నిస్సమిథోయస్యచిత్యాది.

సమత్వ, మభిధాయ, ప్లవాహ్యతే అద్వైతాభిధానాపాత్యాద్యో
క్తమపరంయేషుకమే. ఏతద్వేద్యయేభినన్దన్తి మూఢాః రామ్య
త్యుతేపునరేవాపియన్తి త్యాదినా సభాభిస్సంపూర్వకత్వేనకానసం
భురతయాచావరంకమాచరతాం పునరావృత్తిముక్త్యా తపశ్శుద్ధి
యేహ్యుపవసన్తి త్యాదినా పునరపిఫలాభినన్తి గహితం జ్ఞానినాః
నుష్ఠితం కమలబ్రహ్మచర్యే ధవతీతప్రకస్య, పరిత్యక్తాని
త్యాదినా కేవలకమలఫలేషు విరక్తస్య యథోచితకర్మానుగూహితం
బ్రహ్మప్రాప్త్యుపాయభూతం జ్ఞానం జిజ్ఞాసమానశ్యచాచార్యోప
సదనంవిధాయ, తదేతత్సత్యం యథాసుదీపాదిత్యాదినా సోవిద్యా
గ్రన్థింవికిరతీహాసోమ్యేత్యన్తేన పూర్వోక్తస్యాక్షరస్యభూతయేనే
పరస్యబ్రహ్మణః పరమపురుషస్యానుక్రెన్వరూపగుణైశ్చహాసరస్య
భూతాస్తరాస్సతయావిశ్వకీరత్వేన విశ్వరూపత్వత్, తస్మాద్వి
శ్వసృష్టించ విస్వప్నమభిధాయ, అవిస్సన్నిహితమిత్యాదినా త
స్యైవాక్షరస్యా వ్యాఖ్యాతాత్పరతోపి పురుషాత్పరభూతస్యపరస్య
బ్రహ్మణః పరమవ్యోమిని ప్రతిష్ఠితస్యానవధికారికయానన్దస్వరూ
పస్య హృదయగుహాయాముపాసనప్రకార, ముపాసనశ్యవపర ధ
క్తిరూపత్వ, ముపాసనస్యావిద్యావిమోకపూర్వకం బ్రహ్మసమం
బ్రహ్మనుభవఫలం, దోషదిశ్యోవసంహృతమ్.

౫ అతవం విశేషణాద్భేదవ్యపదేశాద్వ నాన్వీన్వీకరణే
ప్రధానపురుష ప్రతిపాద్యేతి. భేదవ్యపదేశోపహితార్థ్యాంపరస్య
బ్రహ్మణో త్రవిద్యతే-దివ్యోహ్యమూతః పురుషస్స బాహ్యభ్యస్త
రోహ్యః। అప్రాణోహ్యమనాశ్చుభ్రోహ్యక్షరాత్పరః పరభిత్వా
దిభిః. అక్షరాకవ్యాకృతాత్పరో యస్సమష్టిపురుషః- తస్మిదపిప
రభూతోఽద్వైతశాస్త్రాదిగుణకోఽక్షరకర్తాభిహితః పరమాద్వైత్య

సార్యశ్చేతి॥ తత్కరత్సర్వవిశ్వాద్యైకాభ్యాఃపరిధానః- యథాపురుషగు-
ః సాత్రహిత్యాదివిషయవివృతః॥ భేదవ్యపదేశోపహితః తస్మాదేతి॥

భా:- అత్తుతథివా నక్షరతతివాఽక్షరమ్- తదవ్యాకృతేష్యవి
కారవ్యాప్యావామహాదాదివ న్నామాస్తరాభిలాపయోగ్యక్షరణా
భావాద్యాఽక్షరత్వం కథజ్ఞేయపపద్యతే.

సూ- యోపన్యాసాచ్చ॥౨౪॥

అక్షిర్ముఖాఽచక్షుషీ చన్ద్రమాశ్వాదిశశ్శోత్రేవాగ్నివృతాశ్చవే
దాః। వాయుఃప్రాణోహృదయం విశ్వమస్యపద్భ్యంతంపుథివీహ్య
వ సర్వభూతాస్తతాత్స్లేశదృశం యాపంసర్వభూతాస్తరాత్సనః ప
రమాత్మనపవనమ్భవతి- అతశ్చపరమాత్మా.

అపృశ్యత్వాదిగుణకాధికరణంసమాప్తమ్-

సూ- వైశ్యానరస్సాధారణశబ్దవిశేషాత్॥౨౫॥

౧ తదమూషననిచ్చకోగాః- అత్సానమేవేమం వైశ్యానరం

విజ్ఞాపికా

ప్రాకగనయేఽధికృతః-

యావాఽన్యాసాచ్చ- స్ఫటాక్షరమ్- అధికరణార్థః- నిగమయతి॥అతథి॥

వైశ్యానరస్సాధారణశబ్దవిశేషాత్ — ఉపన్యస్తం యాపం పరస్సాద

౧ వైశ్యానరవిద్యాప్రస్తుతయతే — ప్రాచీనశాలజౌషమన్యవస్పృత్యయ
జ్ఞః పాలుపిరిస్త్రుక్యమ్నా భల్లావేయేజనశ్శార్కరాజ్యోమడిల ఆశ్వతరాశ్వి
స్తేత్రాతమహాశాలా మహాశ్రోత్రియాస్సపేత్యమిహుంసాభ్యుక్రుః, కోనఆత్సా
కిం బ్రహ్మణి — ఉపమయ్యసుతఃప్రాచీనశాలనామా- పురుషసుతస్సన్యయ
జ్ఞనామా భల్లావిసుతశ్చేస్త్రోమ్యమ్నామా- శర్కరాక్ష్యసుతోజననామా- ఆ
శ్వతరాశ్వసుతో మడిలనామా- ఏతేపఞ్చాచిమహాగృహస్థతయా విస్త్రీణాశాలా
సంపన్నాః- ప్రసిద్ధాఽతియావర్- అతీవశ్రుతాభ్యయన సమ్మన్నాస్త్రైకత్ర
సంభూయాస్సాకమస్తర్యామితయా అన్లభారంబ్రహ్మమిరివిచారం కృతవ
స్తతిత్యర్థః-

౨ — తహసంపాదయాభ్యుక్రుః — త ఏవంమిహుంసీత్వా నీశ్చయమ
లభమానా అర్హభూతబ్రహ్మోపదేష్టారంకంచిత్రంపాదితవస్తః- నిశ్చితవస్త
త్వోర్థః-

సమృద్ధ్యధ్యేషితమేవనోబ్రూహీతిప్రశస్య యస్త్యైతమేవం ప్రా
దేశమాత్రమభిఃమానమాత్మానం వైశ్వానరమశాస్త్రాతి- తత్ర
సన్దేహః- కిమయం వైశ్వానరతిత్కాపరమాగ్నేతిశక్యనిః- యః
ఉచ నతి- క్లిచ్చాప్తమ్- అశక్యఃణాయత్తి. కురు- వైశ్వానరశబ్ద
గ్యవతుష్వ- థేషుప్రయోగదశనాత్- శాతరాగ్నోతావత్ ఆ
యమగ్నిస్త్యైశ్వానరో యేనేదమన్నంపవ్యతే యదిదమద్యతే త
స్యైవఘోషోభవతియమే తత్ర- తా- వపిధాయశ్మణోతి సయవో
త్ర- మివ్యస్థవతి నైసంఘోషం శ్మణోతి- మహాఘాతతత్తయేవ
విశ్వస్మాత్పింఘవనాయదేవావైశ్వానరం కేతుమహామర్మణ్య

స్వస్వదృశ్యకథితకృత్యా సంకతిః- సాధారణశబ్దస్య సూత్రస్థత్వార్థ- క
త్యనిఃసాయఉతనేతి సంకయః- కృతః- అహం- కేతురాదిత్యః- ఆత్మప్రస్నా

3 కిమితి- తత్రాహ- ఉద్బాలకోహ- వై భగవన్నాయమారుదీస్సంప్రతి
మమాత్మానం వైశ్వానరమధ్యేతి తంహస్తాభ్యాగచ్ఛామితి- ఈ భగవన్న
యమమరిఉద్బాలకనామా ఇదానం వైశ్వానరమాత్మానమ్ అధ్యేతి- ఇక స్వ
రజః- ఉపాస్త్ర ఇత్యర్థః- యద్వాఇవగతా- గత్యభా- త్కానాథాః- పరిత
వగచ్ఛతీత్యర్థః- తిమభ్యాగచ్ఛామితి-

౪- తంహభ్యాజగుః- తమాగజవస్తః-

౫- సహసంపాదయాజ్ఞాకారపత్వన్ని మామిమమహాళా మహో
త్రియాస్త్యైశ్వానరవ్యవప్రతిపత్వే హస్తారామస్యమభ్యనుకాసానీతి- స
హూద్బాలకః, ఏతేమహాళా మహాత్మోత్రియామాం వైశ్వానరమాత్మానం ప్ర
క్షిప్తి, నాహంతస్సర్వంప్రతిపద్యతీభ్యో వస్తుంశక్నోమి, అతోస్యంతదభిజ్ఞం
కంచదనుకాసాని ఉచదికానిత్యమం సంపాదితకాః- నిర్భరవానిత్యర్థః.

౬- తా- హ- తా- రాత్వపరివైభవగవన్నాయంత్రకయస్సంప్రతిమమా
త్మానం వైశ్వానరమధ్యేతి, తంహస్తాభ్యాగచ్ఛామితి, తంహజగుః- త్రక
యస్సాపత్యంత్రకయః- కష్టంస్పచ్చమ-

౭- తంహభ్యాజగుః- అశ్వపతిముద్బాలకమమై- భ్యాగజవస్తవి
త్యర్థః-

౮- తేభ్యోహస్తాస్త్యైశ్వానరమహాభ్యంత్రకయః- పృథగ్మహాభికారయంతకార- హస్తా
భ్యస్త్యైశ్వానరమహాభ్యంత్రకయః- పృథగ్మహాభ్యంత్రకయైశ్వానరమహాభ్యంత్రకయై

200. దేవతాయాంఽవైశ్యావరస్య సమతాస్యామరాజాహికం
భువనానామభిశ్రీంతి. పరమాత్మనిఽతదాగ్నిస్యేవమృదయేగ్నో
వైశ్యావరేప్రావ్యత్ సమదవైశ్యావరోవిశ్వయాపః ప్రాణోగ్నిరుద
యతత్తతః. వాక్యోపక్రమాదిభూపరిభ్యమానాన్యపిల్జ్గాని సత్యా
నుగుణతయానేతుంశక్యానీతి.

శ్లోకభిర్యత్రాహః పాశ్చతిః

కారికాన్.

౯ — సహస్రాకస్పంజహానదివాచ — సహరాజాఅన్యేభ్యః ప్రాతః. కా
లస్యైవవసం సంజహః. త్యజన్ స్వభవనాన్నిగత్య- రత్నము పమత్యతియావ
త్. తాన్సంపాదనువాచత్యర్థః.

౧౦ కింధిర్యత్రాహ — సమస్తే సౌజనపదే సకదర్శనమద్యపః । నానా
జాత్యాన్నిర్వావిద్యాన్నున్నైరీ-స్వేరీజీమతః, యిష్యమాణోహ-వై భగవన్ను
వామస్మి, యావదైతకస్సాంబుర్విజేధనం దాస్యామి తావద్భగవద్భ్యదాస్యా
మి, వసన్తుభగవన్త ఇతి — భాగవత్. పూజావాచమద్యపితే జనపదిభా
రోవావాసమాస్మావా జేద్యపాయావా సత్యాం యోగ్యతాయా మనాహ-లగ్న
ర్యా వేదాధ్యయనాదిభూస్య ప్రైవతేణావా పరదారగన్తావాససన్ని- స్వే
రిదమంశ్చురీతుతసాన్వృతిర్థిర్య- ఏవమాద్యాదుస్తు ససన్తి సమాతడకత్తం
ధన ముపజీవామి. అలో మమ ప్రతిగ్రహయోగ్య తాన్తి- అచిరైతవ కాలస
యాగం కరిష్యామి- ఎతేకస్సాంబుర్విజే యావద్భనం తావద్భగవద్భ్యఃప్ర
త్యేకం దాస్యామి- తావత్కాలమైవవసన్తు- యాగంచవత్సప్త- ఇతి ప్రా
ర్థితవాసత్వర్థః- భగవతాచ భావ్యకృతాసమస్తేన ఇత్యాది నాయత్వమాణోహ
ప్రభగవన్నువామస్మి త్యస్తేనాత్స నూవృత్త స్థితయా ప్రతిగ్రహయోగ్యతాం
జ్ఞాపయిన్నైవ బ్రహ్మవిద్భరతీ ప్రతిషిద్ధస్య పరిహరణీయతాం విహితస్యకరణ
వ్యతాంచ ప్రతిజ్ఞాప్య, యావదైతకస్సాంబుర్విజేధనం దాస్యామి తావద్భగవ
ద్భ్యదాస్యామి పశుజ్ఞా భగవన్త ఇత్యవచదితి భాషితమ్.

౧౧ — తేహాచుః యేన హావాభేన పురుష శృతేత్తం హ్రావ వదేత్,
అత్సానమేవేదం వైశ్యావరం సమృ) త్యభ్యపితమేవ సూబ్రాహ్మిణి—యేనా
భేన ప్రయోజనేన యిచ్చిరయోజన ముద్ధి శ్య పురుష ఆగచ్ఛతి, తమేవ పురుషా
భాం లిప్తగ్నిత్యర్థః- సమీహితంహి కంఠవ్యం భవతి- అస్మాకంచ వైశ్యా
వర ఆత్మా విజ్ఞాపితః- త్వందత మాత్మానమథ సూపాస్మే- నవ తేరిజ్ఞా
న మపహ్నావామా-మి- అత స్తమేవ న జవదత్- స. ప్రయోజనాన్తరమిత్యర్థః.

ఓం పమన్యవాదయోః ఐశ్వర్యే మే మహావరాయస్స మేత్యే కోసలత్కాంతం
 బ్రహ్మకవిచార్య ఉద్దాదికాహ కేభగవన్తయమారుణిస్సమ్ప్రతేమ
 మాత్మాకం తైశ్వానరమధ్యేతి తంహనాభ్యాగచ్ఛామేత్యుద్దాల
 కేభ్యైశ్వానరాత్స్సవిజ్ఞానమవగమ్యతమభ్యాజస్యః- సహోహాల
 కపితాన్యైశ్వానరాత్స్సవిజ్ఞానానభిలక్ష్యాత్స్సనశ్చ తత్రాత్మగస్సివే
 దిత్యమత్వా తాన్వైవాహవలశ్చపతిర్వైభగవన్తయం కేకయస్స

ద్య యివేదతే రాత్పర్యాద్యా కింకర్తవ్యయమ్-

౧౩ త్రేకయితహ — ఏవత్రైసు కేకా ఆత్మావైశ్యానరాయంత్యమాత్మా
 నముపాసే—యం ద్యులోకావచ్చిన్నం తైశ్వానరమాత్మానంత్యముపాసే, ఏ
 వత్రైశ్వానరబ్రహ్మ సుతేకాః- కేభగవన్తేభ్యాయస్యనమతేకాః- ద్యులోకోహి సూ
 ర్యవన్తాదితేజసా యుక్తరయా సుతేకాభవతి- యతశ్చ ద్యులోకావచ్చిన్నా
 తైశ్వానర ఆత్మాత్వయేపాస్యమానసుసైత్యగుణయేగన సుతేకానామతై
 శ్వానరః-

౧౪— తస్మాత్తవ సుకంప్రసుతమాసుతం కులదృశ్యతే—అత్ర సుతప్ర
 సుతాసుతకర్తా ఏకావతీనపత్రకమగరాధిపవణపరాః- సుశబ్దవత్ససామ్యా
 త్పు తేజస్త్యైవాపాననాయాసుసరాదిసంకత్వోపపత్తిః-

౧౫— అత్యున్నం పశ్యసి ప్రియమ్—తదపాసనవైభవేన లోకం భా
 గ్యమనురవశి- ప్రియం త్రైతాదికంచ పశ్యసి త్యర్థః-

౧౬ ఏవమస్మాదీ యోగశ్చిత్తమివత్వకపాస్యం తైశ్వానరముపాసే,
 సోపి త్వదివాన్మదకప్రియదర్శన బ్రహ్మవర్చసకాలీ సన్తానవాంశ్చకవతీత్యా
 హ—అత్యున్నం పశ్యతిప్రియంభవత్వశ్చ బ్రహ్మనచభగవంతులే యపితమేవమా
 త్మానం తైశ్వానరముపాసే—ఉలోభాః-

౧౭ తదైక మథా మస్మిన్మహస్త్వేన ఛంద్రకళానేన త మభిముఖీకృ
 త్య కత్ర వక్తవ్యముపదిశతి—మూఢాత్వజ ఆత్మన ఇతిహూవాచ, మూఢా
 త్వవ్యపదిక ద్ద్యాం నాగమిద్యుఇతి త్వయా తైశ్వానరయద్యా ఉపాస్యమా
 న ఏవ ద్యులోక సరస్వీన్న ఆత్మా తైశ్వానరస్యాత్మ సూ మూఢాభావః! అవ
 యజేతాహ- నతు సువతైశ్వానరాత్మా ఏకదళానిభాయాథాం తవ మత్సి
 మీపానాగమతై తైశ్వానరమార్కయాహ వయవభూతే కృత్స్నైతైశ్వానరమి
 త్థింతుర్యకస్తవ విపరీతవిద్యావకాదనర్థ సాస్యర- అతస్సాన్యకాపీణః- త్వం
 యతోమమాగతోపీత్యోప్రాయః- ఇతిద్వాదశశ్లోకాద్ధిశీతా-

మృతీమమాత్మానం వైశ్యానరామధ్యేతితంతూహా భ్యాగచ్ఛామేతి
 తేహోద్ధా లకమహాన మశ్వపతిమభ్యాగచ్ఛుః- భవతాన్మహామీన్య
 భాహంపృథగభ్యర్చ్య నమస్తేనభిత్వాహినా యద్యమానోహ
 వైభగవస్తో హమస్తీత్యవైశాత్ససోవ్రతన్మతయా ప్రతిగ్రహయో
 గ్యతాం త్వాపయత్వేవ బ్రహ్మబిద్ధిరపప్రతిషిద్ధపరిహరణీయతాం
 విహితకమకతకవ్యతాంన ప్రజ్ఞాప్య యావదేకైకస్సాముత్త్వి
 జేధనంబాస్యామితావ ద్భగవదోభ్యదాస్యామి వనస్తుభవస్తత్త్వ
 వోచత్. తేవముముక్షవోవైశ్యానరామాత్మానం జిజ్ఞాసమానా
 న్నమేవాత్మానమస్మాకం బ్రూహీత్యవోచన్- తదేవం కోసలత్తా
 కిం బ్రహ్మేతిజీవాత్సనామాత్మభూతం బ్రహ్మేతిజ్ఞానమానైస్తజ్జ్ఞా
 మనిదృచ్ఛద్వైశ్యానరాత్సజ్ఞ సకాశమాగమ్యప్రచ్ఛమానో వై
 శ్యానరాత్మాపరమాత్మేనీజ్ఞాయతే- అత్సబ్రహ్మేశత్వాభ్యాముప
 క్రమ్య ప్చాత్సరత్రాత్సవైశ్యానరాశర్వాభ్యాం వ్యవహారచ్ఛబ్ర
 హ్మేశద్ధి ఫాసేనిదిశ్యమానోవైశ్యానరాశబో బ్రహ్మేవాభిధత్త
 తివిజ్ఞాయతే- కిం భవత్వేషులోకేషు సర్వేషుభూతేషుసర్వే
 మ్యేత్సత్వస్యమత్తి తద్యథేషీకరూరిమగ్నోప్రతంప్రదూయే తేవం
 హస్య సర్వేచాస్మానేప్రదూయన్తత్త్వితవత్వమానం వైశ్యానరా
 స్సవిజ్ఞానఫలం వైశ్యానరాత్మానం పరంబ్రహ్మేతిజ్ఞావయతి.

౨౧— అశోకాక సత్యయన్తిం శాబుకిం ప్రాచీనయోగ్యకం క్వ మా
 త్సానముపాస్మ ఇతి—ప్రాచీనయోగ్యఇతిసత్యయన్తి సామాన్తరమ్.

౨౨— అదిత్యువధగవారాబన్ధిరిసూరవాచ, ఏకైకవిశ్వరూపఅత్సా
 వైశ్యానరః, యంత్యమాత్మానముపాస్మే, తస్మాత్తతదిత్యరూపమిత్యేక్యతే,
 ప్రస్తుతాత్వకరీరథః దాసీనిజ్ఞాతే, అత్స్యత్వం చక్యేషీయమ్, అత్స్యత్వం
 చక్యేషీయం, ధవత్వస్య బ్రహ్మవర్చసంతితే, యవిరమివ మాత్మానం వై
 శ్యానరామపాస్మ, తమస్తే వీరదాత్సనఇతిసూరవాచ, అస్మౌభదిత్యయన్తి
 సాగమిజ్యైతి— దూష్యతేఇతిరూపమ్- దిక్వయోపం ప్రకాశ్యం యస్యసది
 త్యరూప- అదిత్యస్యదిక్వప్రకాశకత్వాద్దిక్వరూపత్వమ్- తమరిదిత్యరూపం
 విక్వప్రకాశకం త్విరత్సాదికంభురెద్భ్యక్తే- అత్వకరీరీయన్తిరథః అత్వక

ఇతశ్చ వైశ్యానరః పరమాత్మా.

సూ. స్మర్యమాణమనుమానం స్యాదితి॥ ౨౬॥

ద్యుప్రభృతివృద్ధివ్యవహారవిధానేన వైశ్యానరస్యరూపమిహా
పదిత్యే. తద్వస్తునిస్సృతిమపరమపురుషరూపతయా ప్రసిద్ధమ్.
తదిహ తదేవేకమితి స్మర్యమాణం ప్రత్యభిజ్ఞాయమానం వైశ్యానర
స్యపరమపురుషత్వే అనుమానమ్. రిజ్జుభిత్కర్థః. ఇతిశబ్దః ప్రకార
వచనః. ఇత్థంభూతంజూపం ప్రత్యభిజ్ఞాయమానం వైశ్యానరస్య
పరమాత్మత్వేనుమానం స్యాత్.

స్మర్యమాణమనుమానం స్యాదితి—రిజ్జువాచిత్య శ్రవణా దితీకబ్ధయై
ర్భూతకర్త్రాహ॥ ఇతిశబ్ద ఇతి॥

రీతః. త్యాపిగుగతః. దాసీభిర్భుక్తానిష్కాహరః దాసీనిష్కః. త్యాకు
నుగతః. శిష్టంపూర్వవత్. ఇతిత్రయేదశఖండదీపికా-

౨౬— అథహావాచనస్మృతివృత్తం భాల్లవేయం వైయామ్రపద్యకం త్వ
మాత్మానముపాస్మరితి, వాయుమేవధగవారాజన్నితిహావాచ, ఏవవైపుశగ్వ
త్సాత్మాత్మావైశ్యానరాయం త్వమాత్మానముపాస్మేత్సాత్మాత్మం పునశ్చల
యతియన్తిపుత్రక శ్రేణయేనుయన్తి, అత్స్యన్తం పశ్యేత్ప్రియమ్, అ
త్వత్వం పశ్యేత్ప్రియం, భవత్యస్యబ్రహ్మవర్చసంతులే, యఏతమేవమాత్మా
నం వైశ్యానరముపాస్మే, ప్రాణస్తేజఃతస్యనగ్నితహావాచ, ప్రాణస్తజిత్ర
విజ్యవ్యన్తాం నాగమిద్యతి — వ్యామ్రపద్యస్యావత్యం వైయామ్రపద్యకః
భాల్లవేరవవ్యామ్రపద్యకః నామనరమ్. వాయుర్యియగ్నిత స్వభావత్వాత్పృ
గ్వీకత్సాత్మమ్. త్యాంపుతకనానాదిగ్భ్యః వస్త్వాన్నిదితకజాలయతిగచ్ఛ
న్తి. రతపత్నయేవైశ్యామనుయాన్తి. ఇతివతుడశఖన్తి దీపికా

౨౭— అథహావాచనసంకారకరాత్వం, కారకరాత్వకంత్యమాత్మాన
ముపాస్మరితి, అతాశమేవధగవారాజన్నితిహావాచ, ఏవవైపుశలత్యావై
శ్యానరాయం త్వమాత్మానముపాస్మే, తస్మాత్త్వం విచుకోనీప్రజయాదధనే
నచ, అత్స్యన్తం పశ్యేత్ప్రియమ్, అత్వత్వం పశ్యేత్ప్రియం, భవత్యస్యబ్ర
హ్మవర్చసంతులే, యఏతమేవమాత్మానం వైశ్యానరముపాస్మే, సంధేహస్తే
జఃతస్యనగ్నితహావాచ, సంధేహస్తేజ్యవ్యవ్యన్తాం నాగమిద్యతి— భూ
రాస్తరధ్యలకాశస్యమహాత్మావృత్తమోచ్చిష్టమ్. సంధేహమద్యకాయః. మధ్య
కాయేమ్యుత్తరాధరకాయయే. త్యానుప్రదిష్ట ఇతిసందిహానత్యా త్నం

౨ శ్రుతిసప్తతిమహివరమపురుషస్యైకం యవం ప్రసిద్ధమ్-
యథాభిధర్మనే అగ్నిమూర్ధాధావతుషి చన్ద్రసూర్యాదిశశ్శో
త్రైవాన్విప్యతాశ్చ వేదాః। వాయుఃప్రాణోహ్యదయం విశ్వమస్యవ
హ్నిం పృథివీహ్యవసర్యభూతాస్తరాల్లేరి. అగ్నిరిహమ్యులోకః-
అసావైలోకోగ్నిరితిశ్రుతే- స్మరన్తిచమునయః- జ్యోతిర్యమూర్ధానం
యస్యపిప్రావవన్తిభంవైనాధిం చన్ద్రసూర్యావనేత్రే। దిశశ్శో
త్రైవిద్ధిపాదాక్షితింవసోచన్వ్యాత్సా సర్యభూత ప్రణేతేరి, యస్యా
గ్నిరాస్యంద్యమూర్ధాం నాభిశ్చరణోక్షితిః। మార్యశ్చతుర్ది
శశ్శోత్రంతస్సైలోకాత్కనేనమభివ.

౩ ఇహావ ద్యుప్రభృతయోవైశ్యానరస్య మూర్ధాద్యవయవ
త్వేనాచ్యవై- తథాహి- త్రైరావమన్యవప్రభృతిభిర్వాహసికభిః ఆ

౩ మూర్ధాదీనాముపదేశస్సంఘాయ కథంకృతవిశ్వప్రామాణికభాషిణః।

దేవభిక్యవ్యత- వ్యతీర్యరవిజాగధిద్యుర- శిష్టంకృత్వమ్- ఇతివచ్చకభ
ద్ధిదీపికా.

౨౪— అథపూర్వాచ ఐశంమశ్వరత్వాం, వైయాత్రుపద్యకం త్వమా
త్సానముపాస్మ ఇతి, అపవపథగవారాన్ని తిహూవావ, ఏకవైశయిరా
త్సావైశ్యానరోయం త్వమాత్సాన ముపాస్మే, రస్సార్త్వంరయిమాస్తుప్తిమర్, అర్వ్యన్తం పశ్యంతియమ్, అర్వ్యన్తం పశ్యంతియం భవత్యశ్యచిక్ష్వావ
చానంతులేయ ఏతమివమాత్సానం వైశ్యానరముపాస్మే, వత్తిన్త్యేకతత్వసభి
పూర్వాచ వత్తిన్త్యేకతత్వసభ్యన్తాంనాగమిష్యఇతి— వైయాత్రువర్వ జ్యోతి
పహ్లాప్రావత్యత్యర్థః- అపాంశగవత్త్వాద్యియత్వమ్-? ఎనగభ్యుత్తనః- త
నప్రాప్తి హతుత్వా ద్వాదయిత్వమ్- రయిమాన్ భవమానితర్థః- వత్తి-మా
ర్యిహ్యవమ్- మాత్సాగ్రేణభవత్వప్రావత్తిరిత్యభిధీయత ఇత్యర్థప్రాప్తిః- ఇతి
మీదశభిగ దీపికా.

౨౬— అథపూర్వాచాత్సాంకమయతే, నాతమకంత్వమాత్సానముపా
స్మే ఇతి, పృథివీమవ భగవో రాన్నితి పూర్వాచ, ఏకవైశయిరాత్సావైశ్యా
నరోయం త్వమాత్సానముపాస్మే, రస్సార్త్వం ప్రసిద్ధిరేషి- వేదయావనభి
శ్శో, అర్వ్యన్తం పశ్యంతియమ్, అర్వ్యన్తం పశ్యంతియం, భవత్యశ్యచిక్ష్వావ
ర్వసంతులే, యఏతమివమాత్సానం వైశ్యానరముపాస్మే, పాహ్ల్యకావాత్స
సభితి పూర్వాచ, పాహ్ల్య వ్యూహ్యేకాం యస్మాం నాగమిష్య ఇతి— పాహ్ల్య
ధారత్వాత్పృథివాగ్రే, పరిహరణమ్- వయ- వేదాయ- వాశ- వావనవిజరమ్-

త్సానమేవేమం వైశ్యానరం సంప్రత్యధ్యేషితమేవ నామూహితీ పృ
ష్టః కేకయైభ్యో వైశ్యానరాత్సాన ముపదిదిత్సు ర్విశేషప్రశాన్య
భానుపపత్త్యై వైశ్యానరాత్సాన్యేతైః కింబిజ్జాతం కిదిదత్తా తమితివి
జ్ఞాయజ్ఞా తాజ్ఞా తాంశబుభుత్సయా తానేతైకంపప్రప్చ. తత్ర
భేషమన్యవకంత్వమాత్సానముపాగ్నైతిపృష్టే దివమేవభగవో
తాన్నితితేనబోక్షేదివితస్యపూర్ణవైశ్యానరాగ్నిబుద్ధిం నివర్తయ
వైశ్యానరస్యద్వాత్సాధేతి బోపదిశంస్త్రస్యా వైశ్యానరాంశభూ
తాయాదివస్సు లేజాగ్ని గుణనామధేయం ప్రాచిఖ్యపత్ - ఏవం
సత్యయజ్ఞాదిభి తాదిత్యవాయ్వాకాశాప్సృధివీనామేతైకేనైతైక
ముపాన్యమానతయాకథితానాం విశ్వరూపః పృథగ్వత్సాబహు
హోరయః ప్రతిష్ఠే త్యేకైకగుణనామధేయాని, వైశ్యానరాత్సానశ్చతుః
ప్రాణస్త్రేహ్యవస్త్రపాదావయవత్వం బోపదిష్టమ్- ధన్వేహూమ
త్యకాయఉచ్యతే. అతవవమ్భూతద్యుమూర్ధత్వాదివిశిష్టం పర
మపురుషప్రవరూపమితి వైశ్యానరః పరమపురుషవప-

విశ్వస్యయావకత్వార్ ప్రకాశకత్వాదాదిత్యోవిశ్వరూపః- అన్యత్ శబ్దమ్-

శిష్టంస్పష్టమ్ - ఇతిసప్తదశఖండవిహితా.

౨౭- తాన్మానాచ- ఋషీసువాచేత్యర్థః -

౨౮- ఏకతైఖలుయాయం పృథగి వెమమాత్సానం వైశ్యానరం వి
ద్వాంసాన్నచుత్థ- ఏతాదృశాయాయమిమం వైశ్యానర మాత్సానం పృ
థగివ విద్వాంసాభిన్నశిన్నతయేపాసీనాకరదాసురూప్యేణతాకం భాగమనుభవ
క - పూర్వత్రాభిన్నమితి ప్రతిపురుషమేకవచనాత్ స్వాత్రవిమవచనేనని
జ్ఞాతః - అత్రాన్నచుత్థత్యేకత్వియం వశ్యభేదస్యాత్మ్యసంక్షణమ్ ||

౨౯- యస్త్యైవమేవం ప్రాజేశమాత్రమివిమళమాత్సానం వైశ్యానర
ముచాస్తే ససర్వేషు లోకేషు సర్వేషు సర్వేష్యైర్ల సస్మిన్మత్రి-
అభివిమానం సర్వత్రాభివ్యాప్తరయా విగతపరిమాణమ్ - విశ్వేషాంసరాజాంసే
తారం ఏతమాత్సానం ప్రాజేశమాత్రమ్ - ద్యులోకాదిప్రదేశసంబంధి
ప్రాజేశ. ప్రాజేశమాత్రాయస్యతం ప్రాజేశమాత్రం ద్యుభృతిప్రదేశపరిచ్ఛిన్నం,
యథాస్తే, ససర్వలోకసర్వభూతసర్వా త్సవర్ణబ్రహ్మరూపమస్తమత్రి -
అనుభవతీత్యర్థః. అనేనవైశ్యానరా పాసనస్య బ్రహ్మప్రాప్తిసంకతస్య ముక్తం
భవతి - భగవతాహిత్యావ్యక్తౌ సర్వేషులోకేషు సర్వేషుభూతేషు సర్వేష్యై

దినా పా)నామర్యాధారత్వం చ వైశ్యానరసాధికరణమ్యతే తథా
వైశ్యానరసాధికరణమ్యతే ప్రతిపాసంతాజనవేయిన నమనా
మనవి, సయోహితమేవమగ్నిం వైశ్యానరసపురుషవిధం పురుషే
జనామరివిద్రవమార్ తథాక్రిరిధావఃతథేతి అగ్నిశ్చల్యపరివమన్తః ప్రతి

పదిత్యత ఇత్యాధికరణ్యతాచార్యమన్యత ఇతిమాత్రాధా- అభివ్యక్త్యథాం పరి
చిన్నత్యాపదేశపి మూర్ధాప్రభృత్యవయవితే- పురుషవిధత్వం పరస్య
ప్రమాణః కిమథామితి నవోదనీమ - తథాపాసనాథాత్వార్ - సూత్రితం చ
అనుస్మృతకాగరిరితి- అనుస్మృతిరుపాసనమ్ - అనుస్మృతకాగరితి, పురుష
విధత్వ నిరూపణయి తాగరిరాచార్యమన్యతఇతిమాత్రాధా-

౩౦ ప్రాజామర్యాధారత్వతి విధ్యాత్వపరికల్పిత కాకర్మా శరీరక
త్వ క్షమాధారత్వాది విశిష్టత్వభావిత స్వశరీర క్రియమాణ ప్రాజాద్యా
మరిరిత్యానర విద్యానితైన పరమాత్మా సమరాధనీయ ఇతిప్రతి
పాదయతి-తస్యమాతా ఏతస్యాత్మనా వైశ్యానరస్యమాత్రాధావ సుతే
కాశ్చతుర్విత్వమాతః ప్రాణి పృథగ్వర్తాసంతేహా జముఖో వన్తీరవ
తయి పృథివ్యేవపాతా ఉరపవవేదితామని బర్హిహ్మదయం గామావ
త్యా మహానావ్యవర్తవచన అస్య మాపావనీయః-ఏతస్యాపాసకస్యాత్మనా
మాత్రాధావతస్య వైశ్యానరస్యమాధావేవ అతన్నఇతివైశ్యానరమాధావే
న నిర్దిష్టస్సుతతా ఇత్యథా- నచాత్రతస్య మాపాసకస్యేతి పదయేస్సమా
నాధికరణ్యమేతాస్తు, నత్యేతస్యేతిశ్చ స్వాపాసకపరామర్శిత్యమితి తద్వి
ప్ర- ఉరపవ వేదిత్యాదానుపాసకోరఃపరామర్యే స్వావ్యంభావార్ మాత్రా
త్యత్రాది ఉపాసకస్య మాత్రాధావ పరామర్శితే తస్మా దేతస్యేతిశ్చ స్వ
ఉపాసకపరత్వమేవ నిర్ధయ- ఇమా భగవతా భావ్యకృతాద అమననితైన
మగ్నినితి సూత్రత్యాభ్యాసే-ఏవం పురుషం క్షమాధారత్వాది విశిష్టం వై
శ్యానర మగ్ని స్వపాసక శరీర ప్రాజామర్యాధారత్వా యామనని, తస్య
మాతా ఏత స్యాత్మనా వైశ్యానరస్యమాత్రాధావ సుతేతా ఇత్యాదినా- అయి
మథా- యస్తేవీత మేవం ప్రాజేతమాత్ర మధివిమానం వైశ్యానర ముపాస్త
ఇతి త్రైలోక్య శరీరకస్య పరమాత్మనా వైశ్యానరస్వాపాసనం విధాయ స
త్వం తాతేష్యిత్యాదినా ప్రమాప్తప్రాప్తంచఖరిముపదిత్యాన్యేహాపాసనస్యాధిభా
రం ప్రాజాగ్నిహూత్రం తస్యమాతా ఏతస్యేత్యాదినాపరిత- యి పూర్వ
ముపాస్యక యేపదిత్యై వైశ్యానరఃతస్యావయవభాతాంకాబ్దిత్యాన్యేనామతేహావి
త్యమాపాది నామధేయాన్ ఉపాసకశరీర మాధాది పాదాస్తేషు సంపాద
యతి- మాత్రాధావ సుతేతా ఉపాసకస్య మాత్రాధావ పరమాత్మమాధావ భారా
ద్యోత్యథా-చతుర్విత్వమాత ఇత్యత్యత్యత్య- ప్రాణిపృథగ్వర్తా తాయతి

స్త్రీః పృథివీతం వేదేతి అతోఽగ్నిశబ్దసామానాధికరణ్యా, దగ్ని
త్రేతాపరికల్పనా, త్రాపణాపలుత్యాధారభ్యావా, దస్త్రఃపృథివ్యానా
చ్చ, వైశ్యానరస్య జాతరత్వమపిప్రీయత ఇతి వైశాస్త్రతః పరమాన్య
త్వమితిచేత్.

హ్యసమితిభావః- ఉక్తశ్చర్యనుక్రమేణశక్తిరమర్థం నిగమయతి|| అరభితి||

త్యక్షణః- సందేహబలములే- ఉపాసకమధ్యకాయపవనరమాత్మమధ్యకాయ
భూతాకాశఇత్యక్షణః- వస్తీరేవరయి- అస్యవస్తీరేవ తదవయవభూతాఅపఇ
త్యర్థః- పృథివ్యేవపాదౌ- అస్యపాదావేవ తత్పాదభూతా పృథివీత్యక్షణః-
ఏవముపాసకః స్వకరీత పరమాత్మానం త్రైలోక్యకరీతకం వైశ్యానరం
సంనిహిత మనుసంధాయ స్వకీయాన్యరోలోమ హృదయమన అస్యానిప్రా
ణామత్యాధారస్య పరమాత్మనూ వైశ్యానరస్య వేదిలహిర్గాఢాహపర్యా
న్యాహర్యవత్ నాహవనీయా అగ్నిహూత్రోపకరణ భూతా పరికల్ప
ప్రాణామతేభ్యాగ్ని హూత్రత్వంపరికల్ప్య, ఏవవిధేనప్రాణాగ్నిహూత్రేతి
పరమాత్మానం వైశ్యానరమారాధయేదితి, ఉరపవవేదిలూహుని లహిర్హూ
దయంగా హాపర్యఇత్యాది నూపదిశ్యతే ఇతి భాషితమ్- ఉరఃప్రస్ఫురీణాం
వేద్యాదిహ్యవదేశశ్చ ప్రాణామతే రగ్నిహూత్రీత్యసంపత్త్యర్థఇతి భువ
త్తైరితి తైమినిస్తథాపిదక్షణయితీతి సూత్రితమ్- సంయజదమవిద్యానగ్నిహూ
త్రం జాహూతీతిదక్షణాగ్ని హూత్రత్వసంపత్తే శ్చోతౌర్యద్యాదివ్యోప త
కేఇతి తైమినిర్మణ్యతఇతి సూత్రార్థః- హృదయం గాహాపర్యః- హృదయక
మూవచ్ఛిన్నజాతరాగ్ని గాహాపర్యః- మనూన్యాహర్యవదేశః- మనఇన్ద్రి యా
వచ్ఛిన్న జాతరాగ్నిదక్షణాగ్నిః. అస్యమాహవనీయః- అస్యావచ్ఛిన్న జాతరాగ్ని
రాహవనీయ ఇత్యర్థః- గాహాపర్యాది పరికల్పనస్య సజాతీయజాతర ఏవో
చితత్వాత్ వైశ్యానరస్య హృదయాదిస్థస్యాగ్నిత్రయపరికల్పనం క్రియత ఇతి
భాషితత్వాచ్చ ఉక్తప్రవాఖ్యః- అత్రచహృదయాదికల్పాస్తత్తదవచ్ఛిన్న జాతరా
గ్ని శరీరక పరమాత్మపర్యనా ఇతి ద్రవ్యవ్యమ్- ఇత్యమ్నాదకఖర్తాదీహి కా-

౩౦- తద్యద్యక్తం ప్రథమమాగచ్ఛత్తతోమియమ్- తర్ తస్యపుంసః,
యచ్ఛక్తం యదన్నమ్, భోజనకాలే ప్రథమరతగచ్ఛత్ ఉపవతుర్, తతోమి
యం హూమసాధనమ్- తేనహూతవ్యుతిత్యర్థః-

౩౧- సయాంప్రథమమాతీంజామయాత్- జా మాయాత్ప్రాణాయస్వా
శ్చేతి ప్రాణస్తృప్యతి, ప్రాణేత్వస్తృచక్షుస్తృప్యతి, చక్షుషీత్వస్తృత్వాదిత్య
స్తృప్యతి, త్యాదిత్వస్తృత్వశ్చోత్తృప్యతి, విచిత్వస్తృప్యం యతిం-చవ్యేభ్యా
దిత్యభ్యాదివిక్షేతసత్త్వస్తృప్యతి, రస్యానుకృప్తిం తృప్యతిప్రణయా పశుభిరన్నా

అ తన్న- తాభ్యామ్యుపదేశాత్- పూర్వోక్తస్య శ్రేణ్యాన్య
 క్రిరస్య పరస్యబ్రహ్మహా వైశ్యానరస్య జాతరాగ్ని క్రిరతయా
 తద్విశిష్టస్వోపాసనాపదేశాత్- అగ్నిశబ్దాదిభిహింసకేవలాజాత
 రః ప్రతిపాద్యతే- అపేక్షాజాతరాగ్ని విశిష్టపరమాత్మా- కథమిద
 మవగమ్యతీతిశేత్- అసమ్మవాత్- జాతరస్యకేవలస్య శ్రేణ్యాన్య
 క్రిరత్వాసమ్మవాత్- శ్రేణ్యాన్యక్రిరతయా ప్రతిపన్న వైశ్యానర
 సమాసాధికరణో జాతరవిషయతయా ప్రతియమానోఽగ్నిశబ్ద
 జాతరక్రిరతయా తద్విశిష్టం పరమాత్మానమేవాభిదధాతీత్యర్థః-
 యథోక్తంభగవతా అహం వైశ్యానరోఽభూత్వా ప్రాణినాందేహ
 ముగ్రితః॥ ప్రాణాపానసమాయుక్తః పచామ్యన్నం చతుర్విధమితి-
 జాతరా నలక్రిరరోఽభూత్వేత్యర్థః- అతస్తద్విశిష్టస్వోపాసన మ
 త్రోపదిశ్యతే- కించ- పురుషమపిచైనమధీయతే వాదసనేయనః సప
 జోఽగ్నిశ్రైశ్చాన్యాయత్పురుషత్తి- సహజాతరస్య కేవలస్యపురు
 షత్వమ్- పరమాత్మసవహనిరుపాధికం పురుషత్వమ్- యథాసహ
 సశీమాపురుషః పురుషపవేదం సర్వమిత్యాదౌ.

సూ. అతపవనదేవతాఘాతంచ॥౨౦॥

రశ్మేర్వాఙ్వి జాతరలిప్తపరమాత్మలిప్తశ్రవణార్ విజిహ్వి పాస్తీ పరత్వమి
 త్యర్థః-విశిష్టప్రతిపాదనంకథం, రశ్మిర్వాహివిహి పాస్తీ పరత్వమిత్యత్రా
 హాఽగ్నిశబ్దాదిరితి॥ ౧౦చరి॥ పురుషశబ్ద స్యతవాదిపరత్వం ప్రకరణాదివశా
 న్మతుస్యరవిరిధావః.

దేవ తపసాబ్రహ్మపరబ్రహ్మ- ప్రాణాయస్వాహి ప్రథమాయమాహుతా
 ముతాయాం ప్రాణశ్చతురాదిత్యాద్యశ్చైత్యవ్యవస్థా- ద్వాన్విదిత్యాద్యవధిష్ఠితం
 వస్తుకారణత్వవ్యతి- తస్మిన్ సర్వస్మిన్ తృప్తైత్యవ్యవస్థామ తృప్తైత్యవ్య
 రప్రకాశవ్యాపితుల్యతాఽపిత్వవ్యవస్థా- అత్రప్రాణచతురాదిత్యాస్తద
 భిమానిదేవతాపరా- అతేరసానాం తృప్తైత్యవ్యవస్థా- ఏవముత్తరత్రాపిద్ర
 వ్యవస్థ- ఇత్యోసనింకల్పాదితీయా.

౩౩- అభయం ద్వితీయాం జాతరయార్జా-జాతరయార్జాన్యాయస్వా
 హిత్వాదిభిర్మచతుష్టయమ్- ఇతిశ్రవణవింకల్పాదితీయా.

ఉత్తేభ్యపవ హేతుభ్యో దేవతాయాశ్చ తృతీయస్య మహాభూత
స్యాపినవైశ్వానరత్వ ప్రసక్తిః.

సూ. సాక్షాదప్యవిరోధంజైమినిః ౧౯॥

వైశ్వానరసమానాధికరణ స్వాగ్నిశబ్దస్య జాతరాగ్నిశరీరతయా
తద్విశిష్టస్యపరమాత్మమోవాచకత్వం, తతైవపరమాత్మనఉపాస్య
త్వమ్, చోక్తమ్- జైమినిస్త్వాచార్యో వైశ్వానరశబ్దవదగ్ని శబ్ద
స్యాపి పరమాత్మనపవసాత్మాత్ అవ్యవధానేనవాచకత్వే నకష్టి
ద్విరోధశ్చతిమన్యతే.

౨ ఏతదుక్తంభవతి- యథావైశ్వానరశబ్దస్సాధారణోపి పర
మాత్మా సాధారణధర్మవిశేషితో విశ్వేషం నరాణాం నెతృత్వా
దినాగుణేన పరమాత్మానమేవాభిదధాతి నిశ్చీయతే, ఏవమగ్నిశ
బ్దోఽప్యగ్రనయనాదినాయేనైవగుణేన యోగాజ్జ్వలనవర్తతే, త
స్యైవగుణస్య నిరుపాధికస్య కాష్ఠాగతస్య పరమాత్మనిగుచ్ఛవాద
స్థిరస్థిరకరణే పరమాత్మాసాధారణ ధర్మవిశేషితఃపరమాత్మానమే
వాభిధత్తితి.

అతఏవనదేవతా భూతంచ— జాతగవత్పరిచ్ఛిన్నత్వాగ్రావపిసార్వ ప్ర
హ్లా శబ్దా దిక్పృష్ఠి హేతవ ఉపపన్నా ఇతిభావః.

సాక్షాదప్య విరోధంజైమినిః—సాక్షాదివ్యాకేయమ్- అవ్యవధానే
తివ్యాఖ్యానమ్- వైశ్వానరశబ్దోనేనగుణేనవరాత, అద్యదగ్నిశబ్ద స్యనేనగుణే
నవృత్తిరత్యతామ॥ ఏతదుక్తమితి॥

౩౪— సయయితమవిద్యానగ్నిహూత్రంజాహూతి — ఉరః పృథ్వీనా
మగ్నిహూతోపకరణతద్వాదితామకానన్యః ప్రాజ్ఞాగ్నిహూత్రమతిష్ఠ తీర్థ
ర్థః.

౩౫— యథాహ్నిరాశమోహ్యభస్మనిజామయూతాద్భక్తత్వార్థ — తదను
ష్ఠానం భస్మాహూతి సహనం స్వాదిత్యర్థః నిష్ఫలమితియావత్.

౩౬— అథయఏతదేవం విద్యానగ్నిహూత్రంజాహూతితస్యసర్వేషులోకేషు
సర్వేషు భూతేషు సర్వేష్యైక్యమభూతంభవతి— సర్వాత్మక భగవదాచార్య
ససర్వమూర్ధతం భవతీతిహితప్రకరణాత్.

౩౭— తద్భక్తీకరూపమగ్నిహూత్రంప్రమాదేన ఏవంహస్యసర్వేషామ్నాశః

యస్మైతమేవం ప్రాదేశమాత్రమభి విమానమిత్య పరిచ్ఛి
న్నస్యపరస్య బ్రహ్మణోద్యుప్రభృతి పృథివ్యస్తప్రదేశసమ్భుద్ధిన్యా
మాత్రయాపరిచ్ఛిన్నత్వం కథముపపద్యతే- తత్రాహ.

సూ. అభివ్యక్తేరిత్యాశ్శరభ్యః॥౩౦॥

ఉపానకాభివ్యక్త్యర్థం ప్రాదేశమాత్రత్వం పరమాత్మనభిత్వా
శ్శక్యత్యుచార్యోమన్యతే- దౌహృదాఽపిచిత్తశ్చక్షుర్వాయుః ప్రా
ణాకాశోమధ్యకాయాదీపావంతః పృథివీపాదాపిచిత్త్యుప్రభృతి ప్రదేశస
మ్భుద్ధిన్యామాత్రయాపరిచ్ఛిన్నత్వం కృత్స్నమభివ్యాప్తవతోవిగ
తమానస్యవ్యాభివ్యక్తేరేవ హేతోభావతి.

మూర్ధాప్రభృత్యవయవవిశేషైః పురుషవిధత్వం పరస్యబ్ర
హ్మణః కిమర్థమితిచేత్, తత్రాహ.

సూ. అనుప్రుతేర్బాదరిః॥౩౧॥

తథోపాసనార్థమితి బాదరిరాచార్యోమన్యతే- యస్మైతమేవం

ఉత్తరసూత్ర శక్త్యామాహ॥యస్మైతి॥

అభివ్యక్తేరిత్యాశ్శరభ్యః — పరిచ్ఛిన్నత్వం భావశృతి యదేవతయేతే
వతి శక్త్యాత్రపరిహృతా- ప్రభృతీత్యాదిః॥ వ్రాతీత మాత్రాంత్యావివృతాః॥

అనన్తరభ్య శక్త్యామాహ॥ మూర్ధేతి॥

అనుస్సృతభావరిః — పురుష విధత్వముపాసాధావ- సానముక్త్య

ప్రమాణస్తేయపరదేవం విద్యానగ్ని హోత్రం హోతి — యథేషికాయాము
జ్ఞాత్వ రవ్యతేత్పదవిశేషస్యహింతుగ్నప్రక్షిప్తం సద్యోతవ్యాతే, ఏవం స
ర్వాదిపాపాన్యేతాదృశవిద్యాపూర్వక ప్రాణాగ్ని హోత్రానుష్ఠానేనదగ్ధాని
భవన్తీత్యర్థః॥ బ్రహ్మపాపనశలస్య సర్వపాపప్రదాహస్య ప్రాణాగ్ని హో
త్రే కీర్తనమగ్నిభేదాద్ధిస్యన్త్యర్థమ్॥ తరళ్యానేనాపిప్రాణాగ్ని హోత్రస్య
వైశ్యానరవిద్యాక్రమే జ్ఞాపితంభవతి-

౩౦ వైశ్యానరవిద్యాస్తోత్ర — తస్మాదుపాసంవిత్ యద్యపిచక్ష్మా
లాయేద్భిష్టం ప్రయచ్ఛేదాత్సర్వైహోవాస్య తదైశ్యానరేణుతంస్యాదితి —
ఉద్భిష్ట ప్రదానాయేగ్యచక్ష్మా లాయేద్భిష్ట ప్రదానమపివైశ్యానరే సర్వభూతా
త్సక్యత్వం జామయమితి బుద్ధ్యానుష్ఠితత్వాన్నాథమాయశచరీత్యర్థః॥

౩౧ — రదేవశ్లోకః — తస్మి ఉక్తప్రాణాగ్ని హోత్రవిషయే ఏవశ్లోకః
కూయిత్యర్థః॥

భివిమానమాత్మానం వైశ్యానరముహూర్తే సుసర్వేషులోకేషు సర్వ
 ముక్తులేషు సర్వేషాత్మన్వన్మహత్తరే బ్రహ్మత్రాపయేష్యుపా
 నముపదిశ్యతే. ఏతమేవమితి- ఉక్తబ్రహ్మరేణురుహకారమిత్యర్థ
 సర్వేషులోకేషు సర్వేషుక్తులేషు సర్వేషాత్మన్వన్మహత్తరమానం
 దన్నం శోగ్యం, తదతి- సర్వత్రేవతామానం స్వతపవానవధికా,
 శయానస్తం బ్రహ్మమభవతి- యత్సుసర్వైకమవత్యైరాస్యభి
 ప్రత్యైకమనన్య సాధారణమన్నంభవ్యతే, తస్మిముక్తుభిస్త్యా
 త్యాదిహనన్యవ్యతే.

యదిపరమాత్మవైశ్యానరః, కథం తహ్యూరఃప్రభృతినా,
 వేద్యాదిభ్యోపదేశః, యావతాజాతరాగ్నిపరిగ్రహవై తదుపః
 ప్యత ఇత్యత్రాహ.

సూ. సమ్మత్తేరితి జైమినిస్తథాహిదర్శయతి. ౩౨॥

అన్యపరమాత్మసేవవైశ్యానరస్య ద్యుప్రభృతిపృథివ్యస్తశరీరస్య
 మారాధనభూతాయాః ఉపాస్తతేరహరహః క్రియమాణాయా
 ప్రాణాహుతెరగ్నిహూత్రత్వ సమ్పదనాయాయమరః ప్రభ
 తినాం వేదిత్యాద్యుపదేశశ్చ జైమినిరాచార్యమన్యతే. తథాహి
 పరమాత్మోపాసనోచితమేవఫలం, ప్రాణాహుత్యాఅగ్నిహూత్ర
 సమ్మత్తేన, దర్శయతీయంభుతిః సయేభద్రమవిద్యానగ్నిహూ
 త్రేం జాహూతియభాజ్దారానపోహ్యభస్మని జాహుయాత్తద్భక్త

భాగ్యభాగ్యః॥

సంపత్తేరితి జైమినిస్తథాహిదర్శయతి- సంపత్తిః అరస్మిం ప్రత్య
 ల్పనమ- కథేత్యాదిహూత్రభిజ్ఞం త్యాదర్శయతీతి తథాహితి॥ అగ్నిహూత్రకాంత
 పరమాత్మారాధనాధికారాంశుపివదిత్యయిత్యభాగ్యః॥

౪౦- యథేహశ్చైతానామారణం పర్యుపాసతే. ఏవం పర్యాదీ భ
 తాని అగ్నిహూత్రముపాసతఇత్యగ్నిహూత్రముపాసతఇతి- యథామధు
 రాతాలో కదామాతాన్నంప్రయద్యతీతి మారణంఽరణ్యపాసతే, ఏవం పరా
 దిభూతానివీచదిదః ప్రాణాగ్నిహూత్రముపాసతఇతి, విదమః పోజగ్నిహ
 తస్మత్సభోయం శ్లోకఇత్యర్థః॥ ద్విరుక్తిరధారయపరిఫులము, తా -

స్వీత ఆతయపితదేవం విద్వానగ్నిహూత్రం జుహూతి త
స్య సర్వేపాపకేషు సర్వేభిర్భూతైషు సర్వేపాపస్య సుహృతం భవతి
ద్యభేషిరతూలమగ్నాప్రతం ప్రదాయేతైవం హవ్యసర్వేపాపా
ప్రదాయస్తథితి.

మా. ఆమరన్తిచైనమస్మిన్ ॥ ౩౩ ॥

౧౦ పరమపురుషం దృశ్యమర్థత్యాదివిచ్ఛం వైశ్వానరం అష్టి
శిపాంసకశరీరే ప్రాణామూత్యాధారత్యాద్యతమనన్తిచ తస్యహ
తాపితపాత్యసో వైశ్వానరస్యమూర్త్యైవమతేతాత్త్యాదినా- ఆ
యమర్థః- యస్త్వీతమేవం ప్రాదేశమాశ్రమభి విమానమాత్మానం
వైశ్వానరముపాస్తథితి త్రైలోక్యశరీరస్యపరమాత్మనోవైశ్వానరస్య
పాపనంవిధాయ సర్వేపాపకేషు త్యాదినా బ్రహ్మప్రాప్తించ ఫల
ముపదిశ్య-స్యోహోపాననపాద్యభూతం ప్రాణాగ్నిహూత్రంతతస్య
హవాపితస్వేత్యాదివోపదిశితి- యఃపూర్వ ముపాస్యతయోపదిష్టో
వైశ్వానరస్తస్యవయవయాతానగ్నాదిత్యాదీంతుని కేజోవిశ్వరూ
పాదినామధేయోనుపానికశరీరే మూర్త్యాదిపాదాస్తేషు సమ్పా
దయతి- మూర్త్యైవమతేనాః- ఉపాసకస్యమూర్త్యైవ పరమాత్మ
మూర్త్యైవ భూతాద్యోరిత్యర్థః- చతుర్విశ్వరూపః- ఆదిత్యత్యర్థః-
ప్రాణఃపృథ్వీత్యర్థః- వాయురిత్యర్థః- సప్తేహూబహుభాః- ఉ
పాసకస్య మధ్యకాయేవపరమాత్మ మధ్యకాయభూతఅకాశత్యర్థ
ర్థః- ఎకైవరయః- సర్వవస్తికైవ తదవయవభూతా ఆపత్యర్థ
ర్థః- పృథ్వీవయవ- అస్యపాదావేవ తత్పాదభూతా పృథ్వీత్య
ర్థః- ఏవముపానికస్యశరీరే పరమాత్మనం త్రైలోక్యశరీరం
వైశ్వానరం గచ్ఛిహితమనుసన్తాయ స్వకీయాన్యరోలోమ హృద

స. రవ్యకృత్యోశరీరత్వేన, ఉపాసకాగ్నిహవ్యప్రసూతి త్యాద్య
శరీరకాక్షాత్ప్రదానవచనరసూత్రమ.

ఆమరన్తిచైనమస్మిన్- ఏవమితి గర్భితం విష్ణుగ్నవిష్ణుకాంతి అయ
మధిభిరింతితి. ఇతిమన్త్రికావళంతుదత్తమితిభావః. బుద్ధితాకర్యాప్రా
సక్తిమథః. ఉతిమన్త్రికావళంతుదత్తమితి. ఏవమితి. సగమయతి. ఆతథితి.

రంబ

శ్రీకృష్ణాచార్యగణమ్-

యమనతశ్చ ప్రాణానుశ్చయోఽన్య పరమాన్యకం - వైశ్వానర
స్య వేదవిద్వత్సామ్యేన తాత్పర్యేన సహావనీయానగ్ని హువా
క్రవోగణా యాతాన్వరీభ్యః ప్రాణానాతాత్పర్యేన హువాత్రత్యం
వరికః ధ్యేవం విధేన ప్రాణాగ్ని హువాత్రత్యం పరమాన్యకం - వైశ్వానర
మాతాభయేదితి తిరపవేదీరక మానోబహిర్వాదయం గాహాప
త్యత్యత్యాదినోపనిషత్ - అతః పరమాన్యకపురుషోత్తమ ఏవ వైశ్వానర
త్తితి సిద్ధమ్ - సమాప్తం వైశ్వానరాధికరణమ్.

ఇతి శ్రీభగవద్రామానుజవరదేశికారకమీమాంసాభాష్యే
ప్రథమస్కంధాయశ్శబ్దవర్ణనాంతఃపాదః.

ఇతి శ్రీకృష్ణాచార్యగణమ్ ప్రథమస్కంధాయశ్శబ్దవర్ణనాంతఃపాదః.

